

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 06006

LETSTE SHRIFTN

Israel Aszendorf

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ישראל אשענדארף

לעצטע שריפטן

דאס דאזיקע בוך ווערט טובסיררט פון
מאָקסימאָ און חנה קופערשמידט
אין אַנדענק פון זייערע עלטערן
משה און שרה קופערשמידט ע"ה
און דוד אָוסער ע"ה

ישראל אשענדארף

ישראל אשענדארף

לעצמע שריפטן

ביכער-קלוב

I

ארגענטינער אפטייל פון אלוועלטלעכן יידישן קולטור-קאנגרעס

בוענאס-אירעס

ה'תשי"ח — 1958

Copyright 1958, by
Confederación Pro Cultura Judía
Buenos Aires

Hecho el depósito que previene la ley 11.723
IMPRESO EN LA REPUBLICA ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINA

ESTE LIBRO SE TERMINO DE IMPRIMIR EL DIA 3 DE ENERO DE 1958, EN LOS
TALLERES GRAFICOS "ZLOTOPIORO HNOS.", SAN LUIS 3149, BS. AIRES.

ISRAEL ASZENDORF

OBRAS POSTUMAS

CONFEDERACION PRO CULTURA JUDIA

Calle Ayacucho N° 483

Buenos Aires

א י נ ה א ל ט :

דערציילונגען :

11	מיין ערשטע נסיעה
23	דער עונש
29	חרטה
36	מעשה פון גביר און זיין טאכטער
48	דער מענטש מיטן אינטערעסאנטן פנים
52	כמעט די סירענע
59	דאס פעלצל
70	דער פראפעסאר וויל קויפן א שליאפע
77	דער נסיון
87	נישט אויסגעמיטן דעם גורל
117	דער דעזערטיר
125	די זינגערן און איר טאכטער
133	די פאנפארן-שפילערס פון מאן-דאר
137	דריי הינט
144	ס'איז אומזיסט דיין זוארטן
169	אויף דער שיף
181	די טובה
189	די מורא

198	-----	צוויי פריינד
206	-----	די באגעגעניש
215	-----	אויף דער לוויה
220	-----	מיין פעטערס „ונתנה תוקף“
224	-----	מענדל קצב ליענט די מגילה
230	-----	דער וועקזייגער
234	-----	פארמעט

איינאקטערס :

241	-----	דאס געוויין פון קינד
249	-----	בלויז אַש
260	-----	נאָכן מבול
273	-----	אין בונקער
279	-----	דער זעלבער גורל
291	-----	מיניאַטורן
323	-----	לידער

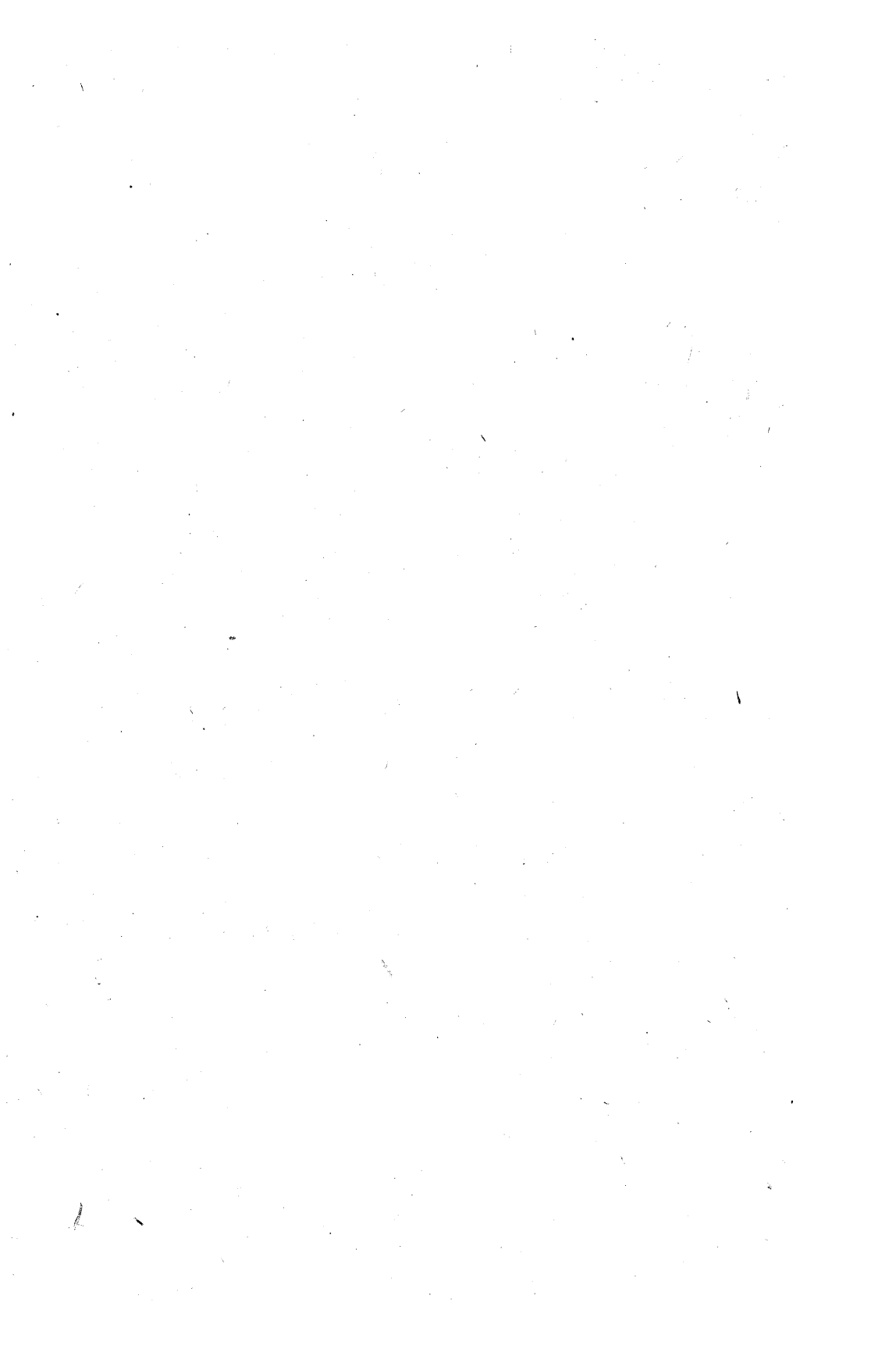
אין דאזיקן בוך „לעצטע שריפטן“, אין זיין ערשטן אפטייל, קומען אריין דערציילונגען, וואָס דער דיכטער און דראַמאַטורג ישראל אַשענדאַרף זײַל האָט קורץ פאַר זיין טויט אַליין סעגרע-גירט און צוגעגרייט פאַר אַ בוך פּראָזע. אָבער דאָס זענען נאָך נישט אַלע דערציילונגען, וואָס ישראל אַשענדאַרף האָט איבער-געלאָזט סיי אין מאַנוסקריפט, סיי געדרוקט אין פאַרשיידענע צייטונגען און זשורנאַלן.

די רעדאַקציע-קאָמיטע האָט די ראַמען פֿון דאָזיקן בוך אויסגעברייטערט און איינגעשלאָסן אין אים אויך שאַפונגען פֿון אַשענדאַרפס אַנדערע זשאַנערס. אַ חוץ דעם אַפטייל פֿון דער-ציילונגען זענען אַריינגענומען אין בוך נאָך דריי אַפטיילן: איינאַקטערס, מיניאַטורן, לידער.

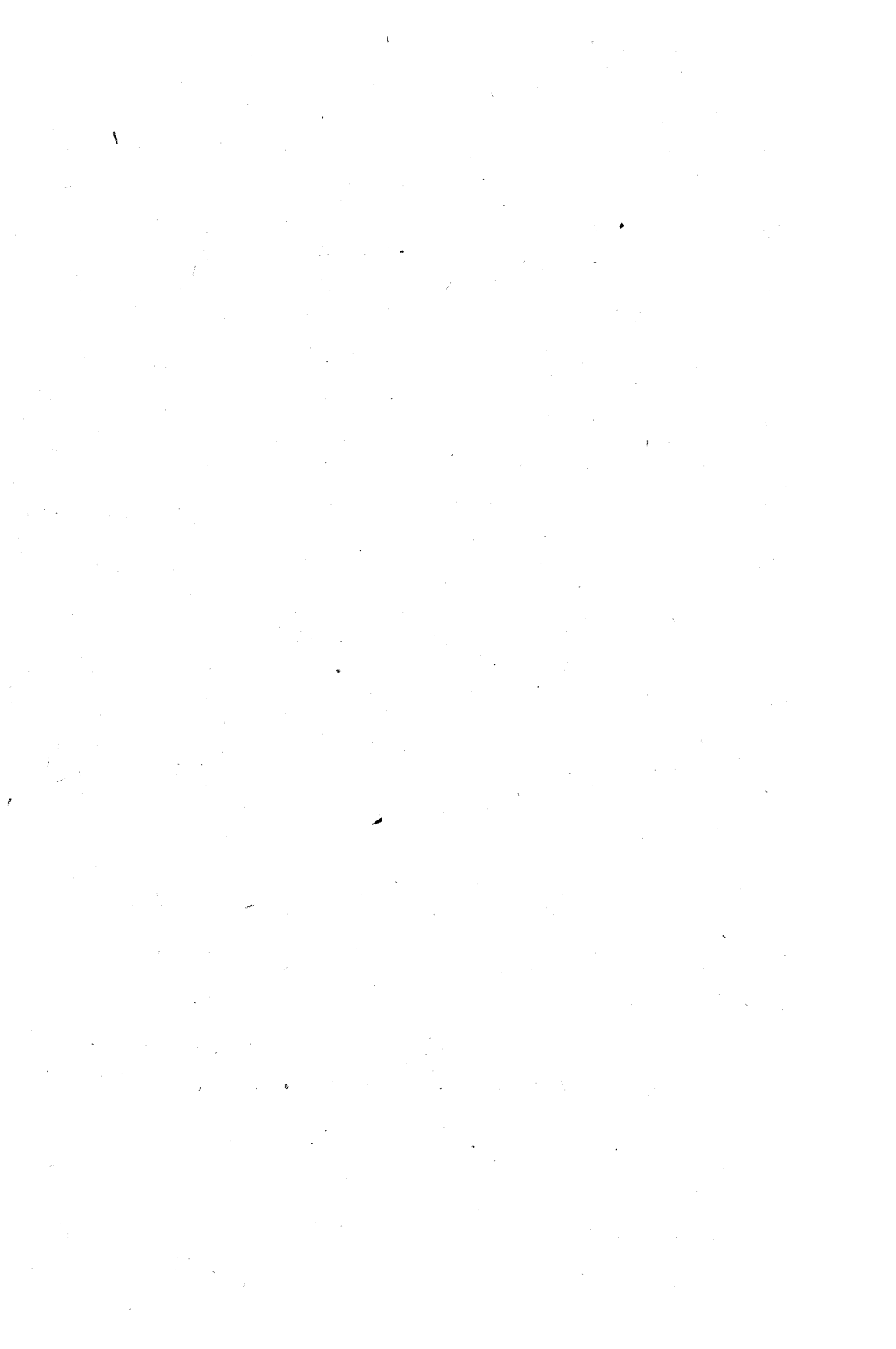
אַפילו מיט דעם דאָזיקן מאַטעריאַל פֿון אַשענדאַרפס ליטע-ראַרישן עזבון איז נאָך נישט אַלץ אויסגעשעפּט. געבליבן נאָך אַנדערע זאַכן, וואָס זענען שייך צו די זעלביקע זשאַנערס און אויך צו אַנדערע: געבליבן נאָך לידער, דערציילונגען, אַרטיקלען און עסייען — טייל גאַר וואַגיקע, ליטעראַריש-ווערטפֿולע. דערצו אויך אַ זאַמלונג מיניאַטורן אין העברעאיש א. נ. „רסיסי יום וחלום“. און עס דאַרף זיין די אויפגאַבע פֿון פאַרשטאַרבנעמס חברים און פריינד צו נעמען אויף זיך די זאַרג פאַר אַשענ-דאַרפס ליטעראַרישן עזבון, אַז ער זאַל נישט בלייבן ליגן טויט אין די אַרכיוון פֿון אַרגענטינער ייוואָ: זאַל זיי אַנרעגן דער ביי-שפּיל פֿון קולטור-קאַנגרעס אין אַרגענטינע, וועלכער האָט דער ערשטער אונטערגענומען די איניציאַטיוו און ברענגט איצט פאַר דער עפנטלעכקייט דאָס דאָזיקע בוך.

דאָס בוך פֿון ישראל אַשענדאַרף זײַל איז אַגב די ערשטע אויסגאַבע פֿון דער נייער סעריע „ביכער-קלוב“ ביים קולטור-קאַנגרעס אין אַרגענטינע.

רעדאַקציע-קאָמיטע

דערציילונגען

טײן ערשטע נסיעה

א. פון זאלץ ווערט זוקער

ס'איז געווען פֿאַר יום־טוב און צו דער זעלבער צייט אויך פֿאַר אַ גוי'שער חגא. די קראַם פון מיין טאַטן איז געווען כסדר פול מיט קונים. ס'זענען געקומען יידישע און גוי'שע קרעמערס פון די אַרומיקע דערפער. ס'זענען אויך געקומען סתם פויערע צוגיין, וואָס האָבן זיך דערמאַנט, אַז זיי פעלט נאָך די צי יענע זאָך. איינער אַ פויער האָט געוואָלט קויפן נאָדלען. דער טאַטע האָט פֿאַר אים געעפנט אַ קעסטעלע און אים געהייסן זיך קלייבן. דאָרט זענען געווען נאָדלען מכל־המינים: פון דינע נאָדעלעך צו זייד, ביז צו גראַבע זאָק־נאָדלען, מיט קיין לעכדיקע קעפלעך און מיט לענגלעכע, מיט ווייסע קעפלעך און מיט געלע. דער פויער האָט געקליבן און געקליבן און אַלץ זיך נישט געקענט צוקלייבן. דער טאַטע האָט צו אים אַרויסגעוויזן אַ סך סבלנות, נאָר די מאַמע, וועלכע פלעגט אין יענע טעג אויך שטיין אין דער קראַם און צוגעהאַלפן דעם טאַטן, האָט זיך נישט געקענט איינהאַלטן און צו אים געשריגן:

— פענדער, וואָס טוסטו? דו שפּילסט זיך מיט אַ גוי פֿאַר אַ גראַשן און דערוויל באַגנבעט מען דיך אויף אַ הונדערטער!
דער פויער האָט טאַקע זיך גאַרנישט אויסגעקליבן. ער האָט באַטראַכט די קראַם און צום סוף געזאָגט מיט ביטול:
— פֿאַווי סקלעפּ, אַ שאַ טרעבאַ — טאַ נימא!*

דעמאָלט האָט זיך אויך באַוויזן גאָדל אייזיקס. דאָס איז געווען אַ דאָר־פישער ייד. ער האָט אויך נישט ליב געהאַט צו זיין איינער אין קראַם. נאָר דווקא בעת אַ יריד אָדער פֿאַר אַ יום־טוב, ווען מען האָט נישט קיין צופיל צייט צו קוקן אויף די פינגער. ער האָט זיך אויסגעקליבן עטלעכע טוץ פֿאַרשיידענע קנעפּ. ווען ס'איז געקומען צום פֿאַרפֿאַקן, איז איינגעפֿאַלן דעם משרת איבערצור־

* אַ פּולע קראַם, נאָר וואָס מען דאַרף, איז נישטאַ.

ציילן און אין יעדן טויך געטראפן מיט עטלעכע מער, נאָר גאָדל האָט זיך נישט פאַרלוירן:

— וואָס איז — האָט ער געזאָגט — ס'איז מסיני, אַז אַ טויך מוז האָבן נאָר צוועלף?

אין יענע טעג, ווען דער טאַטע איז געווען אזוי פאַרהאַוועט, האָט זיך גע- מאַכט, אַז ער האָט זיך טועה געווען און האָט געגעבן אַ פּויער אַנשטאַט אַ זעקל זאַלץ — אַ זעקל צוקער. דער פּויער ווינט אין אַ שכנותדיקן דאָרף און מאַרגן פרי מוז מען תיכף צו אים פאַרן און איבערבייטן דאָס זעקל. אויב מען וועט דאָס גלייך נישט טון — קען ער דערנאָך האָבן פאַרשיידענע תירוצים. אזוי ווי דאָס זענען הייסע טעג און הו דער טאַטע, הו די מאַמע זענען זייער פאַרנומען, איז נישטאָ קיין אַנדער ברירה און מ'וועט שיקן אין דאָרף אַריין מיך מיט מיין על- טערן ברודער, מוניע.

אין דער דאָזיקער נאַכט נדדה שנת — האָב איך נישט געקענט איינשלאָפן פאַר פרייד אין דערוואַרטונג פון דער מאַרגנדיקער נסיעה. איך פלעג זיך אַ מאָל נאָכהענגען בגניבה נאָך אַ וואָגן, וואָס איז דורכגעפאַרן אונדזער גאַס, אַפּפאַרן אַ שטיקל וועג ביז דער ייִדישער בעל-עגלה, צי דער פּויער, האָבן מיך באַמערקט און מיך מכבד געווען מיט דער בייטש, אָבער זיך אויפזעצן פאַר יעדנס אויגן אויף אַ וואָגן און מאַכן אַזאָ לאַנגע נסיעה — דאָס איז עפעס אויסערגעוויינלעכס, און דאָס איז דאָך נישט עפעס סתם אזוי געפאַרן, נאָר דער טאַטע פירט מיט מיר אויס אַ שליחות ממש ווי מיט אַ גרויסן.

איך בין געלעגן אין בעט צוזאַמען מיט מיין עלטערן ברודער מוניע און געפרווט מיט אים אָנהייבן רעדן וועגן דער מאַרגנדיקער רייזע, נאָר ער האָט מיר כמעט ווי נישט געענטפערט. ער איז נישט געווען צופרידן, וואָס דער טאַטע האָט מיך געהייסן פאַרן מיט אים צוזאַמען. ער האָט מיך געהאַלטן פאַר אַ קינד און זיך — שוין פאַר אַ גרויסן, אַ דערוואַקסענעם. בכלל האָט מיין ברודער מוניע תמיד געשטרעבט שוין צו זיין אַ גרויסער. ווען ער איז נאָך אַלט געווען זיבן יאָר, איז ער אַרויפגעקראַכן אויפן בוידעם און דאָרט אָנגעטאַן אויפן קאַפּ און אויף דער האַנט דעם טאַטנס תפילין. שפעטער פלעגט ער טריקענען האָר פון קוקורו- זע און זי רויכערן ווי טוטין. ער האָט זיך אויך שוין געפרווט בגניבה ראַזירן מיט אַ בריטווע, כאַטש מ'זעט ערשט קוים-קוים אַ סימן פון האָר אויף זיינע באַקן. נאָך דעם, ווי איך פרוּוו שוין עטלעכע מאָל מיט אים רעדן וועגן דער מאַר- גנדיקער רייזע, גיט ער מיך פּלוצים אַ פרעג:

— און דו וועסט נישט מורא האָבן צו פאַרן, האָ? דו וועסט נישט וויינען אויפן וועג?

מיך פאַרדריסט עס ביז גאָר אויף אים. וואָס מיינט ער עס? — איך בין שוין נישט קיין קינד, איך בין שוין אַלט 11 יאָר. איך האָב שוין אַ סך מער ביכער

געלייענט פון אים. איך וועל מורא האבן צו פאָרן אין דאָרף אַריין? איך האָב שוין געלייענט פון ראַבינזאָן קרוואַ, פון דער דזשונגל, פון די פרייריס, וואָס גע- פינען זיך ערגעץ ווייט־ווייט פון דאָנען איבער ימים און מדבריות. און פאָסט־ מאַרקן האָב איך אויך פון אויסטראַליע, אַרגענטינע, פערסיע... איך וועל אים איצט אַפילו נישט ענטפערן. זאל נאָר ווערן טאָג. זאָלן מיר זיך נאָר אויפּוועצן אויפן שליטן און אַרויספאָרן פון שטעטל — וועל איך אים ווייזן...

ב. מיר לאָזן זיך אין וועג אַריין

אינדערפרי איז צוגעפאָרן צו אונדזער שטוב חיים־אליה מיט זיין שליטן. חיים־אליה איז נישט קיין בעל־עגלה פון פאָך. ער האָט עטלעכע מאָרג פעלד אין אַ שכנותדיק דאָרף און אַ גאָרטן ביי דער שטוב. פאַרשטייט זיך, אַז צו דעם דאָרף מען האָבן אין דער באַלעבאַטישקייט אַ פערד. במשך פון זומער נייטיקט ער זיך כמעט יעדן טאָג אין פערד: צו פירן אויף די פעלדער דאָס מיסט, צו אַקערן, און לסוף — די תבואה און די צמחים צו פירן אַהיים אין שפייכלער אַריין. במשך פון ווינטער האָט ער אַבער נישט קיין אַרבעט פאָרן פערדל און חיים־אליה באַמיט זיך דערמיט צוצופאַרדינען אויף אַזויפיל, אַז דאָס זאל כאַטש נישט עסן בחינם.

די באַן־סטאַנציע געפינט זיך אַ דריי־פיר קילאָמעטער פון שטעטל און עס זענען פאָראַן עטלעכע בעל־עגלהס, וואָס פירן אַהין און נעמען אַפּ פאַרשוניגען, נאָר חיים־אליהן וועלן די אמתע בעל־עגלהס נישט צולאָזן צו דער באַן, ווייל ער איז נישט פון פאָך. אַפילו ווען זיי לאָזן אים יאָ צו — וואָלט קיין שום בר־דעת נישט איינגעפאָלן צו פרווון פאָרן מיט חיים־אליהס פערד און וואָגן.

חיים־אליה פלעגט קויפן בלוזי אַזעלכע פערדלעך, וואָס מ'האָט זיי שוין לאַנג געדאַרפט אַריינגעבן אין אַ מושב־זקנים. אַזאָ פערדל האָט שוין נישט גע- האָט קיין צאָן אין מויל, עס האָט געהונקען אויף אַ פוס אָדער ס'האָט אים גע- קאַפעט פון די אויגן; דער גוף איז אים געווען צעוונדיקט און פליגן פלעגן זיך דאָרט ראַיען. חיים־אליה האָט נישט געדאַרפט פאַרמאַכן די שטאַל זיינע, קיינער וואָלט סיי־ווי ביי אים דאָס פערדל נישט אַרויסגעגנבעט.

פונדעסטוועגן, ווען ער איז צוגעפאָרן מיט דעם פערדל צו אונדזער שטוב, האָב איך מיך זייער דערפרייט. חיים־אליה האָט אַרויפגעטראָגן דאָס זעקל זאָלץ אויפן שליטן, שפעטער האָבן זיך אויפגעזעצט איך און דער ברודער. די מאַמע האָט געזאָגט צו חיים־אליהן:

— זאַמט איך נישט, זעט, אַז די קינדער זאָלן נאָך זיין צוריק צום מיטאַג.

חיים-אליה האָט עפעס אַ ברום-געטון, וואָס ס'האָט געדאַרפט הייסן: „ס'וועט שוין זייט גוט“ און מיט דער בייטש אַ פאַכע-געטון איבערן פּערדלס רוקן: — וויאָ!

דער שליטן האָט געריהט פון אַרט. איך וואָלט געוואָלט, אַז דאָס גאַנצע שטעטל מיט יינגלעך זאָל איצט שטיין אויף דער גאַס און צוקוקן מיט באַוונדע-רונג און מיט קנאה ווי-איך זיך מיר אויפן שליטן און לאָז זיך אין וועג אַריין. ווי נאָר מיר האָבן זיך אַרויסגעלאָזט פון שטעטל, האָט מיין ברודער מוניע אַרויסגענומען אמתן טוטין און אַ פאַפירל און אַנגעהויבן צו פאַרדרייען אַ ציגאַרל. דערנאָך האָט ער זיך געווענדט צום חיים-אליהן, וואָס האָט געהאַט אַ שטיקל ציגאַרל קלעפן אויף דער אונטערשטער ליפּ:

— רב חיים-אליה, זייט מוחל און גיט מיר צו פאַררויכערן.

חיים-אליה האָט אים דערלאָנגט צו פאַררויכערן און האָט בשעת-מעשה געזאָגט:

— אוואָ, דו רייכערסט שוין!

איך האָב מקנא געווען דעם ברודער און אים געזאָגט:

— גיב מיר אַ צי...

דער ברודער האָט אַ לאַז-געטון דעם רויך, מעשה גרויסער, דורך דער נאָז

און געענטפערט:

— אַז תמיד האָסטו ליב נאַכצוטון גרויסע...

מיר זענען צוגעקומען צום צווינטער. פון דאָנען האָבן זיך אַנגעהויבן פעל-דער באַדעקטע מיט שניי. די זון האָט זיך אַנגעהויבן אַרויסצושיילן פון קויטיקע כמאַרעס. אַ מחנה באַטשאַנעס זענען געפלויגן אויפן הימל און אויף זיך געטראָגן דעם פּרילינג.

מיין ברודער מוניע האָט זיך מיטאַמאָל צוגעזעצט לעבן חיים-אליהן און אים

געזאָגט:

— רב חיים-אליה, גיט מיר די לייצעס אין דער האַנט אַריין.

חיים-אליה האָט אים געענטפערט, ווי אַ ייד, ווען מ'פרעגט אים עפעס בעת

ער שטייט און זאָגט די שמונה-עשרה:

— אי-נו...

נאָר מוניע איז נישט געווען פון די, וואָס גיבן זיך אַזוי גיך אונטער:

— נאָר אויף אַ רגע — האָט ער געבעטן — אויב איך וועל נישט קענען, וועט

איר זיי מעגן באַלד צוריקנעמען.

חיים-אליה האָט אים איבערגעגעבן די לייצעס. דאָס פּערדל, אַזוי ווי ס'איז

געגאַנגען ביז אַהער, איז עס ווייטער געגאַנגען. ס'האָט זיך מיט גאַרנישט אי-

בערגענומען און זיך לחלוטין נישט געפילט באַליידיקט וואָס אַ יינגל טרייבט

עס אָן.

באלד הער איד, ווי מוניע זאגט צו חיים-אליהן:

— אפשר וועט איר, רב חיים-אליה, זיך אהיימגיין? נאכוואס דארפט איר זיך שלעפן ביז אין דארף אריין? — איר זעט דאך שוין, אז איך פיר דאס פערדל ווי ס'דארף צו זיין.

חיים-אליה האָט זיך אַ קראַץ-געטון אין הינטערשטן טייל פונעם קאַפּ. ער וואָלט אַוודאי געווען צופרידן צו קענען זיך איצט אומקערן אַהיים. אַ גאַנצן זומער אַרבעט ער שווער און ביטער, איז ער איצט פויל און וויל, ווי אַ חיה, איבער-שלאָפן די קאַלטע צייט ביז ס'וועט וואַרעם ווערן.

— און דו וועסט נישט שלאָגן דאָס פערדל, האָ? — פרעגט ער דעם ברודער.
— פאַרוואָס זאל איך עס עפעס שלאָגן? וואָס בין איך, אַ גזלן?
און אז חיים-אליה האָט זיך נאָך געקווענקלט, האָט דער ברודער מוסיף געווען:

— איר קענט זיין רויק, — איך וועל דעם טאָטן דערפון נישט דערציילן.
חיים-אליה האָט סוף-כל-סוף מסכים געווען איבערצוגעבן דעם ברודער דאָס פערדל מיטן שליטן, נאָר די בייטש האָט ער אים נישט געוואָלט איבערלאָזן. ער האָט מורא געהאַט, אז דער ברודער וועט מיט איר וועלן שלאָגן דאָס פערדל, אדער ער האָט נישט געוואָלט אַהיימגיין אָן גאַרנישט.
מיר זענען געפאַרן אלץ ווייטער און ווייטער און ער איז געגאַנגען צוריק אין שטעטל. ער איז געגאַנגען און געפאַכעט מיט דער בייטש אין דער לופט, ווי ער וואָלט זיך אַליין דערמיט אונטערגעטריבן. איך האָב אים אַזוי נאַכגעקוקט ביז ער איז אין גאַנצן פאַרשווונדן.

ג. די מעשים פון מיין ברודער מוניע

ווי דער ברודער האָט באַמערקט, אז מען זעט שוין מער נישט חיים-אליהן, האָט ער געביטן דעם טאָן און געזאָגט:

— ער מיינט, אז איך בין חסר-דעה און וועל זיך שלעפן מיטן פערדל אַזוי פאַוואַליע, ווי ביז איצט, מיר וועלן דאָך היינט נישט אַנקומען אין דארף אַריין!
ער האָט אַפגעשטעלט דאָס פערדל, אַראַפגעגאַנגען פונעם שליטן, אַפגע-בראַכן אַ גראַבן צווייג פון אַ בוים און געזאָגט:

— זאל ער זיך דאַרטן האַלטן מיט דער בייטש, חיים-אליה, איך האָב שוין אַ גוטן שטעקן. מיר וועלן זיך באלד אַ לאַז-טון אין גאַלאַפּ, ווי די פריצים!
און ער האָט אַ שלאַג-געטון דאָס פערדל מיט כוח. דאָס פערדל האָט מיט-אַמאָל אַנגעהויבן וואַרפן זיך, העצקען און שפּרינגען, אז מיר זענען שיער נישט אַרויסגעפאַלן פונעם שליטן. נאָך עטלעכע מינוטן איז עס אין גאַנצן געבליבן שטיין.

דער ברודער איז געווארן צעמישט. ער האט זיך אויף עפעס אַזוינס בשום אופן נישט געריכט. ווען דאָס פערדל האָט זיך צעהעצקעט, האָט ער אַרויסגעלאָזט די לייצעס פון דער האַנט און איז אומגעפאלן אויפן שליטן. ער האָט זיך, ווייזט אויס, געשעמט פאַר מיר אויף זיין גרויסער מפלה און זיך באַמיט צוריקצוגעווינען די פאַרלוירענע מערכה:

— דאָס איז עפעס אַ משונהדיק באַשעפעניש — אָדער ס'קריכט ווי אַ שנעק, אָדער ס'שפּרינגט ווי אַ רוח! נאָר ס'שאַט ניט. איך וועל דאָס שוין לערנען גיין, ווי עס דאַרף צו זיין!

ער האָט גענומען די לייצעס אין די הענט אַריין, אַ צייגעטון — דאָס פערדל האָט גענומען ציילן די טריט פאַמעלעך, ווי אין דרימל. דערווייל האָט די זון געוואַרעמט. דער שניי האָט זיך אַנגעהויבן צו צעלאָזן. דער וועג איז געוואָרן אַ צעווייקטער, אַ בלאַטיקער. איצט האָט מען געדאַרפט פאַרן מיט אַ וואָגן אויף הויכע רעדער און נישט אויף אַ שליטן. דער שליטן האָט זיך פשוט צוגעקלעפט צו דער בלאַטע פונעם וועג. עס איז אַנגעפאַרן אַ פויער אויף אַ וואָגן, געזען ווי מיר מאַטערן זיך מיט דעם פערדל און ער האָט חזק געמאַכט:

— טאַטעלע-מאַמעלע, ס'איז דאָך אַ פּגור, נישט קיין פערד!

דער ברודער האָט נישט געקענט מער פאַרטראָגן די בוש. ער האָט מיטן גאַנצן כוח אַ וועץ-געטון מיטן שטעקן איבער דעם פערדלס רוקן. דאָס פערדל האָט ווידער אַ העצקע-געטון און זיך אַפּגעשטעלט אין דער ברייט פונעם וועג. פון דאַנען האָט זיך עס שוין בשום-אופן נישט געוואַלט אַ ריר-טון. ס'זענען אַנגעפאַרן צוויי פויערישע פורן פון וואַלד, אַנגעלאָדן מיט צווייגן צום הייצן. איין פויער האָט אַנגעהויבן צו שרייען צו אונדז:

— לאָזט אַרויך! מאַכט פריי דעם וועג, זשידקי!

דער ברודער האָט געצויגן די לייצעס, געוואַלט אויסדרייען דאָס פערדל אין דער לענג פונעם וועג. נאָר דאָס פערדל האָט נישט געוואַלט פאַלגן. די פויערים האָבן געוואַרט — געוואַרט. ביז זיי זענען אַריין אין דער רציחה, אַראָפּ פון זייערע פורן, איינער האָט אַנגענומען דאָס פערדל ביים צוים, אַ צוויי-טער — דעם שליטן פאַר דעם עק און אַזוי האָבן זיי פערדל און שליטן אַ שלעפּ-געטון רעכטס צו דעם ריוו ביים וועג. דער שליטן איז געבליבן ליגן האַלב-איבערגעקערט פאַרזונקען אין דער בלאַטע. די פויערים האָבן זיך ווידער אויפֿ-געזעצט אויף זייערע פורן און אוועקגעפאַרן, איבערלאָזנדיק אונדז נאָך עטלעכע זידליווערטער און קללות.

דער מוט ביים ברודער איז אין גאַנצן געפאַלן. ער איז געשטאַנען און גע-שוויגן, ווייזט אויס, געקלערט, געזוכט אַן עצה, ווי אַזוי אַרויס פון דער מצודה. ענדלעך האָט ער זיך צו מיר אַנגערופן:

— פאָרן ווייטער איז שוין טאָקע נישט מעגלעך. ס'איז אָבער שוין נישט ווייט פון דאָרף. איך וועל אַהין צופוס צוגיין, רופן אַהער דעם פּויער מיט אַ וואָג, זאָל ער ברענגען דאָס זעקל צוקער און מיר וועלן אים געבן דאָס זעקל זאָלץ. ער וועט אונדז אויך צוהעלפן אַרויסשלעפן דעם שליטן. דו וועסט דאָ בלייבן וואָרטן ביז איך וועל צוריקקומען.
 ס'איז טאָקע אַ גוטע עצה. מוניע האָט פאָרט אַ קאַפּ אויף זיך.

ד. קראַען, וועלף און שדים

מוניע איז אַוועק אין דאָרף און איך בין געבליבן זיצן אויפן שליטן און וואָרטן ביז ער וועט צוריקקומען מיטן פּויער און אונדז אויסלייזן. דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן, אַז איך געפין זיך אַזוי איינער אַליין אינמיטן פעלדער. איך האָב געהאַט אַ גרויס חשק צו פאָרן, אָבער דער חשק איז מיר צו גיך פאָר-גאַנגען. ווער האָט זיך געקענט ריכטן אויף אַזאַ משונהדיקן פּערדל, אויף אַזעלכע שטערונגען און גאַטערנישן?

אַרום און אַרום איז פוסט, אומהיימלעך. פון נאַענטן וואָלד גיבן זיך מיט-אַמאָל אַ לאַז-אַרויס אַ מחנה קראַען און פליען מיט אַ קראַקעריי איבער מיין קאַפּ. זיי קענען זיך נאָך פּלוצים אויף מיר אַ וואָרף-טון און מיך צעבייסן און צערייסן אויף פּיצלעך מיט זייערע שנאַבלען. ווער וועט הערן מיין געשריי? ווער וועט מיר קומען צוהילף? מ'זעט איצט נישט מער קיין מענטשן אויף אַ מייל די ווייט. מיטאַמאָל זען איך דאָרט ביים וואָלד עפעס לויפן. וואָס איז דאָס פאַר אַ חיה? איז עס נישט קיין וואָלף? ווען אַ וואָלף ווערט גאַר הונגעריק, איז ער דעמאָלט זייער ווילד און געפערלעך. ער קומט אַזש ביז צו אַ מענטשלעכן ישוב. כדי צו פאַרצוקן און זיך שטילן דעם הונגער. די חיה לויפט אַלץ נענטער צו מיר. ס'איז טאָקע אויף אַן אמת אַ וואָלף, ווייל ער זעט אויס ווי אַ הונט. אַ וואָלף האָט שאַרפע ציינער. ער וועט זיך אויף מיר אַ וואָרף-טון. איינבייסן אין מיין האַלדז. ס'וועט זיך אַ לאַז-טון בלוט. איך וועל דערפילן אַ שטאַרקן ווייטיק. ער וועט מיך אַוועקשלעפן אין וואָלד אַריין און מיך אויפּעסן. דער ברודער וועט קומען — נישטאַ ישראליק. בלויז בלוטיקע צייכנס זענען געבליבן. מוניע וועט קומען צו דער מאַמען און זי וועט אים פּרעגן: פאַרוואָס ביסטו געקומען אַליין? וווּ איז ישראל? וועט ער אַרויסזעצן מיט אַ ביטער געוויין: אַ חיה האָט אים פאַרצוקט... טרף טרף, יוסף...

באַלד הער איך אַ ביל. איך כאַפּ זיך אויף פון דער שרעק. דאָס איז דאָך נישט קיין וואָלף, נאָר אַ הונט. איך האָב זיך נאָך קיין מאָל נישט אַזוי געפרייט מיט אַ הונט און מיט זיין בילן ווי אין יענער רגע...

דערווייל גייט די צייט. דער ברודער זאמט זיך. ער האט שוין געדארפט זיין צוריק. איך קריך אראפ פון שליטן. גיי ארויף אויפן וועג און קוק אין דער זייט פון דארף. מ'זעט נישט קיינעם. דאס פערדל שטייט פארגליווערט אויפן ארט. איז עס איינגעשלאפן? דאס איז עפעס א משונהדיק פערדל. רשעים ווערן נאכן טויט מגולגל אין פארשיידענע חיות און עופות ביז זיי באקומען א תיקון. אפשר שטעקט אין דעם פערדל א גלגול? דאס האט געדארפט מסתמא זיין א גאר גרוי-סער רשע, אויב ער איז מגלגול געווארן אין אזא פערדל מיט אן אויסגעקראכענער פעל, מיט מכות און מיט אויגן פון וועלכע עס קאפעט כסדר. און אפשר איז עס גאר א מענטש, וואס איז פארכישופט געווארן? איך האב שוין א סך מעשיות געלייענט וועגן שלעכטע כישופמאכערס, וואס זאגן אזא שפרוך און פארוואנדלען מענטשן אין פארשיידענע חיות און אפילו אין שטיינער און אין דערנער. און ס'קען אויך זיין אזא שד, וואס האט זיך פארשטעלט פאר א מענטש. אט באלד וועט ער פון זיך אראפווארפן די פעל און איך וועל דערזען א נפש א האריקס מיט הערנער, מיט א לאנגן עק און מיט ציגענע פיס. ער וועט ארויסשטעקן די צונג מיר גלייך אין פנים אריין און א לאך-טון: כיי-כיי-כיי...

א גליק, וואס איך האב דערזען אַנקומען א פור. דאס איז טאקע געווען דער ברודער מיט דעם פויער. דער פויער האט גענומען דאס זעקל זאלץ, נאר דאס זעקל צוקער האט ער נישט געבראכט. אויב ס'געפינט זיך שוין ביי אים, האט ער געזאגט, זאל עס שוין בלייבן. ער וועט קומען אין עטלעכע טעג ארום צום טאטן און אים דערפאר באצאלן.

ער האט אונדז געהאלפן ארויסשלעפן דעם שליטן פון דעם ריוו. געשאלטן חיים-אליהן פאר דער פגירה, וואס שוין לאנג האט מען זי געדארפט ווארפן פאר די הינט. געהייסן גריסן דעם טאטן און זיך געלאזט צוריק אין דארף אריין. מוניע האט א צי-געטון די לייצעס — דאס פערדל האט אַנגעהויבן גיין. ס'איז געגאנגען א שטיקל וועג. מיר זענען געווען ממש גליקלעך. ענדלעך וועט זיך ענדיקן אונדזער פיין און מיר וועלן קומען צוריק אהיים. מיר וועלן זיי דארט נישט דערציילן פון די אלע מאטערנישן. צוואס דארפן זיי דאס וויסן? מ'וועט אונדז אויפנעמען מיט כבוד. דערליידיקט אן ענין. איך האב געפרוווט דערווייל אויסטייטשן מוניען פארוואס דאס פערדל איז געווארן גוט און פרום און גענומען גיין:

— ס'איז אים לייכטער געווארן צו שלעפן, דער פויער האט אַוועקגענומען דאס זעקל זאלץ.

נאר מוניע האט געפונען א טיפערע סיבה:

— ס'פילט, אן מ'פארט אהיים.

דאס פערדל האט אַנגעהויבן צו גיין זייער פאמעלעך. קוים ס'רירט זיך. און אט איז עס שוין געבליבן אין גאַנצן שטיין. דאס איז גארנישט געווען אזוי ווייט

לעצטע שריפטן

פון שטעטל. מ'האט עס שוין געקענט זען אין טאָל. מוניע האָט געפרוווט מיט גוטן און מיט ביזן — דאָס פערד האָט זיך נישט גערייט. ס'איז אַוועק אַ פערטל שעה, אַ האַלבע, אַ שעה. נאָך דעם, ווי מוניע האָט אויסגעפרוווט אַן דערפאַלג אַלע מיטלען, האָט ער ענדלעך מיר געזאָגט:

— דו וויסט וואָס איך וועל דיר זאָגן? — לאַמיר איבערלאָזן דאָס פערדל מיטן שליטן און גיין אַהיים.

איך האָב גלייך מסכים געווען.

דאָס פערדל האָט אונדז געזען אַוועקגיין, נאָר ס'האָט מיט גאַרנישט אַרויס־געוויזן קיין חידוש און נישט קיין חרטה. אַפנים, אַז פונקט אַזוי פאַמעלעך ווי ס'איז געאַנגען, אַזוי פאַמעלעך האָט עס איך געקלערט.

ה. נישטאָ קיין מאַן, נישטאָ קיין פערד

ווי נאָר מיר האָבן געעפנט די טיר פון אונדזער שטוב און די מאַמע האָט אונדז דערזען, האָט זי זיך דערשראָקן פאַר אונדזער אויסזען און אויסגעשריגן: — ווי איז מיר, וואָס איז געשען?

מיר האָבן געהאַט משונהדיק־צעפלאַמטע פנימער און געווען אין גאַנצן דורכ־גענעצט און פאַרבלאַטיקט. די פנימער האָבן זיך אונדז פאַרקרימט. אַט־אַט און מיר צעוויינען זיך, נאָר מיט אַלע כוחות האָבן מיר זיך אַיינגעהאַלטן. מוניע האָט דערציילט וואָס ס'איז געשען.

— געוואַלד־געשריגן, וואָס איז דאָס פאַר אַ ייד דער חיים־אליה? ער האָט זיך פאַרדינט אַ וויסטן פסק! איך האָב שוין נישט געוויסט וואָס איבערצוקלערן! זי האָט אונדז געהייסן אַראַפּוואַרפן די דורכגענעצטע, פאַרבלאַטיקטע מל־בושים. מיר האָבן זיך איבערגעטאַן און באַלד זענען מיר שוין געזעסן ביים טיש און זיך געקוויקט דאָס פאַרחלשטע האַרץ מיט אַ שיסל הייסע קרויט מיט קאַר־טאַפל.

מיר האָבן נאָך נישט פאַרענדיקט דאָס עסן, ווי ס'איז אַריינגעפאַלן צפורה, חיים־אליהס ווייב, מיט אַ געשריי:

— איר זענט שוין געקומען? איר זיצט שוין און עסט? און וווּ איז חיים־אליה?!

חידושט זיך דער ברודער און ער ענטפערט:

— חיים־אליה איז דאָך גאַרנישט געפאַרן מיט אונדז. תיכף ביים צווייטער האָט ער זיך אומגעקערט אַהיים.

— אַ דונער האָט מיך דערשלאָגן! — שרייט די חיים־אליהכע — וווּזע איז ער?

— פון וואָנען זאל איך וויסן, — מאַכט דער ברודער.
— און וווּ איז דאָס פּערד? — וויל וויסן די חיים-אליהכע.
— דאָס פּערד האָט נישט געוואָלט גיין. האָבן מיר עס איבערגעלאָזט אינ-
מיטן וועג — ענטפּערט מוניע.
מיטאַמאָל הייבט אָן די חיים-אליהכע זיך צו ברעכן די הענט און צו קלאַנגן:
— וויי איז מיר און אָך איז מיר! נישטאָ חיים-אליה, נישטאָ דאָס פּערד!
איך בין געבליבן איינע אַליין מיט דריי דערוואַקסענע טעכטער!...

ו. דער מאַן איז דאָ, דאָס פּערד איז דאָ

חיים-אליה איז געאַנגען אַהיים, געפאַכעט מיט דער בייטש, ווי זיך אַליין
אונטערגעטריבן. מיטאַמאָל איז ער געוואָרן אין כּעס אויף זיין ווייב צפּורה, וואָס
האָט אים געבוירן רק טעכטער. אַזאָ ינגל, ווי דעם סענדערס, און קען שוין פירן
אַ פּערד. ווען ער וואָלט געהאַט אַנשטאַט די דריי מיידן — בחורים, וואָלט ער
שוין איצט אויף דער עלטער געקאַנט זיך אויסרוען די מידע ביינער.

אין שטוב האָט ער קיינעם נישט געטראָפּן. די מיידן זענען מסתמא פאַרטון
מיט די עופות און די גענדו אויפן בידעם און דאָס ווייב זיצט ערגעץ אוודאי
ביי אַ שכנטע און טרייבט רכילות. ער האָט זיך עטלעכע מינוט אַרומגעדרייט
איבער דער שטוב און מיטאַמאָל האָט אים אַנגעהויבן צו ציען הינטערן אויוון.
ס'איז איצט דאַרט וואַרעם — אַ מחיה! ער האָט טאַקע נישט לאַנג געטראַכט,
אַרויפגעקראַכן אַהין און באַלד אַנטשלאָפּן געוואָרן.

ווי לאַנג איז ער אַזוי געשלאָפּן — ווייסט ער נישט. נאָר עפעס דאַכט זיך
אים, אַז ער הערט אַ יאַמערן און קלאַנג, ווי מ'וואָלט באַוויינט אַ טויטן. עפעס
באַקאַנטע קולות. מ'דאַרף אַראַפּגיין, טון אַ קוק, וואָס ס'איז געשען.
די חיים-אליהכע איז אַרומגעלאָפּן איבער דער שטוב, געקלאַנגט און גע-
שריען:

— מיין מאַן! מיין חיים-אליה! מיין אויג אין קאַפּ! מיין פרנסה-געבער!
און די דריי מיידן האָבן געטריי צוגעהאַלפּן דער מאַמען.
נאָר באַלד האָבן זיי דערזען חיים-אליהן ווי ער קריכט אַראָפּ פון הינטערן
אוייוון אַ פאַרשלאָפענער, אַ צעקנייטשטער, מיט שטרוי און מיט פעדערן אין דער
באַרד און זענען געבליבן שטיין פאַרחידושטע און צעטומלטע.
די חיים-אליהכע האָט זיך אַבער נישט פאַרלוירן. זי האָט גלייך אויסגעקע-
רעוועט זיך און געביטן דעם טאַן:
— פּויליאַק! לא-יצלח! שליממזל! — האָט זי געשריגן צו חיים-אליהן — דו

ביסט דאָ געלעגן הינטערן אויוון און געלאָזט דאָס פּערד אויף הפּקר. הלוואי וואָלסטו אַהינגעקומען אַנשטאַט דאָס פּערדל. פּון דיר האָב איך במילא נאָר צרות! פּלוצים האָט די עלטסטע מויד וואָס איז געשטאַנען ביים פּענצטער, אויפֿ- געהויבן אַ געשריי:

— ס'איז דאָ! ס'איז געקומען! זעט נאָר, זעט: ס'שטייט דאָרט ביי דער שטאַל!

דאָס איז געווען דער ריינער אמת. דאָס פּערדל, וואָס איז געבליבן שטיין אין מיטן וועג, איז נאָך ווייטער געשטאַנען אַ שטיק צייט. אין מוח האָט זיך אים גאַרנישט גערירט. ס'האָט זיך אים אָבער אַנגעהויבן צו רירן אין בויך (נישט סתּם רירן, נאָר טאַקע צו דרייען און צו גרימען) און כידוע, ערשט ווען אַ פּערד ווערט הונגעריק נעמט עס קלערן, האָט עס אַנגעהויבן צו טראַכטן און זיך דער- טראַכט, אַז ביי חיים-אַליהן לעקט עס אויך נישט קיין האַניק, אָבער פאַרט באַקומט עס פּון צייט צו צייט עפעס צו קייען. איז טאַקע נישטאַ קיין אַנדער ברירה, ווי צוריקצוקערן פּאַמעלעך אַהיים. און —

די טויב געפינט דעם וועג צום טויבנשלאַק.
דער רויך — צום קוימען און דער הירש — צום קוואַל.
דאָס גאַלדן רענדל — צו דעם עושרס זאַק
און חיים-אַליהס פּערד — צוריק אין שטאַל.

ז. דער שמועס פון טאַטע-מאַמע

ווי ס'איז נאָכט געוואָרן, האָב איך מיך געלייגט אין בעט אַריין מיטן ברור דער. ער איז אַוועקגעפּאַלן ווי אַ שטיין און באַלד אַנטשלאַפּן געוואָרן, נאָר איך האָב נישט געקענט איינדריםלען און בין געלעגן וואָך מיט פאַרמאַכטע אויגן. איך האָב געטראַכט וועגן דער נסיעה, וועגן די אַלע שטרויכלונגען און מאַטער- נישן, וואָס איז אויסגעקומען מיר און מיין ברודער דורכצוגיין במשך פּון היינ- טיקן טאַג. וויפל סכּנות האָבן אויף אונדז געלוערעט און מיר זענען פאַרט אַרויס געזונט און גאַנץ. די גוים האָבן אונדז נישט געהרגעט, די וועלף! — נישט פאַר- צוקט, די קראַען — נישט צעריסן, די שדים האָבן אונדז נישט אויפּגעכאַפּט און דאָס פּערדל איז נישט פאַרפּאַלן געוואָרן!

דער טאַטע איז געקומען פּון דער קראַם און איך האָב געהערט, ווי די מאַמע דערציילט אים פּון אונדזער נסיעה און אונדזער מאַטער.

— נישט געווען געדאַרפט זיי לאָזן פאַרן מיט חיים-אַליהן — באַדויערט דער

טאטע — נאָר באַלד גיט ער צו נישט אָן שטאַלץ, — פונדעסטוועגן האָבן זיי פאַרט דורכגעפירט דעם ענין!

— אַוודאי — זאָגט די מאַמע מיט אַ קרעכץ — דו וויסט: נאָך אַ יאָר און נאָך אַ יאָר און זיי וואַקסן אויס, ווערן גרויסע. און איך וואַלט געוואַלט, אַז זיי זאָלן תמיד בלייבן קינדער און זיצן אַרום אונדזער טיש...
דער טאטע ענטפערט איר:

— אַז די פייגעלעך דערפילן די פליגל, וועסטו זיי שוין מיט קיין כוח נישט איינהאַלטן אין דער נעסט... דו האַסט געזען, ווי זיי האָבן זיך געריסן מיט אַזאַ חשק צו דער נסיעה? איצט איז זי געווען אַ נאָענטע, נאָר מאַרגן? נישט תמיד וועלן זיי אַנטרעפן אַזעלכע פערדלעך, ווי חיים-אליהם. ס'זענען שוין איצט דאָ, כרוך-השם, באַנען, שיפן...

מיר ווערט עפעס פלוצים זייער טרויעריק, איך קען אָבער וועגן דעם נישט קלערן. איך בין מיד. איך בין שלעפּעריק — און איך שלאָף איין.

דער עונש

מענדל איז געזעסן ביים טיש און געגעסן די קארטאָפּל-זופּ. געווען איז ער זייער הונגעריק, נאָר פּונדעסטוועגן האָט ער אין איר נישט געפילט קיין טעם, ווייל נעכע-ריווע, די מאַמע זיינע, האָט זי געהאַלטן אין איין „צוואַלצן“ מיט אירע מוסר-רייד:

— מענדל, וואָס וועט זיין דיין סוף, מענדל? דו ביסט דאָך שוין אַ גרויסער בחור. אַז דער טאַטע וועט קומען פון דער מלחמה, וועט ער גאָר זען, אַז ער האָט אַ שגף, נישט קיין ייִדיש קינד. ער וועט מיר גאַרנישט וועלן גלייבן, אַז איך האָב די לעצטע פּרוטות אַוועקגעגעבן דעם מלמד, כדי ער זאָל פון דיר מאַכן אַ מענטש.

פאַרן טאַטן האָט מענדל יאָ דרך-אָרץ, ערשטנס, איז ער אַ מאַנסביל און צווייטנס, איז ער אויף דער מלחמה און שלאָגט זיך דאָרטן מיטן שונא. פאַרוואָס שרעקט אָבער די מוטער מיט אים יעדעס מאָל?

ער ענטפּערט דער מוטער:

— דער טאַטע האָט מיך ליב, דער טאַטע וויל, אַז איך זאָל אין יעדן בריוו צושרייבן אַ גרוס.

נאָר די מוטער שטייט נישט אָפּ:

— ווייל ער איז פון דער ווייטנס, ווייל ער ווייסט נישט וואָס פאַר אַ שגף דו ביסט געוואָרן. ווען איך זאָל אים שרייבן אַ העלפט פון די צרות וואָס דו טוסט מיר אָן, וואָלט ער דיך מער נישט געוואָלט קענען!

אויף דעם ענטפּערט שוין מענדל גאַרנישט. ער הייבט אָן צו עסן די זופּ פאַמעלעך. דאָס איז אַ סימן, אַז ער טראַכט עפעס. די מוטער דערפילט, אַז ער איז אַ ביסל געפאַלן ביי זיך און וויל גלייך דערפון ציען אַ נוצן:

— זאָגסט מיר צו, אַז דו וועסט גיין אין חדר אַריין?

— איך וועל גיין, איך וועל גיין! — בורטשעט מענדל — און נעמט שנעל-שנעל שלינגען אַ לעפל נאָך אַ לעפל.

— וואָס איז? דער חשק פון דער תורה האָט זיך אין דיר מיטאַמאַל אַזוי

צעהיצט, אז דו קענסט שוין נישט רויק אָפעסן? עס פֿאוואָליע, ווי אַ מענטש.
און ברי זיך נישט אָפּ!

מענדל האָט פֿאַרענדיקט דאָס עסן. די מוטער גיט אים נאָך אַ שטיקל ברויט
מיט אַ בייטעלע וויינשל:

— נאַ-האַסטו, נעם עס דיר מיט אין חדר אַרײַן.

מענדל איז שוין אויף דער גאַס. די זון וואַרעמט — אַ מחיה, נישטאָ קיין
בעסערע און קיין פֿרייערע צייט ווי בעת אַ מלחמה. ס'האַבן דאָ פֿאַרביימאַרשירט
און ס'זענען דאָ געשטאַנען אזויפיל סאַלדאַטן און צענומען, צעחרובט אלע פֿלויטן
און שטאַכייטן. די גערטנער און די סעדער שטייען אָפֿענע. נישטאָ די טאַטעס און
די עלטערע ברידער. זיי זענען אויף די שלאַכטפֿעלדער. פֿאַר די ווייבער, איז
נישטאָ וואָס מורא צו האָבן. אמת, אַז די מאַמע גיט אַ קניפּ, טוט עס שטאַרק וויי,
אַבער עס ברענגט נישט אין זיין האַרץ נישט קיין פחד און נישט קיין דרך-אַרץ
צו איר.

ווען מענדל גייט דורך דעם מאַרק, דערזעט ער עטלעכע זיינע חברים. זיי
שטייען און שפּילן מיט קייקעלעך פֿון שראַפֿעלען. איינער גיט זיי אַ וואַרף אין
אַ גריבל. אום — איז פֿאַרשפּילט, און גראַד — איז געווען. דערמאַנט זיך פֿלר-
צים מענדל, אַז ער האָט אין קעשענע ליגן עטלעכע אַזעלכע קייקעלעך. ער וועט
טאַקע גיין אין חדר אַרײַן, ווי ער האָט צוגעזאַגט דער מאַמען, אַבער פֿריער וועט
ער אַ שפּיל-טון, זיי זענען שווער און רייסן אַראָפּ די קעשענע. ס'וועט נישט לאַנג
דויערן. ער וועט זיי פֿאַרשפּילן און פֿון זיי פֿטור ווערן.

נאָר מענדל האַלט דווקא אין איין געווינען. דאָס ציט און לאַקט אים אַלץ
ווייטער און ווייטער צו שפּילן. ער האָט שוין לגמרי פֿאַרגעסן אין חדר, אין
מלמד און אין צוואַג דער מאַמען. די קעשענעס זענען אים שוין פול. עפעס האָט
איין זינגל זיך אַרײַנגעמישט, געווען אויף דעם צד פֿון זיין קעגנער. מענדל דער-
לאַנגט אים אַ קלאַפּ; יענער — ענטפֿערט אָפּ: ס'האַבן באַלד זיך געשאַפּן צוויי
צדדים און ס'פֿלאַקערט אַ שלאַכט. מענדל איז דער שטאַרקסטער און דער ריי-
רעוודיקסטער פֿון אַלע זיינע חברים. ער אַליין נעמט אויף זיך דריי. די אַנדערע
זינגלעך, וואָס שלאַגן זיך אויף זיין זייט, זענען אויך ווילע יונגען. ס'דויערט נישט
קיין סך און מענדלס שונאים צעלויפן זיך אין די הימען אַרײַן מיט צעגראַבלטע
פנימער, מיט צעבאַכעטע זייטן און מיט צעריסענע מלבושים.

מענדל איז געבליבן מיט די זייניקע אויפן שלאַכט-פֿעלד. ער איז געשטאַ-
נען ווי אַ העלד, ווי אַ זיגער, צווישן זיינע חיילות. ער האָט זיך געפּילט נישט
נאָר ווי ער וואַלט מנצח געווען די עטלעכע זינגלעך, נאָר ווי ס'ווערט דער-
ציילט אין די מעשיות — אַט וועלן קומען די עלצטע מיט ברויט און מיט זאַלץ
און אים איבערגעבן די שליסלען פֿון דער שטאַט. דער נצחון האָט אים אָננע-
צינדן צו נייע העלדישקייטן.

— איצט, חברה — האָט ער אַ קאַמאַנדעווע-געטון — וועלן מיר גיין צו יאָסלען אין סאַד אַריין רייסן ניס!

אַרום יאָסלס סאַד איז אַמאַל געווען אַ הויכער פאַרקאַן. איצט איז ער האַלב-צעשטערט. די חברה טוט זיך אַ לאַז צו די ביימער ווי היישעריקן. ווער ס'פרוּווט פון אונטן אַראַפּבייגן אַ צווייג און אים באַרייסן. ווער ס'וואַרפט אַרויף אַ שטעקן, צי אַ שטייך, כדי די ניס זאָלן אַראַפּ. מענדל אַליין איז אַרויף אויף אַ בוים און רייסט מיט דער האַנט די ניס.

ווי פון אונטער דער ערד האָט זיך באַוויזן יאָסל דער באַלעבאַס. ער איז שוין נישט געווען קיין יונגעראַן, ביי די זעכציק. אָבער אַ קרעפטיקער און רירעוודיקער ייד מיט דעם שטעקן איז דער האַנט האָט ער אַנגעהויבן צו יאָגן די חברה און צו שרייען:

— שקצים! גנבים! וואָס טוט איר דאָ? איך וועל אייך די קעפּ צעשפאַלטן, ממיתן!

די חברה, וואָס האָט זיך געפונען אונטן, איז זיך גלייך צעלאָפּן אין אַלע זייטן. מענדל, וואָס איז געווען אויפן בוים, האָט נישט באַוויזן פון דאָרט זיך אַראַפּצוּדראַפּען. יאָסל איז געשטאַנען און אים אַרויף-געדראַעט מיטן שטעקן:

— שוין זאָלסטו אַראַפּגיין, שגץ איינער! שוין זאָלסטו אַראַפּגיין!

מענדל איז אָבער נישט אַראַפּגעגאַנגען, נאָר פאַרקערט: געדראַפּעט זיך נאָך העכער אַרויף. יאָסל איז געשטאַנען אונטן, ביים שטאַם פונעם בוים, און געוואַרט אויף זיין קרבן. די חברה איז געשטאַנען פון דער ווייטנס און זיך צוגע-קוקט מיט גרויס נייגער, וואָס ס'וועט דערפון אַרויס. פּלוצים האָט מענדל געטון אַ שפרונג אויף אַ גרויסן צווייג, אים אַראַפּגעדריקט מיטן גאַנצן כוח. דער צווייג האָט זיך געגעבן אַ ברעך-איין. מענדל איז אַראַפּגעשפרונגען אויף דער ערד עטלעכע טריט פון יאָסלען, און איידער יענער האָט נאָך באַוויזן זיך צו כאַפּן וואָס דאָ איז פאַרגעקומען, האָט ער זיך שוין געפונען לעבן זיינע חברים. די חברים האָבן מענדלען אויפגענומען מיט אַ פּריילעכן „הוראַ“. נישט בחינם איז ער זייער פירער. ער איז אַ מזיק! יאָסל איז נישט נאָכגעלאָפּן מענדל לען. ער האָט זיך דערנענטערט צו דעם גרויסן אַפּגעבראַכענעם צווייג. אים באַטראַכט אויפן אַרט פון זיין בראַך און אַ קרעכץ-געטון:

— ער וועט שוין מער נישט קומען צו זיך.

ער האָט דעם צווייג אין גאַנצן אַראַפּגענומען פונעם בוים. אויפן אַרט איז געבליבן אַ חלל, אַ פּוסטקייט. אין בוים גופא — אַ ווונד, ווי פון אַ אַפּגעשני-טענעם אבר.

מיטאַמאַל האָט יאָסל אויפגעהויבן די אויגן אין דער זייט וווּ מענדל איז געשטאַנען צווישן זיין חברה און אַנגעהויבן צו שרייען:

— רוצח! אַ צווייג האָסטו אַפּגעבראַכן! אַ לעבעדיקן צווייג! רוצח!

נאָר מענדל האָט פון דערווייטנס געענטפערט:

— אָבער איר האָט מיך נישט געכאַפט!

און אַלע די זייניקע האָבן אים צוגעהאַלפן:

— אַבע! אַבע-עע! ס'אַרט דײַך. ס'קרענקט דײַך!

שפעטער זענען זיי געלעגן אויפן גראָז, הינטערן באַרג, ביים טײַך. זיי האָבן גערעדט וועגן זייער מלחמה מיט יאַסלען, ביז זיי זענען צוגעקומען צו דער מלחמה, וואָס די „גרויסע“ פירן איצט אויף דער וועלט.

מענדל האָט זיך באַרימט:

— מיין טאַטע איז שוין דורכגעגאַנגען עלף פייערן. אויף דער וואַנט ביי אונדז אין שטוב הענגט זיין פאַטאַגראַפיע, וואָס ער האָט אונדז געשיקט פונעם פראַנט. ער האָט צוויי ביינערנע שטערנדלעך אויפן קראַגן און אויף דער ברוסט אַ מעדאַל. ביז די מלחמה וועט זיך ענדיקן, וועט ער אוודאי נאָך ווערן אַ פעלד-פעבל, צי אַ גענעראַל!

יעדער פון דער חברה הייבט אָן צו דערציילן פון זיין טאַטן, ברודער, אָדער פעטער, וואָס געפינט זיך אויפן פראַנט. יעדער איינער האָט צו דערציילן נסים ונפלאות. נאָר מענדל לאָזט זיך נישט. נישט נאָר איז ער דער גרעסטער גבור פון אַלע ינגלעך, נאָר זיין טאַטע איז אויך דער גרעסטער גבור פֿון אַלע טאַטעס. יאָ, אַזוי איז עס. ער גיט נאָך צו מיט גאוה:

— אַז די מלחמה וועט זיך ענדיקן און מיין טאַטע וועט אַהיימקומען, וועט אים דער קייסער געבן פאַר זיינע גבורות פעלדער און וועלדער און שאַף און רינדער!

די „שאַף און רינדער“ נעמט ער שוין אַרויס פונעם חומש. אַלע רייכע לייט פונעם חומש האָבן געהאַט אַ סך שאַף און רינדער.

נאָר דאָ באַווייזט זיך נעכער-ריווע. זי לויפט אַזוי ווי זי וואַלט אַראָפּ פון זינען, דאָס פנים פאַרפלאַמט און צעשוּיבערט די האַר. ווען מענדל וואַלט זי דערזען אַ מינוט פריער, וואַלט אים אפשר נאָך געווען געלונגען זיך צו באַהאַלטן אין די קוסטעס. איצט איז שוין צו-שפעט עוקר צו זיין.

די מוטער פאַלט צו אים צו:

— אַזוי, אַזוי ביסטו געגאַנגען אין חדר אַריין, אַ?

זי כאַפט אים אָן פאַרן אַרעם און נעמט אים שלעפּן:

— קום אַהיים, תכשיט מיינער! קום אַהיים! איך וועל דײַך שוין מער נישט שיקן אין חדר אַריין. צו אַ שוסטער וועל איך דײַך אַפּגעבן, פאַר אַ הינטשלעגער וועל איך דײַך מאַכן!

זי קנייפט אים אויס שטיקער פלייש.

ווען מענדל איז שוין געווען אין שטוב, האָט ער באַקומען גרויס חרטה, פאַר וואָס ער האָט זיך אַזוי געלאָזט שלעפּן פון דער מאַמען אַהיים. די חברים

האָבן דאָס אַלץ צוגעזען. ס'איז דאָך אַ בושע און אַ חרפה זיך ווידער צו ווייזן פאַר זייערע אויגן. ער וועט דאָך פאַרלירן זיין גאַנצן אַנזען. זיי וועלן זיך שוין אויסקלייבן אַ נייעם עלצטן. דער פאַרדרוס האָט אים נישט געגעבן קיין רו. ער האָט זיך נישט געקענט מוחל זיין. אייגנטלעך וואָלט ער שוין איצט געקענט ווידער אַרויסגיין אין גאַס, אָבער ער וויל אַליין נישט. ער שעמט זיך אַזוי, זאָל כאַטש אַוועק אַ טאַג, צי צוויי, אפשר וועט זיין שאַנד אַ ביסל פאַרגעסן ווערן.

ס'איז אַריינגעקומען אַ שכנטע. נעכע-ריווע האָט, פאַר איר אויסגעגאַסן דאָס

ביטערע האַרץ:

— ס'איז נישט קיין קינד, נאָר אַ רוח, אַן אומרו! ער זאָגט מיר צו צו גיין אין חדר אַריין, צו ווערן גוט און פרום — און איד, דער נאָר, נעם און גלייב אים תורת-משה, אַ שעה, אַז ער גייט אַוועק, ווי ס'פאַלט אַריין צו מיר יאָסל דער סאָדאָוויק און שרייט ווי אַ באַנומענער: „אייער ממזר האָט געריסן ניס אין מיין סאָד“. פאַרדריסט עס מיך דאָך זייער און איך ענטפער אים: „איר האָט אַ לייכטע צונג, ר' יאָסל. זיין טאַטע איז טאַקע נישט הי, דאָס הייסט אָבער נאָך נישט, אַז ער איז אַ ממזר, און שנית, ווי קומט מיין מענדל צו אייך אין סאָד אַריין, אַז ער איז נאָך צוריק מיט אַ שעה געגאַנגען אין חדר אַריין צו רבי ר' שמשונען. נאָר יענער שרייט נאָך העכער: „צו-וואָס דאַרף ער האָבן ר' שמשונען חדר, אַז ער האָט זיך זיינעם אַן אייגענעם חדר פון אַ חברה שקצים און באַטיאָרן! ווייניק וואָס ער האָט ניס געריסן, האָט ער נאָך אַפגעבראַכן אַ צווייג פון אַ בוים, אַ גרויסן לעבעדיקן צווייג! איר הערט! איר ווייסט כאַטש וואָס פאַר אַן עבירה דאָס איז? וואָס פאַר אַן עונש ס'קומט דערפאַר?!“ לויף איך שוין הענדום-פענדום אין חדר אַריין אים זוכן — ווייס איך וואָס. ער איז אַפילו דאַרט נישט געווען! איך זוך אים איבער דער גאַנצער שטאָט — ער איז נישטאָ! קוים האָב איך אים געפונען הינטערן באַרג, ביים וואַסער, מיט אַ כאַפּטע שקצים ווי ער.

— יא, יא, נעכע-ריווע — זאָגט די שכנטע — וואָס ווילט איר? אַזוי איז עס,

אַז קינדער וואַקסן אויף אַן אַ טאַטן!

נעכע-ריווע ענטפערט אַפּ מיט אַ שווערן זיפּץ:

— דאָס איז נאָך גאַרנישט. איך האָב גרעסערע דאגות אויף מיין קאַפּ. איך האָב שוין דעם דריטן חודש נישט באַקומען פון מיין בערישן קיין בריוו. איך ווייס נישט וואָס איבערצוקלערן. איך שלאָף נישט דורך די נעכט, אוי, רבונר של-עולם, ער זאָל כאַטש זיין געזונט און גאַנץ!

פּלוצים עפנט זיך אויף די טיר און ס'פאַלט אַריין אַ שכנטע:

— נעכע-ריווע — שרייט זי — נעכע-ריווע, אייער בעריש גייט!

נעכע-ריווע האָט זיך אַ ריט-געטון צו דער טיר. די טיר האָט זיך גלייך געעפנט פון דרויסן און אויף דער שוועל איז געשטאַנען איר מאַן. דאָס פנים —

ישראל אשענדארף

געל, אויסגעמאגערט. ער איז געשטאנען אויף צוויי שטאלצן. אויפן אָרט פונעם
רעכטן פוס ביו איבער די קני האָט זיך געהוילט אַ חלל.
נעכעריווע האָט אַרויסגעשטויסן אַ יאָמערלעך געשריי:
— בעריש, וואָס האָבן זיי פון דיר געמאַכט? בעריש??!
און זי איז געפאלן אין חלשות.
מענדל איז געשטאנען אַ פאַרשטאַרטער. ער האָט געקוקט אויף דעם פאַר-
טער, גאָר פאַר זיינע אויגן האָט פאַרבייגעשווינדלט דער בוים פון אָפגעבראַ-
כענעם צווייג מיט דעם צייכן אויף אים, ווי אַ ווונד — — —

ח ר ט ה

דוד איז געווען א צוריקגעהאלטענער, א שעמעוודיקער. ס'האט זיך געקענט דאכטן, אז ער הייבט גאר קיין מאָל נישט אויף זיין בליק, כדי צו זען א פרוי. אין דער אמתן האָט ער אָפט געקלערט וועגן פרויען און זיי האָבן אים אָפילו ביינאכט אין חלום נישט געגעבן קיין רו. ער האָט כסדר געהאַט „גע-ליבטע“. אַ צייט איז דאָס געווען דעם שכנס מיידל. אַ צווייט מאָל — דאָס מיידל פון זיין לערער, און אַן אנדער מאָל — עפעס אַ מיידל, וואָס ער האָט געזען אין אַן אילוסטרירטן זשורנאַל. די דאָזיקע מיידלעך, צי פון פלייש און בלוט, צי פאַפירענע, זענען נאָך נישט געווען אַלץ. ער האָט זיך אַליין אויפגעלעבט פאַר-שיידענע פרויען-געשטאַלטן, באַרימטע שיינהייטן פון ראַמאַנען, און מיט זיי פאַר-בראַכט צוזאַמען אין דמיון.

ער געדענקט, אַז יעדן פרייטיק פלעגט ער זיך גיין באַדן אין טייך. ער פלעגט דעמאָלט דורכגיין פון דער ווייטנס דאָס אָרט, וווּ די פרויען פלעגן זיך באַדן. ס'פלעגט אים דעמאָלט אַזש אַנהייבן שווינדלען פאַר די אויגן און די קניען האָבן זיך אים אונטערגעבראַכן. ער איז אָפילו איין מאָל געבליבן שטיין דאָרט אַ רגע, מכלומרשט זיך געוואָלט צובינדן אַ בענדל פון די שיך, וואָס האָט זיך געעפנט, אָבער די ווייבער האָבן פון גאַרנישט געוואָלט וויסן און אים אַנגע-הויבן צו באַוואַרפן מיט שטיינער.

ווען ער וואָלט געווען רייך, וואָלט ער זיך געקויפט אַ באַד. צו יעדער קאָ-בינע זיך געמאַכט אַ געהיים קוקערל און פון דאָרט געזען אַלע פרויען, וואָס באַדן זיך. זיי וואָלטן דערנאָך נאָך אַלץ געגאַנגען שטאַלצע ווי פריער, אָבער ער וואָלט אין האַרצן פון זיי געטראַכט מיט ביטול: איך האָב אַלץ געזען!

ער געדענקט די נעכט, ווען דער טאַטע זיינער פלעגט פאַרשווינדן פון בעט און גיין צו דער מאַמען. ווען דער טאַטע פלעגט צוריקקומען אין בעט אַריין, האָט ער פון אים זיך אָפגערוקט מיט ברוגז: וואָס וויל ער פון דער מאַמען? פאַרוואָס מוטשעט ער זי? פון דעמאָלט אַן האָט ער געוואָלט, אַז זיין טאַטע מאַמע זאָלן-שוין

זיין זקנים. זיי זאלן זיין שוואכע, הוסטן, קרעכצן, און ער זאל זיי דערלאנגען דאס עסן, אדער אויסבעטן זייערע געלעגערס.

איצט איז שוין דער פאטער טויט. די מוטער איז אלט און צעבראכן. ער האט אבער א יונגע שוועסטער און דורך איר האט ער ווידער נישט קיין רו. ער קוקט איר נאך, בעת זי טוט זיך איבער די קליידער, אדער ווען זי לייגט זיך שלאפן. ס'געליינגט אים אבער קיין מאל נישט צו זען וויכטיקע טיילן פון איר גוף. יעדעס מאל, ווען זי טוט זיך איבער, גייט זי אריין אין צווייטן צימער און פארמאכט הינטער זיך די טיר, און איידער זי טוט זיך אויס צום שלאפן-גיין, פארלעשט זי פריער דאס ליכט און טוט זיך אויס אין דער פינצטער. ער איז פון דעם נישט צופרידן, אבער גלייכצייטיק האט ער דערפון הנאה, דאס בא-ווויזט, אז זי האלט אים שוין פאר א מאנסביל.

ניין, די שוועסטער איז נישט קיין שיינע. דאס האט אבער נישט צו טון מיט די פארשטעלטע און באהאלטענע אברים פון איר קערפער. ער האט זיי נישט געזען, און דערפאר רייצן זיי אים און געבן אים נישט קיין רו. הגם ער איז יינגער פון דער שוועסטער מיט אכט יאר, פונדעסטוועגן האלט ער זיך ווי איר אפיטרופוס, ווי איר שומר, זייער זעלטן זעט ער זי מיט א יינגל און ער איז דערפון צופרידן. זי איז זיינע. וואס איז זי זיינע? — אויף דעם קען ער זיך אליין נישט ענטפערן.

די מאמע האט אבער גרויס עגמת-נפש, פארוואס די בחורים זעען נישט איר מיידל.

— איך בין טאקע איר מאמע — זאגט זי — און ביי יעדער מאמע איז איר קינד געראטן. אבער אזא מיידל מיט אזויפיל מעלות דארף מען אויספארן א האלבע וועלט אזוינס צו געפינען.

און נאך זאגט זי:

— ס'איז דאך היינט עפעס א משוגענע וועלט. די בחורים ווילן נאך מיידל-לעך מיט דארע הינערשע פיס. און שמאלע דארפן זיי זיין, אז א לייכט ווינטל זאל זיי קענען אוועקבלאזן. אמאל האט מען געוואלט, אז א ווייב זאל קענען א באליע וועש אויסוואשן, א מולטער ברויט אויסקנעטן, קינדער האבן, אבער איצט, — אז קינדער האבן זיי נישט, צו וועש נעמען זיי צו א גויע און ברויט קויפן זיי אין דער בעקעריי — דארפן זיי טאקע נישט מער ווי א שופע, א פארצעלייענע ליאלקע!

**

ס'איז אין שטוב קאליע געווארן דאס עלעקטרישע ליכט. א שכנטע האט געראטן צו נעמען אירן א באקאנטן, וואס איז ערשט געקומען פון שטעטל. ער איז א מומחה אויף אלץ. ער האט גאלדענע הענט. אזוי ווי מען האט פארשטאנען,

אז ער וועט נעמען ביליקער ווי איינער פון א געשעפט, האט מען אים געלאזט רופן.

דער בחור איז געקומען. אויסגעפרוווט דעם קאנטאקט מיט א לעמפל, איז בערגעקוקט די דראַטן, פון וואַנען און ווי אַזוי זיי גייען. ער האָט געמאַכט אַן אַלצווייטןדיקע און ערנסטע מינע. אויף אַלע פּראַגן פון דער מוטער, וואָס אַזוינס ס'איז קאַליע-געוואָרן, האָט ער נישט געענטפּערט. ווי ער וואָלט געטראַכט מיט ביטול: מיט וועמען וועל איך דאָ גיין רעדן וועגן אַזעלכע פּאַכמענישע ענינים? און אַז איך וועל איר שוין זאָגן, וועט זי דען פּאַרשטיין?

ער האָט אַרויסגענומען צווענגלעך און העמערלעך און דראַטן. ער האָט לאַנג געמייסטערעוועט. די מוטער איז געוואָרן פּאַרזאָרגט: וואָס לענגער ס'דויערט, וועט עס טייערער קאָסטן. דערווייל איז אונטערגעקומען דער מיטאָג. ווי אַזוי וועט מען זיך אוועקזעצן עסן און אים דאָ לאָזן אַרבעטן? — האָט מען אים פּאַר-בעטן צום עסן. ער האָט דאָס אויפגענומען פּאַר אַ נאַטירלעכער זעלבסטפּאַר-שטענדלעכער זאָך, ווי ס'וואָלט גאַר אַנדערש נישט געקענט זיין. ווי פּאַמעלעך ער האָט געאַרבעט, אַזוי שנעל האָט ער געגעסן און מיט גרויס אַפעטיט.

נאָכן מיטאָג האָט ער פּאַררויכערט אַ ציגאַרל און געלאָזט דעם רויך דורכן מויל, דורך דער נאָז, און זיך ניט געאיילט. אַ צי — און זיך אַפּגערוט, אַ צי — און זיך ווידער אַפּגערוט. דודן איז דער בחור פון דער ערשטער מינוט, ווי ער האָט אים דערזען, נישט געפעלן געוואָרן. ער האָט אים פשוט פיינט באַקומען. ערשטנס, פאַר זיין זיכערקייט, פאַר זיין פילן זיך גלייך אַזוי היימיש אין אַ פרעמדער שטוב, און, צווייטנס, פאַר דעם, וואָס יענער מאַכט זיך אים אין גאַנצן נישט זען, ווי ער וואָלט גאַרנישט דאָ עקסיסטירט. מער פון אַלץ האָט אים גע-קרענקט און געאַרט וואָס די מאַמע און די שוועסטער דרייען זיך אַרום אים אַרום מיט אַזויפיל איידלקייט און רעדן צו אים אַזויפיל גוטע רייד. דאָס זענען דאָך נישט זייערע קולות, מיט וועלכע זיי רעדן יעדן טאָג. וואָס איז? וואָס האָבן זיי פּלוצים אין אים דערזען?

די שוועסטער האָט זיך אַפילו איבערגעטאָן אין אַן אַנדער קלייד, וואָס זי טראַגט בלויז שבת, אַדער ווען זי גייט ערגעץ צוגאַסט. נאָכן ענדיקן די אַרבעט האָט מען אים ערשט פּאַרבעטן צו טרינקען טיי מיט קיכלעך. בעת ער איז אַזוי געזעסן ביים טיש, האָט זיך נעבן אים אַוועקגעזעצט די מוטער און פּאַוואַליע אים אַנגעהויבן אויסצופּרעגן, פון וואָסער שטעטל ער קומט, ווער ס'זענען זייגע על-טערן, צי קלערט ער ערגעץ אַוועקצופּאַרן, אַדער ער וויל זיך דאָ בויען אַ נעסט, ווייל אַ מענטש קען דאָך נישט בלייבן איינער אַליין. מען ווערט דאָך אויסגעריסן. נישט קיין ביסל וואַרעמס, נישט קיין העמד אויסצוואַשן, און וווינען ביי פרעמדע איז — דאָ שטיי נישט, דאָ גיי נישט — דאָס לעבן איז קיין לעבן נישט!

דוד איז געזעסן אין אַ זייט און מכלומרשט געלייענט אַ בוך. אין דער אמתן

האָט ער די גאַנצע צייט אַרײַנגעקוקט אין דער זעלבער זײַט. די מאַמע און די שוועסטער, האָט ער געפילט, זענען צופרידן, וואָס ער זיצט נישט מיט זיי צו-זאַמען. זיי דאַרפן אים איצט נישט האָבן. זיי זענען אין גאַנצן פאַרנומען מיט יענעם. די מוטער וויל פאַרשדענען די שוועסטער, און זי — וויל דאָס אויך. זי זיצט איצט זוי אַ סחורה אין פענצטער פון אַ געשעפט — קוקט אויף מיר! נעמט מיך! וואָס פאַר אַ נאַריש פנים זי האָט דאָס מיטאַמאַל באַקומען.

די מוטער האָט אזוי לאַנג גערעדט, ביז זי האָט באַשלאָסן זיי בייך צו לאָזן אַליין. פאַרן אוועקגיין אין אַנדערן צימער אַריין, האָט זיך נאָך געוואַלט אויך דודן מיטנעמען מיט עפעס אַ תירוץ, אָבער ער האָט זיך געמאַכט נישט פאַרשטייענדיק, זיך אײַנגעעקשנט און בשום־אופן נישט געוואַלט פאַרלאָזן דאָס צימער און זיי מאַכן באַקוועם. דווקא איז ער געזעסן, דווקא. זיי אויף צו להכעיס!

זיי האָבן זיך אָפגעשמועסט אויף ניין אַ זײַגער אין אַוונט. ער האָט אָפילו געהערט אויף וועלכן אָרט: ביים טויער פון גאַרטן. זיי וועלן דערנאָך מסתמא אַרײַנגיין אינעווייניק אין גאַרטן אַריין, זיך אויסקלייבן אַ באַנק, ווייט פון אַ לאַמטערן און וועלן זיך אַרומנעמען און וועלן זיך קושן. נישט איין מאָל איז ער שוין אזוי געגאַנגען בײַנאַכט איבערן שטאַטישן גאַרטן און דאַרט געזען זיצן אַזעלכע פאַרלעד.

ער מוז זיי שטערן זיך צו באַגעגענען. ער וועט אויך קומען אַהין ניין אַ זײַגער. מכלומרשט צופעליק, ווייל פון וואַנען האָט ער עס געזאָלט וויסן, אָן זיי האָבן זיך דאַרט אָפגעשמועסט צו באַגעגענען? — ניין, דאָס טויג נישט. זיי וועלן זיך פון אים אַרויסדרייען. ער וועט זיי דאָך נישט קאָנען נאַכגיין די גאַנצע צײַט. די מוטער האָט געפרעגט דעם בחור וויפיל ער פאַרלאַנגט פאַר דעם צערעכט־מאַכן דאָס ליכט. יענער האָט אַ זאַג־געטון אַ הויכן פרייז. די מוטער האָט גע־קלערט, אָן אַ בעל־מלאכה פון אַ געשעפט וואַלט גענומען ווייניקער, נאָר זי האָט זיך נישט געדונגען, אים גלייך באַצאָלט. איז ער דאָך שוין אַן אײַגענער מענטש. דער בחור איז אַוועק. ס'איז נאָך געבליבן גענוג צײַט פאַר דודן ביז צו דער באַגעגעניש, כדי עפעס צוצוקלערן. ס'קומט אָבער גאַרנישט אין קאַפּ אַריין! פלוצים האָט ער דערזען אויפן טיש דער שוועסטערס זײַגערל. זי האָט עס אויט־געטאַן, ווייל זי וואַשט איצט די כלים און וויל נישט אָן ס'זאָל אין אים אַריין וואַסער. ס'איז דאָ אַן עצה! — ער וועט צוריקדרייען דאָס זײַגערל אויף אַ האַלבע שעה. זי וועט זיך נישט כאַפּן. זי וועט קומען צום גאַרטן מיט אַ האַלבע שעה שפעטער און דעם בחור שוין דאַרט מער נישט טרעפן!

**

די שוועסטער האָט געענדיקט דאָס וואַשן די כלים. זי האָט גענומען דאָס זײַגערל פונעם טיש, אַ קוק־געטון די צײַט: ס'איז נאָך פרי. זי דאַרף זיך איבער־

טאָן צו דער באַגעגעניש, נאָר ס'איז נאָך פאַראַן אַ סך צייט. זי וויל די צייט זאָל
שנעלער אַוועק און נעמט אויפֿרוימען און מאַכן אַרדענונג אין צימער אַזוי, ווי
זי וואָלט זיך מיט אים דאָ געדאַרפט באַגעגענען און נישט אין גאַרטן.

זי נעמט זיך סוף-כל-סוף צוגרייטן צו דער באַגעגעניש. טוט זיך אָן אַן
אַנדער קלייד. בעת זי האָט דאָס קלייד געזען אין פענצטער פֿון געשעפט, צי
אויף אַנדערע פֿרויען אין גאַס, האָט זי געהאַלטן, אַז ס'איז זייער אַ שיינס, נאָר
איצט הייבט עס איר נישט אָן צו געפעלן. און די שייך — זי ווייסט, אַז זי האָט
גרויסע פֿיס. צוליב דעם דאַרפֿן די שייך זיי אינציען, מאַכן אַזוי, אַז זיי זאָלן
אויסזען קלענער. זיי העלפֿן אָבער גאַרנישט אַרויס. בכלל זענען די פֿיס אירע —
דיקע. דערצו זענען איצט אין דער מאַדע — קורצע קליידלעך ביז צו דער קני! —
זי שטייט פֿאַרן שפּיגל, צעקעמט די האָר אויפֿן קאָפּ און מאַכט דערנאָך
לאָקן מיט דער צעהיצטער קרויזשער. שפעטער נעמט זי צופֿודערן דאָס פֿנים.
די ליפֿן צושמירן. זי טוט דאָס אַלץ ווי ס'דאַרף צו זיין, נאָר ווען זי וועט אַרויס-
גיין אין גאַס, ווער וועט אויף דעם אָפּילו אַ קוק-טון? ווער וועט דאָס באַמערקן?
— מען קוקט נאָר אויף שיינע. אַן אַרעמאַן צו זיין איז טאַקע ביטער, ער קאָן
אָבער דאָס גאַנצע לעבן האָפֿן אויף אַ שאַנס רייך צו ווערן. ס'זענען אָפּילו פֿאַראַן
פֿאַרטייען, וואָס קעמפֿן, כדי זיין מערכה צו פֿאַרבעסערן. זי האָט שוין קיין מאָל
נישט קיין שאַנס שוין צו ווערן און קיינער נעמט זיך נישט אָן איר קרויזשע.
זי איז פֿאַרטיק געוואָרן. אַ קוק-געטון אויפֿן זייגער: ס'איז נאָך אַלץ צופֿריי.
זי האָט זיך אַוועקגעזעצט. געזעסן שטייף, האָט מורא געהאַט צו באַוועגן מיטן
קאָפּ, ווי יעדע קלענסטע באַוועגונג וואָלט באַדראַעט אַראַפּצושאַקלען די לאָקן.
זי האָט זיך געהיט נישט צו באַרירן דאָס פֿנים — דעם פֿודער נישט אָפּצווישן.
דער גאַרסעט האָט אינגעצויגן די טאַליע, נישט געלאָזט פֿריי אָפּאַטעמען. זי וועט
אים אָבער נישט עפענען — עס איז פֿאַרבונדן מיט צופֿיל אַרבעט. ווי פֿאַמעלעך
רוקן זיך די ווייזערס אויפֿן זייגער!

**

דוד האָט זיך דערווייל אַרויסגעגנבעט פֿון דער שטוב און זיך געלאָזט איילנ-
דיק גיין צום גאַרטן. ער וועט באלד ווידער זען דעם בחור. יענער וועט שטיין
און וואַרטן ביי דעם טויער אויף דער שוועסטער. ער וועט וואַרטן און וואַרטן.
ער וועט גיין אַרויף און אַראָפּ, קוקן יעדעס מאָל אויפֿן זייגערל — זי קומט נישט!
זי קומט נישט! יאָ, בחור, זי האָט דיך אָפּגענאַרט. זי האָט פֿון דיר חווק געמאַכט.
ווי קומט זי צו אַזאַ פֿאַרשוין ווי דו ביסט?! זיין פֿנים וועט ווערן פינצטערער
פֿון רגע צו רגע, די גאַנצע גאווע וועט אויסרינען — ער וועט אַוועקגיין אַ פֿאַר-
שעמטער, אַ צעבראַכענער.

ביים טויער פֿון גאַרטן האָט דוד נישט געזען דעם בחור. עס זענען שוין
אַוועק צען מינוט, פּופּצן, צוואַנציק, פינף-און-צוואַנציק — ער איז נישטאָ!

דאס איז דאך נישט צום פארשטיין. דאס איז דאך נישט מעגלעך! אפשר האט ער שלעכט געהערט. זיך טועה געווען אין דער צייט, צי אין ארט? — נאר אט זעט ער אַנקומען די שוועסטער. ער באהאלט זיך הינטער אַ בוים. ער זעט זי צוקומען צום טויער פון גארטן. זי בלייבט שטיין, קוקט זיך ארום. ווארט. ניין, ער האט זיך נישט טועה געווען, נישט אין ארט, נישט אין דער צייט. דער בחור איז נישט געקומען. די שוועסטער — יא, דער כעס, וואס ער האט געטראָגן אויף דער שוועסטער, האט גלייך אויסגעוועפט. נאך מער: ער האט באַקומען רחמנות אויף איר. ס'האט אים באַנגגעטון, זייער באַנגגעטון, למאי ער איז פריער געווען קעגן איר און איר געוואלט פארשאפן עגמת-נפש. ער האט ניט געקענט צווען, ווי די שוועסטער דרייט זיך ארום פארן טויער און ווארט בחינם. ער האט זיך געלאָזט גיין צוריק אַהיים.

ווי ער קומט אַהיים, שטעלט ער זיך אַוועק ביים פענצטער און קוקט אַרויס אויף דער גאס. אין דרויסן האט זיך אויפגעהויבן אַ שטאַרקער ווינט. ער האט געבראַכט צו טראָגן שווערע כמאַרעס אויפן הימל. ס'הייבט אָן צו גיסן אַ רעגן. דער ווינט און דער רעגן שמייסן אין די גאַזלאַמטערנעס מיטן גאַנצן כוח, אַזוי, אַז זיי קלערן שוין נישט פון באַלייכטן די גאס, נאָר ווילן כאַטש ראַטעווען דאָס אייגענע פּיצל פּלעמליקע לעבן. די שוועסטער האט זיך מסתמא איצט אַוועק געשטעלט אין אַ טויער פון אַ הויז, כדי איבערצווואַרטן דעם רעגן, קלערט ער. נאָר באַלד זעט ער, ווי עמעצער לויפט אין דער פּוסטער גאס. לויפט אַלץ נעענער טער צום הויז, ער גיט אַ ציטער; דאָס איז די שוועסטער! דאָס איז זי! ער פאַר-מאַכט שנעל דאָס פענצטער און זעצט זיך אַוועק ביים טיש לייצענען אַ ביכל. ס'עפנט זיך די טיר און די שוועסטער קומט אַריין. דאָס קלייד איז נאָס פון רעגן. דער פּודער פון די באַקן און די שמינקע פון אירע ליפן האָבן זיך פון רעגן צונויפגעקלעפט, פאַרשמירט דאָס פנים, געמאַכט עס משונהדיק צום וויינען און צום לאַכן.

די מוטער האט זי אַנגעקוקט אַ פאַרחידושטע פאַר איר שנעלן צוריקקער און פאַר איר אויסזען און האט געפרעגט:

— וואָס איז? האַסט געמוזט לויפן אין רעגן? האַסט שוין נישט געקענט אַ ביסל צוואַרטן?

די שוועסטער האט גאַרנישט געענטפערט. זי איז אַריין אין דער צווייטער שטוב און האט אַנגעהויבן פון זיך אַראָפּוואַרפן די מלבושים, ווילד און אָן אַ סדר. די מוטער האט געפרוּווט ווייטער פּרעגן; איצט, שוין בלויז מיט איין וואָרט: — נו...?

דאָס האט געדאַרפט הייסן: ווי אַזוי איז צוגעגאַנגען מיט דער באַגעגעניש? נאָר די שוועסטער האט געענטפערט מיט כעס און מיט אַ קול, וואָס אַט גייט עס איבער אין געוויין:

— וואָס האָסטו זיך אָנגעטשעפעט אין מיר, א? — לאָז מיך צורו!
 און זי האָט הינטער זיך האָסטיק פאַרקלאַפּט די טיר.
 די מוטער האָט זיך מיטאַמאַל איינגעשרומפּן. געוואָרן אַלץ קלענער —
 קלענער. זי האָט שוין פאַרשטאַנען, אַז דאָס באַגעגעניש מיטן בחור האָט זיך
 געענדיקט נישט ווי ס'דאַרף צו זיין. זיך געפילט שולדיק, פאַרוואָס זי האָט
 אויף דער וועלט געבראַכט אַ טאַכטער און איר נישט געגעבן קיין שיינקייט און
 נישט קיין גוף.
 דוד האָט דערפילט, אַז ער מוז דאָ עפעס פאַרריכטן. און אַז בלויז ער איז
 אין שטאַנד דעם מצב צו ענדערן. בלויז ער, אַבער ווי־אַזוי? ווי־אַזוי? — נאָר
 אויף איין אופן:
 ווען די שוועסטער האָט סוף־כל־סוף געעפנט די טיר פאַר דער מאַמען,
 כדי זי זאָל אַריינגיין שלאָפן, האָט ער זי אַ פרעג־געטון:
 — דו ווייסט אפשר נישט וויפל ס'איז איצט דער זייגער? דאַכט זיך, אַז
 מיינער לויפט.
 די שוועסטער האָט אויף אים אומצופרידן אַ קוק־געטון, וואָס ער דרייט
 איר דעם קאַפּ מיט אַזאַ נישט־וויכטיקן ענין און פונדעסטוועגן געענטפערט:
 — צען צו עלף.
 דוד האָט געמאַכט מכלומרשט אַ פאַרחידושטע מינע:
 — און מיינער האָלט ערשט צוואַנציק נאָך צען. מיט אַ האַלבער שעה
 פּרזער.
 אין דער שוועסטערס מוח האָט עפעס אויפגעבליצט:
 — מיט אַ האַלבער שעה פּרזער, זאָגסטו? אויב אַזוי...
 זי האָט נישט פאַרענדיקט. איר פנים האָט אויפגעשיינט.
 — ווער קען וויסן, וועלכער זייגער ס'גייט ריכטיק — האָט זי געזאָגט און
 באַלד באַשלאָסן: — איך וועל אַ פרעג־טון ביי דער שכנטע.
 זי איז צוריקגעקומען אינגאַנצן אַ געביטענע. זי האָט עפעס מאַדנע גע־
 שמייכלט. די מוטער האָט אויף איר געקוקט מיט חידוש: וואָס איז דאָ פאַר־
 געקומען? זי האָט גאַרנישט פאַרשטאַנען. גאַרנישט.
 די שוועסטער האָט צוואַמענגענומען די מלבושים, וואָס זי האָט געהאַט צע־
 וואָרפן אין אַלע זייטן אין אומאַרדענונג, ווי זי איז געקומען פון גאַס, און זיי
 אַריינגעהאַנגען אין דער שאַפּע.
 דוד איז געלעגן אין בעט און געטראַכט: וואָס וועט זיין, ווען זי וועט זיך
 דערוויסן, אַז יענער איז נישט געקומען? — דאָס קען ער נישט פאַרמיידן —
 אַבער די דאָזיקע נאַכט וועט זי כאַטש שלאָפן רוקן... כאַטש מיט עפעס וועט
 ער האָבן באַצאָלט פאַר זיין זינד...

מעשה פון דעם גביר און זיין טאכטער

א. דעם גבירס ווייב געבוירט אַ טאכטער

ביים גביר אין פאלאץ ברענען אלע לאַמפן. די צימערן זענען פול מיט מענטשן. אלע וואַרטן, קיינער וואַגט נישט אויפצוהייבן דאָס קול. ס'הערט זיך בלויז צומאָל אַ שעפטשען. יעדער שאַרד, באַזונדערס ווען מעפנט אַ טיר פון איינעם פון די צימערן, וואָס פירן אינעווייניק אין פאלאץ אַריין — מאַכט שטאַר-קער קלאַפן די הערצער ביי די וואַרטנדיקע. וואָס איז אַזוינס געשען?

דעם גבירס ווייב גייט צו קינד. שוין דריי מעת-לעת, ווי זי האָט ווייען. זי שרייט, זי וואַרפט זיך אויפן געלעגער. זי האָט שוין נישט מער קיין כוח צו שרייען און זיך צו וואַרפן — ליגט זי שטיל און זי קרעכצט. דאָס קינד וויל נישט פאַר-לאָזן דער מאַמעס טראַכט, וויל זי נישט פאַרבייטן אַפילו אויף דעם גבירס שיינעם פאלאץ.

זיבן יאָר זענען שוין אַוועק זינט דער גביר האָט חתונה געהאַט מיט זיין ווייב, נאָר פאַר די זיבן יאָר האָט זי נישט געהאַט קיין קינדער. דער גביר האָט צו איר גערופן די גרעסטע פראַפעסאָרן. זיי האָבן באַטראַכט דאָס ווייב, פאַרשריבן אַ סך מעדיצינען, גענומען געלט, נאָר זי איז פאַרבליבן אַן עקרה. דער גביר איז געפאַרן מיט זיין ווייב צו רביים, צו בעלי-מופת. זיי האָבן איר געגעבן קמיעות און ברכות, גענומען געלט, נאָר זי איז פאַרבליבן אַן עקרה. האָט דער גביר צו זיך געלאָזט רופן פאַרשיידענערליי זנאכערס. זיי האָבן דעם ווייב זיינעם געגעבן צו עסן קרייטעכצער, גענומען געלט, נאָר זי איז אַלץ געבליבן אַן עקרה.

נאָר דער גביר האָט נישט געוואַלט שלום-מאַכן מיטן גורל. ער האָט נישט גערוט. ער מוז אַלע לענדער אויספאַרן און אַלע מיטלען אויספרוּוון, ביז זיין ווייב וועט געהאַלפן ווערן. די ווייבער האָבן צווישן זיך געשמעסט, אַז מען טאָר זיך נישט אַקעגנשטעלן דעם הימל. מסתמא איז דאָרט אַזוי אַנגעצייכנט געוואָרן. עס איז אַ זינד צו מאַנען מיט כוח. מען קען חס וחלילה געניזוקט ווערן.

און ס'איז געשען א נס: דעם גבירס ווייב האָט אָנגעהויבן צו טראָגן. די שמחה איז געווען אין לשער. מען האָט גאַרנישט געוואָסן און מיט איר צו טון. מען האָט זי געהיט פאַר דעם לייכטסטן ווינטעלע — זי זאָל זיך חלילה נישט פאַרקילן. זי האָט נישט געשטעלט קיין טריט אויף דער ערד — מען האָט אויסגעשפּרייט פאַר איר פּיס-טעפּיכער. דריי ווייבער זענען שטענדיק געשטאַנען גרייט איר אָפּ צושפּרעכן אַן עין-הרע, אויב עמעצער וועט אויף איר אַ קרומען קוק-טון. און זיבן דינסטן זענען געשטאַנען אַרום איר און זי כסדר געפרעגט:

— באַלעבאַסטעשי, אפשר אַ שטיקל לימענע?

— באַלעבאַסטעשי, אפשר אַ זויער אונגערקעלע?

— באַלעבאַסטעשי, אפשר אַ ביסל זויערקרויט?

מחמת אַ טראָגעדיקע האָט ליב רק זיך צו קוויקן מיט זויערע מאַכלים.

מ'האָט אָנגעהויבן צוצוגרייטן פאַרן קינד פאַרשיידענע זאַכן: ווינדעלעך און העמדעלעך און קליידעלעך און ליאַלקעס. בערעלעך, טרומייטערלעך, קלאַפּערלעך און פּייקלעך. און אַ גאַלדענע וואָג אויף צו וועגן דאָס קינד יעדעס מאָל וויפל עס האָט צוגענומען. און אויך אַן אַם האָט מען באַשטעלט, טאַמער וועט דער מוטער פאַרפעלן מילך.

די קעכערס שטייען שוין און גרייטן צו מאַכלים. ס'דאַרף זיין אַ סעודה אויף דריי טעג און דריי נעכט. מ'קאַכט און מ'פרעגלט הינער, גענו און קאַטשקעס און אינדיקעס. גאַנצע זעק מיט ציבעלעס און מיט מייערן האָט מען שוין פאַרנוצט צו די קאַרפן, צו די העכט און צו די שלייענס. אין אויוון באַקן זיך לעקעכער, שטראַדלען און פלאָדן. אַט וועלן אַ שפרונג-טון די שפונטן פון די פּעסער מעד און ביר, די קאַרקעס פון די פּלעשער וויין און בראָנפן. די אַרעמעלייט פון דער גאַנצער שטאַט קענען זיך שוין נישט דערוואַרטן. ס'קאַרטשעט זיי אין די געדערים, ס'טריי-קנט זיי אין די העלדזער.

דער גבאי פון דער שול האַפט, אַז לכבוד דעם קינה וועט דער גביר לאָזן שרייבן אַ נייע ספּר-תורה. דאָס שפּיטאַל — אַז ער וועט לכבוד דעם קינד אַרייַן-שטעלן נייע בעטן און קויפן פּריש בעטגעוואַנט פאַר די קראַנקע. און איבערן גאַנצן לאַנד וואַרטן אַרעמעלייט, קרובים מיט פאַרזעסענע טעכטער, מיט אויס-געליידיקטע קרעמלעך און האַפן. אַז אפשר וועט דער גביר זיך אין זיי דערמאַנען בעת עס וועט אים גוט זיין אויפן האַרצן.

און דער גביר זיצט זיך ביי זיך אין צימער. ס'איז נישט פאַר זיין כבוד צו שטיין פאַר דער טיר פון דער געווינערין מיט אַלע ווייבער אינאיינעם. ער וואַרט, מ'זאָל קומען אַהער צו אים און אים אָנזאָגן די גוטע בשורה. ער וויל אַ זון, דער גביר. ער האָט אַזויפיל בענק, וועלדער, פעלדער און באַנען — אַ מיידל וועט נישט קאַנען פירן די עסקים. אַ זון דאַרף איבערנעמען דאָס פאַרמעגן זיינס. נישט נאָר

דאס קענען האלטן און אפהיטן, נאך אויך קענען עס פארגרעסערן, פארמערן. נאך מער געלט, נאך מער וועלדער, פעלדער און באנען — — — פלוצים הערט ער א גערויש הינטער זיין טיר. זי עפנט זיך און פאר אים שטייט א בלייכע די אקושארקע.

— וואס הערט זיך? — פרעגט זי דער גביר. ער פילט, אז ס'איז עפעס נישט גוטס געשען.

— נישט גוט.

— וואס איז, א מיידל?

— יא, א מיידל, נאך —

— זי לעבט נישט?

— זי לעבט יא —

— אלא וואס? — ווערט דער גביר אומגעדולדיק.

— זי האט א חזירישן קאפ...

ב. דער גביר זוכט א חתן פאר זיין טאכטער

ווי די געווינערין האט דערזען דעם קאפ פון איר קינד, איז איר נישט גוט געווארן. מ'האט זי אפילו דערמונטערט, אבער זי איז שוין מער פון בעט נישט אראפגעגאנגען. זי האט חדשים געקרענקט, ביז זי איז געשטארבן און איבערגע-לאזט איר קינד א יתומה.

קיינער האט דאס קינד נישט געזען און צווישן פאלק האט מען זיך וועגן אים כסדר דערציילט פארשיידענע מעשיות. למשל:

דאס קינד איז פארשפארט אין פאלאץ. ס'קען נאך ארויסגיין שפאצירן אין גארטן, וואס ארום פאלאץ און דערצו מיט א שלייער איבערן פנים.

דאס קינד האט זיך זייער גיך אויסגעלערנט לייענען און שרייבן. דאס קינד שפילט אויף דער פיאנא גאר א חידוש.

נאך — נאך דעך חזירשער קאפ וואקסט מיט איר צוזאמען.

און וועגן דעם גביר אליין האט מען זיך דערציילט, אז ער רעדט קיין מאל נישט וועגן זיין טאכטער און אלע ארום באמיען זיך אויך איר נאמען נישט צו דערמאנען. אז ער מאכט כסדר ווייטע נסיעות, זיצט איבער חשבונות, פירט שמועסן מיט סוחרים, איז פארטון מיט לייב און לעבן אין זיינע מסחרים און נאך זעלטן קומט ער אין פאלאץ אריין, כדי זיך צו זען מיט זיין טאכטער.

און יארן קומען און גייען ביז איין מאל פארשפרייט זיך א ידיעה איבער דער מדינה: דער גביר זוכט פאר זיין טאכטער א חתן.

ווערט א בהלה צווישן די שדכנים. יעדער וואלט געוואלט, אז דער שידוך

זאל אויסגעפירט ווערן דורך אים. מען קאן דאך דערביי פארדינען א שיינע מטבע. זיי לויפן אלע צום גביר. פאר דעם גבירס הויז שטייט א מחנה שדכנים. זיי שטייען אין דער לאנגער ריי און ווארטן דורך די טעג און נעכט. גייט א רעגן — שטעלן זיי אויף די שירעמס. פאלט צו דער אונט — דאווענען זיי מנחה-מעריב. ווערן זיי הונגעריק — קומט-אונטער א ייד מיט בייגל. ווערן זיי דארשטיק — קומט-אונטער א יידענע מיט קוואס.

יעדער שדכן האט ביי זיך א ביכעלע מיט נעמען פון חתנים. ס'זענען דא א סך בעלנים אויף דעם גבירס טאכטער, ווייל זיי ווייסן, אז זי איז א בתי-יהודה און וועט זיין די איינציקע יורשטע פון איר פאטערס גרויסן עשירות. דער גביר אליין נעמט-אויף די שדכנים. ער פרעגט זיך אויס גענוי וועגן יחוס פון יעדן יונגן מאן, אבער דער עיקר וויל ער ווייסן, צי ער קען זיך אויס אויף מסחר, ווייל ער וויל זיך פארזיכערן מיט אן איידעם, וואס זאל קענען נאך זיין טויט איבערנעמען די בענק, וועלדער, פעלדער און באנען.

ער האט שוין פאר דער צייט געהאט צוגעקליבן א חתן פאר זיין טאכטער, נאר יעדעס מאל, ווען מען האט געדארפט פארבעטן דעם חתן אויף א באגע-געניש מיט איר, האט זי זיך קעגנגעשטעלט. זי האט מורא געהאט פאר דער רגע, ווען זי וועט דארפן אויפהייבן דעם שלייער און ער וועט דערווען איר חזירישן קאפ. און ס'איז געווען נאך א סיבה:

— פאטער — פלעגט זי זאגן — איך גלייב נישט דעם בחור. ער וויל מיט מיר חתונה האבן צוליב דיין געלט. איך וויל שוין בעסער פארבלייבן א מיידל ביז צום טויט.

אין די פארנאכטן פלעגט זי זיצן ביים פיאנא און שפילן פארשיידענע לידער. זי פלעגט זיך דורך זיי אראפראעדן פון הארצן. שפעטער איז זי געגאנגען שפאצירן אין גארטן. ס'איז געווען דארט זייער שטיל אזוי, אז זי האט געקענט הערן, ווי די שטערן שעפטשען צווישן זיך.

פאר דער לעצטער צייט האט זי באמערקט בעת איר שפאציר, אז עמעצער דרייט זיך ארום כסדר פון יענער זייט שטאכעטן פון פלויט ארום גארטן. ווער קען דאס זיין? וואס וויל ער דא? אויף וועמען ווארט ער? זאל זי דאס דערציילן דעם וועכטער? ניין. זי וועט דאס אליין אויספארשן.

זי האט זיך איין מאל שטיל פארגנבעט צו יענעם ארט און אים פלוצים איבערראשט.

דאס איז געווען א יונגער בחור, ארעם אנגעטאן. ער איז טאקע געווען איי-בערראשט זי פלוצים צו זען פאר זיך, אבער ער איז נישט געווען דערשראקן און נישט געפרוויט אנטלויפן.

זי האט אים געפרעגט:

— וואס טוט איר דא פארן פלויט?

ער האָט געענטפערט :

- איך קום דאָ אַהער, כדי אייך צו הערן שפּילן פּיאַנאָ.
- שפּיל איך שייך? — איז זי געווען נייגעריק צו וויסן.
- זייער שייך, נאָר פאַרוואָס שפּילט איר כּסדר בלויז טרויעריקע לידער?
- זי האָט געשוויגן אַ ווילע און דערנאָך שטיל געזאָגט :
- צי וויסט איר נישט, וואָס ס'האָט מיט מיר געטראָפּן?
- איך האָב געהערט, נאָר דאָס איז פאַר מיר נישט אַזאַ חידוש. אין יעדן מענטשלעכן פנים זע איך עפעס פון אַ חיה, צי פון אַ פּויגל, אַ סך מאָל געשעט פאַרקערט: אין פנים פון אַ חיה זע איך עפעס פון אַ מענטשן.
- זי האָט אַ דערפרייטע אויסגערופן :
- וואָס פאַר אַ מאַדנער מענטש איר זענט; זאָגט נאָר, שפּילט איר נישט אויף עפעס אַן אינסטרומענט?
- ניין, אָבער איך האָב זייער ליב צו זינגען. איך קען זינגען ווי יעדער פּדיגל. הערט זיך נאָר צו!
- ער האָט אָנגעהויבן צו פּיפּן. מיטאַמאָל האָט אים פון ערגעץ אַ בוים אָפּ-געענטפערט דאָס געזאָנג פון אַ נאַכטיגאַל.
- דאָס ענטפערט מיר אַ נאַכטיגאַל — האָט ער איר געזאָגט — איך האָב איר דערציילט, אַז איך שטיי דאָ און רעד מיט אַ מיידל. האָט זי מיך געפרעגט, צי זי זאָל אַהערקומען און פאַר אונדז זינגען אַ ליבעס-ליד.
- זי האָט זיך צעלאַכט :
- כאַ-כאַ-כאַ! זי איז באמת אַ ווילע, נאָר- צו וואָס דאַרף איך זי האָבן?
- איר זינגט דאָך אַליין אויך ווי אַ נאַכטיגאַל. זינגט איר פאַר מיר...
- ער האָט געזונגען פאַר איר. זי איז געווען אַנטציקט און אויסגערופן :
- איר זינגט ווונדערלעך שייך! אפשר וועט איר קומען צו מיר? איר וועט זינגען און איך וועל שפּילן אויף דער פּיאַנאָ.
- ווי אַזוי קען איך קומען צו אייך, ווען צווישן אונדז שטייט אַזאַ הויכע מויער?

זי האָט אים געענטפערט :

- איך האָב אַ לייטער. וועל איך זי צושטעלן צו דער מויער און דו וועסט אַריבערקלעטערן.

פון דעמאָלט אָן איז ער צו איר אָפט בגנבה געקומען און זיך געהיט, אַז דער וועכטער זאָל אים נישט באַמערקן. זיי פלעגן זיצן צוזאַמען דורך די אַוונטן. ער האָט געזונגען און זי האָט געשפּילט אויף דער פּיאַנאָ אַ סך שיינע לידער, וואָס זיי האָבן בשותפות פאַרטראַכט.

איין מאָל, בעת ער איז ביי איר געזעסן, האָט זיך געהערט אַ רעש אין פאַ-

לאץ. זי האט ארויסגעקוקט דורכן פענצטער און געזעהן, ווי דער הויף איז אין גאנצן באַלויכטן. אַט פאַרטאָן אַ קאַרעטע און פון איר שטייגט אַרויס דער פאַטער.

זי האט צו אים אַ געשריי־געטון:

— אַנטלויף! מיין פאַטער טאָר דורך נישט טרעפן. ער איז זייער אַ שטרענג־גער און קען דורך דערפאַר האַרב באַשטראַפן.

ער איז אַרויס פון צימער, אַריין אין קאַרידאָר. פון דאָרט האָט ער זיך געדאַרפט פאַרנעמען אויף רעכטס צו אַ טיר, וואָס האָט געפירט אין גאַרטן אַריין, אָבער פאַר גרויס איילעניש האָט ער זיך טועה געווען און געעפנט אַן אַנדערע טיר. דאָ איז געווען אַ פינצטערער זאָל. ער האָט באַלד געהערט נאַענטע טריט און באַשלאָסן זיך דערווייל צו באַהאַלטן אין אַ ווינקל. ער האָט געוואַרט ביז אין פאַלאַץ איז געוואָרן שטיל און דערנאָך אָנגעהויבן זוכן אַ וועג אַרויס. אַ גאַט, וויפל טירן! וועלכע איז די ריכטיקע? — ער האָט איינע געעפנט און דערזעהן: אַ גרויס ליכטיק צימער. אין צימער שטייט אַ מענטש, וואָס גרייט זיך לייגן אין בעט אַריין שלאָפן. ער האָט זיך אויסגעטאָן די מלבושים, דאָס העמד און גע־וואַלט אָנטאָן די פידושאַמע — דאָס איז דאָך שרעקלעך! זיין קאַפּ איז ווי פון אַ מענטש, אָבער דער גאַנצער גוף פונעם האַלדו ביז צו די פיס — איז ווי פון אַ חזיר!

ג. דעם גבירס טאַכטער אַנטלויפט מיט איר באַשערטן

ווי ער האָט דערזעהן דעם פרעמדן, האָט ער שנעל אויף זיך אַ וואַרף־געטון די פידושאַמע און געגעבן אַ קוועטש אַ קנעפל. גלייך האָבן זיך באַוויזן צוויי מענטשן מיט רעוואָלווערס אין די הענט.

— נעמט אים! — האָט דער גביר זיי געוויזן אויפן יונגן מאַן, וואָס איז גע־שטאַנען אַ בלייכער, אַ דערשראַקענער.

די צוויי האָבן זיך אויף אים אַ וואַרף־געטון, אים באַזוכט. זיי האָבן ביי אים נישט געפונען נישט קיין רעוואָלווער און אַפילו נישט קיין מעסער, אויך נישט קיין ברעכאייזן און קיין שליסלען. איז ער, הייסט עס, נישט קיין מערדער און נישט קיין גנב. וואָס־זשע האָט ער דאָ געזוכט? ווי אַזוי איז ער אַהערגעקומען? דער פרעמדער ענטפערט נישט קיין וואַרט. אויף יעדן פאַל, קלערט דער גביר, ווער ער זאָל נישט זיין און וואָס ער זאָל דאָ נישט האָבן געזוכט — טאָר ער אים מער נישט אַרויסלאָזן פון דאַנען. דער פרעמדער קען נאָך דערציילן דער גאַנצער וועלט דעם סוד, אַז דער גביר האָט אַ גוף פון אַ חזיר. ביז איצט איז ער געווען אַ חשובער מענטש. מען האָט פאַר אים געהאַט דרד־אַרץ. מען האָט גע־לויבט זיין גוטסקייט, זיין איידלקייט, זיין חכמה, און דאָ פלוצים וועלן אַלע זיך

דערוויסן, אַז ס'איז נישט קיין צופאַל, וואָס זיין טאַכטער האָט אַ חזירישן קאַפּ. ער טאַר דאָס נישט דערלאָזן. גלייך האָט ער באַפוילן זיינע צוויי וועכטער, צו פאַר-שפּאַרן דעם בחור אין אַ צימערל אויפן טורעם פון פּאַלאַץ.

אויף צומאַרגנס האָט איינער פון די וועכטערס דערציילט דעם גבירס טאַכ-טער, אַז נעכטן אין אַוונט האָט מען געכאַפט אין פּאַלאַץ עפעס אַ פּרעמדן יונגן מאַן. מען האָט בשום אופן נישט געקענט פון אים אַרויסבאַקומען צוליב וואָס און ווי אַזוי ער האָט זיך אַהער אריינגעגנבעט. האָט איר פּאַטער געהייסן אים פאַרשפּאַרן אין אַ צימערל אויפן טורעם פון פּאַלאַץ.

דעם גבירס טאַכטער האָט תּיכּף פאַרשטאַנען, ווער דער פּרעמדער איז. זי איז געוואָרן זייער אומרויק וועגן זיין גורל און צוגלייך האָט זי זיך געפרייט, וואָס ער קען האַלטן אַ סוד, וואָס ער האָט זי נישט אויסגעגעבן. ער איז באמת אַ ווילער בחור!

זי האָט געבעטן דעם וועכטער, אַז ער זאָל איר ווייזן דעם בחור. זי איז זייער נייגעריק אים צו זען. זי וויל מיט אים רעדן. אפשר וועט איר געלונגען זיך פון אים צו דערוויסן, ווער ער איז און וואָס ער האָט דאָ געוואַלט. דער וועכ-טער האָט קודם דערפון נישט געוואַלט הערן. אָבער נאָך דעם ווי זי האָט אים עטלעכע מאָל געבעטן, האָט ער נאַכגעגעבן.

ער האָט אויסגעזען זייער בלייך און טרויעריק.

— וואָס איז מיט דיר? — האָט זי אים געפּרעגט באַזאַרגט — פאַר די עטלעכע טעג האָסטו זיך זייער געביטן. צי האָסטו אַזוי מורא פאַר מיין פּאַטער?

— ניין, אָבער מיר איז שווער צו זיצן ווי אַ געפאַנגענער.

זי האָט אים מסתמא געוואַלט באַרויקן אַדער טרייסטן, און געזאַגט:

— און ווי אַזוי זיך איך דאָ מיין גאַנץ לעבן?

— מיט דיר איז עפעס אַנדערש — האָט ער איר געענטפּערט — דו ביסט

שוין דערצו צוגעווינט. דו האָסט עפעס אַנדערש נישט געזען. דער, וואָס האָט איין מאָל געפילט די פרייהייט, וועט זיך שוין קיין מאָל נישט צוגעוויינען צו דער תּפּיסה.

— אפשר דאַרפסטו עפעס, וועל איך דיר ברענגען — האָט זי אים געוואַלט

אַ ביסל צעשטרייען — פּרוכטן? שאַקאַלאַד? וויין?

— ניין, איך דאַרף נאָר איין זאַך: פרייהייט! איך וויל אַרויס פון דאַנען.

דו מוזסט מיר העלפן פון דאַנען צו אַנטלויפן.

איר איז געוואָרן זייער שווער אויפן האַרצן:

— אויב דו וועסט איצט אַוועק, וועלן מיר זיך שוין מער נישט זען. איך וועל

אַנטלויפן מיט דיר צוזאַמען. אָבער וווּ וועלן מיר זיך באַהאַלטן? מיין פּאַטער האָט אומעטום זיינע מענטשן, וואָס דינען אים.

— מיר וועלן נישט אַנטלויפן ווייט. תּיכּף ביים פּאַלאַץ הייבט זיך אָן דער

וואלד. ער איז זייער א גרויסער און א געדיכטער. פאראן דארט ערטער, ווו קיין מענטשלעכער פוס האט נאך נישט באטרעטן. דארט וועט אונדו דיין פאטער נישט געפינען.

אויפן אנדערן טאג אין אונט, בעת דער וועכטער האט זיי איבערגעלאזט אליין, זענען זיי שנעל ארויס פון צימער און זיך געלאזט צום פלויט, ווו זי האט שוין פריער געהאט צוגעגרייט די לייטער אריבערצוקלעטערן אויף דער אנדערער זייט.

איידער זי איז ארויפגעשטיגן די לייטער, האט ער צו איר געזאגט:
— איך וויל דיך פריער ווארענען. דו ביסט צוגעוויינט פון די קינדער-אָרן צו אלעם גוטן. צו ווינען אין א פאלאץ, זיך אנצוטאן אין שיינע קליידער, צו עסן געשמאקע מאכלים. ביי מיר וועסטו די אלע זאכן נישט האבן; איך בין אַרעם.
זי האט אים געענטפערט:

— איך האב דיך ליב און פאר דער ליבע בין איך גרייט מקריב צו זיין דעם פאלאץ, די שיינע קליידער, די געשמאקע מאכלים — דעם גאנצן ווילטאג. ער האט אויף איר א קוק-געטון דערשטוינט און גענומען שטאַמלען:
— דו... דו האסט זיך געענדערט... דו האסט נישט מער דעם... דער פריער-דיקן קאַפּ... דו האסט באַקומען דעם קאַפּ... פון א יונג און שיין מיידל...
— וואס רעדסטו? איז עס אמת? — האט זי געפרעגט א פארציטערטע.
— ס'איז אמת, אמת — האט ער געענטפערט און געקושט אירע בלויע אויגן, אירע רויזיקע באַקן און ווארעמע ליפן.

— ווי אזוי איז דאָס געשען? ווי אזוי איז דאָס געשען?

ער האט געענטפערט:

— דאָס ווּנדער האט געמאַכט די ליבע, וויל דו ביסט גרייט אַלץ פאַר איר אוועקצוגעבן.

זיי האבן זיך ביידע געלאזט אין דער טיף פון וואלד. זיי זענען געגאנגען די גאנצע נאכט. באגינען האבן זיי דערזען א שטיבל וואס איז שוין פון לאנג געווען פארלאזט פון מענטשן. זיי האבן זיך דארט באזעצט. זיי האבן זיך דערנערט פון שוואמען, יאגדעס און פון האַניק, וואס זיי האבן געפונען אין בינען-נעסטן. וואסער האבן זיי געטרונקען פון א נאָענטן קוואל.

דער גביר האט באלד נאך זייער אנטלויפן צעשיקט זיינע מענטשן איבער דער גאַנצער מדינה, כדי צו געפינען זיין טאכטער מיט דעם אומבאַקאַנטן בחור. זיי האבן געזוכט און געזוכט, נאָר זענען צוריקגעקומען מיט גאַרנישט. קיינער האט נישט געזען און נישט געהערט פון די אנטלאָפענע. ס'איז נאך זיי אַפּגעווישט געוואָרן יעדער שפּור.

דער גביר האט מורא געהאַט, אָ דער בחור קען דערציילן דער וועלט דעם סוד פון זיין גוף, וואס איז א חזירשער פון האַלדז ביי צו די פיס און נישט געקענט

שלאפן דורך די נעכט פאר צרות. נאך דעם ווי ס'זענען אבער אוועק וואָכן און חדשים און ער האָט נישט באַמערקט, אָז זיין כבוד זאָל פאלן, האָט ער צו זיך געזאָגט:

— פאַרפאַלן, וואָס קען איך טאָן מער? ערגעץ לעבן זיי דאָך מסתמא.
און ער האָט זיך באַרוק.

ד. דער באַל, דער גביר בלאַנדזשעט און דער גוטער סוף

אין איינעם אַ טאָג קומט צום גביר צו פאַרן אַ געהויבענער גאַסט: דער גראַף פון וואַלדענאָו און יעגערסדאָרף. ער פאַרמאָגט אָן אַ שיעור פאַלאַצן און הימער, די גרעסטע פערד־שטאַלן אין לאַנד און ניין און ניינציק גיטער. אַזאָ חשובן גאַסט דאַרף מען אויפנעמען ווי ס'דאַרף צו זיין. ערשטנס פירט מיט אים דער גביר פאַרשיידענע געשעפטן און זאָל ער האָבן אַ גוט האַרץ אויף אים בעת די חשבונות. און צווייטנס, וויל דער גביר ווייזן אַז ער איז טאַקע, אויך נישט אַבי־ווער, אַז ס'מעג דעם גראַף אָנשטיין די פריינדשאַפט.

אַזוי ווי דער פאַלאַץ, וווּ זיין טאַכטער האָט אַמאָל געווינט, איז געווען זיין שענסטער פאַלאַץ און אַזוי ווי איצט האָט אין אים קיינער נישט געווינט, האָט דער גביר אַהין פאַרבעטן דעם גאַסט. ס'איז דערביי געווען נאָך אַ וויכטיקע סיבה: דער גאַסט איז געקומען צו אים, כדי צו גיין אויף יאַגד. דער פאַלאַץ געפינט זיך ביים ראַנד פון גרויסע וועלדער.

נאָך איידער דער גראַף לאָזט זיך אוועק אויף יאַגד, האָט דער גביר באַשלאָסן צו מאַכן לכבוד אים אַ באַל אין פאַלאַץ. צו דעם באַל האָט ער איינגעלאָדן די סאַמע רייכסטע און אָנגעזעענסטע לייט פון דער געגנט. וועמען איינצולאָדן האָט דער גביר באַשלאָסן, אַבער ווי אַזוי דעם באַל דורכצופירן האָט דער גראַף אליין פאַרטראַכט. איידער מען לאָזט זיך אין די וועלדער אויף די חיות, וויל ער, אַז מען זאָל פריער מאַכן בעתן באַל אַזאָ יאַגד. דאָס הייסט, אַז די געסט זאָלן זיך איבער־טאָן אין דער געשטאַלט פון חיות, אַנטאָן זייערע פעלן, זייערע הערנער און דער עיקר אַנטאָן אויפן פנים מאַסקעס פון די פאַרגעשטעלטע חיות. דאָס וועט זיין אַ פינע צוגרייטונג צו דער אמתער יאַגד. קודם וועט קומען אַ שפיל און דער־נאָך — די וואָר.

אַזוי איז טאַקע געווען. אויפן באַל האָט מען געזען די אַלע חיות, וואָס גע־פינען זיך אין די אַרומיקע וועלדער. דער אַרקעסטער האָט נישט געשפילט, ווי ס'פירט זיך אויף אַזעלכע בעלער, קיין וואַלטן, קאַדרילן, פאַלאַנעזן און מאַזורקעס. נאָר יעדער אינסטרומענט האָט זיך באַמיט נאָכצומאַכן דאָס קול פון אַן אַנדער־רער חיה.

נאָר דער גביר האָט זיך גענומען די רעכט זיך נישט איבערצוטאָן. ער איז דער באַלעבאָט, ער קען זיך איצט נישט וויילן. ער דאַרף זיך בלויז פאַרנעמען מיט די געסט, זען, אָז זיי זאָלן זיך וויילן און זאָלן באַקומען נאָכן פאַרלאַנג און צו דער רגע געטראַנקען און מאַכלים. נאָר די באַרד איז ביי אים געווען שיין צוגעשוירן און פאַרקעמט.

פאַר צוועלף האָט דער גראַף געגעבן אַ צייכן און די וועלף האָבן אָנגעהויבן צו וואַיען, די בערן צו ברומען, די סאַוועס צו קלאַנגן, די הירשן צו שפּרינגען, די יאַשטשערקעס צו קריכן און די שלאַנגען צו סיקען און זיך דרייען און קאַרטשען. דאָס זענען געווען די מינוטן פון דער העכסטער באַגייסטערונג און תענוג.

און אַט האָט דער וויזער אויף דעם גרויסן זייגער, וואָס אויף דער וואַנט, זיך דערנענטערט צו צוועלף. ער האָט גענומען קלינגען: אינס... צוויי... דריי — ביים צוועלפטן קלונג דאַרפן אַלע פון זיך אַראַפּוואַרפן די חיהשע מלבושים און די מאַסקעס. ס'הערט זיך דער צוועלפטער קלונג. אַלע טוען זיך אַ כאַפּ אויסצוטאָן די מאַסקעס — נאָר זיי גייען נישט אַראַפּ פון פנים. זיי פרוּוון פון זיך אויסטאָן די חיהשע פעלן — זיי לאָזן זיך נישט אויסטאָן, ווי די מאַסקעס וואַלטן זיך צור-נויפגעוואַקסן מיט די פנימער און די פעלן — מיט די גופים. ס'איז געוואָרן אַ גרויסע בהלה. אַלע האָבן געמיינט, אָז אפשר וועט זיך אינדרויסן אַפּטאָן דער כישוף און זיי זענען אַרויס פון פאַלאַץ און אָנגעהויבן זיך צו צעלויפן אין אַלע זייטן, וווּ די אויגן האָבן זיי געטראַגן.

באַלד האָט זיך אַ ידיעה צעטראַגן איבער דער שטאָט: חיות לויפן אַרום איבער די גאַסן! נישט אַנדערש, נאָר זיי זענען אַרויס פון די נאַענטע וועלדער. דאָס שמעקט מיט גרויס סכנה. האָט יעדער געכאַפּט, וואָס ער האָט שנעלער גע-קענט באַקומען — אַ האַק, אַ לאַפּעטע, אַ שטיק אייזן און איז געלאָפּן פאַרטרייבן די חיות צוריק אין וואַלד אַריין.

דער גביר איז געווען פאַרצווייטלט. וואָס איז דאָ געשען? ווי אַזוי זענען פּלוצים זיינע געסט געוואָרן חיות? די וועלט וועט דאָך אים נישט וועלן דאָס גלייכן. מ'וועט זיכער זאָגן, אָז דאָס איז עפעס אַ שפּיצל, אָז ער האָט בכיוון די אַלע חשובע לייט צו זיך פאַרנאַרט, כדי פון זיי צו מאַכן חוזק, כדי פון זיי צו מאַכן אַ תל, ווייניק בלבולים האָט מען שוין אויסגעטראַכט אויף יידן? (יעדעס מאָל, ווען דער גביר פילט איבער זיך לוייערן אַ געפאַר דערמאַנט ער זיך, אָז ער איז אַ ייד).

מען קען דאָך די געסט נישט לאָזן סתם אַזוי טרייבן אין וואַלד אַריין. מען מוז נאַכגיין זען, וואָס זיי טוען. אפשר וועט זיך באַלד ענדיקן דער כישוף און ס'וועט זיך אַרויסווייזן, אָז ס'איז געווען בלויז אַ חלום, צי אַן אויגן-פאַרבליענדע-ניש? — ער איז אַריין אין וואַלד, ער האָט געזוכט די געסט און דערביי גערופן:

— הער גראף!

— הער געהימראט!

— הער דירעקטאר!

קיין מענטשלעך קול האט נישט אפגעענטפערט. דערפאר האט ער געהערט פון אלע זייטן א ברומען, א וואַיען פון חיות.

דעם גביר אין פלוצים איינגעפאלן: דאס מוזן דאך נישט דווקא זיין זיינע געסט, נאר טאקע אמתע ווילדע חיות. ווי אזוי וועט ער קענען אונטערשיידן די פון יענע? — ער קען זיך דערנענטערן צו אן אמתן וואָלף אָדער אַ בער — און ס'איז אַ סוף צו אים. ער האָט באַשלאָסן אַרויסצוגיין פון וואַלד.

ער איז געגאַנגען און געגאַנגען. געדאַרפט האָט ער גיין אויפן וועג, וואָס פירט צוריק צום פּאַלאַץ. נאָר אין דער פינצטער האָט ער פאַרבלאַנדזשעט אינעם וואַלד, איז ער אַריין אין אים נאָך טיפּער. ער האָט זיך פאַרבלאַנדזשעט אין שטעכיקע קוסטעס, אומגעפאַלן איבער שטאַמען פון אויסגעהאַקטע ביימער, אַריין איבער די קני אין נאַסן מאַך — איז געוואָרן אויסגעשעפט פון די כוחות און ס'האָט זיך אים געדאַכט, אַז אַט פאַלט ער אַוועק און הייבט זיך שוין מער נישט אויף.

נאָר פלוצים האָט ער דערזען צווישן די ביימער אַ שייַן. איז עס אויך אַ פאַרבליענדעניש, צי קומט זי פון עפעס אַ שטוב? ער האָט זיך געלאָזט אין דער ריכטונג פון דער שייַן. עס האָט לאַנג נישט געדויערט און ער האָט זיך דערזען פאַר אַ שטיבל. פון וואַנען נעמען זיך דאָ אַהער מענטשן? וואָס טוען זיי דאָ? זענען עס נישט קיין גולנים? אַנשטאַט אים צו געבן הילף, קענען זיי אים הרגענען. מ'דאַרף זיין פאַרויכטיק, מ'דאַרף אַ קוק־טון אין פענצטער.

ער האָט צוגעשלייכט צום פענצטער, אַ קוק־געטון — אַ, גאָט! וועמען זעט ער דאָ? איז ער ביי די קלאַרע געדאַנקען? דאָס פנים פון דער פרוי, וואָס ער זעט דאַרטן, איז דאָך אין גאַנצן ענלעך צום פנים פון זיין פאַרשטאַרבענער פרוי אין די ערשטע יאָרן נאָך דער חתונה. זי איז דאָך נישט אויפגעשטאַנען תחית המתים. ער האָט דאָך אליין געזען, ווי זי איז געשטאַרבן און ווי מען האָט זי מקבר געווען. אין דער דאָזיקער נאַכט קומען מיט אים פאַר משונהדיקע זאַכן, אָבער דאָס, וואָס ער זעט איצט, — איז אויסטערלישער פון אַלץ, וואָס ס'איז געשען.

די טיר פון צווייטן צימער האָט זיך געעפנט און ס'איז אַריינגעקומען — דער יונגער מאַן, וועלכן ער האָט דעמאָלט געכאַפט ביי זיך אין פּאַלאַץ. יא, ער האָט אים גלייך דערקענט. ער האָט נישט קיין טעות. מיטאַמאָל האָט דעם גביר אַ בליץ־געטון אַ מחשבה אין מוח: די דאָזיקע פרוי איז זיין טאַכטער! זי האָט באַקומען אַ מענטשלעך פנים, דער מוטערס!

ער איז שוין נישט מער געווען מיד און פאַרצווייפלט. אַ גרויסע שמחה האָט אים אַרומגעכאַפט. ער האָט צוריקגעפונען זיין טאַכטער און דערצו — מיט אַ מענטשלעך פנים. זאָל זי אים אויפנעמען ווי זי וועט וועלן — ער האָט אַ ריס-

לעצטע שריפטן

געטאָן די טיר און איז אַריין אין שטיבל. די טאָכטער מיטן יונגן מאָן זענען געבליבן שטיין געפלעפטע, דערשראָקענע. דער גביר האָט אַרומגעכאַפט זיין טאָכטער, אויך דעם יונגן מאָן, זיי געדריקט אין זיינע אַרעמס, זיי געקושט און געהאַלדוט און געזאָגט מיט טרערן אין די אויגן:

— קינדער מיינע, וועמען האָב איך נאָך אויף דער וועלט אַחוץ אייך? אַלע מיינע גוטע פריינד האָבן זיך אַרויסגעוויזן פאַר חיות און איר זענט די איינ-ציקע מענטשן געבליבן. איך דאַרף נישט מער מיין פאַלאַץ, מיין גאַלד און זיל-בער, מיינע וועלדער און פעלדער — איך דאַרף בלויז אייך!

און ווי ער האָט דאָס פאַרענדיקט צו זאָגן, האָט ער דערפילט, אַז זיין גוף נעמט זיך אים אונטער די מלבושים צו ענדערן. ער האָט אויפגעריסן דעם ראַק, דאָס העמד און האָט דערזען, אַז ער האָט באַקומען אַ מענטשלעכן גוף, אַז ער איז געוואָרן אויס חזיר...

און ווען די מעשה האַלט ביי כלו טוב, איז אפשר טאָקע איצט אַ יושר זיך אַפצושטעלן און צו זאָגן: סוף — מען איז נישט זיכער מיט אַן עושר...

די מעשה האָב איך ווי אַ קינד געהערט דערציילן פון דריי אַלטע ווייבער, איך האָב נאָך אויך אַ ביסל צוגעקלערט, ווי ס'איז די טבע פון אַ שרייבער.

דער מענטש מיטן אינטערעסאנטן פנים

מענטשן זענען אויף אים גלייך אויפמערקזאם געווארן, וויבאלד זיי האבן אים דערזען. דאס איז געווען צוליב זיין אינטערעסאנטן פנים: א טיפער שטערן, בלויע אויגן, א געבויענע, איידעלע נאז, דאס מויל געשניטן, ווי דער מיטן פון א פידל. מען האט באלד א טראכט-געטון: א פאעט, א קאמפאזיטאר, אן אקטיאר, א מאלער — אויף יעדן פאל: א קינסטלער.

ער איז אבער געווען א שוסטער. אפילו נישט קיין גרויסער מומחה אין זיין פאך, ווי די באוונדערערס זיינע האבן זיך דערוואוסט, אז ער איז בלויז א שוסטער, האבן זיי זיך אלץ נאך נישט אונטערגעגעבן. זיי האבן זיך געזאגט, אז מסתמא האבן אים די שווערע עקאנאמישע באדינגונגען געטריבן זיך צו נעמען צו דעם דאזיקן פאך. אט ווייסט מען, אז א סך קינסטלער, וואס האבן געטון אפילו שווארצע ארבעט, געהונגערט — האבן דערביי געשאפן גרויסע ווערק פאר דער מענטשהייט, וועלכע האבן זיי בארימט געמאכט אויף אייביק. ער אליין האט קודם לגמרי נישט געהלומט צו ווערן א קינסטלער. ער וואלט זיך אפשר געווען אויסגעלעבט אלע זיינע יארן רווק און בשלום מיט זיין הארבן גורל, אבער מענטשן האבן אים נישט געגעבן קיין רו. זיי זענען סוף-כל-סוף אויך נישט שולדיק געווען. דאס פנים זיינס האט געמאנט ביי זיי — האבן זיי שפעטער ביי אים געמאנט.

ס'זענען אבער אויך געווען אנדערע מענטשן, וואס בעת זיי האבן זיך דער-וואוסט, אז ער איז א שוסטער, האט עס אויף זיי גאר אנדערש געוויקט. דאס האט זיי פארדראסן, זיי זענען אויף אים ביז געווארן גלייך ווי ער וואלט געווען אן אפנארער, א שווינדלער, וואס שטעלט אויס א וועקסל און באצאלט אים נישט. זיי האבן געווארטשעט:

— זעט נאר, וואס פאר א פנים דער שוסטערק פארגינט זיך צו האבן!

נישט אנדערש, נאר ווי ער וואלט געווען דאס פנים זיינס ביי עמעצן צו-געגבעט בעת יענער איז געלעגן און געשלאפן און עס אנגעטאן זיך... צוליב דעם פנים זיינעם האט ער אויך געהאט אויסצושטיין צרות פון זיין

לעצטע שריפטן

באלעבאס, ביי וועמען ער האט געארבעט. יענער איז אויך אמאל געווען א שוס-טער, אבער ער האט זיך ארויפגעארבעט, האט אן אייגן פאבריקל און ארבעט שוין נישט מער, נאָר פירט די עסקים. ער פרוווט מיט אלע מיטלען זיך אויסצו-איינלען. קליידט זיך אין שיינע אַנצוגן, טראַגט אַריגינעלע קראַואַטן, אָבער ווי אַלץ וואַלט פֿון אים אַראָפּגעוויינט. מען דערקענט אויף אים סיי ווי דעם שוס-טער. דערפֿאַר, בעת ס'קומט אַרײַן אין פֿאַבריק עפעס אַ נייער מענטש — אַ סוּחַר, צי אַ מעקלער — דערזעט ער גלייך דווקא אים און ער פרעגט דעם באלעבאס:

— ווער איז עס דער, וואָס זיצט. דאַרט?

הגם דער באלעבאס כאַפט זיך גלייך וועמען דער גאַסט מיינט, פרעגט ער:

— ווער? וועמען מיינט איר?

דער גאַסט זויזט אָן אויף אים.

— אַ יענער... מיינער אָן אַרבעטער, ווי אַלע...

נאָך אַזאַ פֿאַל ווייסט ער שוין, אַז דער באלעבאס וועט געפינען שנעל אַ תּירוץ ווי אַזוי אין אים זיך נוקם צו זיין דערפֿאַר, וואָס ער האַט זיך געוואָרפֿן אין די אויגן. ער וועט אים פֿאַרבאַקירן אַ שטיקל אַרבעט, אָדער וועט אים סתּם פֿאַרטשעפֿען מיט אַ וואָרט פֿון חוּזק.

מיט דער צייט האַט ער אַליין אָנגעהויבן צו טראַכטן, אַז אפשר זענען טאַקע לייט גערעכט. אפשר איז ער טאַקע נישט קיין פּשוטער מענטש, נאָר ער האַט אין זיך אַ פֿאַרבאַרגענעם טאַלאַנט וועלכן מען דאַרף קומען און אַנטדעקן. אַזוי ווי מען איז צו אים נישט געקומען, האַט ער באַשלאָסן אַליין צו פּרוּוון דאָס מזל. ער האַט אָנגעשריבן עטלעכע לידער און זיך געווענדט צו אַן אָנגעזעענעם דיכטער, אַז ער זאָל זיי אָפּמבינען. דער דיכטער האַט אַ זופֿ-געטון די ערשטע שורות, זיך פֿאַרקרומט ווי פֿון אַ ביטערן געטראַנק און אים געזאָגט:

— נישט כּדאי ווייטער צו שרייבן!

באַלד האַט ער אָבער צוגעגעבן:

— וואָס פֿאַר אַן אינטערעסאַנטן פּנים איר האַט!

אין זיין קול האַט זיך געפּילט נישט נאָר פֿאַרווונדערונג, נאָר אויך פֿאַר-דראָס אין קנאה. ער אַליין, דער באַרימטער דיכטער, האַט אויסגעזען ווי אַ שוסטער.

האַט ער זיך געווענדט צו אַ דירעקטאָר פֿון אַ טעאַטער מיט דער בקשה, אַז ער וויל ווערן אַן אַקטיאָר. דער דירעקטאָר האַט אים געהייסן עפעס פֿאַר-לייענען, אָדער אָפּשפּילן אַ סצענע פֿון אַ באַקאַנטער דראַמע. ער האַט עס געטון און דער דירעקטאָר האַט אַן אַנטווישטער צו אים געזאָגט:

— ליידער... ליידער קען איך אייך נישט אָנגאַזשירן אַלס אַקטיאָר. איך

וואָלט אָבער אייך גערן גענומען פאַר אַ סטאַטיסט. אזאָ פנים ווי אייערס איז פאַר דער בינע.

ער איז אויך געווען ביי אַ מאַלער. געוואָלט זיך לערנען ביי אים מאַלן. יע-
נער האָט אים אויסגעפרוווט און אָפּגעפּסקנט, אַז ער האָט נישט קיין טאַלאַנט
צו מאַלעריי. איין זאך בעט ער יאָ ביי אים: ער זאָל פאַר אים פּאַזירן פאַר אַ
פּאַרטערט. אַן אינטערעסאַנט פנים!

מער איז ער שוין נישט געגאַנגען צו קיינעם, אַז מען זאָל אים אַנטדעקן.
די מענטשן האָבן אָבער פון דעם אַלעמען נישט געוואָלט וויסן און ביי אים
אַלץ געמאַנט. ס'איז וויי צו אַ מענטשן וואָס האָט אַ מום. בעת ער גייט אין גאַס
— דרייען זיך גלייך אויס צו אים די בליקן פון די פּאַרבייגייערס. זיי ווערן גלייך
אויף אים אויפּמערקזאַם. ער האָט, חלילה, נישט קיין מום. פּאַרקערט: ער האָט
אַ פנים, וואָס מאַכט אים נאָך אינטערעסאַנטער פון אַנדערע. פּונדעסטוועגן
פילט ער זיך נישט גוט, ווען מען קוקט אויף אים. אים דאַכט זיך, אַז אַלע
האָבן אַ חשד. אַז ער האָט עס נישט באַקומען אויף אַן ערלעכן אופן...

צווישן די, וואָס האָבן באַווונדערט זיין פנים, האָבן אויך נישט געפּעלט
קיין פּרויען. געווען אַזעלכע, וואָס בעת זיי האָבן אים צום ערשטן מאל דערזען,
זענען זיי געוואָרן נייגעריק צו וויסן ווער ער איז און זיך מיט אים באַקענען.
ווען זיי האָבן געשטילט דעם ערשטן נייגער, האָבן זיי זיך גלייך אָפּגעקילט.
נישט בלויז דערפאַר, ווייל זיי האָבן זיך דערוואַסט, אַז ער איז נישט מער ווי אַ
פשוטער שוסטער, נאָר אויך צוליב דעם, ווייל די שיינקייט פון זיין פנים איז
געווען אַ צוּסאַלידע, צו אַן ערנסטע. מען קען זיך טאַקע פון זיין פנים אַנטציקן,
אָבער מען קען פון אים נישט דערוואַרטן קיין שום אויפּברויזן און נישט קיין
איבעראַשונגען.

ס'האָט זיך געפונען אַ מיידל, וואָס האָט אים אָנגעהויבן נאַכצוגיין. ווער
ווייסט, וואָס זי האָט אין אים דערזען. קען זיין, אַז צוליב דעם, וואָס זי איז
געווען אַ שניידער-מיידל. זי האָט אָנגעהויבן צו אַרבעטן, ווען זי איז אַלט
געווען צוועלף יאָר. תמיד פאַרוינקען אין דער גרויער וואָך, האָט זי אין זיין
פנים געפילט עפעס יום-טובדיקס. געוואָלט אים האָבן אין שטוב, אַזוי ווי אַן
אַרעמאַן האַלט אַ בראַשקע, אַ קעסטעלע, אַ צאַצקע, וואָס טיילט זיך באַזונדער
אויס פון אַלע זיינע אַנדערע גרויע זאַכן.

זי איז אים אויך געפּעלן. ער איז דאָך שוין נישט קיין יונגער מאַן, איז אין
די העכערע דרייסיקער. ווי לאַנג וועט ער נאָך וואַרטן? ער האָט שוין אַפילו
געקלערט פון אַ חתונה. נאָר איין מאל שטעלט אים אַפּ דער שכן פאַר דער טיר
און פרעגט אים:

— וואָס מאַכט איר עפעס?

— נישטאַ קיין נייעס.

- פונדעסטוועגן שמועסט מען, אז אָט וועט זיך הערן ביי אײך נײַעס.
 — וואָס מײַנט איר ?
 — נו, מיט דעם מײַדל, מיט וועלכן איר גײט לעצטנס...
 — אַהאַ...
 — יאַ, אַ שכנטע האָט אײך געזען גײן מיט איר אין גאַרטן. וואָס איז זי פון פאַך ?
 — אַ שניידערין.
 — זי האָט טאַקע געזאָגט, אַז מסתמא איז זי אַן אַרבעטערין...
 שפעטער מיט עטלעכע טעג, האָט אים אין גאַס באַגעגנט אַ באַקאַנטער.
 — דו מײַנסט טאַקע ערנסט מיט דעם מײַדל ? — האָט אים יענער געפרעגט.
 — אײך ווייס ? — אפשר יאַ.
 — אײך וועל דיר זאָגן דעם אמת: דיר פאַסט אַפילו אַ שענערע. דאָס הײסט נישט, אַז זי מוז דווקא זײן שענער, אָבער זי דאַרף אַנדערש אויסזען...
 אַז איר גײט צוזאַמען — קלעפט זיך עס עפעס נישט... נאָר מילא, אויב זי געפעלט דיר — זאָל זײן מיט מזל...
 ער האָט טאַקע מיטאַמאָל דערזען, אַז זי האָט צו אַ פּראָסט אויסזען. ער איז מיט איר דאָך געגאַנגען, אָבער בלויז הײַנטער דער שטאָט, כדי באַקאַנטע זאָלן אים נישט באַגעגענען צוזאַמען מיט איר. דערנאָך האָט ער בכלל זי געפרוווט אויסמײַדן. זי האָט געוואָלט וויסן וואָס ס'איז געשען. פאַרוואָס ער האָט זיך געביטן, נאָר ער האָט איר נישט געענטפערט אויף אירע פּראָגן. ער האָט פשוט נישט געווסט וואָס איר צו ענטפערן. וואָס ווילן פון אים די מענטשן ?
 אײן מאָל איז זי אַרויס קעגן אים מיט שאַרפע טענות. זי האָט געשריגן, געדראַעט. ער האָט אומבאַהאַלפן געשוויגן. פלוצים האָט זי אַרויסגעכאַפט אַ פלעשעלע פון איר טאַרבעלע — און אים אַ גאַס-געטון אין פנים.
 מען האָט אים גענומען אין שפּיטאַל אַרײַן. ער איז דאָרט געלעגן עטלעכע וואָכן. זי האָט געוואַכט בײ זײן בעט. האָט אים געבראַכט פון אַלעם גוטן. צום גליק איז די פּליסיקײט נישט געווען אַזאַ שעדלעכע. ער איז אַרויס בלויז מיט עטלעכע פּלעקן.
 דאָס האָט אָבער פונדעסטוועגן געביטן זײן פנים. ס'האָט שוין מער נישט אויסגעזען אַזוי אינטערעסאַנט. ווען ער האָט חתונה געהאַט מיט דעם מײַדל און איז מיט איר געגאַנגען אין גאַס, האָט זיך שוין קײנער מיט אים מער נישט פאַר-גומען. ענדלעך האָבן די מענטשן אים געלאָזט צורו.

ניענע די סירענע

— כיענע!

— כיע — נע!

— כיענע קלאַץ!

אזוי פלעגט מען איר כסדר רופן אין דער שטוב וווּ זי האָט געדינט. אזוי האָט איר גערופן דער באלעבאָס, נאָך אָפּטער — די באלעבאָסטע און די מיידלעך; אפילו דער קליינער יאָסעלע וואָס האָט קוים געקענט רעדן, פלעגט שרייען צו איר, ווי ער האָט עס געהערט פון די גרעסערע, נאָר מיט זיין קינדערישער אויסשפראַך:

— יענע קיאַץ...

און פאַרוואָס האָט מען זי טאַקע נישט געזאָלט רופן „קלאַץ“, ווען זי האָט אזעלכע פיס? — אירע פיס זענען גראָבע און רויטע, די פינגער פון די פיס — מיט הינעראויגן און ווינטערביילן. אויסער דעם זענען זיי ביי איר כסדר פאַר-שטאַכן פון אַ שפענדל, צי פון אַ שטיקל גלאַז. ס'ציט אָן אַ געשוויר. זי הינקט און זי קרעכצט.

אויב זי האָט אַ מאָל אַ ביסל פרייע צייט, פרוווט זי אַנטאָן אַ פאַר שיד. פון די שיד האָט זי אָבער ווייניק נחת. דאָס זענען שיד געשענקטע פון דער באלע-באָסטעס מיידלעך און זענען, פאַרשטייט זיך, צו ענג אויף איר. זי האָט אָבער נישט קיין אַנדערע. איז גענוג, אַז זי זאָל אין זיי מאַכן איין שפאַציר און זי זאָל אין משך פון עטלעכע טעג קוים קענען שטעלן אַ טריט.

דעם שפאַציר מאַכט זי איבער דעם שטעטל. שפעטער לאָזט זי זיך צום פאַראייין, וווּ ס'קומען זיך דעמאָלט צונויף די יינגלעך מיט די מיידלעך. דאָרט שפילט איצט דער ראדיאָ, צי אַ פאַטעפאַן און מ'טאַנצט. ס'איז נאָך קיינמאָל קיין נעם פון די יינגלעך נישט איינגעפאַלן זי צו פאַרבעטן טאַנצן. זיצט זי אזוי און קוקט זיך צו ווי ס'טאַנצן אַנדערע. די פאַרלעך דרייען זיך, שוועבן פאַר איר פאַרביי און פאַרשווינדן. ווי וואָלט זי זיך געפילט אין די אַרעמס פון אַ יינגל? — מיט זיין רעכטער האַנט האַלט ער איר לינקע און די לינקע זיינע, איז אַרום איר

טאליע. זיין פנים איז אזוי נאענט צו אירן און זי פילט זיין הייסן אטעם. דאס איז דאך נישט אויסצוהאלטן! ווי קען מען זיך נאך דעמאלט דרייען אזוי צום טאקט? בעת זי פלעגט א מאל בלייבן אליין אין שטוב, האט זי געפרוווט טאנצן. גענוג געווען, זי זאל זיך עטלעכע מאל דורכדרייען, אז דער קאפ זאל איר ווערן שווער און ס'זאל איר נעמען שווינדלען פאר די אויגן. זי האט דעריבער בשום אופן נישט געקענט פארשטיין, ווי אזוי דאס מאכן די פארלעדן. אפשר, ווען מען טאנצט צוזאמען מיט א יינגל, פארשאדט עס נישט. קען זיין.

איין מאל האט דעם באלעבאס מיידל סאבינע זי געכאפט ביי אזא מין דרייען זיך אליין איבער דער שטוב. ס'האט איר אויסגעזען אזוי קאמיש, אז זי האט ארויסגעפלאצט מיט א געלעכטער. כיענע איז רויט געווארן און זיך געפרוווט פארענטפערן:

— אליין איז שווער צו טאנצן...

— אויב אזוי, קום טאנצן מיט מיר — האט סאבינע געזאגט. ס'איז געווען

שווער צו וויסן, צי זי וויל עס טון מחמת רחמנות, אדער זי וויל פשוט פון איר חזק מאכן.

סאבינע האט זיך פאר כיענען פארנייגט, מעשה קאוואליר, ווי ס'מאכט א יינגל בעת ער לאדט איין א מיידל צום טאנצן. זי אָנגענומען פאר דער טאליע און זי א שלעפֿ-געטון מיט זיך. כאטש דאס האט געטון א מיידל און נישט קיין יינגל, פון דעסטוועגן איז כיענען געווארן הייס אין גאנצן קערפער. אליין פלעגט זי וויס'אין זיך נאך דרייען א ביסל, איצט האבן די פיס איר אין גאנצן אָפגעזאגט צו פאלגן. באלד האט סאבינע זי אָפגעלאָזט. שווער געאַטעמט, ווי א מענטש, וואס האט אויפגעהויבן א לאסט א שווערע איבער די כוחות און זיך געבייזערט:

— האסט מיר צעטרעטן די פיס! האסט מיר צעקוועטשט די שפיצן פון

די שיר! קלאץ! כיענע קלאץ!

פון דעמאלט אן האט זי אויפגעהערט צו קומען אין פאראיין. זי האט אויס-געזוכט אן אנדער ארט ווהין צו גיין בעת זי האט געהאט פרייע צייט. זי פלעגט גיין צו נעכען דער געליימטער. נעכע איז געלעגן געליימט זינט יארן. זי האט געהאט אמאל א מאן און קינדער. דער מאן איז געשטארבן און די קינדער זענען ערגעץ איבער ווייטע ימים און לאָזן פון זיך נישט הערן. די ווייבער פון שטעטל פלעגן איר אריינטראָגן יעדעס מאָל עפעס איבערצוכאָפן. אזוי ווי ס'פלעגט זיך מאַכן, אז מען האט א מאָל אין איר פאָרגעסן, פלעגט דעריבער כיענע גלייך ביים אריינקומען זי פרעגן, צי זי האט היינט עפעס געהאט אין מויל. אויב נישט — האט זיך כיענע נישט געפוילט און פאר איר געלט עפעס אָפגעקאָכט פאר דער געליימטער. א ביסל קאַרטאָפּל, א קאַשע, צי א זופ, נעכע האט גאַרנישט געקענט אָפּלויבן כיענען:

— דו ביסט, קיין עין־הרע, א מיידל א ברען, כיענע. ערשט געקומען און

שוין ביסטו געווען אין קראם און שוין האסטו אפגעקאכט א מאכל — טעם גן-עדן! דו גייסט נישט, נאָר דו פליסט!

כיענע האָט אויסגעהערט נעכעס רייד און איר פנים האָט געפלאַמט פאַר פרייד. ווען זי וואָלט זיך נישט געשעמט, וואָלט זי צוגעפאַלן צו דער געליימ-טער און איר אויסגעקושט יעדעס אבר. זי האָט נאָך פון קיינעם אויף דער וועלט אַזעלכע ליבע ווערטער נישט געהערט. נעכע איז דאָך טאַקע גערעכט. ווין לייכט און גרינג זי פילט זיך דאָ ביי איר אין שטוב. זי איז דאָ גרייט צו טאַנצן און צו שפּרינגען. זי שעמט זיך אַבער פאַר נעכען. וואָס וועט זי פון איר קלערן?

נאָכן עסן נעמט נעכע איר דערציילן פאַרשיידענע מעשיות פון אירע מיידל-יאָרן. ווי די יינגלעך פלעגן איר נישט געבן קיין רו. דערנאָך, וועגן איר מאַן, עליו-השלום, ווי זי איז פאַר אים אַ כלה געוואָרן און חתונה געהאַט. ווי זי איז געגאַנגען אין מקוה און פאַרגאַנגען אין טראַגן — נישקשה, זי מעג דאָס וויסן. זי איז אַ ייִדישע טאַכטער — ס'וועט איר, אַם-יִרצה-השם, אין גיכן צונוצקומען. און שפעטער דערציילט איר נעכע וועגן נישט-גוטע, וועגן שדים און רוחות און שרעטעלעך. ווייל זיי ווייסן, אַז זי קען זיך נישט רירן פון אַרט — שאַלטן זיי און וואָלטן ביי איר אין שטוב. זיי קומען אַראָפּ דורכן קוימען. זיי קריכן אין אַלע ווינקעלעך. זיי טאַנצן אויפן טיש. עפעס איינער אַ שד מיט אַ ציגן בערדל האָט זי אַפילו פאַרטשעפעט. פּע, חמור-איזול, שעם דיך! — האָט זי אויף אים אַנגעשריגן. וואָס קריכסטו צו אַלטע יידענעס? אַלע אַנדערע שדים האָבן זיך צעכיקעט אויפן קול און יענער האָט זיך מיט בושה אַפגעטראַגן.

כיענע הערט אויס נעכעס מעשיות אַ דערשטוינטע און-אַ דערשראָקענע. פלוצים טוט זי אַ פרעג:

— און מיידלעך זענען אויך דאָ צווישן די רוחות?

— אַוודאי, אַוודאי זענען דאָ אויך שדיכעס. נפּקאס. זיי קומען אַבער נישט צו מיר. זיי זיצן אין די וועלדער, אין די טייכן, אין די ברונעמס.

וועגן די מיידלעך, די שדיכעס האָט כיענע דווקא געוואָלט וואָס מער וויסן, נאָר נעכע אַליין האָט וועגן זיי ווייניק געוויסט. האָט כיענע זיך נישט געקענט איינהאַלטן און וועגן דעם געפרוּווט אַ מאָל פרעגן סאַבינען. זי האָט דאָך געלערנט אין אַ שול און לייענט כסדר ביכער, אפשר ווייסט זי פון זיי. סאַבינע האָט זי אַנגעקוקט אַ פאַרחידושטע; ווי קומט עפעס פלוצים כיענע-קלאַץ זיך צו אינ-טערעסירן מיט יענע באַשעפענישן? וואָס גייען זיי איר אָן? ווען כיענע איז אַבער צו איר צוגעשטאַנען און זי געבעטן, אַז זי זאָל פאַרט עפעס וועגן זיי דערציילן, האָט סאַבינע איר אויפגעקלערט:

— ס'זענען דאָ נימפעס אין די וועלדער און סירענעס אין די טייכן און ברונעמס. אין וואַסערל איז ביי זיי די אויבערשטע העלפט פון קערפער, ווי פון אַ מענטשן און די אונטערשטע — ווי ביי אַ פיש. דאָס זענען אַבער סאַנטאַס-

טישע געשטאלטן אין מעשהלעך פאר קינדער און פאר אַזעלכע פראַסטע בראַים ווי דו אַ געבילדעטער מענטש גלייבט נישט אין אַזוינע נאַרשיקייטן? נישט געקוקט אויף דעם, וואָס סאַבינע האָט געוואָלט צונישט־מאַכן אין אירע אויגן די אַלע שדיכעס, האָט זי פונדעסטוועגן נישט אויפגעהערט צו גלייבן, אַז זיי זענען פאַראַן. פאַרוואָס־זשע האָט פון איר סאַבינע אָפּגעחזוקט? — מחמת גאוּה. זי האָט נישט געוואָלט, אַז אַ פשוטע דיגקט זאָל זיך דערוויסן פון אַזעלכע סודותדיקע באַשעפענישן, נישט האַבנדיק געלערנט אין אַ שול און נישט האַבנדיק געלייענט ביכער. זי פאַרגינט איר נישט, אַז ס'זאָל איר אַנקומען אַזוי לייכט.

אין חלום האָט זי יאָ אַמאָל געזען שדים און רוחות, אַבער ווען זי שטייט אויף אינדערפרי, געדענקט זי דערפון כמעט גאַרנישט. דער עיקר וואָלט זי געוואָלט אַ מאָל זען אין חלום אַזאָ סירענע, ווי סאַבינע האָט זי אַנגערופן, אַזאָ מיידל, וואָס איז האַלב־מענטש און האַלב־פיש. איר חלומען זיך כסדר אַזעלכע משונהדיק־אויסטערלישע חלומות. אַט, למשל, חלומט זיך איר, אַז זי געפינט זיך אויף אַ הויכן טורעם. זי גייט אַראָפּ אויף טרעפן, נאַר פלוצים ענדיקן זיי זיך. קיין וועג אויף צוריק איז נישטאָ, זי מוז גיין בלויז אַראָפּ. גיט זי אַ שטעל־אַראָפּ אַ פוס אין חלל און זי פאַלט, פאַלט אין תהום — און וועקט זיך אויף, אַ מאָל דאַכט זיך איר, אַז זי פאַרלייגט די פיס אונטער זיך און אַזוי פליט זי איבער דער ערד. ס'איז דאָך באמת אַ חידוש; בייטאָג איז איר אַפילו דאָס גיין אַזוי שווער, זי שלעפט זיך קוים אַרום אויף די פיס, אַבער ביינאַכט, אין דעם שלאָף — קלע־טערט זי און קען אויך פליען.

אין חלום זעט זי אויך אַ מאָל איינעם אַ בחור. ער איז סאַבינעס אַ חבר און טאַקע אויך אירער אַ פאַרערער. פון אַלע יינגלעך, וואָס קומען אין דער שטוב, געפעלט ער איר צום מערסטן. ווען ער איז אין שטוב, קען זי פאַר זיך קיין אַרט נישט געפינען. דעמאָלט טרעפט זיך אָפּט, אַז זי גיסט עפעס אויס, אַז אַ טעלער גליטשט זיך אַרויס פון אירע הענט און צעברעכט זיך און נאָך ענלעכע אַזעלכע זאַכן. איין מאָל, בעת ער איז געקומען אין שטוב און האָט אויפגעהאנגען זיין מאַנטל אין קאַרידאָר, האָט זי בגנבה פון אים אָפּגעריסן אַ קנעפל, וועלכעס זי האָלט באַהאַלטן כסוד צווישן אירע זאַכן, ווי אַ קמיע.

וואָס שייך דעם דאָזיקן בחור, איז איר אַבער אויסגעקומען איין מאָל צו איבערלעבן אַ גרויסע אַנטוישונג. געשען איז עס אַזוי:

אין איינעם אָן אַונט, בעת זי איז געשטאַנען אין קיך און געשיילט קאַרטאַפּל פאַרן נאַכטמאָל, האָט זי פלוצים געהערט אַ שטאַרק געלעכטער פון גרויסן צימער. אַט דערקענט זי דאָס געלעכטער פון סאַבינע, פון באַלעבאַס און אַט מישט זיך אַריין אויך דאָס געלעכטער פון די געסט. זי איז נייגערדיק צו וויסן פאַרוואָס אַלע לאַכן דאַרט. זי דערנענטערט זיך צו דער טיר, וואָס פירט אין יענעם צימער, עפנט זיך אַ ביסעלע און קוקט אַהין אַריין. זי זעט: דער בחור פון וועמען זי קלערט

אזויפיל, נאך וועמען איר האַרץ גייט אויס, שטעלט שווערע טריט, שפּאַנט אומ-
געלומפּערט איבער דעם צימער און אלע קייכן פאַר געלעכטער. אַט הערט זיך
סאַבינעס קוויטשנדיק קול:

— כיענע קלאָז! פונקט ווי כיענע, ס'זאל פעלן אַ האַר!

הייסט עס, אַז דאָס לאַכט מען אזוי פון איר און ווער איז דערצו דער, וואָס
קרימט איר נאָך — ער, איר — איר — זי איז געבליבן שטיין אַ פאַרשטאַרטע.
באַלד, האָט זי אַבער דערפילט, ווי אַ האַנט כאַפּט-אַן פעסט איר אַרעם:

— וואָס שטייטו און גלאַצסט אַהין אין צימער? וואָס גייט דיר אַן, וואָס
דאָרט טוט זיך? אין פעסל איז שוין נישטאָ קיין טראַפּן וואַסער. — נעם די קאַנען
און גיי צום ברונעם!

דאָס איז געווען די באַלעבאַסטע, וואָס איז געקומען פון דער גאַס און זי
געכאַפּט ביים אַריינקוקן בגנבה אין צימער. פאַר גרויס צעטראַנגקייט האָט כיענע
אפילו נישט געהערט, ווען זי איז אַריינגעקומען אין קיך.

כיענע האָט שנעל אַ נעם-געטון די קאַנען און איז אַרויס אויפן הויף צום
ברונעם. זי האָט אַבער נישט צוגעבונדן די קאַן צו דער קייט, כדי אזוי אַרום
אַראַפּצולאָזן אין דער טיף פון ברונעם אויף אַנצושעפּן וואַסער, נאָר האָט די
קאַנען אַוועקגעשטעלט ביים ברונעם, אַוועקגעזעצט זיך אויפן ראַנד פון ברונעם
און אַנגעהויבן וויינען אויפן קול.

פּלוצים האָט כיענע דערזען ווי פון ברונעם הייבט זיך אַרויס אַ קאַפּ פון אַ
מיידל, אַ מיידל. — זייער אַ שיינע, מיט בלאַע אויגן און מיט לאַנגע צעפּלאַסענע
האַר, זי האָט זיך זייער דערשראָקן און האָט געפרעגט דעם מיידל:

— פון וואַנען קומסטו אַהער?

— פון ברונעם.

— פון ברונעם?! — האָט כיענע געפרעגט פאַרחידושט — אין ברונעם קענען
דאָך מענטשן נישט וויינען.

— נא, זע! — האָט געזאָגט דאָס מיידל און זיך אין גאַנצן אַרויסגעהויבן פון
ברונעם. כיענע האָט דערזען, ווי דער צווייטער טייל פון איר קערפּער איז ווי
ביי אַ פיש.

— איי, דו ביסט דאָך אַ סירענע! — האָט כיענע אויסגעשרייען און איז
שיער נישט אַוועקגעפאַלן פאַר שרעק אין חלשות.

— יא, האָסט געטראַפּן, איך בין טאַקע אַ סירענע. דו האָסט געוויינט און
דיינע טרערן זענען געפאַלן אין ברונעם אויף מיין גוף און מיר געברענגט די
הויט ווי מיט זידנדיקע טראַפּנס. בין איך אַרויף אויבן, כדי צו זען ווער ס'וויינט
אזוי שטאַרק.

- און סאבינע, דער באלעבאסטעס מיידל, האט געלאכט פון מיר, ווען איך האב זי געפרעגט צי ס'זענען אויף דער וועלט באמת פאראן סירענעס.
- סאבינע וועט מיך טאקע קיין מאָל נישט זען. מען מוז האָבן באַזונדערע אויגן כדי מיך צו זען.
- און איר האָב אַזעלכע אויגן?
- דו האָסט אַזעלכע אויגן און אַזעלכע אויגן האָט אויך נעכע.
- פאַרוואָס דווקא מיר ביידע?
- ווייל נעכע איז געליימט און דו — דו האָסט אַזעלכע פיס... איר ביידע קענט זען סירענעס אין וואַסער און שדים און רוחות אויף דער ערד.
- אוי, איך האָב שווערע פיס — האָט כיענע געזאָגט מיט אַ קרעכץ — איך לייד זייער פון זיי!
- דו מוזסט נישט ליידן. ס'איז דאָ צו זיי אַ מיטל.
- כיענע איז אויפגעשפרונגען האַסטיק:
- איך וועל דיר געבן דאָס גאַנצע געלט פון מיין קניפל, אָבי דו זאָלסט מיר זאָגן דאָס מיטל! איך וועל דיר די טובה קיין מאָל נישט פאַרגעסן!
- איך דאַרף נישט דיין געלט. איך וועל דאָס טון, ווייל איך האָב צוגעזען דיין פּיין. אויב דו ווילסט קענסטו גלייך ווערן אַזאַ סירענע ווי איך.
- גיי, דו מאַכסט פון מיר חוּזק. און איך, נאַר, האָב געמיינט, אַז דו ביסט בעסער פון די אַנדערע.
- ניין, איך מאַך פון דיר, חלילה, נישט חוּזק. דו האָסט שיינע האַר, אַ שיינעם שטערן, אַ שיינע גאָז, שיינע אויגן — אַלץ איז ביי דיר שייך, נאַר נישט די פיס. טאָ פאַרבייט זיי מיט דעם עק פון אַ פיש און דו ווערסט גלייך אַ סירענע. כיענע האָט אויסגעשריגן:
- אויב דו מאַכסט מיך פאַר אַ סירענע — ווער איך דיין דינסט!
- די סירענע האָט אַ שמייכל געטון:
- נאַרעלע, צווישן די סירענעס זענען נישטאַ קיין באלעבאָסטעס און נישט קיין דינסטן — אַלע זענען גלייך.
- וואָס-זשע דאַרף איך טון, כדי צו ווערן אַ סירענע?
- נישט מער, ווי אַריינשפּרינגען אין ברונעם אַריין.
- איך פּאָלג דיר שוין. נאַר ווייסטו וואָס? — איך טראָג דאָך סאַבינעס שיד, וויל איך נישט מיטנעמען אירע שיד מיט זיך. איך וועל זיי אויסטאָן און איבערלאָזן ביים ברונעם.
- ביסט טאָקע באמת אַן ערלעך מיידל — האָט די סירענע געזאָגט — דו קענסט זיי איבערלאָזן. מיר דאַרפן נישט אַזאַ מין זאך ווי שיד.

ישראל אשענדארף

כיענע האט טאקע אויסגעטאן די שיד און זיי אוועקגעשטעלט ביים ברונעם.
די סירענע האט זיך אנגעהויבן אראפצולאזן אין ברונעם און צו כיענען געוונקען:

— קום! קום, כיענע, כיענע די סירענע!

— כיענע די סירענע! כיענע די סירענע! — האט כיענע אויסגעשריגן מיט

אנטציקונג און זיך א וואַרף-געטון אין ברונעם אַריין.

די שיד האָבן געוואָרט און געהאַפט, אַז כיענע וועט צוריק אַרויפקומען פונעם

ברונעם. אַזוי ווי זיי האָבן זיך נישט געקענט דערוואָרטן, זענען זיי אַליין אוועק-

געגאַנגען צו איר באלעבאַסטע און דאָרט אַלעמען דערציילט דאָס ווונדער ווי פון

כיענע-קלאַץ איז געוואָרן כיענע די סירענע.

ד א ס פ ע ר צ ר

.1

אין די ערשטע טעג פון דער מלחמה, ווען דוד פארבער איז אנטלאפן פון דער היים פאר די דייטשן און זיך געלאזט אין ווייטן וואנדער, האט ער געזען, ווי הייזער האבן געברענט מיט א סך מענטשלעך פארמעגן, ווי מענטשן האבן פון זיך אראפגעווארפן זייערע פעקלעך, צו קענען גיכער אנטלויפן. אומבאוועג- לעך פארמעגן האט געהאט פארלוירן יעדן ווערט. א סך א גרעסערן ווערט האבן דערפאר באקומען באוועגלעכע פארמעגנס: אן אויטאמאביל, א וועליסאפעד, צי פערד און וואגן. נישט נאר וואס זיי דארף מען נישט טראגן, נאר זיי טראגן דעם מענטשן, העלפן אים וואס שנעלער צו אנטלויפן אלץ ווייטער.

מיט יעדן ווייטערדיקן טאג, מיט יעדן ווייטערדיקן ארט נאך דעם אריבער- גיין די רוסישע גרענעץ, האט ער אנגעהויבן צו פילן אלץ א גרעסערע חשיבות פון דער דארטיקער באפעלקערונג צו זאכן, ווי זיי וואלטן מיט זיך פארגעשטעלט דאס סאמע זיכערסטע, דאס סאמע סטאבילסטע און ווערטפולסטע אויף דער וועלט. ס'קומען טאקע פאר איצט גרויסע געשעענישן, אבער מע באקומט זיי נישט אין דער דאזיקער גרויס ווי זיי ווערן געפארעמט. ביז זיי דערגייען צו אזעלכע פשוטע, גרויע יחידים — זענען זיי שוין צעשטיקלט און צעשטויבט אויף צענדליקער און הונדערטער דריבנע דאגות, מניעות און מאנגלען מיט וועלכע מע מוז זיך זייער רעכענען.

ער האט אויך אנגעהויבן צו דערפילן די חשיבות פון זאכן. אין די אלע נייע ערטער האבן זיי געפעלט אויף א מוראדיקן אופן. די פליטים וואס האבן מיטגענומען זאכן מיט זיך, האבן באקומען פאר זיי: ברויט, מילך, פוטער, פירות, א נאכטלעגער. און ווייל פארבער האט ביי זיך גארנישט געהאט, האט ער גאר- נישט באקומען. נאך מער: אזא מענטש איז חשוד אויף גניבה און גולה. מ'דארף זיך פאר אים היטן, מע טאר אים איבער דער שוועל נישט אריבערלאזן. ס'האט אים ארומגעכאפט דער דאזיקער פיבער פון זאכן. אודאי האט ער

זיך נישט געקענט פארשאפן עפעס לייטישס, אבער אלץ איז געווארן אן ענין. ער דערמאנט זיך אין א משוגענער פרוי פון זיין שטעטל, וואָס פלעגט מיט זיך כסדר מיטשלעפן פעקלעך און זעקלעך מיט דעם פארשיידנסטן ברוכוואַרג, וואָס זי האָט געפונען. ביי איר איז עס אַבער געווען אַ קראַנקייט און ביי אים איז עס ממש געוואָרן אַ נויטווענדיקייט.

נאָך עטלעכע חדשים האָט ער מיטאַמאַל דערזען זיין פאַרמעגן און איז אליין געבליבן שטיין אַ פאַרחידושטער. ער האָט זיך דערוואָרבן אַ פושקע פון קאַנ-סערוו, פֿון וועלכער ער פלעגט טרינקען טיי, אַ טאַרבעלע, אין וועלכן ער פלעגט האַלטן שטיקלעך ברויט. אַ שטריקל, אַ שפיגעלע, וואָס די לינקע זייט, די באַזיל-בערטע, איז שוין געווען היפּשלעך אָפּגעריבן, טשוועקלעך (צו וואָס דאַרף ער זיי האַבן?). אַ ליידיק פּודעלע פון שוועבעלעך און נאָך אַזעלכע ענלעכע „זאַכן“.

אין משך פון אַ קורצער צייט, צוליב די כסדרדיקע וואַנדערונגען, צוליב דעם נעכטיקן אויף וואַקאַלן, פעלדער, חורבות, אונטער דער הייסער זון, אונטער רעגן, אין שמוץ און אין בלאַטע, זענען אים די מלבושים ממש צעפאַלן געוואָרן. ער האָט געוויסט, אַז צווישן די היגע וועט ער קיין מאַל זיך נישט דערשלאַגן צו אַנדערע מלבושים און ער מוז זיך באַמיען זיי צו באַקומען ביי פּליטים. ער האָט אַבער אַ טעות געהאַט. אויך זיי האַבן שוין פאַר דער צייט דערפּילט די גרויסע חשיבות פון מלבושים און זאַכן.

איז ער אַרומגעגאַנגען אַן אָפּגעריסענער-אַפּגעשליסענער. ווי לאַנג ס'איז געווען וואַרעם איז ער אָפּגעקומען בלויז מיט בושע פאַר זיין הולך, נאָר שפּע-טער, ווינטער-צו, האָט ער שוין טאַקע געליטן. געליטן פון די רעגנס און פון דער קעלט. די בלעטער זענען געפאַלן פון די ביימער און די מלבושים — פון אים. אַט און ער וועט אויסזען ווי איינער פון די ביימער וואָס שטייען דאָ נאָ-קעטע, הפּקר פאַר ווינט און רעגן. זיי שטייען אַבער פאַרוואַרצלט אין זייער ערד און ער איז אויסגעוואַרצלט, וואַלגערט זיך אויף פרעמדער ערד.

אין איינעם אַן אַוונט, בעת ער איז געגאַנגען אין גאַס, האָט ער דערזען אַ באַקאַנט פנים. יענער מענטש האָט אים, ווייזט אויס, אויך דערקענט און זיך אַפּילו אָפּגעשטעלט. פאַרבער האָט זיך נישט דערמאַנט ווער דאָס איז, ער האָט זיך אַבער משער געווען, אַז דאָס איז מסתמא איינער ביי וועמען ער האָט געהאַט אַ לעקציע. זיין השערה האָט זיך טאַקע בעתן שמועס אַרויסגעוויזן פאַר אַ ריכ-טיקע. האָט ער אַ פרעג-געטון:

— און אייער משפּחה איז געבליבן „דאַרט“?

— יאָ, דאַרט. אפשר האַבן זיי גאָר גלייכער געטון. מיר וועלן דאָ סי-יווי

אומקומען.

מיטאַמאַל האָט זיך פאַרבער דערמאַנט, אַז דער ייד איז געווען אַ גרויסער עושר, האָט געהאַט אַ געשעפט און אַפּילו אייגענע הייזער. ער געדענקט אַפּילו,

אז א פוטער-געשעפט. דער ייד האָט זיך, אגב, נישט קיין סך געענדערט. אָב-געטאָן גייט ער אויך נישט שלעכט.

דער פוטער-סוחר האָט באַמערקט, אָ פאַרבער באַטראַכט אים און ער האָט געזאָגט:

— איר קוקט מסתמא אויף מיין פעלצל. איך קום פון סיביר, דאָרט איז עס נישט קיין ניס, נאָר דאָ קוקט מען דערויף. דאָ איז מען נישט געוויינט אַזעלכעס צו זען. פון דעסטוועגן איז דאָ אויף דער נאַכט קאַלט און ס'קומט גוט צונור.

פאַרבער האָט אים געפרעגט צי ער האָט דאָ בדעה צו בלייבן, נאָר יענער האָט אים געענטפערט, אָ ניין. ער איז געקומען אַהער. בלויז צוליב עפעס אַ געשעפטלעכן ענין. ער איז שוין דאָ עטלעכע טעג. גענעכטיקט ביי זיינעם אַ גוטן פריינד מיט וועלכן ער פירט די עסקים, אָבער יענער האָט אים געראַטן צו נעכטיקן היינט אויף אַ צווייט אַרט, ווייל ס'דאַכט זיך אים, אָ מ'קוקט אים נאָך. צי ווייסט ער נישט פון אַן אַרט וווּ מען קען איבערנעכטיקן? פאַרבער האָט אים דערציילט פון דעם אַרט וווּ ער נעכטיקט. ס'איז ביים סוף פון דער שטאָט. אין איין צימער, אויף דער פּאָדלאָגע, לייגן זיך אויס יעדן אַוונט זעקס-זיבן מענטשן איבערצושלאָפן די נאַכט. ס'איז ענג און דושנע.

דער פוטער-סוחר האָט געענטפערט:

— ס'איז שוין שפעט זיך איצט צו זוכן עפעס בעסערס. אויסער דעם, פיל איך מיד נישט ווי צום בעסטן, איך האָב, דאַכט זיך, פּיבער, איך וועל גיין מיט איר.

זיי האָבן זיך געלאָזט צו יענעם אַרט. דאָרט האָבן זיי שוין געטראָפן עטלעכע מענטשן, וואָס זענען געזעסן אויף דער פּאָדלאָגע און צווישן זיך געשמועסט. ס'איז נאָך פאַר זיי געווען צו-פרי צו שלאָפן. דער פוטער-סוחר איז אַריינגעגאַנגען צו דער באַלעבאַסטע אין דעם צווייטן צימער, כדי איר צו באַצאָלן פאַרן נאַכטלעגער און איז צוריקגעקומען מיט אַן אַלטער דעק. ווייזט אויס, ער האָט איר נאָך צוגעגעבן אַ רובל-צוויי. באלד האָט ער זי אויסגעשפּרייט אויף דער פּאָדלאָגע, זיך אַוועקגעלייגט אויף איר, זיך צוגעדעקט מיטן פעלצל און ער האָט פאַרבערן שוין מער נישט געזען.

ס'האָבן אָנגעהויבן אַנצוקומען נאָך מענטשן. ס'איז געוואָרן אַלץ ענגער און ענגער. די באַלעבאַסטע האָט זיך נישט גערעכנט מיט גאַרנישט, איר איז גע-גאַנגען נאָר אין דעם וואָס מער דרייער רובלעס אַריינצובאַקומען. מען איז געלעגן צונויפגעקוועטשט, כמעט איינער אויף דעם אַנדערן, ס'איז געוואָרן הייס. ס'האָט געפעלט לופט צו אַטעמען. מיין שכן, דער פוטער-סוחר, איז געשלאָפן אומרוק. ער האָט געקרעכצט כסדר.

תיכף באַגינען האָט די באַלעבאַסטע גענומען אויפוועקן אירע אורחים און געהייסן זיי פאַרלאָזן די שטוב. זיי מוזן דאָס טון נאָך איידער די שכנים אירע

שטייען אויף, זיי זאלן נישט זען, אז ביי איר שלאפן פליטים. מע קען זי נאך מסרן, די אורחים דארפן פון דאנען ארויסגיין איינציקווייז און שטיל, נישט מאכן קיין רעש.

דער פוטער-סוחר האט זיך אויפגעוועקט. ער האט זיך אבער נישט גע- שטעלט גלייך אויף די פיס ווי אלע אנדערע. ער האט זיך באקלאגט, אז ער פילט זיך שלעכט. די באלעבאסטע האט עס דערהערט און זיך דערשראקן: איז נישט דער גאסט קראנק געווארן אויף טיפוס? אויב ער בלייבט דא ליגן, וועט זי פארלירן די גאנצע פרנסה. זי האט אים געצווינגען זיך אויפצושטעלן און גיין. ער טאר דא נישט בלייבן מער קיין רגע.

אנגעשפארט אין פארבערן האט דער קראנקער זיך געלאזט גיין פאמעלעך אין גאס ארויס. צום גליק, איז נישט ווייט פון דאנען געווען א גארטן. דער קראנקער איז באלד האלב-געזעסן, האלב-געלעגן אויף א באנק. ער האט געפיבערט. פארבער האט געטראכט, אז דאס איז א טיפוס. דאס איז איצט די סאמע פאר- שפרייטסטע קראנקייט. וואס וועט דער קראנקער דא ליגן? אויף וואס וועט ער זיך דא דערווארטן? — ער איז אריין אין אן אפטייק און טעלעפאנירט צו דער „גיכער הילף“, מ'זאל קומען נעמען דעם קראנקן אין שפיטאל אריין.

ווען דער אויטאמאביל איז אנגעקומען, האט דער קראנקער זיך א ביסל דערמינטערט. ער האט געבעטן פארבערן אים צו העלפן אויסטאן דאס פעלצל. ער וויל עס אים געבן, אז ער זאל עס טראגן בעת זיין ליגן אין שפיטאל. דארט דארף ער עס נישט און אים, פארבערן, וועט עס דא צוניצקומען. פארבער איז געווען זייער גערירט פון דעם קראנקנס ווערטער. אין אזא שווערן מצב געדענקט ער נאך אין אים. ער איז א סך א בעסערער מענטש, ווי ער האט זיך פארגע- שטעלט.

— איר זאלט דאס פעלצל אפהיטן — האט דער קראנקער געזאגט פאר- בערן — מ'זאל עס ביי אייך, חלילה, נישט צוגנבענען...
— איך וועל עס זייער אפהיטן...
— איר זאלט עס נישט פארקויפן... — האט זיך דער קראנקער אלץ נישט בארזיקט.

— חלילה...

— קומט מיך באזוכן אין שפיטאל אריין...

— איך וועל קומען... קומען...

דער אויטאמאביל האט זיך גערירט פון ארט. פארבער האט אים נאך א ביסל באגלייט מיטן בליק. באלד האט ער דערפילט דאס פעלצל אויף זיין האנט און עס א כאפ-געטון אויף זיך, ווי דאס ווארעמט. וואס פאר א טייער מלבוש. דער קראנקער האט אים אנגעזאגט, ער זאל דאס פעלצל זייער היטן, מ'זאל עס

ביי אים נישט צוגנבענען, ער זאל עס נישט פארקויפן. אין זיין קול האט זיך געפילט אזויפיל זארג און מורא, אבער ער האט עס אים פארט איבערגעלאזט. אין אונט, ווען ס'איז געווארן זייער קאלט, האט פארבער ערשט דערפילט דעם גרויסן נוצן פון פעלצל. דאס איז א ווארעם-באד. ער איז געגאנגען איבער די גאסן מיט א געפיל, ווי ס'וואלט נאך אזא גליקלעכער ווי ער נישט געווען אין שטאט. ער איז געווען צופרידן, וואס דער פוטער-סוחר איז קראנק געווארן. געוואלט, אז ער זאל דארט ליגן לאנג אין שפיטאל. וואס רעדט ער? — ער האט זיך פארשעמט פאר זיינע אייגענע מחשבות...

2.

אויפן אנדערן טאג אינדערפרי, האט פארבער באשלאסן צו גיין באזוכן דעם קראנקן, צו זען וואס ער מאכט. פלוצים האט ער זיך אבער א כאפ-געטון; ווי אזוי הייסט דער קראנקער? באלד ביים באגעגענען זיך מיט אים, האט ער זיך גע-שעמט אים צו פרעגן דעם נאמען, ער האט געהאפט דאס אליין זיך צו דערמאנען. ער האט זיך אבער דעם נאמען אליין נישט דערמאנט. וואס טוט מען? — פאר-בער פרוווט אויס פארשיידענע נעמען, ניין, מיט קיין איינעם פון זיי איז ער נישט זיכער. סוף-כל-סוף מוז ער דאך נישט געדענקען זיין נאמען, ער האט אים געקענט בלויז א קורצע צייט. אויסער דעם האט ער נעמען און טעלעפאן-נומערן קיין מאל נישט געדענקט. תמיד זיי פארביטן. ער וויל אבער פארט צו אים גיין. יענער האט אים געבעטן צו באזוכן אין שפיטאל. אויב ער וועט נישט קומען, וועט יענער געוויס מיינען, אז דאס איז צוליב דעם פעלצל, וואס ער וויל ביי אים צוכאפן. ער קען אבער פארט נישט גיין סתם אין שפיטאל אריין. ס'איז איצט זייער איבערפולט. די מענטשן זענען דארט שטארק פארנומען — מע וועט אפילו מיט אים נישט וועלן רעדן.

ער איז אזוי געגאנגען אויף דער גאס פארנומען מיט די דאזיקע מחשבות און נישט געזען, אז עטלעכע קינדער גייען אים נאך. זיי נעמען פון אים נישט אראפ זייערע בליקן. און זייערע בליקן זענען נייעריקע, פארהידושטע. ער ווייסט נישט ווי לאנג זיי זענען אים נאכגעגאנגען ביז ער האט זיי באמערקט, ביז דאס איז אים געווארן אויפפאלנדיק. וואס זען זיי אין אים עפעס נישט געוויינלעכעס? ער האט זיך צו זיי געווענדט מיט רוגזה:

— וואס איז? וואס גייט איר מיר נאך?

די קינדער האבן זיך מיטאמאל אפגעשטעלט, איבעראשט פון פארבערס אומגעריכטע פראגעס. פארבער האט זיך באלד געלאזט ווייטער גיין א בארויק-טער, נאר תיכף האט ער געהערט הינטער זיך קינדערישע קולות:

— שוֹבֵא! שוֹבֵא! שוֹבֵא!

א? וואָס איז דאָס? זענען זיי אים נאָכגעגאָנגען צוליב דעם פעלצל? האָט דאָס פעלצל אַזוי משונהדיק אויסגעזען אין זייערע אויגן? — ער האָט נישט געוואָלט צי דאָרף ער לאָזן אָדער זיך זאָרגן. וואָס זאָגט ער „זאָרגן“? — וואָס קימערט אים, אַז עפעס עטלעכע נאַרישע קינדער האָבן זיך אָפגעשטעלט קוקן אויף זיין פעלצל? — לאָזן דאָרף ער, לאָזן.

ער האָט דערזען אַ ריי מענטשן, וואָס שטייען פאַר אַ קראָם, צו באַקומען ברויט, די ריי איז נישט קיין צו־גרויסע — ער האָט זיך צוגעשטעלט. לויט דער צאָל מענטשן האָט ער אויסגערעכנט, אַז אין אַ שעה־צוויי אַרום וועט ער דער־גרייכן זיין ציל. די צייט איז געגאַנגען, אָבער ער האָט זיך כמעט נישט געריירט פונעם אָרט. אַלעמאַל איז עמעצער צוגעקומען און געזאָגט, אַז ער איז שוין דאָ פריער געשטאַנען און געפונען דערויף עדות. איין פרוי האָט זיך, למשל, אַוועקגעשטעלט כלומרשט אומשולדיקערהייט אַ שמועס צו טון מיטן אירס אַ באַקאַנטע אין דער ריי און זיך אַזוי צו־ביסלעך אויך אַריינגעשטעלט. אינוואַלידן זענען געגאַנגען מחוץ דער ריי. אַנדערע האָבן זיך מיט כּוח צוגעשטופט צו דער טיר. ווייבער האָבן אָנגעהויבן אומצופרידענע טענהן און אַרויסגעסיקעט:

— מוזשטיני!

אין דעם וואָרט האָבן זיי אַריינגעלייגט אַ סך פאַרביטערונג און כעס אויף זייערע מענער, וואָס זענען אַוועק ערגעץ ווייט זיך שלאָגן און פאַר זיי איבער־געלאָזט דעם גאַנצן עול פרנסה און קינדער־דערצינונג, און זיי, די מענער דאָ, דרייען זיך אַרום פּוּט־אוי־פּאַס און כאַפּן אויס דאָס ביסל שפייז, וואָס איז נאָך בנמצא.

— מוזשטיני...

ווי ס'וואָלט זיך אויפגעוועקט די קנאה און שנאה פון דער שוואַכער פרוי צום שטאַרקן מאַן וואָס איז פונקט אַזויפיל אַלט, ווי איר ליבע און לייַדנשאַפט צו אים, און צוגלייך מיט דער מלחמה פון די ביידע צדדים מענער, וואָלט אויפ־געקומען אַ צווייטע — פון ווייב צום מאַן:

— מוזשטיני...

אַ דאָס געשריי פון די פרויען איז שטאַרקער געוואָרן, האָט זיך געמאַלדן איינער אַ מאַן אַכטונג צו געבן, ס'זאָל צוגיין מיט יושר און אַרדענונג. אין אַ פערטל שעה אַרום האָט ער אויסגענוצט די געלעגנהייט פון אַכטונג געבן ביי דער טיר און אַליין מחוץ דער ריי גענומען ברויט. די ווייבער האָבן גענומען שרייען און שוין געווען גרייט פשוט אויף אים זיך צו וואַרפן און אַרויסרייסן דאָס ברויט, ווי יענער האָט גענומען טענהן צו זיי:

— וואָס זעט איר עפעס בלויז מיד? איך נעם איצט דאָס ערשטע מאָל היינט. אַנדערע — ער האָט מיט דעם בליק אַ נישטער־געטון אין דער ריי און זיך אַפ־

געשטעלט אויף פארבערן — ווי אָט די שובא, שטייען שוין אין דער ריי צום דריטן מאל. טראָגן אַרויס יעדן מאל דאָס ברויט אויפן באַזאָר!
 פאַרבער האָט אַזש אַ ציטער-געטון פון דער אומגעריכטער ווענדונג. אַלע האָבן גענומען אויף אים קוקן. די "שובא" זעט מען טאַקע די גאַנצע צייט. ער האָט שוין מסתמא טאַקע באַקומען עטלעכע מאל ברויט. זיי האָבן אין דער "שובא" געפונען עפעס אַזוינס, וואָס ליגט פון אויבנאויף, וואָס מע קען עס גלייך אַנרופן, זיך גלייך אין דעם אַנטשעפען עטלעכע ווייבער האָבן אים באַלד אַנגע-
 הויבן צו רייסן פאַרן פעלצל און אים אַרויסגעשלעפט פון דער ריי מיט אַ געשריי:
 — וואָן, שובאָ! אוביראַיסיאָ!

די עלטערע פרוי, וואָס איז געשטאַנען הינטער אים די גאַנצע צייט, האָט געפרוּווט זאָגן עפעס צו זיין פאַרטיידיקונג, נאָר איר שוואַכע שטים איז פאַר-
 שריגן געוואָרן פון אַנדערע אַ סך שטאַרקערע קולות.

ווי מ'האַט פאַרבערן אַרויסגעשלעפט פון דער ריי, האָט זי זיך שנעל ווידער
 צוזאַמענגעגאַסן, ווי אַ טייך, ווען מ'שעפט פון אים אויס אַן עמער-וואַסער.

ער איז אַוועק פון דעם אַרט אַ פאַרשעמטער, אַ דערשלאַגענער און לאַנג-
 נישט געקענט צו זיך קומען. וואָס איז דאָ געשען? פאַרוואָס זענען אַלע אַרויס
 קעגן אים? — יא, ס'איז דעם פאַרשוין געלונגען אַפצוהווענדן דעם כעס פון עולם
 פון זיך אויף אים. די ווייבער זענען געשטאַנען פאַרביטערטע, צערייצטע און
 געוואַלט צו וועמען אויסלאָזן זייער ביטער האַרץ און אים גענומען פאַר אַ קרבן.
 פאַרוואָס דווקא אים? — ערשטנס, ווייל ער איז אַ מאַן. גערעכט אַדער אומגע-
 רעכט — אַבי אַ מאַן ווייניקער אין דער ריי, און דער עיקר; ווייל ער איז זיי
 דורך דעם פעלצל געוואָרן אויפפאַלדיק, אויסגעזען ווי פון אַ פרעמדער מחנה.
 ער איז נאָר איינער. מע קען איינשטעלן און אַרויסטרעטן קעגן אים. מיט וואָס
 פאַר אַ כעס זיי האָבן געשריגן: שובאָ, וואָן, שובאָ. ער איז נישט קיין מענטש
 געווען פאַר זיי, נאָר אַ שובאָ.

איצט האָט אים שוין נישט אויסגעזען אַזוי משונהדיק דאָס, וואָס די קינד-
 דער זענען אים נאָכגעגאַנגען, וואָס זיי האָבן אים נאָכגעשריגן "שובאָ" — זייערע
 טאַטעס און מאַמעס, זייערע ברידער און שוועסטער, האָבן זיך נישט בעסער
 אויפגעפירט, נאָר אַ סך ערגער.

פאַרבער איז געווען זייער הונגעריק, נאָר ער האָט פון דעסטוועגן נישט גע-
 וואַגט מער זיך צו שטעלן אין אַ נייער ריי. ער האָט געמוזט זיך קויפן ברויט
 אויפן שוואַרצן מאַרק, הגם ס'איז געווען איבער זיינע געלט-מעגלעכקייטן. ער
 האָט זיך כאַטש געטרייסט דערמיט, וואָס מיט אַן אַרט אויף נעכטיקן, איז ער
 פאַרזיכערט. אין עטלעכע טעג אַרום האָט אָבער זיין באַלעבאַסטע אים גע-
 מאַלדן, אַז ער זאל זיך גיין זוכן אַן אַנדער אַרט צום שלאָפן, ווייל ער קען שוין
 מער ביי איר נישט נעכטיקן. ער האָט געפרוּווט זיך ביי איר דערוויסן די סיבה.

זי האט קודם געענטפערט מיט פארשיידענע תירוצים, נאָר סוף־כל־סוף איז זי ארויס מיט אָפּענע רייד:

— דאָס פעלצל אייערס... וואָס איז דאָס פאַר אַ פעלצל? דאָ טראָגט מען נישט אַזעלכעס... אַלע קוקן אויף דעם... איך האַלט דאָ מענטשן אויף נאַכטלעגער, אָבער דאָס איז פאַרבאָטן. אַנדערע באַמערקט מען נישט, ווען זיי קומען און גייען אַוועק, אויף אייך האַט זיך שוין אַ שכנטע געפרעגט. ווער איז דער איז דער שובאַ, האַט זי געפרעגט... זי קען מיד נאָך מסר...

ס'האַט נישט געהאַלפּן קיין שום טענות — פאַרבער האַט געמוזט פאַרלאָזן די דירה. נישט געקענט דאָרט מער נעכטיקן. מיט וויפל שטערונגען האַט ער זיך אָנגעשלאָגן דורכן פעלצל. פון וויפל רדיפות איז אים אויסגעקומען דורכן פעלצל צו ליידין. ער האַט געמיינט, אַז דאָ טראָגן אַזויפיל מענטשן כאַקי־מלבו־שים, ווייל ס'איז שווער אַז באַקומען אַ בעסערן און שענערן שטאָף. דאָס איז טאַקע אַ סיבה, אָבער נישט די איינציקע. די מענטשן דאָ ווילן זיך נישט אונטערשיידן איינער פון צווייטן. זיי ווילן נישט, מען זאָל וועמען פון זיי באַזונדערס באַמערקן און פון זיי רעדן — אַזעלכע זענען פאַראַן געציילטע און אפשר בלויז איינער. יעדער פילט אויף זיך עפעס אַ חטא. יעדער פילט, אַז ערגעץ, אַז ווען, האַט ער אָפּגעטון אַ גנבה, געטראַכט עפעס נישט כשרס. אויב מע וועט אויף אים אויפמערקזאַם ווערן, וועט מען אים אַ נעם־טון און ער וועט זיך מודה זיין. דער כאַקי־קאַליר, דאָס איז אַ פאַרב וואָס שרייט נישט, וואָס איז כמעט פאַרבלאָז. די סאַלדאַטן פון כמעט אַלע פּוס־אַרמייען אויף דער וועלט, טראָגן מונדירן פון אַזאַ ענלעכן קאַליר. זיי ווילן זיך אויף אַזאַ אופן פאַרמאַסקירן פאַרן שונאס אויג, ווי אינסעקטן, וואָס נעמען אַן די פאַרב פון דער סביבה, כדי זיך צו מאַכן נישט באַמערקט פאַרן פיינט און אַזוי־אַרום פאַר אים זיך צו שיצן.

דאָס איז דאָך עפעס אין גאַנצן אַנדערש פון דעם צו וועלכן ער איז געווען צוגעוויינט זינט לאַנגע יאָרן. דאָרט, אין זיין היים, האַט יעדע פרוי באַמיט זיך אַנצוטאָן אַנדערש ווי אירע חברטעס, כדי מען זאָל אויף איר קוקן בעת זי גייט דורך דער גאַס. ווי גליקלעך איז זי געווען, ווען זי האַט נישט באַגעגנט אַ פרוי, וואָס זאָל טראָגן אַן ענלעך קלייד צו אירס. און נישט נאָר פרויען, אויך מענער האָבן זיך באַמיט אויסצווען אַריגינעל. ווער, דורך אַ זעלטענעם מוסטער פון אַ קראַוואַט, ווער דורך עפעס אַ שאַליקל אויפן האַלדז און ווער — דורך אַ פייקע אין מויל. ס'האַט איין מענטש זיך געוואַלט אונטערשיידן פון צווייטן, אַריינברענגן גען עפעס אייגנס אין דער סביבה, זאָל זיין אַפילו דורך אַ דינעם ניוואַנס פון אַ פאַרב, אַדער דורך אַ נייעם שידוך פון עטלעכע פאַרבן צוזאַמען.

בעת דער פוטער־סוחר האַט אים איבערגעלאָזט דאָס פעלצל, האַט ער גע־מיינט, אַז אים האַט געטראָפּן אַ גרויס גליק. ערשט איצט זעט ער, אַז ער האַט אים אָנגעהאַנגען אַ צרה. ער טאָר דערצו זיך פון איר נישט באַפרייען. ס'איז

אים פארבאטן דאָס פעלצל צו פאַרקויפן, אַזוי האָט אים יענער בפירוש געזאָגט בעת מע האָט אים גענומען אויפן אויטאָמאָביל. און ער האָט אים אויך געבעטן, ניין, ווי באַפוילן — דאָס פעלצל זייער צו היטן.

דאָס געלט האָט זיך ביי פאַרבערן גענומען אויסלאָזן. ער האָט באַשלאָסן וואָס מער צו שפּאַרן. די לעצטע פּאַר רובל גיכער אויסצוגעבן אויף ברויט, ווי אויף נאַכטלעגער, וואָס ער קען געפינען אין אַ חורבה, אין אַ גאַרטן, צי אויפן וואַקזאַל. צום בעסטן איז דאָס נעכטיקן אויפן וואַקזאַל. דאָרט האָט ער אַ דאָך איבערן קאַפּ, אַ שוץ פאַר ווינט און רעגן. כדי מען זאָל אַהין אַריינלאָזן, האָט מען געדאַרפט ווייזן אַ בילעט. פון דעסטוועגן איז אַמאָל געווען אַ צייט, ווען עס איז געלונגען מיט פאַרשיידענע פאַרטלען אַהין זיך אַריינצוגעבען אָן אַ בילעט. נאָר זינט ער האָט באַקומען דאָס פעלצל, איז גענוג געווען, מע זאָל אים איין מאָל כאַפּן בעת אַזאַ פּרוּוו, כדי אים גוט צו געדענקען און זיך פאַר אים באַזונדערס צו היטן.

נישט האַבנדיק קיין סטאַביל אָרט וווּ צו וווינען, איז ער געווען געצוונגען דורך די טעג און נעכט זיך אַרומצושלעפּן איבער די גאַסן פון דער שטאָט. אַזוי אַרום האָט זיין פעלצל נאָך מער אויף זיך צוגעצויגן די אויפמערקזאַמקייט פון יונג און אַלט. און ער איז געווען אין פעלצל, זיך דערמיט נישט צעשיידט, ווי אַ שנעק צעשיידט זיך נישט מיט זיין הייזל.

3

סוף-כל-סוף איז ער געוואָרן פאַרדעכטיקט עפעס איינעם אַ מענטשן. קען זיין, אַז ער האָט אים שוין לאַנג נאַכגעשפּירט. ער האָט אים אָפּגעשטעלט אין גאַס און געטון אַ ווונק:
— דאָוואַי סאַ מנאָי.

הגם דער דאָזיקער מענטש איז געגאַנגען אָנגעטאַן ווי אַלע, האָט פאַרבער אין זיין טאַן דערקענט. אַז ער דאַרף אים נישט פרעגן קיין קשיות און גיין. ער האָט אים געפירט אין דער פּאַליציי און אים גענומען באַלד אַליין אויספאַרשן. פאַרבער האָט נישט געהאַט די דאַקומענטן אין אַרדענונג. ער איז נישט געווען צוגעשריבן צו דער דאָזיקער שטאָט. ער האָט נישט געאַרבעט.

— איך וויל אַרבעטן — האָט אים פאַרבער דערקלערט — נאָר מע וויל מיך נישט אָננעמען אין קיין שום פאַבריק, וויל איך בין נישט צוגעשריבן.
— טאָ פאַר אין אַ קאַלאַז אַריין! — האָט יענער אויף אים אַ געשריי געטון — דו ווילסט אַבער דאָ זיך דרייען אין שטאָט, וויל דאָ קען מען בעסער ספּע-קולירן, אַ? גיב דאָס געלט!

פאַרבער האָט אַרויסגענומען פון קעשענע עטלעכע רובל און זיי אַוועקגע-
לייגט אויפן טיש. יענער איז געווען אַנטוישט:

— מער האַסטו נישט?

— ניין.

יענער האָט אים אַליין אָנגעהויבן צו באַזוכן אין די קעשענעס. נישט גע-
פינענדיק מער קיין געלט, האָט ער אַ זאָג-געטון:

— טו אויס דאָס פעלצל.

פאַרבער האָט עס אויסגעטאָן. יענער האָט אַרויסגענומען פון שופלאַד אַ
ראַזירמעסער און אָנגעהויבן דאָס פעלצל צו צעטרענען. האָט ער טאַקע געהאַט
אַ חשד, אַז דאָרט איז עפעס פאַרנייט געוואָרן? — פאַרבערן האָט זיך אויסגע-
דאַכט, אַז יענער וויל דאָס פעלצל פשוט צעפליקן, אַ תל-מאָכן, ער זאָל עס שוין
מער נישט קענען טראָגן.

פלוצים האָט יענער אויסגעשריען:

— און וואָס איז דאָס?

פון אונטער דער פעל האָט ער אַרויסגעצויגן אַ פלאַך זעקעלע. ער האָט עס
פאַרבער האָט נישט געגלייבט זיינע אויגן. אים האָט זיך געדאַכט, אַז יענער
פאַרזיכטיק אויפגעשניטן און אַרויסגענומען פון דאָרטן דאָלאַרן.

פאַרבער האָט נישט געגלייבט זיינע אויגן. אים האָט זיך געדאַכט אַז יענער
איז אַ קונצנמאַכער און ער האָט איצט געמאַכט אַ האַקוס-פאַקוס.

יענער האָט געזאָגט מיט אַ טרוימפירנדיקער מינע:

— וואָס זאָסטו צו דעם, אַ? — פון מיר קען קיינער גאַרנישט אויסבאַ-

האַלטן!

ניין, ס'איז נישט קיין פאַרבלענדעניש. ער איז אַרומגעגאַנגען אַ הונגער-
קר, זיך געוואָלגערט אין גאַס און נישט געהאַט צו באַצאָלן פאַר נאַכטלעגער
און נישט געוויסט, אַז ער טראָגט ביי זיך אַזויפיל געלט, אַ פאַרביטערטער האָט
ער אויסגעשריגן:

— ס'איז נישט מיין געלט! איך האָב אַפילו נישט געוויסט, אַז ס'איז אין

פעלצל פאַרנייט!

יענער איז געוואָרן פאַראינטערעסירט. אפשר קען ער נאָך אַ צווייטן אַריינ-

כאַפן און האָט אים געפרעגט:

— וווּ וווינט ער, דער עמעצער?

— ער איז געווען קראַנק און מע האָט אים גענומען אין שפיטאַל אַריין.

— און ווי אַזוי הייסט ער?

— איך קען זיך נישט דערמאַנען זיין נאַמען.

יענער איז געוואָרן ווילד:

— דו ווילסט מיט מיר טרייבן שפאַס, אַ??

און ער האט דערלאנגט פארבערן אין די ציין אריין.

שפעטער איז ער געלעגן אין דער צעל פון תפיסה. ער האט בשום אופן נישט געקענט משיג זיין וואס ס'איז דא פארגעקומען. אפשר האט גאר דער פוטער־סוחר אליין נישט געוואוסט פונעם געלט? — ער האט מסתמא יא גע-וויסט, ווייל ער האט אים געבעטן איין מאל און א צווייט מאל דאס פעלצל אפצור-היטן. אויב ער האט אזוי געציטערט איבערן פעלצל, פארוואס זשע האט ער אים פארט איבערגעלאזט? — דאס נעמט זיך אפשר דערפון, וואס דער קראנקער האט מורא געהאט. אז דאס פעלצל קען פארלוירן גיין אין שפיטאל־מאגאזין. אויב דער קראנקער לאזט דארטן איבער עפעס א בעסער מלבוש, זעט ער עס זעלטן ווידער צוריק, אזוי האט מען אים אמאל דערציילט. און אפשר האט ער מורא געהאט, אז אין שפיטאל דעווינפעקטירט מען די מלבושים פון די קראנקע און בשעת־מעשה קען מען א תל־מאכן פון די דאלארן? — דאס זענען אלץ השערות פאר זיך אליין. פאר יענעם דארט זעט עס נישט אויס ווארשיינלעך. ער וועט אים גארנישט גלייבן.

וואס פאר א צרות האט דאס פעלצל נישט געבראכט אויף אים? — ס'האט געשטעלט קעגן אים די קינדער. די מענטשן אין דער ריי אויף ברויט. די בא-לעבאסטע ביי וועלכער ער האט גענעכטיקט. ארויסגערופן קעגן אים דעם חשד פון דער פאליציי. נאר דא האט עס שוין געבראכט דעם אומקום אויף זיך אליין: ס'איז צעשניטן געווארן אויף שטיקלעך. אבער איידער ס'איז אומגעקומען, האט עס נאך באוויזן אים צו געבן דעם לעצטן און דעם שטארקסטן קלאפ: ס'האט אים געבראכט אין תפיסה אריין.

ער איז געווען א לערער, געגעבן לעקציעס. מע האט אים תמיד געהאלטן פאר א בטלן, פאר א שליממול, פאר א מענטשן, וואס קען נישט קיין צורת מטבע. עפעס איין מאל, אויף פסח, האט אים זיינער א קרוב פון אמעריקע געשיקט צען דאלאר אין א בריוו, נאר ער האט זיי אינעם בריוו נישט געטראפן. ס'האט זיי דער בריווטרעגער מסתמא פון דארט ארויסגענומען. אין דער היים וואלט ער געקענט ברענגען זיין לעבן, זיינע פריינד, זיינע באקאנטע, ווי עדות פאר זיין אומשולד, נאר דא איצט, זענען זיי נישטא. דא איז גענוג געווען, אז דאס דאזיקע פעלצל זאל קומען און אים אנקלאגן אז ער איז שולדיק און זיין גורל איז געהתמעט און ער איז שוין א פארפאלענער.

דער פראפעסאר וויל קויפן א שריאפע

.1

דער פראפעסאר ליעוו איסאקאוויטש שעכטמאן האט זיך עוואקוירט צו-
זאמען מיט זיין משפחה פון קיעוו קיין טאשקענט. ליעוו איסאקאוויטש פאטער
איז געווען א לערער אין א רוסישער שול און ער אליין האט געענדיקט א רוסישע
גימנאזיע נאך פאר דער רעוואלוציע. ליעוו איסאקאוויטש האט ליב אפט דאס
צו דערמאנען. באזונדערס איצט, ווען ער געפינט זיך אין מיטל-אזיע. די אויבעקן
האבן אפילו שוין אן אייגענע אוניווערסיטעט און פארשיידענע אינסטיטוטן אויף
זייער שפראך, אבער זיי זענען פארט נאך אלץ האלב-ווילדע. מ'דארף זיי נאך
בילדן און בילדן. זיין פאטער, דער משכיל, האט אמאל אזוי געהאלטן, אז מען
דארף די יידן בילדן, אבער ס'איז דאך נישט קיין פארגלייך. די יידן זענען געווען
אפגעשטאנען, פאנאטיש-רעליגיעז, אבער זיי האבן דאך געהאט אן אייגענע
קולטור. די אויבעקן דארף מען דאך לערנען פון סאמע אנהייב. ער פילט זיך
דא, ווי נישט ער וואלט זיך אהער עוואקוירט, נאר מען וואלט אים אהער פאר-
שיקט. פלעגט מען דאך טאקע אין די צארישע צייטן אהער פארשיקן מענטשן
פאר פארשיידענע חטאים.

ביי פארשיידענע געלעגנהייטן וויל ער אונטערשרייבן, אז ער איז אן איי-
ראפעער און זיין העכערקייט איבער די היגע, הגם די היגע ווייסן בכלל נישט
ווי אפצושאצן זיינע קענטענישן, און איינער פון זיי. האט זיך אפילו ארויס-
געכאפט, אז די פליטים זענען אהער געקומען אויפצועסן זייער ברויט. אמת, ער
עסט טאקע זייער ברויט, אבער ער גיט זיי דערפאר עפעס מער ווי ברויט: ער גיט
זיי קולטור, דאס ווייב זיינס, דארא יעפימאוונא, האט אים שוין נישט איין מאל
געווארנט, אז ער זאל זיך נישט ארויסכאפן מיט א קרום ווארט לגבי די היגע.
ער דארף זיין זייער פארזיכטיק, אויסער דעם, וואס ער איז דא א פליט, איז ער
נאך דערצו א ייד, זיי וועלן זיך אין אים נוקם זיין דערפאר. ביי דער ערשטער
געלעגנהייט אים אונטערשטעלן א פיסל ער זאל נכשל ווערן. ער גיט זיך אבער
נישט אונטער.

קען זיין, אז דאס ווייב זיינס איז גערעכט. זי מיינט בלויז זיין טובה, וויסט ער דאך, אז זי קוקט אויף די היגע ווי אויף האַלב־ווילדע. אלא וואָס? — זי ווייזט עס נישט אַרויס, זי איז פאַרזיכטיק, יא, זי איז אַ קלוגע, זיין ווייב, און אשת-חילל, זי שטאַמט פון ערגעץ אַ גרויסע שטאַט אין פוילן, פון אַ גבירישער משפחה, זי רעדט נאָך איצט אַ גוטן פויליש, דאָס קען ער שוין נישט פאַרטראַגן. ער האַלט, אז זי דאַרף פאַרגעסן אין פוילן, די פּאָליאַקן זענען בעלי-גאווה, פאַל-שע, און דערצו גרויסע אַנטיסעמיטן, רוצחים, מיט זייער גאַנצער אייראָפּעיִשער קולטור, אין רוסיאַנד האָט בלויז דער פינצטערער המון געמאַכט פאַגראַמען, דער אינטעליגענט איז געווען ידנפריינטלעך געשטימט, אָבער ביי די פּאָליאַקן זענען דווקא די גרעסטע אַנטיסעמיטן — די פּראָפּעסאָרן מיט די סטודענטן.

ליעוו איסאַקאוויטש האַלט, אז ביי זיין ווייב איז נאָך פאַרבליבן אַ היפש ביסל פון איר בורזשואַזנער דערציִונג, זי איז נישט שולדיק, דאָס איז די השפּעה פון איר אָפּשטאַם, פונדעסטוועגן איז ער צוגלייך, אַזוי ווי שטאַלין, וואָס זי שטאַמט נישט פון המון, סוף-כל-סוף האָבן דאָך אַזויפיל גרויסע רוסישע שריי-בערס געשטאַמט פון אַדל; פּושקין, לערמאַנטאָוו, טורגעניעוו, ליעוו טאַלסטאָי און אַפילו דער סאַוועטישער שרייבער — אַלעקסי טאַלסטאָי.

ער לאָזט זיך אויך נישט פאַרשווענקען פון המון, פאַראַנען אַזעלכע, וואָס זענען ערשט געקומען אַהער און שוין טראַגן זיי טוביטעיקעס, ווי די היגע, נישט נאָר וואָס ער וועט נישט טראַגן אויפן קאַפּ קיין טוביטעיקע, נאָר ער האָט אַפילו אין אוקראַינע נישט געטראַגן קיין היטל, ער טראַגט נאָר אַ שליאַפע, ער האָט געקענט אויף אַ סך זאַכן מוותר זיין; אויף אַ גוטן אַנצוג, אויף אַ גוטע פאַר שיך, אַפילו אויף אַ קראַוואַט, נאָר נישט אויף אַ שליאַפע, די שליאַפע, זי טראַגט ער אויפן קאַפּ, אויפן קאַפּ וואָס דענקט.

אמת, די שליאַפע איז שוין אַן אַלטע, און אָפּגענוצטע, זי האָט שוין פלעקן און האָט נאָך דערצו פאַרלוירן יעדע פאַרעם, אָבער זי איז אים, כאַטש אַזוי, נאָך אַלץ ליבער ווי אַ ניי היטל, די שליאַפע זעט אויס אין זיינע אויגן, ווי עפעס אַ טייל פון דער באַוואַפענונג פון אַן אַלטן סאַלדאַט מיט וועלכער ער האָט דורכגעמאַכט אַ סך שלאַכטן און ער קען זיך שוין מיט איר נישט מער צעשיידן.

ליעוו איסאַקאוויטש האָט אַמאָל געהאַט אַ חבר, איז ער געווען זייער און אויס-טערלישער מענטש, בעת מען איז צו אים אַריינגעקומען אין שטוב, האָט מען גע-קענט דאָרט זען משונהדיקע זאַכן, אויף די ווענט זענען געהאַנגען שמאַטקעלעך, שטיקלעך פּאַפּיר, שטיינדלעך, טשערעפלעך פון כלים אד"גל, ווען מען האָט אים געפרעגט, וואָס דאָס אַלץ באַטייט, האָט ער געענטפערט, אַז מיט יעדער זאַך, וואָס געפינט זיך דאָ, איז ער אויף אַ געוויסן אופן פאַרבונדן, יעדע זאַך דערמאַנט אים אין עפעס אַ מאַמענט פון זיין פאַרגאַנגענעם לעבן, מען איז צוגעוויינט צו

זען, ווי א פאלק מאכט זיך א מזויי פון זיין עבר, פארוואס האט א יחיד נישט די רעכט דאס צו טון?

ניין, ער, ליעוו איסאקאוויטש, איז נישט ווי יענער חבר זיינער. ער וועט זיין שטוב נישט באהענגען מיט אזויפיל נארישקייטן. פונדעסטוועגן וואלט ער דעם דאזיקן קאפעליוש, וואס ער טראגט איצט שוין א היפש ביסל יארן, יא באהאלטן צום אנדענק, ווען ער קריגט א נייעם. צוליב אים איז ער אויסגע- שטאנען פארשיידענע אומאנגענעמעלעכקייטן און ער איז אן עדות פון זיין כא- ראקטער און זיין עקשנות.

2.

ווען די רויטע ארמיי האט אנגעהויבן צו זיגן און איינצונעמען איין איירא- פעישע שטאט נאך דער אנדערער, האבן זיך באזויזן אויפן מארק פארשיידענע נייע זאכן, וואס די סאלדאטן האבן ביי דער דארטיקער באפעלקערונג געקויפט, אדער סתם צוגענומען. די זאכן האבן זיי געשיקט צו זייערע ווייבער, צו זייערע עלטערן, אדער צו סתם קרובים. יענע האבן נישט אלץ, וואס זיי האבן באקומען, פארנוצט פאר זיך, א גרויסן טייל פון די זאכן האט מען ארויסגעטראגן אויפן מארק צו פארקויפן, כדי פאר דעם געלט זיך דערנאך צו פארשאפן פלייש, פוטער און צוקער און נאך אנדערע שפייז-פראדוקטן נאך וועלכע מען איז געווען אזוי זשעדנע במשך פון די מלחמה-יארן.

ס'זענען ארויס אויפן באזאר די אלע, וואס האבן עפעס געהאט צו פאר- קויפן. ס'זענען אויך אהין ארויס אזעלכע, וואס האבן געוואלט קויפן. ס'האבן אבער אויך נישט געפעלט אזעלכע, וואס האבן נישט געהאט וואס צו פארקויפן און נישט קיין געלט מיט וואס צו קויפן. זיי זענען געקומען סתם צו זען די זאכן פון אייראפע ווי זיי וואלטן אזוי ארום געוואלט אפנעמען א גרוס פון דער וועלט, וואס איז שוין פאר זיי זינט צענדלינגער יארן פארמאכט. זיי האבן מיט גרויס נייגער באטראכט און באוונדערט יעדע זאך און זיך דערמאנט אין די אמאליקע צייטן, ביז איצט איז אויפן מארק געווען אלץ גרא, איצט מיניען זיך אלע קאלירן.

ס'זיי האבן די איינוווינער ליב צו גיין זונטיק אויפן באזאר. נישט בלויז צו קויפן, אדער צו פארקויפן. וואס דען זאל מען טון אין אן אפרו-טאג? גיין אין פארק, צי אין קינא — דאס איז אן ענין פאר דער יוגנט. פאר די אנדערע איז נישטא קיין גרעסערער תענוג, ווי צו גיין איבערן באזאר און זען אזויפיל זאכן וואס פעלן אויס יעדן איינעם. מען האט א הנאה פון בלויזן קוקן און בא- טאפן. אויסער דעם קען מען זיכער זיין, אז מען וועט דא באגעגענען א פריינד, צי סתם א באקאנטן און ס'זעט זיין מיט וועמען צו כאפן א שמועס.

איז אין איינעם א זונטיק איינגעפאלן דעם פראפעסאר ליעוו איסאקאוויטש צו גיין אויף דעם מארק: מעגלעך, אז איינער פון די סאלדאטן האט צופעליק צוגעלייגט אין זיינעם א פעקל א שליאפע. אויב יא, וועלן זיך מסתמא נישט געפינען קיין סך בעלנים אויף איר און ער וועט זי קענען קויפן בחצי-חינם.

ס'וועט אבער ליעוו איסאקאוויטש נישט גיין אליין אויפן באזאר. פשוט, דאס ווייב וועט אים נישט לאזן. מען קען אים פארקויפן אן אלטן קאלאש פאר א קאנדעלאבער, זאגט זי. אזא שליממזל איז ער. מען וועט אויפן מארק גלייך דערקאנען מיט וועמען מען האט צו טאן און ביי אים אויסנארן דאס געלט. אי-בעריקנס, אפילו ווען דאס ווייב וואלט שוין אפילו יא מסכים געווען, אז ער זאל גיין אליין, וואלט ער דאס נישט געטאן. ווען ס'קומט צו אן ענין פון קויפן, אדער פארקויפן, ווערט ער אומבאגאלפן און אפהענטיק.

ער מישט זיך אויך נישט אין די שטוב-ענינים. די קינדער האבן אים טאקע ליב, אפשר נאך מער ווי זייער מאמען, אבער זיי האבן פאר אים לחלוטין נישט קיין מורא. זיי ווייסן, אז ביים טאטן קען מען אלץ פועלן, אז יעדער תירוץ גילט. אויסערלעך איז אויך א גרויסער אונטערשייד צווישן אים און איר. ער — א מאגערער, א מיטלוווקסיקער, מיט שווארצע האר, א געבויגענע יידישע נאז, און זי — א הויכע, א ברייט-צוואקסענע, מיט א סך נאכהענגנדיק פלייש, אבער פונדעסטוועגן א רירעוודיקע און אן ענערגישע. זי איז דער מאנסביל, און ער — דאס ווייב. זי טענהט, אז זי איז דערפאר געווארן באלעבאס אין שטוב, ווייל ער איז א שליממזל, אבער ער קלערט, אז ער איז דערפאר אזוי אומבאגאלפן, ווייל זי דערדריקט אומברחמנותדיק יעדן פרווו פון איניציאטיוו און זעלב-שטענדיקייט אין אים. ער טראכט אפט וועגן דעם, אבער ער האט זיך נאך קיין מאל נישט דערוועגט דאס איר אַנצודייטן אפילו מיט א רמז.

האבן זיך מאן און ווייב ארויסגעלאזט צום באזאר. ס'איז געווען נאך גענוג פרי, אבער דער מארק איז שוין געווען פול מיט מענטשן. דארא האט דערזען אן א שיעור זאכן נאך וועלכע זי האט יארן געבענקט. זי שטאמט פון א גבירישער שטוב און פארשטייט זיך אויף עפעס רעכטס. נישט ווי אלע שלעפערס דא ארום איר. זי האט באטראכט די זאכן, באטאפט זיי, געזאגט מבינות און לגמרי פאר-געסן, אז די אייגנטלעכע סיבה פון גיין אויפן מארק, איז נאר געווען צו קויפן פארן מאן א שליאפע. ליעוו איסאקאוויטש האט דאס אפילו יא גוט געדענקט, אבער זעענדיק, ווי זי איז אזוי פארכאפט געווארן און אריינגעטון אין אנדערע זאכן, האט ער מורא געהאט זי פון זיי אפרייסן. ס'איז אַוועק א שעה און צוויי און זי האט זיך אלץ אין דער שליאפע נישט דערמאנט. דעמאלט האט ער שוין ענדלעך געפונען אין זיך מוט און איר געזאגט:

— מיר זענען דאך עפעס געגאנגען קויפן א שליאפע...
זי האט אים גלייך געענטפערט:

— זע-נאר, ווי ער זארגט זיך אזוי וועגן זיין שלאפען! דו וועסט נישט פאר-
שפעטיקן. קיינער וועט זי ביי דיר נישט אויסכאפן...

3

דערווייל איז די צייט נישט געשטאנען; ס'איז געווארן עלף און צוועלף
דער זייגער. די זון האט געברענט און געבראטן. מענטשן האבן זיך באהאלטן
אונטער דעם שאטן פון א בוים, אונטערן שאטן פון אראפגעלאזטע פארהענגלעך.
נאך זיי דא, אויפן מארק, זענען געשטאנען הפקר און שוצלאז פאר דעם ווילקיר
פון דער זון. דערצו האט זיך דא די מאסע צונויפגעקוועטשט. איינער האט גע-
שטופט און געשטויסן דעם צווייטן, אזוי, אז ס'איז געווארן נאך הייסער. דארא
יעפימאונא האט געשוויצט און שווער געסאפעט. זי האט, קיין עין-הרע, א סך
פלייש אויף זיך. זי האט זיך געמאכט א וועג מיט די עלנבויגנס און נאך איר
האט, אין דער געעפנטער שפארע, זיך נאכגעשלעפט ליעו אויסקאוויטש.
פלוצים איז געווארן א שטארקער געדראנג. ליעו איסקאוויטש איז אוועק-
געריסן געווארן פון זיין ווייב. ער האט פארצווייפלט א געשריי געטאן:

— דארא יעפימאונא!

ווי ער וואלט זיך געבעטן ביי איר הילף, נאך ער איז געשלעפט געווארן
אומברחמנותדיק און איז אוועקגעטראגן געווארן פון דער מענטשן-כוואליע אלץ
ווייטער און ווייטער.

ווען די כוואליע האט נאכגעלאזט, האט ער זיך געזען אין א צווייטער זייט
פון מארק. די מלבושים אויף אים זענען אין גאנצן צעקנייטשט. די שיד —
צעקוועטשט די שפיץ, דער קראוואט — פארפארן אין א זייט. ער האט זיך
געווישט און געווישט דעם שווייס מיטן טיכעלע. ער האט באדארפט האבן א
ליילעך.

ער האט געפרוהט צוריקגיין אין דער ריכטונג פון וואנען ער איז אוועק-
געשלעפט געווארן, כדי אפשר צוריקצוגעפינען דאס ווייב. ער האט זיך גע-
שטופט און געשטופט. ענדלעך האט זיך אים געדאכט, אז ער האט דערגרייכט
דאס ארט, אבער דאס ווייב זיינס האט ער דארט נישט מער געטראפן. וואס וועט
זי טאקע דא שטיין און ווארטן אויף אים?

ער האט נישט קיין האפענונג זי דא צו געפינען. ס'איז שוין טאקע מיטאג-
צייט און מסתמא האט זי זיך געלאזט צוריק אהיים. ער דארף אויך דאס זעלבע
טאן. ער האט שוין בדעה געהאט זיך ארויסצולאזן פון מארק, ווי ער איז פלוצים
געבליבן שטיין א געפלעפטער: פאר אים איז געשטאנען א פרוי מיט א שלאפע
אין דער האנט!

ס'איז דאך ממש א ווונדער: אויפיל מענטשן זענען פאראן אויפן באזאר, אין די טויזנטער, זיי זענען דאָ-אָרום דורכגעגאנגען, געזען די שליאפע און זי נישט געקויפט. נישט אנדערש, נאָר זיי זענען געשלאָגן געוואָרן מיט בלינדעניש, אַז זיי זאָלן זי נישט באַמערקן, ווייל אים, בלויז אים איז זי באַשערט. אין דער רגע איז ליעוו איסאַקאוויטש געווען גרייט צו גלייבן אין דער השגחה. ער האָט געפרעגט דעם פרייז, הגם קיין שום פרייז וואָלט פאַר אים נישט געווען צו טייער. ס'איז געווען אַ ווילדע מציאה!

ער האָט אַרויסגענומען געלט און באַצאָלט. געכאַפט די שליאפע און אַנ-געהייבן שנעל צו גיין, ממש צו לויפן, ווי ער וואָלט זיך געשראַקן, אַז די פרוי קען נאָך חרטה האָבן. ער האָט דערגרייכט די טראַמוויי-סטאַציע. דאָ האָבן שוין געוואַרט אַ סך מענטשן, וואָס האָבן זיך געלאָזט פון מאַרק אַהיים אויף מיטאַג. ס'איז אַנגעקומען אַ טראַמוויי, אָבער ער האָט נישט באַוווּן אויף אים זיך אַרויפצוכאַפן. ס'זענען געווען אַ סך פלינקערע פון אים. ס'איז אַנגעקומען אַ צווייטער און די געשיכטע האָט זיך איבערגעחזרט. ער איז געשטאַנען אַן אומ-רויקער, אַ צעקאַכטער. ער האָט שוין געוואָלט זיין אין דער היים. ניין, נישט דערפאַר, ווייל ער האָט זיך געיאָגט צום פרעס, ווי די אַלע מענטשן דאָ, נאָר ווייל ער האָט שוין געוואָלט ווייזן דעם ווייב און זיינע קינדער די שליאפע. באַזונדערס דעם ווייב. זאָל זי נישט מיינען, אַז אַן איר קען ער זיך נישט קיין עצה געבן. אַט איז ער מיט איר צוזאַמען געגאַנגען אַזוי לאַנג איבער דעם באַזאר און נישט געטראָפן קיין שליאפע, און דאָ האָט ער אַליין אַזוי שנעל דאָס זייניקע דערגרייכט.

ניין, ער וועט דאָ לענגער אַזוי געדולדיק נישט שטיין און וואַרטן. ווי ס'איז אַנגעקומען דער דריטער טראַמוויי, האָט ער זיך אַ ריס-געטון מיט אימפעט פונעם אַרט. ער האָט זיך געשטופט און האָט געשטויסן די אַלע, וואָס האָבן אים גע-שטערט אויפן וועג. ער האָט געהערט מענערישע זידלווערטער, ווייבערישע גע-שרייען — גאַרנישט האָט אים אַפגעהאַלטן. דאָס האָט לחלוטין נישט געפאַסט פאַר אַ פּראַפעסאָר, פאַר אַזא אַיינעם, וואָס קומט פון אַיראַפּע, וואָס לייענט די פּראַנצויזישע ליטעראַטור אין אַריגינאַל און וואָס האָט זיך ערשט געקויפט אַ שליאפע. ווען ער זאָל דאָס געווען זען מאַכן אַ צווייטן, ווי האַרב און ווי שטרענג ער וואָלט אים דערפאַר געווען פאַראורטיילט. וויי צו דיר, ליעוו איסאַקאוויטש, וויי!...

ער האָט געטראָפן דאָס ווייב אין שטוב. זי האָט אים אויפגענומען מיט אַ שפּאַטיש געלעכטערל.

— וווּ ביסטו דאָס פאַרפאַלן געוואָרן, שליממזל?

ער וועט איר נישט ענטפערן אויף דער באַליידיקונג. ער האָט געוווּן אויף

דער שליאפע און געזאָגט מיט גרויס חשיבות:

— איך האָב געקויפט אַ שלאָפּע!

די צוויי מיידלעך האָבן אָנגעהויבן שרייען:

— הורא! הורא! זאָל לעבן דער טאָטע!

ליעוו איסאַקאוויטש פֿנים האָט געשיינט פֿאַר שמחה, ווי נישט מיט קיין שלאָפּע וואָלט ער איצט אַהיימגעקומען, נאָר מיט אַ קרוין.
— אַבו, טו אָן די שלאָפּע, לאַמיר זען, ווי זי פֿאַסט דיר — האָט אים דאָס ווייב געזאָגט.

— וואַרט-צו אַ ביסל — האָט איר ליעוו איסאַקאוויטש געענטפּערט — איך וועל זיך איבערטאָן, ווי וועט די שלאָפּע פֿאַסן צו מיין איצטיקן הולך?
ער האָט זיך אָנגעטאָן אַ ניי העמד און דעם יום-טובֿדיקן אָנצוג. דאָס ווייב און די צוויי מיידלעך האָבן אומגעדולדיק געוואַרט. ענדלעך איז געקומען דער פייערלעכער מאַמענט — ליעוו איסאַקאוויטש האָט אָנגעטאָן די שלאָפּע אויפן קאַפּ.

נאָר דאָ האָבן מיטאַמאָל זיין ווייב און די צוויי מיידלעך אויסגעבראַכן מיט אַ געלעכטער. וואָס איז? וואָס איז געשען? — אייגנטלעך האָט ער זיי נישט געדאַרפט פֿרעגן די סיבה. ער האָט זיך אַליין גלייך געכאַפּט: די שלאָפּע איז צו-קליין. זי שטייט אים אויפן שפיץ פון קאַפּ.
— דו האַצט די שלאָפּע נישט אָנגעמאַסטן? — האָט אים דאָס ווייב געפֿרעגט מיט חידוש.

— פֿאַרגעסן... אין גאַנצן פֿאַרגעסן... — האָט ער געשטאַמלט.

— אַ מלמד בלייבט אַ מלמד! — האָט דאָס ווייב אָפּגעפּסקנט.

די מיידלעך האָבן נאָך אַלץ געלאַכט. זייער געלעכטער איז נישט שטילער געוואָרן, נאָר פֿאַרקערט: פון רגע צו רגע זיך נאָך מער געשטאַרקט. זיי האָבן זיך געוואַלגערט אויפן בעט — זיי האָבן פשוט נישט מער געהאַט קיין כוח צו לאַכן.

— קינדער, גענוג! — האָט אַ קאַמאַנדעווע-געטון דאָראַ יעפּימאָנואַ צו

אירע מיידלעך — מען דאַרף גיין עסן מיטאַג!

די מיידלעך האָבן זיך סוף-כל-סוף באַרויקט, מ'האַט אָנגעהייבן צו עסן. אויך ליעוו איסאַקאוויטש. ער האָט אַבער קיין שום טעם נישט געפילט אין עסן. ער איז געפֿאַלן ביי זיך, טרויעריק, ווי נישט בלויז די שלאָפּע וואָלט געווען צו-קליין, נאָר די גאַנצע וועלט וואָלט פֿאַר אים געוואָרן ענג, אַזוי ענג!...

דער נסיון

אויף דער גאס גייט אַ מענטש. ער גייט נישט ווייל ער וויל ערגעץ אַנ-
קומען, נאָר ווייל אָפּשטעלן זיך, צי זיך אַוועקזעצן, קען אַרויסרופן אויף זיך אַ
חשד. מען דאַרף זען אין זיין גאַנג, אָז ער גייט נישט סתם אַזוי, נאָר צוליב אַן
ענין. גייט ער דעריבער כסדר, הגם ער ווייסט, אָז פאַר אים באַטייט גאַרנישט
שטח, נאָר צייט.

יעדעס מאָל גייען דורך אים פאַרביי פאַרשיידענע מענטשן. צווישן זיי גע-
פינען זיך דייטשן און מסתמא אויך נישט ווייניק פּוילישע מוסרים. ער באַמיט
זיך אָבער וואָס ווייניקער צו קוקן אויף די פאַרבייגייערס. נישט צו באַגעגענען
זיך מיט זייערע בליקן, ווי זיי וואָלטן אים לחלוטין נישט אינטערעסירט. אַזוי איז
זיכערער.

פלוצים דאַכט זיך אים, אָז עמעצער גייט אים נאָך פון הינטן. יענעם בליקן
ברענען אים דעם רוקן. ער פאַראַייליקט די טריט און הערט אויך באַלד יענעם
ווערן שנעלער. ער הייבט אָן צו גיין פאַמעלעכער, כדי ער זאָל אים איבער-
יאַגן און אויף אַזאַ מין אופן זיך אויסגעבן. נאָר יענער מאַכט אויך פאַמעלע-
כער דעם טריט. ניין, ער קען אַזוי לענגער נישט אויסהאַלטן! אין די קינדער-
יאָרן פלעגט זיך טרעפן, אָז ער איז געלעגן אין בעט און געזען אין דער פינצטער
עפעס אַ העלן פלעק אויף דער וואַנט. אַנדערע קינדער, בעת אַזאַ פאַל, דעקן זיך
איבער מיט דער דעק און ליגן אין פּחד ביז זיי שלאָפן איין, אָבער ער — ער
פלעגט אַראַפּגיין פונעם בעט, אַנגעטאַפט דעם פלעק, נאָכגעקוקט פון וואַנען ער
נעמט זיך און זיך געלייגט צוריק אין בעט אַריין אַ באַרוקטער. אויך איצט,
האַט ער אַזוי געטון: זיך אויסגעדרייט און יענעם אַנטקעגנגעגאַנגען.

דאָס איז געווען אַ פּרוי. זי איז געווען איבערראַשט פון זיין אומגעריכטן
אויסדרייען זיך צו איר און זי האָט געשטאַמלט:

— אַנטשולדיקט... איר דערקענט מיר?...

ער האָט געענטפּערט קאַלט:

— יא.

— און איר האָט געפילט, אַז מען גייט אייך נאָך?

— יאָ.

— זייט מיר מוחל פאַרוואָס איך בין צו אייך גלייך נישט צוגעגאַנגען. איך האָב אייך געוואַלט באַגעגענען אויף אַ זייטיקער גאַס, אַ שטילערע. איך וויל מיט אייך רעדן. אפשר וועלן מיר זיך פאַרנעמען אַהין אין יענעם געסל? ער איז שווייגנדיק נאָכגעגאַנגען. זיי זענען צוגעקומען צו אַ קליינעם קאפּע-הויז.

— מיר וועלן אַריינגיין אַהער אויף עטלעכע מינוט — האָט זי פאַרגע-

שלאָגן.

זיי האָבן זיך אַוועקגעזעצט ביי אַ טישל. מיטאַמאָל האָט עס אים אַ שלאָג געטון אין קאָפּ אַריין: פאַרוואָס האָט ער זיך געלאָזט פון איר אַזוי געדולדיק פירן? פאַרוואָס רעדט ער מיט איר אַזוי רויק? געווען געדאַרפט פון איר זיך גלייך אַוועקדרייען. צי גאַר איר אַ שפייטון אין פנים. וואָס, זי וועט רופן פאַר-ליציי? — זאָל זי רופן.

דער קעלנער איז צוגעקומען און געפרעגט, וואָס מען באַשטעלט.

— צוויי קאַוועס! — האָט זי געענטפערט דעם קעלנער. דערנאָך האָט זי

זיך געווענדט צו אים: — איר וועט טרינקען אַ קאַווע, איר וועט נישט אַפּזאָגן?

— זאָל זיין. אָבער איך וועל באַצאָלן!

— איך האָב אייך אַינגעלאָדן — דאַרף איך צאָלן.

נאָר ער האָט זיך אַיינגעקשנט:

— איך וועל בשום אופן נישט אַיינגיין, אַז איר זאָלט באַצאָלן!

זי האָט אים דורכגעדרינגען מיט איר בליק און דערנאָך געזאָגט:

— אַהאַ... איך פאַרשטיי שוין... איר האָט מסתמא געהערט... איר ווילט

נישט געניסן פון מיין געלט, ווייל ס'איז דאָך פון...

— יאָ, ס'איז אַזוי.

— יעדער האָט זיך געפרוּווט ראַטעווען אויף זיין אופן און לויט זיינע מעג-

לעכקייטן. ס'זענען געווען שיינע פרויען, וואָס האָבן זיך אויסגעקויפט מיט דעם

וואָס זיי האָבן געגעבן זיך. איך בין נישט קיין שיינע, מיך האָט מען נישט גע-

וואַלט — האָב איך געמוזט געבן אַנדערע!

איז עס, הייסט עס, נישט סתם קיין חשד. דער אונטערערדישער קאַמיטעט

האָט זיך נישט טועה געווען. זי איז זיך איצט אַליין מודה, אַז זי דינט די דייטשן.

ווער ווייסט וויפיל מענטשן זי האָט שוין אויף איר געוויסן. זי מוסרן, וואָרענען?

— וואָס וועלן העלפן ווערטער! מען דאַרף זי מאַכן אומשעדלעך, מען דאַרף זי

אַפּרוימען. אָבער ווי אַזוי? ווי אַזוי? — אים איז פלוצים אַיינגעפאַלן: ער האָט

ביי זיך אַ פראַשעק סם. ער האָט אים ביי זיך די גאַנצע צייט, כדי אין פאַל,

ווען די דייטשן כאפן אים, גלייך צו באגיין זעלבסטמאָרד און זיך פאַרשפּאַרן
 עינזייים. ער וועט אַרײַנשיטן דעם סם אין איר קאַווע.
 — איר שווייגט — האָט זי געזאָגט — איר האָט מיר נישט וואָס צו ענט-
 פערן.

— איך האָב אייך יאָ געהאַט וואָס צו ענטפערן, נאָר איך האָב געשוויגן,
 ווייל איך האָב געצווייפלט אין דעם צי דער ענטפער וועט אויף אייך ווירקן.
 אַט, למשל, האַלט איר, אָו דאָס וואָס איר האָט געטון, איז געווען אומפאַרמייד-
 לעך. איר האַלט, אָו אַדער מען האָט געדאַרפט געבן זיך אַדער יענעם פאַר דעם
 דייטש. פונדעסטוועגן זענען פאַראַן מענטשן, וואָס גיבן נישט זיך און נישט
 יענעם. זיי האָבן געשטעלט אַפֿילו אַ העלדישן ווידערשטאַנד —
 — נישט יעדער איז געבוירן געוואָרן צו זיין אַ העלד! — האָט זי אים
 איבערגעריסן.

זי האָט אויסגעטרונקען די קאַווע און ער האָט נישט געהאַט קיין געלעגנהייט
 אַהין אַרײַנצושיטן דעם סם. אפשר איז סײַווי נישט געווען קיין פלאַן אַרײַנצו-
 שיטן דעם פּראָשעק אין דער קאַווע. קאַווע זופט מען צוביסלעך, זי קען באַלד
 דערפילן אַן אַנדערן טעם און ס'זאָל איר ווערן פאַרדעכטיקט און זי זאָל ווייטער
 נישט וועלן טרינקען. ער מוז איצט באַשטעלן אַזאַ געטראַנק, וואָס מען טרינקט
 מיט איין מאָל אויס, בראַנפן, צי קאַניאַק. מען קערט איבער דאָס גלעזל. ס'איז
 אַראָפּ אינעווייניק — פאַרפאַלן.

— אפשר נעמען נאָך צו גלעזלעך קאַניאַק? — האָט ער איר פאַרגעשלאַגן.

— איך בין מסכים, נאָר מיט איין באַדינג: אָו איך זאָל באַצאָלן.

— גוט, איר וועט באַצאָלן.

און שטיל פאַר זיך קלערט ער: מיטן לעבן וועסטו באַצאָלן! מיטן לעבן!

ער באַשטעלט צוויי קאַניאַקס. פּלוצים רופט זי זיך אָן:

— איר וועט מיר אַנטשולדיקן, איך האָב זיך דערמאַנט, אָו איך דאַרף

דרינגענד טעלעפּאָנירן: איך קום באַלד צוריק.

און זי לויפט צום שטיבל פון טעלעפּאָן. ער בלייבט אַליין ביים טישל און

קלערט: וואָס פאַר אַ גליקלעכען צופאַל! פונקט דאַרף זי אַוועקגיין טעלעפּאָנירן!

ער וועט אַזוי אַרום קענען אַרײַנשיטן דעם סם אין איר גלעזל. ער וואַלט גאָר

עפעס אַזוינס קיין מאָל נישט צוגעקלערט.

דער קעלנער האָט דערלאַנגט די צוויי גלעזלעך קאַניאַק. ער האָט שוין

אַרויסגענומען דעם פּראָשעק, גרייט אַרײַנצושיטן אין איר גלעזל, אָבער ער

טוט דאָס נישט. פאַרוואָס זאָל ער איר אַוועקגעבן דעם פּראָשעק, וואָס איז אים

אַזוי שווער אָנגעקומען? צו דערגרייכן? מיט אים פילט ער זיך רויקער. קוים

כאַפּן אים די דייטשן, נעמט ער אים איין און איז זיי גלייך פטור. ער קען זיך

סאַקע נישט אויסקלייבן אַזאַ לעבן וואָס ער וויל, ער קען זיך אָבער אויסקלייבן

אזא טויט ווי אים געפעלט בעסער, ווי פאר אים איז לייכטער. זי וועט אוועק-
פאלן א טויטע און ער וועט זיך באמיען שנעל צו אנטלויפן. אויב אבער דאס
וועט אים נישט געלונגען און מען וועט אים כאפן, איז ער שוין דעמאלט נישט
סתם א ייד, נאר איינער פון אן אונטערערדישער ארגאניזאציע, וועמען ס'איז
איבערגעגעבן געווארן די שליחות, די מסורטע אפצורוימען. מען וועט אים בא-
זונדערס אויספארשן און פייניקן, אז ער זאל אויסגעבן די חברים און ער איז
דאך טאקע אויף אן אמת א מיטגליד פון אן אונטערערדישער ארגאניזאציע
וואס קעמפט קעגן די דייטשן. אויב מען וועט אים פייניקן, קען ער נאך ווערן
שוואך און אויסגעבן. וואס קלערט ער? — ער האט מורא, אז ער וועט נישט
אויסהאלטן דעם נסיון, און פארוואס פארלאנגט ער פון איר, אז זי האט גע-
דארפט אויסהאלטן דעם נסיון, שטארבן און נישט אויסגעבן קיין יידן? —
גיין, ער וואקלט זיך שוין נישט מער — ער שיט אריין דעם סם אין איר גלעזל.
זי קומט צוריק. זי איז עפעס זייער צעשטרייט. זי רעדט צו אים, אבער
ס'בינדט זיך נישט א ווארט מיט א ווארט, דערצו קוקט זי כסדר צו דער טיר.

— איר ווארט אויף עמעצן? — פרעגט ער זי.

זי ווערט נאך מער מבולבל:

— א... יא! אויף מיינעם א באקאנטן! איך האב זיך מיט אים אפגע-
שמועסט דא אין קאפע.

ס'איז עמעצער אריינגעקומען, א קוקגעטאן אין איר זייט און אין זיינער און
זיך אוועקגעזעצט ביי א טישל אנטקעגנאיבער. מיטאמאל איז אים עפעס קלאר
געווארן: דער דאזיקער פארשוין, וואס איז איצט אריינגעקומען איז פון דער
פאליציי. דאס האט זי אים אהער גערופן דורכן טעלעפאן, אז ער זאל אים קומען
נעמען.

ער האט שנעל אויפגעהויבן דאס גלעזל און געזאגט צו איר:

— לאמיר טרינקען! צום געזונט! (וואס פאר א איראניע?).

זיי האבן ביידע איבערגעקערט די גלעזלעך אין מויל אריין. באלד איז זי
בלינד געווארן און גענומען שרייען. דער פארשוין פון טישל איז גלייך צוגע-
שפרונגען. אין זיין האנט — א רעוואלווער.

— וואס איז געשען? — האט ער זי געפרעגט.

זי האט געוויזן אויפן גלעזל.

— דא... דא איז עפעס געווען... און זי איז אוועקגעפאלן.

ער האט זי געזען ליגן א טויטע אויף דער ערד און געטראכט: זי האט
געהאט א מיאוס לעבן, אבער דעם טויט איז ער איר מקנא. דאס האט ער דאך
געקענט אזוי שנעל שטארבן ווי זי. איצט ווארטן אויף אים אזוי פיל פייניקונגען
און יסורים...

מעשה פון דער נישט־דערקוילעטער חזן

1.

באשעס מאן, הענדל, איז געווען שווער קראנק. ער האט זיך אמאל פארקילט, אנגעהויבן הוסטן, געלעגן אין בעט, איינגעדארט פון טאג צו טאג אלץ מער און געווארן בלויו הויט און ביינער. באשע האט געזעהן, אז די דאקטערישע ביטערע רפואות טויגן צו גארנישט, האט זי צו זיך געזאגט:

— מ'דארף געבן דעם קראנקן צו עסן מאראנצן אדער א הינדל. זיי קענען אפילו א טויטן שטעלן אויף די פיס.

מאראנצן זעט מען אין שטעטל זייער זעלטן, א מאל אין א יובל, אבער א הינדל קען מען דאך קויפן יעדן דינסטיק אויפן יריד. לאמיר נאר זען וויפל מעלות־טובות האט א הינדל א חוץ דעם פלייש, וואס זי האט אויף זיך.

צוויי פליגעלעך, צוויי פולקעלעך, א פופיקל, א הערצעלע, א העלדזל אויף אנצופילן און היינט די יודן די הינערישע — יעדער לעפל יודן איז א לעפל רפואה!

א הינדל, דאס איז — אן עשירות, א מלוכה! מען דערפילט זיך ערשט אן אמתע באלעבאסטע, ווען מ'פארעט זיך ביי א הינדל, א הינדל איז אבער טייער. באשע איז צופרידן, אז זי קען קויפן לונגראון־לעבער. דער מאן איז אבער קראנק און מ'דארף אלץ טון, כדי אים אויפצורייכטן, האט זי געקלערט און געקלערט און דערטראכט זיך, אז זי וועט קויפן א יונג הינדל, וואס קאסט נישט קיין סך געלט און עס אויסהאדעווען.

דאס הינדל האט, אן אן עיך־רע, צוגענומען. באשע פלעגט יעדעס מאל עס נעמען אויף די הענט און א פרוו־טון זיין וואג. פון צייט צו צייט פלעגט זי אויך א בלאז־טון די פעדערן פון איר הינטן — די הויט איז געל און פעט. ס'זאל איר נאך נישט פארשטערט ווערן!

און אז ס'איז געקומען די ריכטיקע צייט, ווען באשע האט געזעהן, אז דאס הינדל איז שוין ברוך־השם געווארן א הון און אז הענדל, איר מאן, איז סכנות־

דיק קראנק און ס'קען אים שוין טאקע גארנישט העלפן, אויסער א הינעריש יאכל, האט זי גענומען די הונ, פארבונדן אירע פיס מיט א בענדל פון אירע זאקן, און זיך געלאזט צום שוחט.

ס'איז געווען ערב פסח. דער שוחט האט די לעצטע עטלעכע טעג צופיל געארבעט. ער איז געווען מיד און פארקמורעט. באשע האט אים דערלאנגט די הונ מיט אזא יום-טובדיקער מינע, ווי ער וואלט זי נישט געדארפט שעכטן, נאך בלויז בענטשן. ער האט זי א נעם-געטון גיך און ברוגזלעך, פארבויגן איר קאפ, א ציפע-געטון די פעדערן ביים האלדז און א פיר-געגעבן מיטן חלף. מעשה שטן האט זיך א פעדערל אונטערגערוקט און דער חלף האט אפילו נישט אנגעריירט דעם וושט, בלויז א שניט-געטון די הויט פון אויבן.

באשע האט נישט געוויסט וואס דא איז געשען. זי האט אויך נישט בא-מערקט דעם שוחטס צערודערטקייט. זי האט געווארט ביז די הונ וועט אויסגיין. ס'איז אוועק א רגע און נאך א רגע — די הונ האט זיך אלץ געווארפן. פלוצים האט זיך אויפגעבונדן דאס שטיקל פון אירע פיס און די הונ האט צעשפרייט די פליגל און גענומען פליען.

באשע איז געבליבן שטיין א געפלעפטע. ווען זי וואלט געהאט א טבע צו חלשן, וואלט זי מסתם זיכער געווען אוועקגעפאלן און געחלשט. זי איז באלד צו זיך געקומען: געוואלד, וואס איז געשען מיט איר הונ?! זי האט אנגעהויבן די הונ נאכצווינגן מיט א גרויס געשריי. די הונ איז ארויס אויף דער גאס. מענטשן האבן געהאלפן איר די הונ צו כאפן און זי האט זי שוין ווידער גע-האלטן אין אירע הענט. ביים האלדז זענען די פעדערן געווען פארבלוטיקט, אבער זי האט געלעבט. זי האט נישט געהאט בדעה צו שטארבן.

באשע איז געגאנגען מיט דער הונ צום רב פרעגן א שאלה. דער רב האט געפסקנט, אז צוליב דעם, וואס דער חלף האט נישט איינגעשניטן אין וושט, איז די הונ טריפה. ווי ער האט דאס געזאגט, האט באשען זיך אויסגעדאכט, אז זי האלט אויף אירע הענט עפעס א טמא באשעפעניש, ווי למשל, א זשאבע אדער א פלעדערמויז.

זי האט די הונ נישט מער געהאלטן אויף די הענט, נאר איינגעוויקלט אין פארטעך. זי האט זי אזוי געטראגן א פארווייטיקטע, א פארצאגטע, ביז צום גער-טנדל הינטער איר שטוב און דארט א ווארף געטון מיט איר אויף דער ערד. זאל כאטש הענדל איר מאן נישט וויסן פון איר בראך. ער וועט האבן גרויס עגמת-נפש. מ'וועט מוזן צוויי א תירוק.

זי האט אבער שוין נישט געדארפט קיין שום תירוץ פאר הענדלען, איר מאן. ווי זי איז אריינגעקומען אין שטוב אריין, האט זי געטראפן דאס בעט, ווי ער איז געלעגן, פארגאסן מיט בלוט. בעת זי איז געגאנגען צום שוחט שעכטן די הונ, האט ער דא באקומען א בלוטשטורץ. ער איז שוין געווען טויט.

מען האָט געמאַכט הענדלעך אַ שיינע לוויה. ער איז טאַקע געווען אַן אַרע-
 מער ייד, אָבער ער האָט געשטאַמט פון יחוס און איז געווען אַ בן-תורה. ווען
 פיר יידן האָבן אויף זייערע אַקסלען אַרויסגעטראָגן דעם ארון מיטן טויטן פון
 דער שטוב און די לוויה האָט זיך אָנגעהויבן — האָט זיך פלוצים באַוויזן די הון.
 זי האָט אַ קוק-געטון אויף דעם ארון און ווי זי וואָלט געזאָגט:
 — באַשע האָט געמיינט, אַז איך וועל שטאַרבן און ער וועט לעבן. נו, לעב
 איך און ער איז געשטאַרבן.

2.

נאָך אין דער זעלבער נאַכט האָט באַשע געהאַט אַזאַ מין חלום :
 ס'האַט זיך צו איר באַוויזן איר מאַן הענדל. ער איז געווען אָנגעטאַן אין די
 הכריכים. דאָס פנים — געל, די אויגן — איינגעפאַלן. זי האָט אויסגעשריגן:
 — געוואָלד, הענדל, וואָס איז פון דיר געוואָרן? !
 האָט ער געענטפערט בזה הלשון :
 — מילא, שטויב גייט צו שטויב. מיין נשמה לעבט אָבער ווייטער: זי איז
 אַריין אין דער הון...

באַשע האָט זיך אויפגעכאַפט מיט אַ גרויס געשריי. זי האָט זיך אַפילו אַ
 שטיק צייט נאָך נישט געקענט באַרוינקן. זי האָט בדעה געהאַט די הון צו פאַר-
 קויפן אַ גוי. ער מעג דאָך עסן טריפות. אויב-אָבער ס'איז אין איר אַריין דעם
 מאַנס נשמה — ווי וועט זי איבערגעבן דעם מאַנס נשמה אין גוי'ישע הענט אַריין?
 זי האָט די הון געלאָזט לויפן פריי אַרום איר שטוב. אויך די שכנטעס האָבן
 גענומען קוקן מיט אַנדערע אויגן אויף דער הון. זיי האָבן געהאַלטן, אַז אין איר
 ליגט אַ דיבוק, צי אַ נישט-גוטער. זיי האָבן געוואָרנט זייערע קינדער, אַז זיי זאָלן
 חלילה וחס די הון נישט טשעפען. זיי האָבן אַפילו פון צייט צו צייט איר צוגע-
 וואָרפן קרישקעס ברויט, ווי זיי וואָלטן זיך דערמיט געוואָלט אויסקויפן פון איר,
 אַז זי זאָל זיי און זייער הויזגעזינד נישט ברענגען קיין שלעכטס, קיין אומגליק.
 ס'איז געווען אויסטערליש, משונהדיק; מען איז געווינט צו זען אַ הפקרדיקן
 הונט, אַ הפקרדיקע קאַץ, אָבער נישט קיין פרייע הון, אַ הון אַן אַ באַלעבאַס.

און טעג זענען געקומען און געגאַנגען. פאַר דער דאָזיקער צייט זענען
 צענדלינגער און הונדערטער הינער געבראַכט געוואָרן צום שוחט און ס'איז מיט
 זיי נישט געשען קיין נס — זיי זענען געקוילעט געוואָרן. מען האָט זיי געבראַכט,
 געפרעגלט, געקאַכט און געגעסן מיט חלה און כריין — נאָר זי, די הון, איז
 געבליבן לעבן. זי האָט קיינער אַפילו נישט געוואָגט אַנצורירן.

איז אויפגעקומען אַ נייער דור הינער, אַ דור, וואָס האָט נישט געוואָסט
 פון דער הון און פון איר אויסטערליש איבערלעבעניש. הענער מיט גרויסע רויטע

קאמען אויף די קעפ, וואָס האָבן שטאַלץ געקרייעט יעדן פרימאָרגן מיט דער זי-
כערקייט, אַז ווען נישט זיי, וואָלט די זון קיין מאָל נישט אויפגעגאַנגען און די
מענטשן וואָלטן אייביק געשלאָפן. און הינער, וואָס האָבן צו זיי מיט דרך-ארץ
אַרויפגעקוקט און מיט גרויס הכנעה און גלוסטעניש זיך זיי אָפגעגעבן, ווען ס'האַט
זיך זיי פאַרוואָלט.

זיי זענען אָבער פאַרט פון איר מין און די הון האָט געוואָלט מיט זיי אַ מאָל
פאַרברענגען צוזאַמען, פאַר זיי זיך אַראָפּרעדן פון האַרצן, איז זי איין מאָל אַריין
אין אַ הויף, אין וועלכן ס'האַבן זיך געפונען אַ מחנה מיט הינער און זיי באַגריסט:
— אַ גוט-מאָקגן אייך, מיינע טייערע!

נאָר די יונגע הענער האָבן איר געוויזן פרעמדע פנימער:

— ווער ביסטו? פון וואָנען קומסטו?

האַט די הון געענטפערט מיט גרויס חשיבות:

— איך בין פון פריערדיקן דור. קען זיין אַז איך בין גאָר אַ נאַענטע קרובה

אייערע — אַ מומע פון טאַטנס, צי פון דער מאַמעס צד.

די הינער האָבן זי אָנגעקוקט מיט חשד.

— פון פריערדיקן דור? — זענען דען געווען הינער פאַר אונדז? — ניין!

דו זאָגסט אַ ליגן. מיר זענען די ערשטע הינער אויף דער וועלט.

די הון האָט פשוט נישט געוואָלט גלייבן אירע אויערן.

— וואָס רעדט איר? — האָט זי צו זיי געזאָגט — דאָס איז דאָך נאַריש.

ס'זענען געווען הינער פאַר אייך און אַפילו פאַר מיר.

האַט איינער אַ האָז אַ כּיטרע ווינק געטון צו די אַנדערע הינער, ווי געזאָגט:

הערט און שווייגט. איך וועל איר באַלד שטעלן אַ פראַגע, וואָס וועט איר פאַר-

מאָכן דאָס מויל. ער האָט זיך אַ שטעל געטון וויליונגעריש קעגן דער הון און

זי געפרעגט:

— אויב ס'זענען באמת געווען נאָך הינער פאַר אונדז, ווי דו ווילסט אונדז

איינרעדן, וווּזשע זענען זיי?

די הון האָט מיט אַ קרעכץ געענטפערט:

— דער שוחט האָט זיי געקוילעט מיט זיין שאַרפן חלף.

די הינער זענען געבליבן שטיין פאַרחידושטע, דערשראָקענע. אַפילו דער

האַז האָט אויף אַ רגע פאַרלוירן דאָס לשון. ער האָט אָבער באַלד אָנגעהויבן צו

קלאַפן מיט זיינע פליגל, ווי ער וואָלט זיך אַליין געוואָלט אָנפאַכען קוראַזש און

ער האָט געשריגן:

— ס'אָ ליגן! ס'אַרט זי און זי איז אונדז מקנא פאַרוואָס מיר זענען יונג.

פאַרוואָס מיר קוקעריקען אזוי שיין און פריילעך, פאַרוואָס מיר קושן זיך און

האַלדזן זיך. וויל זי די אַלטע מכשפה, אונדז אָפּשרעקן מיט עפעס אַ שוחט און

אַ חלף, כדי מיר זאָלן נישט הנאה האָבן פון דעם לעבן!

האָבן די אנדערע הינער אנגעהויבן זיך אויסצושטוכען פון דער שרעק און גענומען קוקן מיט פיינטלעכע בליקן אויף דער הון גרייט זי דורס צו זיין. האָט דן הון אויסגעשרעקט איר האַלדז און געשריגן:

— זעט, זעט, אויב איר גלייבט נישט! זעט דעם סימן פון אַ שניט! איך בין צופעליק געראַטעוועט געוואָרן, אָבער אַלע זענען אומגעקומען!
האָבן די הינער געקוקט און געקוקט און געמוזט צוגעבן:
— באמת, אַ שניט.

נאָר דער האָז האָט זיך אַלץ נישט פאַרלוירן. ער האָט געשריגן מיט אַלע כוחות:

— ווער ווייסט פאַרוואָס זי האָט באַקומען דעם שניט? סתם אין דער וועלט אַריין שניידט מען נישט! מסתם האָט זי זיך פאַרשולדיקט, זיך נישט אויפגע־פירט לייטיש. לאַמיר זי פאַריאָגן פון דאַנען! די מענטשן קענען זען אונדז דאָ צוזאַמען מיט איר און חושד זיין, אַז מיר גלייבן אין בלבול אויף זיי, אַז מיר זענען אויף איר זייט!

און אַלע הינער, מיטן האָז בראש, האָבן זיך אַ וואַרף־געטון אויף דער הון. זי אַנגעהויבן פיקן מיט די שנאָבלען. אַט־אַט און מען צערייסט זי אויף שטיקער.

3

די הון האָט זיך קוים פון זיי אַרויסגעראַטעוועט.
האָט זי געזען, אַז נישט נאָר מענטשן, נאָר אַפילו אירע אייגענע ווילן זי נישט קענען, איז זי געוואָרן זייער טרויעריק און זי האָט ביי זיך געטראַכט:
— אויב אַזוי, וועל איך דאָ מער זיך נישט ווייזן.
זי האָט פאַרלאָזט די געסלעך פונעם שטעטל און איז אַוועק אין אַ גאַרטן, וואָס האָט זיך געפונען הינטער דער שטאַט, ביים דאָרף. נישט די מענטשן און נישט די הינער קענען זי דאָ, וועט זי האָבן מנוחה.

בעת זי איז געגאַנגען דורך די קוסטעס פון גאַרטן, האָט זי געטראַפן דאָ און דאָרט אייער. אַפנים, אַז די הינער האָבן נישט תמיד געלייגט די אייער וווּ דער באַלעבאַס האָט געוואַלט, נאָר וווּ ס'איז זיי אויסגעקומען. אין איינעם אַ קוסט, אין אַ גריבל, וואָס איז געווען מיט בלעטער פאַרשפרייט, האָט זי אַפילו אַנגעטראַפן אַ קופקעלע אייער.

מיטאַמאָל האָט זי אַרומגעכאַפט אַ וואַרעם געפיל: זי וועט זיך דאָ אַוועק־זעצן אויסוואַרעמען די אייער!

איין מאָל אין אַ שבת נאָכמיטאַג איז באַשע געזעסן אויף דער פריזבע ביי איר שטוב און דערציילט די שכנטעס וועגן איר מאַן הענדל — אַ ליכטיקן גן־

עדן זאל ער האָבן! — און וועגן חלום, וואָס זי האָט געזען באלד נאָך זיין טויט.
אַז זיין נשמה איז אַריין אין דער נישט דערקוילעטער הון.

די ווייבער האָבן זי אויסגעהערט מיט אָפענע מיילער פאַר חידוש און אַ
דראָזש איז אַריבער איבער זייערע לייבער.

— דאָס איז נישט געווען סתם אַ פשוטע הון — האָט באַשע געזאָגט
סודותדיק — דאָס איז געווען עפעס אַ נישט־גוטע! געלויבט דער אייבערשטער,
זי איז שוין מער נישטאָ — פאַרשוונדן. אויף אַלע פוסטע וועלדער און
פעלדער — — —

נאָר פּלוצים האָט באַשע דערהערט אַ קוואַקען און תיכף האָט זיך באַוווּזן אַ
קוואַטשקע מיט אַ מחנה קליינע הינדעלעך. די הינדעלעך זענען געלינקע, זיי
לויפן, שפּרינגען, פּישטשען — ווי ס'וואַלט זיך מיטאַמאָל אַ גאָס־געטאָן איבער
דער ערד אַ וואַרעמער, זינגענדיקער שטראָם.

באַשע איז געבליבן זיצן אַ געפלעפטע. זי האָט אויף אַ וויילע פאַרלוירן דאָס
לשון און אַז זי איז געקומען צו זיך, האָט זי געשריגן:

— זעט נאָר, זעט: דאָס איז דאָך די הון — די נישט־ דערקוילעטע הון!
איר פנים האָט אויפגעשיינט. זי איז אַריינגעלאָפן אין שטוב אַריין, אַרויס־
געבראַכט אַ שטיק ברויט און אַנגעהויבן צוואַרפן קרישקעס דערפון דער הון
און די הינדעלעך:

— ציפֿ־ציפֿ! ציפֿ־ציפֿ־ציפֿ!...

די הינדעלעך האָבן מיט גרויס הנאה געפיקט די קרישקעס און די קוואַטשקע
האָט פון זיי געקליבן נחת, געקוואַקעט און ווי געזאָגט צו באַשען און צו די
ווייבער:

— נור־זעט... איך בין נישט קיין טויטע... איך בין נישט קיין שד און נישט
קיין דיבוק... איך בין אַ מאַמע, ווי אַלע מאַמעס...

נישט אויסגעמיטן דעם נורל

אין איינעם אָן אינדערפרי האָב איך געהערט עפעס אַ רעש אין האַטעל. וווּ איך האָב געוווינט. פאַרשיידענע מענטשלעכע קולות. ס'מאַכט זיך דאָ טייל-מאָל אַ קריגעריי צווישן מאַן און ווייב, אָדער צווישן שכנים. ביי אַזעלכע פּאַלן גיי איך אָפילו נישט אַרויס פון מיין צימער. דער איצטיקער רעש איז אָבער גאָר אַן אַנדערער. וואָס האָט דאָ געקענט געשען? ס'האַט מיך געצויגן אַרויסצוגיין.

דער רעש איז געקומען פון איבער מיר, פון פערטן שטאַק, וואָס איז געווען דער לעצטער. איך בין אַהין אַרויפגעגאַנגען און דאָרט געטראָפן אין קאַרידאָר שטיין אַ היפש ביסל מענטשן. צווישן זיי האָב איך דערקלענט די איינוווינער פון האַטעל. ס'זענען אָבער אויך געווען פרעמדע: אַ פּאַליציאַנט און עטלעכע ציווילע מענער, וועלכע איך האָב חושד געווען, אַז זיי האָבן אויך מיט פּאַליציי אַ געוויסן שייכות. איך האָב באַמערקט מאַרי-ראָז, איינע פון די באַדינערינס פון האַטעל. און האָב זי געפרעגט:

— וואָס איז דאָ געשען?

זי האָט זיך צו מיר צוגעבויגן, און ווי מען גיט איבער אַ סוד, מיר שטיל געזאָגט:

— מאַדמואַזעל מאַרי האָט זיך פאַרסמט מיט גאַז.

איך האָב נישט פאַרשטאַנען פאַרוואָס זי וויל מאַכן אַ סוד פון דעם, וואָס ס'איז שוין מסתמא באַקאַנט פאַר די אַלע מענטשן אַרום. דער נאָמען פון מיידל האָט מיר גאַרנישט געזאָגט, אָבער איך האָב זיך משער געווען, אַז אויב זי האָט דאָ געוווינט, האָב איך זי געמוזט זען. איך האָב זיך דערנעענטערט צום צימער. די טיר איז דאָרט געווען אָפן און ס'האַט זיך פון דאָרט געטראָגן דער ריח פון גאַז. אויפן בעט האָב איך געזען ליגן דאָס מיידל. יא, איר פנים איז פאַר מיר נישט אומבאַקאַנט. איך האָב זי באַגעגנט עטלעכע מאָל אויף די טרעפּ און אונטן. אין האַטעל-ביראָ ביי דעם טעלעפּאָן, ווייט אויס, אַז זי איז טויט. וואָס האָט זי געקענט פירן צום זעלבסטמאָרד? קען זיין אַז אַ ליבעס-טראַגעדיע. נאָך דעם, ווי איך האָב אָבער אַ פיר-געטון מיטן בליק איבער דעם דאָזיקן בוידעס-שטיבל

מיטן שיפן דאך, איבער די צוויי אלטע וואליועס, וואָס זענען געשטאַנען אין אַ ווינקל, איבער דעם פרימוס מיט די עטלעכע כלים, האָב איך באַשלאָסן, אַז צו דעם פאַרצווייפלטן שריט האָט זי געטריבן דן נויט.

איך האָב נישט געהאַט קיין צופיל צייט דאָרט צו שטיין — איך האָב זיך געאַילט צו דער אַרבעט. די טויטע האָט זיך שוין באַפרייט פון אַלץ, איך האָב נאָך פליכטן. איך בין טאַקע אוועקגעגאַנגען פון דאָרט, אָבער סיי אין מעטראָ, סיי ביי דער אַרבעט האָב איך נישט אויפגעהערט צו טראַכטן פון דעם מיידל. מען האַלט די, וואָס האָבן ליב כסדר צו לייענען וועגן קאַטאַסטראָפּעס, אומגליק פאַלן, זעלבסטמאָרדן — פאַר פרימיטיווע מענטשן. די רעפּאָרטערן פון די צייט טונגען פראַווען מערסטנטייל צו אַזוי באַנאַל די ידיעות, אַז פון דער גרעסטער טראַגעדיע בלייבט נישט מער ווי סענסאַציע. גאָר אַנדערש האָט אָבער אויף מיר דער פאַל געווירקט, ווייל איך האָב וועגן אים נישט בלויז געלייענט, נאָר מיט די אייגענע אויגן געזען.

אויף צומאָרגנס אינדערפרי איז צו מיר אַריינגעקומען מאַריאַזא, כדי אויפֿ-צורוימען דאָס צימער. ביי דער געלעגנהייט האָט זי מיר געבראַכט אַ בינטל צעריסענע בלעטלעך. ווי זי האָט מיר איבערגעגעבן, האָט זי זיי געפונען אין קויש פון מיסט, וואָס איז געשטאַנען אין דעם צימער פון דער זעלבסטמערדערין. אַזוי ווי איך בין אויך פון פוילן, אפשר וועל איך קענען איבערלייענען וואָס דאָרט שטייט געשריבן. זי איז זייער נייגעריק אויף דעם. מסתמא ווערן דאָרט דער-צייט אַ סך אינטערעסאַנטע זאַכן.

איך האָב ביי איר גענומען דאָס בינטל בלעטלעך. זיי זענען געווען צעריסן אין פירן. דאָס מיידל האָט זיי געוואַלט פאַרניכטן איידער זי האָט מיט זיך אַ סוף געמאַכט. דאָס מיידל קען שוין טאַקע גאַרנישט דערציילן, אָבער די בלעטלעך וועל איר פרווון צונויפנעמען, צונויפקלעפן, אפשר וועט מיר געלונגען פון זיי זיך עפעס צו דערוויסן וועגן איר. איך האָב דערווייל די בלעטלעך, ווי איך האָב זיי באַקומען, אַריינגעלייגט אין אַ שופלאָד און געגאַנגען צו דער אַרבעט.

איך האָב זיך קוים געקענט דערוואַרטן דעם אַוונט, כדי זיך זיידער צו קענען נעמען צו די בלעטלעך. ווי איך בין אַהיימגעקומען, האָב איך מיך גלייך גענומען צו דער אַרבעט. פון די שטיקלעך צונויפגעשטעלט זייטן, אַ סך שווערער איז מיר אָבער געווען פעסטצושטעלן די ריי פון די זייטן, ווייל זיי זענען נישט געווען נומערירט און ווייל דער כתב־יד איז געווען צוזאַמענגעשטעלט פון שטיקלעך און ברעקלעך פראַגמענטן, אַנגעשריבענע מסתמא אין פאַרשיידענע צייטן און שטי-מונגען.

איך האָב פונדעסטוועגן געפרוּווט מאַכן אַ סדר לויט מיין באַנעם. ווי איך האָב קודם געלייענט באַזונדערע שטיקלעך און ברעקלעך, האָב איך דערנאָך שוין איבערגעלייענט אַ גאַנצקייט. נאָכן איבערלייענען האָב איך זיך פאַרטראַכט

וועגן דעם, צי איך האָב געהאַט די רעכט אַרײַנצוקוקן אין אַ פּרעמד לעבן, כאָטש זײַ האָט עס געפרוּווט פּאַרמײַדן דורך דעם פּרוּוו צו פּאַרניכטן דעם כתב־יד. כּדי עס זאָל מײַר זײַן לײכטער צו טראָגן די זינד, האָב איך באַשלאָסן די לײענער צו נעמען פּאַר שותפים...

און אַט האָט אײַר פּאַר זיך דעם כתב־יד:

...באַלד ווי איך בין אַרויס פון לאַגער אויף דער פּרײַ, האָט זיך צו מײַר געווענדט אַ זשורנאַליסט פון אַמעריקע און מײַר פּאַרגעשלאָגן אַז איך זאָל אים דערציילן מײַנע אײבערלעבונגען אין געטאָ און אין לאַגער און ער וועט עס באַ-אַרבעטן און דרוקן דאָרט אין אַ צײַטונג. ער האָט מײַר אַפּילו צוגעזאָגט אַ גע-וויסע סומע געלט, וואָס האָט דעמאָלט פּאַר מײַר באַטײט זײער אַ סך. איך האָב אָבער אים אָפּגעזאָגט דאָס צו טון. איך האָב זיך געשראַקן פּאַר זײַן „באַאַרבעטן“. איך האָב געוואוסט, אַז זײַנע אַ צוגעטראַכטע מעשה וועט מער ווירקן אויפן לײע-נער, ווי מײַנע אַן אמתע שווערע אײבערלעבעניש. ווידער האָב איך נישט געוואָלט, אַז זײ זאָלן אויף מײַר קרעכצן און ווישן זיך די נעז. זײ זאָלן מיט אַ קרעכץ און מיט אַ ביסל געלט ווערן שותפים צו מײַנע לײדן און ווייטיקן.

שפעטער האָט זיך צו מײַר געווענדט אײנער אַ מענטש פון עפעס אַ קאָ-מיסיע, וואָס האָט געפּאַרשט דעם ייִדישן אומקום בעת די לעצטע יאָרן, הגם ער האָט שוין אויסגעזען אַ סך סימפּאַטישער פון יענעם זשורנאַליסט, איז אים אויך געווען שווער פון מײַר עפעס אַרויסצובאַקומען. פּאַר דער צײַט זענען שוין דערשינען ביכער פון מענטשן מיט אַ סך מער טאַלאַנט פון מײַר צו דערציילן, האָב איך געצווייפלט צי איך קען עפעס נײַעס צוגעבן.

נאָר אײצט האָט מיך דווקא אַנגעכאַפט אַ ווילן צו פירן אַ טאַגבוך. איך האָב נישט בדעה צוריקצוגײן ביז אין געטאָ, אָדער אין לאַגער. איך וויל בלויז פּאַר-צײכענען געוויסע מײַנע אײבערלעבענישן פון זינט איך בין אַרויס פון לאַגער. די דאָזיקע אײבערלעבענישן זענען שוין נישט פּאַרבונדן מיטן גורל פון מער ווי אַ דריטל פון מײַן פּאַלק, נאָר האָבן צו טון מיט מײַר אַליין און מיט נאָר יחידים. מחמת דעם האָב איך דעם מוט און דערוועג זיך וועגן דעם צו פּרוּוו שרייבן.

איך ווייס, אַז דאָס לעבן איז נישט אַזוי לײכט אויפצוקלערן. מען עפנט אײַן טיר און מען גײט אַרײַן אינעווייניק — עפענען זיך דרײַ נײַע טירן. אײדער איך נעם זיך שרײַבן, באַזונדערס בײנאַכט, ווען איך ליג אין בעט, קומען אַ סך מחשבות און בילדער אין קאַפּ אַרײַן. שטײ איך אָבער אויף און וויל זיך נעמען זײ אויפשרײַבן — צעפּלען זײ זיך ווי די פּײַגל, ווען עמעצער דערנענטערט זיך צו זײער קוסט.

קען זײַן, אַז צוליב דעם, וואָס איך וועל נישט דערציילן וועגן מײַן לעבן אין געטאָ און אין לאַגער און אויך נישט וועגן מײַן לעבן, נאָך פּרײַער — וועגן די

קינדערייאָרן און מיין משפּחה, וועלן געוויסע זאכן פון איצט נישט ווערן ווי געהעריק באַלויכטן און פאַרשטענדלעך. איך קען אָבער נישט אַנדערש. זענען דאָך פאַראַן מענטשן, וואָס האַלטן נישט פאַר אַ מזל דווקא אַריינצוגיין אין אַ קינאָ ביים אָנהייב פון פילם, נאָר זיי גייען אַריין אינמיטן.

...פון קאַנצענטראַציע־לאַגער האָט מען מיך אַריבערגענומען קיין שוועדן. אַלע מיידלעך, וואָס האָבן זיך געפונען צוזאַמען מיט מיר, האָבן נישט אויפגע־הערט צו שרייבן בריוו אין רעדאַקציעס און אין געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס, אָנפּרעגנדיק זיך אויף די אַדרעסן פון זייער משפּחה. אויך מיך האָט דעמאָלט אָנגעכאַפט אַזאַ פיבער. ס'האַט קיינער פון מייע נאַענטסטע זיך נישט אָפּגערופּן. ווייזט אויס, אַז קיינער פון זיי האָט זיך נישט געראַטעוועט. איך האָב יאָ באַ־קומען דערפאַר אין איינעם אַ טאָג אַ בריוו פון אַ ווייטן קרוב. ער האָט געוויינט אין פאַרזי. ווי ער גיט איבער, איז ער אַ פאַרמעגלעכער מענטש און איז גרייט מיר צו העלפּן. דאָס סאַמע ערשטע וואָס ער ראַט מיך צו טון — איז קומען צו אים קיין פאַריז.

די חברטעס האָבן מיך באַגריסט און פשוט מקנא געווען. און אַז איך האָב זיי געזאָגט, אַז יענער איז גאָר אַ ווייטער קרוב מייער, האָבן זיי געענטפּערט, אַז היינט איז דאָס נישט אַזוי וויכטיק. אַמאָל האָט געהייסן „אייגנס“ אַ ברודער, אַ שוועסטער, אַדער, פאַרשטייט זיך, טאַטע־מאַמע. איצט, נאָך דער גרויסער שחיטה, ווען ס'זענען געבליבן בלויז רעשטלעך, איז אפילו אַ גליד־גליד־שוועס־טערקינד אויך אַן ענין. דאָס וויכטיקסטע איז, וואָס ער אינטערעסירט זיך מיט מיר. אפשר וועט אויך ווערן אַ שידוך.

די חברטעס האָבן אויף מיר געווירקט מיט זייערע רייד און איך האָב גע־ענטפּערט יענעם און דערצו מיט אַ סך געפיל. סוף־כל־סוף, וויפל וועל איך דאָ קענען נאָך בלייבן? ס'האַט מיך אויך געצויגן צו דער שטאַט פאַריז. איך האָב דאָך אַזויפיל ווונדער געהערט דערציילן וועגן איר. אין שוועדן איז אַלץ סאָליד, שטיל און פיין. אַזויפיל יאָרן אַז די היגע איינוווינערס ווייסן נישט פון קיין מלחמה. איך קען נישט זיצן אין אַזאַ רויק, געמיטלעך לאַנד. די מענטשן קענען מיך דאָ באַדויערן, אָבער נישט פאַרשטיין. טייל מאָל רייצט מיך אויף זייער גע־מיטלעכקייט. וועל איך אַריבער אין אַ לאַנד פון פּונקט אַ צווייטן עקסטערעם — אין סאַמע רוישיקסטן לאַנד פון אייראָפּע — קיין פּראַנקרייך. איך וועל פאַר־בייטן די שוועדישע זיסע מילך אויף זייערן פּראַנצויזישן וויין.

מיר האָבן זיך דורך בריוו איבערגעגעבן סימנים ווי אַזוי זיך צו דערקענען און מיר האָבן זיך טאַקע דערקענט אויפן וואַקזאַל אין פאַריז, בעת ער האָט מיך אָפּגעוואַרט ביי מיין אָנקומען. איך וואָלט אים אפשר אויך געווען דערקענט אַז די אָנגעגעבענע סימנים אין זיין בריוו, ווייל ער איז געווען, אין אַ געוויסער מאָס, ענלעך אויף זיין יינגערן ברודער, שמואליק, וועלכן איך האָט גוט געקענט. ער

פלעגט אפט קומען צו אונדז, זענען מיר דאך געווען שטיקלעך קרובים. אבער נישט בלויז צוליב דער דאזיקער קרובהשאפט, נאר מחמת ער האט געלערנט צוזאמען מיט מיר אין איין שול און אפילו אין דער זעלבער קלאס. ער איז געווען א שיינער בחור און אויך זייער א ווילער. איך האב אים אין הארצן שטיל ליב געהאט.

זיין עלטערער ברודער, זשאק, אדער יאנקל, ווי ער האט אמאל געהייסן אין דער היים, וואס האט מיר אהער אראפגעבראכט, איז שוין אין פאריז א היפש ביסל יארן. איך האב אים פון דער היים נישט געקענט. ער איז פון ינגערן מסתמא עלטער מיט א פופצן יאר. צווישן זיי זענען געווען אנדערע צוויי קינדער, אבער זיי זענען געשטארבן גאר יונג. מיין אנטוישונג אין אים איז אבער נישט געקומען בלויז דורך דעם אונטערשייד פון זיין עלטער מיט דעם פון ינגערן, נאר מחמת דעם, וואס דער האט אויסגעזען ווי א שלעכטע קאפיטע פון יענעם, הגם ס'איז, נישט לאגיש, אז א קאפיטע זאל קומען פריער פארן אריגינאל. ס'האט מיר פשוט פארדראסן, וואס ער מאכט מיר קאליע מיט זיין עקסיסטענץ דעם אנדענק נאך יענעם.

ער האט צו מיר ארויסגעוויזן א סך אויפמערקזאמקייט. ער האט טאקע נישט געהאט קיין משפחה, זיין ווייב און קינד זענען אומגעקומען בעת דער מלחמה, אבער ער האט געהאט געשעפטן פון וועלכע ער האט זיך אפט אפגעריסן צוליב מיר. ער האט געצאלט א פענסיאן פאר מיר, מיך געפירט אין קאפע, אין טעא-טער, אין קינא און אין פארקן. ער האט מיר אויך געקויפט מתנות: א טעשל, א פאר שיר, איך האב באמערקט, אז דאס איז נישט סתם פאר גוטסקייט, נאר ווייל ער באמיט זיך געפעלן צו ווערן אין מיינע אויגן. פשוט: ער וויל מיט מיר חתונה האבן.

וואס מער ער האט זיך באמיט געפעלן צו ווערן, אלץ מער איז ער מיר גע-ווארן נמאס. איך האב מיר בשום-אופן נישט פארגעשטעלט, אז איך זאל פאר-בינדן מיין גאנץ לעבן מיט דעם מענטשן. ערשטנס, בין איך אויף אים געווען ברוגו פארוואס ער האט מיר גלייך אין די בריוו נישט געשריבן אפן זיין כוונה, און צווייטנס, האט מיר אויפגערייצט דאס, וואס ער איז אזוי פארטון אין זיינע געשעפטן. נאך אזעלכע שוידערלעכע געשעענישן מיט זיין משפחה און זיין פאלק, ווי גלויבט נאך א מענטש אזוי אין געלט און האט אזא הנאה פון דעם דערגרייכן עס. איך האב געפילט, אז די צייט, וואס ער גיט מיר אפ, איז פאר אים א גרויסער קרבן. ער וועט עס לאנג נישט קענען אזוי ווייטער ציען. ער וועט פון מיר פאר-לאנגען באלד א קלארן ענטפער.

האב איך באשלאסן זיך צו פעדערן פאר אים. איך האב זיך צו אים גע-ווענדט און דערקלערט, אז איך וויל נישט אזוי זיצן אויף גרייטן. איך בעט, אז

ער זאל פאר מיר געפינען ארבעט. האט ער זיך ווי באליידיקט און געטענהט צו מיר:

— וואס איז? איך מאן איך פאר דירה-געלט? פארן עסן? זיצט דערווייל. מיר וועלן זען. קודם דארפט איר זיך אויסרוען. איר זענט גענוג דורכגעגאנגען. איך האב זיך אבער געהאלטן ביי מיינעם:

— גענוג געזעסן אויפן חשבון פון קהל און אויף אייער חשבון — האב איך אים געענטפערט. — איך האב אין געטא און אין לאגער שווער געארבעט און שרעק זיך נישט פאר ארבעט.

— און וואס פארא ארבעט קענט איר דען? — האט ער געפרעגט — איר האט דען אמאל געלערנט זיך א פאך?

— איך וועל אָננעמען יעדע אַרבעט.

— אפילו ווערן א דינסט? — האט ער געזאגט מיט א טאן. וואס האט מיך געציילט צו צעברעכן.

— יא, אפילו ווען ס'וועט מיר אויסקומען צו זיין א דינסט. — האב איך טראציק געענטפערט.

אויף דעם האט ער זיך שוין נישט געריכט. א וויילע האט ער געשוויגן און דערנאך ענדלעך ארויסגעפלאצט מיט דעם, צו וועלכן ער האט זיך די גאנצע צייט צוגעגרייט:

— צו וואס דארפט איר ווערן א דינסט, ווען איר קענט גאר זיין א באלע-באסטע... א באלעבאסטע טאקע ביי מיר אליין...

ער האט, ווייזט אויס, געמיינט, אז מיין גאנץ רייסן זיך מכלומרשט צו ארבעט, איז בלויז א מיטל מיינס, כדי צוצואיילן און ארויסבאקומען פון אים די דאזיקע דערקלערונג. נאך דעם, ווי ער האט זיך אבער איבערגעצייגט, אז דאס איז נישט קיין אַנשטעל, נאר איך מיין עס ערנסט, אז איך וויל מיך טאקע פון אים באפרייען. האט ער זיך אין גאנצן געביטן. ער האט מיר פארגעווארפן, אז איך בין אומדאנקבאר. האב איך אים געענטפערט, אז ווי איך וועל נאר א ביסל געלט פארדינען, וועל איך אים צוריקערן דאס, וואס איך האב אים געקאסט. איז ער געווארן אויפגערעגט און געשריגן, אז ער וויל פון מיר נישט קיין סאנטים. האב איך אים געענטפערט, אז ער וויל דערפאר א סך מער: מיך אין גאנצן.

ער איז אוועק און זיך מער נישט געוויזן. דאס איז געשען דווקא אין איינעם פון די לעצטע טעג פון חודש. אט וועל איך דארפן באצאלן פארן פענסיאן און ווו וועל איך נעמען געלט? ס'איז מיך באפאלן א שרעק. דאס איז דאס ערשטע מאל אין מיין לעבן, אז איך דארף ווערן זעלבשטענדיק. ביז צו דער מלחמה בין איך געווען נאך כמעט א קינד, אונטער דער שוץ פון טאטע-מאמע. אפילו אין געטא האב איך געלעבט פון דעם, וואס דער טאטע האט צוביסלעך אויספארקויפט די סחורה, וואס ער האט געהאט באהאלטן, און צירונג, שפעטער.

ווען די דייטשן האָבן מיך גענומען אין לאַגער, האָב איך טאַקע שווער געאַרבעט, געהונגערט, אָבער איך בין דאָרט נישט געווען אַליין, איך בין געשטויסן און געשלעפט געוואָרן מיט נאָך הונדערטער און טויזנטער אַנדערע.

אין לעצטן טאָג פון חודש האָב איך באַקומען דורך דער פּאַסט צוגעשיקט פון קרוב די סומע אין וועלכער איך האָב זיך גענייטיקט אויף צו באַצאלן פאַרן קומענדיקן חודש פּענסיאָן. איך האָב געוואוסט, אָ דאָס איז, דאָס לעצטע מאָל, וואָס איך באַקום פון אים געלט, ווייל ער וועט מער נישט שיקן און ווייל ווען ער שיקט מיר אַפילו, וואָלט איך עס נישט אָנגענומען. פאַרוואָס זשע האָב איך עס איצט יאָ גענומען? — ווייל איך בין געשטאַנען ביים אָנהייב פון חודש אָן אַ סאַנטימ, איך האָב געמוזט האָבן דעם קומענדיקן חודש פאַר זיך אַ פּרייען, כדי צו קענען זוכן אַרבעט.

...איך האָב זיך נאָכגעפּרעגט ביי די, וואָס וווינען מיט מיר אין פּענסיאָן, צי זיי ווייסן נישט פון עפעס אַן אַרבעט פאַר מיר. האָבן זיי מיך געפּרעגט צי איך האָב אַ פּאַך, אָדער צי איך קען פּראַנצויזיש, פאַרשטייט זיך, אָן אויף ביידע פּראַגעס האָב איך זיי געענטפּערט מיט אַ ניין, דעמאָלט האָבן זיי מיך געראַטן צו ליינען די אַנאַנסן אין די יידישע צייטונגען. דאָרטן קען איך אַ מאָל געפינען אַ פּאַסיקע אַרבעט. איך האָב געפּאָלגט זייער עצה און איין מאָל האָב איך טאַקע געפונען אזאַ אַרבעט, צו וועלכער איך האָב נישט געדאַרפט האָבן קיין פּאַך און נישט קענען די פּראַנצויזישע שפּראַך. איך האָב געדאַרפט באַדינען אַן אַלטן קראַנקן יידן. ער האָט אַליין געווינט אין אַ דירה, זיין ווייב איז אים געשטאַרבן נאָך צוריק מיט עטלעכע יאָר און דער איינציקער זון זיינער האָט חתונה געהאַט און געווינט באַזונדער. דאָס האָט ער אויסגעהאַלטן זיין פּאַטער און אויך מיר געצאָלט אַ קליינע סומע פאַר דער אַרבעט. אַ קליינע סומע, ווייל איך האָב דאָרט באַקומען אַ צימער פאַר זיך און עסן, וואָס איך פלעג צוגרייטן אויך פאַרן אַלטן.

פאַרמיטאַג בין איך געווען פאַרנומען ביים מאַכן אָרדענונג אין דער דירה און ביים קאַכן. נאָכמיטאַג האָב איך געדאַרפט פאַרלייענען פאַרן אַלטן נייעס פון דער צייטונג. אים האָט, דער עיקר, אינטערעסירט דאָס, וואָס איז איבערגעגעבן געוואָרן אויף די לעצטע צוויי זייטן. דאָס הייסט, די ידיעות וועגן גניבות, שריפות און אומגליקפּאַלן. אזוי ווי איך האָב געוואוסט, אָן איך דאַרף אים איבערן טאָג דערלאַנגען טיי מיט מילך, אַ זופ, צי אַ קאַשע, אַ שטיקל פלייש, אָדער פיש, פונקט אזוי מוז ער באַקומען זיין פאַרציע פון אַזעלכע ידיעות. האָט זיך אַ מאָל געמאַכט און די צייטונג איז געווען אַ מאַגערע, האָט ער זיך נישט גוט געפּילט, געבייזערט זיך און זיך געטשעפעט צו מיר ביי יעדער קלייניקייט, וואָס זשע האָב איך געטון? איך האָב פּרינער איבערגעקוקט אַליין די צייטונג און אויב ס'האַבן דאָרט געפּעלט די נייעס וואָס ער האָט דערוואַרט, האָב איך זיי אַליין צוגעטראַכט.

איך האָב בשעת-מעשה אַריינגעקוקט אין דער צייטונג, מכלומרשט דאָרט גע-
לייענט, אָבער אין דער אמתן האָב איך עס געזאָגט פון אויסנווייניק.

נאָך דעם, ווי איך האָב פאַרענדיקט דאָס לייצען די ידיעות, האָב איך אים
געדאַרפט נאָך פאַרלייענען אַ ראַמאַן. פון די היגע צייטונגס-ראַמאַנען האָט ער
נישט געהאַלטן. ער האָט געהאַט ליגן אַ גרויסן פאַק מיט אַלטע יידישע צייטונגען
פון אַמעריקע און פון זיי האָב איך געדאַרפט פאַר אים פאַרלייענען די ראַמאַנען.
ס'האַט זיך אָפט געמאַכט, אַז אין ראַמאַן איז באַשריבן געוואָרן עפעס אַן עראַ-
טישע סצענע, ביי וועלכער איך בין רויט געוואָרן און איך האָב זי געפרוווט
איבערהיפערן, אָבער דאָס איז מיר זעלטן געלונגען, מחמת דער אַלטער פלעגט
זיך גלייך כאַפן, אַז עפעס פעלט אים דאָ. ווייזט אויס, אַז נישט איין מאָל און
נישט צוויי מאָל האָט ער די ראַמאַנען געלייענט.

ער האָט באַזונדערס רעאַגירט אויף די דאָזיקע שטעלן. און נאָך עפעס: הגם
אַ קראַנקער און דערצו כמעט אַ פאַראַליזירטער, האָט ער אויסגענוצט יעדע גע-
לעגנהייט, כדי מיך צו באַרירן, אָדער איך זאָל אים באַרירן. אַזעלכע געלעגנהייטן
האַבן זיך אָפט געמאַכט, ווי ביים העלפן אים אויסטאָן און אַנטאָן, ביים אויפ-
שטיין און לייגן זיך אד"גל. האָב איך דערפילט זיין ביינערדיקע האַנט אויף מיר,
איז מיר קאַלט געוואָרן אין גאַנצן גוף.

פון טאָג צו טאָג איז ער געוואָרן אומרויקער. זוי פאַר עפעס זיך געשראַקן.
ביז ער האָט זיך צו מיר אַ מאָל געווענדט און מיט אַ סודותדיק קול מיר געזאָגט,
אַז מיר דאַרפן ביידע אַנטלויפן. ווען איך האָב אים געפרעגט פאַרוואָס מיר דאַרפן
עס טון, האָט ער געענטפערט, אַז דערפאַר וויל דער זון וועט נישט מסכים זיין
מיר זאָלן חתונה האָבן.

איך בין געגאַנגען צום זון און האָב אים דערציילט וועגן פאַטערס מצב.
איז ער געקומען אויפן אַנדערן טאָג מיט אַ דאָקטער. דער דאָקטער האָט געראַטן
צו נעמען דעם אַלטן אין שפיטאַל אַריין. איך בין געבליבן איינע אַליין אין דער
דירה במשך פון אַ וואָך. שפעטער איז געקומען דער זון און מיר דערציילט, אַז
דער פאַטער זיינער איז שווער קראַנק. ער וועט שוין נישט אַרויס פון שפיטאַל,
און אויב אַפילו ער וועט יאָ אַרויס, איז נישט אַזוי שנעל. מחמת דעם דאַרף איך
זיך אַרויסציען פון דער דירה.

אַזוי האָב איך פאַרלוירן די אַרבעט. צום גליק האָב איך פאַר דער צייט
אַפגעשפאַרט אַ קליינע סומע און געקענט זיך אַריבערציען אין אַ האַטעל. איך
האָב אָבער באַלד גענומען זוכן אַן אַנדערע אַרבעט. איך האָב זיך באַקענט מיט
איינער אַ פרוי, וואָס האָט געווינט אין אַ שכנותדיקן צימער און זי האָט מיר
געגעבן אַן אַדרעס פון אַ יידן, וואָס גייט מלבושים-קאָנפּעקציע און פאַרקויפט
זיי אויף די מאַרקן. דער ייד פלעגט צושניידן די סחורה און איך פלעג זי נייען.
אַ ביסל נייען האָט מיך די מאַמע אַמאָל אויסגעלערנט. די אַרבעט איז נישט

געווען אַ סטאַבילע און מיר איז געווען זייער שווער זיך אויסצוהאַלטן פון מאַנערן פאַרדינסט.

אין איינעם אַן אַוונט האָב איך זיך געלאָזט צום פאַראיין פון דעפאַרטירטע. איך האָב געקלערט אפּשר צו טרעפּן דאָרט אַ באַקאַנטן, וואָס איז מיט מיר געווען אין לאַגער. איך האָב אָבער דאָרט קיין איין באַקאַנט פנים נישט באַגעגנט. מען איז אָבער געווייר געוואָרן, אַז איך בין געווען אין אַ לאַגער און מיך צוגערעדט צו ווערן אַ מיטגליד. דערווייל האָב איך זיך דערוווסט, אַז די געוועזענע דע-פאַרטירטע געניסן הילף פון „דזשאַינט“. די חודשלעכע הילף קלעקט טאַקע נישט פאַרן גאַנצן אויסהאַלטן, אָבער זי גיט אַ מינימום פון עקסיסטענץ-מעגלעכקייטן. איך האָב זיך פאַר דער צייט שוין געהאַט אַזוי אַנגעמאַטערט, אַז איך האָב באַשלאָסן צו געניסן פֿון דער דאָזיקער שטיצע. איז מיר אַ ביסל לייכטער געוואָרן.

...פון דעמאָלט אַן פּלעג איך פון צייט צו צייט קומען אין פאַראיין. ווייזט אויס, אַז פון זיי האָבן אויך אַנדערע אינסטיטוציעס באַקומען מיין אַדרעס און איך פּלעג אָפט דערהאַלטן איינלאָדונגען צו פאַרשיידענע אונטערנעמונגען. זעלטן בין איך געגאַנגען. איין מאל האָבן עטלעכע געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס אַר-גאַניירט אַ בשותפותדיקן אַוונט צום זכר פון די אויפשטענדלער אין וואַרשע-ווער געטאָ. האָב איך באַשלאָסן אַהין צו גיין.

עמעצער האָט מסתמא איבערגעגעבן דעם פרעזידענט וועגן מיר; ווייס איך נישט צי מען האָט אים שלעכט אינפאַרמירט, אָדער אים אַליין איז איינגעפאַלן מיך איינצולאָדן אין פרעזידיום און נאָך דעם אין זיין רעדע זאָגן, אַז דער היינטיקער אַקט צום אַנדענק פון די אויפשטענדלער אין וואַרשעווער געטאָ וועט זיין אַ באַזונדערס פייערלעכער, מחמת אין פרעזידיום געפינט זיך איינע, וואָס האָט אַליין דורכגעמאַכט געטאָ און לאַגער און דערנאָך געקעמפט אין די וועל-דער ווי אַ פאַרטיזאַנקע.

בין איך געבליבן זיצן אַ פאַרווונדערטע. זיך אומגעקוקט: בין איך דאָך די איינציקע פרוי, וואָס זיצט אין פרעזידיום, מיינט מען דאָך דאָס טאַקע מיך. האָב איך אַ שעפטשע-געטון צום שכן פון פרעזידיום, אַז דער פאַרזיצער האָט אַ טעות און מען דאַרף אים אויפּמערקזאַם מאַכן אויף דעם. האָט ער אַ מאַך-געטון מיט דער האַנט, ווי געזאַגט: ס'איז נישט וויכטיק, נעמט אייך נישט איבער! דער פאַרזיצער האָט נאָך ווייטער געצויגן, ביז ער האָט ענדלעך מיט התלהבות אויס-געשריגן:

— כבוד די אַלע, וואָס האָבן מיט דער ביקס אין דער האַנט פאַרטייליקט אונדזער כבוד!

דער זאַל האָט אויפגעשטורעמט מיט אַ לאַנג-דויערנדיקן בראַוואַ-פאַטשן. די דרשות האָבן דערנאָך זיך געצויגן דריי שעה אָבער איך האָב כמעט

גארנישט געהערט. איך בין געזעסן א פארשעמטע, וואָס האָט דער פּאַרזיצער פון מיר געוואָלט? איז אים ווייניק וואָס איך בין געווען אין געטאָ און אין אַ לאַגער. נאָר ער מוז נאָך דווקא האָבן, אַז איך זאָל אויך זיין אַ פּאַרטיזאַנקע. האָט ער אַזעלכע געדאַרפט האָבן צום רומל, פּאַרוואָס האָט ער דווקא מיך דערצו אויס-געקליבן? איך האָב קוים זיך דערוואַרט, אַז דער „אַוונט“ זאָל זיך ענדיקן. פאַר פּאַרדראָס האָב איך נישט געקענט איינזיצן אויפן אָרט. איך טאָר אָבער מיט גאַרנישט פּאַרראַטן מיין אומצופרידנקייט, ווען אַזוי פיל אויגן קוקן אויף מיר פון זאָל. דער „אַוונט“ האָט זיך ענדלעך געענדיקט און איך בין צוגעגאַנגען צום פּאַרזיצער און געפרעגט:

— פּאַרוואָס האָט איר געזאָגט דעם עולם, אַז איך בין געווען אַ פּאַרטיזאַנקע?

האַט ער מיך אָנגעקוקט אַ פּאַרחידושטער:

— וואָסזשע, ס'איז אַ בושה צו זיין אַ פּאַרטיזאַנקע?

— נישט נאָר, וואָס ס'איז נישט קיין בושה, נאָר ס'איז אַ גרויסער כבוד, —

האַב איך געענטפערט — אָבער איך בין נישט געווען קיין פּאַרטיזאַנקע און האָב מיר דעם כבוד נישט פּאַרדינט.

דער פּאַרזיצער האָט זיך שוין אויפגעהעגט:

— גענוג וואָס איך טו אייך אַן כבוד, און לאַד אייך איין אין פרעזידיום און

הויב אייך נאָך אויף העכער ווי איר האָט זיך פּאַרדינט — האָט איר טענות צו מיר? וואָס האָב איך אים אויף דעם געזאָלט ענטפערן? — איך האָב געשוויגן. פון

דעמאָלט בין איך שוין מער, אויף אַזעלכע „אַוונטן“ נישט געגאַנגען.

...פאַר דער צייט, האָב איך מיך אויסגעלערנט בעסער נייען און האָב באַ-

קומען אַרבעט אין אַ גרעסערער פאַבריק, וואָס האָט געהערט צו אַ יידן. איך האָב שוין צוביסלעך גערעדט פּראַנצויזיש און זיך פאַרחברט מיט די אַנדערע אַרבע-

טערנים, וועלכע זענען געווען, אויסער איינע, אַן עלטערע יידישע פרוי — פּראַנ-צויקעס.

איך האָב זיך באַקענט מיט זייער נויט און מאַט זייער „אַמור“, ווי זיי רופן עס.

די טייטש פון וואָרט איז טאַקע ליבע, אָבער דאָ אין פאַבריק ווערט עס געמיינט פשוט: געשלעכטלעכע באַצונגען. די פרויען און די מיידלעך רעדן דערפון אַזוי

פריי און נאַטירלעך, ווי וועגן קליידער און מאַכלים.

קיין מענער האָבן נישט געאַרבעט. דער איינציקער מאַן, וואָס פלעגט זיך

אַהער ווייזן, איז געווען דער באַלעבאַס, אַ מענטש פון איבער די פּערציק, ער האָט געהאַט אַ פרוי און קינדער. הגם ער איז געווען אַ שטרענגער, נישט גע-

איילט זיך מיט אַ הוספה, פונדעסטוועגן האָבן דאָ אַלע נישט אים באַרעדט, נאָר זיין פרוי. מען האָט דערציילט, אַז זי איז נישט קיין שיינע, אַז זי ווייסט ווי אַזוי

זיך אַנצוטאָן און אַז ער טוט גוט, וואָס ער פאַרראַט זי מיט אַנדערע.

פאַרשטייט זיך, אַז יעדע האָט געהלומט דערפון, אַז ער זאָל פאַרראַטן זיין

ווייב מיט איר. אז זי זאל ווערן זיין געליבטע. דערמיט וואלטן זיי אויך דערלעבט א נקמה אין זיין ווייב. וואלט וועלכע פון זיי אים באגעגנט סתם אין גאס, וואלט זי אויף אים נישט געלייגט קיין אַכט. ער איז לחלוטין נישט געווען קיין שיינער. אָבער דאָ האָבן זיך אַלע באַמיט אים געפֿעלן צו ווערן. ס'האָט זיי געצויגן זיין געלט און זיין מאַכט איבער אזוי פיל פֿרויען.

איך האָב ביי אים שוין געאַרבעט עטלעכע חדשים און זיך נישט פֿאַרגע־ שטעלט, אז ער ווייסט, אז איך בין געווען אין אַ לאַגער. איך האָב נישט גערן צו רעדן פֿון יענער צייט. מיר דאַכט זיך, אויב איך וועל דאָס טון, וועט מען מיך חושד זיין, אז איך וויל דערמיט אַרויסבאַקומען מיטגעפֿיל פֿון אַנדערע לגבי זיך, אז איך וויל מען זאל מיך באַזונדערס אַרויסזען. איך האָב נישט באַמערקט, אז דער באַלעבאַס זאל אויף מיר מער אויפֿמערקזאַם זיין ווי אויף אַנדערע און איך בין דערפֿון געווען צופֿרידן.

אַרויסגעוויזן האָט זיך אָבער עפֿעס אַנדערש:

איין מאל בעת איך בין אַרויסגעגאַנגען פֿון דער פֿאַבריק נאָך דער אַרבעט, איז ער געשטאַנען פֿאַרן טויער מיט זיין אויטאָ. ווי ער האָט מיך דערזען, האָט ער מיך צוגערופן און מיר געזאָגט, אז ער פֿאַרט איצט פֿונקט אין דער ריכטונג פֿון האַטעל וווּ איך וווינ (ער האָט געהאַט מיין אַדרעס ביי זיך אין ביראָ און זעט אויס, אים פֿאַרגעדענקט) און איז גרייט מיך אונטערצופֿירן מיטן אויטאָ ביז אַהין. איך האָב זיך פֿאַרווונדערט אויף זיין אומגעריכטער העפֿלעכקייט און אים געדאַנקט, נאָר דערנאָך האָב איך צוגעגעבן, אז איך וויל פֿאַרן אַהיים, ווי יעדן טאָג — מיט דעם מעטראָ. ער האָט זיך אָבער איינגעקשנט ביי זיינס, ביז איך האָב באַשלאָסן אים צוליב צו טון. סוף־כל־סוף, פֿאַרוואָס זאל איך אים נישט נאָכגעבן אַזאַ קלייניקייט?

מיר האָבן זיך שוין געפֿונען נאָענט צום האַטעל, ווי ער האָט אָפֿגעשטעלט דעם אויטאָ פֿאַר אַ קאַפּע־הויז.

— מיר וועלן אַריינגיין אין קאַפּע אויף אַ וויילע עפֿעס אַ טרונק־טון —

האָט ער געזאָגט.

איידער איך האָב נאָך באַוווּן צו ענטפֿערן, איז ער שוין געווען אינדרויסן, געעפֿנט דאָס טירל פֿון אַרט, וווּ איך בין געזעסן, מיר דערלאַנגט די האַנט און מיר געהאַלפֿן אַרויסגיין פֿון אויטאָ. ווי איך זע, האָט ער זיך צוגעגרייט צו עפֿעס. פֿאַרפֿאַלן, איך וועל מוזן זיין געדולדיק.

בעת מיר זענען געזעסן און געטרונקען קאַווע (ער האָט פֿאַרגעשלאָגן צו טרינקען אַן אָפּעריטיוו, נאָר איך האָב נישט געוואָלט), האָט ער מיר דערציילט, אז נאָך איידער איך בין צו אים געקומען אַרבעטן, האָט ער מיך שוין געזען אויפֿן „אַוונט“ צום אַנדענק פֿון אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ און ער האָט מיך באַווונדערט פֿאַר מיין העלדישקייט. האָב איך אים געענטפֿערט, אז דער

פארזיצער האָט נישט געזאָגט דעם אמת: איך בין נישט געווען קיין פארטיזאָנקע אין די וועלדער, נאָר געווען בלויז אין געטאָ און דערנאָך אין אַ לאַגער. האָט ער זיך נישט אַנטוישט און געזאָגט, אַז דאָס איז פאַר אים נישט קיין קלענערער חידוש. ער האָט זיך פאַרגעשטעלט, אַז אַ מיידל, וואָס איז דורכגעגאַנגען אַ געטאָ און נאָך דערצו אַ לאַגער, דאַרף זיין פאַרטריקנט, געעלטערט און דאָ זעט ער גאָר פאַר זיך אַ יונג און שיין מיידל. נישט געקוקט אויף דעם האַלט ער אָבער, אַז איך האָב אַ סך געליטן און דאַרף איצט באַקומען אַ פאַרגעלטונג פאַר יענע נישט־אויסגעלעבטע יאָרן.

— איך שענק אייך אַוועק דעם נעכטן — האָב איך געענטפערט — איך וואָלט געווען צופרידן, ווען דאָס לעבן באַצאָלט מיר כאַטש די חובות, וואָס עס איז מיר שולדיק פאַרן היינט.

ער האָט געענטער צוגערוקט זיין שטיל צו מיינעם און זיך באַמיט, אַז זיין שטים זאָל זיין וואָס מער פריינטלעכער און ווייכער:

— איר האָט אָפגעפינצטערט יאָרן און איצט קומט אייך ווידער אויס שווער צו אַרבעטן. איר זענט אָבער נאָך יונג און האָט אַ רעכט צו געניסן פון אַלע פריידן פון לעבן. אוודאי איז דאָס שווער צו דערגרייכן פון פאַבריקס־אַרבעט. איך בין אָבער גרייט אייך אַ ביסל צו העלפן. איך דאַרף נאָר פילן, אַז איר ווייזט אויך אַרויס אַ ביסל אויפמערקזאַמקייט צו מיר.

ווייס איך שוין צו וואָס ער צילט. אַלץ אין מיר האָט אויפגעקאָכט פאַר בושה און פאַר כעס. איך האָב אָבער, דאַכט זיך, אים געענטפערט רוזיק:

— ניין! איך וועל אייך די דאָזיקע אויפמערקזאַמקייט נישט אַרויסווייזן. איך האָב דאָ אָפגעזאָגט אַ מאָן, אַפילו נישט אַזאַ רייכן זוי איר, אָבער אַ גענוג פאַרמעגלעכן, צו ווערן זיין פרוי, ווייל איך האָב אים נישט ליב געהאַט, וועל איך אוודאי נישט ווערן איצט אייער געליבטע בלויז פאַר געלט. פעלן דען דאָ פרויען, וואָס זענען גרייט זיך אָפצוגעבן פאַר געלט?

ער האָט געזאָגט ווי אין שפּאַס, אָבער איך האָב אויך געשפירט אין קול פאַרדרוס:

— לויט אייער קריגערישן טאָן, הויב איך טאַקע אָן צו גלויבן, אַז איר זענט געווען אַ פאַרטיזאָנקע. דאָ איז אָבער נישט קיין וואַלד, נאָר פאַרזי!

ער האָט גלייך צוגערופן דעם קעלנער, באַצאָלט, און מיך אַרויסבאַגלייט אין גאַס. אין האַטעל אַריין האָט ער מיך שוין נישט צוגעפירט מיט זיין אויטאָ. ער האָט זיך מיט מיר אָפגעזעגנט אויף דעם אַרט און איז אַוועקגעפאַרן.

אויף צומאַרגנס, ווען איך בין געקומען אין פאַבריק, האָט זיך צו מיר דער־נענטערט איינע אַן אַרבעטערין, מיט וועלכער איך האָב מיך פאַר דער צייט באַפריינדט און מיר שטיל געזאָגט, אַז זי האָט נעכטן אין אַוונט געזען, ווי דער פאַטראָן האָט מיך אַריינגענומען אין זיין אויטאָ.

— זיי נישט קיין נאָר — האָט זי געשעפטשעט — ווייס ווי מיט אים זיך צו באַגיין. מאַך עס נישט ביליק. זע, וואָס מער מתנות פון אים אַרויסצוציען! איך האָב איר אויף דעם גאַרנישט געענטפערט. צו וואָס זאָל איך איר דערציילן דעם אמת? זי וועט סיידווייסיי מיר נישט גלויבן.

...דעם קרוב האָב איך פאַר דער צייט עטלעכע מאָל באַגעגנט. מערסטנטייל האָבן מיר זיך נאָר באַגריסט און ווייטער געגאַנגען יעדער זיין וועג. פון אַ קורצן שמועס מיט אים האָב איך זיך איין מאָל דערוויסט, אָז ער האָט חתונה געהאַט. שפעטער האָב איך געהערט דורך אַ זייטיקן מענטשן, אָז ער האָט שוין אַ יינגעלע. געוויס, אַזוי איז דער גאַנג פון לעבן. אַזוי פירן זיך מענטשן.

לעצטנס האָב איך אים באַגעגנט אין גאַס. ער איז צוגעקומען און מיט מיר אַנגעהויבן פאַרפירן אַ שמועס. ער האָט טאַקע אַנגעהויבן מיט פראַגן וועגן דעם, וואָס איך טו און ווי איך פיל זיך, אַבער געפילט האָב איך, אָז ער איז נישט צוגעקומען, כדי זיך צו דערוויסן וועגן מיין לעבן. נאָר צו דערציילן וועגן זיינעם. ער האָט מיר טאַקע איבערגעגעבן פרטים פון זיין לעבן במשך פון דער צייט זינט מיר האָבן זיך צעשיידט. דערציילט וועגן זיינע געשעפטן, וועגן זיין פרוי און קינד. ער פאַרבעט מיך צו קומען אין אַ זונטיק, צי אין אַ יום־טוב צוגאַסט. בין איך דאָך אַ קרובה. ער וועט זאָגן דעם קינד, אָז איך בין זיינע אַ מומע, צי ווייס איך ווי דאָס קינד הייסט? — שמואליק, הייסט עס, נאָך דעם יינגערן ברוי־דער, וואָס איז געהרגעט געוואָרן דורך די דייטשן.

איך האָב פריער נישט געהאַט בדעה נאָכצוקומען זיין בקשה און גיין צו אים אויף אַ באַזוך, אַבער הערנדיק זיינע לעצטע ווערטער, האָט מיך אַרומגע־נומען אַ מאַדנער געפיל. דאָס קינד הייסט שמואליק, שמואליק! — פונקט ווי ער — איך מוז אַהין גיין און אים זען!

אין נאָענטסטן זונטיק בין איך אַהין געגאַנגען. ער האָט זיך מיט מיר זייער דערפרייט. קען זיין אָז נישט געקוקט אויף מיין צוזאָג צו קומען, איז ער אין דעם נישט געווען זיכער. זיין פרוי האָט זיך נישט געפילט פריי, געווען צע־מישט. דער מאַן האָט איר מסתמא נישט איין מאָל דערציילט וועגן מיר. ווייזט אויס, אָז זי ווייסט, אָז איך בין נישט בלויז איר מאַנס אַ קרובה, נאָר אויך געקענט זיין אויף איר אַרט — זיין ווייב.

האָט זי אים ליב? אפשר יא, אפשר ניין. ביי וועלכער פרוי ס'איז דער עיקר ליבע און ביי וועלכער — באַקוועמע לעבנס־באַדינגונגען. דער מאַן איז פאַר דער דאָזיקער פרוי ווי פאַרן עראַפלאַן — די זיכערע ערד, פון וועלכער מען קען זיך אויפהייבן און דערנאָך פליען אין יעדער ריכטונג, ווהיין דאָס האַרץ גלוסט. זי מאַכט אַלע עקספערימענטן מיט מענער ערשט נאָך דעם, ווי זי האָט זיך פריער מיט איינעם פאַרויכערט.

באַלד האָט דער טאַטע אַריינגעבראַכט דאָס יינגעלע פון קינדער־צימער.

איך האָב עס גענומען אויף די הענט און פלוצים האָב איך דערזען אַן אויס-
טערלישע זאך: דאָס יינגעלע, וואָס טראָגט שמואליקס נאָמען, איז אויך צו אים
זייער ענלעך. נעמט זיך גאָר די ענלעכקייט פון טאַטן, ווייל ביי אַ קינד זענען
די שטריכן פון פנים איידעלער? איך האָב זיך די גאַנצע צייט דערנאָך נישט
געקענט באַפרייען פון דעם געדאַנק, אַז די דאָזיקע פרעמדע פרוי, נישט נאָר
וואָס זי האָט אַ שיינע דירה, אַזויפיל באַקוועמעלעכקייטן, נאָר האָט נאָך שמואליקן
ביי זיך...

...איך בין געוואָרן אַרבעטסלאָז. דער נייער סעזאָן הייבט זיך ערשט אָן ווידער
אין האַרבסט; ס'אַרבעטן נישט קיין סך מענטשן אין פאַבריק און אַפילו די, וואָס
אַרבעטן יאָ — אַרבעטן ווייניקער שעהן אין טאָג ווי פריער; וואָלט דער באַלעבאָס
פון דער פאַבריק געוואָלט, וואָלט איך אויך איצט נישט אַרומגעגאַנגען ליידיק,
איז ער אָבער ברוגז אויף מיר זינט איך האָב אים אָפגעוואָרפן זיינע ליבעס-
פאַרשלאָגן.

אויב דאָס איז נאָך געווען ווייניק, איז צוגעקומען נאָך אַ צרה:
ווען איך בין געגאַנגען נעכטן אין „קאָזשאַסאַר“ אַפצונעמען די חודשלעכע
שטיצע, האָט מען מיר געהייסן צוואַרטן אויפן וויצע-דירעקטאָר. ער וויל מיט
מיר רעדן. יעדעס מאָל, ווען איך דאַרף אַהער גיין, פיל איך זיך נישט גוט. איך
וואָלט געוואָלט, אַז דאָס אויסצאָלן זאָל וואָס שנעלער צוגיין, הגם וואָס האָב איך
זיך צו שעמען פאַר די מענטשן, וואָס שטייען מיט מיר אין איין ריי — זיי זענען
דאָך אויך אַהער געקומען נאָך הילף. ווידער וואָס דאַרף איך זיך שעמען פאַר די,
וואָס גיבן — זיי גיבן דאָך נישט זייערס. וויפיל איך זאָל דאָס זיך נישט אויס-
טייטשן — ווערט מיר אַלץ נישט גרינגער.

איך בין געשטאַנען פאַר דער טיר פון וויצע-דירעקטאָר און געוואַרט. דאָס
וואָס ער וויל מיט מיר אַליין רעדן, איז נישט קיין גוטער סימן. בעת מען האָט
ענדלעך אויסגערופן מיין נאָמען, האָב איך דאָך געדאַרפֿט זיין צופרידן, וואָס
איך וועל דאָ נישט דאַרפן מער שטיין, אָבער איך בין געוואָרן אין גאַנצן צעטומלט.
גענוג, אַז די מענטשן אַרום האָבן געקענט מיין פנים, איצט ווייסן זיי שוין אויך
ווי איך הייס.

דער וויצע-דירעקטאָר האָט מיר גלייך געשטעלט אַ מאַדנע פראַגע:

— ווי זענען אייערע אויסזיכטן אַוועקצופאַרן פון דאַנען?

איך האָב אים נישט געוויסט וואָס צו ענטפערן.

האָט ער שוין מיר מער נישט געשטעלט קיין אַנדערע פראַגע, נאָר יענע
מיר געפרוּווט אויפקלערען:

— מיר העלפן מענטשן, וואָס וואַרטן אויף וויזעס; וואָס גרייטן זיך פריער

אַדער שפעטער צו פאַרלאָזן דאָס לאַנד, נאָר דערווייל מוזן זיי זיך צוליב געוויסע

סיבות פאַרהאַלטן; אויב איר האָט נישט בדעה אַוועקצופאַרן — האָבן מיר גאָר-

נישט קעגן דעם, אז איר זאלט זיך דא אינארדענען. מיר זענען גרייט פאר איך צו פארלענגערן די שטיצע אויף נאך עטלעכע חדשים, אבער דערנאך — ליידער... איר וועט דערנאך זיך אליין מוזן אן עצה געבן...

איך בין ארויסגעגאנגען אין גאנצן א נידערגעשלאגענע, א פארלוירענע. ערשט איצט האב איך מיר אפגעגעבן א חשבון וויפל פליטים, וואס האבן גע-וווינט אין האטעל מיט מיר צוזאמען, זענען פאר דער לעצטער צייט אוועקגע-פארן. ס'זענען אויך אוועקגעפארן אנדערע פליטים, וואס איך האב געקענט. וועלכע זענען געפארן קיין קאנאדע, וועלכע קיין אויסטראליע, א טייל איז אויך געפארן קיין ישראל. ווער ס'האט אויף זיך געפילט די גרוילן פון דער לעצטער מלחמה — דער האט שוין מורא צו בלייבן אין איראפע. אוודאי זענען פאראן אויך אויסנאמען, באזונדערס צווישן די, וואס האבן דא פאר דער מלחמה גע-וווינט, די דאזיקע קענען זיך אזוי לייכט, צוליב פארשיידענע סיבות, נישט צע-שיידן מיט פאריז.

איך פארשטיי זיי זייער גוט. איך אליין האב זיך אויך שוין זייער צוגע-וווינט צו דער שטאט פאריז. שטיין און געוויקס קוקן אויף זיך אומעטום ווי שונאים, אבער דא זענען זיך ווי צוזאמענגעוואקסן די היזער מיט די בייער. די בריקן באצווינגען די סען אויף פארשיידענע ערטער, אבער מיט וויפיל צערט-לעכקייט און שארם. איין הויז איז נישט גלייך צום צווייטן און פון דעסטוועגן הארמאניזירן זיי און שאפן ווונדערלעכע גאסן. וויפל איך זאל נישט גיין שפא-צירן איבער דער שטאט, אנטדעק איך יעדעס מאָל אויף ס'ניי אַ ניי געסל, צי אַ ווינקל, וואָס איבערראַשט מיט זיין אנדערשדיקייט און אינטימקייט. גייענדיק איבער די גאסן פיל איך, ווי איך. וואָלט געבלעטערט הונדערטער יאָרן געשיכטע. גייענדיק איבער די מוזייען — ווי איך וואָלט געזען דאָס כסדרדיקע וואַקסן און שטייגן פון דעם מענטשן, פון זיין קולטור און קונסט. וווּ איז דער צענטער פון דער שטאָט, דער חשובסטער טייל? — יעדע געגנט איז חשוב פאַר זיך. גיט אַרײַן עפעס אײגנס אין דעם שותפות.

וועהן איך וועל פון דאנען אוועקפארן, דאכט זיך מיר, וועל איך אריין אין א טעמפן ווינקל. דא — בין איך ווי אינמיטן פון דער וועלט. דא זיין הייסט אויך זיין אומעטום. פון דאנען זענען נאך אלע וועגן פאר מיר אפן. אלע וועגן פון דער וועלט לויפן זיך אהער צונויף, ווי די גאסן און אוועניס צום פלאץ עטואל. טוט אן א מענטש א נייעם בגד — היט ער זיך כסדר, אז ער זאל אים נישט צעקנייטשן, אז ער זאל אים נישט פארפלעקן, אז ער זאל אים נישט צע-רייסן. אין פאריז פילט זיך יעדער אזוי באקוועם און פריי, ווי אין אן אלטן מלבוש...

..איך בין געבליבן אן ארבעט. איך באקום שוין אויך נישט מער קיין שטיצע. איך לעב פון דעם ביסל אפגעשפארטן געלט, מוז איך זיין זייער פארוזיכטיק און

היטן יעדן פראנק. איד עס אין א ביליקער פאלקסקינד. אהין קומען פארשיידענע ארעמעלייט. ס'איז דארט זייער שמוציק. אויב ס'איז מיר געווען שווער פריער צו ווארטן איין מאל אין חודש אויף דער שטיצע, מוז איד שוין שטיין און ווארטן יעדן טאג אויף דעם מאגערן מיטאג און זיין אויסגעשטעלט אויף בויון.

צום פרישטיק באנוגן איד זיך שוין בלויז מיט א ביסל טיי און אין אונט מיט א פרוכט. אזוי גייען אזעק טעג און וואכן. איד בין געווארן אפגעשוואכט. וועגן צושטאנד פון מיינע נערוון איז דער בעסטער עדות דער שלאף. יעדע נאכט זע איד מיך צוריק אין געטא, צי אין לאגער. ווען איד זאל דארט געווען באקומען אזא עסן, וואלט איד מיך אודאי געווען געפילט גליקלעך. די פריי האט זיך אבער אירע געזעצן און פאדערונגען.

דא שטייען אפן די קראמען מיט כלערליי מינים שפייו. פון די רעסטא-ראנען לאזן זיך הערן ריחות, וואס וועקן דעם אפעטיט. אויף די גאסן פארן ארום וועגעלעך מיט טרויבן, באנאנעס, אנאנאסן, וועלכע זענען געווען אפילו מיין חלום פאר דער מלחמה. זיי רייצן זיך מיט מיר; זע, אינדזערע ווארעמע קאלירן; נעם אונדז אין די הענט אריין און זע ווי מיר זענען צייטיק, ביים אריין אין אונדז דיינע ציין און ס'וועט רינען זאפט און וויין.

אודאי איז פאריז מחמת דעם נישט מיאוסער געווארן. איד גיי נאך איצט אפט שפאצירן איבער דער שטאט. באזונדערס האב איד ליב צו זיצן אונטער א בריק און קוקן אויף די וואסערן פון דער סען. אנדערש האב איד געזען די שטאט אין די פרייע זונטיקן און ימים טובים וואס איד האב געהאט. בעת איד האב געארבעט און אנדערש זע איד זי איצט. סוף-כל-סוף זע איד דאך נישט קיין פילם אין א קינא, ווו מ'האט הנאה בלויז פון זען. פאר מיינע אויגן גייט דאך אדורך דאס לעבן ממש.

איד האב זיך דא אנגעהויבן צו פילן נאך איינזאמער ווי אין געטא. אדער אין לאגער. דארט בין איד געווען איינע פון א סך, פון א כלל. ס'האט אונדז אלע פארבונדן דער בשותפותדיקער גורל. איד האב זיך תמיד געפילט די גע-רעכטע, ווי די, וואס ליידט, ווייל זי און אירע עלטערן האבן געוואלט זיין אן-דערע ווי די, צווישן וועלכע זיי האבן געווינט. צוליב וואס לייד איד איצט? וואס פאר א שותפות האב איד נאך איצט מיט די אלע יידן דא? אזא גרויסן חלק האב איד גענומען אין זייערע ליידן און אזא קליינעם — אין זייער ווילטאג.

ס'האט זיך אין מיר צוגלייך אויך אויפגעוועקט אן אנדערער הונגער... איד האב שוין פריער דערמאנט, אז איד האב ליב געהאט דעם יינגערן ברודער פון מיין פאריזער קרוב. דאס איז אבער געווען א ליבע א געהיימע, וועלכע איד האב געטראגן אין מיין הארצן און ער, קען זיין, איז אומגעקומען און פון איר אפילו נישט געהאט קיין אנונג. דערפאר האב איד שפעטער אין געטא געזען בילדער, וואס האבן מיך אין גאנצן צעטרייסלט. געווען אזעלכע

צווישן מיינע חברטעס, וואָס האָבן זיך אָפגעגעבן יעדן מאַכער פון יודנראַט, יעדן פּאַליציאַנט און שמוגלער, פאַר אַ ברויט, צי אַ טאַרבעלע קאַרטאַפּל. די דאָזיקע קאַנפּראַנטאַציע פון דער גרויליקער ווירקלעכקייט האָט מיך אין גאַנצן צעמישט. ס'זענען אָבער געווען מענטשן, וואָס גלייך ווי זיי זענען אַרויס אויף דער פּריי, האָבן זיי זיך גענומען בויען אַ משפּחה. ווי איז דאָס מעגלעך געווען גלייך פון אומקום איבערצוגיין צום אָנהייבן פון דאָס ניי? מיר האָט זיך געדאַכט, אַז עס איז נויטיק אַ פּויע. אַ פּויע אויף צו קענען זיך באַטראַכטן און זיך אַרומקוקן. איך מיין אָבער, אַז זיי זענען געווען גערעכט און נישט איך. אַ סך זאַכן, וואָס מען האָט געטון אין די ערשטע טעג פון צוריקגעווענעם לעבן און דער צוריק־דערגרייכטער פּריי, האָט מען שוין שפּעטער נישט געוואָגט צו טון.

איך ווייס נישט צי מחמת דעם, וואָס איך האָב געהאַט מער צייט אַרומצו־גיין און זיך צוצוקוקן, אָדער ווייל איך בין אָפגעשוואַכט געוואָרן פון הונגער — האָט זיך אין מיר דערוועקט דער צווייטער הונגער — דער הונגער נאָך ליבע. אַזוואַי האָבן מיך איבערראַשט בעת מײן קומען אַהער די פּאַרלעך, וואָס שטייען זיך אינמיטן דער גאַס און האַלטן זיך אַרומגענומען און קושן זיך. איך האָב זיך אָבער מיט דער צייט צו זיי צוגעוויינט. מיטאַמאַל האָבן מיך די דאָזיקע פּאַרלעך גענומען ווידער אינטערעסירן.

אַט בין איך געאַנגען דורך איינער אַ גאַס און געזען אַזאַ פּאַרל. בעת איך האָב זיך אומגעקערט נאָך אַ האַלבער שעה, האָב איך זיי געטראַפּן אויפן זעלבן אַרט און אפשר האָבן זיי אויך געהאַלטן ביי דעם זעלבן קוש. צי האָבן זיי טאַקע נישט קיין היים און מוזן דאָס דווקא טון אינמיטן וועג? אפשר האָבן זיי די טבע פון אַקטיאָרן, וואָס מוזן האָבן צושויער, כדי זיך צו באַגייסטערן? טייל מאַל דאַכט זיך מיר גאָר, אַז זיי זענען ווי קינדער, וואָס ווען ס'פאַלט זיי עפעס איין — מוזן זיי עס גלייך אויפן אַרט באַקומען.

אויסער דעם דרייען זיך אַרום איבער די גאַסן אַזעלכע פּרויען, וואָס פאַר־קויפּן זיך. אין האַטעל, וווּ איך וווי, געפינען זיך עטלעכע צימערן, וואָס זענען באַשטימט פאַר „אמור“. איך האָב נישט קיין טבע נאָכצוקוקן די מענטשן, וואָס וווינען דאָ. מענטשן קומען און גייען. איך האָב אָבער עטלעכע פּרויען געזען צו־אַפּט אַרויף און אַראַפּגיין. די פּרויען זענען די זעלבע, אָבער די מענער, וואָס באַגלייטן זיי, זענען יעדעס מאַל אַנדערע. ביז איך־האָב מיך ענדלעך געכאַפּט ווער די פּרויען זענען און מיט וואָס זיי פאַרנעמען זיך.

אין איינעם אָן אַוונט איז די באַלעבאַסטע פון האַטעל געזעסן אויף אַ בענקל פאַר איר האַטעל און די פּרויען, וואָס האָבן זיך געדרייט אויפן עק פון דערבייזקן בעסל, זענען צו איר צוגעאַנגען און מיט איר געכאַפּט אַ שמועס. האָט עס מיך געהיידוּשט, פאַרוואָס די באַלעבאַסטע שעמט זיך נישט מיט זיי צו שמועסן. אָבער דערנאָך האָב איך זיך אויפּגעהערט צו חידושן. מאַריר־אַז האָט מיר דערציילט,

אז די באַלעבאָסטע האָט אַ געליבטן, וואָס וווינט טאַקע אין דעם האַטעל. ער איז אַן אַלזשיריאַנער, אַ יונגער בחור. אויסער דעם וואָס ער צאָלט איר נישט פאַרן וווינען, באַרגט זי אים כסדר געלט, וואָס ער גיט קיין מאָל נישט אָפּ. אַפּט ברעכט אויס אַ קריג צווישן ביידע. ווי מ'שמועסט, איז זי אים חושד, אַז ער האָט נאָך אַן אַנדערע געליבטע. ס'זענען פאַראַן אַזעלכע וואָס זאָגן, אַז דאָס איז נישט קיין געליבטע, נאָר אַ געליבטער...

ווי קען אַ פּרוי זיך דאָ באַרימען מיט שיינקייט, ווען אַזויפיל שיינקייט שטייט און באַט זיך אַן צו פאַרקויפן אין גאַס. נישט איין מאָל איז מיר אַ בחור נאָכגעגאַנגען, מיט מיר געוואַלט פאַרפירן אַ שמועס. ער האָט אָפּילו געהאַט אַ סימפּאַטיש פנים, אָבער יעדעס מאָל האָב איך מיך דערמאַנט אין איינעם אַן אַוונט, ווען איך בין אַרויפגעגאַנגען צו זיך אין צימער און באַגעגנט אויף די טרעפן גיין איינע פון די פרויען מיט אַ גאַסט. זי איז שוין געוויס געווען אַלט עטלעכע און פּערציק יאָר, דערצו נאָך אויסגעזען צו זיין לאַנג אין פאַך, און ער — אַ בחור פון אַ צוואַנציק. צי קען אַזאַ יונגער און שיינער בחור זיך דאָ נישט געפינען קיין מיידל? אפשר ציט עס אים בכיוון צו אַזאַ אַלטער, ווייל ער איז קרענקלעך? איז נישט דער, וואָס איז מיר נעכטן נאָכגעגאַנגען, געווען אייער-נעכטן ביי דער זעלבער, אָדער ביי אַזאַ ענלעכער? אויב אַזוי, ווי קען איך זיך באַרימען מיט מיין דערפאַלג?

ווען ס'גייעט וועגן ערשטן הונגער — שטעל איך זיך צופרידן מיט אַ שטיקל ברויט, מיט אַ קאַרטאָפּל, צי אַ גלעזל קאַווע. אָבער וואָס נוגע דעם צווייטן הונ-גער, ווי שטאַרק ער זאָל נישט זיין — קען איך נישט גיין אויף הנחות. מ'זעט דאָס געוויס נישט גלייבן אַ מיידל, וואָס איז דורכגעגאַנגען געטאָ און לאַגער. מ'זעט מיינען, אַז מחמת דעם, וואָס איך האָב זיך אָנגעזען מיט אַזוי פיל אכזריות, הפקרות און אויסגעלאַסנקייט, האָב איך שוין אין גאַנצן פאַרלוירן דאָס געפיל פאַר וואַרעמער מענטשלעכער ליבע. פאַר דער ליבע, וואָס נאָר אַ יחיד קען געבן אַ צווייטן יחיד. אויב אָפּילו דער דאָזיקער איינער געפינט זיך נישט, האָט זיך זיכער נישט געלויבט דער געראַנגל און אַזויפיל ענערגיע, כדי זיך צו ראַטעווען און זיך צו דערהאַלטן ביים לעבן.

...איך האָב אים שוין פיל מאָל באַגעגנט אויף די טרעפן פון האַטעל. ער וווינט, ווייזט אויס, אויפן צווייטן שטאַק, דאָס הייסט, אַז ער קען זיך דערלויבן צו צאָלן טייער. איך האָב אים אויך באַגעגנט אונטן, אין ביראָ פון האַטעל, ווו ער האָט אָפּגענומען אַ ברויוו. ער איז אַ שיינער בחור און מ'זעט, אַז ער ווייסט דערפון כסדר. ער האַלט זיך פריי און זיכער. ער זעט אויס ווי אַן אויסטויגער אין לעבן. ווען איך גי אַרויף און ער שטייט אונטן, פיל איך ווי זיינע בליקן ברענען מיין רוקן. איך האָב מורא, אַז באלד גליטש איך זיך אויס און פאַל אַראָפּ פון די טרעפן. איך האָב מורא פאַר אים. איך נעם אים באלד אַריבער אין געטאָ.

צי אין לאַגער און קלער וואָס ער וואָלט געווען דאָרט געטון און ווי זיך אויפֿ-
געפירט. ער וואָלט מסתמא געווען אַ פּאַליציאַנט, צי אַ שמוגלער. איך ווייס, אָן
אַזוי טאָר מען נישט טראַכטן. מ'טאָר נישט יעדן מענטשן אַריבערפירן אַהין און
אים שטעלן צו אַזאַ נסיון. מ'טאָר נישט יעדן מענטשן מעסטן מיט דער מאַס.
ווער ווייסט צו וואָס דאָס קען נאָך דערפירן.

איך האָב געוואָלט וויסן וועגן אים פרטים. נאָכוואָס זיך אַנשטרענגען און
זיי אליין אויספאַרשן, ווען ס'איז פאַראַן מאַריראַן. מכלומרשט צופעליק, אומ-
שולדיקערהייט, האָב איך יעדעס מאָל אַריינגעוואָרפן אַ וואָרט וועגן דעם בחור.
זי האָט מיר אַזוי צוביסלעך דערציילט, אָן ער זאָגט, אָן ער איז אַ לערער פון
ענגליש, גיט פריוואַטע לעקציעס, אָבער אויב איך דאַרף אַ זייגער, אַ פאַר ניילאָך-
זאַקן, קען איך עס ביי אים באַקומען. ער זאָגט, אָן ער אליין האַנדלט נישט דער-
מיט, נאָר זיינער אַ באַקאַנטער בעט דאָס אים צו פאַרקויפן.

ס'האָבן געפעלט בלויז עטלעכע טעג צום נייעם חודש און איך האָב נאָך
נישט געהאַט קיין געלט אויף צו באַצאלן פאַרן וווינען אין האַטעל. וואָס שייך
דעם עסן, הונגער איך צו און רעגוליר מיך ווי איך קען, אָבער צו דעם האָב
איך נישט קיין עצה. דערביי קען איך מיר גאַרנישט איינשפּאַרן. צי איך זיך
אין האַטעל, אָדער איך גיי שפּאַצירן, וועל איך אַלצאיינס מוזן צאלן דעם זעל-
ביקן פרייז. ביליקער ווי דאָ פאַר מיין בוידעם־שטיבל וועל איך אין ערגעץ נישט
געפינען. איז מיר איינגעפאַלן צו גיין צום בחור. ווי מאַריראַן האָט דערציילט
פאַרקויפט ער זייגערלעך. אפשר קויפט ער אויך, וועל איך אים פאַרקויפן מיין
זייגערל, וואָס איך האָב באַקומען אַ מתנה פון מיין קרוב בעת דעם קומען קיין
פאַריז.

ער איז געווען איבערראַשט בעת ער האָט געעפנט די טיר און מיך דערזען.
איך האָב אים באַלד אויפגעקלערט די סיבה פון מיין קומען. ער האָט מיר גע-
קוקט גלייך אין פנים אַריין, אַזוי נאָענט האָב איך אים נאָך נישט געזען. איך בין
געוואָרן אַ ביסל פאַרווירט. איך האָב מיר צורעכט־געמאַכט די פריזור (מענער,
בעת אַזעלכע מאַמענטן, פאַרען זיך ביים קראַוואַט). ער האָט געענטפערט:
— מיט אַלטע זייגערלעך פאַרנעם איך זיך נישט. אָן איר וועט פאַרקויפן
דאָס און וועלן קויפן אַ נייע, וועט איר האָבן אַ גוטע געלעגנהייט ביי מיר עס
צו קויפן פאַר אַ ביליקן פרייז.

ער האָט אַרויסגערוקט אַ שופלאַד פון דער שאַפּע און איך האָב געזען פאַר
זיך עטלעכע זייגערלעך. ער האָט מיר דערלאַנגט איינס, מיט אַ גאַלדענעם בראַס-
לעט, נאָר איך האָב עס נישט גענומען ביי אים. צוואָס? איז דען פאַראַן אַ האַ-
פענונג, אָן איך זאל עס קענען קויפן?

ער האָט נישט געקענט שלום־מאַכן מיט דעם געדאַנק, אָן איך האָב עס
אָפילו נישט געוואָלט אַנקוקן ווי ס'דאַרף צו זיין. ער האָט נאָך אַלץ געפרוווט:

— דאס זייגערל וועט אייך ביי מיר קאסטן מיט א דריטל ביליקער ווי אין געשעפט. אפילו ביליקער ווי אין דער שווייץ, פון וואנען מען האט עס געבראכט. — און איר האט גארנישט מורא דערמיט צו האנדלען? — האב איך אים געפרעגט.

ער האט מיך אָנגעקוקט מיט אַן אויספרוונדיקן בליק און דערנאָך גע-
ענטפערט:

— ניין, נאָך דעם, ווי איך בין געזעסן אין אַ לאַגער אין רוסלאַנד און בין שפּעטער, נאָך דער מלחמה, געווען אין דייטשלאַנד — האב איך שוין פאַר גאַר-
נישט מורא. אויב איר ווילט וויסן, האב איך שוין נישט קיין הנאה פון אַ זאָך, וואָס איז נישט פאַרבונדן מיט אַ סכנה.

— און איך מיין — האב איך אים געענטפערט — אַז די גרעסטע סכנה פאַר
אַ מענטשן איז צו בלייבן אָן אַרבעט.

— אַרבעטן? פאַר וועמען? צי מיינט איר, אַז אַרבעטן און דורך דעם רייך
מאַכן אַ צווייטן איז אַרנטלעכער, ווי אַליין רייך צו ווערן? אַרבעטן מוז דער,
וואָס קען נישט עפעס אַנדערס.

— האט איר געהאט אַ פיינעם לערער, ווי איך הער.
— קיין שום לערער האט מיך דאָס נישט געלערנט. אין שול לערנט מען
צו אַרבעטן, צו פּאָלגן און צו זיצן שטיל. אַ גליק, וואָס נישט אַלע שילער נעמען
עס ערנסט, ווען נישט, וואָלטן געווען נאָר לאַ-יצלחס אויף דער וועלט.
איך האב ביי מיר געטראַכט:

דער בחור, וואָס איז אפשר עלטער פון מיר בלויז מיט אַ יאָר, צי צוויי,
קוקט אויף מיר ווי איך וואָלט נאָך געשטאַנען הינטער דער מאַמעס פאַרטעד.
ווי פאַרשיידן מענטשן לערנען פון די זעלבע דערפאַרונגען און רעאַגירן אויף ענ-
לעכע געשעענישן. מיט דער גאַנצער ניכטערקייט זיינער און חכמה האָט ער
פאַרט אין זיך באַרימעריש פון אַ יינגל.

איך האב זיך אָפּגעזעגנט און בין אַוועק, ער איז געבליבן, ווי איך האב
באַמערקט, אַן אַנטוישטער. בלויז צוליב דעם, ווייל ער האָט מיר נישט איינ-
גערעדט צו קויפן אַ זייגערל, אָדער ווייל ער האָט מיר נישט באַוויזן נאָך עפעס
אַנדערש איינצורעדן? — ווייס איך נישט.

...אין עטלעכע טעג אַרום, בעת איך בין אַראָפּגעגאַנגען אין גאַס, האב איך
באַגעגנט דעם בחור. ער האָט זיך גלייך צו מיר געווענדט, ווי צו אַן אַלטער
באַקאַנטער:

— באַז-זשור, מאַדמואַזעל, וואָס הערט זיך? האָט איר שוין פאַרקויפּט
דאָס זייגערל?
— יאָ.

— און זיך נישט געקויפט קיין ניס? —
 — ניין.
 — ווי קען אזא שייך מיידל, ווי איר, זיין אָן אַ זייגער?
 — איך זע, אָז איר ווילט מיר זאָגן אַ קאַמפּלימענט, אָבער ער פּאַסט זיך
 דאָ נישט, וואָס פאַר אַ שייכות האָט עס צום זייגערל?
 דאָ האָט ער מיר אויפגעקלערט:
 — און ווי אַזוי וועט איר וויסן, ווען צו גיין אויף די ראַנדעוועזן?
 — וועל איך טאַקע נישט גיין אויף ראַנדעוועזן — האָב איך אים געענט-
 פערט מיט אַ שמייכל.
 ער האָט אויפגעכאַפט מיין שמייכל און, ווייזט אויס, אַז ער האָט אים דער-
 מוטיקט. ער האָט געמאַכט אַ מינע, ווי ער וואָלט געווען באַזאָרגט פון מיין גורל
 און מיטאַמאַל ווידער אויפגעלעבט:
 — ווייסט איר, איך האָב פאַר אייך אַן עצה: פון איצט און ווייטער זאָלט
 איר זיך אָפּשמועסן נאָר מיט עמעצן וואָס האָט יאָ אַ זייגער און וויינט דאָ אין
 האַטעל...
 איך האָב זיך צעלאַכט און אים אויף דעם געענטפערט:
 — דאָס איז נישט אזאָ זיכערע עצה, ווייל ס'קען זיין, אַז מען זאָל מיך נאָך
 אינגיכן אַרויסוואַרפן פון האַטעל...
 איך בין דערנאָך געגאַנגען איבער דער גאַס אַ לייכטע, אַ לופטיקע. דער
 שמועס האָט איצט אויסגעזען אין גאַנצן אַן אַנדערער ווי דער ערשטער. יענער
 האָט מיך אַ ביסל דערדריקט, דער — האָט מיך אויפגעלעבט. ער האָט אויך
 הומאָר, דער בחור. מען קען מיט אים אַ מאָל כאַפן אַ שמועס. איך האָב זיך באמת
 צופיל אָפּגעזונדערט פון מענטשן. אפשר קלאַרער זיך אויסדריקן און גענויער:
 פון מענער. ס'זענען פאַראַן צוויי מינים חיות: אַזעלכע, וואָס בעת זיי געפינען זיך
 אין אַ סכנה — שפּרינגען זיי איר אַקעגן. אַנדערע — שרומפן זיך איין, בלייבן
 פאַרגליווערט. איך, דאַכט זיך מיר, האָב אַנגענומען לעצטנס די טאַקטיק פון דעם
 צווייטן מין חיות...
 ...איך האָב געזען ביינאַכט אין חלום דעם בחור. איך קען זיך נישט דער-
 מאַנען קיין פרטים, אָבער ס'איז זיכער געווען עפעס עראַטישס אין אים. ווען איך
 האָב אים שפּעטער באַגעגנט, בין איך רויט געוואָרן. ס'האָט זיך מיר געדאַכט,
 אַז ער ווייסט דערפון.
 ער באַמיט זיך מיך צו פאַרהאַלטן ביי יעדער באַגעגעניש. פאַרוואָס זאָל
 איך טאַקע נישט אַננעמען אַ מאָל זיינעם אַ פאַרשלאָג און מיט אים גיין אין אַ
 קינאָ, צי אין אַ קאַפּע? מ'דאַרף זיך צעשטרייען אַ ביסל, פאַרווילן.
 איך בין מיט אים געגאַנגען אין קינאָ. בעת ער האָט געקוקט אויפן פילם,
 האָט דערוויל גענומען מיין האַנט אין זיינער. זי געדריקט. פאַרפלאַכטן מיינע

פינגער אין זיינע. איך האב געכאפט א קוק אויף זיין פראפיל. אזוי האט ער אויסגעזען איידעלער. ס'האט זיך געמאכט, אז בעת' איך האב אויף אים א קוק געגעבן, האט זיך זיין בליק צונויפגעטראפן מיט מיינעם און מיר האבן ביידע א שמייכל-געטון.

דערנאך זענען מיר אריין אין א קאפע. דא זענען געווען א סך מענטשן און ס'איז געווען רעשיק. האבן מיר זיך געלאזט אויף טרעפ ארויף, ווו ס'האבן זיך געפונען עטלעכע צימערן. דארט איז שוין געווען שטיל, טונקל. ס'זענען אויך דא געזעסן מענטשן, אבער נישט איינציקע, נאר פארלעד. יעדעס פארטון מיט זיך. מיר האבן באַלד באַקומען א ווינקל.

ער האט באשטעלט א געטראַנק, אבער איך בין נישט געווען דארשטיק, נאר פשוט הונגעריק. איך האב זיך אבער געשעמט אים דאָס צו זאָגן. ס'זענען גענוג געווען צוויי-דריי גלעזלעך וויין, אז איך זאל פילן א רויש אין קאָפּ. איך האב דערפילט א גוש אויף מיין באַק. איך האב פאַרמאַכט די אויגן, זיינע ליפּן האָבן געזוכט מיינע און זיי געטראַפּן. ער האָט נישט געהאַט אויף די הענט קיין פינגער, נאר שוועבעלעך. זיי האָבן אָנגעצינדן יעדעס אַרט, וואָס זיי האָבן באַרירט.

איך האב אים געהערט שעפטשען:

— מיר וועלן גיין...

איך האב זיך אָנגעשפּאַרט אָן אים אָן כוחות און בין מער פון אים גע- צויגן געוואָרן, ווי געאַנגען. אינדרויסן איז דערווייל געוואָרן קיל. א ווינטל האָט געבלאָזן מיר אין פנים און מיך דערפרישט. ער גיט מיך א צי-אַריין אין א הויז. איך טו א קוק: ס'איז א האַטעל. איך זאָג אים אזוי, ווי איך וואַלט אים געוואַלט אַרויספירן פון א טעות:

— ס'איז דאָך נישט אונדזער האַטעל.

קוקט ער מיך אָן פאַרחידושט און ענטפערט:

— איז וואָס?

מיטאַמאַל האָב איך זיך אויסגעניכטערט:

— ניין, ניין; קומט אַוועק פון דאַנען.

ער איז געשטאַנען און זיך נישט גערירט פונעם אַרט. האָב איך זיך געלאָזט גיין אַליין צום מעטראַ, וואָס האָט זיך געפונען אויף יענער זייט פון פּלאַץ. דאָכט זיך, אז ער איז נאָך געשטאַנען אַ ביסל אויפן אַרט, אָבער אַראַפּגייענדיק די טרעפּן פון דעם מעטראַ, האָב איך אים ווידער געזען לעבן מיר. ער האָט נישט אַרויס- גערעדט קיין וואַרט און אזוי שוויגנדיק מיר נאָכגעאַנגען. אין מעטראַ האָט ער זיך אַפילו לעבן מיר אַוועקגעזעצט, אָבער אָן אָנגעברוגוטער, אַ פרעמדער.

ווען מיר האָבן זיך געפונען אויפן ערשטן שטאָק פונעם האַטעל, דאַרט ווו ער האָט געווינט, האָב איך אים געגעבן די האַנט זיך צו געזעגענען און זיך

געלאזט ארויף די טרעפ. ער האט אבער מיין האנט נישט ארויסגעלאזט פון זיין
נער, מיך צוגעצויגן. ער האט געזאגט שפאטיש :

— און איר קלייבט זיך טאקע צו ווערן א נאנע ?
איך האב געענטפערט ערנסט :
— גיין. איר זענט זיך טועה.

איז דער איראנישער שמייכל נישט אראפ פון זיין פנים און ער האט גע-
ענטפערט :

— מיינט איר, אז ס'וועט זיך עפענען דער סופיט פון אייער צימער און
גאט וועט איך פון אויבן אראפזארפן א מאן ? — מען דארף פרווון. איינשטעלן.

איך האב נישט געפונען גלייך אן ענטפער. סתם אזוי צו שטיין איז אבער
געפערלעך, האב איך ווידער זיך געלאזט ארויף די טרעפ. זייענדיק שוין אויפן
צווייטן שטאק, האט עס מיך א ציגעטון צום פארענטש. איך האב זיך אראפ-
געבויגן און צו אים געזאגט :

— א גוטע נאכט.

איך האב נישט באקומען קיין ענטפער.

...איך האב זיך באמיט אים אויסצומיידן. איך בין יעדעס מאל די טרעפ
פון די דריי שטאק נישט אראפגעגאנגען, נאר אראפגעלאפן. באזונדערס האט
מיר דאס הארץ אנגעהויבן שטארקער צו קלאפן ביים ערשטן שטאק. דארט ווו
ער האט געוויינט. מיטאמאל האט זיך מיר גענומען דאכטן, אז דאס מיידט ער
גאר מיך אויס, אז ער וויל מיך מער נישט זען. האב איך זיך שוין באמיט אים
צו באגעגענען. ווי איך האב אים אבער דערזען פון דער ווייטנס, האב איך אלץ
געטון כדי נעלם צו ווערן און זיך מיט אים נישט צו טרעפן.

אמאל פלעג איך אין די אונטן שפאצירן אויף שאטלע, בולוואר סען-מישעל.
אפערא, — איצט האט עס מיך געצויגן אין אן אנדער געגנט : צום מאנמארטר.
איבערן טאג ציען אהער טוריסטן צום קלויסטער סאקרע-קער, דער קלויסטער
שטייט הויך, אויף א בארג, א וויסער. קומט אבער די נאכט, ווערט ער פון אלע
זייטן פארפלייצט פון כוואליעס לוסט און ליידיגשאפט. דאכט זיך, אז אין איינער
א נאכט וועלן אים די כוואליעס א ריסטון פונעם ארט און אים פארשלעפן ווי
א שיף און פארזינקען אין די תהומות.

בעת איינעם פון מיינע נאכטיקע שפאצירן אין יענער געגנט האט מיך
פארהאלטן א מאן, וואס איז געגאנגען אין דער באגלייטונג פון א פרוי און א
קינד. ער האט זיך געווענדט צו מיר אין ענגליש און מיך געפרעגט ווו ס'איז
דער פלאץ פיגאל. ווען איך בין געווען אין שוועדן, האב איך געלערנט ענגליש
און געמאכט נישקשהדיקע פארשריטן אין דער דאזיקער שפראך, האב איך אים
געענטפערט, אז דאס איז נישט ווייט און איך בין גרייט זיי צוצופירן ביז צום

אָרט. ביים אַנקומען אויפן פּלאַץ האָב איך מיך געוואָלט מיט זיי געזעגענען, נאָר זיי האָבן מיך געבעטן אַרײַנצוגיין מיט זיי צוזאַמען אין אַ קאַפּע און עפּעס טרינקען. איך האָב זיי צוליב־געטון. באַלד האָב איך געהאַט אַ חשד אַז די משפּחה איז אַ ייִדישע. נאָך אַ קורצן געשפרעך מיט זיי האָט עס זיך אַרויסגעוווּן פאַר ריכטיק. דאָס מיידעלע האָט גערעדט נאָר ענגליש. ער האָט גערעדט אַ שטאַמל־דיקן ייִדיש געמישט מיט אַ סך ענגלישע ווערטער. דערפאַר האָט די פּרוי שוין גערעדט ייִדיש אָן שוועריקייטן. ווי זי האָט מיר דערציילט, האָט זי מיט אירע עלטערן גערעדט נאָר ייִדיש.

איך בין מיט זיי געזעסן עטלעכע שעה און צוביסלעך האָב איך זיך דער־וווּסט פאַרשיידענע פּרטים פון זייער לעבן. זיי זענען שוין פאַרהייראַט פינף יאָר. די חתונה איז פאַרגעקומען גלייך נאָך דעם ווי זי האָט זיך גראַדווירט פון קאָלעדזש. איז עס שוין געווען אַ דאָפּלטער יום־טוב. ס'זענען געקומען הונדערטער מענטשן. מ'האַט אַזויפיל צוגעגרייט צום עסן און צום טרינקען, אַז ס'איז נאָך אַ סך דערפון איבערגעבליבן, כאַטש מ'האַט זיך חלילה נישט געקענט באַקלאַגן, אַז דער עולם האָט נישט געהאַט קיין אפּעטיט. זי האָט תמיד געהלומט צו פאַרן אויף דעם "האַניק־חודש" קיין אייראָפּע, אָבער דעמאָלט איז עס דאָך נישט געווען מעגלעך. ס'איז געווען מלחמה־צייט. זענען זיי דעריבער געפאַרן אין די בערג. אַ פּאַטאַגראַפיע פון יענע טעג האָלט זי כסדר ביי זיך אין טעשל. זי קען זיך פון איר נישט שיידן.

און אַט עפּנט זי דאָס טעשל און דערלאַנגט מיר די פּאַטאַגראַפיע. ווי זי דערקלערט מיר, איז עס דעמאָלט געווען פּונקט ניִי־יאָר. זיי האָבן אים געפייערט אין גרויסן זאָל פון האַטעל. אויף דער פּאַטאַגראַפיע זעט זיך בלוז אַ ווינקל פון זאָל. ביי אײַן טישל זיצן ער און זי. דאָס טישל איז באַשטעלט מיט פּלעשער. זיי זענען ביידע אַרומגעוויקלט מיט סטענגעס. ביידע טראָגן פּאַפּירענע היטעלעך אויף די קעפּ. ער האָלט נאָך אין מויל אַ טרומייטערל. איך דריי איבער די פּאַטאַגראַפיע און לייען איבער: "ערשטער יאַנואַר 1943".

און וווּ בין איך דעמאָלט געווען? און וואָס איז מיט מיר דעמאָלט געשען? לאַמיר זיך נאָר דערמאַנען. איך האָב זיך דעמאָלט געפונען אין געטאָ. מ'האַט ערשט געהאַט בעת אַן אַקציע פאַרנומען דעם טאָגן. די מאַמע איז אַרומגע־גאַנגען געשוואַלן פאַר הונגער. דער ברודער איז געלעגן קראַנק אויף טיפּוס. איך האָב זיך אַרומגעשלעפט איבער די הויפּן, געזוכט אין די מיסטקאַסטנס, אפּשר וועל איך געפינען עפּעס אַזוינס וואָס לאָזט זיך קייען. קיין איין משפּחה איז שוין דעמאָלט אין געטאָ נישט געווען קיין גאַנצע.

אָבער וואָס וויל איך? צי האָבן זיי, די יונגע מענטשן, וואָס האָבן זיך ליב באַקומען, נישט געזאָלט חתונה האָבן־מחמת דעם, וואָס איבערן ים הרגעט מען זייערע ברידער? ווייל מ'האַט זיי דאָ געהרגעט, האָבן זיי דאָרט נישט געטאָרט

לעבן? אבער די חתונה די רייכע און די ניי-יאר-פיייערונג — דאס איז שווער צו באנעמען.

איך האב געקוקט אויף דער דאטע, וואס אויף דער לינקער זייט פון דער פאטאגראפיע און איך ווייס נישט ווי אזוי ס'איז געשען. איך האב ארויסגעשטויסן: — און דעמאלט בין איך געווען אין געטא...

די פרוי האט מיך אנגעקוקט אזוי ווי זי וואלט מיך ערשט איצט דערזען. איר קול איז געווארן ווייכער, ווארעמער:

— אזוי. איר זענט געווען אין געטא.

— און אויך אין א לאגער — האב איך נאך צוגעגעבן.

— און איר לעבט? — האט די פרוי אויסגערופן.

— דאס ווייס איך נישט — האב איך געענטפערט.

אויב די פרוי האט אויף מיר געקוקט מיט חידוש, איז צום חידוש אויך צוגעקומען פחד.

דער מאן, וואס האט ביז איצט כמעט נישט אַנטייל גענומען אין אונדזער געשפרעך, איז, ווייזט אויס, געווארן פאראינטערעסירט דורך מיינע לעצטע ווער-טער און ער האט געפונען פאר נויטיק מיר צו שטעלן א פראגע:

— און מיט אייך זענען געווען אין געטא א סך יידן?

— אַפהענגיק פון דער צייט. אין איין צייט האבן זיך געפונען אין געטא דרייסיק טויזנט יידן און נאך מער.

— און וואס איז מיט זיי געשען? — האט ער ווייטער געפרעגט.

— א טייל איז געשטארבן פאר הונגער און טיפוס, אבער די גרעסטע טייל

האט מען ארויסגעפירט אין די לאגערן און זיי דארט אומגעבראכט.

— און צווישן זיי זענען געווען א סך יונגע?

— יא.

— און זיי האבן זיך געלאזט פירן צום טויט און זיך נישט אַקעגנגעשטעלט?

— ס'האט מיך אַרומגעכאַפט עפעס אַ מוראדיקער ווייטיק און איך האב נישט געקענט אַרויסברענגען אַ וואָרט פון מיין מויל.

קענטיק, אז מיין שווייגן האט אים נאך צוגעגעבן מוט און ער האט געזאגט:

— ביי אונדז וואלט דאס נישט פארגעקומען — נעווער מאר. מיר אַמערי-קאַנער וואלטן זיך נישט געלאזט. זאל מיר עמעצער זאגן „דזשו“ — דערלאנג איך אים גלייך אזוי.

און ער האט פארביילט די פויסטן און געמאַכט אַ באַוועגונג, ווי ער וואלט זיך געגרייט צו „פייטן“ מיט עמעצן.

ער וויל באַקומען אַן ענטפער. איינעם. צו מער האט ער נישט קיין צייט

און קיין געדולד. קען מען אויף דעם אזוי שנעל ענטפערן און נאך דערצו דא, אין קאַפּע אויף פיגאַל? איך האב בלויז געזאגט:

— ס'זענען פאראן אזעלכע, וואס קענען איך געבן בעסער אן ענטפער פאר מיר. וואס איך וויל איך נאר זאגן איז, אז איר זענט נישט גערעכט.

די פרוי האט זיך געווענדט צו איר מאן:

— הארי, לאז צורו די מיסעס. זי האט געוויס זיך א סך אנגעליטן. נאכוואס דערמאנען איר די צרות. מיר ווילן דאך גיין אין א קאבארעט, וועלן מיר זי מיטנעמען. זי וועט זיך צעשטרייען.

נאר איך האב זיך אפגעזאגט פון זייער איינלאדונג. איך האב זיי געזאגט, אז איך דארף אויפשטיין מארגן זייער פרי צו דער ארבעט. איך האב זיי בלויז באגלייט ביז א קאבארעט און דארט זיך מיט זיי אפגעזעגנט.

...פון דער באגעגעניש בין איך אהיימגעגאנגען א דערדריקטע. בעת מען האט אונדז געקוילעט, האבן זיי דארט נישט פארמינערט דאס געניסן פון ווויל-טאג. זיי פילן זיך נישט שולדיק מחמת דעם. פארקערט: זיי באשולדיקן אונדז נאך, אז מיר האבן זיך געלאזט מארדן אן א ווידערשטאנד. זיי וואלטן געווען אפגעענטפערט. האבן טאקע די יידן פון די אנדערע לענדער, וואס זענען נישט פארקאפט געווארן פון היטלערן, אונדז געקענט מיט עפעס העלפן? — דאס ווייס איך נישט. אויב זיי האבן אפילו אונדז נישט געקענט מאכן בעסער, האבן זיי זיך געדארפט מאכן א ביסל ערגער.

איך האב געמיינט, אז זיי גייען איבער די גאסן און שרייען. אז זיי רעדן מיט זייערע שכנים די נישט-יידן נאר וועגן אונדז. אז זיי זיצן אין די שולן און מאנען און פאדערן פון גאט, פון יידישן גאט, אז ענטפער פארוואס ער האט גע-לאזט זיין פאלק אויף הפקר, אז זיי דערוועגן זיך נישט פאר דער דאזיקער צייט אנצוטאן א ניי מלבוש, צו גיין אין אן ארט פון פארווילונג, הנאה צו האבן פון א געטראנק, אד"גל.

פאראן אזעלכע, וואס ווילן זען די אומגעקומענע ווי פחדנים, אנדערע ווילן זיי זען ווי קדושים. קיינער וויל זיי נישט זען ווי זיי זענען באמת געווען אין זייער נויט און אין זייער טויט. יעדער וויל אין זיי זען בלויז אזעלכע אויף צו באפעסטיקן זיין אייגן לעבן, זיין זעלבסטגעפיל, זיין פארטיי.

און אפשר קלער איך דערפון אזוי פיל, ווייל איך בין איינזאם. ווען איך וואלט געהאט א מאן, א קינד, וואלט איך זיך פארנומען מיט זיי און נישט גע-האט קיין צייט צו טראכטן וועגן די טויטע, זיך נישט אוועקגעגעבן אין גאנצן דעם עבר. ס'זענען געווען אזעלכע אין לאגער, וואס דער ווילן איז ביי זיי אין גאנצן אטראפירט געווארן. צי האב איך מיין פארלוירנקייט און ווילנלאזקייט נישט איבערגענומען פון דארט? דארט האב איך טאקע פון זיי נישט געליטן, אבער מעגלעך, אז איך טראג זייערע מיקראבן פון דארט אין זיך און צוביסלעך ווייזן זיי ארויס זייער ווירקונג.

איך בין שוין מיד צו טראגן אין זיך די איינזאמקייט און אויף זיך די נויט.

אָט האָב איך זיך באַקענט מיט דעם בחור פון האָטעל. ס'איז מיר געווען אַנגענעם צו פאַרברענגען מיט אים. פאַרוואָס זאָל איך צוימען די געפילן? פאַרוואָס זיי פאַרשטויסן? איך באַגיי דאָך אַ זינד קעגן זיך אַליין. איז ער דער אויסגעחלומטער, דער אויסגעבענקטער? — אויף דעם איז מיר שווער צו ענטפערן. טייל מאָל קומט דאָס אידעאלע צוזאַמענלעבן, ווייל ס'הערשט האַרמאָניע צווישן מאַן און ווייב און טייל מאָל דווקא דערפאַר, ווייל זיי זענען זיך נישט ענלעך, נאָר פאַר-שיידענע. דער מאַן דאַרף נישט זיין ווי אַ שפיגל פאַר דער פרוי, דאָס הייסט, בעת זי קוקט אויף אים — זאָל זי זען זיך. כדי צו דערגרייכן, מוז מען אויך קענען אויף עפעס מוותר זיין. אַפילו דער פּויער, ווען ער וויל באַקומען די ברכה פון דער ערד, מוז ער פּרזער עפעס אין איר באַגראַבן און דאָס מקריב זיין.

בעת דעם לעצטן באַגעגעניש האָט ער מיר געזאָגט:

— מען דאַרף פּרווון... מען דאַרף איינשטעלן...

וועל איך פּרווון... טאַקע מיט אים... און איינשטעלן...

...שוין דריי חדשים, ווי איך לעב מיט אים. איך בין פאַר דער צייט נישט רוֹקער געוואָרן. אפשר נעמט זיך עס דערפון, וואָס איך ווייס נאָך אַלץ נישט וווּ איך האָלט. ס'איז נאָך גאַרנישט פאַר מיר זיכער און באַשטימט. נאָך אַלע-מען האָב איך פון אים ביו היינט נישט געהערט פאַלן אַ וואָרט וועגן דער צור-קונפט. מיר וווינען פונקט אזוי ווי פּרזער. ער אויפן ערשטן שטאַק, און איך — אויפן דריטן, אין בוידעם-שטיבל. זיין צימער איז אַ גרויס' און ס'איז דאָרט פאַראַן גענוג פּלאַץ פאַר אונדז ביידע, איז ער אַבער גרייט צו צאָלן פאַר ביידע צימערן און נישט צו ענדערן דאָס ביז-איצטיקע. וויל ער נישט אויפגעבן זיין באַקוועמלעכקייט, זיין זעלבשטענדיקייט? צי האָט ער נאָך אַלץ באַהאַלטענע כוונות? איך האָב כאַטש געוואָלט, אַז זיין צימער זאָל נישט אויסזען ווי אַ האַטעל-צימער; מאַכן עס אַ ביסל היימישער, אינטימער, אַבער ער האָט מיך אַפילו דאָס נישט געלאָזט טון. נישט געלאָזט גאַרנישט ענדערן.

ער האָט זיך בייטאָג זיינע עסקים, וועגן וועלכע ער דערציילט מיר זייער ווייניק, ווען איך האָב אים איין מאָל וועגן דעם געפרוּווט אַ פּרעג'טון, האָט ער מיר געענטפערט, אַז דאָס זאָל איך פאַר אים איבערלאָזן. דאָס איז נישט פאַר מיר. דעם אמת געזאָגט, אינטערעסירן מיך נישט קיין געשעפטן און מסחרים, אַבער זיינע עסקנים האָבן ביי מיר אַרויסגערוּפן אַ חשד און איך וואָלט געוואָלט, אַז ער זאָל זיי בייטן, אָדער גאָר מיר אויפווייזן, אַז מיין חשד איז אַ פאַלשער. לעצטנס פאַרשווינדט ער אויך אין אַוונט און קומט צוריק שפעט אין דער נאַכט. ער זאָגט מיר אַפילו, אַז איך זאָל מיר נישט שטערן און דערווייל גיין אין אַ קינאָ, צי אין אַ קאַפע, אַבער איך זיץ מערסטנטייל דעמאָלט אין צימער ביי זיך, ווי אין אַ שטייג. ס'איז מיר אַפילו איין מאָל איינגעפאַלן, אַז איך זאָל בנגבה אים נאַכגיין און נאַכשפירן ווהיין ער גייט אוועק און פאַרברענגט ביו אזוי שפעט.

נאָר איך האָב עס נישט געטון. איך וויל נישט ווערן איינע פון די קרענקלעך־
אייפערזיכטיקע פרויען. איך וועל אָפן רעאגירן אָדער שווייגן.

איך בין נישט פון יענע פרויען, וואָס ווילן האָבן אַ מאַן אַ שטאַרקן, אַזאַ
וואָס זאָל איבער זיי הערשן. איך האָב גענוג געהאַט די הערשאַפט, די גוואַלד
פון שנאה, פון שלעכטן און וויל אַפילו נישט איבער זיך די גוואַלד פון דער ליבע.
איך האָב אָבער יאָ געבענקט נאָך אַזאַ מאַן, אונטער וועמעס שוין איך זאָל זיך
פילן זיכערער, רויקער. אַז איך זאָל נישט מורא האָבן פאַר קיין שטער און פאַר
קיין שטרויכלונג, וויל גלייך וועט ער אונטערקומען און מיך אונטערהאַלטן.
דאָס איז אָבער נישט געשען. איך פיל זיך אַזוי איינזאַם ווי פּריער.

ער איז יונג, אָבער די מלחמה־יאָרן האָבן אים אין אַ גרויסער מאָס קאַליע־
געמאַכט. און אפשר בין איך צו פילבאַר? אַז מען לעבט אין אַ חלום פון אַ ליבע
פון פאַר דער מלחמה, וואָס האָט אַפילו דעמאַלט נישט געהאַט קיין ממשות, מוז
יעדער אַנשלאָגן זיך מיט דער זיירקלעכקייט — פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ קאַ־
טאַסטראַפּע.

נאָך אַזוי פיל יאָרן פון הפקר איז פאַרשטענדלעך פאַרוואָס ער פילט זיך
אַזוי. מיט אַ סך אַנדערע מענער געשעט דאָס זעלבע; באַלד נאָך דער חתונה פילן
זיי זיך געפענטעט. צוביסלעך געוויינען זיי זיך אָבער צו צום נייעם מצב. ס'איז
דאָך סוף־כל־סוף אַ שותפות און באַשטייט נישט בלויז פון געבן, נאָר אויך פון
נעמען. ס'איז די ראָל פון דער פרוי צו קענען דעם מאַן פאַרהאַלטן אין שטוב,
ביי זיך. אפשר וועט דאָס מיר פאַרט געלונגען צו דערגרייכן?

...ער האָט מיט מיר איבערגערעדט, אַז מיר זאָלן אויף צען טעג אַרויספאַרן
אין איינעם פון די ערטער אַרום פאַריז. אין שטאָט איז נאָך דעמאַלט געווען זייער
הייס. איך האָב מיט גרויס צופרידנקייט אַנגענומען זיין פאַרשלאָג. מיר זענען
אַרויסגעפאַרן פרייטיק און דאָרט פאַרבראַכט צוזאַמען שבת און זונטיק. דאָס אַרט
האַט זיך געפונען אין די וועלדער פון פאַנטעבלא. ס'האַט זיך גאַרנישט געוואַלט
גלייבן, אַז אַזוי נאָענט איז פאַריז. ס'דאַכט זיך, אַז מען איז פון איר ווייט מיט
הונדערטער קילאָמעטער און הונדערטער יאָרן.

מאַנטיק אינדערפרי האָט ער מיר אומגעריכט דערקלערט, אַז ער מוז צוריק־
פאַרן קיין פאַריז. ער מוז דאָרט בלייבן אַ גאַנצע וואָך צוליב עפעס אַ וויכטיקן
ענין און ער וועט ווידער קומען פרייטיק אין אָונט. איך זאָל מיר דערווייל נישט
שטערן און רויק דאָ פאַרברענגען. זאָל זיך מיר אָבער נישט פאַרגלוסטן צוריק־
צוקומען אינמיטן דער וואָך אין שטאָט אַריין, אַפילו נישט אויף אַ טאַג. אויב
מען רייסט איבער אַן אַפּרו אינמיטן, איז שווער דערנאָך צו דערקאַפּן דאָס פאַר־
לירענע. בין איך דאָרט געזעסן ביז פרייטיק און זיך נישט געדירט פון אַרט.
ער איז אָבער פרייטיק אין אָונט נישט געקומען, ווי ער האָט מיר צוגע־

זאגט. ער איז אויך שבת נישט געקומען. זאל איך טעלעפאנירן? — ווער ווייסט, צי איך וועל אים פונקט טרעפן אין האטעל — איך וועל אריינגאן קיין פאריז. איך בין אריין אין האטעל. ארויף אויפן ערשטן שטאק און אנגעקלאפט אין זיין טיר. באלד האט זי זיך געעפנט און עפעס א פרעמדער מענטש איז פאר מיר געשטאנען. איך בין געווארן איבערראשט און נישט געקענט געפינען א ווארט. — וועמען דארפט איר? — האט יענער מיך געפרעגט.

איך בין צו זיך געקומען און געענטפערט: — אנטשולדיקט... איך האב זיך טועה געווען... פארוואס זאל איך זיין אזוי פארווירט? ס'קען דאך פשוט זיין, אז ער האט געביטן אינצווישן דאס צימער. איך בין אראפגעגאנגען אונטן אין ביורא פון האטעל. דארט זענען געזעסן די באלעבאסטע און מארייראז. איך האב געפרעגט: — האט מסיע... געביטן דאס צימער?

— נישט נאר דאס צימער — ער האט אויך געביטן דאס לאנד. ער איז אוועקגעפארן קיין אמעריקע — האט די באלעבאסטע געענטפערט און זיך הויך צעלאכט.

— וואס? ער האט זיך אפילו מיט אייך נישט געזעגנט? — האט מארייראז געפרעגט א דערשטוינטע.

— דאכט זיך, אז ס'איז דא א בריוו פון אים צו אייך — האט די באלעבאסטע מיר געזאגט.

איך האב א קוקגעטון אויף מיין פאליצע: ס'איז דארט טאקע דא א בריוו. איך האב אים גענומען און בין ארויפגעגאנגען צו זיך אין צימער. דער בריוו איז געלעגן פאר מיר א מינוט צען-פופצן און איך האב אים נישט געעפנט. וואס קען ער מיר דארט זאגן? ער האט מיר געהייסן זיצן די וואך אין דארף, כדי זיך צו קענען אוועקגנבענען פון מיר. דאס איז דאך קלאר. צו דעם אלעם איז ער נאך אויך א פחדן. אין בריוו וויל ער זיך אוודאי געזעגענען מיט מיר. אפשר מיך בעטן, אז איך זאל אים מוחל זיין. ניין, מ'דארף נישט. איך האב דעם בריוו צעריסן און אריינגעווארפן אין מיסט-קארב.

בעת מען האט א שלעכטן חלום, איז מען אזוי צופרידן, ווען מ'וועקט זיך אויף און מען זעט, אז ס'איז געווען נישט מער ווי א חלום. ווען מ'זעט א טרויער-ריקן פילם, אטעמט מען לייכטער אפ. בעת מען גייט ארויס אין גאס און מ'זעט אז די זון שיינט און דאס וואס מען האט געזען, איז געווען נאר א שפיל פון שאטנס. איך האב דורכגעלעבט נישט קיין חלום, נישט קיין שאטנשפיל, נאר ווירקלעכקייט. אויפועקן זיך? צו וואס? ארויסגיין? — ווהיין? מ'דארף ארויס-גיין פון זיך אליין.

איך האב געפרוהט, איינגעשטעלט, און — פארלוירן. איך האב נישט מער קיין כוח זיך ווייטער צו ראנגלען. אבער נישט בלויז מחמת דעם לעצטן דורכפאל.

ווען איך וואָלט פּריווער נישט געליטן פון אַזוי פיל אַנטווישונגען, וואָלט ער אויף מיר נישט געווען אַזוי שטאַרק געוויקט. ער איז — דער לעצטער שטויס. צו וואָס איך האָב זיך נישט געקענט אַנטשליסן אין לאַגער, וועל איך איצט יאָ דורכפירן. דעמאָלט האָב איך מחמת דער מורא פאַרן טויט געקעמפט פאַרן לעבן. איצט, מחמת דער מורא פאַרן לעבן — וועל איך זיך פּריוויליג איבערגעבן דעם טויט.

ס'זענען פאַראַן פאַרשיידענע מינים טויטן. איך קען זיך אויסקלייבן איינעם פון זיי. אַרונטערזאָרפן זיך אונטער אַן אויטאָ, אַראָפּזאָרפן זיך פון פענצטער אין גאַס, זיך הענגען און נאָך אַנדערע. איך פאַרקלער זיך אָבער נישט וועגן דעם אויף אַ רגע. איך ווייס, אַז פאַר מיר איז נאָר פאַראַן איין טויט: זיך צו סמען מיט גאַז. נישט בלויז דעריבער, ווייל איך דאַרף אים נישט גיין זוכן, ווייל ער געפינט זיך ביי מיר אין צימער, נאָר ווייל ער איז דער, וואָס איז מיר באַ-שערט. פון גורל קען מען נישט אַנטלויפן. איך האָב זיך אויף אַ געוויסער צייט אַרויסגעגנבעט פון אים, אָבער איך מוז זיך סוף-כל-סוף צו אים צוריקקערן. דאָס איז געווען דער טויט פון מיין טאַטע-מאַמע, פון מינע ברידער און שוועס-טער און אַזוי וועל איך אויך שטאַרבן.

איך האָב מיר אַליין געפרווט אויסטייטשן די סיבה פון מיין באַשלוס. אפשר איז עס מיר געלונגען, און אפשר — נישט. צי קען דען אַ מענטש אויס-טייטשן זיין יעדן גאַנג און זיין יעדע טאַט? האָט זיך אַלץ אַנטוויקלט לויט אַ סדר, אָדער ס'האַט אַ גרויסע ראַל געשפילט דער צופאַל? אַ סך-הכל איז אפשר נייטיק פאַר דעם, וואָס וויל אָנהייבן אַ צווייטן חשבון. פאַר מיר וועט זיין גענוג דאָס, וואָס איך האָב געשטעלט ציפער נאָך ציפער. די מאַמע האָט מיר אַמאָל דערציילט, אַז בעת זי איז נאָך געווען אַ קליין מיידעלע, האָט איר אַ חברטע פון זעלבן עלטער אָנגעשטעלט אויף דער גאַנצער לענג פון אַ פאַפיר איין ציפער אונטער דער אַנדערער און איר געזאָגט:

— אַ-נו, רעכן עס צונויף!

ווען די מאַמע האָט געענטפערט, אַז זי איז דאָס נישט אין שטאַנד צו טון, ווייל ס'איז פאַר איר אַ צו-גרויסער חשבון האָט די חברטע אויסגערופן מיט טרומף:

— אַזאַ גרויסן חשבון קען אַפילו דער קייסער נישט מאַכן!

איך מיין, אַז דעם גרויסן חשבון, אין וועלכן איך בין בלויז אַן איינציקע ציפער, קען נישט מאַכן קיין קייסער און אפשר אויך נישט — גאַט. דערמיט ענדיק איך מיין טאַגבוך און מיין לעבן.

דער דעזערטיר

גלייך איפן ערשטן טאָג פון דער מלחמה, בעת מען האָט פאַרבערן מאָביי-ליזירט ווי אַ סאַניטאַר אין שפּיטאַל אַרײַן, איז עס נאָך געווען כמעט ווי לײדיק. פון טאָג צו טאָג האָט עס זיך אָבער אַנגעהויבן וואָס מער אַנצופולן, אַלע בעטלעך זענען פאַרנומען געוואָרן פון פאַרווונדעטע, וואָס מען האָט אַהער געבראַכט סון באַענטן פּראָנט. אַ טײל בעטן זענען טאַקע גאַר גיך פּריי געוואָרן, מחמת די פאַרווונדעטע זענען געשטאַרבן, אָבער דער פּראָנט האָט אַלץ געליפערט נײע און נײע קרבנות.

ס'האָט זיך אָבער געפונען דאָ אויך אײנער אַ סאַלדאַט, וואָס איז נישט פאַר-ווונדעט געוואָרן אויפן שלאַכטפעלד. ער האָט געהאַט אַ געשוויר אונטערן אַרעם. ער האָט וועגן דעם געמאַלדן דעם דאָקטער באַלד ווי מען האָט אים מאָביליזירט, נאָר דער דאָקטער האָט אויף דעם געשוויר אַ קוק-געטון מיט ביטול. אין דער צײט פון אַ מלחמה פאַרנעמט מען זיך נישט מיט אַזעלכע שטותים. מען נעמט איצט האַלבע קאַליקעס, ווער-זשע וועט זיך רעכענען מיט עפעס אַ געשוויר.

ס'זענען אָבער אַוועק עטלעכע טעג און דער געשוויר האָט גענומען שטאַרק אַנצײען. ער האָט פשוט נישט געקענט מער רירן מיטן אַרעם, במילא קען ער שוין נישט שיסן מיט אַזאַ האַנט — האָט מען אים געשיקט אַהער אין שפּיטאַל אַרײַן. ווי ער איז געקומען, האָט אים דער דאָקטער באַטראַכט, נאָר באַלד אים אײבערגעגעבן פאַרבערן. דער ענין איז צו אַ מינדערוויכטיקער, אַז ער זאָל זיך מיט אים איצט כאַרנעמען. זאָל דער סאַניטאַר זיך מיט אים באַשעפטיקן. ער האָט אַזױפיל שווער-פאַרווונדעטע, וואָס אַפילו פאַר זײ האָט ער נישט גענוג צײט. פאַרבער האָט זיך באַקענט מיט דעם דאָזיקן סאַלדאַט, וואָס האָט געהאַט דאָס געשוויר אונטערן אַרעם. דאָס איז געווען אַ ייד און געהייסן האָט ער נאַכט. ער האָט זיך נישט גוט געפילט צווישן די פאַרווונדעטע סאַלדאַטן. ס'האָט זיך אים געדאַכט, אַז נישט אנדערש, נאָר ער האָט זיך אַהער אין שפּיטאַל אַרײַנגע-שמוגלט דורך עפעס אַ שווינדל און וויל אויף אַן אומערלעכן אופן ווערן אַ שותף צו די יסורים און צו דעם רום פון די אַלע פאַרווונדעטע. ווײל מיט וואַסער רעכט

ליגט ער דא צווישן זיי, וואס האבן געקעמפט פארן כלל, פארן פאלק? זייערע ווונדן זענען נאציאנאלע, אבער זיין געשוויר איז א פערזענלעכער, א יחידישער. וויבאלד נאכט האט זיך געכאפט א דער סאניטאר איז א ייד, איז אים א ביסל לייכטער געווארן. בעת יענער האט אים איבערגעבונדן דאס געשוויר, באשמירט מיט זאלץ, האט ער געוואגט אפילו דערביי צו קרעכצן. פאר א יידן מעג מען דאך. ס'איז טאקע נישט קיין געפערלעכע זאך, אבער ווייטיקן פארשאפט עס גרויסע. ס'צייט נאך אלץ און צייט ארויס דאס חיות. ס'איז נאך אלץ הארט און וויל זיך נישט עפענען.

ס'האט זיך פארבונדן א פריינדשאפט צווישן יידישן סאניטאר און דעם סאלדאט מיט דעם געשוויר. די שמועסן צווישן זיי פלעגן מערסטנטייל פארקומען בעת דעם איבערבינדן דעם באנדאזש. זיי האבן אבער געזוכט און געפונען נאך אנדערע געלעגנהייטן, ווי אזוי זיך צו טרעפן און צו כאפן א שמועס. נאכט איז דאך נישט געווען צוגעשמידט צום געלעגער און געקענט זיך פריי באוועגן. די לייכט-פארווונדעטע פוילישע סאלדאטן האבן זיך געכאפט אויף דער חברשאפט צווישן ביידע און געווארטשעט, אז „די צוויי זשידקעס האבן זיך ס'נייכעט.“ זיי האבן אויך גערעדט צווישן זיך, אז דער ייד האט זיך געמאכט עפעס א געשוויר אונטערן ארעם, כדי נישט צו דארפן גיין אויפן פראנט. די יידן ווילן זיך תמיד ארויסדרייען פון א סכנה.

דעמאלט איז פארבערן עפעס איינגעפאלן. ער האט איינעם א סאלדאט ווי בסוד דערציילט, אז דער דאקטער האט אים איבערגעגעבן, אז דאס וואס יענער האט אונטערן ארעם, איז נישט סתם אזוי זיך א געשוויר, נאר ער איז חושד, אז דאס איז א ראק. ער אליין וויל זיך דערמיט נישט פארנעמען. ווייל, ערשטנס, האט ער איצט נישט קיין סך צייט, און, צווייטנס, איז עס שוין במילא צורשפעט און קיין שום רפואה וועט שוין נישט העלפן. יא, א ווונד, וואס דער צי יענער האט באקומען אויפן שלאכטפעלד, קען נאך פארהיילט ווערן, אבער ער וועט שוין נישט געהיילט ווערן. דער דאזיקער „סוד“ האט א ביסל געהאלפן צו באַרוינקן די צעהיצטע געמיטער. ער האט טאקע נישט באקומען זיין ווונד אויפן פראנט, אבער ער שטעלט מיט זיך פאר עפעס באזונדערס, עפעס אזוינס, וואס מען קען נישט אזוי לייכט מבטל מאכן.

פונדעסטוועגן האבן זיי זיך געהיט צופיל צו פארברענגען איינער מיטן אנדערן אין דער אנוועזנהייט פון די פארווונדעטע. זיי פלעגן זיך טרעפן אין גארטן פון שפיטאל יעדעס מאָל, ווען פארבער האט נאר געהאט צייט. נאכט איז כסדר געווען פריי. זיי פלעגן זיך ביידע אוועקלייגן אויפן גראז און רעדן וועגן דעם שווערן מצב. די פייגל האבן פון די ביימער געזונגען ווי תמיד. זיי האבן זיך נישט איבערגענומען פון די כסדרדיקע שיסערייען. זייערע לידער זענען נאך אלץ געווען פלאפלענדיקע, שטיפערישע און נישט קיין מיליטערישע מאַרשן.

צוביסלעך האָט זיך פֿאַרבער באַקענט מיט נאַכטס לעבן. יענער פלעגט פֿאַר אים רעדן און רעדן. ווי ער וואָלט געווען במשך פון יאָרן געשוויגן און איצט וואָלט דאָס אַלץ פֿאַרהאַלטענע און פֿאַרשטויסענע געזוכט אָן אויסגאַנג. טאַקע נאָר איצט, אין שייך פון שריפות און אין שאַטן פון טויט, ווייל אין נאָר-מאַלע צייטן וואָלט עס מסתמא געבליבן ווער ווייסט ווי לאַנג נאָך באַהאַלטן און פֿאַרשטויסן. ער איז געווען אַ בוכהאַלטער. ער האָט געאַרבעט אַ גאַנצן טאַג אין אַ גרויסער פירמע און אין אַוונט. ווען ער פלעגט אַהיימקומען, פלעגט ער נאָך זיין פֿאַרנומען ביי אַנדערע, זייטיקע אַרבעטן. ער האָט גוט פֿאַרדינט און כסדר געשפּאַרט געלט. ער האָט עס אָבער נישט בלוז געטון צוליב דעם געלט אַליין — ער האָט ליב געהאַט די וועלט פון ציפּערן.

אַ ציפּער איז נישט קיין אות. פון אותיות ווערן ווערטער און ווערטער זענען הוילע, פּוסטע, לופטיקע. אָבער אַ ציפּער, אַז מען שטעלט זי אַוועק — שטייט זי. אַ ציפּער איז אַ ממשותדיקע זאַך. הינטער איר ליגט געלט, גאַלד, הייזער, פֿאַ-בריקן אַזוי. ער האָט נישט געקלערט פון חתונה האָבן. מען דאַרף זיך צונויפֿ-לייגן אַ היפשע סומע געלט און זיך אויפבויען אַ היים. צו דער חתונה זאָל זיין אַלץ גרייט; די דירה, דאָס מעבל, די כלים און מלבושים. און טאַקע נישט אַ דירה אַ געדונגענע, נאָר אַן אייגענע. אַן אייגן הויז.

וואָס קען דען זיין זיכערעס ווי אַ הויז? פעסטע ווענט אויף טיפע און שטאַרקע יסודות. ערד איז דאָך אויך אַ סאָלידע זאַך, אָבער כדי זי זאָל געבן איר ברכה, מוז מען זי פּרוער צעאַקערן און פֿאַרזייען. שפּעטער דאַרפן קומען ערשט זון און רעגן און טון זייערס לויט ס'גלוסט זיך זיי. מיטן הויז זענען אָבער נישט אַזעלכע דאגות. די צייט גייט אַליין. זי פליסט ווי די טייכן און יאָגט ווי די ווינטן. גוט האָבן מענטשן געטון, וואָס זיי האָבן די צייט צעטיילט און צע-ברעקלט דורך לוחות און קאַלענדאַרן. ס'גייען טעג, נעמען זיך צוזאַמען אין וואַכן און פון זיי ווערט אַ חודש און יעדן ערשטן פון חודש צאָלט מען דירה געלט.

האָט ער געקליבן געלט און זיך ענדלעך געקויפט אַזאַ הויז. אין הויז גע-נומען פֿאַר זיך אַ שיינע דירה, אריינגעשטעלט מעבל, אויף די פענצטער אויפֿ-געהאנגען פירעהנגלעך. אין דער שראַנק — כלים פון גאַלד און פון זילבער. ווי נאָר ער האָט געענדיקט די אַרבעט, האָט ער זיך געלאָזט גיין גלייך אַהיים. זיך אַוועקגעשטעלט אַ צען טריט קעגן הויז און עס באַטראַכט: ס'איז זיין הויז. אַט האָט ער אויך אַ בינט מיט שליסלען צו דעם טויער, צו דער טיר און צו אַזוי פיל שאַפעס און קאַמאַדן. פֿאַר דער גאַנצער וועלט — פֿאַרשליסן זיי, אָבער פֿאַר אים — עפּענען זיי.

ווען ס'איז אָבער אויסגעבראַכן די מלחמה און פון הימל האָבן אָנגעהויבן צו פאַלן באַמבעס און מיט איין קלאַפּ צעשמעטערט ריזיקע הייזער מיט לאַנג-

יעריקע איינגעפונדעוועטע באלעבאטישקייטן, איז ער געוואָרן אין גאַנצן מבולבל. דאָס נישט געקענט משיג זיין, ווי מיט די הייזער וואָלט אויך אויפגעריסן גע- וואָרן זיין גאַנצע וועלט פון ציפערן. ער האָט זיך צום ערשטן מאל אָנגעהויבן צו שרעקן נישט פאַרן לעבן, ווי בעת זיין גאַנצן לעבן, נאָר פאַרן טויט. ער האָט ביז פערציק יאָר זיך געגרייט צום לעבן און נישט געלעבט. געוואָלט זיך אַלץ פאַרזיכערן די צוקונפט. אין דער אמת, קלערט ער איצט, איז נישטאָ אַזאָ מין זאך ווי צוקונפט, נאָר ס'איז פאַראַן איין זיך כסדר ציענדיקע קעגנוואַרט. גאָט אַליין האָט באַעוולהט דעם מענטשן. אויב ער האָט שוין אַזוי געמאַכט, אָ דעוּ מענטש זאָל לעבן בלויז זיבעציק יאָר און נאָך ווייניקער, האָבן עס געדאַרפט זיין פולע יאָרן. ביז ער קומט צום שכל, ביז ער קומט צו געלט, ביז ער באַגעגנט די פרוי, וועלכע געפעלט אים — איז ער שוין נישט קיין יונגער מאַן.

די שטאַט איז געוואָרן אַרומגענומען פון דעם דייטשן מיליטער ווי פון אַ פאַדקאַווע, אָבער נישט ווי אַ סימן פון מזל, נאָר פון אומגליק און טויט. אין דער פרייער זייט פון די דייטשן האָט זיך געפונען די רויטע אַרמיי. דער וויכטיקסטער פראַנט מיט די דייטשן איז געווען זייער נאָענט פון שפיטאַל, אין דער ריכטונג פון יידישן בית-עולם. די קיילן און די שראַפנעלן זענען פון ביידע זייטן געפאַלן אויף די קברים, ווי ס'וואָלט נישט געווען בלויז אַ קאַמף פאַרן לעבן, נאָר אויך כּדי צו דעראַבערן דעם טויט. די מצבות זענען אַרויסגעריסן געוואָרן פון דער ערד, געוואָרן צעלעכערט, צעשפאַלטן. די קברים זענען צעשטערט געוואָרן, ווי מען וואָלט געזאָגט: די איצטיקע מלחמה איז אַ גרויסע און אַ שווערע, אַ גורל-דיקע אַפילו פאַר די טויטע. שטייט דעריבער אויף, אַיר טויטע, און נעמט אַנטייל אין דער שלאַכט.

וואָס מער נאַכט האָט געזען פאַרווונדעטע און טויטע, אַלץ מער האָט ער זיך געשראַקן. אָז מיט אים קען געשען דאָס זעלבע. פאַרבער האָט אים געפרוּווט באַרויקן, אָז דאָס איז דאָס זיכערסטע אַרט אין שטאַט, ווייל די דייטשן וועלן דאָך נישט באַמבאַרדירן אַ שפיטאַל, אָבער נאַכט איז אין דעם גאָר נישט געווען אַזוי זיכער. מען דערציילט וועגן זיי פאַרשיידענע אכזריות, ווידער קען עס זיך מאַכן אַפילו נישט-וויילנדיק. ווי ווייט זענען דען די מיליטערישע קאַשאַרן פון שפי-טאַל? זיי קענען וועלן באַמבאַרדירן די קאַשאַרן און טרעפן אַהער.

הגם די דייטשע עראַפלאַנען זענען כסדר געפלוּיגן אין דער הויך און פשוט באַהערשט אומגעשטערט דעם הימל און דערמיט אויך די ערד אונטן, הגם פאַר-בער האָט זיך אָנגעזען מיט צענדלינגער און צענדלינגער פאַרווונדעטע און טויטע, זענען דווקא זיינע מחשבות געווען פאַרנומען כסדר מיטן נאַכטן. דער מענטש איז, זוייזט אויס, גיכער מסוגל אויפצונעמען די שרעק און דעם צער פון אַ יחיד, ווי פון אַ כּלל. אָדער אַנדערש געזאָגט און גענויער: ער פאַרנעמט דעם ווייטיק און דעם פחד פון כּלל גיכער דורך אַ יחיד, ווי דורכן כּלל גופא.

איין מאל האָט נאָכט אים געזאָגט :

— זינט די מלחמה איז אויסגעבראָכן האַלט איך אין איין קלערן פון רע-
מאַרקס בוך „אויפן מערב קיין נייעס“. דעמאָלט האָב איך דאָס אַלץ געקענט בלויז
פון בוך, אָבער איצט פרוּוו איך דאָס געלייענטע פאַרגלייכן מיט דער ווירק-
לעכטייט. פרוּוו זיך אַליין געפינען, אויב נישט אין גאַנצן, איז כאַטש טיילווייז,
אָדער אַפילו אין אַ געוויסן איינציקן פּרט, אין איינעם פון יענע העלדן. פאַראַן
דאָרטן פאַרשיידענע מאַמענטן, וואָס מאַכן אַן איינדרוק. פאַר מיר האָט צום מערסטן
געווירקט דאָס, וואָס ביים סאַמע סוף פון בוך ווערט דער העלד געהרגעט. ס'איז
עפעס באַזונדערס שווער צו שטאַרבן בעת מען פּילט, אָ אַטאַט, אין נאָך אַ
טאַג, צי אַ וואַך, ענדיקט זיך שוין די מלחמה און ווער ס'זעט זיך ביז דעמאָלט
ראַטעווען, וועט שוין בלייבן לעבן, וועט זיך צוריקקערן צו די עלטערן, צו ווייב
און קינד, צו הייז און פעלד.

האָט פאַרבער אויף דעם געענטפערט :

— אוודאי זענט איר גערעכט, אָ ס'איז שווער געהרגעט צו ווערן דער
לעצטער, הגם ס'איז קיינמאָל נישט גוט געהרגעט צו ווערן. איך האָב אָבער מיר
תמיד פאַרגעשטעלט אַ בילד, ווי אַזוי ס'ווערט געהרגעט דער ערשטער אין אַ
מלחמה. דער ערשטער, וואָס מען רופט נישט זיין טויט — מאַרד, נאָר נאַציאָ-
נאַלער אינטערעס. פאַטריאָטיזם. מען וואַלט אפשר נישט געדאַרפט שטעלן אַ
דענקמאָל דעם אומבאַקאַנטן סאָלדאַט, נאָר דעם ערשטן געפאַלענעם און אפשר
אויך פאַר דעם לעצטן. ביידנס טויט איז באַזונדער טראַגיש. כאַטש, ווען מען וויל
גאָר ניכטער קוקן אויף דעם, איז בכלל שווער פעסטצושטעלן אַן ערשטן און אַ
לעצטן. נאָך איידער די מלחמה הייבט זיך אָן אַפיציעל, זענען שוין געווען קרבי-
נות, און ווער קען וויסן, ווער ס'איז געווען דער לעצטער קרבן? וויפל מענטשן
ליידן און גייען אויס דורך די ווונדן, באַקומענע אויפן פראַנט, שוין נאָך דער
מלחמה?

נאָכט האָט אויך געוואַלט וויסן פון פאַרבערן, וואָס ס'איז אים באַקאַנט וועגן
דעם לעבן נאָך דעם טויט. צי ער גלייבט טאַקע אין אַ יענע וועלט. ס'איז דאָך
נישט מעגלעך, אָ דערמיט זאָל זיך עס ענדיקן. אָט זענען דאָ אַזויפיל קלוגע און
געלערנטע מענטשן, וואָס גלייבן, אָ ס'איז פאַראַן עפעס אַזוינס, וואָס בלייבט
אויך נאָך דעם, ווי דער גוף ווערט צעפּוילט. אים טוט זייער שטאַרק באַנג פאַר-
וואָס ער האָט אַזוי ווייניק ביכער געלייענט. אין זיינע רעכנביכער איז וועגן דעם
אַפילו נישט דערמאַנט געוואָרן, אָבער אין די ביכער פון אותיות ווערט מסתמא
יאַ וועגן דעם גערעדט. אים איז אויסגעקומען צו מאַכן אַזויפיל באַלאַנסן פון גע-
שעפטן ענדע יאָר, אָבער קיינמאָל האָט ער נישט געמאַכט קיין באַלאַנס פון
ענדע לעבן.

סוף-כל־סוף איז ער איין מאָל געקומען צו פאַרבערן און אים אינגערזימט אַ סוד, אַז ער גרייט זיך נאָך היינט צו אַנטלויפן פון דאַנען. פאַרוואָס? ווייל דאָס געשוויר האַלט זיך שוין אין פאַרהיילן און מען קען אים דעריבער אינגיכן נעמען? אויפן פּראָנט. פונקט ווי זיין געשוויר האָט זיך געעפנט, אַזוי וועט זיך היינט־מאַרגן אויך עפענען דאָס גרויסע געשוויר, וואָס האָט אָנגעצויגן אויף דער וועלט. פאַר וועמען איצט לייגן קרבנות? פאַר די פּאַליאַקן? — ווי זיי האָבן זיך אויפֿ־געפירט לגבי די יידן, האָבן זיי זיך עס נישט פאַרדינט. ווידער ווייזן זיי אַליין נישט אַרויס קיין גרויסן חשק זיך צו שלאָגן. יעדער זוכט אַ געלעגנהייט, ווי אַזוי זיך אַרויסצודרייען. היינט אַדער מאַרגן וועלן די דייטשן צי די רוסן פאַר־נעמען די שטאַט. לכן האָט ער צו אים אַ בקשה: אין אַ טאַג־צוויי אַרום זאָל ער צו אים קומען און דערציילן, ווי זיין אַנטלויפן האָט דאָ געמאַכט אַן איינדרוק. ער מיינט, אַז די בהלה איז איצט אַזוי גרויס, אַז מען וועט זיך נישט צופיל איבערנעמען מיט דעם. אָבער אויף יעדן פאַל וויל ער עס וויסן. ער גייט נישט אַהיים, ווייל אפשר וועט מען קומען אַהין אים זוכן. ער האָט בדעה זיך אַריבערצור־כאַפן צום ברודער, וואָס וווינט ביים צווייטן עק פון דער שטאַט און זיך, דאָרט באַהאַלטן. דערביי האָט ער אים אויפגעשריבן אויף אַ צעטעלע דעם ברודערס אַדרעס. ביי דער ערשטער געלעגנהייט זאָל ער אַהין קומען אים באַזוכן.

ער איז אַוועק און פאַרבער איז געבליבן שטיין אַ פאַרחידושטער: דער דאָ־זיקער מענטש איז דאָך געוויס אַ פחדן, וווּ נעמט אָבער אַ פחדן אַזויפיל מוט אויף איינצושטעלן? אויב מען כאַפט אים — שפּילט מען זיך נישט מיט אים קיין סך, נאָר מען שיסט אים. ער ווייסט עס דאָך אַליין מסתמא און פונדעסטוועגן האַלט עס אים נישט אָפּ פון דודכפּירן זיין טאַט. ער האָט זיך דאָס געוואַלט אויסטייטשן. ער האָט געקלערט און געקלערט און איז געקומען צום באַשלוס, אַז מען קען אים פאַרגלייכן צו — אַ הון... אַ הון פּליט נישט. ס'טרעפט זיך אָבער, ווען מען שרעקט זי איבער — דערפּילט זי פּלוצים אירע פּליגל, גיט זיי אַ צענעם — און פּליט. די זרעק גיט דער הון פּליגל, און נאַכטן — האָט זי געגעבן מוט.

ס'זענען אַוועק צוויי טעג. נאַכטס פאַרשווונדן ווערן האָט דאָ נישט געמאַכט קיין רושם. די צערודערונג איז געווען זייער גרויס. פאַרבער האָט אויסגענוצט די געלעגנהייט, וואָס ער האָט געהאַט אַ ביסל צייט, כדי צו גיין צו נאַכטן און אים באַרויקן. אויף, דעם אַדרעס, וואָס ער האָט אים אָנגעגעבן, האָט טאַקע גע־וווינט נאַכטס ברודער, אָבער ער אַליין איז דאָרט נישט געווען. קודם האָט ער געמיינט, אַז זיי זאָגן דאָס אים, מחמת זיי האָבן מורא, אַז ער איז געקומען פון דער מיליטערישער זשאַנדאַרמערע. ווען ער האָט זיך אָבער שפּעטער מיט זיי צערעדט אויספירלעכער און זיי האָבן באַקומען צו אים צוטרוי, האָט ער זיך דערוויסט גענוי די זאָך: נאַכט איז באַמת דאָ נישט פאַראַן. ער איז טאַקע אַהער

געקומען צוריק מיט צוויי טעג, אבער זיי האבן געהאלטן, אז דאס באהאלטן זיך ביי זיי איז פאר אים זייער געפערלעך. מחמת זיי האבן אין שטוב א פוילישע דינסט, א גרויסע פאטריאטקע. ווען זי וואלט געזען, אז ער איז אנטלאפן פון מיליטער און באהאלט זיך דא אויס, וואלט זי געוויס געגאנגען און אים פאר-מסרט. האט ער נישט געהאט קיין ברירה און איז געגאנגען צו זיך אהיים. אויב ער וויל, קענען זיי אים געבן דעם אדרעס צו אים. ס'וואלט געווען זייער געוונטשן, אז ער זאל טאקע גלייך אהין גיין, כדי אים צו בארוינקן.

פארבער האט גענומען דעם אדרעס, נאך גיין צו אים איז ער נישט גע-גאנגען. ס'איז שוין געווען שפעט און ער האט זיך געדארפט אומקערן אין שפי-טאל אריין. אויפן אנדערן טאג האט זיך פארשפרייט די ידיעה, אז די דייטשן האבן געמאכט אן אפמאך מיט די רוסן, אין וועלכן עס ווערט פאר די רוסן צוגע-טיילט די שטאט. אויב אזוי איז געקומען א סוף צו דער מלחמה. די סאלדאטן, ווען האבן געווינט נאענט, זענען זיך צעלאפן אין זייערע היימען און די, וואס האבן געווינט ווייט, האבן געזוכט א באן, כדי וואס שנעלער צו קומען אהיים.

געבליבן זענען די פארווונדעטע אין שפיטאל. זיי האט דער שלום מיט גארנישט געהאלפן. זיי זענען געבליבן צוגעשמידט צו זייערע בעטן. ווער אן א פוס, ווער — אן א האנט. ווער א צעניזוקטער, א צעקאליעטשעטער. די מלחמה האט געדויערט בסך-הכל בלויז צוויי וואכן, אבער זי וועט זיי איבערלאזן סימנים אויפן גאנצן לעבן. די צוויי וואכן האט מען געדארפט פארקריכן אין א הייל, זיך אויסבאהאלטן אויף א בידעם. אויסגראבן פאר זיך א גרוב און דארט ליגן, איצט איז שוין אלץ פארפאלן, פארפאלן.

זיי האבן זיך געפילט פארלאזן און אפגענארט. אלע האבן זיי אפגענארט: די דייטשן, מיט וועלכע מ'האט זיך געהאט געחברט, די רוסן, וועלכע זענען, ווי ס'האט געהייסן קודם, זיי געקומען העלפן און זיך דערנאך געטיילט מיט די דייטשן מיט דעם איינגענומענעם פוילן; די אייגענע גענעראלן און מיניסטארן, וועלכע זענען אנטלאפן קיין רומעניע און איבערגעלאזט דאס פאלק און דאס מ'ליטער אויף הפקר.

אין עטלעכע טעג ארום האט פארבער באשלאסן צו גיין זען, וואס נאכט טוט. ס'האט זיך געוויס נישט געלוינט צו דעזערטירן עטלעכע טעג פארן סוף. מען האט עס אבער פארט נישט געקענט אויף זיכער פארויסזען. ער האט זיך געשראקן געהרגעט צו ווערן פון דער לעצטער קויל. ס'איז אים טאקע געלונגען צו בלייבן לעבן. ס'איז נאך א פראגע, וואס ער האט בדעה דערמיט צו טון. ס'איז אינטערעסאנט מיט אים איצט וועגן דעם צו רעדן.

ער איז צוגעקומען צו דער גאס, ווו נאכט האט געווינט, צו דעם הויז. איז דאס טאקע דאס הויז? — דאס איז דאך שוין נישט מער קיין הויז, נאר א חורבה.

ישראל אשענדארף

זוי ער האָט זיך דערוויסט פון די שכנים, איז דאָס הויז באַמבאַרדירט געוואָרן אין דער לעצטער נאַכט פאַרן סוף פון דער מלחמה. אפשר איז איבער אים גאָר געפאַלן די לעצטע דייטשע באַמבע. ער האָט זיך געפרעגט אויף נאַכטן, דעם באַלעבאַס, האָט מען אים דערציילט, אַז דאָ איז שוין געווען זיין ברודער און אים געזוכט. מען האָט אים אָבער נאָך נישט געפונען. ער ליגט אונטער די חורבנות און ס'וועט נאָך מוזן דויערן ביז מען וועט זיין גוף פון דאָרט אַפירנעמען.

די זינגעריין און איר טאכטער

קיין באזונדערס גוט קול צום זינגען האט שרה פעלדער קיינמאל נישט געהאט, אבער בשעת זי איז אויפגעטרעטן אין אן אפערעטע צוזאמען מיט נאך אנדערע און געזונגען אליין א ליד, צי מיט נאך עמעצן א דועט, האט זי אויסגענומען, ווייל זי האט געזונגען מיט טעם. באזונדערס שיינ איז זי אויך קיינמאל נישט געווען, אבער דאס פובליקום האט זי ליב געהאט, ווייל זי האט געהאט חן. פאר די לעצטע יארן איז כמעט נישט פאראן קיין סטאביל טעאטער אויף יידיש אין דער שטאט און שרה פעלדער איז געצווונגען צו זוכן פרנסה דורך אויפטריטן אויף פארשיידענע „אווונטן“ פון געזעלשאפטלעכע אינסטיטוציעס, אדער לאנדסמאנשאפטן. אין א טעאטער, אויב מען ווערט עלטער, פרוווט מען ביטן די ראלן, אנטשאט א סוברעטקע, שפילט מען א מוטער, צי סתם אן עלטערע פרוי. דא איצט, אויף די עלטערע יארן, איז זי געצווונגען געווארן דווקא זיך צו באווייזן אליין אן אן אנסאמבל, אן דעקאראציע, אן ליכטעפעקטן, און וואס נאך ערגער; אן א דינסטאנץ צווישן זיך און פובליקום, אן א בינע, אפילו אין די יונגע יארן וואלט איר שווער געווען דאס אויף זיך ארויסצוטראגן.

לויפט זי ארום איבער, די געזעלשאפטן און בעט זיך, אז מען זאל זי נעמען אויף אן אויפטריט. ס'קומט איר אן זייער שווער זיך צו עפעס צו דערשלאגן, ווייל זי האט א גרויסן קאנקורענט. דאס איז דער זינגער לעא מארקין. ער איז נאך א יונגער מענטש, ביי די דרייסיק, און ער האט א גוטע שטים. ער האט גרויס דערפאלג, באזונדערס ביי די פרויען. ס'זענען צו איר דערגאנגען פארשיידענע זיינע שטעכווערטלעך אויף איר חשבון. אמאל איז זי געווען א שרה — האט ער געזאגט וועגן איר — נאר איצט, איז זי א צרה. זי האט אים פיינט. ס'איז גענוג, אז זי זאל הערן זיין נאמען און איר הארץ זאל אנהייבן אומרויק צו קלאפן. וואס וויל ער פון איר? — ער איז יונג, האט רום און געלט, פארוואס פארגיבט ער איר נישט דאס קליינע ביסעלע, וואס זי דערגרייכט מיט אזויפיל מי און מאטער?

ניין, זי טאר זיך נישט צופיל איבערנעמען פון דעם. זי טאר זיך אויך נישט

באליידיקן פון אנדערע מענטשן. זי מוז אלץ אויסשטיין, ווייל זי דארף האבן אויף צו לעבן פאר זיך און פאר איר טאכטער נעלי. די טאכטער טאר נישט וויסן פון קיין שום דאגות. אלץ גרייט פאר איר צו די מאמע: דאס עסן, א קלייד, א פאר שיד, א בוד און א בילעט אין קינא. זאל זי לערנען רויק און אלץ ווערן, נאר נישט קיין זינגערין. נישט קיין יידישע ארטיסטקע. זי וויל זי אפילו נישט מיטנעמען אויף אירן א קאנצערט. צו וואס זאל זי זען די מוטער אין אזא נעבענדיקן מצב? זי קען באלד פארלירן צו איר דעם גאנצן דרך-ארץ.

נעלי, דאס מיידל אירס, איז זייער א שיינע און דערצו האט זי נאך א פינע שטימע. ווייזט אויס, אז מען קען זיך דערפון נישט אויסהיטן, אויב דאס איז באשערט. די לערערין פון שול האט זי א מאל אויסגעקליבן צו שפילן אין פעס א פיעסע לכבוד א יום-טוב און זי האט אין איר זייער אויסגענומען, אפשר נישט אזוי צוליב איר שפילן, ווי א דאנק איר זינגען. מען האט איר געגעבן מתנות: א באמבאניערע און בלומען. הגם נעלי האט זיך זייער איבערגענומען מיט דעם דערפאלג און זי האלט נאך ביז היינט דאס שאכטל פון דער באמבאניערע צום אנדעקן, נעמט עס די מאמע נישט ערנסט. ס'איז אן אומשולדיקע זאך. זאל זי זיך דערמיט פרייען, אויב דאס פארשאפט איר הנאה.

האט זיך איין מאל געטראפן, אז די מוטער איז געגאנגען זינגען ערגעץ אויף א שמחה אין א לאנדסמאנשאפט. זי האט שוין געהאט אפגעזונגען עטלעכע לידער מיט גרויסער אנשטרענגונג, ווייל דער עולם האט זיך כמעט אין גאנצן נישט צוגעהערט צו איר זינגען, נאר גערעדט צווישן זיך און געטומלט, ווי מיט-אמאל דערזעט זי אין זאל איר טאכטער. זי האט זיך געמאכט א וועג דורכן עולם, איז צוגעקומען צו דער טאכטער און אין איר קול איז געווען פארווידערונג, פארווירף און אפשר אויך כעס:

— וואס טוסטו דא? ווי אזוי קומסטו אהער??

ווייזט זיך ארויס, אז בעת נעלי איז צוריקגעקומען פון קינא אהיים און גע-וואלט אויפשליסן די טיר פון דער דירה, האט זי אין טעשל נישט געפונען דעם שליסל. זי האט אים מסתמא ערגעץ איבערגעלאזט. אדער זי האט אים, בעת דעם ארויסנעמען פעס פון טעשל — ארויסגעווארפן און פארלוירן. נאך לאנגע פרעגענישן און זוכענישן האט זי זיך דערווסט וועגן איר מוטערס אויפטריט אין דער דאזיקער לאנדסמאנשאפט און איז אהער געקומען.

ס'איז באלד לעבן זיי געשטאנען איינער א ייד.

— ווער איז דאס מיידל? — האט ער געפרעגט שרהן.

— דאס איז מיין מיידל, נעלי — האט זי געענטפערט, פארשטעלענדיק פאר אים איר טאכטער — און דאס איז דער סעקרעטאר פון פאראיין, הער האלצמאן — האט זי אים פארגעשטעלט נעלין.

דער הער האלצמאן האט געזאגט מיט חידוש:

— און אזוי גיי ווייס, אז איר האט שוין אזא דערוואקסענע טאכטער!
 ס'איז אונטערגעקומען דער פרעזידענט אליין. א נידעריקער, מיט א היפש
 בייכל, שטענדיק אן אויפגעראמטער. גלייך האט ער זיך געכאפט, אז דאס מיידל
 איז שרהס טאכטער.

— וווו האט איר זי געהאלטן די גאנצע צייט? — האט ער געפרעגט מיט
 שפאס שרהן — אין וועלכן שופלאך, אויף וועלכער פאליצע? צי מיינט איר טאקע,
 אז מיר פארשטייען זיך שוין אין גאנצן נישט אויף עפעס שיינס?
 ס'האבן באלד דערזען נעלין אויך די פרויען. איינע האט די צווייטע גע-
 פרעגט ווער ס'איז דאס מיידל. זיי זענען געווען, מערסטנטייל, איבער די פערציק,
 צעוואקסענע, מיט גוידערס, מיט גרויסע רינגען אויף די פינגער, מיט בראסלעטן
 אויף די הענט, מיט פערל אויף די העלדזער, מיט בראשקעס. יעדע האט גע-
 וואלט, מיט איר רייכקייט ציען אויף זיך. די אויפמערקזאמקייט און פלוצים איז
 זי גאר אפגעווענדט געווארן אויף עפעס א פרעמד מיידל. נאך דעם ווי זיי האבן
 זיך דערוויסט, אז זי איז שרהס טאכטער, האבן זיי געזאגט איר קאמפלימענטן
 אויפן חשבון פון דער טאכטער. אין הארצן האט עס זיי אבער געברענגט, פאר-
 וואס מען קוקט אויף איר פון אלע זייטן. זי גייט דאך פשוט אנגעטאן, זי טראגט
 דאך א קליידל, וואס מען קויפט עס איז יעדן ביליקן מאגאזין פון דאמען-קאנ-
 פעקציע.

שרה האבן די קאמפלימענטן פאר דער טאכטער געפרייט. פארט א מאמע,
 אבער זי האט זיך דאך נישט געפילט גוט. זי האט עפעס ווי מורא געהאט דער-
 פאר וואס די טאכטער אירע נעמט אזוי אויס. ס'רייסט אויף די אויגן ביי אלע,
 באזונדערס ביי די פרויען. זי איז זיך גענוג אנגעלאפן ביז מען האט זי פאר-
 בעטן אהער צו זינגען. מען האט עס געטון פאר רחמנות. דא זענען אבער פלוצים
 אלע געוויר געווארן, אז זי האט דווקא עפעס אזוינס, וואס זיי פארמאגן נישט,
 וואס זיי דארפן זי מיט דעם גאר מקנא זיין. דאס איז א געפערלעכע זאך!

שרה האט פארבאטן איר טאכטער אויפן שארפטן אופן זיך צו ווייזן נאך
 א מאל בעת אירן אן אויפטריט, נאר דאס האט נישט געהאלפן. פון יענעם אונט
 אן, ווען מען האט זי איינגעלאדן צו זינגען ערגעץ, האט מען דערביי איר געגעבן
 אנצוהערן, אז זי זאל אויך מיטנעמען איר מיידל. שרה האט געמוזט נאכגעבן,
 דאס וואס די מוטער האט געטון געצוונגען, האט נעלי אויפגענומען מיט גרויסער
 צופרידנקייט. זי האט הנאה געהאט פון דעם, וואס די יינגלעך דרייען זיך כסדר
 ארום איר, זאגן איר קאמפלימענטן, לאדן זי איין צום טאנצן, און דאס וואס
 אויך די עלטערע בייביקע געסט האבן זיך געריסן מיט איר צו טאנצן, האט איר
 פארשאפט שפאס און געלעכטער; ס'איז געווען פריילעך.

ס'האט זיך אבער מיט דעם נישט געענדיקט. צי עמעצער פון דער שול ווו
 זי לערנט האט דערציילט פון איר אויפטריט אויף דער פארשטעלונג, צי זי האט

זיך אליין ארויסגעכאפט בעת אַ שמחה און אַ זונג-געטון — דער עולם האָט אַנטדעקט, אַז נעלי האָט אַ גוטע שטים צום זינגען. פון דעמאָלט אָן האָט מען איר נישט געגעבן קיין רו, מען איז כסדר צוגעשטאַנען צו איר, אַז זי זאָל זינגען. זי האָט, סוף-כל-סוף, איין מאָל געזונגען און געהאַט גרויס דערפאַלג.

דאָ האָט זיך שוין שרה אין גאַנצן איינגעבראַכן. וואָס וועט ווערן דערפון? ערשטנס האָט זי נישט געוואָלט, אַז די טאַכטער זאָל ווערן אַ זינגערין, מילא, זי אליין איז שוין צו-אַלט, כדי זיך צו נעמען צו אַן אַנדער באַשעפטיקונג, אָבער נעלי איז נאָך יונג. זי האָט נאָך אַ מעגלעכקייט זיך אויסצולערנען עפעס אַ ליי-טישע אַרבעט און זיך פאַרשפּאַרן איר מאַמעס נחת. צווייטנס, וועט מען באַלד איינלאָדן צום זינגען נאָר איר טאַכטער. זי וועט מען אויסמיידן. שוין וועט עס אויסזען: די טאַכטער קאַנקורירט מיט דער מאַמען!

זי איז איינגעגאַנגען אויף אַ פּשרה, שרה. זי האָט ערגעץ אויסגעזוכט אַ דועט פון אַ מאַמען מיט אַ טאַכטער און באַשלאָסן אים צו זינגען צוזאַמען מיט נעלין. אָבער נישט מער ווי דעם איינעם דועט. אַלע איבעריקע לידער האָט זי אליין אויסגעזונגען. צו איר גרויסן פאַרדרוס האָט זי אָבער באַמערקט, אַז בעת זי זינגט אליין, צעגייט זיך דער עולם אין די שכנותדיקע צימערן פון זאָל, אָדער רעדט צווישן זיך, און ווי נאָר מען מעלדט דעם דועט — קומען אַלע צוריק אַריין און ס'ווערט שטיל, אַז מ'קען הערן אַ פּליג דורכפּלען. דאָס הייסט, אַז זי איז געוואָרן נישט מער ווי אַן אומנייטיקע צושטעפעניש צו דער טאַכטער. ווער האָט זיך געקענט ריכטן, אַז דאָס אומגליק וועט אַרויסקומען פון איר אייגענער שטוב, פון איר אייגן בלוט און פלייש. ס'איז איר געווען שווער פּריער, ווען זי האָט געדאַרפט אויסהאַלטן איר קינד, נאָר ס'וועט איר זיין זיבן מאָל שווערער, אויב דאָס קינד וועט זי דאַרפן אויסהאַלטן. ניין, ניין, זי שטעלט זיך דאָס נישט פאַר!

שרה האָט גענומען צוגרייטן אַ ספּעציעלן פּראָגראַם. זי האָט אויסגעקליבן, דער עיקר, לידער פּאַלקסטימלעכע, מיט הומאַר. אין אַזעלכע לידער איז זייער וויכטיק די מימיק, די זשעסטיקולאַציע. אַזעלכע לידער דאַרף מען מער, אויס-שפּילן, ווי זינגען. אַזוי אַרום האָט זי געפרוווט איבערשטייגן איר טאַכטער, ווייל די טאַכטער, הגם זי האָט פאַרמאָגט אַ גוטע שטים, איז געווען נאָך יונג און נישט דערפאַרן, איז געשטאַנען אומבאַהאַלפן בעתן זינגען און נישט געוויסט וואָס צו טאָן מיט די הענט; זי האָט זיך געראַנגלט, שרה, זיך נישט געוואָלט אונטערגעבן, נישט דעם עולם און נישט דער טאַכטער און דערביי זיך באַנוצט מיט איר גאַנ-צער דערפאַרונג פון לאַנגע יאָרן שפּילן אויף דער בינע און מיט דעם רעשט פון איר אַמאָליקן טעמפּעראַמענט.

איין מאָל אין אַן אַוונט, ווען נעלי האָט זיך צוריקגעקערט פון אַ שפּאַציר אַהיים, האָט זי געזאָגט דער מוטער:

- מאמע, דו ווייסט מיט וועמען איך האָב מיך איצט באַקענט ?
 — מיט וועמען ?
 — מיט דעם זינגער לעאַ מאַרקין.
 שרה איז געוואָרן צעמישט :
 — ווי קומסטו פלוצים זיך מיט אים צו באַגעגענען ?
 — איך האָב אים געטראָפן מיט מיינער אַ חברטע.
 — דאָס איז אַ מיאוסע בריאה ! מייד אויס מיט אים זיך צו טרעפן !
 נעלי האָט אַ וויילע געשוויגן, ווי זי וואָלט געוואָלט, אַז די מאַמע זאָל זיך
 אַ ביסל באַרויקן און איר געענטפערט :
 — און איך האָב געהערט, אַז ער האָט גרויס דערפאַלג. ביי פרויען.
 — ס'איז אַ פראַגע ביי וואָסערע !
 מיט דעם האָט זיך דער שמועס פאַרענדיקט.
 נאָך אַ געוויסער צייט האָט נעלי אין אַ שמועס מיט דער מוטער ווידער
 דערמאָנט מאַרקיןען.
 — וואָס איז ? וואָס גייט ער דיך אָן ? וווּ האָסטו אים שוין ווידער גע-
 טראָפן ? — האָט שרה געפרעגט אַן אויפגערעגטע איר טאָכטער.
 די טאָכטער האָט זיך צוריקגעכאַפט, ווי זי וואָלט באַגאַנגען אַ פאַרברעכן :
 — איך האָב אים אַזוי צופעליק באַגעגנט ...
 ס'איז, הפנים, נישט געווען קיין צופאַל. אין עטלעכע טעג אַרום נאָך דעם
 געשפּרעך, האָט שרה באַגעגנט אין גאַס איר טאָכטער צוזאַמען מיט מאַרקיןען
 און דערצו האָט ער זי געהאַלטן פעסט אונטערן אַרעם. די טאָכטער האָט זיך,
 דערזעענדיק די מוטער, אין גאַנצן פאַרלוירן. אויך ער איז געוואָרן אַ ביסל
 מבולבל, האָט אָבער באַלד צוריקגעווינען דאָס גלייכגעוויכט, מיט אַ שמייכלעלע
 זי באַגריסט און — נעלי אַ שלעפּ-געטאָן. נעלי האָט זיך געוואָלט אַ ריס-טאָן צו
 דער מוטער, נאָר אַן אַנמעכטיקע זיך געלאָזט פון אים פירן ווייטער.
 שפעט אין אָונט איז נעלי געקומען אַהיים. די מוטער האָט שוין אויף איר
 געוואַרט אַ נערוועזע, אַ פאַרביטערטע. זי האָט געוואַרט, אַז נעלי זאָל אָנהייבן
 רעדן, זיך פאַרענטפערן, אָבער זעט אויס, אַז נעלי האָט באַשלאָסן אין גאַנצן נישט
 צו דערמאָנען דאָס באַגעגעניש, אויב די מוטער וועט זי פריער וועגן דעם נישט
 פאַרשעפען. זענען זיי אַזוי ביידע געזעסן שווייגנדיקע, פאַרקעשנטע. די מוטער
 האָט נישט אויסגעהאַלטן און ענדלעך אַרויסגעפלאַצט :
 — אַ שיינעם נחת זיך דערלעבט פון דיר !
 די טאָכטער האָט געענטפערט מיט רוגזע :
 — און וואָס האָסטו געמיינט, אַז איך בין נאָך אַ קליין מיידעלע ? אַז איך
 דאַרף זיך האַלטן אונטער דיין פאַרטעך ?

— און אויב דו האָסט שוין געוואָלט גיין מיט עמעצן, האָסטו געמוזט דווקא אים אויסקלייבן? דווקא אים?

— און מיט וואָס איז ער ערגער פון אַן אַנדערן?

— דו פרעגסט נאָך?! וויפל מאל האָב איך דיר דערציילט, אָו ער רודפט מיך און מאַכט פון מיר חווק? איז דאָס אַ סיבה, צי איך טשעפע זיך צו אים אומזיסט?

— איך ווייס נישט מיט וואָס ער רודפט דיך און מאַכט פון דיר חווק.

די מוטער האָט זי אָנגעקוקט מיט הידוש:

— וואָס-זשע, איך דאַרף עס דיר נאָך אויפקלערן? — ער גייט אַרום און

באַרעדט מיך, אָו איך בין שוין אַלט און אָו איך דאַרף שוין מער נישט אויפטרעטן און זינגען.

די טאָכטער האָט געענטפערט קאַלט:

— און איך האָלט אויך, אָו דו וואָלטסט נישט געדאַרפט מער אויפטרעטן

און זינגען.

שרהן איז דאָס גאַנצע בלוט געקומען אין פנים אַריין. זי איז געוואָרן ווילד.

האָט זיך געוואָרפן אויף דער טאָכטער מיט די פויסטן און היסטעריש געשריגן:

— איך דאַרף אויפהערן זינגען, האָ?! איך דאַרף אויפהערן צו זינגען?!

און וווּ האָב איך גענומען געלט דיר צו געבן עסן, דיך אָנצוטאָן, דיך צו שיקן

אין שול אַריין? אפשר פון דער ירושה, וואָס דיין טאַטע האָט מיר איבערגעלאָזט?

איך בין געגאַנגען צו גראַבע יונגען און זיך געבעטן ביי זיי, אָו זיי זאָלן מיך

נעמען זינגען, זיי געהנפעט, זיך דערנודערקט פאַר זיי. פאַר וועמענס וועגן?

אפשר בלויז פאַר מיר? דו האָסט דערפון גאַרנישט געהאַט, אָ?!!

די טאָכטער האָט איר צוגעהאַלטן די הענט. זי אָפגעשטופט פון זיך און

געשריגן:

— באַרויך זיך, מאַמע! גענוג, זאָל זיין גענוג!

די מוטער האָט זיך אַרויפגעוואָרפן אויפן בעט און שטיל געהעשעט.

נעלי האָט זיך צורעכטגעמאַכט די פרייזר אויפן קאַפּ און זיך דערנענטערט

צו דער מוטער. איר שטים איז געוואָרן ווייכער:

— מיין נישט, מאַמע, אָו איך ווייס נישט, ווי שווער דיר איז אָנגעקומען

אויסצוהאַלטן דיך און מיך. איך ווייס עס גוט.

— אויב אַזוי, ווי-זשע האָסטו געקענט אַזוי צו מיר רעדן?

— טאַקע דערפאַר, וויל איך ווייס, ווי שווער ס'קומט דיר אָו אָו מ'זאָל דיך

נעמען זינגען, האָלט איך, אָו דו דאַרפסט נישט מער אויפטרעטן.

שרה האָט געפרעגט גאַליק:

— און וווּ וועלן מיר נעמען אויף צו לעבן, פאַרזאָרגערין מיינע?

— מיר וועלן אויפטרעטן און פאַרדינען.

— ווער איז פלוצים דער „מיר“?

— איך און לעאָ.

שרה האָט זיך אַ ריס־געטון פון בעט:

— אַהאַ! דאָס האָסטו געמיינט! דו ווילסט מיר שוין געבן פרנסה! דו ווילסט מיר שוין האַדעווען! ס'איז נאָך צו־פרי! מען לאַדט מיך נאָך איין אויף פאַרשיידענע „אָונטן“. איך קען נאָך זינגען, איך קען מיר נאָך פאַרדינען מיין ברויט! און זיין נאָמען זאָלסטו מיר מער נישט דערמאָנען, דו הערסט! ?

די קריגערייען צווישן מאַמע און טאָכטער האָבן נישט אויפגעהערט, ביז אין איינעם אַ טאָג איז נעלי אַוועק פון דער שטוב און מער נישט צוריקגעקומען בעכטיקן. זי איז אַוועק מיט מאַרקניגען אין זיין דירה.

שרה האָט עס בשום־אופן נישט געקענט באַנעמען. האָט טאָקע מאַרקין באמת ביי איר צוגענומען די טאָכטער? בעת איין מענטש גיט אַ קלאַפּ דעם צווייטן, קען דער געשלאַגענער רופן די פּאַליציי צוהילף. בעת איין מענטש נעמט אַרויס אַ בייטעלע מיט געלט פון צווייטנס קעשענע, איז ער אַ גנב און מען פאַרמשפט דערפאַר, אָבער ווען ס'קומט עמעצער און נעמט צו ביי אַ מאַמען איר איינציקע טאָכטער, וואָס האָט איר געקאָסט אַזויפיל מי און געזונט ביז זי האָט זי געזען אַ גרויסע, אַ שיינע, אַ געבילדעטע — קען זי צו קיינעם זיך נישט ווענדן נאָך הילף, איז פאַרפאַלן, זוי משונהדיק ס'פירט זיך אין לעבן!

שרה האָט זיך אַרומגעדרייט אַליין איבער דער דירה. ווען דער מאַן איז איר געשטאַרבן, האָט זי זיך נישט געפילט אַזוי פאַרלאָזן און אַזוי איינזאַם ווי איצט. נאָכן מאַנס טויט איז זי דאָך געבליבן מיטן קינד. איצט, איז זי אין גאַנצן אַליין. און דערצו אַליין אויף די עלטערע יאָרן, ווען ס'איז שווערער אַריבער־צוטראָגן די איינזאַמקייט.

מען האָט זי זייער זעלטן איינגעלאָדן צו זינגען. מען האָט זיך פאַר די לעצטע חדשים צוגעוויינט זי צו זען אויפטרעטן מיט דער טאָכטער און די טאָכ־טער טרעט מער נישט אויף מיט איר, נאָר מיט מאַרקניגען. לייט האָבן מסתמא געהאַלטן, אַז מען דערפילט שוין דעם חוב אויך לגבי איר, בעת מען לאַדט איין איר טאָכטער און דעם קומענדיקן איידעם.

שרה האָט נישט אויסגעהאַלטן און נאָכגעגעבן דער טאָכטער. ווי דער ערש־טער סימן פון שלום, האָט באַטייט דאָס פאַרבעטן די טאָכטער מיט מאַרקניגען צו זיך אויף מיטאַג.

זיי זענען ביידע געקומען. מאַרקין האָט זיך גלייך געפילט ווי ביי זיך אין דער היים. ער האָט כסדר געשאַטן מיט וויצן, וועלכע ער האָט ליב צו דער־ציילן פאַרן עולם צווישן זינגען איין ליד און צווייטן. נעלי האָט געהאַלטן אין איין לאַכן, נאָר שרהן האָט עס אויפגערעגט: ווי דערציילט אַ מענטש אַזעלכע אַלטע, אויסגעדראַשענע וויצן? און ווי לאַכט מען פון זיי אַזוי שטאַרק?

שרה האָט דערלאַנגט צום טיש. נעלי האָט איר געוואָלט מיט עפעס צו-
העלפן, נאָר זי האָט זיך נישט געלאָזט:
— דו ביסט איצט אַ גאסט ביי מיר — האָט זי געזאָגט. ס'איז אין דעם
געווען אי ליבשאַפט, אי פאַרדראַס.
זיי האָבן אָפּגעגעסן. נעלי האָט אַרומגעכאַפט די מוטער און זי געקושט:
— מאַ, מאַמעלע! ס'איז געווען זייער געשמאַק. קיינער קען נישט אַזוי
קאַכן ווי דו!

אויך מאַרקין איז נישט אָפּגעשטאַנען. און געזאָגט:
— זייער געשמאַק! איך האָב שוין לאַנג נישט געגעסן מיט אַזאַ אָפּעטיט!
נעלי איז געווען גליקלעך, וואָס אויך איר חתן לויבט דער מאַמעס קאַכן און
האָט זיך געווענדט צו דער מוטער:
— דו ווייסט דאָך מאַ, אַז איך טויג זיך נישט צו דער קיך. איך האָב נישט
קיין געדולד, איך שמיר זיך צופיל אויס, איך צעברעך די כלים — מאַמעשי,
נאָך דער חתונה וועסטו פאַר אונדז ביידע אויך קאַכן — יאָ! יאָ! דו ביסט
די בעסטע קעכין אויף דער וועלט!

און זי האָט ווידער אַרומגעכאַפט די מוטער און פאַר גרויס באַגייסטערונג
פון איר איינפאַל — זי געקושט און געקושט.
שפעטער אַ ביסל זענען נעלי מיט מאַרקין געזעסן אין צימער, צווישן
זיך געשעפטשעט און זיך געקושט און שרה איז געשטאַנען אין קיך און געוואָשן
די כלים. נאָך דעם וואָשן די כלים, האָט דאָס יונגע פאַרל געוואָלט שרהן מיט-
נעמען אין קינאַ אַרײַן, נאָר זי האָט זיך פון זיי אַרויסגעדרײט מיט אַ תירוץ.

שרה איז געבליבן אַליין. זי האָט זיך צוערשט אַרומגעדרײט אַ צעמישטע
איבער דער שטוב, דערנאָך אַנגעהויבן צו טאַן אָן אַ שיעור זאַכן מעכאַניש, אָן
אַ זין. ביז זי האָט זיך אַ וואַרף-געטון צום שאַפקעלע מיט אַזאַ אימפעט, ווי זי
וואָלט ענדלעך זיך געכאַפט וואָס זי דאַרף אייגנטלעך איצט טון. זי האָט פון
שאַפקעלע אַרויסגענומען אַן אַלבוּם מיט אויסשניטן פון צײַטונגען: אַנאַנסן, ידיעות
און רעצענזיעס פון אירע אויפטריטן. זי האָט איין פאַפירל נאָכן צווייטן צעריסן.
ניין, זי איז נישט פון די זינגערײַנס, צי אַרטיסטינס, וואָס יאָרן נאָך דעם ווי זיי
האָבן אויפּגעהערט אויפצוטראַען — שפּײַזן זיי זיך מיט דעם אַמאַל. זי דאַרף די
אַלע פאַפירלעך נישט האָבן. זיי וועלן זי בלוזן כסדר רײַצן, אויפּרעגן, נישט
געבן איר קיין רו.

זי האָט זיי געריסן, צעריסן אויף פיצלעך. דערביי האָט זי איבערגעחזרט
דער טאַכטערס ווערטער:
— מאַמעשי, דו באַסט די בעסטע קעכין אויף דער וועלט! די בעסטע קעכין
אויף דער וועלט! די בעסטע קעכין — — —
און טרערן זענען גערונען און גערונען פון אירע אויגן.

די פאנפארן-שפילערס פון מאנדאר

פאראיאָרן האָב איך פארבראַכט מיינע וואַקאַציעס אין מאַנדאַר. דאָס איז אַ שטעטל אין צענטראַל־פראַנקרייך, וואָס ליגט צווישן בערג. די לופט איז דאָ זייער ריין און שאַרף. אינדערפרי און אין אָונט איז דאָ אַפילו אין מיטן זומער, קאַלט. אַהער קומען מענטשן פון גאַנצן לאַנד און אויך פון אויסלאַנד, וואָס לייַדן אויף אַסטמע און בכלל אויף די אַטעם־וועגן.

די קראַנקע זענען כסדר פאַרנומען מיט דאָקטאָרישע וויזיטן און מיט בע־דער. איך בין אָבער נישט געווען קראַנק, בלויז געקומען אויף אַפרו און פרישע לופט. האָב איך אַ סך צייט. איך האָב שוין געזען דעם וואַסערפאַל. האָב אַרויפ־געקלעטערט אויפן באַרג קאַפּוסיין און בין אַרויפגעפאַרן מיטן טעלעפּריק אויפן העכסטן באַרג — סאַנסי.

מ'דאַרף אָבער אויך זען דאָס שטעטל גופאַ. איך האָב זיך געלאָזט אויף אַ לענגערן שפּאַציר און עס אויסגעמאַסטן אין דער לענג און אין דער ברייט. באַקוקט דעם קאַסינאָ, דאָס באַד, דעם דענקמאַל לכּבּוד די געפאַלענע אין דער מלחמה, די פּאַסט און אויך דעם קלויסטער.

בעת איך בין אַריין אין קלויסטער, איז דאָרט גראַד אַפּגעריכט געוואָרן אַ תּפילה. ס'זענען דאָרט געווען אַ היפשע צאַל מענטשן. אַפנים און ס'איז היינט חגא. איך האָב דעריבער זיך נישט געלאָזט ווייטער, געבליבן שטיין ביי דער טיר. שטייענדיק אַזוי עטלעכע מינוט, האָב איך דערווייל אַנגעהויבן צו לייצען די מודעות, וואָס זענען געהאנגען אויף דער וואַנט. אויף איינער בין איך באַזונדערס געוואָרן אויפּמערקזאַם. אין איר האָט מען אינפאַרמירט דער חשובער עדה, וואָס פאַר אַ פּילמען מען שפּילט די וואַך אין די קינאַס און וועלכע ס'איז דער־לויבט צו זען, און וועלכע — פאַרבאַטן, ווייל זיי זענען נישט מאַראַלישע.

דאָס איז פאַר מיר געווען אַ נייעס. איך האָב זיך דערוויסט, אַז פונקט ווי ס'איז פאַראַן אין מאַנדאַר אַ באַד מיט קוואַלן, צו העלפן די קראַנקע בעסער אַטעמען, אַזוי איז דאָ דער קלויסטער פאַראַן, כּדי צו רייניקן די לופט. פאַר־שטייט זיך, אַז נישט פאַר דעם גוף, נאָר פאַר דער נשמה. עס איז בלויז אַ ווונדער

פארוואס אויף אלע אפישן און אין אלע פראספעקטן, וואס מאכן רעקלאמע פאר מאנדאר, איז וועגן דעם גארנישט דערמאנט געווארן.

איך האב זיך דערנאך געלאזט ווייטער שפאצירן. בין ארויסגעקומען אויפן וועג וואס פירט צום שכנותדיקן בורבול און מיטאמאל זיך דערפילט מיד. איך האב גענומען דעם וועג אויף צוריק. בעת איך בין צוגעקומען צום באד, האב איך זיך אבער געמוזט פארהאלטן. די מתפללים האבן זיך ארויסגעלאזט פון קלויסטער אין א פראצעסיע.

ס'זענען געגאנגען מענער, פרויען מיט קינדער ביי די הענט און אויך יוגנט; בחורים און מיידלעך. דער רוב — אין טונקעלע מלבושים. א טייל — אפילו אין שווארצע. די פנימער ערנסטע. די טריט — פאמעלעכע, פייערלעך. צווישן יעדע עטלעכע צענדלינג מענטשן, איז געגאנגען א גלח. איין גלח האט געהאט א באזונדערע אויפגאבע: ער איז געגאנגען האלב-אויסגעדרייט צום עולם. די-ריגירט מיט די הענט און געזונגען: אווע, אווע, אווע מארי! און אלע האבן אונטערגעכאפט זיינע ווערטער און זיי איבערגעחזרט. מיידלעך האבן געטראגן הייליקע בילדער, צווישן וועלכע ס'האט זיך באזונדערס ארויסגעזען א סטאטוע פון מאריען באהאנגען מיט ווייסע רויזן. אבער דעם גרעסטן רושם האבן אויף מיר געמאכט די פאנפארן-שפילערס, וואס זענען געגאנגען און געשפילט בראש פון דער פראצעסיע.

דאס זענען געווען זעקס מענער אָנגעטאָן אין הויכע שטיוול, אין ווייסע ענג-געפאסטע הויזן, אין סאמעטענע רעק און אין קיילעכדיקע היטלען מיט דאשיקעס. זיי האבן געשפילט א לויבליד לכבוד דער בתולה מארי, וואס איז אין דעם טאג ארויף אין הימל אריין. זיי האבן געבלאזן שטארק, די זעקס מענער. די לופט האט אַזש געציטערט. ווייזט אויס, אַז זיי האבן גישט געליטן פון אַסטמע, אַז זיי האט גישט געפעלט קיין אַטעם. זיי האבן געשעפט אַטעם גישט נאָר פון די אַרומיקע בערג און וועלדער, נאָר אויך פון קלויסטער. פון די גלחים, פון דעם עולם, וואס איז געגאנגען אַזוי פרום און פייערלעך אין דער פראצעסיע.

אַט און איך אליין זע שוין ווי פיר מלאכים הייבן אויף די בתולה מארי צום הימל... זי וועט זיך דאָרט אין הימל באַהעפטן מיטן הייליקן גייסט, זי וועט אַפילו געבוירן אַ קינד, אַבער זי וועט פאָרט בלייבן אַ בתולה...

— א לויב דער צניעות!

— א לויב דער שניי-ווייסער טויבן-ריינער אומשולד!

— אווע! אווע! אווע מארי!

נאכמיטיק, ווען איך האב זיך דערנענטערט צו דעם קאסינא, האב איך ווידער געהערט די פאנפארן. די זעקס מענער זענען דאָרט געשטאנען און גע-שפילט. מעגלעך, אַז דאָס וואָס זיי האבן איצטער געשפילט איז גישט געווען

ווייניקער קלויסטערדיקס, ווי דאָס וואָס זיי האָבן געשפילט אינדערפרי אין דער פראַצעסיע, — אָבער ס'האָט שוין אויף מיר נישט אַזוי שטאַרק געווירקט. איך מיי, אַז נישט זיי זענען אין דעם געווען שולדיק, נאָר דער אַרום.

אין דרויסן איז געוואָרן הייס און די מענער האָבן זיך איבערגעטאָן אין לייכטערע און העלערע מלבושים. די בחורים האָבן געטראָגן בלוזי די העמדער און קורצע הייזלעך און די מיידלעך — לייכטע בלוזעס און שאַרטן. זיי האָבן זיך דערציילט וועגן די רעזולטאַטן פון די מאַטאַציקל-געיעגן, וואָס זענען פאַרגע-קומען אין קלערמאַן-פּעראַן. זיי האָבן נאָכגעמאַכט די ענגלענדער ווי זיי רעדן פראַנצויזיש. זיי האָבן געלאַכט, געזונגען, זיך געקושט. איצט האָט מען באַדאַרפט אַהער נישט די פאַנפאַרן מיט דער קירכן-מוזיק, נאָר אַ דזשאַז מיט אַ סאַקסאָפּאָן, מיט אַ פּויק, מיט טאַצן און אַנדערע פּרימיטיווע אינסטרומענטן, אַז דער עולם זאָל אַוועק אין אַ ווילדן סווינג אַדער סאַמבאַ.

די פאַנפאַרן-שפּילערס האָבן געמאַכט אַ פּויזע. איך בין צו זיי נענטער צו-געגאַנגען און יעדן איינעם געקענט בעסער זען. איך האָב געמיינט, אַז אַלע זענען זיי עלטערע מענטשן, נאָר ס'ווייזט זיך אַרויס, אַז איך האָב געהאַט אַ טעות. בלוזי צוויי פון זיי זעען אויס צו זיין עלטער פון פּערציק. פאַראַן אַפילו איינער פון עטלעכע און צוואַנציק. און פּנימער האָבן זיי אויך נישט אַזעלכע ערנסטע, ווי ס'האָט זיך מיר אויסגעדאַכט בעת זייער שפּילן.

ווען איך האָב זיי געזען שפּילן צווישן דעם דאָזיקן טומלדיקן עולם, האָט זיך מיר געדאַכט, אַז זיי פּילן זיך נישט גוט און געהאַט צו זיי מיטלייד. בעת דער פּויזע האָב איך אָבער באַקומען אַן אַנדערע מיינונג. זיי זענען גלייך גע-וואָרן היימיש מיט דעם עולם. דער ווינגסטער פון זיי איז שוין געשטאַנען און גערעדט מיט אַ מיידל אין אַן ענגן סוועטער, וואָס האָט זייער בולט געמאַכט אירע בריסטן. אַ צווייטער האָט גענומען ביי אַ קינד דעם באל און אים געוויזן ווי אַזוי מען קען מיט דער האַנט קלאַפּן דעם באל צו דער ערד צען און פּופּצן מאַל און ער זאָל זיך נישט פאַרקייקלען. אַ דריטער, האָט זיך צוגעזעצט צו אַ טישל און געטרונקען עפעס אַ ליקער אַאָוו.

בעת זיי האָבן ווידער אָנגעהויבן צו שפּילן אויף די פאַנפאַרן, האָב איך שוין געהאַט פאַרלוירן די שרעק, וואָס איז אין מיר איינגעפלאַנצט געוואָרן אין משך פון לאַנגע דורות פאַר אַ פראַצעסיע, וועלכע קען יעדע רגע זיך ענדיקן מיט אַ בילבול אויף יידן, מיט אַ גירוש אַדער מיט אַ שחיטה. איך בין מיר גע-מיטלעך געזעסן ביי אַ טישל און פאַמעלעך געזופּט דורך אַ שטרוי פון פּלעשל לימאָנאַד...

**

נאָך דער וועטשערע, פאַרן שלאַפּן-גיין, האָב איך זיך ווידער געלאָזט איי-בער דעם שטעטל. מיר איז אָבער באַלד געוואָרן קאַלט און איך האָב באַשלאָסן

אריינצוגיין אין א רעסטאראן, צי אין א קאפע, טרינקען עפעס ווארעמס.
איך בין אריינגעגאנגען אין א ביסטרא און גלייך געבליבן שטיין דער-
שטיינען: איך האב דערזען די פאנפארן-שפילערס. זיי זענען געזעסן ארום א טיש
אויף וועלכן ס'זענען געשטאנען עטלעכע פלעשער וויין. אייגנטלעך זענען שוין
דאָרט געשטאנען בלויז די פלעשער. דער וויין מאַכט שוין איצט פאַרשיידענע
וואַנדערונגען אין זיי: שטייגט אַרויף צום קאַפּ, נידערט אַראָפּ צו די פיס און
פלאַנטערט מיט זייער צונג.

איינער פון זיי וויינט, אַז נישט נאָר וואָס ער קען שפּילן, נאָר ער קען אויך
זינגען. ער זינגט אַן אַלט פּאַלקסליד וועגן אַ מיידל, וואָס איז געגאַנגען מיטן
סערפּ אין האַנט שניידן אטשערעט. דאָרט האָט זי באַגעגנט פיר שיינע און יונגע
בחורים. דער ערשטער איז געווען אַ שעמעוודיקער און זי בלויז געקיצלט אונ-
טער דער גאַמבע. דער צווייטער ווייניקער שעמעוודיק און זיך געלייגט אויפן
גראַז. דער דריטער, נאָך ווייניקער שעמעוודיק, און איר פאַרהויבן דאָס קליידל.
וואָס דער פּערטער האָט געטון — וועגן דעם דערציילט נישט דאָס ליד. און ווען
דו וואַלסט דאָס געוויסט, מאַדאָם, וואַלסטו אויך געגאַנגען שניידן אטשערעט
אויף יענעם אַרט...

דער רעפּריין: „לאַ רירעטאַ, לאַ רירעטאַ“ חזרן אַלע איבער אין כאָר און
קלאַפּן נאָך בשעת-מעשה צו אין טיש צום טאַקט.

ביים באַר זיצט אַ מיידל. אַריינגעקומען ווי איך, כדי עפעס צו טרינקען?
— ניין. זי זעט אויס צו זיין דאָ צופיל היימיש. זי איז דאָ געוויס אַן אָפטער
גאַסט. זי גיט יעדעס מאל אַ זופּ פון אַפּעריטיוו און צווישן איין זופּ און צווייטן
— אַ צי דעם פאַפּיראַס. און ס'קען אויך זיין, אַז פאַרקערט, אַז צווישן איין צי
דעם פאַפּיראַס און צווייטן — טוט זי אַ זופּ פון אַפּעריטיוו.

מיטאַמאל שטייט אויף איינער פון די פאַנפאַרן-שפּילערס, לאַזט זיך מיט
וואַקלדיקע טריט צום באַר און גיט אַ כאַפּ דאָס מיידל פאַר דעם נאַקעטן אַרעם:
— פאַרוואָס זיצסטו אין אַ זייט? — קום צו אונדו!

זי לאַזט זיך מכלומרשט נישט. די חברים זיינע לאַכן און חווקן פון אים,
אַז ער טויג זיך נישט אויס, אַז ער האָט געליטן אַ מפּלה. דאָס טרייבט אים מער
אַריין אין דער אַמביציע. ער גיט זי אַ כאַפּ מיט ביידע הענט און באַלד זיצט זי
שוין ביים טיש און נאָך דערצו אויף זיינע קני. אַ טרונזומפּירנדיקער שרייט ער
צו די חברים:

— פאַרוואָס שווייגט איר? באַגריסט זי!

דעמאָלט הייבן אויף אַלע חברים די פאַנפאַרן, וואָס זיי האָבן פּרינער אוועק-
געשטעלט ביי דער וואַנט און בלאַזן לכבוד איר אַ לויבליד. איך קען שווערן, אַז
דאָס איז דאָס זעלבע ליד, וואָס זיי האָבן אינדערפּרי געשפּילט לכבוד מאַרי דער
בתולה...

ד ר י ה י נ ט

דער ערשטער הונט איז געווען אן אפגעלאזענער. זיין גוף איז געווען באוואקסן מיט קאלטענעס האר צו וועלכן ס'האבן זיך כסדר צוגעטשעפעט שטרוי און דערנער. אויף זיין פעל האבן זיך געמערט פליי און געביסן און גענאגט זיין מאגערן קערפער. ס'האט געהייסן, אז ער האט א באלעבאס, אבער, ווייזט אויס, אז נישט דער באלעבאס און נישט ער אליין האבן דאס גענומען ערנסט. ביידע האבן באשלאסן איינער פון צווייטן נישט צופיל צו פארלאנגען. אמאל, ווען מען פלעגט אים נאך רופן, האט ער געוויס געהאט א נאמען, אבער שוין לאנג, אז קיינער דארף אים נישט און רופט אים נישט, איז זיין נאמען פארגעסן געווארן. איצט, האט מען אים גערופן: קלאשאר, דער קלאשאַר.

דער צווייטער הונט — דאס איז אייגנטלעך געווען א צויג — האט שוין דערפאר געהאט א באלעבאס און א באלעבאסטע, וואס נישט נאך זיי האבן זיך געהאלטן פאר אירע באלעבאטים, נאך זענען אויך געווען שטאלץ אויף איר און זי געצערטלט און געפוצט. זי איז געווען א הויכע און א שלאנקע. געהאט א ברוינע, גלאטע הויט און גרויסע, מילדע אויגן. ווען זי וואלט געהאט הערנער, וואלט מען זיך געקענט טועה זיין און זי אָננעמען פאר א הירש. אויפן האלדז האט זי געטראָגן א רייפל און אויף אים איז געווען אַנגעגעבן דער נאָמען פון איר באַלעבאָס, דער אַדרעס און אויך איר אייגענער נאָמען. געהייסן האט זי: ערנא.

און איז שכנות איז אויך געווען א דריטער הונט. ער איז געווען קלענער פון די ערשטע צוויי. געהאט הויכע, געקרייזלטע האר אויפן גוף. זיין באַלעבאָס האט אים מסתמא כסדר גערייניקט און געפוצט, ווייל ער איז שטענדיק געווען ציכטיק-זווייס. ער איז געווען א רירעוודיקער, א פריילעכער. מען האט אים גערופן: גאַגאַ.

א צייט, האט דער קלאשאַר זיך געשדכנט צו ערנאן. ער פלעגט איר נאכגיין די פיסטריט און זיך כסדר געהאלטן אין איין דערקלערן איר אין ליבע, זי פלעגט אים הייסן, אז ער זאל זיך קודם-כל ווי געהעריק אויסקעמען די פעל. דערנאך

זאל ער איר זאגן, ווי אזוי ער הייסט און ווו ער וווינט. זי וועט דאך נישט גיין מיט עמעצן אן א נאמען און אן א היים. האט דער קלאשאר געענטפערט, אז אויב מען האט באמת ליב, פרעגט מען אויף גארנישט. האט ערנא אים גלייך אפגע-ענטפערט, אז זי האט אים טאקע נישט ליב, זאל ער דאס וויסן, און אז איר הארץ איז געפאנגען אויף אייביק פון גאגאן. איצט, אויב ער ווייסט דאס שוין, מעג ער זיך פון איר אפטשעפען און זי לאזן צורו.

און גאגא האט אויך ליב געהאט ערנאן. ער האט ליב געהאט צו שטיפן, צו שפרינגען, צו בילן פריילעך און זיך צו לאשטשען. אז ערנא האט אים אפט אויפמערקזאם געמאכט, אז ס'איז נישט שייך, אז ס'פאסט נישט פאר לייטן, אז אויב ער וויל מיט איר גיין, זאל ער ווערן ערנסטער. אין דער ערשטער רגע האט ער זיך דאס גענומען צום הארצן, געשווירן, אז שוין, געענדיקט. פון איצט וועט ער שוין זיין לייטיש און סאליד. אבער ס'האט נישט לאנג געדויערט און ער האט זיין שבועה פארגעסן און איז געווארן ווידער א שטיפער. ערנא האט אים געזאגט מוסר, אבער בשתיקה פלעגט זי אפט הנאה האבן פון זיינע שקא-צערייען.

גאגא פלעגט ערנאן גלעטן, לעקן, בייסן — געצערטלט זי אויף אלע אופנים, און ערנא פלעגט אים אפענטפערן מיט צערטלעכקייטן, ווען זיי האבן זיך שוין געהאט גענוג געצערטלט, פלעגט ער אויף איר א שפרונג-טון. ער איז אבער געווען צו קליין און נישט געקענט דערלאנגען. פלעגט ער ווידער און ווידער שפרינגען, אבער אלץ דאס זייניקע נישט געקענט דערגרייכן. ער איז אזוי שעהן נישט מיד געווארן אויף איר צו שפרינגען און אראפפאלן און זי האט געדולדיק געווארט. ערנא איז טייל מאל געווארן צערייצט, זי איז אבער געווען א גוט-דערצוי-גענע און אין זיך געצוימט די ליידנשאפט, זי נישט ארויסגעוויזן. זי איז אבער צוליב דעם ארומגעגאנגען א טרויעריקע. גאגא האט זיך אבער נישט איבער-גענומען צופיל, ער האט לחלוטין נישט פארלוירן דעם הומאר. דאס האט שוין ערנאן אויפגערעגט און זי איז ארויס מיט א טענה:

— וואס איז אויף דיר אזוי די שמחה, וואס !?

ער האט איר נישט געענטפערט. ער האט געוואוסט, אז ס'וועט אין גיכן פאר-גיין איר כעס. סוף-כל-סוף איז זי דאך א גוטע, א שטילע און האט אים זייער ליב. אין אזעלכע פאלן איז בעסער צו שווייגן. זאל זיינס איבערגיין. נאר איין מאל, נאך דעם ווי ער האט אומציייליקע מאל געפרוווט און ס'איז אים נישט געלונגען, האט זי זיך שוין מער נישט געקענט איינהאלטן און א פרעג-געטאן:

— וואס איז מיט דיר? דו טויגסט נישט, א?

— איך בין נאך צו-יונג, איך וועל אונטערוואקסן — האט ער זיך פאר-ענטפערט.

ס'זענען אבער אוועק טעג און וואָכן און ער איז נישט אונטערגעוואָקסן. ווייזט אויס, אַז ער איז פון אַזאַ קליינער ראַסע — האָט ערנא ביי זיך געטראַכט. זי האָט זיך נאָך ווייטער געלאָזט צערטלען פון דעם הינטל גאגא, אָבער אין איי-נער אַ נאַכט האָט זיך איר געחלומט דער קלאַשאַר. ער האָט געהאַט אַ ריינע פעל און האָט געטראָגן אַ רייפל אויפן האַלדז. זי האָט זיך אויפגעכאַפט פון שלאָף און איז געווען זייער דערשטוינט אויפן חלום. אַפילו אין חלום האָט זי ביז איצט נישט אַריינגעלאָזט דעם קלאַשאַר. פון דעסטוועגן איז זי ניגערדיק געווען אים צו זען. זי האָט אים שוין לאַנג נישט באַגעגנט. זי האָט אים גענומען זוכן און טאַקע געפונען. ווי ער האָט אויסגעזען! ער האָט געהונקען אויף אַ פוס און פון אַן אויג האָט אים געקאַפּעט. ס'האַט אַ דראַזש אַרומגעכאַפט איר לייב. ניין, פון אים וועט שוין קיין לייט נישט ווערן!

אין אַ וואַך-צוויי אַרום האָט זי אים ווידער באַגעגנט. ער איז געשטאַנען פאַר דער קיך פון אַ שכן און געוואַרט, אַז מען זאָל אים אַרויסוואַרפן אַ ביין. זי האָט אים באַטראַכט. ער זעט שוין אויס בעסער. פון אויג קאַפּעט אים נישט מער. ער הינקט נאָך אַ ביסל, אָבער מען זעט בפירוּש, אַז אַט וועט ער שוין גיין ווי ס'דאַרף צו זיין. וואָס פאַר אַ כוח ער האָט, — האָט ערנא זיך געחידושט. ער עסט נישט, ער שלאָפט אויפן רעגן און אויף דער קעלט, מע שלאָגט אים און מען פלאָגט אים און פון דעסטוועגן קומט ער יעדעס מאָל ווידער אויף און ס'שאַדט אים גאַרנישט. זי וואַלט שוין לאַנג אַזעלכע צרות נישט אַריבערגעטראָגן. זי האָט זיך דורכגעדייט דורך אים, נאָר ער איז צו איר נישט צוגע-גאַנגען. דאָס האָט איר זייער פאַרדראָסן. זי איז צוגעוויינט, אַז מען זאָל זי באַלד באַמערקן. זי האָט אָבער שפּעטער געטראַכט, אַז סוף-כל-סוף איז ער נישט שולדיק. זי האָט אים תמיד געטריבן פון זיך, דעריבער דערוועגט ער זיך נישט צו איר צו דערנעענטערן.

זי ווייסט אַליין נישט ווי-אַזוי דאָס איז געשען — זי האָט צו אים געטון אַ פריינטלעכן ביל. דאָס האָט געדאַרפט הייסן; וואָס מאַכסטו? ער האָט זי אַנגע-קוקט פאַרחידושט. נאָר אין דער זעלבער רגע האָט עמעצער פון דער קיך אַ וואַרף-געטון אַ ביין. ער איז אונטערגעשפרונגען, אים אַ כאַפּ-געטון אין דער לופטן, און איז גלייך מיט אים נעלם געוואָרן.

— ער האָט מיר געזען, נאָר דער ביין איז אים בילכער פון מיר — האָט ערנא ביי זיך געטראַכט און איז אַ באַליידיקטע אוועק צו זיך אין הויף.

אין איינער אַ נאַכט, בעת זי איז געשטאַנען פאַר דעם טויער פון איר הויף, האָט זי פלוצים דערפילט, ווי עמעצער גיט אויף איר אַ שפרונג-אַרויף מיט אַ געוואַלדיקן אימפעט. עפעס אַזוינס האָט זי נאָך קיינמאַל נישט איבערגעלעבט. זי האָט דעם עמעצן פון זיך מיט כוח אַפּגעטרייסלט און דערזען פאַר זיך דעם קלאַשאַר.

— ווי וואַגסטו?! — האָט זי געשריגן אויף אים.
נאָר דער קלאַשאר האָט אויף איר ווידער אַ שפרונג-געטון, זיך גאַרנישט
געמאַכט פון איר געשריי.
— ווי גראָב דו ביסט! ווי נישט דערצויגן! דו גיסט מיר אַפילו נישט קיין
גלעט! דו זאָגסט מיר אַפילו נישט קיין איין ליב וואָרט! — איז ערנא אַרויס
מיט טענות קעגן אים.
— גאגא האָט דיך שוין גענוג געגלעט און דיר גענוג ליבע-ווערטער גע-
זאָגט.

— אַבער איך בין דאָך נישט קיין הונט פון דער גאַס!
— איך בין אַבער דערצויגן געוואָרן אויף דער גאַס! קיינער האָט מיך
נישט געלערנט צו רעדן אָן אַנדערע שפראַך.

ביז אַהער פלעגט ערנא כמעט יעדע נאַכט האָבן משונהדיקע חלומות און
פלעגט אומרויק וואַיען פון שלאָף. די דאָזיקע נאַכט האָט זי אין גאַנצן נישט
געהאַט קיין חלום און איז רוּיק געשלאָפן ביז צום באַגינען.

אינדערפרי האָט זיך באַוויזן גאַגאַ. ער האָט זי געוואַלט אַ פרעג-טאָן ווי
זי איז געשלאָפן און וואָס איר האָט זיך געחלומט, נאָר ער האָט פלוצים דער-
שפירט פון איר עפעס אַ מאַדנעם ריח: דעם ריח פון אַן אַנדערן הונט. ער האָט
באלד פאַרשטאַנען וואָס ס'איז געשען און איז צום ערשטן מאָל אין לעבן אויף
אַן אמת טרויעריק געוואָרן.

פון דעמאָלט-אַן פלעגט ערנא מיטן קלאַשאר זיך טרעפן אַפטער. זי האָט
אַלץ געוואָרט אויף זיינע צערטלעכקייטן, אויף זיינע ליבעסרייד, נאָר ווי ער פלעגט
זיך באַווייזן, האָט ער איר אַ זאָג-געטון האַסטיק:

— איך בין הונגעריק ווי אַ וואַלף! האַסט עפעס נישט אַ ביין פאַר מיר?
דאַס האָט ערנאן זייער געקרענקט, אַבער פון דעסטוועגן האָט זי נישט אויפ-
געהערט מיט אים זיך צו פירן. איר באַלעבאַס האָט דאַס באַמערקט און איז גע-
וואָרן אויפגערעגט. ווי לאַזט זי אים צו זיך? ער האָט מיטן רימען איר דער-
לאַנגט, און ווען אויך דאַס האָט נישט געהאַלפן, האָט ער גענומען און זי צוגע-
בונדן מיט אַ קורצן שטריק צו אַ בוים אין הויף. די קלעפ האָבן איר פריער
נישט אַזוי וויי-געטון, ווי איצט — די בושה. אַלע שכנישע הינט, קעגן וועלכע
זי פלעגט זיך תמיד האַלטן מיט גאוּוה, האָבן אין איר דערלעבט אַ נקמה.

אין איינעם אַ טאָג האָט דער קלאַשאר באַגעגנט גאַגאַן אין גאַס. גאַגאַ האָט
אויסגעזען צו זיין זייער טרויעריק, דער קלאַשאר האָט זיך געמאַכט ווי ער וואַלט
אים נישט באַמערקט, נאָר גאגא האָט אים אַפגעשטעלט און אים געפרעגט:

— פאַרוואָס מייסטו מיך אויס? איך בין דיך אוודאי מקנא, אַבער איך
בין נישט געוואָרן דורך דעם דיין שונא.

זענען זיי געגאנגען און צווישן זיך גערעדט, ביז גאנא האט מיט עפעס דערמאנט ערנאן.

— דו האסט זי צופיל צעבאלעוועט — האט אים דער קלאשאר געזאגט. גאנא האט דאס נישט געפרווט אפלייקענען. ער האט זיך מודה געווען: — איך ווייס, אז איך האב א שוואכן כאראקטער. איך לאז זיך צופיל פירן פון געפיל. ווי איך בין אמאל געווען א פריילעכער, אזוי בין איך איצט געווארן אן אומעטיקער, א מרהשתורהדיקער. ווייזט אויס, אזא ראסע. — מען דארף זיך פארהארטעווען.

— יא, דו ביסט גערעכט. ווען א מאן לאזט זיך אין גאנצן באהערשן. פון דער בענקשאפט צו א פרוי, ווערט מען מיט דער צייט אליין ענלעך צו א פרוי. דאס ווערט מיר אליין אפט נמאס; איך ווייס אבער נישט ווי אזוי מען באפרייט זיך פון דעם.

— דו דארפט איבערלאזן דיין ווארעמע, זאטע היים און ווערן אזוי פריי און אזוי הפקר ווי איך. דאס איז די אינציקע רפואה קעגן דינע חולאתן. — איך האב ניט קיין מוט זיך צו לאזן אליין איבער דער וועלט. דו וואלטסט געוואלט ווערן מיין חבר אין וועג? — גוט. איך בין גרייט!

אויף צומארגנס האט זיך גאנא ארויסגעגנבעט פון זיין באלעבאס און זיך געלאזט מיט דעם קלאשאר אין וואנדער. ער האט מיט גרויס חידוש געגלאצט אויף אלץ אין וועג. ביז איצט האט ער זיך קיינמאל נישט ארויסגעלאזט ווייט פון דער היים. ס'איז אים אנגענעם געווען און ער האט זיך צוגלייך געשראקן פאר דער פרייהייט. ער האט געמיינט ביז איצט, אז דער קלאשאר זעט אויס ערגער ווי אלע הינט אויף דער וועלט, און דא האט ער ערשט דערזען, אז ס'זענען פאראן א סך הינט מיט נאך א הארבערן גורל. הינט אויסגעמאגערטע, הינקנדיקע, צעביילטע און צעקייילטע, מטורפע — א שרעק.

ער האט שוין חרטה געהאט אויף זיין באשלוס זיך צו לאזן אין הפקר. ער איז נישט צוגעפאסט פאר אזא מין לעבן, ער וועט דא שנעל אונטערגיין. ער האט זיך אבער געשעמט ארויסצוברענגען אויפן קול זיינע מחשבות פארן קלא- שאר. יענער וועט חוזקן פון זיין שוואכקייט.

ווי זיי זענען אזוי געגאנגען איבער איינע פון די גאסן אין שטאט, דער קלאשאר — פארויס. און גאנא — מיט עטלעכע טריט הינטער אים, האט גאנא פלוצים דערזען ווי א שטריק האט א פלייגעטון אין דער לופטן, געפאלן אויף דעם קלאשארס קאפ און אים פארצויגן. גלייך האט דער קלאשאר אנגעהויבן מוראדיק צו בילן און זיך צו רייסן, ס'איז אבער געווען אומזיסט: דער עק פון שטריק האט פעסט געהאלטן אין זיינע הענט — א מענטש.

גאנא איז געווארן אין גאנצן צעטומלט. נישט פארושטאנען וואס דא איז

פארגעקומען. ער האט זיך ערשט אויסגעטשוועט פון דער געפלעפטקייט, בעת ער האט דערפילט ווי א שטריק פארציט מיט כוח זיין אייגענעם האלדו. באלד האבן זיך ביידע געפונען אין א פארמאכטן וואגן. דארט זענען שוין פון פריער געווען נאך אנדערע הינט. זיי האבן געבילט און געוואָיעט און זיך געוואָרפן, נאָר די ווענט האָבן פארהאלטן; נישטאָ קיין רעטונג.

גאנא האט זיך א דערשראָקענער געטוליעט צום קלאַשאר און אים געפרעגט:

— וואָס איז דאָ געשען? וואָס איז דאָס פאַר אַ וואָגן?

דער קלאַשאר האָט געענטפערט:

— ס'האָט אונדז געכאַפט דער הינטשלעגער.

— און וואָס קלערט ער מיט אונדז צו טון?

— הרגענען.

גאנא האָט אַ ציטער געטון:

— אוי-וויי!

— דו דאַרפסט נישט מורא האָבן. דיר וועט מען גאַרנישט טון. דיך וועט

מען נישט הרגענען — האָט אים דער קלאַשאר באַרויקט.

נאָר גאַנא האָט זיך נישט געלאָזט:

— פאַרוואָס זאָל מען דיך הרגענען און מיך לאָזן לעבן?

דער קלאַשאר האָט אים אויפגעקלערט:

— ס'איז אַ פשוטע זאַך: איך בין נישט קיין ראַסאָווע הונט. דערצו בין איך

אַן אויסגעמאַגערטער, מיט אַן אַפגעקראַכענער פעל — דער הינטשלעגער קען שוין

מיט מיר גאַרנישט מאַכן. מיך וועט שוין קיינער נישט נעמען אויסער דער מלאַך-

המות. אָבער אויף דיר וועלן זיך נאָך געפינען אַ סך אנדערע בעלנים. דיין באַלע-

באָס אַליין קען זיך נאָך אַפזוכן און דיך אויסקויפן. ווער וועט זיך קימערן וועגן

מיר?

— רעד נישט אַזוי! דו וועסט נאָך לעבן און לעבן!

— איך וויל זיך נישט לאָזן נאַרן. ס'איז פאַרפאַלן. נישטאָ וואָס זיך אי-

בערצונעמען!

— וואָס פאַר אַ שרעקלעכע ווערטער און ווי רויק ער זאָגט זיי — האָט גאנא

ביי זיך געטראַכט — ער האָט שוין שלום-געמאַכט מיט דער מחשבה וועגן טויט.

מ'דאַרף אים באַווונדערן!

דער קלאַשאר איז געווען גערעכט. דער הינטשלעגער האָט אים נאָך אין דעם

זעלבן טאָג דערהרגעט. גאנאן האָט ער אָבער נישט געטשעפעט. ס'האָט נישט גע-

דויערט לאַנג און ס'איז געקומען דער באַלעבאַס, און אים אויסגעלייזט.

ער איז געווען אויף אים ביין, דער באַלעבאַס. דערפאַר וואָס ער איז פון אים

אַנטלאָפן, האָט ער אים געשלאָגן און פאַרמאַכט אין דער בודע אויפן הויף. סוף-

כל-סוף איז ער אָבער ווייכער געוואָרן און אים אַרויסגעלאָזט אויף דער פריי.

דאָס ערשטע, וואָס גאגא האָט באַשלאָסן צו טון, איז געווען צו גיין צו ערנאָן און איר דערציילן וועגן דעם קלאַשאַרס טרויעריקן סוף. ער האָט דאָס געהאַלטן פאַר זיין הייליקן חוב. ער האָט געזוכט די פאַסיקע ווערטער. ער וועט איר די ידיעה נישט איבערגעבן מיטאַמאָל, נאָר צוביסלעך, כדי זי זאָל חלילה נישט חלשן, אָדער גאָר זיך אַ מעשה אַנטון. ער איז געגאַנגען אויפן וועג צו איר און זיך געחורט די ווערטער:

— מאַדאַם!... ס'טוט מיר באמת לייד... איך בין פשוט צעבראַכן... פאַרוואָס איך... דווקא מיר... איז צוגעפאַלן די אויפגאַבע איך איבערצוגעבן... איך איבער-צוגעבן די טרויעריקע בשורה...

זי וועט אוודאי גלייך בלייך ווערן. איר האַרץ פילט דאָך שוין מסתמא עפעס. און ער וועט איר אַזוי דערציילן, ווי אַזוי זיי האָבן זיך ביידע אַרויסגעלאָזט צוזאַ-מען איבער דער שטאַט, ווי דער הינטשלעגער האָט זיי געכאַפט, און דער סאַמע עיקר — דאָס וועט ער שילדערן מיט אַ סך התלהבות און באַוונדערונג — ווי בכבודיק און רוּיק ער האָט זיך געהאַלטן אין די לעצטע שעהן פאַר זיין טויט. גאגא האָט זיך דערנענטערט צו איר הויז. אַריין אין הויף און פלוצים זיך אָפגעשטעלט: ער האָט דערזען פאַר זיך ערנאָן פאַרנימען מיט אַ פרעמדן הונט אַזוי, אַז ער האָט אַזש געמוזט גלייך אַראַפלאָזן די בליקן פאַר בושה.

ער האָט זיך אַוועקגעדרייט, צוריקגעגאַנגען צו זיך אין הויף אַריין, זיך אַריי-גערוקט אין דער בודע, פון וועלכער ער האָט ערשט אַזוי שטאַרק געבענקט אַרויס אויף דער פריי. צוערשט איז ער געלעגן שטיל-שטיל, נאָר דערנאָך האָט ער אַנ-געהויבן צו בילן און צו וואַיען אַלץ שטאַרקער קעגן דער אַנקומענדיקער נאַכט.

ס'איז אומויסט דייז ווארטן

1.

דאס ערשטע מאָל, אַז קערמאַן איז אין פאַרני. נישט געקוקט אויף דעם ווייסט ער שוין פון פרויער, וואָס דאָ איז כדאי צו זען. פאַר אים זענען דאָ געווען זיינע חברים און זיי האָבן אים איבערגעגעבן: פּאַלי בערוזשער... טאַבאַרען... סאַקרע-קער... אייפּל-טורעם...

ער האָט באַשלאָסן צו גיין מיטן ווייב אַדעלאַ אין קאַבאַרעט „טאַבאַרען“. אין אַ געסל לעבן „טאַבאַרען“ האָט זיי איבערגענומען עפעס אַ יונגער מאַן מיט אַ מוֹנדיר, ווי פון אַן אַדמיראַל. ער האָט געטענהט אַז דער בעסטער קאַבאַרעט אויפן מאַנטמאַרט איז דווקא דער, ביי וועלכן זיי שטייען איצט: דער בעסטער אַרקעסטער, די שענסטע פרויען, די גרעסטע אַטראַקציעס. איידער זיי האָבן נאָך באַוווּזן צו זאָגן יאָ אַדער ניין, איז ער מיטן ווייב שוין געווען אין קאַבאַרעט. זיי האָבן זיך געפונען אין נישט קיין גרויסן זאַל. דאָרט זענען געשטאַנען אַ צוואַנציק טישלעך מיט בענקלעך אַרום זיי. קערמאַן האָט נישט פאַרשטאַנען פאַרוואָס אַרום די טישלעך זיצן כמעט בלויז פרויען און דערצו היפּשלעך דע-קאַלטירטע און געשמיינקטע. שפעטער אַ ביסל האָט ער באַמערקט, אַז יעדעס מאָל, ווען ס'קומט אַריין אַ גאַסט, הייבט זיך אַ פרוי אויף און זי שטעלט זיך אוועק לעבן באַר. הייסט עס, אַז די פרויען האָבן דאָ אַ באַזונדערע אויפגאַבע; זיי דאַרפן אויספולן די ליידיקע ערטער, ס'זאָל מאַכן דעם איינדרוק אַז דער זאַל איז פול. ווי זיי האָבן דאָס דורכגעפירט באַמיען זיי זיך צו דינען דעם גאַסט אויף אַן אַנדערן אופן.

ס'זענען געקומען ווייניק געסט. אַרום דעם טישל ביי וועלכן ער איז געזעסן מיט זיין פרוי, האָבן זיך געפונען עטלעכע טישלעך מיט „אזעלכע“ פרויען. עס האָט אים דערמאַנט אַ געשעפט, אין וועלכן עס איז פאַראַן ווייניק סחורה, נאָר די פּאַליצעס זענען אויסגעפילט מיט ליידיקע שאַכטלעך, כדי אַפּצונאַרן דאָס אויג. וויפיל אמתע געסט זענען דאָ פאַראַן, האָט ער זיך געפרעגט. נישט מער.

ווי פינף טישלעך. הייסט עס, אז ער וועט דארפן דעקן א פינפטל פון די הוצאות פאר דעם גאנצן טאראראם. ער דארף זיך היטן!

ס'איז ארויסגעקומען א פרוי און אפגעזונגען א ליד מיט א הייזעריק קול. דערנאך האט זיך באוויזן דער באַלעט: גאנצע 6 מיידלעך. יעדע פון זיי האט אויפגעדעקט, וואס אין איר גוף האט נאך געהאט א שטיקל ווערט. איינע — די פיס. א צווייטע — דעם בויך. א דריטע — די בריסטן. פון הינטן זענען געשטאַנען די מיאוסערע. פונקט אזוי ווי ס'מאכט די אויבסט-פארקויפערין אויפן מאַרק. די שיינע עפל — פון פאַרנט און די קאַליע-געוואָרענע, די צוגעפּוילטע — פון הינטן...

קערמאן האט זיך איינגעקוקט אין די טענצערניס, נאכגעפאלגט זייער יעדע באוועגונג. ער איז געווען אנטוישט. זענען דאס די פאריזער שיינע פרויען? ער האט זיך געשעמט פאר דעם ווייב, ווי ער וואלט איצט געליטן א פערזענלעכע מפלה אלס מאן. ווי מען וואלט אין פאריז געהאלטן, אז ער פארדינט זיך נישט קיין שענערע. ער האט אבער אלץ געווארט, געגלייבט, אז באלד, אט באלד, וועט זיך באוויזן די יונגע, די שיינע, צוליב וועלכער עס האט זיך געלוינט אהער צו קומען. נאך די יונגע, די שיינע האט זיך נישט באוויזן ביזן סוף פון פראגראם. ווען זיי זענען צוריקגעקומען אין האטעל אריין ווו זיי האבן געווינט, האט אים אדעלא — דאס ווייב זיינס — געזאגט:

— אויב דו ווילסט נאך א מאָל גיין אין א קאבארעט זען נאקעטע פרויען — גיי דיר און האב הנאה, נאך צוליב וואס דארפסטו מיך אהין שלעפן?
 זי מיינט נאך אז ער האט הנאה געהאט! ער אליין איז זייער אומצופרידן. פשוט ארויסגעווארפן דאס געלט. פונדעסטוועגן האט ער זיך געפילט לגבי איר שולדיק און געטראכט מיט וואס אויסצוקויפן די באגאנגענע זינד. ער ווייסט שוין! זי איז א מאַלעריין. זי האט אמאָל געמאָלן א בוקעט בלומען, וואס האט ארויסגע-רופן גרויס באַגייסטערונג ביי אלע באַקאַנטע און וואס איז טאַקע שפּעטער פאַרקויפט געוואָרן פאַר א גרויסער סומע אויפן באַל, וואס איז איינגעאַרדנט גע-וואָרן לטובת דעם מושב זקנים.
 — אויב דו ווילסט — האט ער אים געזאגט — וועלן מיר גיין מאַרגן זען די מאַלערס.

זי האט אויפגעלעבט. ער האט איר צוגעטראפן. נאך אלעמען, קלערט ער נישט בלויז וועגן זיך. ער פרווהט זי אויך א מאָל פאַרשטיין.
 אויפן אַנדערן טאָג, אין אַוונט זענען זיי צוגעפאַרן אויפן בלוואַר מאָנ-פאַרנאַס. דאָס האַרץ האָט איר אָנגעהויבן שטאַרקער צו קלאַפן פאַר דערוואַר-טונג. וויפּל ביכער האָט זי שוין געלייענט וועגן מאָנפאַרנאַס! דאָ דאַרפן ערגעץ זיין די קאַפּע-הייזער „דאָס“, „קופאַל“ און „ראַטאַנד“. דאָ זענען אַרומגעאַנגען די מאַלערס סעזאַן, דעגאַ, רענאַר, וואַן גאַג! דאָ פּלעגן זיי זיצן און וואַרטן, אַז

עס זאל עמעצער קומען באצאלן פאר דער קאווע, וואס זיי האבן געטרונקען און זיי אויסלייזן. זי האט דערגרייכט דאס ארט פון אירע חלומות!
זיי שטייען פאר דעם קאפע-הויז "לע דאם". אין גאס, פאר דעם קאפע-הויז זיצן א סך מענטשן. זיי גייען אריין אינעווייניק. פוסטלעך. דאס לאקאל איז א קליינס און נאך דערצו געדרייט און געקרומט. נישטא וואס צו זען. זיי קערן זיך צוריק אום צו די מענטשן אין דרויסן.

— ווער ווייסט וויפל גרויסע מאלערס דא זיצן! — רופט אדעלא אויס.
קערמאן קוקט אויף די פרויען. זענען דאס טאקע אלע מאדעלקעס? טוען זיך אלע אויס נאקעט? פנימער האבן זיי נישט אזעלכע שיינע, אבער די פיגורן — פיינע!

אדעלאס בליקן זוכן, נישטערן.

— דא דארף מסתמא זיין שאגאל. איך האב אים שוין אזויפיל מאל געזען אין זשורנאלן. דו וועסט זען, ווי איך וועל אים דערקענען!

נאר זי קען אים נישט געפינען. זי איז שוין אויך געווען אין "קופאל" און אין "ראטאנד". זי וואלט געוואלט זיצן אין אלע דריי קאפע-הייזער גלייכצייטיק. קען מען דאך נישט וויסן אין וועלכן ס'קען זיך פלוצים באווייזן פיקאסא... זי לויפט האסטיק און קערמאן שלעפט זיך איר נאך. ענדלעך ווערט אים נמאס דאס לויפעניש און ער וויל אז זי זאל זיך אפשטעלן. זי מוז נאכגעבן. זיי זעצן זיך אוועק פאר דעם "דאם".

— א שאד, וואס מיר האבן דא נישט קיין באקאנטן א פארינער! — זאגט אדעלא מיט באדויער — ער וואלט אונדו געוויזן די גרויסע מאלערס און אפשר זיי אויך פאר אונדו פארגעשטעלט.

ביי א שכנותדיק טישל רעדט מען יידיש. זי קוקט זיך צו: דארט זיצן א מאן מיט א פרוי. ער — א קליינער א מאגערער. פון קאפ רינען אים אראפ צוויי ריטשקעלעך מיט האר אויף ביידע זייטן באקן. דאס פליושענע רעקל איז היפשלעך אויסגעריבן. אויפן האלדז — א קאלירט שאליקל. און זי — העכער פון אים, דיקער. די האר זענען אמאל געווען געפארבט אויף בלאנד, נאר זענען איצט פארוועבט מיט שאטין און גרוי. זי פארנעמט מיט זיך כמעט דאס גאנצע טישל. ער — א פארלוירענער, ווי ער וואלט געזוכט פאר זיך א שוי, א ווינקל ווהיזן צו פארקריכן.

ווען דאס פארל האט באמערקט אז פון שכנותדיקן טישל קוקט מען אויף זיי, איז זייער געשפרעך אריבערגעגאנגען אויף פראנצויזיש. אדעלא האט בא- שלאסן מיט זיי אנצוהייבן א שמועס. לויט די שמאלע לאנגע באקנבערד און דעם פלושענעם רעקל. זעט ער אויס צו זיין א מאלער. זי האט זיך צו אים געווענדט אויף יידיש:

— אנטשולדיקט, איר זענט א מאלער?

אנשטאט אים, האָט גלייך געענטפערט זיין ווייב:

— יא, מיין מאַן איז אַ מאַלער. צוליב וואָס פרעגט איר דאָס?
— מיר זענען טוריסטן... ערשט געקומען. — ענטפערט אַדעלאַ — איך
האַב אַ גרויסן אינטערעס פאַר מאַלעריי...
די פרוי פון מאַלער פרעגט אַדעלאַן, וואָס זי טוט דאָרט אין איר לאַנד.
זיך דערוויסנדיק, אַז איר מאַן איז אַ פאַבריקאַנט, לעבט זי מיטאַמאָל אויף
און שלאָגט גלייך פאַר:

— אפשר וועלן מיר צונויפרוקן די טישלעך?
די טישלעך ווערן צונויפגערוקט און זי הייבט אָן גלייך צו רעדן גיך און
הויך:

— איר אינטערעסירט זיך מיט מאַלעריי — דאָס איז זייער שיין! מיין מאַן,
רייזבלום, איז אַ מאַלער, און נישט סתם אַזוי אַ מאַלער. אין פאַרזי זענען פאַראַן
אפשר דרייסיק טויזנט מאַלער, וואָס זענען נישט מער ווי שמירערס. איר האָט
דאָך מסתמא געהערט פון פיקאַסאָן? ער מאַלט אייך פאַרזשאַווערטע טשוועקעס
און הייסט אייך פאַר זיי באַצאָלן מיט גאַלד. מיין מאַן נאָרט נישט אָפּ. מיין מאַן
ווייסט נישט פון רעקלאַמע!

יא, קערמאַן פאַרשטייט זי. ער ווייסט אָן נישט תמיד איז וויכטיק די גוטע
סחורה. אַט גיט ער פאַר די קאַרסעטן אַ בעסערע סחורה ווי זיין קאַנקורענט,
און פינדעסטוועגן האָט יענער מער קונים. דאָס איז אַן ענין פון רעקלאַמע. די
קונים פאַרשטייען זיך נישט אָפנים אַז אין אַלע בראַנזשעס קומט פאַר דאָס
זעלבע.

— אפשר ווייסט איר פון אַ גוטער בילדער־אויסשטעלונג? — פרעגט אים
אַדעלאַ.

— אין לוודר זענט איר שוין געווען? — ענטפערט ער איר מיט אַ פראַגע.
— ניין.
— אויב אַזוי — גייט אין לוודר. איר וועט דאָרט זען די אַלטע מייסטערס.
— און אויב איר ווילט זען מאַדערנע מאַלעריי — קומט אַרויף צו אונדז.
איר וועט זען מיין מאַנס בילדער. איר וועט נישט האָבן קיין חרטה — זאָגט
דעם מאַלערס פרוי.

אַדעלאַ איז זייער צופרידן. ענדלעך וועט זי זען די אַטעליע פון אַן אמתן
מאַלער און זען זיינע בילדער. זי האָט מסכים געווען צו קומען. די פרוי פון
מאַלער איז אָבער נישט געווען זיכער צי זיי וועלן קומען און געבעטן איר געבן
די אַדירעס פון האַטעל וווּ זיי וווינען. זי וועט קומען זיי פון דאָרט נעמען.

אַדעלאַ האָט מיט גרויס נייגער באַטראַכט דעם מאַלערס אַטעליע. נאָר דער
מאַלער האָט זיך געהאַט זיין פראַגראַם. ער האָט גלייך געעפנט אַן אַלבוּם און
אַנגעהויבן פאַר זיי פאַרצולייגען וואָס פאַרשיידענע קריטיקערס האָבן געשריבן

ישראל אשכנז דארף

וועגן זיינע בילדער. ער האָט זיי אויך געוויזן באַריכטן אין דער פּרעסע פון זיינע אויסשטעלונגען. דערנאָך האָט ער אָנגעהויבן זיי צו ווייזן איין בילד נאָכן אַנ- דערן. זיין פּרוי איז געשטאַנען באַלד לעבן קערמאַנען און גערעדט און געלויבט מיט גרויס התלהבות יעדעס געוויזענע בילד.

אַדעלאַ האָט מיט זיך מיטגענומען עטלעכע אירע בילדער וואָס זי האָט געמאַלן מיט קאַלירטע בליישטיפּטן. זאָל זי זיי ווייזן? — זי האָט נישט דעם מוט... דאָס איז אַבער אַ זעלטענע געלעגנהייט אויף וועלכער זי האָט אַזוי לאַנג געוואַרט. זי מוז זי אויסנוצן.

— איר וועט מיר מוחל זיין — האָט זי אָנגעהויבן — איך אליין מאַל אויך פון צייט צו צייט... איך האָב אַפילו מיט זיך מיטגענומען עטלעכע בילדער... — דאָס איז אינטערעסאַנט! — האָט די פּרוי פון מאלער אויסגערופן — ווייזט זיי.

די פּרוי פון מאלער האָט באַטראַכט אַדעלאַס אַ בילד און אויסגערופן:

— פּרעכטיק!

זי האָט דאָס בילד געוויזן איר מאַן. יענער האָט געקוקט און אַ זאָג-געטון:

— אורדאי.

אַדעלאַ האָט זיך געווענדט צום מאַן:

— דו הערסט? און דו האַלסט אַז איך מאַך זיך נאַריש.

קערמאַן האָט זיך פאַרטיידיקט:

— דאָס האָב איך קיין מאַל נישט געזאָגט. איך האָב נאָר געהאַלטן, אַז דיר

לוינט זיך נישט צופיל צו פאַרנעמען. אַז דאָס רייסט דיך אַפּ פון געשעפט.

די פּרוי פון מאלער האָט געהערט דאָס וואָרט „געשעפט“ און זיך אָנגערופן:

— מענטשן קויפן זיך הייזער, גאַלד און ברייליאַנטן. זיי פאַרשטייען אַבער

נישט, אַז דאָס בעסטע געשעפט איז צו קויפן בילדער. יא, חידושט אייך נישט:

צוליב געשעפט! היינט, איז דער מאלער אומבאַקאַנט. מען קען קויפן האַלב-

אומזיסט זיין בילד און מאַרגן — קען ער ווערן באַרימט און מען זאָל צאָלן פאַר

זיינס אַ בילד — הונדערטער טויזנטער פּראַנק, מיליאָנען! אַט איז געווען אַ

מאדיליאַני — — —

אמת, קערמאַן האָט טאַקע אַ מאַל געלייענט אין אַ צייטונג וועגן אַזעלכע

מאַלערס וואָס האָבן ביים לעבן געהונגערט און נאָכן טויט, איז זייער יעדעס בילד

ווערט אַ פאַרמעגן. ער האָט אַזוי זיך אַ פּרעג-געטון, וויינדיק אויף אַ בילד?

— וויפל, למשל, דאַרף קאַסטן דאָס דאָזיקע בילד?

דער מאלער האָט געענטפערט מיט געמאַכטער תּמימות:

— איך מאַל נאָר בילדער, מער גייט מיר נישט אָן.

די פּרוי פון מאלער האָט זיי איינגערוימט אַ סוד:

— ער ווייסט אַפילו נישט ווי אַזוי אַ מטבע זעט אויס. איך מוז זיך מיט

דעם פארנעמען. איך וועל רעכענען דאס בילד פאר אייערשוועגן (דעם „אייערט וועגן“ האָט זי באַטאַנט) בלויז פופציק טויזנט פראַנק.

— צופיל! — האָט אַ טראַכט געטון קערמאַן.

אַדעלאַ איז געשטאַנען און באַטראַכט דאָס בילד. ס'איז איר געפעלן מער ווי אַנדערע. ס'איז צו איר צוגעקומען דער מאלער און אָנגעהויבן איר אויס-טייטשן דאָס בילד:

— דאָס איז אַ יונגע אַרטיסטקע, וואָס שטייט הינטער די קוליסן און וואַרט מיט גרויס פחד און גלייכצייטיק מיט גרויס התלהבות אויף איר ערשטן אויפ-טריט פאַרן עולם.

— קויף דאָס בילד! — האָט אַדעלאַ זיך געווענדט צום מאַן. — מיר געפעלט עס!

קערמאַן האָט אומשולדיק אַ פרעג-געטון אויפן פרייז פון בילד. ער האָט בכלל נישט ברעה געהאַט דאָס צו קויפן, נאָר דאָס ווייב פון מאלער האָט אים געשטעלט כמעט זוי פאַר אַ געשעענעם פאַקט. ווען ער וואָלט שוין געוואָלט קויפן אַ בילד, איז פאַרוואָס דווקא קויפן דאָס דאָזיקע בילד פון נישט איבעריק-שיינעם מיידל? נאָר אַדעלאַ האָט זיך איינגעעקשנט: נאָר דאָס דאָזיקע בילד זאָל ער קויפן! זי וועט אים דערפאַר מוחל זיין אַנדערע מתנות, וואָס ער האָט איר צוגעזאָגט צו קויפן איז פאַריין. ער האָט נאָכגעגעבן און דאָס בילד געקויפט. פון מיטיק האָט שוין קערמאַן נישט געהאַט קיין הנאה. ער איז געווען ברוגו אויף דעם ווייב, וואָס זי האָט אים אויסגעבראַכט אַזויפיל געלט. אויב זי האָט אין זינען בלויז איר מאלעריי, וועט ער אין זינען האָבן זיינע קאַרסעטן. ער וועט גיין אַ ביסל איבער דער שטאָט און אַ קוק-טון אין די געשעפטן, ווי אַזוי די פראַנצויזן מאַכן קאַרסעטן. צו ווייבערישע זאָכן טויג ער זיך אויס. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל וואָס ער איז געגאַנגען אַליין, אָן דעם ווייב. ער האָט זיך געפילט אי פריי, אי נישט זיכער. אים האָט זיך געדאַכט אַז יעדע פרוי וואָס גייט דורך אים פאַרביי, וויל אים פאַרטשעפען און ער האָט זיך געפילט גוט און גלייכצייטיק זיך געשראַקן.

ביי עפעס אַ געסל איז אים אַקעגנגעקומען אַ יונגער בחור, אַ טונקל-הויטיגער קער, מיט געקרייזלטע האַר אויפן קאַפּ און אים בגנבה געוויזן עפעס אין דער האַנט. קערמאַן האָט קודם נישט פאַרשטאַנען, וואָס יענער וויל פון אים. ענדלעך האָט ער זיך געכאַפט: ער לייגט אים פאַר צו קויפן אַ קאַנווערט מיט פאַטאַ-גראַפיעס פון נאַקעטע פרויען. קערמאַן האָט ביי אים געקויפט די פאַטאַגראַפיעס און זיך געלאָזט שנעל גיין. שפעטער האָט ער זיך אַריבערגעכאַפט אין אַ טויער און זיי גענומען באַקוקן: אַ נאַקעטע פרוי מיט אַ סאַטיר. אַ פרוי, וואָס גייט אַרויס פון אַ טייך אַ נאַקעטע, אַ נעגערטע וואָשט אַ ווייסע פרוי און אַנדערע נאַקעטע פרויען, און דאָס אַלץ פאַר 200 פראַנק. ס'וועט זיין וואָס צו ווייזן אין

דער היים די חברים. אים פאלט מיטאמאל איין: מיט אים צוזאמען אין קאָ-
מיטעט זיצט דער מזרחיסט לערמאָן. בעת אַ זיצונג וועט ער אים אַריינשטעקן
אין קעשענע אַזאַ בילדל. ער קען זיך שוין פאַרשטעלן וואָס פאַר אַ מינע יענער
וועט מאַכן, ווען ער וועט געפינען ביי זיך אַזאַ נאַקעטע בתולה!

אויף איינער אַ גאַס, האָט ער דערזען אַ געשעפט פון קאַרסעטן. די קאַר-
סעטן אין שוויפענצטער זענען גאַנץ פיינע. מ'דאַרף נאָר אַ קוק'טון פון אינע-
ווייניק. ער איז אַריינגעגאַנגען אין געשעפט און איז געוואָרן פאַרגאַפט. עפעס
אַזוינס האָט ער זיך נישט פאַרגעשטעלט. אויב ער וועט קומען צו זיך אַהיים
מיט אַזעלכע מוסטערן — לייגט ער אַוועק אַלע קאַנקורענטן. ער האָט געקויפט
עטלעכע מוסטערן און זיך געלאָזט צוריק אין האָטעל אַריין. ער האָט זיי געוויון
דעם ווייב און דערביי אין גאַנצן געפיבערט. ער וועט נישט מער פאַרן קיין אי-
טאַליע, זיי ס'איז געווען אין פלאַן. זיי מוזן ביז אַ וואָך צוריקקערן אַהיים. ער
מוז באַוויון צו קומען פריצייטיק, כדי צוצוגרייטן דעם סעזאָן. מיט אַזעלכע
מוסטערן נעמט ער איין די גאַנצע שטאַט, דאָס גאַנצע לאַנד!

נאָר זי האָט זיך אַקעגנגעשטעלט. ס'איז נישט כדאי געווען צו מאַכן אַזאַ
ווייטע רייזע בלויז צוליב אַזאַ קורצע צייט אין פאַריז. זי וויל נאָך פאַרן קיין
איטאַליע און טאַקע דאָ אין פאַריז נאָך זיצן עטלעכע וואָכן. ער האָט זי גע-
פרווט איבעררעדן מיט אַלע מיטלען נאָר ס'איז אים נישט געלונגען. ענדלעך
האָט ער מסכים געווען, אַז זי זאַל נאָך דאָ בלייבן עטלעכע וואָכן. ער אליין
פאַרט אַבער באַלד צוריק.

פאַרן אַוועקפאַרן, בעת ער האָט געהאַלטן אין פאַרפאַקן די זאַכן, האָט ער
זיך געכאַפט, אַז ס'פעלט אים די קאַנווערט מיט די פאַטאַגראַפיעס פון די נאָ-
קעטע פרויען. ער האָט געזוכט אין אַלע קעשענעס, איבערגעוואָרפן די זאַכן אין
דער וואַליזע — נישטאָ. אַדעלאַ האָט באַמערקט, אַז ער זוכט עפעס און איז זייער
צעטראַגן, האָט זי אים געפרעגט:

— וואָס פעלט דיר? וואָס זוכסטו אַזוי?

נאָר ער האָט זיך געשעמט איר צו זאָגן, וואָס ער זוכט. און אפשר האָט זי
דאָס געפונען און צעריסן? — קען זיין. זי האָט פאַרפאַקט דאָס בילד, וואָס זיי
האַבן געקויפט ביים מאַלער און געוואַלט, אַז ער זאַל עס מיטנעמען אַהיים, נאָר
דאָ האָט אין אים פלוצים אויפגעפלאַקערט אַ געפיל פון נקמה און ער האָט
געטראַכט:

— איך נעם נישט מיט מיינע פאַטאַגראַפיעס, וועל איך אויך נישט מיט-
נעמען דין בילד!

און ער האָט עס טאַקע נישט מיטגענומען.

איז עטלעכע טעג ארום, נאך דעם מאַנס אַוועקפאַרן, האָט אַדעלאַ באַשלאָסן ווידער צו גיין צום מאַלער רייזבלום מיט דער פרוי. זענען זיי דאָך אירע אייני-ציקע באַקאַנטע אין פאַרטי. ווי פֿיין האָט מען זי דאָרט אויפגענומען. אויסער דעם האָט זי געהערט אַ סך לויבווערטער אויפן חשבון פון אירע בילדער. זי וועט זיך מיט זיי טאַקע באַראַטן וועגן איר ווייטערדיקן וועג אין דער קונסט. זי האָט זיי באַזוכט, נאָר מען האָט זי שוין נישט אויפגענומען אַזוי פֿריינט-לעך, ווי דאָס ערשטע מאַל. אפשר איז עס געווען דערפאַר, וואָס דעמאָלט איז אין שטוב ביי זיי געווען נאָך אַ גאַסט און מען האָט זיך נישט געקענט מיט איר ווי געהעריק פֿאַרנעמען. דאָס איז געווען וויניק, אַ יונגער און שיינער מאַלער. מסתמא אַ גענוג-באַוווסטער, ווייל הן רייזבלום, הן זיין ווייב האָבן אים אַרויס-געוויזן אַ סך אויפמערקזאַמקייט. אַדעלאַ איז געווען אייפערזיכטיק אויף דעם גאַסט. יענער האָט אַפֿילו געפרוווט זי פֿאַרטשעפען מיט אַ וואַרט, אָבער זי האָט אים געענטפערט אויסמיידנדיק.

זי איז נאָך געווען אַ דריט מאַל ביי רייזבלומען, נאָר די אויפנאַמע איז געווען נאָך אַ קילערע. רייזבלום איז אַפֿילו נישט אַרויסגעקומען פון זיין אַטעליע אין צימער אַריין וווּ זי איז געזעסן. זיין ווייב האָט אַדעלאַן געזאָגט מיט גרויס חשיבות:

— מיין מאַן מאַלט איצט. דאָס זענען פֿאַר מיר הייליקע שעהן. איך באַמי זיך, אַז אַרום זאָל זיין אַבסאָלוט שטיל.

און זי האָט אַנגעהויבן צו רעדן מיט אַ שעפטשנדיקן קול. אַדעלאַ האָט דאָס לאַנג נישט אויסגעהאַלטן. זי האָט זיך אַפּגעזענגט מיט דער פרוי און איז אַרויס מיט דעם באַשלוס מער נישט אַרויפצוקומען אין דער דאָזיקער שטוב. אַדעלאַ האָט באַזוכט דעם לוור, דעם מוזיי פון די אימפרעסיאָניסטן. זי האָט געמיינט אַז נאָך דעם ווי זי וועט זען די בילדער פון די גרויסע מייסטערס, וועט זי ערשט קומען אין דער שטימונג און מיט פֿאַרשטאַרקטע כוחות נעמען זיך צום מאַלן. געשען איז אָבער דאָס פֿאַרקערטע: זי איז געוואָרן צעמישט, אָפהענטיק. אַזוי פֿיל גרויסע ווערק זענען שוין געשאַפן געוואָרן, ווי קען זי וואַגן מיט זיי זיך צו פֿאַרמעסטן?

איין מאַל, בעת זי איז געגאַנגען אויף די גרויסע בולוואָרן, האָט זי באַ-מערקט וויניקן, דעם מאַלער, וואָס זי האָט באַגעגנט ביי רייזבלומען. ער איז געשטאַנען ביי אַ זייל באַקלעפט מיט אַפֿישן און געקוקט אויפן פֿראַגראַם פון די קומענדיקע קאַנצערטן. ווען זי האָט אים דעמאָלט געטראָפן, האָט זי געפֿילט צו אים קנאה, געהאַט פֿאַרדרוס אויף אים פֿאַרוואָס ער ווענדט אָפּ די אויפמערק-

זאמקייט פון רייזבלומען מיט דער פרוי פון איר אויף זיך. נאָר איצט האָט זי דערפילט אַ באַדערפעניש מיט אים צו רעדן. זי האָט זיך אוועקגעשטעלט לעבן אים, גלייך ווי זי וואָלט אויך געוואָלט זיך דערוויסן דעם פּראָגראַם. זיי זענען אַזוי געשטאַנען איינער לעבן צווייטן אַ רגע־צוויי. ענדלעך האָט ער זיך געלאָזט גיין ווייטער, נישט האַבנדיק זי באַמערקט. אַדעלאַ האָט זיך איינגעקשנט: ער מוז זי זען! זי האָט אים אָנגעהויבן שנעל נאָכצוגיין, בעת זי האָט אים דער־גרייכט, האָט זי זיך צו אים געווענדט מיט עטלעכע ווערטער פּראַנצויזיש, וואָס זי האָט געקענט:

— פאַרדאַן מ'סיע, או ער לאַ רי...

וויניק האָט זיך צו איר אויסגעדרייט, געוואָלט שוין ענטפערן, נאָר פּלוצים האָט ער זי דערקענט און אַ זאָג־געטון אויף יידיש:

— דאַכט זיך, אַז מיר קענען זיך?

אַדעלאַ האָט זיך ווי אויך דערמאַנט:

— אַ יאָ... ביים מאַלער רייזבלום...

— דאַרפט איר די גאַס? זי איז נישט ווייט פון דאַנען. דערלויבט מיר אייך

אונטערצופירן.

ער האָט זי באַגלייט ביז צו איר האַטעל. אויפן וועג האָט ער זי געפרעגט, ווי ס'געפעלט איר פאַריוו, וואָס זי האָט שוין באַוויזן צו זען. אים איז זייער גע־פעלן געוואָרן, וואָס זי האָט באַזוכט דעם לוורר און די אימפרעסיאַניסטן.

— און דעם מוזי פון מאַדערנער מאַלעריי האָט איר באַזוכט? — האָט ער זי געפרעגט:

— ניין, איך שרעק זיך, אַז איך וועל דאַרט גאַרנישט פאַרשטיין.

ער האָט געענטפערט מיט אַ שמייכל:

— דער טייוול איז נישט אַזוי שוואַרץ, ווי די נישט־מאַלער מאַלן אים. שטעלט איין! זענט איר אויף אַנדערע זאַכן אויך אַזאַ שרעקעוודיקע?

זי האָט זיך פאַררויטלט און געענטפערט:

— איך האָב פון דעסטוועגן געקלערט אַהין צו גיין, אָבער נישט אַליין,

נאָר מיט אַ מענטשן וואָס פאַרשטייט זיך...

— אַזוי ווי איך האָלט זיך פאַר אַ מענטשן וואָס פאַרשטייט זיך אויף קונסט,

נעם איך עס אַן פאַר אַ בקשה צו מיר אייך אַהין צו פירן. איך בין גרייט!

ווי דרייסט ער איז! ווי זיכער ער פילט זיך! מען טאָר זיך נישט אונטער־געבן, זי האָט אים געענטפערט:

— איך דאַנק אייך. איך קען אָבער היינט נישט גיין, איך האָב נישט קיין

צייט.

זי האָט דאָס געזאָגט און עס האָט איר גלייך באַנג־געטאַן, פאַרוואָס זי לייגט אָפּ מיט אים דאָס באַגעגעניש.

— אויב אזוי, וועלן מיר גיין מאַרגן.

— ניין, איבערמאָרגן. — האָט זי זיך געפרוווט האַלטן פעסט.

זיי זענען געגאָנגען איבער דעם מוזיי פון מאָדערנער קונסט. אַ סך ביל-
דער זענען איר דאָרט געפעלן געוואָרן. אַ סך — האָט זי נישט פאַרשטאַנען און
זענען איר נישט געווען צום האַרצן. ווייזט זיך אַרויס, אַז אַ סך פון די דאָרטיקע
בילדער געפעלן אויך נישט וויניקן. ביי אַ געלעגנהייט האָט ער זיך פאַר איר
אויסגעדריקט:

— כדי מ'זאָל קויפן די בילדער פון אַ מאַלער, דאַרפן זיי זיין אזוי באַנאַל,

ווי די וואָס מ'פאַרקויפט אויפן בולוואַר סעוואַסטאָפּאָל, אָדער מען דאַרף זיי נישט
פאַרשטיין, ווי די בילדער, וואָס פיקאַסאַ מאַלט פאַר די לעצטע יאָרן.

— און ווי אזוי מאַלט איר? — האָט זי אים געפרעגט.

— איך? — איך האַלט, אַז אַלץ הייבט זיך אָן פון דער ערד. דאָס איז דער

ערשטער תנאי. נאָר דאָס אַלץ, וואָס טוט זיך אָנהייבן פון דער ערד, דאַרף די
קונסט קענען אויפהייבן איבער דער ערד. נישט אייביקע פּראָבלעמען גיבן די
גרויע פאַרב פון דער טאָג-טעגלעכקייט, נאָר טאָג-טעגלעכע — גיבן די פאַרב
פון דער אייביקייט.

— איך בין שוין נייגעריק צו זען אייערע בילדער! — האָט זי אויסגערופן.

— נאָך דעם, ווי איר האָט באַזוכט דעם מוזיי פון דער מאָדערנער קונסט

וועט אייך שוין מסתמא לייכטער זיין צו פאַרשטיין מיינע בילדער. נאָר איילט זיך
נישט. רוט אייך אַפּ עטלעכע טעג, פאַרדייעט אַ ביסל דאָס, וואָס איר האָט היינט
געזען. לאַמיר מאַכן אַ מוזיקאַלישן אַנטראַקט. פאַראַן היינט אין אָונט אַ גוטער
קאָנצערט.

ווי אָנגענעם ס'איז צו פאַרברענגען מיט אַט-דעם מענטשן! אינדערפרי —

מאַלעריי, אין אָונט — מוזיק. ער איז נישט ווי איר מאַן, וואָס איז שטענדיק
פאַרנומען מיט מסחר. וואָס אויב זי שלעפּט אים אַ מאָל יאָ אויף אַ קאָנצערט —
כאַפט ער אַ דרימל. דער מאַן טענהט, אַז רק זי זוכט זיך כסדר, ווייסט אַליין
נישט וואָס זי וויל. זי ווייסט שוין יאָ וואָס זי וויל!

זי איז צו אים געקומען אין זיין אַטעליע, וואָס איז אויך גלייכצייטיק געווען

זיין דירה. דאָס איז געווען אַ גרויס דאָך-צימער, וואָס אַ טייל פון דעם איז גע-
ווען פאַרהאַנגען מיט אַ פאַרהאַנג. מסתמא איז דאָרט געשטאַנען זיין בעט. די
ווענט זענען געווען באַהאַנגען מיט פאַרשיידענע בילדער, דורך די צוויי גרויסע
פענצטער האָבן זיך געזען אַ סך דעכער מיט קוימענס. ערגעץ ווייט האָט זיך
געגרינט אַ פאַרק מיט ביימער. בעת זי האָט באַטראַכט די בילדער האָט זי גע-
זען צווישן זיי אַ סך פרויען-אַקטן.

— דאָס האָט איר די פרויען געמאַלן פון דער פּאַנטאָזיע? — האָט זי

געפרעגט.

— אָ, — ניין! צו אַ קאַמפּאָזיציע, אויב ס'פעלט מיר אויס אַ פּרויען-גע-
שטאַלט, קען איך נאָך מאַלן פון זכרון, אָבער אַן אַקט — מאַל איך מיט אַ מאַ-
דעל. פאַרשטייט זיך, אַז איך האַלט זיך נישט שטרענג ביי דער ווירקלעכקייט.
איך גיי אָפּט אַוועק ווייטער.

זי האָט געקוקט אויף די בילדער אַ צעמישטע: אָ, גאָט, וויפל פּרויען
זענען דאָ אין צימער פאַר אים געשטאַנען נאַקעט!

אויסער די בילדער פון די ווענט, האָט ער איר נאָך געוויזן אַנדערע, וואָס
ער האָט אַראָפּגענומען פון קליינעם באַלקאָן. ביי איין בילד האָט ער זי אַ פּרעג-
געטון:

— וואָס פילט איר, בעת איר קוקט אויף דעם בילד?

— צי האַלט איר מיין מיינונג פאַר אַזוי וויכטיק?

— די מיינונג פון אַ קונסט־קריטיקער צי אַ מאַלער, איז אַוודאי וויכטי-
קער, אָבער פון צייט צו צייט דאַרף מען אויספרוון אַ בילד דורך די אויגן פון
סתם מענטשן — מ'זאָל נישט צו ווייט פאַרפליען...

זי האָט זיך געקווענקלט אַ וויילע און סוף־כל־סוף געזאָגט:

— איך בין נישט סתם אַ מענטש — איך מאַל אויך...

ס'האַט זיך איר אויסגעדאַכט, אַז ער איז געבליבן אַן אַנטוישטער פון איר
ענטפער און זי האָט געפרוווט צוריקכאַפּן:

— אַזוי — פאַר זיך...

— אַ... דאָס איז טייל מאַל אַ מעלה. מענטשן וואָס שרייבן טאַג־ביכער, זע-
נען אָפּט גוטע ליענער פון שיינער ליטעראַטור, און מענטשן וואָס מאַלן פאַר
זיך, זענען אָפּט גוטע באַזוכערס פון בילדער־אויסטעלונגען און אויב זיי האָבן
געלט — אויך קויפערס.

ווייטער האָט זיך דער שמועס עפעס נישט געקלעפט. ס'האַט אָנגעהויבן צו
ווערן טונקל. ער האָט איר פאַרגעשלאָגן צו גיין מיט אים עסן אין אַ רעסטאָ-
ראַן. מיטאַמאָל האָט זי זיך געכאַפּט, אַז זי קען מיט עפעס אַנדערש פאַר אים זיך
אַרויסווייזן נוצלעך.

— צו וואָס גיין אין רעסטאָראַן? איך וועל דאָ עפעס צוגרייטן! — האָט זי
פאַרגעלייגט, — איך האָב ביי אייך באַמערקט אַ ביסל געשיר.

— יאָ, פרישטיק און נאַכטמאַל מאַך איך מיר אָפּט אַליין. אָבער בכלל
האָב איך דערצו נישט קיין געדולד. און איר האָט ליב צו קאַכן?

— ניין! איך האָב אין דער היים אַ דינסט, וואָס קאַכט. נאָר טייל מאַל האָב
איך אַ פאַרגעניגן צו עסן דאָס, וואָס איך גרייט מיר אַליין צו.

ער איז אַראָפּגעלאָפּן אין גאַס און איינגעקויפט שפּיז אויף נאַכטמאַל, בעת
זי האָט צוגעגרייט מאַכלים, האָט ער דערציילט:

— פאַראַן פּרויען, וואָס קלערן בלוז פון קאַכן. אויף איינער אַן אויס-

שטעלונג פון א גרויסן מאָלער, האָב איך געזען שטיין אַ פאַרפּאָלק ביי אַ שטיל-
לעבן, וואָס האָט פאַרגעשטעלט פאַרשיידענע פּרוכטן. פּלוצים הער איך, ווי די
פּרוי זאָגט צום מאַן:

— פון דעם ביסעלע פּרוכטן וואָלט איך געמאַכט אַ גוטן קאַמפּאַט!

אַדעלאַ האָט זיך צעלאַכט און אויך ער האָט געלאַכט.

נאָכן עסן, האָט ער זי באַגלייט צום האַטעל און ביים געזעגענען זיך איר

געזאָגט:

— איך האָב עפעס געפונען אין אייער פנים. ווילט איר פּאָזירן פאַר אַ

פאַרטרעט?

זי האָט מסכים געווען. ווען זי איז אַבער שפּעטער געזעסן ביי זיך אין
האַטעל-צימער, האָט זי חרטה באַקומען קודם-כל אויף דעם וואָס זי האָט זיך
אַזוי שנעל אים אונטערגעבן און געוואָרן פון אַ מאַלעריין אַ קעכין. און אויך
פאַר דעם וואָס זי איז איינגעגאַנגען פאַר אים צו פּאָזירן. ער מיינט מסתמא אַז
זי איז איינע פון די צענדלינגער מאַדעלקעס זיינע. זי האָט זיך געלייגט שלאָפּן
מיט דעם באַשלוס מער צו אים נישט צו גיין, נאָר אינדערפרי האָט זי זיך
באַרעכנט, אַז גיין וועט זי יאָ, נאָר נישט פּאָזירן פאַר אים.

ווי זי האָט נאָר געעפנט די טיר פון זיין אַטעליע, איז ער איר אַקעגנגע-

קומען און אויסגערופּן מיט פּרייד:

— איך האָב שוין אַלץ צוגעגרייט צום מאַלן. איך פיל זיך היינט עפעס

באַזונדערס יום-טובדיק געשטימט!

ווי אַזוי האָט זי זיך שוין געקענט אַקעגנשטעלן? — זי האָט זיך אוועק-
געזעצט פּאָזירן. ווי לאַנג וועט דאָס דען דויערן? ס'האַט זיך אַבער געצויגן לאַנגע
טעג. ערשט איצט האָט זי געזען, אַז אַפילו אַ מענטש האָט אַ סך טאַלאַנט, מוז
ער פיל אַרבעטן, אין גאַנצן זיך אַפּגעבן דער אַרבעט. ווי ער ראַנגלט און מאַ-
טערט זיך צו געפינען דעם ריכטיקן אויסדרוק! דאָס בילד איז פאַרט געוואַקסן,
און איין מאַל, ווען זי האָט אויף זיך אַ קוק-געטאַן, האָט זי דערזען עפעס אַזוינס,
וואָס קיין שפיגל און קיין שום פּאַטאַגראַפיע האָט איר ביז איצט נישט געוויזן.
זי האָט אים געזאָגט:

— איר ציט אַרויס דורכן פנים מיין נשמה און איך האָב פשוט מורא, אַז

בעת איר וועט ענדיקן דאָס בילד, וועט פון מיר בלייבן בלויז אַ הויפּן ליים.

ער האָט אויפּגעהערט צו מאַלן. צוגעגאַנגען צו איר, זי אַנגענומען פאַרן

קיין און געזאָגט:

— די קונסט איז נישט דאָ דערפאַר, כדי צו פאַרניכטן דאָס לעבן און

פאַרנעמען זיין אַרט. דורכן מאַלן וויל איך אייך נישט פאַרלירן, נאָר ערשט
אויף אַן אמת געפינען.

ער האָט זיך אַראַפּגעבויען נענטער, נענטער צו איר פנים, אַט באַרירט ער

שוין אירע ליפן. פאר אירע אויגן האבן א שווינדלגעטון די בילדער פון די מאַדעלקעס אַרום.

— ניין! ניין! — האָט זי אויסגעשריען מיט פחד.

נאָר ער האָט זי שוין געהאַלטן פעסט אין זיינע אַרעמס און הייס געקושט. זי האָט פאַרמאַכט די אויגן און אים צוריקגעקושט. זי האָט געפילט אַז זי וועט שוין צום מאַן מער נישט צוריקקומען.

3

ס'זענען אַוועק עטלעכע חדשים זינט אַדעלאַ איז געקומען קיין פאַריז און זי האָט נאָך אַלץ נישט בדעה געהאַט צו פאַרן אַהיים. דאָס געלט, וואָס דער מאַן האָט איר איבערגעלאָזט, איז שוין לאַנג אַוועק. זי האָט פאַר דער צייט פון אים דערהאַלטן נאָך אַ סומע, אָבער זי איז שוין אויך צערוּבען געוואָרן. וויניק פאַר דינט לעצטנס כמעט ווי גאַרנישט און זי צאָלט פאַר דעם עסן, פאַר קאַנצערטן און טעאַטער. זי האָט אים אויך געקויפט עטלעכע מתנות: פאַרבן, אַ העמד, קראַץ וואַטן. אַפט בלייבט זי ביי אים נעכטיקן. דער וועכטער פון הויז קען זי שוין גוט. ער באַקומט יעדעס מאָל פאַפיראַסן.

וויניק האָט זיך געגרייט צו אַן אויסשטעלונג. אייגנטלעך, גרייט ער זיך שוין צו איר היפשע עטלעכע יאָר. אַן אויסשטעלונג מאַכן קאַסט אַ סך געלט. אָבער דאָס פעלן פון געלט, איז נישט געווען דער איינציקער אָפּהאַלט. ס'האָט זיך אים רק געדאַכט, אַז ער איז נאָך נישט פאַרטיק כדי זיך צו ווייזן פאַר דער וועלט. יעדעס מאָל האָט זיך אים אויסגעדאַכט אַז דאָס לעצטע בילד, וואָס ער האָלט אין מאַלן, וועט זיין דאָס בעסטע.

ער האָט געמאַלן פרויען אַקטן. אַדעלאַ פלעגט זייער נישט גערן זען די מאַן דעלקעס. בעת זי האָט געוויסט, אַז ביי אים אין אַטעליע געפינט זיך אַ מאַן דעלקע, האָט זי נישט געקענט איינזיצן רויק ביי זיך אין האַטעל. זי איז צו אים אַרויפגעגאַנגען און זיך אַוועקגעזעצט קוקן ווי ער מאַלט. אין מאַל-צוויי מאָל האָט ער געשוויגן, נאָר דערנאָך האָט ער זי געבעטן מער נישט אַרויפצוקומען בעת ביי אים געפינט זיך אַ מאַדעלקע. דאָס שטערט אים צו מאַלן. אויסער דעם מאַכט עס דעם איינדרוק, ווי זי וואָלט דאָ געזעסן און אים געהיט.

אַדעלאַ האָט געהאַט אַ חשד אַז מיט איין מאַדעלקע איז ער צו נאַענט. זי איז געוואָרן אייפערזיכטיק. פלעגט זיך שעהן דרייען פאַרן הויז ווו ער וווינט, כדי צו זען ווען זי קומט און גייט אַוועק. זי האָט זיך מיט וויניקן זעלטענער געזען. ער האָט איר געזאָגט, אַז עטלעכע חדשים וויל ער זיין פריי. זיך אין גאַנצן אָפּגעבן דעם מאַלן. מיט דער קומענדיקער אויסשטעלונג מוז ער איינעמען פאַריז.

אין דער איינזאמקייט האָט זיך ביי אַדעלאַן ווידער אויפגעוועקט די באַדער-
פּעניש צו מאַלן, וואָס ער האָט געהאַט אין איר אַן רחמנות דערשטיקט. ס'האָט
זיך איר אויך געדאַכט, אַז דורך דעם הייבט זי זיך אויף. זי איז נישט סתם איינע
פון זיינע פילע פּרויען-מאָדעלקעס. זי איז אליין אַ מאַלעריין. אַ שעפּעריין.

איינ מאַל איז זי געקומען צו וויניקן אַ טרומפּירנדיקע: די באַלעבאַסטע
פון האָטעל וווּ זי וווינט. האָט ביי איר באַשטעלט אַ פּאַרטנעט. דערפאַר וועט זי
קענען וווינען עטלעכע חדשים בחינם. אין אַ צוויי וואָכן אַרום איז זי געקומען
מיט אַ צווייטער נצחון-ידיעה: עפעס אַ פּרוי, מיט וועלכער זי האָט זיך באַקענט
אין האָטעל. האָט ביי איר געקויפט אַ בילד — אַ בוקעט בלומען און איר באַ-
צאַלט פּופּצן טויוונט פּראַנק.

זי האָט גאַרנישט געוויסט אויף וויפל די דאָזיקע ידיעות רעגן אויף ווי-
ניקן. געווען צייטן, ווען ער האָט וואָכן לאַנג געמאַכט באַמיונגען כדי צו פאַר-
קליפּן אַ בילד און עס איז נישט געלונגען. און דאָ האָט זי אין משך פון איין
חדש פּאַרקויפט צוויי בילדער. זי האָט דורך די נייעסן געוואַלט ביי אים ווערן
חשובער אין די אויגן, אָבער אים האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז דאָס רייצט זי זיך
מיט אים.

— איד בעט דיך, קום ווייניקער דערציילן פון דייןע מאַראַלישע דערפאַלגן
— האָט ער איר געזאָגט — איד קען דיין אַרבעט און דו ווייסט מיין מיינונג וועגן
איר. אויב ס'גייט אין פאַרדינען — ביי מאַכן קאַרטעטן וואַלסטו געוויס מער
פאַרדינט.

זי האָט זיך געפילט באַליידיקט:

— איד מאַל נישט בלויז צוליב געלט. איד וויל עפעס איבערלאָזן נאָך זיך,
וואָס זאָל דערציילן אַז ס'איז אַ מאַל געווען אַן אַדעלאַ.

ער האָט אַ שמיכל געטון:

— ווער ווייסט היינט פון די צענדלינגער מאַלערס וואָס האָבן געלעבט אין
לעאָנאַרדאָ דאָ ווינטשיס צייטן, אָבער מאַנאָ ליזאַ איז באַקאַנט אויף דער גאַנצער
וועלט. איידער צו זיין אַ שוואַכע מאַלעריין, איז שוין גלייכער צו זיין אַ מאַדעלקע
ביי אַ גוטן מאַלער. אויף זאַ אַפּן אַפּן האָט זי גיכער אַ שאַנס צו דערגרייכן די
אייביקייט.

נאָר זיינע הייד האָבן אויף איר נישט געוויקט, ווייל ס'איז געווען אַ מענטש,
וואָס האָט צו איר גאָר אַנדערש גערעדט. דאָס איז געווען דער קונסט-קריטיקער
שיבעש, מיט וועלכן זי האָט זיך באַקענט אויף אַ בילדער-אויסשטעלונג. ער איז
שוין געווען אין די פּופּציקער. געהאַט אַמאַל אַ ווייב, נאָר זי האָט אים אוועקגע-
וואָרפּן. אַ קליינער, אַ דאַרער, מיט אַ פליך איבער וועלכן ער האָט פאַרציגן שיי-
טערע, לאַנגע האָר פון לינקס אויף רעכטס. אַפּגעלאָזן, זעלטן אַפּראַזירט, נאָר גע-
האַלטן האָט ער זיך דווקא פאַר אַ גרויסן עסטעט און אייראַפּעער. מחמת זיין נע-

בעכדיקן אויסזען, האָט ער געפרוּווט צו זיך אַרויסרופֿן חשיבות און אַפילו פּחד דורך זיינע גרויסע, דיקע ברעמען.

צו אַדעלאַן האָט ער, פון דער ערשטער רגע, ווי זיי האָבן זיך באַקענט, אַרויסגעוויזן אַ סך פּריינטלעכקייט. זי האָט אים איינגעלאָדן צו זיך און אים גע-וויזן אירע בילדער. ער האָט די בילדער געלויבט, באַנוצט זיך מיט אַ סך פּאַכ-מענישע אויסדרוקן. געהאַלטן אַז אויב זי וועט זיך לערנען, דאָס הייסט, נישט אין אַ שול, נאָר פון אים, וועט זי מיט דער צייט אַ סך דערגרייכן.

זי האָט דאָס דערציילט וויגיין. ער האָט זיך אויפגערעגט:
— וואָס דרייט ער דיר אַ קאַפּ, דער זשוליק?!

— דערפאַר וויל ער לויבט מיינע בילדער, איז ער אַ זשוליק?

— יאָ. גוטע מאָלערס פאַרשווייגט ער און דיך האָט ער גענומען פּלוצים

לויבן!

— איך זע אַז פון פרעמדע קען איך דערוואַרטן מער אויפּמערקזאַמקייט ווי פון דיר.

— אַדעלאַ, איך וויל, אַז דו זאָלסט מיך פאַרשטיין. ס'קען אַזוי ווייטער נישט גיין. איך מוז מיט דיר רעדן אָפּן: מיר איז נישט צום האַרצן וואָס דו מאַלסט. און נאָך מער, וואָס דו טראַגסט דיר מיט דעם אַרום ווייזן אַנדערע. איך האָב מיין גאַנץ לעבן געקעמפט קעגן דילעטאַנטן אין דער קונסט, קעגן די שמירערס. גע-האַט דערפון אויסצושטיין אַ סך צרות. איך האַלט, אַז זיי דאַרפן גיין מאַלן הייזער, שילדן, נאָר נישט קיין בילדער. זיי מאַכן אַ תּל פון געשמאַק ביים פּאַלק. זיי זענען שעדלעך. נאָך מער, ווי ביי אַנדערע, פאַרטראַג איך דאָס נישט ביי דיר. דאָס שטערט פשוט אונדזער צוזאַמענלעבן.

— וואָס פאַר אַ שייכות האָט דערצו מיין מאַלן, אַפילו ווען איך זאָל זיין, לויט דיר, אַ שוואַכע מאַלערין?

— ס'האַט אַ שייכות. זיי אַזוי וועל איך פון איצט קענען קעמפן קעגן דילע-טאַנטיזם, ווען יעדער פון זיי וועט מיך קענען אַ פרעגן: נו, און דיין ווייב?
— איך וועל מוזן שווייגן. און נאָך עפעס: ווען איך נעם דיר אַרום און קוש דיך — און דו ביסט דאָך אַ שיינע, דו האַסט אַ שלאַנקע פיגור, געלאַקטע האַר, גרויסע, שוואַרצע אויגן, אַ קליין מויל — אַלע מעלות. נאָר פּלוצים קומט מיר פאַר די אויגן אַ פרוי פון דיינעם אַ פאַרטרעט. איך דערזע אירע פעלערן אין דיין גוף און ס'ווערט מיר שלעכט און ס'שטויסט מיך אָפּ פון דיר.

זי איז געוואָרן טרויעריק:

— ווי אַזוי איז מעגלעך, אַז איך זאָל שלעכט מאַלן? איך לעב דאָך אַזוי שטאַרק איבער דאָס וואָס איך מאַל. איך לייג דאָך אין יעדן בילד אַריין אַזויפיל געפיל און ליבשאַפט.

— מעגלעך. ס'קען אַ מאָל אַ פשוטער מענטש מער ליב האָבן די נאַטור פון אַ מאָלער און פון דעסטוועגן נישט קענען אַפילו אויפמאַלן אַ בלעטל פון אַ בוימ. אין אַוונט, איז צו איר געקומען שיבעש. ער האָט געקראָגן צוויי בילעטן אין דער אָפּערע און איר פאַרגעלייגט, אַז זי זאָל מיט אים צוזאַמען אַהין גיין. זי האָט זיך אַנטשולדיקט:

— ליידער קען איך נישט גיין. איך בין היינט נישט ביי דער שטימונג.
 — שטימונגען, דאָס איז אַן אָפּטע דערשיינונג ביי אַ קינסטלער, נאָר אפּשר וועט איר די שטימונג קענען פאַרטרייבן?

זי איז צו אים צוגעגאַנגען נענטער, אַריינגעקוקט אים אין פנים און געפרעגט:
 — און איר האַלט מיך באמת פאַר אַ קינסטלערין?

די פראַגע איז געקומען אין גאַנצן אומגעריכט פאַר אים. ער האָט אַ וויילע געשוויגן און דערנאָך געזאָגט מיט אַ מינע פון אַ באַליידיקטן:

— צי דאַרף איך דאָס יעדעס מאָל אייך איבערחזרן? איר גלייבט מיר נישט?
 — פון דעסטוועגן איז פאַראַן עמעצער, וואָס האַלט נישט פון מיין מאָלן — האָט זי געזאָגט מיט ביטערקייט.

— צי קען איך וויסן, ווער דאָס איז?

— וויניק! — האָט זי אַרויסגעשטויסן.

— אַזוי, וויניק... ער איז נישט גערעכט. נאָר ס'איז אַ באַקאַנטע זאַך: איין מאָלער פאַרגינט נישט דעם צווייטן.

ער איז ממש געווען גליקלעך וואָס ס'האָט זיך ענדלעך געמאַכט אַ גע- לעגנהייט אַרויסצוטרעטן קעגן וויניקן.

— די מאָלערס האָבן אַ טבע נאָר זיך אַליין צו זען, נישט מער קיינעם!
 — האָט ער געשריגן — אַנשטאַט אַ יונגן טאַלאַנט צו דערמוטיקן — שטויסן זיי אים אָפּ. גיט זיך נישט אונטער! צום טאַלאַנט מוז מען אויך האָבן אַ סך עקשנות.

זי האָט אויפגעלעבט. באַשלאָסן מיט אים צו גיין אין דער אָפּעראַ. אין דער לאַזשע איז ער געזעסן ביי איר זייט, גאָר נאָענט צו איר זיך צוגעטויליעט. ווען ער האָט אַרויפגעלייגט זיין האַנט אויף איר אַקסל, האָט זי די האַנט נישט אַראָפּגע- נומען. איז ער דאָך אַזאַ ווילער און אַזאַ איינזאַמער מענטש. מען דאַרף אים אַרויסווייזן אַ ביסל וואַרעמקייט.

ביינאַכט איז זי נישט געשלאָפּן. זי האָט באַשלאָסן שאַרף צו רעאַגירן אויף וויניקס ווערטער וואָס ער האָט איר געזאָגט אינדערפרי און אַלץ געזוכט אַן אופן ווי אַזוי דאָס זאָל קומען צום אויסדרוק. קודם האָט זי בדעה געהאַט גיין צו אים און דאָס זאָגן, נאָר שפּעטער האָט זי חרטה געהאַט. ס'זעט איר פעלן מוט. זי דאַרף עס טון דורך אַ בריוו.

זי האָט אים געשריבן, אַז זיינע ווערטער האָבן זי שטאַרק באַליידיקט. ער

טוט אלץ, כדי זי צו פארשקלאפן, כדי נישט צו דערלאזן אז זי זאל ווערן זעלב-
שטענדיק; ער וויל אז זי זאל ווערן זיין שאטן. ער פענטעט זי. זי איז נישט אזוי
טאלאנטירט ווי ער, אבער זי האט אויך א רעכט צו עקסיסטירן. זי וויל זיך בא-
פרייען פון אונטער זיין רשות. זוכן אן אייגענעם וועג אין דער קונסט.

זי האט געהאפט אז באלד ווי ער וועט נאך דערהאלטן דעם בריוו וועט ער
צו איר ארויפקומען, זי איבערבעטן. נאך ס'איז אוועק א טאג. עטלעכע, א וואך
— ער האט זיך נישט געוויזן.

דערפאר האט שיבעש זיך אנגעהויבן אפטער צו ווייזן. ער האט דער-
שמעקט, אז זי האט איבערגעריסן מיט וויניקן. ער האט מסתמא אין דעם נישט
קיין קליינעם חלק. זאל וויניק נישט מיינען, אז ער טויג שוין צו גארנישט. נישט
נאך וויניק, אויך אלע אנדערע מאלערס. זיי מיינען אז ער עקסיסטירט אויף דער
וועלט בלויז כדי זיי צו מאכן רעקלאַמע, זיי צו העלפן באקומען געלט, כבוד
און פרויען. ער וועט זיי נאך ווייזן וואס שיבעש קען. אויב ער וועט וועלן, וועט
ער אפילו פון אזא אדעלאַ מאַכן א מאַלעריין.

ער האט זיך געפילט שטאַרקער, שיבעש. שוין מער נישט געווען אזוי אונ-
טערטעניק און נאכגיביק צו אדעלאַ ווי פריער. ער האט דאך שוין נישט קיין
קאָנקורענט און קען זיך פילן זיכערער. אין א קורצער צייט איז זיין פריערדיקע
אונטערטעניקייט און ווייכקייט צו איר אַריבער אין א צווייטן עקסטרעם: אין
הערשערישקייט און אין גראַבקייט. דאָס איז געווען א געפיל פון ליבע און גלייכ-
צייטיק פון נקמה — נקמה אין א פרוי פאר איר גאַנצן געשלעכט, וואָס האָט זיך
איבער אים איזדיקעוועט. אדעלאַ האָט נאָכגעפאַלגט מיט שטוינונג און שרעק
זיין פאַרוואַנדלונג. דאָס איז געווען עפעס אזוי משונהדיק ווי א פליענדיקער,
פאַרביקער אינזעקט וואָלט דורכגעמאַכט א וועג אויף צוריק — צוריק צו דער
מיאוסער, קריכנדיקער לאַרווע.

אין איינעם אָן אַונט איז ער געווען זייער אַנגרייפּעריש. זי האָט זיך מיט
אים געראַנגלט און אים יעדעס מאָל פון זיך אָפּגעשטויסן.

— אַנטשולדיקט, מסייע שיבעש — האָט זי געזאָגט — איר פאַרגעסט, אַז
איך האָב אַ מאַן.

— און וויניק וואָס איז געווען?

— וויניקן האָב איך ליב געהאַט...

אין אים האָט אָפּגעפלאַקערט א ווילדער כעס. ער האָט שוין פאַרשטאַנען,
אַז ס'איז אויס מיט זיינע חלומות. ער וועט אָבער אזוי סתם נישט אַוועקגיין א
באַליידיקטער און א פאַרשעמטער. ער קען זי נישט באַקומען דורך ליבע, וועט ער
ער זי באַצווינגען דורך גוואַלט. אויב ער וועט זי כאַטש אין מאַל האָבן, וועט ער
זיך שטילן. ער האָט זיך אויף איר א וואַרף געטון, זי געדריקט צו זיך מיטן
גאַנצן כוח. זי האָט געזען זיינע וואַנזיניקע אויגן און האָט אויפגעשוידערט. ער

האָט זי שוין געשלעפט צום בעט, נאָר פּלוצים האָט ער זיך פּאַרטשעפּעט אין אַ בענקל, אויסגעגליטשט זיך און געפּאַלן.

שיבעש האָט מיטגעשלעפט מיט זיך אַדעלאַן בעתן פּאַלן, נאָר זי האָט זיך גלייך אויפּגעהויבן. ער אָבער איז געפּאַלן אומגעלומפּערט און אָפּנים זיך גוט צעקלאַפּט, ווייל קנָם מיט מי האָט ער זיך באַוויזן אויפּצושטעלן. די לאַנגע, שיי טערע האָר, וואָס ער ציט איבערן קאַפּ פּון לינקס צו רעכטס, כדי אַ ביסל צו פּאַרדעקן דעם פּליד, זענען אים אַראָפּגעפּאַלן אויף דער לינקער זייט איבערן אויער. דער קראַוואַט איז אים פּאַרפּאַרן אויפּן אַקסל. די ברילן זענען אים אַראָפּ געפּאַלן, זיך ערגעץ פּאַרוואַלגערט און ער האָט איצט געקוקט צעטומלט, מיט האַלב־בלינדע אויגן אַרום זיך.

אַדעלאַן האָט אָנגעכאַפּט אַ געלעכטער בעת זי האָט אויף אים אַ קוק־געטון. אַזוי שליםמזלדיק האָט ער אויסגעזען. נאָר פּון דער צווייטער זייט האָט זיין הילפּלאַזיקייט און פּאַרלוי־רנטיקייט אַרויסגערופּן צו אים רחמנות. זי האָט זיך גע־נומען מיט אים באַשעפּטיקן. אים אויפּגעזוכט די ברילן, אים פּאַרריכט דעם קראַוואַט. ער איז געשטאַנען, ווי אַ קינד, צי אַ קראַנקער און געלאָזט מיט זיך טון, וואָס זי האָט געוואַלט.

אַדעלאַן האָט געשטאַמלט:

— איר וועט מיר מוחל זיין... ס'איז מיר באמת פייגלעך... איך פיל אייך מיט, איך באַדויער אייך.

שיבעש האָט מיטאַמאַל דערוואַכט און אָנגעהויבן צו שרייען:

— איך דאַרף נישט אַז איר זאַלט אויף מיר רחמנות האָבן! האָט רחמנות אויף זיך אַליין! איך בין אַ קונסט־קריטיקער, וועמען פּאַריז קען שוין צוואַנציק יאָר! און איר, ווער זענט? ווער זענט איר — אַ שמירערין!

4

אַדעלאַן איז אין גאַנצן צוזאַמענגעבראַכן. שיבעש האָט נישט געגלייבט אין איר טאַלאַנט און געלויבט איר מאַלן בלויז צוליב דעם, כדי זיך צו איר צוצור־שמייכלען, כדי זי צו באַקומען ווי אַ פּרוי. אויב אַזוי איז דאָך גערעכט געווען וויניק. ער האָט מיט איר גערעדט אָפּן און ערלעך. אפשר איז עס טאַקע ביי איר נישט מער ווי אַן איינרעדעניש? זי האָט געוואַלט זיין עפעס מער, ווי די פּרויען פּון די אַנדערע מענער. דערצו איז אָבער ווייניק דער ווילן אַליין. מען דאַרף נאָך זיין געבענטשט מיט טאַלאַנט.

אויב זי האָט שוין געוואַלט פּרווון איר כוח, האָט זי דאָס געדאַרפט טון

צוריק מיט צען יאר. א פרוי טאר נישט מאַכן קיין עקספערימענטן, ווען זי איז שוין איבער די דרייסיק. ביי דעם עלטער דאַרף זי זיך איינקלאַמערן אין דעם וואָס זי האָט ביז אַהער דערוואָרבן. נישט זוכן צו דערגרייכן מער, נאר היטן דאָס ביז איצט דערגרייכטע זאָל איר נישט גיין פאַרלוירן.

דערווייל דאַרף מען לעבן. זי מוז גיין זוכן אַרבעט. אומגעריכט האָט זי באַקומען אַ באַשעפטיקונג. בעת זי איז איין מאָל דורכגעגאַנגען דעם בולוואַר סע-וואַסטאַפּאַל, האָט זי זיך אָפּגעשטעלט כדי אַ קוק צו טון אויף די בילדער וואָס זענען דאָרט אויסגעשטעלט אויף דער גאַס צום פאַרקויפן. זי האָט פאַרפירט אַ שמועס מיט איינער אַ פרוי דאניאן. ווייזט זיך אַרויס אַז יענע פאַרקויפט איצט דאָ די בילדער פון איר פאַרשטאַרבענעם מאַן. דאָס זענען שוין די לעצטע בילדער, וואָס זענען נאָך אים פאַרבליבן. ווי די פרוי האָט געהערט אַז אַדעלאַ איז אַ מאַלעריין, האָט זי איר פאַרגעלייגט צו מאַלן פאַר איר בילדער. אַדעלאַ האָט מסכים געווען.

פון דעמאָלט אָן האָט אַדעלאַ איר צוגעשטעלט בילדער. די פרוי דאניאן האָט זיך נישט באַזונגט בלויז מיטן פאַרקויפן נאָר האָט אויך יעדעס מאָל גע-געבן אַדעלאַן עצות וואָסערע בילדער צו מאַלן, כדי זיי זאָלן דעם עולם געפעלן. דאָס דאַרפן זיין, דער עיקר, לאַנדשאַפטן, עטלעכע ביימער, אַ טייך און אַ הירש, וואָס טרינקט פון אים וואַסער. אַ שיינער זון-פאַרגאַנג. אַ פעלד מיט תבואה און פון דער ווייטנס, אויף אַ באַרג — אַ ווינטמיל מיט פליגל. פון צייט צו צייט קען זי אויך מאַלן אַ פרויען-אַקט; אַ פרוי, וואָס ליגט נאַקעט אויפן בעט און די לאַנגע האַר צעוואָרפן אויפן קישן, אַדער אַ פרוי וואָס ליגט נאַקעט אויפן זאַמד ביים ברעג ים. דאָס וויכטיקסטע איז: מען זאָל דאָס בילד פאַרשטיין. עס זאָל רעדן צום האַרצן. צוליב די דאָזיקע טעמים, האָט זי טייל מאָל אָפּגעוואָרפן אַדעלאַס אַ בילד. דאָ איז נישט קיין אויסשטעלונג פון קונסט, וואָס יעדער מאַלער וויל זיין אַנדערש — האָט זי געטענהט — דאָ האָט יעדעס בילד נאָר איין ציל: פאַרקויפט צו ווערן. אַדעלאַ האָט זיך באַמיט צוצופאַסן צו אירע פאַדערונגען און עצות. זי האָט געמאָלן די בילדער און ס'האָט זי געעקלט. אַנשטאַט, ווי זי האָט געהאַפּט, אין פאַרזי זיך צו לערנען און צו וואַקסן, ווערט זי געשטויסן אַלץ גינדעריקער און גינדעריקער: זי שענדט אַליין אירע הייליקסטע חלומות. מיט וואָס, למשל, איז דאָס מאַלן אַזעלכע בילדער בעסער ווי צו פאַרקויפן קאַרסעט? צוליב דעם מאַלן די דאָזיקע בילדער האָט זיך נישט געלוינט איבערצורייסן מיט דער גאַנצער פאַרגאַנגענהייט. זי האָט נישט קיין ברירה און מוז זיך צוריקקערן צום מאַן, צו איר פּרזעריקן לעבן.

זי האָט געשריבן אַ בריוו צום מאַן, אַז זי וויל צו אים קומען. דער מאַן האָט געענטפערט אַז ער איז גרייט זי ווידער אויפצונעמען, הגם זי האָט אים במשך פון אַזאַ לאַנגער צייט פאַרלאָזט. ער האָט זיך פון דער ווייטנס פאַראינטע-

לעצטע שריפטן

דעסירט מיט איר גורל און ער ווייסט פון דעם אז זי האָט אַ געוויסע צייט געלעבט מיט אַ מאָלער. ווי ער האָט געהערט, האָט זי זיך מיט אים צעשיידט און ער האָפּט, אז אויף תּמיד. צום סוף האָט ער נאָך מוסיף געווען אז ער האָפּט דאָס זי וועט פון איצט אָן קוקן נישטערער אויפן לעבן און פּאַרשטיין ווי געהעריק אָפּצושאַצן די אַלע באַקוועמלעכקייטן וואָס ער האָט פאַר איר אָנגעגרייט, אַ דאַנק זיינע מי און פּלייס. גלייכצייטיק האָט ער איר צוגעשיקט אַ טשעק אויף אַ גרעסערער סומע געלט, כדי צו קענען קויפן אַ שיפּסקאַרטע און אויך עטלעכע קליידער, ווייל די פּריוועריקע זענען שוין מסתּמא אָפּגע- טראָגן און אַרויס פון דער מאָדע.

אָדעלאַ האָט זיך אָנגעהויבן גרייטן צו דער רייזע. זי איז געגאַנגען זיך געזעגענען מיט דער פּרוי דאניאַן. יענע האָט זייער באַדויערט איר אוועק- פאַרן. זי וויל אָדעלאַן נישט סתּם אַזוי אוועקלאָזן. זי וויל איר מאַכן אַ געזע- גענונגס-אָונט אין אַ רעסטאָראַן. זי וועט אויך פאַרבעטן אירע פּריינד. פאַ- ראַן צווישן זיי פיינע לייט. ס'וועט זיין היימיש און אויך פּריילעך. אָדעלאַ קען ברענגען אירע פּריינד און באַקאַנטע.

אָדעלאַ האָט געקלערט: זי פאַרלאָזט אפּשר אויף תּמיד פאַריז, וועט זי אויסנוצן די געלעגנהייט זיך צו טרעפן מיט פאַרשיידענע פאַריזער טיפּן. דאָס איז אייגנטלעך געווען מער אַ ביסטרא, ווי אַ רעסטאָראַן. ער האָט זיך געפּר- בען אין דער געגנט פון שאַטלע. אָדעלאַ איז אַהין געקומען אליין. וועמען האָט זי דען געהאַט מיטצונעמען? די פּרוי דאניאַן האָט דערפאַר געבראַכט אַ היפש ביסל פון אירע מענטשן. עטלעכע פון זיי האָבן נאָך געהאַט אַ מענטשלעך פנים און געווען נישקשהדיק אָנגעטאָן. די אַנדערע האָבן שוין אויסגעזען ווי קלאַשאַרן. אויסער דעם האָט זיך אָדעלאַן אויסגעדאַכט, אז דאָ יצן אויך נישט פאַרבעטענע געסט, נאָר סתּם מענטשן, סטאַבילע איינגייערס אין ביסטרא, וואָס זענען שטענדיק גרייט צו נעמען אַנטיל אין יעדער שמחה אָדער אין יעדן סכּסוך, וואָס זאָל דאָ נישט פאַרקומען.

דאָס זענען געווען מענטשן, אַנטוישטע דערדריקטע, באַליידיקטע. זיי האָבן אין זיך אַריינגעגאַסן די ביטערקייט פון פּלעשער, כדי צו קענען פון זיך פּריי אויסגיין די ביטערקייט פון זייערע הערצער. תּחילת איז געווען שטיל, נאָר מיט דעם טרינקען זענען די צונגען לויזער געוואָרן. ס'האַט זיך יעדעס מאָל אויפּגעהויבן דאָ און דאָרט אַן אַנדערער און אָנגעהויבן רעדן פאַרן גאַנצן עולם, אָבער זעלטן איז געוואָרן אַזוי שטיל, אז אַלע זאָלן אים באמת קענען הערן. כּסדר האָט נאָך אַ טייל צווישן זיך גערעדט, אָדער געזונגען. צווישן זיך האָט מען גערעדט וועגן פאַרשיידענע ענינים, נאָר אויפן קול פאַרן עולם האָט מען גע- רעדט עפעס וואָס האָט געהאַט אַ שייכות צום היינטיקן אָונט, צו אָדעלאַן. אָדעלאַ האָט פון צייט צו צייט זיך אַראָפּגערעדט פון האַרצן פאַר דער פּרוי דאניאַן. איין

פרוי וועט אפשר פארשטיין די אנדערע, זאל דאס אפילו זיין א פרוי א פרעמדע, א פשוטע. די פרוי דאניאן האָט עס, וויינט אויס, ווייטער דערציילט אירע פריינד, ווייל פון זייערע רייד איז געווען צו זען אז זיי קענען איר לעבן.

ס'האָט זיך אויפגעשטעלט איינער מיט א צעשטערט פנים, מיט א רויט-לעכער נאָז, קענטיק מחמת גרויס ליבשאַפט צו דער כוסה און אָנגעהויבן צו רעדן מיט אַ היזעריק קול, וואָס האָט, ווי אַ קנויט אין אַ לאַמפּ מיט צו ווייניק נאָפט — טייל מאַל אַרויפגעזעצט מיט אַ צו-שטאַרקן פלאַם, טייל מאַל, כמעט אין גאַנצן אַראַפּגעזונקען:

— די מאַדאַם אַדעלאַ איז דאָ אַהערגעקומען מיט אַ סך האַפּענונגען צו דערגרייכן עפעס אין דער מאַלעריי, נאָר איצט פאַרט זי צוריק צו איר מאַן. זי טוט גוט! צו וואָס זאל זי זיצן דאָ און זיך מאַטערן. ס'איז נישט כדאי זיך מקריב צו זיין פאַר דער קונסט! אין פאַרזי זענען דאָ עטלעכע צענדלינג טויזנט מאַלערס און מער-ווייניקער אַזויפיל זונות... און ס'איז זייער גורל אַן ענלעכער: דער רוב ענדיקט אין שפיטאַל, צי אונטער אַ בריק. אַ קליינער טייל לעבט זיך ווי עס איז אויס די יאָרן. בלויז 5 פּראָצענט פון מאַלערס מאַכן אַ קאַריערע — ווערן באַרימט, פאַרדינען אַ סך געלט, און מער ווייניקער אַזאַ פּראָצענט פון זונות — געפינען אַ רייכן מאַן פון דער פּראָווינץ, ווערן באַרימטע אַרטיסטקעס פון קינאַ... דער פאַר זאָג איד: פאַר אַהיים צו דיין רייכן מאַן. עס און טרינק און טו זיך אַן וואָס שענער. און אויב דו האַסט נישט ליב דיין מאַן — שלאָף מיט אַנדערע! צווישן עולם איז אויסגעבראַכן אַ געלעכטער. מען האָט געקלאַפט בראַוואַ מיט די הענט, מיט די פיס, מיט פלעשער אויפן טיש.

עפעס אַן אַלטיטשקער, אַרעם אָנגעטון, אַבער זויבער, מיט אַ גרוי בערדל און בלויע קינדערישע אויגן האָט זיך אויפגעשטעלט:

— איך האָב נישט בדעה געהאַט צו רעדן — האָט ער אָנגעהויבן — איך בין נישט קיין רעדנער. איך בין אַבער אויפגעשטאַנען, כדי אייך צו זאָגן אַז איך בין נישט מסכים מיט די רייד פון מיין חבר. די מאַדאַם אַדעלאַ קען טאַקע צוריק פאַרן צו איר מאַן, אַבער די בענקשאַפט צו פאַרזי און צו דער מאַלעריי, וועט איר שוין קיין מאַל קיין רן נישט געבן. וואָס פאַר אַ רייד לעבן דער מאַן זאל איר נישט צוגרייטן, וועט זי שוין פון דעם קיין הנאה נישט האָבן. אַזאַ איז דער גורל — דאָ איז ער געבליבן שטעקן, נישט געקענט גיין ווייטער.

— וואַלאַ! — האָט ער אַ זאָג-געטאָן און זיך אַוועקגעזעצט אויפן אַרט.

פלוצים האָט אַדעלאַ דערזען ביים באַר שטיין ווייניקן. זי האָט אַזש אַ ציטער געטון. ער שטייט דאָרט און טרינקט. ווי בלייך ער זעט אויס און מיד. וואָס איז מיט אים? איז ער קראַנק? ווי קומט ער בכלל אַהער אין ביסטרא? זי האָט נישט געוואַלט, אַז ער זאל זי באַמערקן אין דער דאָזיקער סביבה, אַבער אויף אים האָט זי געוואַלט קוקן און קוקן. זי האָט פון אים קיין אויג נישט אַראַפּגענומען.

נאכגעשפירט זיין יעדע באוועגונג. איר שכן האָט באַמערקט, אַז זי קוקט צופיל אין זיין ריכטונג און איז געוואָרן אייפערזיכטיק:

— וואָס קוקסטו אַזוי אויף דעם מענטשן? — האָט ער זי געפרעגט — וואָס איז ער דיינער? האָסט נישט וואָס צו קוקן אויף אים. ער קוקט תמיד אויף אונדזער איינעם מיט ביטול. ער האַלט זיך פאַר אַ גרויסן מאַלער. אַפילו אין „דאָס“ ווייזט ער זיך זעלטן, און אויב ער קומט שוין, זיצט ער בלויז מיט זיינע מענטשן. ער האָט איצט געהאַט דעם בראַך. געהאַט אַן אויסשטעלונג — און דאַכט זיך, אַפילו קיין איין בילד נישט פאַרקויפט. און די קריטיק — אויך נישט אַזאָ אויסערגעוויינלעכע.

איצט האָט שוין אַדעלאַ פאַרשטאַנען אַלץ. דערפאַר זעט ער אַזוי אויס און דערפאַר זיצט ער דאָ אין ביסטראַ און טרינקט, גאַט! וואָס פאַר אַ האַפּענונגען ער האָט דאָס געלייגט אויף דער אויסשטעלונג! ער האָט זיך דאָך צו איר גע- גרייט יאָרן!

וויניק האָט באַצאָלט און זיך געלאָזט אַרויסגיין. אַדעלאַ האָט מער נישט געקענט איינזיצן, אויפן אַרט. ער איז אומגליקלעך. ער איז אַליין. זי טאָר אים אַזוי אַליין נישט לאָזן. זי מוז מיט אים רעדן. זי מוז אים באַגלייטן. זי איז אויפֿ- געשטאַנען, האָט זיך אַ לאַזגעטון צו דער טיר און איז אַרויס אין גאַס. דאַכט זיך, אַז ער גייט דאָרט ביי דער סען. זי האָט אָנגעהויבן צו לויפן אַהין, דאָס איז ער, יא. זי האָט אַ געשריי געטון:

— וויניק!

ער האָט זיך נישט אָפּגעשטעלט. האָט זי זיך טועה געווען? זי איז צוגע- גאַנגען נענטער. ס'איז פאַרט ער. זי איז שוין געגאַנגען ביי זיין זייט. ער האָט אויסגעדרייט דעם קאַפּ, אויף איר אַ קוק־געטאַן און ווייטער שווייגנדיק געגאַנגען. זי איז געווען פאַרצווייפלט:

— וואָס איז מיט דיר? דו דערקענסט מיך נישט!?

ער האָט אַ שיכורלעכן ברום געטון:

— וואָס זיילסטו?

— איך האָב געהערט, אַז די אויסשטעלונג האָט דיר נישט געבראַכט דעם געהעריקן דערפאַלג.

ער האָט איר איבערגעריסן אינמיטן:

— האָסטו שאַדנפרייד, האָ?

אַדעלאַ האָט פאַרפעלט אַטעם:

— אַבער וואָס רעדסטו? איך האָב דיר געווינטשן אַ סך דערפאַלג. איך

וואַלט זיך זייער געפרייט, ווען דו ווערסט באַרימט!

— דעמאָלט וואַלטן זיך אַלע מיט מיר געפרייט. אַלע וואַלטן געוואָרן מיינע

פריינד!

— איך בין אויך איצט דיר א פריינד.

— איצט דארף איך קיינעם נישט מער, קיינעם נישט!

זי האָט געזען, ווי ער גייט אַוועק אַלץ ווייטער און ווייטער. זי האָט אים געוואָלט נאָכלויפֿן, נאָכשרייַען, נאָר זי איז געשטאַנען שוויגנדיק-פאַרגליווערט אויפֿן אָרט. ווי לאַנג איז זי אַזוי געשטאַנען? — אַ פּערטל שעה? אַ האַלבע? זי האָט אָנגעהויבן פּאַמעלעך צוריקצוגיין און דאָס אַפילו נישט געפּילט. זי איז ערשט געקומען צו זיך, ווען זי האָט זיך געזען ווידער פאַרן ביסטראַ.

ווי אַזוי מען האָט זי דאָרט דערזען, איז געוואָרן אַ שמחה. מען האָט נישט געוויסט וווּהייז זי איז אַהינגעקומען און מען האָט זי שוין אַרומגעזוכט. ווייזט זיך אַרויס, אַז קיינער פון די געסט האָט נישט געהאַט צו באַצאָלן פאַר דעם וואָס ער האָט געטרונקען אַדער ער האָט נישט געהאַט בדעה דאָס צו טון. אַלע האָבן געוואַרט, אַז זי זאָל קומען און זיי אויסלייזן.

אַדעלאַ האָט זיך מיטאַמאָל געכאַפּט: זי האָט נישט דאָס טעשל! אין טעשל ליגט איר גאַנץ געלט. וווּ האָט זי דאָס געלייגט — האָט זי דאָס איבערגעלאָזט דאָ, אַדער זי האָט עס מיטגענומען מיט זיך בעת זי איז נאָכגעלאָפֿן וויניקן? — מען האָט איר געהאַלפֿן זוכן. ס'איז נישט געווען.

ס'איז צוגעקומען דער קעלנער אין דער באַגלייטונג פון באַלעבאַס. זיי האָט מען געזאָגט פּרזיער, אַז דעם גאַנצן חשבון וועט דעקן די רייכע פּרוי, וואָס מען געזעגנט. אויב זי צאָלט נישט פאַר אַלע, זאָל יעדער צאָלן פאַר זיך. דער עולם האָט זיך מיטאַמאָל אויסגעניכטערט. געקוקט מיט פּיינטלעכע בליקן אויף אַדער-לאַן, ווי זי וואָלט זיי בכיוון אַריינגעפירט אין אַ שווערן מצב און זיי דערנאָך איבערגעלאָזט הפּקר פאַר דער סכּנה.

אַדעלאַ האָט אַראַפּגענומען דאָס זייגערל פון דער האַנט און עס דערלאַנגט דעם באַלעבאַס:

— נעמט עס דערווייל אויפֿן חשבון. איך וועל עס נאָך קומען אויסלייזן.

די געסט האָבן אָנגעהויבן זיך אַרויסצורוקן פון ביסטראַ. איינער נאָכן אַנ-דערן איז פאַרשווינדן; אַדעלאַ האָט זיך געוואָלט געזעגענען מיט דער פּרוי קאָ-ניאן, נאָר יענע איז געווען אין גאַנצן שיכור. איינער פון די געסט, אירער אַ געליבטער אַדער סתּם אַ באַקאַנטער, האָט זי מיט גרויס מי אַרויסגענומען פון ביסטראַ. צוגערופן אַ טאַקסי און מיט איר אַוועקגעפאַרן. אַפּנים, זי אַפּגעפירט אַהיים.

אַדעלאַ איז געשטאַנען אַליין אין גאַס פאַרן ביסטראַ. ס'איז עפעס אַזוי שנעל געקומען, אַז איר איז שווער נאָך איצט זיך אַפּצוגעבן אַ חשבון פון געשעעניס. דאָס גאַנצע געלט, וואָס דער מאַן האָט איר געשיקט און אַפילו אירע פּראַנק — אַלץ איז פאַרשווינדן. זי האָט אַפילו נישט אויף קיין מעטראַ-בילעט צו פאַרן אין האַטעל אַריין. יאָ, זי האָט פאַרן אַוועקגיין געזאָגט מען זאָל איר צוגרייטן

דעם חשבון, ווייל זי וויל אוועקפארן. דער חשבון איז מסתמא גרייט, נאָר וועט זי איצט נעמען צו באַצאלן? זי שרעקט זיך אַהין צו גיין.

פאַר איר איז געשטאַנען דער אַלטיטשקער מיט דעם גראַען בערדל און די בלויע קינדערישע אויגן.

— אַלע זענען אוועק און דיך געלאָזט אַליין — האָט ער געזאָגט — ס'איז שוין שפעט. ווהיין וועסטו איצט גיין? — קום מיט מיר. דו וועסט ביי מיר נעכטיקן.

זי איז אים נאָכגעגאַנגען ווי אַ לונאַטיקערין. ער האָט זי געפירט דורך גאַסן און געסלעך מיט דער סען, ביז הינטער דער שטאַט.

— קוק דיך אַרום — האָט געזאָגט דער אַלטיטשקער צו אַדעלאַן — דאָ וווינען מענטשן, וואָס די בעסטע אַרדענונג וועט זיי שוין נישט ענדערן. און אויב זי וועט זיי וועלן ענדערן וועט עס נישט זיין די בעסטע אַרדענונג. וועט עס זיין אַן אַרדענונג וווּ ס'פעלט פרייהייט. בעת אַנדערע האָבן געהאַנדלט מיט גאַלד, מיט זייד, מיט נאַפּט, גוט געגעסן, געטרונקען און געהולטאַיעוועט, האָבן זיי דאָ געמאַלן בילדער, געשריבן לידער, צי געזעסן ביים ברעג פון דער סען, געוואַרימט זיך אויף דער זון, זיך צוגעקוקט צום-שפּיל פון די כוואַליעס און צום רויך פון די שיפן, וואָס גייט אַרויף און צעגייט זיך מיט די וואַלקנס. אַ סך מענטשן, וואָס וווינען דאָרט — ער האָט געוויזן מיט דער האַנט אויף דער שטאַט — גרויסע מענטשן, באַרימטע — זענען צו-שוואַך און נעבעכדיק, כדי דאָס צו טוהן, בלייב דאָ. ווי מיר אַלע.

— ניין! ניין! — האָט זיך אַדעלאַ געווערט — איך וועל בלייבן בלויז נעכטיקן. ס'איז נאָר אַ צופאַל.

— ס'איז נישט קיין צופאַל. ס'האָט אַנדערש נישט געקענט זיין, וואָלט נישט געווען די מעשה מיטן טעשל, וואָלט געווען געקומען עפעס אַנדערש. דו האָסט דיך איין מאל אַרויסגעריסן פון מאַנס וועלט, איז שוין פאַר דיר נישטאָ קיין וועג אויף צוריק.

ער האָט זי צוגעפירט צו אַ האַלב-הרובן באַראַק. זיי זענען אַריינגעגאַנגען. ער איז געווען כמעט פּוסט. בלויז אַ בעטל און אַ קליין טישל. ער האָט זיך געלייגט אויפן דיל און זי — אויפן בעטל. ער איז באלד אַנטשלאָפן געוואָרן. נאָר זי האָט זיך איבערגעדרייט פון איין זייט אויף דער צווייטער. זיך געלאָזט פאַרשווענקען פון מחשבות. צי איז נישט גוט, וואָס ס'איז אַזוי געשען? זי וואָלט אפשר ווידער אַרויסבאַקומען פון מאַן געלט, נאָר צו וואָס פאַרן צאָם מאַן? נאָך דעם וואָס ס'איז געשען, וועט זי שוין מוזן ווערן אונטערטעניק און אין גאַנצן פאַרשקלאַפט צו אים און צום געשלעפט. ער איז אַ סוחר און אויב ער לייגט אַריין אין עפעס קאַפיטאַל, דאַרף עס טראַגן ריווח. ווי וועלן דערצו אויף איר קוקן די ווייבער פון די אַנדערע סוחרים? — זיי וועלן זי באַרעדן און טרייבן רכילות.

ישראל אשענדארף

זיי האָבן דערלעבט אַ נקמה: האָסט געוואָלט עפעס בעסערס זיין פון אונדז, האָ?
האָסטו געליטן אַ מפלה!

ניין! זי וועט צום מאָן נישט צוריקפאָרן. זי וועט אויך שוין מער נישט
צוריקגיין אין האַטעל אַריין. זי האָט נאָך דאָרטן אַפילו זאכן — זאָלן זיי בלייבן
פאָרן חוב. פלוצים האָט זי זיך דערמאָנט אין בילד, וואָס זי האָט געקויפט ביי
רייזבלומען און ס'איז געבליבן אין האַטעל. ס'האָט איר באַנגגעטון אויף דעם
מיידל, וואָס שטייט דאָרט הינטער די קוליסן און וואָרט מיט פחד און באַגייס־
טערונג מען זאָל איר געבן אַ צייכן אַרויסצוטרעטן אויף דער בינע פאַר דעם
עולם. ס'איז אומזיסט, מיידל, דיין וואָרטן. מען האָט אין דיר פאַרגעסן. דו וועסט
שוין קיין מאָל נישט אויפטרעטן אויף דער בינע פאַרן עולם.

אויף דער שיף

די שיף האט זיך דערנענטערט צום עקוואטאר. צוליב דעם האט מען זיך אויף איר געגרייט צו פייערן די געשעעניש מיט א יום-טוב. די מאטראזן האבן אפגעוואשן דעם ליל פון דעק, געצויגן שטריק דורך דער לופט אונטערן סופיט און אויף זיי אויפגעהאנגען קאלירטע לעמפלעך, פארשיידענע פאפירענע באציי-רונגען אין דער פארעם פון לאמטערנעס, שלאנגען און בלומען. עטלעכע מאטראזן האבן געהאט זייערס א פיל מאל אויסגעפרוווטן פראגראם. זיי האבן זיך אבער נישט באנוגט מיט דעם, נאר אויסגעפארשט און אויסגעפונען אויך צווישן די פאסאזשירן אזעלכע, וואס קענען אנטויל נעמען אין ארטיסטישן טייל דורך שפילן אויף אן אינסטרומענט, דורך זינגען א ליד, צי סתם דורך דערציילן וויצן און פריילעך מאכן דעם עולם.

באלד נאכן אוונט-ברויט האט זיך אנגעהויבן די שמחה. אלע זענען ארויס פון זייערע קאבינעס אויפן דעק. דער רוב איז געווען אנגעטאן אין יום-טובדיקע מלבושים און אויפן קאפ געטראגן פאפירענע מיצלעך, וועלכע האבן זיך דארט געהאלטן א דאנק די גומענע שטריקלעך, וואס מען האט אראפגעלאזט און פאר-צויגן אונטער דער גאמבע. די עלטערע האבן זיך אויסגעזעצט אויף די בענק און זיך געגרייט צו זיין צושויער פון ספעקטאקל. אבער די יונגע האבן נישט געקענט אינשטיין אויף די ערטער, זיך כסדר באוועגט. גרופעס האבן זיך גע-שאפן און זיך אויפגעלייזט. ס'האבן זיך געהערט געלעכטערס און אויסגעשרייען אויף פארשיידענע שפראכן. מערסטנטייל אויף שפאניש און איטאליעניש.

צווישן עולם זענען ארומגעגאנגען מיידלעך, וואס האבן געטראגן אויף זיך נומערן. דאס זענען געווען די קאנדידאטקעס אויף דער קעניגין פון שיינקייט, וועלכע האט געדארפט אויסגעוויילט ווערן היינטיקן אוונט. זיי האבן צו יעדן געשמייכלט, ארויסגעוויזן וואס מער העפלעכקייט, כדי צו געווינען שטימען, ווען די גורל-שעה וועט קומען.

די קינדער האבן אויך געטראגן מיצלעך אויף זייערע קעפ. אין די הענט האבן זיי געהאלטן ווייסע, רויטע, בלאע באלאנען, און ווי די באלאנען האבן זיך

געריסן פון זייערע הענט, אזוי האבן זיי זיך געריסן פון די הענט פון זייערע מאמעס. געווען ניגערליק, געוואלט אומעטום זיין און אלץ זען. די פאסאזשירן איטאליענער האבן זיך נישט געקענט דערווארטן ביז מען וועט אנהייבן דעם אפיציעלן פראגראם. זיי האבן זיך צונויפגעקליבן אין א גרופע און אנגעהויבן צו זינגען זייערע לידער, וואס זענען האלב-פאלקסלידער און האלב-אריעס פון אפערעס. זיי זענען די בעסטע זינגערס אויף דער שיף. די שפאניערס זינגען אויך, אבער זייערע לידער זענען טרויעריק-צעצויגענע און נאכן צווייטן, צי דריטן ליד, הייבט אן צו לאנגווייליקן. דערפאר זענען זיי גוטע טענצערס. זיי טאנצן מיט גרויס טעמפעראמענט. קלאפן צו צום ריטעם פון דער מוזיק מיט די קאסטאניעטן, און אויב דאס איז נאך ווייניק — טופען זיי צו שטארק מיט די פיס. ס'דאכט זיך, אז אט ברעכן זיי איין דעם דיל פון דער שיף, פאלן אריין אין ים און די ברויזנדיקע כוואליעס טראגן אויף זיך אלץ ווייטער און ווייטער דעם טאנץ.

אויף א באַנק זיצן צוויי מענער און רעדן צווישן זיך אויף יידיש. שמואל ווייסמאן, דער עלטערער, פרעגט ביי סיגאל, דעם יינגערן:

— מען האט דיר שוין צוריקגעגעבן דעם פאספארט?

— ניין, און דיר?

— מיר זענען נישט די איינציקע. אזוי פירט זיך אויף אלע שיפן.

— און מיר דאכט זיך נאר, אז זיי האבן אויף אונדז א חשד. וואס וויי?

ניקער זיי וועלן אריינקוקן אין די פאפירן, אלץ געזינטער וועט זיין.

— דו האסט מורא?

— מען קען קיין מאל נישט זיין זיכער. מען זאגט, אז אין דער לעצטער

נאכט פארן אראפגיין פון דער שיף, קומט ארויף א גאנצע קאמיסיע און קוקט איבער אלע דאקומענטן. אויב ס'געפעלט זיי עפעס נישט ביי א פאסאזשיר, לאזן זיי אים נישט אראפ אויף דער יבשה.

— איך בין גארנישט אומרויק צוליב זיי — האט סיגאל געענטפערט —

נאר צוליב זיך אליין. איך קען עס מיר ביז היינט נישט מוחל זיין, פארוואס איך האב דיך געפאלגט צו פארן ווי א גוי.

ווייסמאן האט זיך געפילט געקריוודעט:

— אַנשטאָט מיר אַפצודאַנקען האָסטו נאָך טענות. דו ווייסט דאָך וויפיל

געלט און מי דאָס האָט מיך געקאָסט. איך האָב עס געטון נאָר צוליב דיר, ווייל דו ביסט פון דעם זעלבן שטעטל ווי איך און איך וויל האָבן אַן אייגענעם מענטשן לעבן זיך אין דער פרעמד.

— איך האָב אַזויפיל געליטן אין געטאָ, און אין לאַגער צוליב מיין יידיש-

קייט און דאָ — פּלוצים נעם איך און ווער אַ גוי.

— וואָס — גוי, ווער — גוי? האָסטו זיך געשמדט?

— אבער איך פארלייקן נישט מיין יידישקייט. ווילן זיי מיך דארט אין לאַנד
נישט האָבן ווי אַ ייד, צו וואָס־זשע זאָל איך מיך פאַרמאָסקירן? צו־וואָס זיך
אהין בגנבה אַריינכאַפֿן?

— לייג אַוועק דעם כבוד אין אַ זייט. קלער נאָר דערפון, אַז דו האָסט זיך
אַרויסגעכאַפֿט פון איראַפֿע. דאָ וועסטו פאַרגעסן וואָס ס'הייסט אַזוינס מלחמה.
איך מיין, אַז גענוג גערעדט וועגן דעם. מיין ליזא האָט געדאַרפט אַרויסקומען
און מען זעט זי נישט. איך וועל צוגליין צו איר קאַבינע זען וואָס זי טוט. דו
גייסט מיט?

— ניין. איך גיי אין דער קאַבינע. איך האַלט אין מיטן ליינענען.
סיגאַל איז אַוועק צו זיך אין קאַבינע. ווייסמאַן האָט זיך געלאָזט גיין צום
ווייב. ער האָט זי שוין געטראָפֿן אויפֿן וועג צום דעק, וווּ די שמחה איז פאַר־
געקומען. זי האָט אויף זיך געטראָגן דאָס שענסטע און בעסטע, וואָס זי האָט
געהאַט דאָ אַנצוטאָן. אויפֿן אַרבל האָט זי געהאַט צוגעטשעפעט אַ צעטעלע מיט
אַ נומער.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ נומער? — האָט ער זי געפרעגט.

— אַ מאַטראָז האָט אים מיר געגעבן. דאָס הייסט, אַז איך בין אַ קאַנדיד־
דאַטקע אויף צו ווערן די שיינהייט־קעניגין, וואָס מען דאַרף היינט אויסוויילן.
ווייסמאַן האָט געזאָגט מיט אַ שמייכל:

— איך האָב דיך שוין אויסגעקליבן...

מיטאַמאָל האָט זיך פאַרשפּרייט אַ ידיעה: עטלעכע פּאַסאַזשירן פון די
אויבערשטע קלאַסן זענען אַראָפּגעקומען אַהער. זיי ווילן זען ווי „דאָס פּאַלק־
וויילט זיך. וואָלט ווער פון דאַנען חשק געהאַט אַ קוק צו טון וואָס ס'טוט זיך
„דאַרטן“ וואָלט עס אים אַזוי לייכט נישט אָנגעקומען. ביי די טרעפלעך, וואָס
פירן אַרויף, שטייען מאַטראָסן און היטן, אַז ס'זאָל זיך ווער פון דאַנען נישט
פרוּוון דורכשמוגלען אין דער צווייטער. צי טאַקע אין דער ערשטער קלאַס, וויל
אַבער עמעצער פון די העכערע קלאַסן אַראָפּגיין אַהער, איז נישטאָ קיין שום
אַפּהאַלט.

נישט נאָר וואָס קיינער האָט זיי נישט געשטערט דאָ אַרומצוגיין, נאָר די
פּאַסאַזשירן פון דריטן קלאַס האָבן נאָך געהאַלטן, אַז ס'איז זייער שייך און איידל
פון זייער זייט, וואָס זיי פאַרלאָזן די בכבודיקע קלאַסן און קומען אַהער. דאָס איז
דאָך אַ קרבן פון זייער זייט. מיט זייער קומען טוען זיי דאָ אַלע אָן אַ כבוד.

הגם ס'איז געווען זייער ענג אויפֿן דעק, האָבן די מענטשן כסדר זיך באַמיט
זיי צו מאַכן אַ וועג ווהיין זיי האָבן זיך נאָר געווענדט. איינער האָט דעם צווייטן
גלייך איבערגעגעבן, אַז זיי קומען פון „אויבן“ און ס'האַט זיך באלד געעפנט
אַ שפּאַרע אין דער געדיכטעניש. מען האָט זיי טאַקע צוגלייך באַטראַכט, ווי

מען וואלט דערווארט, אז זיי זאלן אויסזען אנדערש ווי אלע דא און אויך זייערע מלבושים זאלן זיך אונטערשיידן פון אלעמענס.

דאס זענען געווען דריי מענער און איין פרוי. אלע פיר האבן געהאט אן אויסזען ווי זיי וואלטן נישט געקומען אהער כדי דא אַנצוהייבן די שמחה, נאָר כדי זי פאַרצוועצן נאָר פריילעכער און הפקרדיקער. מען קען זיך דאָך דאָ מער דערלויבן, ווי „דאָרט“. דאָ קען מען דערוואַרטן מער איבערראַשונגען ווי ביי זיך. באַזונדערס איז דאָס געווען צו באַמערקן ביי דער פרוי. זי האָט שוין נישט אויסגעזען צו זיין פון דער ערשטער יוגנט. די פּאַלדן אויף איר האַלדז האָבן פאַרראַטן איר עלטער. אויפן פנים האָט זי געטראָגן אַ מאַסקע פון כלערליי פאַרבן. דער דעקאַלט פון פאַרנט איז געווען טיף אויסגעשניטן, נאָר ער האָט נישט געהאַט קיין סך צו ווייזן. אויף די הענט האָט זי געטראָגן שוואַרצע הענטש-קעס כמעט ביז צו די עלנבויגנס. אויף דעם קאָפּ — אַ פאַפירן מיצל. זי האָט גערעדט מיט אַ הייזעריק קול און פון צייט צו צייט אַרויסגעפלאַצט מיט אַ קווי-טשעדיק געלעכטער.

מען האָט אַנגעהויבן צו טאַנצן. ביי יעדן טאַנץ האָט אַן אַנדערער פון די דריי מענער פאַרבעטן די פרוי צום טאַנצן. די אַנדערע צוויי האָבן זיך יעדעס מאָל צוגעזוכט פרויען צווישן עולם. איין מאָל איז די פרוי נישט אינגעלאָזן געוואָרן פון קיין איינעם פון די דריי מענער. זי האָט באַשלאָסן אַרויסצווייזן העפלעכקייט און טאַנצן איין מאָל מיט אַ מאַן פון דער דריטער קלאַס. ס'האַט זיך אָבער נישט געפונען אויף איר קיין בעלן. זי האָט עס אויסגעטייטשט. אַז דאָס נעמט זיך דערפון, וואָס קיינער וואָגט נישט, מחמת גרויס דרד-אָרץ, זי צו פאַרבעטן טאַנצן. נישט געקוקט אויף דעם האָט עס איר זייער פאַרדראָסן און זי איז שוין געווען גרייט זיך אויפצוהייבן צוריק אין די העכערע קלאַסן. אָבער אירע באַגלייטער, נאָך דעם ווי זי האָט זיי איין מאָל מיטן אייגענעם ווילן פריי געלאָזט, האָבן זיך שוין געפילט ווי אויפגעבונדן, זיך יעדעס מאָל אויסגעקליבן די שענסטע מיידלעך צום טאַנץ און זיך מיט איר נישט גערעכנט, ווי זי וואָלט מער נישט עקזיסטירט. זי איז נאָך אַ ביסל געשטאַנען צווישן עולם און דערנאָך זיך געלאָזט צום ראַנד פון דעק, געשטאַנען מיטן פנים צום ים, ווי זי וואָלט דאָ אַהער צוגעגאַנגען מיט דער איינציקער כוונה זיך אַ ביסל אַפצופרישן.

ווייסמאַן מיט דער פרוי זענען געשטאַנען און זיך צוגעקוקט צום טאַנץ. ער האָט נישט געקענט טאַנצן, דאָס ווייב — יא, יעדעס מאָל, ווען ס'איז פאַר געקומען עפעס אַ שמחה ביי זיי, האָט ער זיך שלעכט געפילט. ער האָט געדאַרפט זיך צוקוקן, ווי דאָס ווייב טאַנצט מיט פרעמדע מענער, ווי זיי דריקן זי צו זיך, ווי זייער פנים איז נאָענט צו אירס. זי האָט זייער ליב צו טאַנצן און ער קען עס איר דאָך נישט פאַרווערן. זי איז גרייט צו טאַנצן מיט אים. קען ער נישט האָט ער נישט קיין רעכט איר צו שטערן אין פאַרגעניגן.

די מוזיק האָט אויפגעשפילט אַ וואָלס. איינער פון די מענער, וואָס איז געקומען פון אויבן, האָט זיך מיט אַ מאָל דערנענטערט צו זיי, זיך פאַרנייגט פאַר ליזאַן און זי פאַרבעטן צום טאַנץ. דאַכט זיך, אָז ער האָט ביי אים פריער געבעטן דערלויבעניש און ער האָט אַפילו אַ שאַקל-געטאַן מיטן קאַפּ אויף יא. ער גע- דענקט דאָס נישט אויף זיכער, אַזוי צעטומלט איז ער דעמאָלט געווען.

זיי זענען אים באַלד פאַרשוונדן געוואָרן פון אויג, פאַרשלעפט געוואָרן פון אַ סך טאַנצנדיקע פאַרלעך. ס'האָט נישט לאַנג געדויערט און ער האָט זיי געזען פאַר זיך פאַרבייטאַנצן. זי האָט אַפילו אַ גרוס-געטאַן מיט דער האַנט. דערפון איז אים אַ ביסל לייכטער געוואָרן. שפעטער, ווען די מוזיק האָט אויפ- געהערט צו שפילן דעם וואָלס, האָט ער שוין געמיינט, אָז זי וועט זיך באַלד צו אים צוריקקערן. אָבער ס'איז אַזוי נישט געשען. זיי האָבן זיך, ווייט אויס, דע- מאָלט געפונען ווייט פון אים, פון דער אַנדערער זייט דעק, און בעת די מוזיק האָט גלייך ווידער אויפגעשפילט, האָט ער פאַרגעזעצט מיט איר צו טאַנצן.

ווען דער צווייטער טאַנץ האָט זיך געענדיקט, איז ער מיט איר צוגעקומען, יענער האָט אויסגעלויבט ליזאַן, אָז זי איז אַ פּרעכטיקע טענצעריין, אָז זי שוועבט ממש בעת דעם טאַנצן. ליזאַ האָט זיך געפילט איבערגליקלעך. ווייסמאַן האָט שוין אויך געוואָלט עפעס זאָגן, נאָר דאָ האָבן זיך צו זיי דערנענטערט די צוויי הערן און די פרוי, וואָס זענען געקומען פון אויבן. אַפנים, אָז זיי האָבן זי נאָך פריער איבערגעבעטן. זיי האָבן זיך שוין געגרייט צו גיין צוריק ארויף און אים, דעם פּערטן, געוואָלט מיטנעמען. ער האָט אָבער דערקלערט, אָז ער בלייבט נאָך דאָ. די פרוי האָט אויף אים געוואָרפן אַ דערצאָרנטן בליק און איז אַוועק מיט אירע צוויי באַגלייטערס.

ליזאַ האָט, דערזענדיק די פרוי, זיך אַ ביסל פאַרלוירן, נאָר באַלד איז זי צו זיך געקומען און דערציילט דעם מאַן אַ באַגייסטערטע:
— ווי מיר האָבן אָנגעהויבן צו טאַנצן, זאָגט צו מיר דער הער שולקע עטלעכע ווערטער אויף ענגליש, אָבער איך דערקען, אָז דאָס איז נישט זייער שפּראַך. פּרעג איך אים גלייך: זענט איר נישט קיין דייטש? צעלאַכט ער זיך אויפן קול און גיט צו, אָז יא.

דער הער שולקע האָט אויסגערופן:

— איר האָט אַ ווונדערבאַרע פרוי! זי אַריענטירט זיך אויף דער מינוט!

ליזאַ האָט אַ קניקס געמאַכט צום הער שולקע:

— איך דאַנק אייך פאַרן קאַמפּלימענט — און זי האָט ווייטער גענומען

דערציילן: — דערנאָך בעת דעם טאַנצן, האָבן מיר צווישן זיך גערעדט. דער הער שולקע שטאַמט דאָך פון בייערן, ווי מיין פאַפּא. איז דאָס נישט שיקל! דער הער שולקע האָט מיט מיר גערעדט אויף דעם בייערישן דיאַלעקט און איך בין געווען גליקלעך. מיר האָט זיך געדאַכט, אָז פאַפּא רעדט צו מיר!

— אפשר וועלן מיר גיין צום באַר? — האָט הער שולקע געפרעגט —
 ס'איז זייער הייס. איך וואָלט איצט מיט פאַרגעניגן געטרונקען אַ קאַלטן ביר.
 — דאָס איז אַ גוטער געדאַנק! — האָט ליזאַ אויסגערופן און גלייך דעם
 מאַן אַ צייגעטאָן פאַר דעם אַרעם — מיר וועלן גיין.

זיי זענען געגאַנגען צום באַר. זיך אוועקגעזעצט ביי אַ טישל און באַשטעלט
 ביר. בעם דעם טרינקען האָט ליזאַ געפרעגט דעם הער שולקע, צי ער פאַרט ווי
 אַ טוריסט, אָדער ווי אַן עמיגראַנט. ער האָט געענטפערט, אַז ער פאַרט דערווייל
 ווי אַ טוריסט, זבער מיט דער כוונה זיך שפעטער צו באַזעצן אין לאַנד. באלד
 ווי די מלחמה האָט זיך געענדיקט, איז זייער אַ חבר אַנטלאָפן אין איינעם פון
 די דאָזיקע לאַטיין-אַמעריקאַנער לענדער. ער האָט אויך מיטגענומען אַ געוויסע
 סומע געלט און האָט פאַרלייגט אַ גרעסערע פאַבריק. די געשעפטן זענען נישט
 שלעכט אַוועק. איצט פאַרט ער אַ קוק-טאָן, ווי ס'זעען אויס די מעגלעכקייטן צו
 פאַרגרעסערן די פאַבריק און זיך אויך דאָרט צו באַזעצן. פון איצטיקן דייטשלאַנד
 איז ער נישט איבעריק צופרידן. אויב די לאַגע וועט זיך אַ מאָל ענדערן, וועט ער
 צוריקפאַרן.

זי האָט אים נאָך געשטעלט אַנדערע פראַגן און ער האָט געענטפערט. ער
 אַליין האָט אָבער נישט געשטעלט קיין שום פראַגן, נישט איר און נישט ווייס-
 מאַנען. ווייסמאַן האָט ביי זיך געקלערט, אַז ליזאַ האָט אים שוין דערציילט, אַז
 זי האָט אַ יידן פאַר אַ מאַן, וויל ער צוליב דעם נישט אויפירן דעם ענין.

פּלוצים האָט ליזאַ אַ פּרעג-געטאָן:

— און ווי זעט עס אויס ביי אייך אין דער ערשטער קלאַס?

— זייער שיין, נאָר אַ ביסל לאַנגווייליק.

— און דער באַר ווי זעט דאָרט אויס?

— גאַרנישט צום פאַרגלייכן מיט דעם. גרעסער, לופטיקער און דער בופעט

— ווונדערבאַר.

— איך בין נייגעריק דאָרט אַ קוק צו טאָן.

ווייסמאַן האָט אַ קוק-געטאָן מיט פאַרווירף אויף דער פרוי און געזאָגט:

— מען וועט אונדז אַהין נישט אַרויפלאָזן.

דער הער שולקע האָט דערקלערט:

— אויב איר גייט מיט מיר און איך זאָג דעם מאַטראָן, אַז איר זענט מיניע

געסט, וועט מען אייך יאָ דורכלאָזן.

ווייסמאַן האָט אַ וויילע געשוויגן. דערנאָך האָט ער אַנטשלאָסן געזאָגט:

— ניין, איך האָב נישט בדעה אַהין צו גיין.

— וואָס איז? פאַרןאַס? — האָט אים ליזאַ געפרעגט.

— ווייל איך... איך בין מיד.

— וועל איך אליין גיין מיטן הער שולקע. דו וועסט דאך דערלויבן... נישט ברוגו זיין... איך וועל זיך נישט לאנג זאמען... נאָר אַ קוק־טאָן... דו וועסט דאָ צוואַרטן אויף אונדז... טאָקע דאָ ביי דעם טישל...

זי האָט אים אַ קוש־געטאָן. ער האָט צוגעזאָגט דאָ צוואַרטן. נאָר ווי ער האָט זיי געזען פאַרשווינדן, האָט ער זיך גלייך אויפגעהויבן און איז אַרויס פון באַר. דער כעס האָט אין אים געזאָטן. ער איז ווידער אַרויס אויפן דעק, זיך געשטופט צווישן די טאַנצנדיקע, ווי ער וואַלט געדאַרפט ערגעץ שנעל אַנקו־מען. ער האָט אָבער דאָרט נישט געקענט לאַנג איינשטיין. ער האָט באַשלאָסן צו גיין צו סיגאַלן אין דער קאַבינע. ער האָט אים געטראָפן ליגן אויפן בעטל און לייענען אַ בוך. בעת סיגאַל האָט אים געזען אַריינקומען, האָט ער זיך אויפ־געהויבן און אַוועקגעלייגט דאָס בוך אין אַ זייט, נישט פאַרמאַכנדיק עס, ווי ער וואַלט נאָך בדעה געהאַט באַלד ווידער צו לייענען.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ בוך? — האָט וויסמאַן געפרעגט.

— פון "יענע" יאָרן. איינער באַשרייבט דאָ זיינע איבערלעבענישן אין קאַנצענטראַציע־לאַגער.

— איז דיר נאָך ווייניק, וואָס דו ביסט דאָרט אליין געווען, מוזסטו נאָך לייענען, וואָס אַנדערע האָבן דאָרט דורכגעמאַכט?

— איך וויל אָפּט פאַרגלייכן דאָס אליין־איבערגעלעבטע מיט די איבער־לעבענישן פון אַנדערע. טייל מאַל קען מען די אייגענע איבערלעבענישן אַזוי אַרום ערשט אויף אַן אמת פאַרשטיין.

— און איך מיין, אַז דו דאַרפסט זיך וואָס מער באַמען צו פאַרגעסן אין דעם, וואָס מיט דיר איז געשען. דו דאַרפסט לייענען אַנדערע ביכער, פריילע־כערע. מ'איז אָפילו דאָ אויף אַ שיף, אָבער אויך דאָ קען מען גוט פאַרברענגען. איך זע גאַרנישט, אַז דו זאָלסט אַזוי גוט דאָ פאַרברענגען.

— איך בין טאָקע איצט געקומען דיך רופן, אַז דו זאָלסט מיט מיר צוזאַם מען אַרויסגיין אויפן דעק. דאָרט איז איצט זייער פריילעך. פאַרמאָך דאָס בוך און קום. נישט יעדן טאָג קומען פאַר אַזעלכע שמחות. שטיי־אויף!

סיגאַל האָט פאַרמאַכט דאָס בוך. אַ וויילע צוגעמאַכט די אויגן, ווי ער וואַלט זיך נאָך געוואַלט אָפגעזעגענען מיט יענע העלדן, אַדער בעטן ביי זיי אַנטשולדיקונג. פאַרוואָס ער לאַזט זיי איבער און גייט זיי פאַרבייטן מיט אַנ־דערע. דערנאָך האָט ער זיך אויפגעהויבן און געזאָגט:

— גייען מיר.

זיי זענען אַרויס אויפן דעק. דאָ האָט עס שוין געהאַלטן נאָענט צום סוף, די עלטערן האָבן זייערע קינדער געשלעפט אין די קאַבינעס שלאָפן. ס'האַבן שוין איצט נישט געטאַנצט אַזויפיל פאַרלעך ווי פריער. ס'איז שוין געווען שיי־טערלעכער. ס'זענען איבערגעבליבן ביים טאַנץ די יונגע און די, וואָס האָבן

זיך באזונדערס אויסגעצייכנט אין טאנצן. פריער, אין דער געדיכטעניש, איז געווען שווער אונטערצושיידן פון א גוט טאנצנדיק פארל צו א שלעכטן. אלע האבן זיך געדרייט און אנגעשלאגן איינס אין צווייטן. איצט האבן שוין די שלעכטע טענצער נישט געוואגט ארויסצוגיין. די, ביי די זייטן, זענען געשטאנען און זיך אפגעגעבן מיט מבינות.

ס'האבן זיך אויך ארומגעדרייט די קאנדידאטקעס אויף קעניגניס פון שייני קייט. א טייל פון זיי זענען געווען ארומגערינגלט פון די פארערערס. יעדעס מאל, ווען זיי האבן באמערקט עמעצן אוועקגיין שלאפן, האבן זיי אין הארצן זיך געוונטשן, אז יענער זאל האבן געוואלט שטימען אויף אירער א קאנקורענטקע. אירע אנהענגער זאלן אלע בלייבן און זי אויסוויילן.

— ווו איז דיין פרוי? — האט סיגאל געפרעגט וויסמאנען — זי פילט זיך נאך אלץ נישט גוט?

וויסמאן האט געענטפערט אן אנגעכמורעטער:

— זי פילט זיך דווקא זייער גוט.

סיגאל האט חושד געווען, אז צווישן אים און ווייב איז פארגעקומען א קריי-געריי און זי האט זיך אנגעברוגזט און וויל נישט ארויסגיין אויפן דעק. האט ער ווייטער נישט געוואלט פרעגן. וויסמאן האט אבער געוואלט זיך אראפערעדן פון הארצן. צוליב דעם טאקע איז ער דאך אייגנטלעך געגאנגען צו אים און אים ארויסגעשלעפט פון דער קאבינע.

— מיין פרוי האט פלוצים געפונען איינעם, וואס האט מיט איר געטאנצט — האט וויסמאן אנגעהויבן דערציילן. — האט זיך צוגעקלעפט צו אים. ער איז א דייטש און נאך דערצו פון דעם זעלבן שטעטל ווי איר פאטער.

— וואס-זשע ווילסטו פון איר? ווען דו וואלסט געטראפן וועמען, וואס איז געבוירן געווארן אין דעם זעלבן ארט, ווו דיין טאטע?

— וואס פארגלייכסטו?

— און דו האסט געמיינט, אז דערמיט, וואס דו האסט מיט איר חתונה-געהאט, האט זי שוין איבערגעריסן מיט אירע עלטערן, מיט איר פאלק? ס'וועט זי שטענדיק ציען צו זיי.

— איך האב דען פאר איר פארלייקנט, אז איך בין א ייד? — זי האט גע-ווסט וואס זי טוט. און ווען איך וואלט געווען דעמאלט געפאדערט פון איר, אז זי זאל זיך מגייר זיין, וואלט זי עס אפשר אויך געווען געטאן.

— מען האט בעת די לעצטע צוויי וועלט-מלחמות טאקע באזיגט די דייטשן, אבער מען האט זיך געמוזט פריער מיט זיי שווער שלאגן. ווי די דייטשע מענער זענען הארט און עקשנותדיק, אזוי זענען זייערע פרויען נאכגיביק. זיי איינצו-נעמען איז זייער לייכט. נאך דער ערשטער און דער צווייטער מלחמה האט מען

לעצטע שריפטן

זיי געקענט קויפן פאר פאפיראסן. נעם דיר נישט איבער. זיי זענען נישט בלויז געשלאפן מיט יידן, נאר אויך מיט נעגערס...

— איך זע, אז דו קענסט מיר אלץ נישט פארגינען, וואָס איך האָב אַ פרוי, וועלכע איז אויף אַ העלפט יינגער פון מיר. לויט דיר האָב איך געדאַרפט נעמען איינע, וואָס איז אַרויס פון אַ קאַנצענטראַציע-לאַגער, אַ קראַנקע און אַ נערוועזע. אַדער גאַר אַן אַלטע אלמנה, דו ביסט יינגער פון מיר, דו קאַנסט נאָך געפֿינען אויף אַן אַנדער וועג אַ פרוי, איך — נישט.

— איך וועל דיר זאָגן דעם אמת: ווען דו וואַלסט דיר געווען געבראַכט פון רוסלאַנד אַ רוסישע פרוי, ווי אַ סך אַנדערע האָבן עס געטאָן, וואַלט מיך די זאך נישט אַנגעגאַנגען. אָבער אַ דייטשקע? איז דאָך מעגלעך, אז איר טאַטע אַדער ברודער, האָט געהרגעט דייך טאַטן און דייך ברודער.

— זיי האָבן ביי אונדז אַזויפיל צוגענומען! — האָט ווייסמאַן אויסגערופן.
— אַ ווייב איז נישט אַ כלי, נישט אַ מלבוש און נישט אַ בהמה, וואָס מען קען איבערנעמען פון אַ צווייטן און זיי באַנוצן. אַ ווייב דאַרף זיין אַ שותף צו דייך הויז, אַ מאַמע פאַר דיינע קינדער.

ווייסמאַן האָט אים אויף דעם נישט באַלד געענטפערט. געשוויגן אַ וויילע, געטראַכט, נאַר דערנאָך האָט ער געזאָגט דעם חבר:

— פון דעסטוועגן, נאָך דעם ווי איך האָב מיט איר חתונה געהאַט און פאַר מיט איר צוזאַמען אין נייעם לאַנד אַריין, וואַלסטו מיר נישט געדאַרפט זאָגן, וואָס דו האָסט געזאָגט.

איצט האָט שוין סיגאַל זיך נישט געאייילט מיט אַן ענטפער. זענען זיי געזעסן ביידע און געשוויגן. מיטאַמאַל האָט ווייסמאַן באַמערקט זיין פרוי מיטן דייטש אַנקומען און ער איז זייער צופרידן געווען. צום אומאַנגענעמען שמועס וועט אַזוי אַרום נעמען אַ סוף.

— מיין פרוי קומט! — האָט ער אויסגערופן און זיך געלאָזט אין איר ריכטונג.

ס'האָט זי אויך דערזען סיגאַל. ער האָט זי געזען מיט דעם מאַן, דעם דייטש, און פלוצים איז ער בלייך געוואָרן, און אַנגעכאַפט ווייסמאַנען קראַמפּהאַפט פאַרן אַרעם!

— דאָס איז דאָך — ער! ער! — האָט ער געשריגן.
— ווער איז ער? ווער? — האָט ווייסמאַן געפרעגט אַ דערשראָקענער.
— שולקע פון קאַנצענטראַציע-לאַגער... דאָס האָט ער פאַרשמין יידן צום טויט... ער!

— ביסטו זיכער אין דעם, אז דאָס איז ער?
— זיכער, זיכער. — האָט סיגאַל געענטפערט און האָט זיך האַסטיק אַ לאַז געטאָן אין דער ריכטונג פון דייטש. — איך וועל אים, דעם מערדער...

וויסמאן האט אים אנגעכאפט פאר די אקסלען און פארהאלטן:

— באַרויק זיך, באַטראַכט זיך, וואָס קלערסטו צו טאָן.

— וואָס האָב איך דאָ נאָך צו קלערן?

— דו וועסט אַרויסרופן אַ סקאַנדאַל, מען וועט זיך צונויפלויפן, מען וועט

נעמען פאַרשן.

— וואָס־זשע האָב איך דערפאַר מוראַ? זאָל ער זיך שרעקן, דער רוצח וועט

זיך פאַרן ערשטע קלאַס, לעגאַל, און איך, דער געליטענער, וועל פאַרן דריטע

קלאַס און דערצו נישט כשר?

— אַט טאַקע דערפאַר דאַרפסטו זיך היטן אים נישט צו טשעפען, ער איז

דאָ אַן אַנגעזענער פאַסאַזשיר — און דו? און איך? מיר האָבן געקויפט די

וויזעס, מיר פאַרן ווי קריסטן און נישט ווי יידן, דורך דיין אַרויסטריט וועט מען

זיך דאָך דערוויסן, אַז דו ביסט אַ ייד, דאָס קען פירן דערצו, אַז מען זאָל אונדז

צוריקשיקן פון וואַנען מיר זענען געקומען.

— הייסט עס, אַז איך דאַרף שווייגן?

— אַוודאי, די טויטע וועסטו שוין נישט העלפן, דו וועסט נאָר אַנדערע יידן,

לעבעדיקע, ברענגען שאַדן, וואָס נעמסטו זיך סוף־כל־סוף איבער? איז ער דער

איינציקער מערדער אויף דער פריי?

סיגאַל איז געבליבן שטיין אַן אַפהענטיקער, ווי שרעקלעך דאָס איז, ווייס־

מאַן איז דאָך גערעכט, ווייסמאַן האָט דערקענט, אַז זיין חבר איז שוין נישט אַזוי

פעסט ביי זיך, האָט ער צו אים געזאָגט מיט אַ ווייכער שטים, ווי מען וויל באַרויקן

אַ קינד:

— גיי צו זיך אין דער קאַבינע, לייג זיך צו אַ ביסל, ס'זעט אַוועק,

דערנאָך האָט ער זיך געאיילט צוצוגיין צום ווייב מיטן הער שולקע, זיי

קענען אים נאָך פריער דערזען מיטן חבר און צוקומען, דעמאָלט איז ער שוין

מיט גאַרנישט זיכער, ווי דאָס ווייב האָט אים דערזען, האָט זי געפרעגט:

— מען האָט נאָך נישט געוויילט די קעניגין?

— ניין.

זי האָט זיך אָבער נישט באַרויקט און ווייטער געפרעגט:

— און וועלכע האָט שאַנסן געוויילט צו ווערן?

— מען זאָגט, אַז נומער 4.

— דאַרף מען זי זען! קומט! — האָט זי אַנגענומען דעם מאַן פון דער

רעכטער זייט און דעם הער שולקע פון דער לינקער און זיך געלאָזט צווישן עולם,

אירע בליקן האָבן געזוכט, גענישטערט, ביז זי האָט ענדלעך דעם נומער געפונען.

ליזאַ האָט זי באַטראַכט און געזאָגט:

— אַט דאָס איז זי די שיינקייט? — איך בין אַ סך שענער פון איר!

ווייסמאַן האָט געקוקט אויף דעם מיידל, וואָס איז געווען אַרומגערינגלט פון

א גרופע אירע פארערער. זי איז נישט קיין ליאלקע־שיינקייט, זי איז אבער מלא חן! באזונדערס איצט, אין דער מינוט, ווען א שמיכל האט זיך באוויזן אויף איר פנים, א פרייד האט אים ארומגעכאפט: ס'איז א יידיש מיידל!
 דעם הער שולקע איז דאס מיידל אויך נישט איבעריק געפעלן:
 — אייב זי זאפט זיין אייער קאנקורענטקע — האט ער געזאגט ליזאן — דאן וועט איר זיכער געוויילט ווערן ווי די קעניגין.

פלוצים איז שטיל געווארן. אויף דער טריבונע איז ארויף א מאטראס און נאך אים — א צווייטער מיט א קעסטל אין דער האנט. דער מאטראס האט גע-מאלדן, אז ס'הייבט זיך אן דאס ציילן די שטימען. ער האט אנגעהויבן ארויסצור-נעמען די צעטלען און יעדעס מאל, ווען ער האט אויסגערופן א נומער, האט זיך געהערט א קלאפן „בראווא“ פון דעם נומערס פארערער. אויף ליזאס נומער האבן זיך שוין געפונען עטלעכע שטימען, אבער דער נומער איז געגאנגען פארויס, אי-בערגעיאגט אלע. ענהלעך האט זיך דאס ציילן געענדיקט. דער מאטראס האט פיירלעך פראקלאמירט דעם נומער 4 אלס שיינהייטס־קעניגין. ס'האט זיך געהערט א שטארק „בראווא“־קלאפן. אויף דער טריבונע האט זיך באוויזן דאס מיידל, זיך פארנייגט און געדאנקט אירע ווילער און צוגלייך שוין אירע „אונטערטאנען“. דער מאטראס האט ביי איר געפרעגט דעם נאמען און דערנאך האט ער אויס-געשריגן:

— זאל לעבן די קעניגין ראזא ברענער!

ס'איז אויסגעבראכן א שטורעם פון „הורא“ און „זאל לעבן“.

שפעטער איז געקומען עפעס אומדערווארטס. דער מאטראס האט געזאגט:

— די קעניגין דארף מען אנטאן די קרוין. אזוי ווי מיר האבן דא א גאסט פון דער ערשטער קלאס, וועלן מיר זיין אזוי פריינטלעך און אים איבערגעבן די אנגענעמע ראל צו קרוינען די מלכה.

א ווילע איז הער שולקע געשטאנען צעמישט. באלד האט ער זיך אבער גע-כאפט וואס מען וויל פון אים און מיט מיליטערישע שריט, ווי אויף אויסצופירן א באפעל, האט ער זיך געלאזט צו דער טריבונע. דער מאטראס האט אים דער-לאנגט די קרוין און אים געהייסן זי אנטאן דעם מיידל אויף דעם קאפ און דערנאך פאר איר זיך שטעלן אויף די קני. דער דייטש האט עס אויסגעפירט פינקטלעך. ווייסמאן איז געשטאנען לעבן זיין ווייב, וואס האט געקוקט א פארווירטע אויף דער טריבונע. ער האט דווקא גרויס הנאה געהאט דערפון. נאר פלוצים האט ער דערזען לעבן זיך סיגאלן, וואס האט אויך געקוקט אויפן אויסטערלישן בילד און ער האט דערפילט א פחד פאר דעם, וואס ס'קען דא נאך פארקומען. ס'איז שוין שפעט צו רעאגירן און אויסמיידן די באגעגעניש. הער שולקע האט זיך אויפגע-הויבן און גענומען זיך דערנענטערן צו זיי.

ישראל אשענדאָרף

ווי ער איז צוגעקומען, האָט סיגאַל בליץ־שנעל זיך אויסגעדרייט צו אים מיטן רוקן און איז אַוועקגעגאַנגען אַן אַ וואָרט אַרויסצורעדן. ליזאַ איז געבליבן שטיין אַ געפלעפטע פון סיגאַלס מאַדנעם אַוועקגיין. ס'איז איר געווען אַ בושה פאַר דעם הער שולקע און זי האָט געפרוווט סיגאַלן און צוגלייך זיך אַליין פאַר־טיידיקן:

— דאָס איז מיין מאַנס אַ פריינד... אין דער צייט פון קריג איז ער געווען אין אַ לאַגער... איז ער אַ ביסל נישט אין אַרדענונג מיט די נערוון... דער הער שולקע האָט געענטפערט:

— אַך יא... איך פאַרשטיי... בעת דעם לעצטן קריג האָבן מיר אַלע אַ סך דורכגעמאַכט...

די טובה

.1

וואקסער פארט צו זיך אין דער ווילע. ער זעט פאר זיך אן אויטאָ. יענער פארט פארויס פאר זיינעם אַ הונדערט מעטער, צי וועט ער פארן פון הינטן? — ניין. ער יאגט אים איבער. דאָס זעלבע געשעט אויך בעת ער באַגעגנט אַני דערע אויטאָס. איז נישט מיטן געשעפט אַזוי? ווען ער שלאַגט זיך אן אויף זיין וועג מיט אַ קאַנקורענט — וויל ער אים איבעריאָגן. שוין אַזאַ טבע ביי אים.

אויב מען וויל, איז עס ביי אים אַ ירושה פון זיין טאַטן. זיין טאַטע איז אין שטעטל געווען אַ בעל-עגלה. פון דער באַן אין שטעטל אַריין איז געווען אַ מהלך פון פינף קילאָמעטער. פלעגט זיך אָפט טרעפן אַז פון דער באַן זענען געפאָרן עטלעכע בעל-עגלות מיט זייערע פורן און דעם טאַטן האָט זיך דווקא פאָרוואַלט זיי אַלע איבעריאָגן. די בייטשלעך האָבן געקנאַקט, די פערדלעך גע- הירוזשעט, די פאָרשויןען האָבן געשריגן געוואַלד, אַז זיי פאָלן אַרויס פון די פורן, אַז זיי וועלן געהרגעט ווערן — נאָר ס'האָט גאַרנישט געהאַלפן. ביז דער טאַטע האָט זיינס נישט דערגרייכט, איז ער נישט אָפגעשטאַנען. ער האָט זיך ערשט באַרויקט, בעת ער איז געפאָרן דער ערשטער, בראש פון אַלע בעל-עגלות.

דעם טאַטנס השגות, משטיינס-געזאַגט, ווי ווייט איז ער אַזוינס געפאָרן — זיין גאַנץ לעבן האָט ער אָפגעגעבן אויפן וועג אַהין און צוריק צו דער באַן. האָט זיך אים אַ מאָל געמאַכט אַ נסיעה אויף עטלעכע מייל פון שטעטל, איז עס שוין געווען אַ געשעעניש פון וועלכן מען האָט דערנאָך געהאַט צו דערציילן און דערציילן. ווען דער טאַטע זאָל אים אַזוי זען פירן דעם אויטאָ? — דער טאַטע האָט וועגן אים קיין גוטע מיינונג נישט געהאַט. ער איז געווען אַ קליינער, אַ שוואַכער. טאַקע דעריבער האָט אים דער טאַטע אָפגעגעבן צו אַ שניידער. ס'איז אָבער אַרויס אים לטובה. אַ דאָנק דעם האָט ער זיך דאָ גענומען צו קאַנפעקציע פון מענער מלבושים און זיך אַרויפגעאַרבעט.

נאָך פאר דער מלחמה האָט אים שוין אָנגעהויבן צו גיין גוט. דעמאָלט האָט

ער בדעה געהאט צו מאכן א באזוך אין שטעטל, ווו ער איז געבוירן. דער טאטע זיינער האט שוין נישט געלעבט, אבער ס'האבן נאך געלעבט די מאמע, די ברידער און די גאנצע משפחה. דאס גאנצע שטעטל איז נאך געשטאנען. ער וואלט זיי דארט געוויזן, ווי ער איז געווארן א מענטש. וויפל כבוד מען וואלט אים דארט צוגעטיילט. האט ער זיך אבער געקליבן צו לאנג. ס'איז אויסגע- בראכן די מלחמה און היטלער האט אפגעווישט דאס גאנצע שטעטל מיט אלע יידן.

ער איז מלא כעס אויף היטלערן, וואקסער, איצט, מער ווי תמיד. ער האט אים א תל געמאכט פון אזא רייזע. וואס שייך די יידן פון די אנדערע שטעטלעך, וואס היטלער האט אויסגעהרגעט, זענען זיי צופיל פאר אים, ער איז נישט בכוח וועגן אזוי פיל צו טראכטן. אבער וואס אנבאלאנגט די יידן פון זיין שטעטל — ווי היטלער וואלט אים פערזענלעך געטון אן עוולה. ווי ער וואלט צוריקבאקומען א נישט-באצאלטן וועקסל פון א קונה, וואס איז געשטארבן פריער איידער דאס וועקסל איז געווארן פעליק. דאס איז א סך ערגער, ווי מעצעער וואלט באנקרא- טירט. ביי א לעבעדיקן איז נאך שטענדיק פאראן א האפענונג א מאל אפצו- פארדינען זיך דעם שאדן. אבער טויט, איז טויט. — געענדיקט.

דא אין שטאט איז אפילו פאראן זיינע א לאנדסמאנשאפט. דארט געפינען זיך א טייל מענטשן, וואס האבן אים און זיין משפחה געקענט אין שטעטל. אבער ווער זענען זיי? — דער רוב איז פון געמיינעם פאלק, פון בעלי-מלאכות און פון סתם ארימעלייט. זיי האבן זיך דא פונקט ווי ער ארויפגעארבעט. פאר ווער מען-זשע זיך בארימען? אלע זענען אזעלכע ווי ער.

ניין, נישט אלע. ס'איז פאראן איינער אן אויסנאם. ער איז דא אהער גע- קומען מיט זיין ווייב שוין נאך דער מלחמה. בעת דער מלחמה האט ער זיך געפונען אין א געטא און שפעטער אין א לאגער. ווי ער איז געקומען, האט אים די לאנדסמאנשאפט צונויפגעמאכט א ביסל געלט. מען איז אויך צו אים געקו- מען און ער האט געגעבן זיין חלק.

דער דאזיקער שיינער, אזוי הייסט ער, האט זיך אין דער זעלבער צייט מיט אים געלערנט דאס פאך, נאך ביי אן אנדערן שניידער. ער אליין האט זיך געלערנט שלעכט, אבער יענער האט געשמט אין שטעטל פאר א גוטן בעל- מלאכה. דער פאטער פלעגט יענעם כסדר אים שטעלן פאר א מוסטער, אים מוסרן און זאגן:

— זע, וואס פאר א לייטיש יינגל משה שמואל הערשס איז! גאלדענע הענט! לייט האבן מזל!

ער פלעגט אויסהערן די שטראף-רייד און אין הארצן איז אים געוואקסן א שנאה און כעס אויף דעם דאזיקן משה. ער האט אים טאקע אויך מקנא געווען. איצט איז ער אבער צופרידן, וואס ס'איז אזוי געשען. ווען ער וואלט געווען א

גוטער בעל-מלאכה, וואלט ער זיך נישט געווען גענומען צו דער קאנפעקציע פון מענער-מלבושים. יענער איז זיין גאנץ לעבן געווען און געבליבן אן ארעמאן, ער האט אים בסך-הכל געזען א צוויי מאָל. נישט מער. נאָר געהערט האָט ער פון אים מער. יענער אַרבעט ביים פּאָך. איז געווען אַ צייט קראַנק. מען דאַרף אים זען. פאַר אים זיך ווייזן. אַמאָל איז יענער געווען דער, מיט וועמען מען האָט זיך באַרימט. איצט האָט ער זיך מיט וואָס צו באַרימען. טאַקע נאָר יענער וועט קענען אַפּשאַצן זיין איצטיקן מעמד, זיין עשירות.

ער מוז אים זען. ער וועט נישט וואַרטן אויף קיין צופאַל ביז זיי וועלן זיך אַ מאָל באַגעגענען. דאָס קען צו לאַנג דויערן. נאָר ער וועט זיך אַליין צו אים אַריבערכאַפּן אין שטוב אַריין. ביי דער געלעגנהייט וועט ער טאַקע אים ברענגן גען עפעס אַ מתנה. פאַרט אַ געליטענער, געווען אין אַ לאַגער, אין אַ געטאַ. ניין, נישט סתם אַ מתנה וועט דאָס זיין — ער וועט אים טון אַ טובה, אים שטעלן אויף די פיס. ווי אַזוי? מיט וואָס? — דאָס ווייסט ער נאָך אַליין נישט. ער וועט וועגן דעם נאָך אַ טראַכט טון. ער וועט זיין ביי אים אין שטוב, מיט אים רעדן, זען וואָס אים פעלט און וועט דעמאָלט שוין וויסן מיט וואָס ער דאַרף אים העלפּן.

2.

פון דער רגע ווי ער האָט אָנגענומען דעם באַשלוס, האָט ער זיך אָנגעהויבן פילן חשובער ביי זיך. געהאַט פון זיך הנאה. ער איז נישט ווי יענע גבירים, די חזירים, וואָס לעבן בלויז פאַר זיך אַליין און מער גייט זיי גאַרנישט אָן. דער מענטש נעמט דאָך נישט מיט זיין פאַרמעגן אין קבר אַריין. ער איז אַמאָל געווען אין יידישן טעאַטער, געזען דאַרט אַ שטיק, וואָס האָט געהייסן „אַ מענטש זאָל מען זיין“. יאָ, מען דאַרף זיין אַ מענטש! ער דערמאַנט זיך טאַקע אין אַ ליד פון יענעם שטיק. וועגן געלט, אַז „היינט איז עס ביי מיר, מאַרגן — ביי דיר, און איבערמאַרגן — ביי אַן אַנדערן“. נו, אַזוי שנעל גייט עס אַפילו נישט. ער איז נישט אַזוי גיך געוואָרן אַ גביר און אַזוי גיך וועט ער נישט ווערן אַ קבצן. די שרייבערס זענען פאַרט בטלנים.

ער איז אָנגעקומען. ס'האָט זיך אים געדאַכט, אַז דאָס ווייב ווייסט שוין פון זיין גוטן באַשלוס און וועט אים אַנטקעגן גיין מיט אַ פריינטלעכן שמיכל, אַז דער זון וועט איבערלאָזן די פילקע מיט וועלכער ער שפילט זיך און אים אַקעגנלויפן מיט אַ פריידיקן אויסגעשריי: דער פאַפּאָ איז געקומען! ס'האָט אַבער קיינער פון דער ווילע נישט פאַרגעפילט זיין גוטן טאַט וואָס ער גרייט זיך צו טאָן. נאָר דער הוינט האָט אים אויפגענומען. ווי ער האָט געעפנט דאָס טירל פון אויטאָ, איז ער אַ שפרונג געטון מיט די צוויי לאַפעס אויף זיין ברוסט

און א פריילעכן ביל געגעבן. א ווילער הונט. דער טאטע זיינער האט נישט געהאט צו טון מיט א מאַשין, נאָר מיט אַ לעבעדיק פּערד, איז אים געבליבן פון פּאַטער בירושה אַ ביסל ליבשאַפט צו אַ שטוב־באַשעפּעניש.

פאַרבייגייענדיק די קיך, האָט ער געהערט הויכע קולות. ער האָט געעפנט די טיר. אין קיך איז געשטאַנען זיין ווייב און געשריגן אויף דער דינסט. אַרום די דינסטן גייט ביי זיי כּסדר אַן אַ מחלוקת. זי נעמט צו תּמיד נאָר מיאוסע דינסטן. זי האַלט, אַז אַ שיינע איז נישט קיין באַלעבאַסטע, איז נישט פּליסיק, וויל איר קאַפּ ליגט נאָר אין פּוצן זיך און אין געפּעלן ווערן. ער אָבער האַלט, אַז אַ מיאוסע איז צוליב איר חסרון פאַרביטערט און שלעכט. אַ שיינע האָט אָבער אַ גוט האַרץ צו זיך און צו יענעם. זי וויל אים אָבער קיין שיינע דינסט נישט אַריינברענגען אין שטוב. זי פאַרגינט עס אים נישט.

ווי דאָס ווייב זידלט די דינסט! און אַלץ צוליב וואָס? וויל זי האָט אַ גלאַז צעבראַכן. און אַז זי צעברעכט אַ מאָל עפּעס אַ כּלי, איז וואָס? מען רעכנט איר אַראָפּ ענדע חודש פון לויז און גענוג. מען דאַרף זיך נישט אויפּרעגן. די דינסט שטייט און כליפעט און ווישט די טרערן. אים גלוסט זיך צו זאָגן דעם ווייב עפּעס האַרס און גראַבס, וואָס ער געדענקט נאָך פון זיין טאַטן דעם בעל־עגלה, אַז ס'זאָל איר אַ ציפּ־טון אין דער זיבעטער ריפּ, נאָר ער דערמאַנט זיך מיטאַמאָל אין דער טובה וואָס ער קלייבט זיך צו טון דעם לאַנדסמאַן. צו פרעמ־דע זיין אַזוי גוט און אַן אייגן ווייב — באַליידיקן? — ניין. קיין שום זאַך איז נישט אין שטאַנד אים קאַליע צו מאַכן זיין גוטע שטימונג.

נאַכמיטיק זענען געקומען צו אים געסט פון דער שטאַט. מען האָט קודם געשפּילט אין קאַרטן, דערנאָך האָט מען געטרונקען טיי און צוגעביסן. בעת דער גאַנצער צייט האָט געשפּילט דער ראַדיאַ. ס'איז קיינעם נישט אַנגעגאַנגען וואָס ער האָט געשפּילט. מען האָט נאָר געדאַרפט אַז עפּעס זאָל רוישן. דער ראַדיאַ האָט איצט געגעבן עצות פאַר לאַנדווירטן. וואַקסער האָט זיך געכאַפט און פאַר־מאַכט דעם ראַדיאַ. ער האָט אים נישט ליב. עס איז אַן ענין פאַר דער דינסט. ליב האָט ער דערפאַר דעם גראַמאַפּאָן. דער ראַדיאַ קען שפּילן אַ טאַג מיט אַ נאַכט, ביז ער טרעפט אים עפּעס צו צום טעם. אַ גראַמאַפּאָן איז אָבער אַ באַקוועמע זאַך. מען באַקומט גלייך וואָס מען וויל. מען דאַרף אויף דעם נישט וואַרטן. ווידער איז נישטאַ מיט אַ ראַדיאַ זיך צו באַרימען. ביי אַ גראַמאַפּאָן קומען צו יעדעס מאָל נייע פּלאַטן, וואָס דער שכן האָט זיי נאָך נישט און ער האָט זיי שוין באַוווּן צו קויפּן. אַ הויך דעם זענען דאָ יידישע פּלאַטן, יידישע לידער און יידישע וויצן, ווייסט ער, זענען די בעסטע אין דער וועלט. טאַקע איצט, נאָך דעם ווי ער האָט באַשלאָסן צו העלפּן דעם לאַנדסמאַן, פּאַסן זיך צו די יידישע פּלאַטן, וויל וואַלט ער נישט געהאַט אַ יידיש האַרץ, וואַלט ער זיכער נישט בכוח געווען צו טון אַן אַנדערן זאַך טובה.

שפעטער, ווען מען האָט זיך צערעדט וועגן פאַרשיידענע ענינים איז אַרויס אַ ייד, וואָס געהערט מיט וואַקסערן צו דער זעלבער לאַנדסמאַנשאַפֿט, מיט אַ טענה קעגן אים:

— אַ ווייב איז טאַקע אַ ווייב און קינדער זענען קינדער, און אַ געשעפט איז אויך גאַר אַ וויכטיקע זאַך, אָבער מען דאַרף אַ מאָל אויך אַ קלער טאַן וועגן כלל.

וואַקסער האָט אים געענטפערט:

— די אַלע יידן וואָס זאָרגן וועגן כלל — מיינען בלויז כבוד. איך דאַרף נישט דעם כבוד און נישט דאָס בענקל.

— קומט איר און טוט נישט צוליב כבוד!

— איך זוך טאַקע נישט דעם כבוד. איך וויל אָבער נישט, אַז מייך גוטער נאַמען זאָל באַשמוצט ווערן. אין אַלע חברות גנבעט מען. ווער ווייסט, וויפל פון דעם געלט, וואָס מענטשן גיבן — קומט טאַקע אויף אַן אמת אָן צו די, וואָס דאַרפן עס. דערפאַר — דאָ האָט ער אַ קלער־געטון פון לאַנדסמאַן זיינעם, וואָס ער גרייט זיך אים צו העלפן — דערפאַר האַלט איך, אַז מען דאַרף געבן דעם וואָס נייטיקט זיך — גלייך, אָן פאַרמיטלערס. אַט האָב איך פאַר איינעם עפעס געטון אזוינס, וואָס האָט אים ממש געשטעלט אויף די פיס — נו, ווייסט עמעצער דערפון?

ער האָט טאַקע נאָך נישט געטון, אָבער ער וועט עס דאָך טון און נאָך דערצו היינט. ער קען דאָס שוין האַלטן פאַר אַן אָפגעטוענע זאַך.

אָפגעזאַגט, האָט ער זיך אַרומגעקוקט אויף די געסט מיט אַ מינע, ווי ער וואַלט זיי אַלע בייגעקומען. ער איז אָבער נישט פון די, וואָס באַציען זיך שלעכט צו די באַזיגטע. ער האָט זיך דווקא באַמיט וואָס מער פריינטלעכקייט זיי אַרויס־צוווייזן. ער האָט זיי אויפגעשפילט בייע פליטעס. ער האָט זיי געפירט אין גאַרטן אַריין און זיך געמאַכט נישט זעענדיק, ווען אַ קינד פון די געסט האָט דאַרט אָפגעריסן עטלעכע בלומען. וואָס נאָך מער: ער האָט אַ טייל פון די געסט פאַרבעטן צו זיך אין אויטאָ און איז גרייט זיי אָפצופירן אין שטאַט אַריין. פאַר־שטייט זיך, אַז ער האָט געהאַט נאָך אַ מייך דערביי. ער האָט געוואַלט באַזוכן דעם לאַנדסמאַן, ווייל אין אַ וואַכעדיקן טאַג האָט ער נישט קיין צייט דאָס צו טון. נאָך איידער ער איז אַריין צו שיינערן אין דער וווינונג, אויף די טרעפּ, האָט ער געהערט אַ קלאַפן פון מאַשינען. בעת ער האָט געעפנט די טיר, האָט ער געזען זיצן דעם מאַן ביי איין מאַשין און דאָס ווייב — ביי דער צווייטער, ביידע האָבן אָפגעשטעלט דאָס נייען און ער האָט געזאַגט:

— האָ אַ גאַסט!

נאָך ער האָט זיך נישט אויפגעהויבן פון אַרט. דאָס ווייב האָט זיך אויפ־

געהויבן. ער האָט דערזען, אַז זי שוואַנגערט. זי איז שוין מסתמא אין זעקסטן. צי אין זיבעטן חודש. זי האָט אים דערלאַנגט אַ בענקל:

— זעצט אייך, ביטע.

— ער אַרבעט זונטיק אָפֿילו און דאָס ווייב אויך, דערצו ווען זי איז אין די הויכע חדשים — האָט וואַסער אַ טראַכט געטון און זיין שטימונג איז אים גלייך קאַליע געוואָרן.

ער האָט געזען, אַז זיי ווילן וויסן וואָס ס'האָט אים אַהער געבראַכט. אָבער פון דעסוועגן פרעגן זיי נישט. ער מוז עס אַליין זאָגן. דערציילן די סיבה? די סיבה? אפשר שפעטער. איצט האָט ער געזאָגט:

— איך בין דורכגעפאַרן מיט דעם אויטאָ... קלער איך מיר: מען דאַרף אַריינגיין אַ קוק־טון וואָס איר מאַכט... איר זענט דאָך געווען קראַנק... יא, צוריק מיט צוויי חדשים.

— מען האָט מיר דערציילט, דאַכט זיך, עמעצער פון דער לאַנדסמאַן־שאַפט.

— זיי האָבן מיר געבאַרגט אַ ביסל געלט. איך האָף עס בקרוב זיי צוריק־צוגעבן.

— ווי גאוהדיק ער רעדט דאָס — האָט וואַסער געטראַכט — ער וועט בקרוב אָפגעבן דאָס געלט. און געזאָגט האָט ער הויך:

— ווי איך זע, מאַכט איר עס בעסער פון מיר. ווען איך בין אַהער גע־קומען, האָט מיר קיינער אָפֿילו אַ טרונק וואַסער נישט געגעבן. איך האָב גע־בידעוועט, געהאַרעוועט. איר האָט שוין מאַשינען, אַ דירה! זי האָט זיך אָנגערופן:

— אַ שטוב מיט אַ קיך... מילא, איצט איז נאָך נישקשה, אָבער אַז ס'וועט געבוירן ווערן דאָס קינד — ווי אַזוי וועט עס שלאָפן, ווען די מאַשינען וועלן קלאַפן?

ער האָט מיטאַמאָל האַרב אַ פרעג געטון:

— פאַרוואָס אַרבעט איר זונטיק און דערצו נאָך אין די הויכע חדשים?

אַ רויטקייט האָט פאַרגאַסן איר פנים. זי האָט זיך געפילט פאַרשעמט, אומ־באַהאַלפן און זי האָט גענומען זיך פאַרענטפערן:

— מיר האָבן אַ סך חובות... און דער הער גראַס וויל נישט וויסן פון גאַרנישט... מיר מוזן צושטעלן די אַרבעט... ס'איז סעזאָן...

— א, דאָס אַרבעט איר נישט פאַר פּריוואַטע קונים, נאָר פאַר אַ געשעפט. פאַר דער פּירמע גראַס — האָט ער זיך געחידושט און האָט גענומען אַ פאַר הויזן אין די הענט אַריין. ער האָט די הויזן באַקוקט און דערנאָך געזאָגט מיט פאַרדראָס:

— איר גיט זיך צופיל אָפּ מיטן נייען. ס'איז צו גוטע אַרבעט פאַר קאַנ-
פּעקציע. גראַס איז נישט קראַנק צו נעמען ערגערע סחורה!
די פרוי האָט זיך ווי פאַרענטפּערט:
— מיר אַרבעטן נישט פאַר גראַסן.
— פאַר וועמען נאָך?
— מיר אַרבעטן אויך פאַר איינעם אַ ייד, וואָס פאַרקויפט מלבושים אויף
אויסצאלן.

מיטאַמאָל האָט ער זיך עפּעס דערמאַנט. צוריק מיט עטלעכע חדשים האָט
ער באַקומען פאַרשיידענע שטאַפּן פון דער פאַבריק. ער האָט זיי איבערגעקוקט
און באַמערקט אַז איין מין איז נישט ווי געהעריק אויסגעאַרבעט. אַ ביסל שיי-
טערער געוועבט. ער האָט פאַרלאַנגט פון דער פאַבריק, אַז זי זאָל אים אַראַפּ-
לאָזן צוואַנציק פראָצענט פון פרייז און זי האָט געמוזט נאָכגעבן. ער וועט דעם
לאַנדסמאַן זיינעם פאַרשלאַגן צו קויפּן די סחורה.
זיין שטים איז געוואָרן ווייכער:

— אויב איר אַרבעט אויס מלבושים פאַר דעם ייד וואָס פאַרקויפט אויף
אויסצוצאלן — דאַרפט איר דאָך האָבן שטאַף. בין איך גרייט אייך אונטערצוקומען
און אַרויסהעלפּן. פאַרט אייגענע מענטשן. ווייל איך קויף אַ סך סחורה, באַקום
איך פון דער פאַבריק אַ געהעריקע הנחה. ווייל איך אייך אָפּגעבן אַ הונדערט
מעטער סחורה צום קאַסטן־פרייז. נוצט אויס אַזאַ גוטע געלעגענהייט!
שיינער האָט זיך נאָכגעפּרעגט אויף דער פירמע, אויף דער סחורה. יאָ,
ער דאַרף טאַקע איצט האָבן אַזאַ שטאַף. וואַקסער קען אים די סחורה צושיקן.
וואַקסער האָט מסכים געווען שוין אַפילו מאַרגן אינדערפרי אים צושיקן די
סחורה, נאָר ער בעט אים איין זאָך: גלייך איבערצוגעבן דעם באַטרעף דעם
מענטשן וואָס וועט ברענגען די סחורה, ווייל ער איז איצט פונקט געענגט אין
געלט.

שיינער האָט צוגעזאָגט דאָס געלט גלייך צו באַצאלן. ער האָט אַפילו נישט
ביי זיך אַזאַ סכום. ער האָט אַבער ביי וועמען זיך צוצובאַרגן.
פון דער רגע איז וואַקסער געוואָרן אומגעדולדיק, נערווען. ער האָט וואָס
פריער זיך שוין געוואָלט זען אין דרויסן ווי ער וואָלט מורא געהאַט עפּעס צו
פאַרשפּעטיקן. ער איז נאָך דאָ געזעסן אַ פּערטל שעה, עפּעס געפּרעגט, געענט-
פּערט, אַבער דער קאַפּ איז אים שוין געווען ביי עפּעס אַנדערש. סוף כל סוף
האָט ער זיך אָפּגעזענגט און איז אַרויס.

בעת ער איז אַראַפּגעפאַרן אויף דער ווינדע, האָט ער צו זיך אַליין הויך
אויפן קול גערעדט און געשריגן מיט כּעס, מיט ביטול:

— ער האָט געקויפט די סחורה און האָט זי אַפילו נישט אַנגעקוקט —
און אַז ער וועט זי אַנקוקן, וועט ער דען עפּעס וויסן! אַ סוחר וויל ער ווערן!

ארויפארבעטן וויל ער זיך. דו וועסט שוין בלייבן א שניידער דיין גאנץ לעבן
און א קבצן! א קבצן!

ער האָט דאָס ווייב געטראָפֿן זיצן אין גערטנדל פֿאַר דער ווילע.
— וואָס איז געשען? פֿאַרוואָס האָסטו זיך אזוי לאַנג געזאַמט? — האָט
זי אים געפרעגט.

— ס'האָט זיך אָבער געלוינט.

— וואָס איז, פֿלוצים?

— דו געדענקסט די בבל־סחורה וואָס מיר האָבן אַנומלט באַקומען פֿון
דער פֿאַבריק און זי האָט אונדז געמוזט אַפֿלאָזן 20 פֿראַצענט?
— וועלכע סחורה?

— אַ זכרון פֿון אַ קאַץ! אַ מענטש שטייט שוין אזוי פֿיל יאָרן אין גע-
שעפט און ווייסט נישט וואָס ס'טוט זיך דאָרט! אַבי דעות קענסטו מיר זאָגן!
ער האָט דורכויס געוואַלט אז זי זאל וויסן וועגן וואָס דאָ האַנדלט זיך און
איר דערמאָנט די מעשה.

— וואָס־זשע איז געשען מיט דער סחורה? — האָט זי געפרעגט.

ער האָט געזאָגט מיט טרוימף:

— איך האָב זי איצט פֿאַרקויפֿט מיט גרויסן ריווח!

זי האָט געענטפֿערט:

— איך האָב אָבער געזען אַ גאַנצן טאָג, אז דו ביסט געפֿעס אויפֿגעלייגט.
זווייט אויס, אז דו האָסט שוין פֿריער וועגן דעם געוואָסט. אַ שיינער מאַן ביסטו
— שוויגסט די גאַנצע צייט!

וואָס וועט ער זיך דאָ אוועקשטעלן אויסטענהן מיט איר? מען דאַרף אַרייַן-
פֿירן דעם אויטאָמאָביל אין גאַראַזש אַרייַן. פֿריער האָט ער נאָך אויפֿגעהויבן די
דעק פֿונעם מאָטאָר, כדי צו זען אויב אַלץ איז דאָרט אין אַרדענונג. פֿאַרביקע
שמעטערלינגען זענען אַרייַן און געבליבן הענגען מיט צעשפּרייטע פֿליגעלעך
צוגעקלעפט צו דער נעץ. דאָס געשעט אָפֿט בעת ער פֿאַרט הינטער דער שטאָט.
נאָרישע באַשעפֿענישן, האָט ער געטראַכט, ווער הייסט זיי פֿליען צו דער נעץ?
ער האָט זיי געוואַלט אַראַפּשאַרן, נאָר דערנאָך האָט ער באַשלאָסן, אז צו וואָס?
זאָלן זיי דאָרט הענגען. מאַרגן וועלן מסתמא קומען נייע — וועלן די אַראַפּפֿאַלן.

די מורא

1.

נאך דעם ווי כאַימע באַרק איז אויסגעוויילט געוואָרן ווי דער פרעזידענט פון דער „אוינאַן איזראַעליטאַ“ אין זיין שטאַט, האָט ער זיך אָנגעהויבן גישט גוט צו פילן און איז געוואָרן זייער אומרויק. דאַכט זיך, אַז ס'האַט געדאַרפט זיין פאַר-קערט; האָט ער דאָך באַזיגט די קעגנערישע ליסטע און דערגרייכט אַזאַ אַמט פון וועלכן ער האָט יאָרן געחלומט. קען זיין, אַז עמעצער וועט זיך אפשר אַ טראַכט-טון, אַז אַזוי געשעט עס תמיד מיט דעם מענטשן וואָס דערגרייכט זיין ציל. ער בלייבט שטענדיק אַן אומצופרידענער און וויל נאָך, דאָס הייסט, אַז דער זיג דערוועקט אין אים נייע און אפשר נאָך גרעסערע שטרעבונגען. ווער ס'קלערט אַזוי וועגן כאַימע באַרק, איז זיך פשוט טועה. ער האָט לגמרי נישט געטראַכט פון דעראַבערן מער מאַכט און כבוד. קיין העכערער אַמט איז ביי די יידן אין שטאַט נישט געווען און מיט די גוים האָט ער זיך נאָר אַזויפיל אָנגעקערט אויף וויפל ער האָט מיט זיי געהאַט צו טון אין מסחר. אוודאי קען מען אין בוענאַס-אירעס זיך דערשלאַגן צו העכערע אַמטן און צו גרעסערע כיבודים, אָבער ער האָט נישט בדעה אַהין צו פאַרן און דאַרף זיך דעריבער מיט יענע יידן נישט מעסטן.

ער איז געוואָרן אומרויק, ווייל ער האָט מורא באַקומען פאַר די שונאים. די שונאים געפינען זיך קודם-כל אין דער פריערדיקער פאַרוואַלטונג, וואָס איז דורכ-געפאַלן בעת די לעצטע וואַלן. דער הויפט-שונא זייער איז געוויס פּעדראַ איזמאַן, דער געוועזענער פרעזידענט וועמענס פּלאַץ ער אַליין פאַרנעמט איצט. אייגנטלעך איז יענער דאָך שוין צוויי מאל געווען פרעזידענט און ער וואַלט געדאַרפט צולאָזן אויך פאַר אַ צווייטן אַ ביסל כבוד. איז אָבער די מעשה אַזוי: אַז אַ מענטש פאַר-נעמט אַ לענגערע צייט אַן אַמט, דאַכט זיך אים, אַז ס'איז נישטאַ קיין צווייטער וואָס זאָל אים פאַרטרעטן און אַז ער דאַרף שוין זיצן אויפן בענקל ביז דער טויט וועט אים פון דאָרט אַראַפּנעמען און במחילה אַוועקלייגן.

צוריקגעשמועסט, פאַרוואָס דאַרף ער זיך שרעקן פאַר אים און פאַר די אַנ-

דערע זיינע אנהענגער? וואָס קענען זיי אים טון? ער פירט נישט קיין אומגעזעצט לעכע געשעפטן. ער איז טאָקע אַ גרויסער עושר, האָט אַ גרויסע קראַם אין שטאַט, אַ סך פֿעלדער אַרום דער שטאַט, פֿאַרמאַגט אַ ווילע און אַ קאַטש, אָבער דערצו האָט ער זיך דאָך דערשלאָגן נאָך אַ סך יאָרן אַרבעט, נישט דורך גנבה. דאָ אָבער פֿאַרהאַקט ער זיך פֿלוצים, כאַימע, נישט דורך גנבה... אָבער זיין טאַטע? יא, וואָס שייך דעם טאַטן זיינעם, איז ער שוין נישט אַזוי רויק.

אין שטעטל האָט מען געהאַלטן, אַז זיין טאַטע גנבעט פֿערד. מ'האַט אים טאָקע קיינמאַל נישט געכאַפט ביי אַ שטאַל ביינאַכט, בעת ער האָט זיך אַהין אַרייַן געגנבעט, אָבער מ'האַט אים דערפֿאַר יאָ געכאַפט נישט איין מאַל אויף אַ יריד ביים פֿאַרקויפֿן אַ פֿערד, וואָס ער האָט נישט געקענט אויפווייזן, וווּ און ווי-אַזוי ער האָט עס באַקומען און שפּעטער האָט עס אָפּילו אַ פּויער דערקענט, אַז דאָס איז זיינס, וואָס מ'האַט עס ביי אים געהאַט צוגעגנבעט. מ'האַט אים גענומען אויף דער פֿאַליציי, אָבער יעדעס מאַל איז אים געלונגען זיך אַרויסצודרייען, ער האָט כּסדר געטענהט, אַז ער ווייסט פֿון גאַרנישט, אַז-ער איז פּשוט אַרייַנגעפֿאַלן צוליב אַ צווייטנס חטאים. דאָס שטעטל האָט אים אָבער נישט געגלויבט און אים גערופֿן וועלוול גנב. איז דאָס נאָך ווייניק געווען, האָט מען אים, זיין זון, גערופֿן חיים, וועלוול דעם גנבס.

אַלע יינגלעך פֿון דעם שטעטל האָבן געהאַט צונעמען. קיינער פֿון זיי האָט פֿאַרשטייט זיך, נישט ליב געהאַט צו הערן אים, אָבער מער פֿון אַלע האָט ער זיין צונאַמען נישט פֿאַרטראָגן, האָט עס אים אַזוי גערופֿן אַ דערוואַקסענער, האָט ער נישט געהאַט קיין ברירה און געמוזט שווייגן, אויב אָבער דאָס האָט געטון אַ יינגל, פֿלעגט ער זיך אויף אים וואַרפֿן מיט גרויס כּעס, אים צעגראַבלען דאָס גע-זיכט און אים צעקלאַפֿן די זייטן. איז אָפט געקומען צו זיי אין שטוב אַריין די מאַמע פֿון אַזאַ יינגל מיט אַ געשריי און אַ געוואַלד און זיך באַקלאַגן אויף אים. האָט דער טאַטע אַראַפּגעצויגן דעם רימען פֿון די הויזן און אים אַרייַנגעשמיסן אין הינטן. האָט מען דאָך אים פּריער באַליידיקט נישט צוליב זיין שולד, נאָר צוליב דעם טאַטנס. ער האָט אָבער וועגן דעם גאַרנישט געזאַגט דעם טאַטן, געכאַפט די קלעפּ און זיך באַמיט מיט אַלע כּוחות נישט צו שרייען.

ער איז נאָך געווען זייער יונג, ווען ער איז אַוועק פֿון דעם שטעטל. פֿאַר-טריבן פֿון דאָרט האָט אים קודם כל דער דאָזיקער צונאַמען און געפֿאַרן איז ער נישט קיין „אַמעריקע“, וווּ אַ סך יידן פֿון שטעטל האָבן זיך אַוועקגעלאָזט, נאָר קיין אַרגענטינע. אַהין איז קיינער פֿון שטעטל ביז צו אים נישט געפֿאַרן. ער האָט זיך אַזוי-אַרום, געוואַלט פֿאַרזיכערן, אַז דאָרט וועט קיינער נישט וויסן פֿון זיין טאַטן און דעם צונאַמען, וועלכן ער האָט צוליב אים געקריגן.

אינצווישן איז געווען אַ מלחמה אויף דער וועלט. די מלחמה איז נאָך געווען ערגער פֿון די אַלע ביז-איצטיקע. אַזויפיל מיליאָנען יידן זענען אויסגעהרגעט גע-

וואָרן און אזויפיל ייִדישע ישובים זענען חרוב געוואָרן. ווי ער האָט געהערט, איז אויך זיין שטעטל אָפגעמעקט געוואָרן. ווער ווייסט, צי ס'איז נאָך געבליבן עמעצער וואָס האָט געקענט זיין טאָטן. דער מבול האָט טאָקע אָפגעשווענקט אזויפיל לעבנס, ער האָט אָבער אויך צוגלייך אָפגעווישט פאַר אַ טייל לעבנגעבליבענע געוויסע פלעקן פון זייער עבר, עדות פון זייערע זינד. מ'טאָר וועגן דעם, חלילה, הויך נישט רעדן, אָבער פון צייט צו צייט טראַכט זיך דערפון.

נאָך דער מלחמה האָט ער אָפילו יאָ מורא געהאַט, אַז עמעצער וואָס האָט זיך געראַטעוועט, וועט זיך אָהער פאַרקלייבן. בעת ס'איז אים אויסגעקומען דעמאָלט צו זיין אין בוענאָס־אייִרעס, האָט ער זיך נאָכגעפרעגט ביי פאַרשיידענע לאַנדס־מאַנשאַפֿטן פון ערטער, וואָס זענען געווען נאָענטע צו זיין שטעטל, צי ס'האָט נישט ווער פון דאָרט אָהער פאַרבלאָנדזשעט, אָבער קיינמאָל האָט ער זיך גאַרנישט דערוואַסט קיין ממשותדיקס. פון דעסטוועגן האָט ער אַלץ נישט ליב געהאַט זיך צופיל אַרומצודרייען אין דער הויפטשטאָט. ער האָט זיך אַ סך זיכערער געפילט ביי זיך אויף דער פראַווינג. אפשר איז דאָס אויך געווען די סיבה פאַר וואָס ער האָט זיך גלייך ביים קומען אין לאַנד אַריין דאָרט באַזעצט.

נישט געקוקט אויף דעם אַלעם, האָט ער אַלץ זיך געשראַקן, אַז אין איינעם אַ טאָג וועט זיך מיטאַמאָל באַווייזן אַ ייד פון זיין שטעטל און וועט אויפדעקן פאַר אַלע זיין יחוס. ער קען פאַרזיכערן זיין הויז פאַר אַ שריפה. ער קען זיך פאַר־זיכערן פאַר אַ קאָטאָסטראַפּע מיטן קאָטש, אָבער ס'איז נישטאָ אַזאָ אונטערנעמונג, צי אַזאָ יחיד, וואָס קען אים פון דעם פאַרזיכערן. וואָס־זשע האָט ער פון זיין עשירות, אַז אין איינעם אַ טאָג קען עס פאַרלירן די גאַנצע חשיבות?

וואָס, למשל, וועט זיין ווייב זאָגן דערצו, אַז זי וועט זיך דערפון דערוויסן? ער דערמאָנט זיך, אַז איינע אַ מיידל, וואָס האָט געאַרבעט ביי זיי אין געשעפֿט, האָט מען געכאַפֿט בעת זי האָט געוואַלט אַ קליין פלעשעלע פאַרפום אַריינלייגן אין איר טעשל. ער, כאַ?מע, איז גרייט געווען צו מאַכן אַ שווייג, אָבער דאָס ווייב זיינס האָט זיך איינגעקעקשנט, אַז מ'זאָל וועגן דעם גיין מעלדן דער פאַר־ליציי. קוים האָט ער געפועלט ביי איר, אַז מ'זאָל דאָס מיידל באַשטראַפן נאָר דערמיט, וואָס ער וועט איר הייסן גיין און מער נישט צוריקקומען.

וואָס וואַלט אויף דעם געזאָגט זיין זון, דער דאָקטער? דער זון זייער, וואָס אָפילו אַצינד שעמט ער זיך מיט דעם טאָטן דעם פראַסטאַק און האַלט זיך פון דער ווייטנס, איר, ווער האָט אים אויפגעכאַוועט אין שווערע באַדינגונגען, ווער האָט אים געגעבן צו לערנען אזויפיל יאָרן און ווער גיט אים נאָך ביז היינט יעדעס מאָל געלט אויף אַ נייער מאַשין, צי אַן אינסטרומענט, אויב נישט דער טאַטע? וואָס דען, פון זיינע פאַציענטן וואַלט ער זיך דאָס געקענט פאַרשאַפן? ביז מ'האַט אים נישט אויסגעקליבן פאַר פּרעזידענט, האָט ער געקענט זיין רויק. ס'איז דאָך דעמאָלט נישט געלעגן אין קיינעמס אינטערעסן אויסצופאַרשן

זיין פארגאנגענהייט. איצט וועלן אבער זיינע קעגנערס נישט שווייגן, זיי וועלן נישטערן און זוכן אלע מינים מיטלען און וועגן ווי-אזוי אים אראפצווארפן פון בענקל. צי וועט ער אזוי שטיין מיט פארלייגטע הענט און ווארטן רויק ביז זיי וועלן אים דערלאנגן דעם קלאפ?

וואס קען ער אבער טון? די איינציקע עצה דערצו איז: קומען צו דער קאמיסיע און זיי מעלדן, אז ער זאגט זיך אפ פון צו זיין פרעזידענט. יא, וואס פאר א סיבה וועט ער זיי אנגעבן? ער וועט זאגן, אז ער איז נישט געזונט. און אויב זיי וועלן שפעטער זען, אז ער גייט ארום און זעט אויס ווי תמיד, וועלן זיי דאך ווערן זיינע שונאים, ווייל זיי, זיינע פריינד, האבן געקעמפט פאר אים און דא גייט ער מיטאמאל און לאזט זיי איבער און מאכט זיי אלע צום נאר. גענוג, ער האט איין צד פאר שונאים, דארף ער זיך נאך איינרייסן מיטן צווייטן צד? ווידער, אויב ער וועט זיך אפזאגן פלוצים פון אזא כבוד, וועט דאס ערשט ארויסרופן אויף אים דעם פארדאכט, אז עפעס איז מיט אים נישט אין ארדע-נונג. נאך דאס פעלט אים!

ער האט זיך אנומלט געטראפן אין „סאלאן“ מיט דעם געוועזענעם פרעזי-דענט. יענער איז זיך געזעסן ביי א טישל מיט נאך עטלעכע פון זיינע לייט און געשפילט אין קארטן. ווען ער איז דורכגעגאנגען, האבן זיי, דאכט זיך, אג-געהויבן שטילער צו רעדן. ער האט אויך באגעגנט א צווייט מאל אין גאס איינעם פון יענעם לייט. יענער האט אים אפילו באגריסט דער ערשטער, אבער ס'האט זיך אים געדאכט, אז ער האט דערביי עפעס א מאדנעם שמייכל-געטון, זייער א פארדעכטיקטן שמייכל. זיי גרייטן עפעס צו קעגן אים. מ'דארף זיין פארזיכטיק און זיך היטן!

איידער זיי זאלן אים איבערראשן, צי וואלט נישט געווען געווינטשענער, אז ער זאל זיך פעדערן פאר זיי? פארוואס זאל ער כסדר ארומגיין און זיך שרעקן, אז זיי קענען זיך דערוויסן וועגן זיין יחוס, ער וועט אליין נעמען דעם ענין אין די הענט אריין. ער וועט פון איצט בלויז זיך פארנעמען מיט דעם אויס-פארשן צי ס'געפינט זיך נישט א מענטש פון זיין שטעטל וואס האט געקענט זיין טאטן. וועט ער נישט געפינען — קען ער דאך זיין רויק. און אויב ער וועט יא געפינען, וואס וועט ער טון? — ער וועט פרווון מיט דעם מענטשן איבער-רעדן, וועט אים אויפקלערן זיין איצטיקן מצב. אפשר וועט דאס גאר זיין א פיינער מענטש און וועט אים פארשטיין. ער וועט זיך נישט לאזן אויסנוצן פון זיינע שונאים, כדי אים שלעכטס צו טון. און אויב דאס וועט גאר זיין א מענטש, וואס וועט עפעס פארלאנגען דערפאר, וועט וועלן אויסנוצן די געלעגנהייט, כדי דערפון אפצולעקן א ביינדל? — מילא, ער איז גרייט אויך זיך צו לאזן קאסטן.

ער וועט געבן אן אנאנס אין דער צייטונג, אז ער זוכט זיינע לאנדשלייט. זאלן דאס זען זיינע קעגנערס און זיך איבערצייגן, אז ער האט נישט מורא פאר די,

וואס קענען אים פון דער היים. פארקערט, ער זוכט זיי נאך אליין. ער גיט נאך אויס אויף דעם געלט. וואס וועלן זיי דעמאלט זאגן? — זיי וועלן במחילה זען, אז זיי האבן געהאט א טעות. ער האט בכלל נישט מורא פאר דעם עבר זיינעם. זיי וועלן פארמאכן די מיילער און שווייגן ווי די פיש. א — זוי!

ער האט נישט לאנג געטראכט און אוועקגעשיקט געלט אין דער צייטונג פון דער הויפטשטאט. אהער קומען אן עטלעכע אזעלכע צייטונגען און איינער וועט שוין דעם אנדערן איבערגעבן דעם אינהאלט פון דעם אנאנס. און אויב מ'וועט דאס צופעליק פארזען, האט ער דערצו אויך אן עצה: ער וועט באשטעלן פון דער צייטונג צען עקזעמפלארן און וועט זיי צעלייגן איבער די טישן פון „סאלאן“. זיי וועלן עס שוין מוזן באמערקן.

ער האט מיט מזל באקומען די צייטונג. ריכטיק, דער אנאנס איז דארט פאראן. ער הייבט אן צו לייענען און באלד שטעלט ער זיך אפ. ס'ווערט אים הייס אין פנים. שוין ביים אנהייב איז דא עפעס נישט אין ארדענונג. ס'שטייט געשריבן כאימע מארק. וואס פאר א מארק, אז ער הייסט גאר בארק. ער נעמט ארויס מיט ציטערדיקע הענט די ברילן און לייענט א צווייט מאל. ווידער שטייט „מארק“ און נישט בארק. די שונאים וועלן איצט טענהן, אז ער האט בכיוון געענדערט זיין פאמיליע-נאמען, כדי די לייענער צו פארפלאנטערן, אז זיי זאלן פשוט נישט וויסן ווי-אויס און ווי-איין. און זיי וועלן דאך גערעכט זיין!

ווער ווייסט נאך וואס פאר א מחשבות ס'וואלטן אים געקומען אין קאפ אריין, כאימען, און וואס פאר א מיטלען ער וואלט נישט געווען צוגעקלערט. כדי זיך צו פארענטפערן, ווען דער גאנצער ענין וואלט זיך נישט מיטאמאל גע-ענדערט. ער האט באקומען א בריוו און אין אים איז געשטאנען, אז דער שריי-בער פון בריוו האט געלייענט זיין אנאנס אין דער צייטונג און ער האט דעם כבוד אים מודיע צו זיין, אז ער שטאמט פון דעם דערמאנטן שטעטל און אויב ער האט אן אינטערעס מיט אים זיך דורכצושרייבן — גיט ער אן זיין אדרעס. לויט דעם נאמען, אויב ער איז זיך נישט טועה, זעט ער אויס צו זיין וועלוולט א זון. וויל ער אים איבערגעבן, אז ער האט זיין טאטן גוט געקענט און האט א סך וועגן אים צו דערציילן. אונטערגעשריבן איז — מעכל סאפקעס.

ער קען זיך נישט דערמאנען אזא נאמען. יענער אבער האט אנגערופן זיך טאטנס נאמען און ס'איז נישט קיין ספק, אז ער שטאמט טאקע פון זעלבן שטעטל ווי ער. אויב אזוי, איז יא פאראן עמעצער, וואס האלט אים אין די הענט. ער זאגט דארט, אז ער האט וועגן טאטן זיינעם צו דערציילן און דערציילן. ווער ווייסט וואס ער ווייסט אלץ וועגן אים. ס'איז כאטש גוט, וואס ער האט באקומען דעם בריוו און די שונאים האבן אים נישט איבערגעכאפט. ביי די היגע בריוו-טרעגערס קען זיך אלץ טרעפן. נישט איין מאל האט מען אים אפגעגעבן א בריוו, וואס איז גאר געווען אדרעסירט צו אן אנדערן.

דערווייל האט ער גענומען דעם בריוו און אים אריינגעלייגט אין דער קאסע ווו ער האלט דאס געלט און וויכטיקע פאפירן. זאל ער דארט ליגן. דעם אדרעס וועט ער נאך דארפן. עטלעכע טעג האט ער געטראכט און געטראכט. פארשיידענע מחשבות זענען אים געקומען אין קאפ אריין, ביז ער האט ענדלעך אנגענומען א פעסטן באשלוס: ער וועט פארן צו דעם דאזיקן יידן און ער וועט מיט אים פערזענלעך איבעררעדן. דורך בריוו וועט זיך גארנישט לאזן מאכן. פארשטייט זיך, אז דאס ווייב טאר נישט וויסן ווהיין און צוואַס ער פארט. ער וועט איר זאגן, אז ער פארט צוליב א געשעפטלעכן ענין קיין בוענאס-אירעס. אפשר וועט ער זיך טאקע אויך אריבערכאפן אהיין נאך דעם ווי ער וועט זיך מיט דעם ייד טרעפן, זאל נאר דאס באגעגעניש אריבער בשלום.

2.

ער האט פאר זיך דערזען א יידן נישט קיין הויכן, אבער א פעסטן, מיט א פנים — פארהארטעוועט פון זון, פון פראסט און פון ווינט. הגם די האר אויפן קאפ זענען שוין געווען גרוילעך, האבן די אויגן געקוקט יונג און לעבעדיק. ער האט דעם יידן דאך איצט געזען צום ערשטן מאל אין לעבן און ער קען זיך נישט אויסטייטשן פארוואס ער האט אים מיטאמאל דערפילט ווי אן אייגענעם מענטש, ווי א שטיק היים וואלט פאר אים געשאטען. האט אים ווייגעטון פארוואס ער קען זיך מיט אים איצט נישט פרייען, נאר ער גייט אים אקעגן מיט פחד.

דער ייד האט נייעריק א פרעגגעטון:

— א? דאס ביסטו וועלולס זון?

כאימע האט זיך מודהגעווען:

— יא. איך בין דאס חיים וועלולס זון. כאימע בארק...

דער ייד איז צו אים צוגעגאנגען נענטער:

— עפעס דאכט זיך מיר, אז איך האב דיר יא א מאל געזען ביי דיין טאטן אין שטוב. ווען איך פלעג א מאל קומען פון דארף אין שטאט אריין אויף יום-טוב פלעג איך מיך א מאל צו דיין טאטן אריינכאפן. ס'זענען אבער שוין זייער א סך יארן פון דעמאלט אוועק. לאמיד נאר אויף דיר א קוקטון אין וועמען דו ביסט געראטן... אין טאטן — ווינציק. מער אין דער מאמען...

כאימע האט זיך דערפילט מאדנע, ווען דער ייד האט זיך גלייך צו אים געווענדט אויף „דו“. אבער ס'איז אים א ביסל לייכטער געווארן אויפן הארצן. ווען ער האט פון אים געהערט, אז ער איז זייער ווייניק ענדלעך אויף זיין טאטן. דער ייד האט זוי געוואלט עפעס צוגעבן:

— דיין מאמע איז טאקע געווען א ווילע יידענע, אבער ווי קומט זי צו

דיין טאטן. דיין טאטע איז געווען מיין רבי!

— וואָס הייסט, אייער רבי? — האָט כאַמע זיך געחידושט.
 — אַוודאי מיין רבי — האָט דער ייד אים געענטפערט — ער האָט מיך אָבער
 נישט געלערנט אין אַ חדר, נאָר אין אַ שטאַל און ער האָט מיך נישט געלערנט
 אַריינקוקן אין חומשל, נאָר אַ פּערד אין די ציין. אַ, האָסט פאַרשטאַנען?
 — אַ, יאָ... האָט כאַמע געשטאַמלט — ער האָט דאָך געהאַנדלט מיט
 בהמות און מיט פּערד...

— זע איך שוין, ווי דו דערמאָנסט זיך... ווילסטו אָבער וויסן ווי איך קום
 צו דיין טאַטן און פאַרוואָס איך האָלט אַזוי פון אים — מעגסטו הערן. איך בין
 געקומען פון דאָרף אין שטעטל אַריין אַ קיילעכיקער יתום — נישט קיין טאַטע
 און נישט קיין מאַמע. בין איך געוואָרן אַ שמייסער ביי בערל-יאָסלס דער בעל-
 עגלה. טרעפט מיך אַזוי איין מאל דיין טאַטע אויפן וועג. מיר פאַרן ביידע אויף
 צוויי פּורן. זאָגט צו מיר דיין טאַטע: מעכל, לאָז אָפּ דאָס ציימל, זאָל דאָס פּערד
 זיך גיין פאַוואַליע און לאַמיר אַ ביסל רעדן. איז דאָס פאַר מיר אַ גרויסער חידוש,
 אַז דיין טאַטע זאָל צו מיר אַזוי איידל רעדן און איך ענטפער:

— מיטן גרעסטן כבוד, רב וועלוול!

הייבט אָן דיין טאַטע אַזוי און אַזוי:

— מעכל, וואָס וועט זיין דיין סוף? ווילאָנג וועסטו זיין אַ שמייסער? צייט
 צו ווערן אַ באַלעבאָס פאַר זיך!
 ענטפער איך אים:

— גאַלדענע ווערטער, רב וועלוול, אָבער אַן פינגער קען מען נישט מאַכן
 קיין פייג און קיין קולעק אַוודאי נישט.
 צעלאַכט זיך דיין טאַטע און זאָגט:

— אַוודאי איז אַן פינגער זייער ביטער. ווי איך זע אָבער, האָסטו פינגער
 און נאָך דערצו — לאַנגע... דו וועסט פון דינע פאַרדינסטן נישט צוקומען צו
 אַן אייגן פּערד. וואַלטן מיר זיך ביידע אַזוי אַוועקגעלאָזט ביינאַכט און — ווייטער
 פאַרשטייסטו שוין אַליין...

בין איך ממש גרייט אַרויפצופאַלן אויף דיין טאַטן און אים קושן פאַר
 אַזעלכע ווערטער. ער קלערט דאָך וועגן מיר ווי אַ טאַטע און איך שריי אויס:
 — מיט אייך, רב וועלוול, בין איך גרייט צו גיין אַפילו אויף דער תליה!
 ענטפערט ער מיר מיט דעם לשון:

— אויף דער תליה קענסטו דיר אַליין גיין און נעם מיך נישט צו פאַר
 אַ שותף. דו וועסט אָבער מיט מיר איצט גיין אויסטרינקען אַ גלעזל — צום מזל!
 מיר זענען אַריינגעגאַנגען אין בנימינס שענק און געמאַכט דעם אמתן
 „לחיים“ און זיך דערביי אַפגעשמועסט אויף ביינאַכט. ביינאַכט, מיר לאָזן זיך
 אַרויס. אַ פינצטערע נאַכט, אָבער דער טאַטע קען דעם וועג אויף אויסנווייניק.
 ער האָט אויערן און הערט מיט זיי אויף אַ מייל די ווייט. איך דערשרעק זיך

יעדעס מאָל, ווען אַ פייגעלע טוט אַ פישטשע, ווען אַ בלעטל אויף אַ בוים גיט זיך אַ ריר, אָבער דיין טאַטע גייט זיך רוזק און שטיל, אַז איך שעם מיך פאַר מיין פחד. אַט קומען מיר צו אַ פלויט. מיר דראַפען זיך ביידע אַריבער. מיר שטייען שוין פאַר דער שטאַל. דער טאַטע נעמט אַראָפּ דאָס שטיק אייזן מיט וועלכע די טיר איז פאַרלייגט און מיר זענען שוין אינעווייניק. דער טאַטע טוט אַ לייכט מיט זיין לעמפל — דריי פערד שטייען זיך און דרימלען. דער טאַטע גייט צו צו איינעם, גיט אים אַ גלעט איבער דעם האַלדז און איך זע באַלד, ווי דאָס פערד בעט זיך ממשי, אַז ער זאָל עס נעמען, ווי ס'וואַלט שוין לאַנג גע- וואָרט אויף דעם... אַט אַזוי, ווי דו הערסט, האָט ער מיר געהאַלפן ווערן אַליין אַ באַלעבאַס פאַר זיך.

כאַימע איז געזעסן און אויסגעהערט דאָס וואָס דער ייד האָט דערציילט און איז גאַנצן נישט געוויסט פון וואָס אַנצוהייבן מיט אים דאָס געשפרעך. ער האָט נאָך איידער ער האָט געזען דעם יידן געטראַכט, אַז אויב יענער וועט לאַזן פאַלן אַ וואָרט וועגן זיין טאַטנס גנבענען פערד, וועט ער אים גלייך אָפּ ענטפערן, אַז דאָס איז געווען נאָר אַ בלבל, וואָס עס האָבן אויף אים אויסגע- טראַכט די שונאים, אָבער איצט, נאָך דער מעשה וואָס דער ייד האָט אַזוי פּרטימדיק דערציילט, איז שוין אַן אומזין זיך צו באַנוצן מיט דעם. מילא, דעם טאַטן וועט ער שוין נישט קענען פאַרטיידיקן, זאָל ער כאַטש פּרוּוון הייבן די אייגענע מערכה:

— יאָ — האָט ער געזאָגט מיט באַדויער — איך האָב פון טאַטן קיינמאָל נישט געהאַט קיין נחת.

— וואָס הייסט, דו האָסט נישט געהאַט פון טאַטן קיין נחת. פאַרוואָס אַזוינס?

כאַימע איז געוואָרן רויט און געשטאַמלט:

— נו... צוליב די פערד... איר מיינט, אַז גנבה...

דער ייד האָט אים איבערגעריסן:

— וואָס־זשע, דיין טאַטע איז עפעס געווען סתם אַזוי אַ פערד־גנב? — פע?

ער האָט נאָר ליב געהאַט פערד ווי דאָס חיות. האָט ער געזען אַ שיין פערד, האָט ער זיך פון אים נישט געקענט צעשיידן. האָט מען עס אים נישט געוואַלט פאַר- קויפן, אָדער ער האָט נישט געהאַט קיין געלט עס צו קויפן — האָט ער עס זיך אַליין גענומען. אים האָט זיך געדאַכט, אַז בעסער ווי ביי אים, וועט דעם פערד אין ערגעץ נישט זיין, און ווי ער פלעגט זיך אַננעמען פאַר אַ יידן? — האָבן אַ מאָל די גוים אויף אַ יריד זיך אַנגעשיכורט און געוואַלט צעפירן די הענט אויף יידן, האָט ער איינער אַליין זיך אַן עצה געגעבן מיט. דריי!

כאַימען איז געוואָרן אַ ביסל פּריקע וואָס דער דאָזיקער ייד דאַרף איצט פאַרטיידיקן זיין טאַטן און נאָך דערצו פאַר דעם אייגענעם זון. מיטאַמאָל האָט אים אַרומגעכאַפט אַ בענקשאַפט נאָך אים. האָט ער דאָך אים שוין יאָרן נישט

געזען און דער ייד האָט אים געזען, מיט אים גערעדט אַזויפיל יאָרן נאָך דעם ווי ער האָט זיך מיט אים צעשיידט. ער האָט געוואָלט וויסן וואָס מער פרטים וועגן זיין לעבן. דערנאָך האָט ער אויך געוואָלט וויסן, ווען דער ייד האָט געזען דעם טאַטן צום לעצטן מאל. דער ייד האָט אים געענטפערט:

— איך האָב אים געזען צום לעצטן מאל, ווען די מלחמה איז אויסגעבראָכן. איך בין אַנטלאָפן ווייט קיין רוסלאַנד, אָנגעשפּאַרט אַזש ביי דער גרענעץ פון אַחשוּרושם מדינה און ער איז געבליבן אין שטעטל. ווען די מלחמה האָט זיך געענדיקט, האָב איך ביי מיר געטראַכט, אַז ווהיין איך זאל שפּעטער נישט פאַר-וואַרפן ווערן, מוז איך נאָך פּרזער אַ קוק-טון אויפן שטעטל און זיך דערמיט געזעגענען. גלייב מיר, ס'איז נישט געווען אויף וואָס צו קוקן און מיט וועמען זיך צו געזעגענען. דווקא וועגן דיין טאַטן האָב איך יאָ אָפּגענומען אַ גרוס. אַ פּויער האָט מיר דערציילט, אַז בעת מען האָט אַרויסגעפירט אַלע יידן פון שטעטל אויפן בית-עולם און די גוים האָבן זיי דאַרט דערהרגעט, האָט דיין טאַטע אַרויסגעכאַפט ביי איינעם פון די הענט דאָס שטיק אייזן און אים דער-לאַנגט איבערן קאַפּ און אויפן אַרט אַוועקגעלייגט. יאָ, אַזא איז ער געווען, דיין טאַטע!

דער ייד איז אַנטשוויגן געוואָרן. כאַימע האָט נישט געוואָגט צו פּרעגן אים עפעס מערער. אויף דעם וואָס ער האָט געהערט, האָט ער זיך גאַרנישט געריכט. דער ייד האָט עפעס אַלץ איבערגעדרייט. באַלד אָבער האָט דער ייד גענומען ווידער רעדן און איצט, אין גאַר אַן אַנדערן טאָן:

— און דו, וואָס מאַכסטו? האַסט קיין עין-הרע, אַ נישקשהדיקן בויך... קיין אַנדערן עול האַסטו דאָך נישט מסתמא ווי צו שלעפּן דעם בויך... קינדער האַסטו? — יאָ, — האָט כאַימע געענטפערט און צוגעגעבן מיט שטאַלץ — דער על-טערער זון איז אַ דאַקטער!

— אַר-וואָ, אַ דאַקטער! באַלד וועט שוין נישט זיין ווער ס'זאל די שייך פאַרריכטן. ער איז אַ דאַקטער פאַר מענטשן? — נאָ, פאַר וועמען דען? — האָט כאַימע געפּרעגט און זיך געפילט באַ-ליידיקט.

— וואָלט ער געווען, למשל, אַ דאַקטער פאַר פּערד, וואָלט ער כאַטש עפעס געווען געירשנט פונעם זיידן. אַזוי — פּווי! גאַרנישט! נישטאַ מער וועלוול — אויס! און דו, וואָס טוסטו? אַלע האָט דאָ אַרומגעכאַפט אַ משוגעת: כבוד און כבוד! געלט האָבן זיי, וואָס זושע פעלט זיי נאָך מער? ביסטו נישט ערגעץ אויך אַ פּרעזידענט?

כאַימע האָט געענטפערט מיט אַ פאַרשטיקט קול:
— ניין... נישט איך... חלילה...
און דערמיט האָט זיך פאַרענדיקט די באַגעגעניש.

צווי פריינד

1.

ליפשיץ און שיין קענען זיך שוין לאנגע יארן. בעת דער מלחמה, זענען זיי געווען צעשיידט. ליפשיץ האט זיך געפונען אין רוסלאנד און שיין — אין פוילן. קודם אין געטא, און שפעטער — אין א לאגער. ביידע האבן אין פוילן פארלוירן זייערע פרויען און קינדער. ליפשיץ האט אבער צום צווייטן מאל חתונה געהאט און האט שוין איצט א מיידעלע פון זיבן יאר. שיין איז געבליבן איינער אליין. נאך די שווערע איבערלעבענישן האט ער מער נישט געקענט קומען צו זיך. מסתמא האט אויך אויף דעם געווירקט זיין הארץ-קראנקייט, וואס איז אים פארבליבן פון דער שווערער ארבעט אין לאגער.

זיי האט אמאל צונויפגעפירט די קרובהשאפט פון זייערע פראפעסיעס. ליפשיץ איז געווען א שרייבער און שיין — א מאלער. אויף איינער אן אויס-שטעלונג שיינס, האט ליפשיץ זיך מיט אים באקענט און ליב באקומען הן אים, הן זיינע בילדער. שיין האט זיך אויך זייער צוגעבונדן צו ליפשיצן, אזוי ארום, איז געשאפן געווארן א פריינדשאפט צווישן ביידע. די פריינדשאפט האט זיך דערנאך אויסגעברייטערט אויף זייערע משפחות. שיין האט געמאלן א פארטרעט פון ליפשיצעס פרוי, וואס האט זייער אויסגענומען. מ'האט אפילו געשמועסט, אז שיין איז אירער א שטולער פארערער, אבער די שטילקייט איז קיינמאל נישט איבערגעריסן געווארן.

ליפשיץ איז געקומען קיין ארגענטינע באלד נאך דער מלחמה. ער האט דא געהאט א שוועסטער, וואס האט אים אהער ארויסגענומען. די שוועסטער האט געוואלט, אז ער זאל זיך נעמען צו עפעס א מסחר, ווייל פון שרייבן לידער קען מען דא נישט מאכן קיין לעבן. ער האט געפאלגט איר עצה, נאך הגם די צייטן זענען געווען דעמאלט זייער גוטע און א סך מענטשן זענען רייך געווארן. האט ער נישט באוויזן זיך צו עפעס צוצושלאגן. סוף-כל-סוף האט ער אנגעהויבן צו ארבעטן אין איינער פון די היגע יידישע צייטונגען. מ'האט זייער ווייניק זיך

דארט גענייטיקט אין זיינע לידער. ער האָט געדאַרפט שרייבן אַרטיקלען, צוויי-
דריי אַ וואָך, און איז אויסער דעם, געווען פאַרפליכטעט יעדן טאָג „צוצושטעלן“
אַ צוויי הונדערט שורות.

ווען ער האָט זיך דערוויסט, אָז שייַן איז געבליבן לעבן, האָט ער אָנגעווענדט
אַלץ, כדי אים ברענגען צו זיך. ערשטנס, האָט ער געוואָלט לעבן זיך האָבן אַ
פריינד פון פאַר דער מלחמה, און צווייטנס האָט ער געהאַפּט, אָן דורך אים,
וואָס איז אַ מענטש מיט זייער אַ פאַעטישער נאַטור, וועט ער קענען פון צייט
צו צייט אַ ביסל איבערמאַלן אויף בלויז זיין נשמה, וואָס איז דאָ פאַרגרויט גע-
וואָרן פון דער טאַג-טעגלעכער צייטונגס-אַרבעט.

ס'איז אים געלונגען שיינען צו ברענגען קיין בוענאַס-אירעס. ס'איז געווען
גרויס די פריינד ביי ביידן בעתן ווידער זיך באַגעגענען נאָך אַזעלכע שווערע
איבערלעבענישן. ס'האָט אָבער באלד גענומען דריקן דער עבר און טאַקע די
קעגנוואַרט. הגם שייַן איז בלויז געווען אַליין, איז אים פונדעסטוועגן געווען
שווער צו פאַרדינען אויפן אייגענעם טאַג-טעגלעכן באַדאַרף. ער האָט גאָר נישט
געדאַרפט אַזויפיל פאַר זיך, ווי פאַר דאָקטוירים און אַפטייקערס מחמת זיין
קראַנקייט. ער האָט געמאַלן אַ בילד זייער לאַנג, ווייל ער איז זעלטן געווען
צופרידן מיט זיין אַרבעט און אויב ער האָט שוין ענדלעך אַ בילד פאַרענדיקט,
האָט ער ערשט נישט געפונען קיין בעלז, וואָס זאָל עס קויפן. ער איז שוין
געווען גרייט זיך צו נעמען מאַלן אַפישן, צו טון אַן אַנדערע פשוטע מאַלערישע
אַרבעט צוליב פרנסה, נאָר ליפשיץ האָט דערצו נישט דערלאָזט. מילא, ער אַליין
איז שוין אַ פאַרפאלענער, ער איז שוין מער נישט קיין דיכטער, נאָר אַ צושטע-
לעה פון שורות. אָבער שיינען וועט ער נישט דערלאָזן פאַרטאַכלעווען זיין טאַ-
לאַנט צוליב פרנסה. ער פלעגט זיך באַמיען צו פאַרקויפן זיינע בילדער. וואָס
ס'פאַסט נישט פאַר דיר — פלעגט ער זאָגן צו שיינען — פאַסט מיר יא. דיר פאַסט
טאַקע נישט אַרומצוגיין און בעטן מיזאַל קויפן דיינס אַ בילד, אָבער איך קען
דאָס טון.

ליפשיץ איז נישט לייכט אָנגעקומען צו פאַרקויפן שיינס אַ בילד. ער האָט
דערביי פאַרלוירן אַ סך צייט און געמוזט זיך אַפּט דערנידעריקן. ווער פאַר-
שטייט דען דאָ אַפּצושאַצן אַן אמתדיק קינסטלעריש בילד? גאָר זעלטן, אָז ער
זעט אין אַ יידישער שטוב הענגען אַ גוט בילד פון אַן אמתן מאַלער. מערסטנס-
טייל הענגען אויף די ווענט פאַטאַגראַפיעס פון זייערע טאַטעס און מאַמעס, צי
זיידעס און באַבעס פון דער אַלטער היים. ער האָט אַ חבר אַ ליק, טענהט ער
צו אים:

— עפעס האָבן דאָ אַלע געהאַט טאַטעס מיט הויכע שטערנס און מיט שיינע
בערד — בלויז רבנים און רביים, און מאַמעס און באַבעס מיט אַזעלכע שיינענ-

דיקע פנימער. ניט אנדערש, נאָר די אויפגעקומענע גבירים ווילן ווייזן, אָז זיי שטאַמען פון יחוס, און זיי האָבן זיך די דאָזיקע פּאַטאַגראַפֿיעס אויסגעבאַרגט... ווען ליפשיץ האָט אָפּגעשפּאַרט אַ פּרייע שעה, פּלעגט ער זיך אַרײַנכאַפּן צו שײנען. דאָרט זענען זיי געזעסן ביידע און גערעדט וועגן פאַרגאַנגענע צײַטן. ליפשיץ פּלעגט דערמאַנען זײַן אוימגעקומען ווייב און שײן פּלעגט פּאַרכטיק, צי טערדיק מוסיף זײַן אַן עפּיזאָד, אַ שטריך, צי אַ וואָרט. אין אײנעם אַ טאַג איז ליפשיץ געקומען צום חבר און איז געבליבן שטיין אַ פאַרשטאַרטער פּאַר איבער-ראַשוּנג: אויפן טיש האָט ער דערזען דעם קאַפּ פון זײַן געוועזענער פּרוי, אויס-געקנעטן פון לײם. שײן האָט זי געפורעמט פון זכרון, זי איז געווען גענוג ענ-לעך, נאָר היפּשלעך אידעאָליזירט. איר פנים האָט אויסגעזען טרויעריק-פאַר-טראַכט און פאַרחלומט. שײן האָט זיך געהאַלטן פאַר אַ מאָלער און נישט פאַר קײן סקולפּטאָר. ער האָט אַבער פון צײַט צו צײַט פאַר זיך אַליין געקנעטן מענטשן אָדער חיות, וואָס זענען אים באַזונדערס געווען נאָענט און באַליבט. די דאָזיקע סקולפּטורן האָט ער נישט פאַרקויפט פאַר קײן שום געלט. זיי זענען געשטאַנען בײַ אים אין שטוב.

פון דעמאָלט אָן פּלעגט ליפשיץ קומען צום חבר פונקט אַזוי ווי אײנער גײט אויף אַ בײַ-עולם צו באַזוכן אַ באַקאַנטן קבר. די פּרוי זײנע האָט זיך סוף-כל סוף אַ מאָל דערוואַסט פון דעם "קאַפּ" און איז געוואָרן אײפּערזיכטיק אויף דער טויטער. ס'האָט איר פאַרדראָסן אויף שײנען. צי וואָס איז ער אַהער געקומען? איר מאַן וואָלט געווען זיך צוביסלעך צוגעוויינט צום נייעם לעבן, פאַרגעסן אין "וואָס געווען". איז ער געקומען און אים געשלעפט אויף צוריק. איז דער מאַן אַ מאָל געקומען שפּעט אַהײם, האָט זי אים חושד געווען, אָז ער איז זיך דאָרט פאַרזעסן בײם חבר און בײַ "איר" בײם קאַפּ פון ערשטן ווייב. איז זי מחמת דעם כסדר אַרומגעגאַנגען אַ צערודערטע, אַ נערוועזע און אים אַפילו פאַר דעם געמאַכט פאַרווירפּן.

אין דער אמתן איז געווען איבערגעטריבן איר חשד. ער האָט פשוט נישט געהאַט קײן סך צײַט אָפּצוגעבן דעם זכר פון דער ערשטער פּרוי. דאָס ביסל צײַט, וואָס ער האָט יא אָפּגעשפּאַרט, האָט ער נישט געהאַלטן פאַר ראוי צו ווידמען דער פּרוי; ס'איז געווען צווישן אײן אַרבעט און דער צווייטער, בעת ער איז מיד, אויסגעשעפט און זײַן פּאַנטאַזיע, נישט נאָר וואָס זי האָט דעמאָלט נישט קײן פּליגל, נאָר זי שלעפט זיך קוים אויף די פיס. רעדן וועגן דער פּרוי, צי אַפילו קלערן וועגן איר, דערצו דאַרף ער האָבן אַ באַזונדערע פּיערלעכע שטי-מונג. זי דערגרייכן איז פאַר אים זײער שווער, ווייל ער איז כסדר פאַרנומען מיט דעם זוכן אַ טעמע פאַר אַן אַרטיקל און מיט דעם צושטעלן שורות.

די דאָזיקע אַרבעט פּרעסט אויף אַלע זײנע קינסטלערישע רוישטאַפּן, טײל מאָל נעמט ער אַ געוויסע טעמע, וואָס וואָלט נאָך אַ געהעריקער גרינטלעכער

באָרבעטונג געקענט פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ דערציילונג, און פאַראַינפאַכט זי אויף אַ טאָג-אַרטיקל. עפעס ענלעכס ווי אַ שניידער וואָלט גענומען אַ פיינעם זייד און דערפון געמאַכט אַ קאַנפּעקציע-מלבוש. פריער האָט ער געוואָלט אַז עס זאָמלט זיך אַ ליד צו אַ ליד און ס'ווערט אַ לידער-בוך. אַ דערציילונג און נאָך אַ דערציילונג און אַט ווערט אַ בוך פּראָזע. וואָס בלייבט אים פון די אַרטיקלען און פון די «שורות»? — אַ באַרג פאַרוואַנעטע צייטונגען. אַ שמעטערלינג לעבט אויך נישט מער פון אַ טאָג; דאָס איז אַבער אַ טאָג — אַ פּילפאַרביקער, אַ פּלאַ-טערנדיקער פון בלום צו בלום, אַ טאָג, וואָס איז כולל אין זיך אַ גאַנץ לעבן, אַ גאַנצע אייביקייט.

ער ראַנגלט זיך און וויל זיך נישט אונטערגעבן. ער פרוּווט יעדעס מאָל ווידער און ווידער צו שרייבן אַ ליד, צי אַ דערציילונג, אַבער ס'בלייבט נישט מער ווי פרוּוו. ער האָט זיך שוין צוגעווינט צו שרייבן בלויז דאָס, וואָס ער מוז. אַרטיקלען מוז ער שרייבן, ווייל ער זעט פאַר זיך שטענדיק דאָס אַרט אין דער צייטונג, וואָס איז פאַר אים באַשטימט, ווי אַן אַפּן הונגעריק. מויל פון אַ פאַר-צייטיקער חיה און דאָס שרייט; וואַרף אַריין שורות, וואַרף אַריין; האָסטו נישט קיין שורות — וואַרף אַריין זיך אַליין!

פון צייט צו צייט פלעגט ליפשיץ אויסגיין זיין ביטער געמיט פאַר שיינען, ליפשיץ פלעגט רעדן — רעדן אָן אויפהער, און שוין איז געזעסן און געדולדיק אויסגעהערט. ליפשיץ האָט דערציילט, אַז יעדן אינדערפרי, בעת ער שטייט אויף, דאַכט זיך אים, אַז שוין, געענדיקט, היינט האָבן זיך שוין ענדגילטיק אויסגעלאָזט אַלע טעמעס און אַלע מחשבות. היינט גיט ער מער גאַרנישט. די דאָזיקע שרעק חזרט זיך לעצטנס יעדן אינדערפרי איבער. ווי גוט איז צו זיין אַ פּויער. ער צעאַקערט די ערד, פאַרזייט, און דערנאָך קומען שוין זון און רעגן און זיי טוען זייערס. אויב אַבער דו וועסט איבערלאָזן אַן אַרטיקל נישט פאַרענדיקט, וועט דיר די נאַטור נישט צוהעלפן אַפילו נישט מיט אַ שורה, אַפילו נישט מיט אַ וואָרט, אַן אות!

שוין פלעגט זיך זייער איבערנעמען מיט דעם חברס גורל. יעדער קינסטלער האָט זיך זיינע ראַנגלענישן, אַבער אַט-די זענען גאָר פון אַן אַנדערן מין. ער האָט געפרוּווט אַ מאָל צוזוכן פאַר דעם חבר עפעס אַ טעמע, עפעס אַן איינפאַל פאַר אַן אַרטיקל, צי אַ פעליעטאַן, אַבער יעדעס מאָל פלעגט ליפשיץ זיי אַפּ-וואַרפן מיט דעם מאַטיוו, אַז זיי זענען צו קאַמפּליצירט, צו פאַעטיש.

— דו ווייסט — פלעגט ער זאָגן דעם חבר — די וואָס באַלאַמירן איין אַ מענטשן, נעמען אַרויס פון זיין גוף די געדערים, וואָס קענען נישט אויפגעהאַלטן ווערן, וואָס פוילן — דאָס זעלבע טוט די קונסט. די צייטונג טוט אַבער אַנדערש: זי גיט קודם-כל די געדערים...

שיין האָט שוין געהאַט עטלעכע אַטאַקעס אויפן האַרץ, נאָר ער פלעגט נישט איבעררייסן מיט דעם מאָלן. אים האָט זיך כסדר געדאַכט, אַז אַזוי לאַנג ווי ער מאָלט, האָט ער נישט וואָס מורא צו האָבן פאַרן טויט. דער טויט קען אים נאָר אַ כאַפּטון בעת אַ הפסקה צווישן מאָלן איין בילד און אַ צווייטס. דעריבער, ביז ער האָט נישט געהאַט קיין קאַנצעפציע פאַר אַ נייעם בילד, האָט ער נישט פאַרענדיקט מיט דעם אַלטן. איבערגעלאָזט עפעס אַ שטריך, צי אַ פלעק, וואָס דאַרף נאָך צוגעגעבן ווערן, כדי עס ענדגילטיק צו קענען פאַרענדיקן. פאַרענדיקט האָט ער עס ערשט בעת ער האָט זיך שוין געפונען ביים צווייטן אין מיטן דער אַרבעט.

דאָס האָט אים פונדעסטוועגן נישט געשטערט יעדן „סיום“ פון אַ בילד מיט עפעס אונטערצושטרייכן. נאָך דעם ווי ער איז געווען אַריינגעטון וואָכן און חדשים בלויז אין דער קונסט, האָט ער זיך אַ לאַזגעטון „אין לעבן אַריין“. דאָס האָט געהייסן: לייענען אַ צייטונג, גיין אין אַ קאַפע, צי זיך טרעפן מיט אַ חבר אד"גל.

בעת אַזאָ געלעגנהייט האָט ער אַזוי איין מאָל געמאַכט אַ שפאַציר איבער דער שטאָט. דערזענדיק זיך נאָענט פון הויז וווּ ליפשיץ האָט געווינט, האָט ער באַשלאָסן אַהין אַריינצוגיין, פרווון מזל און זען צי ער איז נישט צופעליק פאַראַן אין דער היים. ער האָט דאָרט דעם חבר נישט געטראָפן. אויך זיין פרוי איז דאָרט נישט געווען. געווען איז בלויז זיין מיידעלע.

האָט ער זיך דערווייל גענומען שפילן מיטן מיידעלע. געווען גרייט פאַר איר עפעס אויפצומאָלן אַ קעצעלע, אַ הינטעלע צי גאָר אַ שטיבעלע. האָט ער אָבער מיט זיך נישט מיטגענומען קיין פאַפיר. מ'דאַרף אָבער צוליב דעם נישט אויפגעבן דעם פלאַן. ער איז צוגעגאַנגען צום חברים שרייבטיש און דאָרט גענומען זוכן. קיין באַזונדערע בייגעלעך פאַפיר האָט ער נישט געטראָפן. דאָרט איז אָבער געלעגן אַ נאָטיץ־בוך. מילא, וועט ער פון אים אַרויסרייסן עטלעכע בלעטלעך.

דאָס נאָטיץ־בוך איז געווען היפשעלעך פאַרשריבן. ער האָט געמישט די בלעטלעך, כדי צוצוקומען צו די נישט־פאַרשריבענע. בעתן מישן האָט זיך אים פלוצים אויסגעדאַכט, אַז אויף איינעם אַ בלעטל געפינט זיך זיין נאָמען. איז עס אַ טעות, אָדער? — ער האָט אָנגעהויבן פאַמעלעך צוריקצומישן און זוכן מיט די בליקן. אַט איז טאַקע באמת זיין נאָמען! ס'האָט אים געטון אַ צי צו לייענען:

...שיין איז געווען אַ טאלאַנטירטער מאַלער —

פארוואס עפעס „געווען“? וואס זאל דאס באטייטן? האלט דער חבר, אז איצט מאַלט ער שלעכט?

ער האָט גענומען ווייטער לייענען און איז באלד געבליבן צעמישט. וואָס איז דאָס? ער לויבט אים טאַקע ווי אַ קינסטלער, ווי אַ מענטש, אָבער — אַט שרייבט ער אַזוי:

...איך האָב געוואוסט, אז ער איז שווער קראַנק אויפן האַרץ. אָבער ס'האָט זיך מיר אַלץ נישט געוואַלט גלייבן, אז אין איינעם אַ טאַג קען עס זיך אויף אַן אמת אין גאַנצן אָפּשטעלן —

הייסט עס, אז ער שרייבט דאָ שוין וועגן אים, ווי וועגן אַ טויטן! דאָס איז דאָך נישט שוין — נישט שוין פון זיין זייט. דאָס איז ממש שרעקלעך! ער לעבט דאָך נאָך!

ער ווייסט אליין נישט ווי אַזוי ס'איז געשען — ער האָט אַ כאַפּגעטון דאָס נאַטיץ-בוך און איז אַרויסגעלאָפּן פון חברים שטוב. ער וועט עס צערייסן, פאַר-ברענען — פאַרניכטן, אז קיין זכר זאל דערפון נישט בלייבן! בעת ער איז שוין געווען מיט אים אין דער היים, האָט ער באַשלאָסן, אז איידער ער פאַרניכט עס, פריער נאָך דאָרט איבערלייענען ביזן סוף וואָס ער האָט וועגן אים געשריבן. אפשר דערמאָנט ער אים טאַקע אויך אויף אַ צווייט אַרט.

ניין, ער דערמאָנט אים נישט אויף אַ צווייט אַרט. מישנדיק אַזוי די בלעט-לעך, האָט ער דערווייל געהאַט די מעגלעכקייט זיך צו באַקענען מיטן אינהאַלט פון גאַנצן נאַטיץ-בוך. וויפל זאָכן האָט דער חבר דאָרט אָנגעהויבן און זיי נישט געקענט פאַרענדיקן! אַזויפיל שטיקלעך און ברעקלעך מחשבות! דאָ איז מער אויסגעמעקט, ווי איבערגעגעלאָזט. קודם גייען גלייכע שורות און קיילעכדיקע אותיות. אָבער וואָס ווייטער — ווערן די שורות קרומער, און די אותיות — אומזיכערער, אומרוקער און מטושטש.

דער כּעס אויפן חבר האָט אַ ביסל נאַכגעלאָזט. פאַרקערט, ס'האָט זיך אין אים נאָך דערוועקט אַ געפיל פון רחמנות צו אים. ער האָט אַמאָל געזען אין אַ הומאַריסטישער צייטונג, ווי אַ רעפּאָרטער ליגט אויף דער גאַס איבערעפּאַרן פון אַן אויטאָ, אָפּגעשניטן ביידע פיס, אָבער מיט דער רעכטער האַנט שרייבט ער. דאָס שרייבט ער אַ באַריכט פאַר זיין צייטונג און איז צופרידן: ענדלעך האָט ער געפונען אַ וואַשנע ידיעה! וויפל צייטונגס-מענטשן שטעלן איין זייער לעבן אַלס מלחמה-קאַרעספּאַנדענטן אויף די פּראַנטן. דאָס איז שוין אַזאַ פאַרשאַלטן פּאַלק! מאַרדן, שריפות, קאַטאַסטראַפּעס — דאָס זענען זיין טעגלעך ברויט.

וואָס פאַר אַ שלעכטס האָט אים געטון זיין חבר? — סוף-כל-סוף איז ער דאָך טאַקע שווער קראַנק און קען יעדע רגע אַוועקפאַלן. אויסער דעם האָט דער חבר אַ ווייב, אַ קינד — ער דאַרף נאָך לעבן, לעבן לאַנג און פאַרשטייט זיך, אים

איבערלעבן. ער האט די פולע רעכט אויף דעם, צוואַס-זשע די גאַנצע אויפֿ-
רעגונג?

אויב ער האט וועגן אים געשריבן שוין ווי וועגן אַ טויטן, הייסט עס נאָך
נישט, חלילה, אַז ער וואָרט אויף זיין טויט, אלא, וואָס דען? — ער האט זיך
פריער צוגעגרייט דעם אַרטיקל נאָך אים, ווייל נאָך זיין טויט וועט ער נישט
זיין אין שטאַנד זיך אַוועקצוזעצן און שרייבן מחמת דעם ווייטיק דעם פרישן.
ער האט אפילו געהערט, אַז אין אַ טייל גרויסע צייטונגען איז פאַראַן כסדר
צוגעגרייט מאַטעריאַל פאַר יעדן אַנגעזעענעם אַלטן פּאָליטיקער, צי שרייבער.
דאָס פאַרלאַנגט די צייטונג און דער שרייבער איז נישט מער ווי איר קנעכט.
צוריקגעשמועסט, איז דווקא אינטערעסאַנט צו זען, וואָס מ'וועט וועגן דיר
שרייבן נאָך דיין טויט. אַ סך מענטשן וואַלטן אַוועקגעגעבן מ'יודע-וואָס, כדי
דאָס זיך צו דערוויסן! דאָס סתם זיך צו דערוויסן אין נאָך נישט אַזאַ סאַטיספאַק-
ציע, נאָר טאַקע לייענען, אַז מ'שאַצט דיך ווי געהעריק אַפּ און מ'לויבט דיך,
ווי דאָס טוט דער חבר בנוגע אים.

ער האט זיך אַ ביסל באַרויקט. אַוועקגעלייגט דאָס נאַטיצבוך און זיך גע-
נומען צוגרייטן די וועטשערע. ער האט אַנגעשניטן עטלעכע רייפּטלעך ברויט, זיי
באַשמירט מיט פוטער, דערנאָך האט ער אַנגעגאַסן דעם טשאַיניק מיט וואַסער
און אים אַוועקגעשטעלט אויפן עלעקטרישן קיכל, כדי אויפצוהידן טיי.

אַפּגעטון, האט ער ווידער אויפגעמישט די זייטלעך מיט דעם חברס אַרטיקל
וועגן אים. ס'איז פאַרט משונהדיק, אומהיימלעך צו לייענען וועגן זיך ווי וועגן אַ
טויטן. דאָס האַרץ קלאַפט אים צו שטאַרק. נישט רעגלמעסיק. ווען האט ער
געהאַט די לעצטע אַטאַקע? — צוריק מיט פינף חדשים. פינף חדשים זענען שוין
פון דעמאָלט אַוועק — דאָס איז גוט. אָבער איצט פילט ער זיך פאַרט נישט גוט.
ס'איז מסתמא בלויז געקומען פון לייענען דעם אַרטיקל. האט ער דאָך אָבער
די זאך שוין אויפגעקלערט, אויסגעטייטשט, פאַרענטפערט. פאַרוואָס-זשע האט
ער זיך פונדעסטוועגן נאָך אַלץ נישט באַרויקט?

ער איז אויפגעשטאַנען, צוגעאַנגען צום שאַפקעלע און אַרויסגענומען די
רפואות. זאָלן זיי שטיין אויפן טיש גרייטע. דאַכט זיך אַז אים איז שוין בעסער
געוואָרן. ניין, ס'איז אים נאָך אַלץ נישט גוט. וואָס זאָל ער טון? — אפשר אַנ-
קלאַפן אין דער טיר פון שכן און אים רופן? און טאַמער איז אים גאַרנישט,
סתם אַ נערוון-קאַפּריז, צו וואָס באַמיען אַ פרעמדן מענטשן און שטערן זיין רו?
— ער וועט זיך צולייגן אַ ביסל אויפן בעט און ס'וועט פאַריבערגיין. דאָס העלפט
אויך נישט. דאָס העלפט אויך נישט. ווי קען דאָס העלפן, ווען —

ווען אויפן טיש פאַר אים ליגט דאָס דאָזיקע נאַטיצבוך. דער הויפט-גורם פון
זיין אומרו נעמט זיך דאָך פון אים. ער דאַרף עס צערייסן! צערייסט ער עס,
איז ווי ער וואַלט צעריסן דעם שוואַרצן גזר-דין אויף זיך! ניין. דער חבר האט

דארט א סך פארצייכענונגען, א סך הוישטאף, וואס קען אים נוצן פאר זיינע ווייטערדיקע אַרבעטן. דער חבר וועט האבן גרויס עגמת-נפש, ווען ער וועט עס נישט געפינען. ער וועט מוזן אנהייבן אלץ פון דאס ני. דאס וועט אים קאסטן אַזויפיל כח און צייט.

ווי האט ער זיך דערוועגט און צוגענומען דאס נאַטיצבוך? ! ווי אַזוי האט ער געקענט טון אַזא זאך? — דער חבר מוז עס צוריק באַקומען. ס'איז אפשר נאך נישט צו שפעט. ער וועט גיין צו אים אַהיים און עס צוריקלייגן אויפן אַרט ווו ער האט עס גענומען, אַז יענער זאל גאַרנישט באַמערקן. מסתם איז ער נאך נישט געקומען פון דער אַרבעט. דאָס נאַטיצבוך וועט ער אים טאַקע צוריקקערן, אָבער די עטלעכע בלעטלעך אויף וועלכע ער שרייבט וועגן אים ווי וועגן אַ טויטן — זיי וועט ער אַרויסרייסן. ער האט זיך האַסטיק אויפגעהויבן, כדי דורכ-צופירן זיך פלאַן — און איז אַ פאַל-געטון אויף צוריק.

דאָס וואסער אין טשאַניק, וואָס איז געשטאַנען אויפן עלעקטרישן קיכל, האָט געזאַטן און געזאַטן, געהויבן דאָס דעקל און האָט געשריגן פאַרצווייפלט צום מענטשן: ראַטעוועט מיך! איך אַטעם מיט די לעצטע טראַפנס פאַרע! נאָר דער מענטש איז געלעגן אויפן דיל ביים בעט אַ בלייכער, אַ פאַרגליווערטער-אַליין אָן אַטעם.

די באגעגעניש

פארבער איז ערשט צוריק מיט עטלעכע חדשים געקומען מיט זיין ווייב און קינד קיין ארגענטינע. ער איז גלייך אריינגעפאלן אין די גרויסע היצן. דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן, אז ער האָט אַ גאַנץ יאָר זומער. ענדע זומער איז ער אַרויסגעפאַרן פון אייראָפּע און אָנהייב זומער איז ער אָנגעקומען אַהער. דער אַרגענטינער זומער, ווי ער וואָלט געווען נישט בלויז אַ פאַרלענגערונג פון אייראָפּעיִשן, נאָר אויך זיין שטייגערונג. די היץ קומט דערצו נישט אליין, זי ווערט באַגלייט פון אַ פייכטקייט. ס'דאַכט זיך, אַזאַ הויכער הימל, אַזאַ רחבות אין שטח, און פונדעסטוועגן איז ענג און ס'שטיקט און מ'קען נישט אַפּכאַפּן דעם אַטעם.

פארבער האָט פאַר זיך אַפּגעזוכט נישט ווייט פון בוּענאָס-איירעס אָן אַרט, וואָס איז האַלב-שטעטל און האַלב-דאָרף, כדי דאָרטן צו פאַרברענגען זיין וואָ-קאַציע. געוויינט האָט ער אין אַ האַטעל. דאָרט, אונטן, אין רעסטאָראַן, האָט ער אויך געגעסן מיטיק. פרישטיק און נאַכטמאַל האָט ער זיך אליין צוגעגרייט. דאָ גיט מען יעדעס מאָל פלייש און ער וויל אין אַוונט עסן מילכיקס.

אַזוויי ווי קיין שפייזקראַם איז דאָ נישט געווען, איז ער געווען געצוונגען צו גיין זוכן דאָס מילכיקס ביי די פויערים. ער האָט געפונען אַ שטוב וווּ ער האָט באַקומען אַלץ וואָס אים האָט זיך געוואָלט: פרישע פוטער, ווייסן קעז, זויערמילך און טייל מאָל אויך אייער. די פויערטע פלעגט אים זייער פריינטלעך אויפנעמען. איין מאָל האָט זי אים אַפילו מכבד געווען מיט אַ געשמאַקן איטאַליענישן מאכל.

• ס'האָט אים געוונדערט וואָס ער קומט שוין אַהין עטלעכע מאָל אַריין און טרעפט זי כסדר אליין. זי טראַגט דאָך אַ חתונה-רינגל אויף דער לינקער האַנט. וווּ איז דער מאַן? ער האָט אים איין מאָל ענדלעך געטראַפּן. ווייזט זיך אַרויס, אז ער קען אים שוין פון פריער. כמעט יעדן טאָג זעט ער אים אין רעסטאָראַן, וואָס געפינט זיך אונטן, אין האַטעל, וווּ ער וווינט. יענער האָט ליב די כוסה. ער מאַכט אַפט שיכורערהייט סקאַנדאַלן און שלאַגט זיך מיט די געסט. איין מאָל האָט מען אים אַפילו גענומען אין דער פּאַליציי.

ווי דער פויער האָט אים דערזען, האָט ער געפרעגט דאָס ווייב זיינס:

— דאָס איז דער קונה דיינער?

— יאָ.

איצט האָט ער זיך שוין געווענדט גלייך צו פאַרבערן און אים אַ פרעג-געטון.

— כוּדיאַ? ! (ייד).

אין פויערס קול האָט זיך געפילט חוצפה און חזק. פאַרבער איז געוואָרן

אַ ביסל צעטומלט. ער איז אָבער באלד צו זיך געקומען און געענטפערט רוּק:

— כוּדיאַ.

דער פויער האָט אַ ברום-געטון:

— אומעטום זענען זיי דאָ!

פאַרבער האָט פאַרשטאַנען וואָס ער האָט געזאָגט, ער האָט אָבער בשום-

אופן נישט געפונען די נייטיקע ווערטער אין זיין אָרעם ביסל שפּאַניש, כדי אים

ווי געהעריק אָפּצוענטפערן. איז ער אוועקגעגאַנגען פון דאָרט מיטן באַשלוס מער

קיינמאל נישט אַריבערצוטערען די שוועל פון דער דאָזיקער שטוב. ער וועט

טאַקע דאַרפן גיין אַ סך ווייטער, אָבער ס'וועט לוינען. אַבי דעם פויערס פּרצוף

מער נישט אַנצוקוקן.

דאָס איז אָבער פאַרבערן נישט געלונגען, ווייל דער פויער פלעגט זיכן

דורך די טעג אין דעם רעסטאָראַן און אים אויסצומיידן איז פשוט געווען אומ-

מעגלעך. אַ מאָל האָט זיך אים אַפילו אויסגעדאַכט, אַז דער פויער מאַכט פאַר

זיינע טרינק-חברים עפעס אַ בייסיקע באַמערקונג אויף זיין חשבון, בעת ער איז

פאַרבייגעגאַנגען. אַריבערזיען זיך אין אַ צווייטן האַטעל? אפשר גאָר אין גאַנצן

זיך אומקערן קיין בוענאַס-אירעס?

איין מאָל, ווען פאַרבער האָט זיך אומגעקערט פון אַ שפּאַציר ביים טייך

און איז שוין געשטאַנען האָרט פאַרן האַטעל, האָט ער דערזען דעם פויער אים

קומען אַנטקעגן. ער האָט אים געוואָלט אויסמיידן, פאַרקערעווען אין אַ זייט,

נאָר יענער האָט ווי מיט אַ כיוון אים נאַכגעפּאַלגט. וואָס איז? וויל ער מיט אים

אַנהייבן אַ געשלעג? מילא, ער וועט זיך נישט צוריקזיען.

דער פויער איז שוין געשטאַנען פאַר אים. ער האָט געזאָגט:

— דער באלעבאַס פון רעסטאָראַן האָט מיר דערציילט, אַז איר זענט פון

פּוילן. ס'איז אמת?

פאַרבער האָט נישט בדעה געהאַט אים צו ענטפערן; געפרוּווט ווייטער גיין.

דער פויער האָט אים אָבער אַנגעכאַפט פאַרן אָרעם און איבערגעחזרט די זעלבע

פּראַגע.

אים דערלאַנגען אין די ציין אַריין? — ער איז דאָ אַ פרעמדער. וועט ער

זיך נישט קענען אויסטענהן, וועט נישט קענען אויפקלערן. ענטפערן און אים פטור ווערן.

— יא.

נאָר דעם פויער איז עס נאָך געווען ווייניק.

— פון וואָנען? פון וועלכן אָרט? — האָט ער געוואָלט וויסן.

— פון מזרח-גאַליציע. פון אַ קליין שטעטל ביי דער גרענעץ.

— אפשר פון מילניצע?

דאָ איז שוין פאַרבער געוואָרן מבולבל און ער האָט געשטאַמלט.

— יאָ... פון מיל-ניצע...

דער פויער האָט מאַדנע אַ שמייכל-געטון און געזאַגט שוין אויף אוקראַיניש:

— איד שטאַם פון מילניצער דאָרף. ביסטו דאָך אַ זעמלאַק! — איז ער

אַריבער אויף דו.

פאַרבער האָט זיך איצט טאַקע געהידושט פאַרוואָס ער האָט זיך פרויער

נישט געכאַפט אַז דער פויער זעט נישט אויס ווי אַ שפּאַניער און נישט ווי אַן

איטאַליענער, נאָר ווי אַ גוי פון זיין שטעטל מיט אַ הונט, וואָס בילט און בייסט,

וואָס עסט ווייסן און פעטן חזיר, וואָס האָט אַ צערקווע מיט הילצערנע געצן און

אַז מען גייט דורך איר פאַרביי, דאָרף מען דריי מאָל אויסשפייען און דערביי

זאָגן:

— שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא!

— און ווען האָסטו צום לעצטן מאָל געזען דאָס שטעטל? — האָט דער

פויער געפרעגט.

— אין יאָר 1941.

— און ביי דעמאָלט זענען פאַרגעקומען יעדן דינסטיק ירידים און שלמהקע

האָט פאַרקויפט בראַנפן און יאַנקל האָט געוויגן פאַלש די תבואה פון די פויערים?

פאַרוואָס האָט ער זיך פאַרט געלאָזט אַריינציען אין אַ שמועס מיט דעם

גראַבן נפש? אַן אַ וואָרט אַרויסצורעדן האָט ער זיך אויסגעדרייט און איז אַוועק.

נאָכן אָפגיין אַ הונדערט טריט, בעת ער האָט זיך אומגעקוקט, האָט ער געזען

שטיין דעם פויער אויף דעם זעלבן אָרט, ווי עמעצער וואָלט דאָ דורכגעפאַרן און

אים אַראַפגעזעצט פונעם וואָגן.

אין עטלעכע טעג אַרום האָט ער באַגעגנט אויף דער גאַס דעם פויערס פרוי.

ער האָט זי באַגריסט און געוואָלט גיין ווייטער, נאָר זי האָט אים פאַרהאַלטן.

— פאַרוואָס האָט איר אויפגעהערט קומען צו אונדז? — האָט זי געפרעגט

— איך ווייס, אַז מיין מאַן האָט אייך באַליידיקט. ער האָט נישט ליב קיין יידן,

אַבער פונדעסטוועגן האָט ער מיך געפרעגט אויף אייך, צי איר זענט נישט געווען

ביי אונדז. זענט איר טאַקע פון איין אָרט?

— יאָ, מיר שטאַמען פון דעם זעלבן שטעטל.

— זענען הייסט עס, נישט אלע מענטשן אזעלכע ווי ער... און איך האב געמיינט...

— דארט זענען געווען פארשיידענע מענטשן.

— וועט איר שוין איצט קומען?

— איך ווייס נישט.

די פויערטע האָט נישט גערעדט, נאָר געבעטן כמעט מיט טרערן:

— איך ווייס, אָז ער איז אַ שווערער מענטש. איך שטיי אויך אויס פֿון אים אַ סך צרות. איך מאַטער זיך און איך לייך. איך בין אַ היגע און ער איז פֿון ערגעץ ווייט. איך פֿאַרשטיי נישט זיין שפּראַך, ווייס נישט וואָס אים פעלט. איר זענט דאָך מיט אים פֿון דעם זעלבן לאַנד, פֿון דעם זעלבן שטעטל אפילו און קענט זיין שפּראַך — קומט דעריבער צו אונדז. העלפט מיר. אפשר דורך אייך וועט ער זיך בייטן און זיך באַרויקן...

ער האָט רהמנות באַקומען אויף דער פֿרוי און איר צוגעזאָגט צו קומען. ער איז אָבער נישט געקומען נישט אויפן צווייטן טאָג און נישט אויפן דריטן טאָג. ביז איין מאל האָט ער באַגעגנט דעם פויער ביים רעסטאָראַן. אַפֿנים, אָז ער האָט שוין דאָ אויף אים פֿריער געוואַרט.

— דו וועסט איצט גיין מיט מיר אַהיים — האָט ער געזאָגט פֿאַרבערן — מיין ווייב האָט היינט אַפֿגעקאַכט אַ מיטאָג ווי אין דער אַלטער היים. איך האָב זי אויסגעלערנט. מיר האָבן באַשלאָסן דיך צו פֿאַרבעטן מיט אונדז צוזאַמען צו עסן.

פֿאַרבער איז מיט אים מיטגעגאַנגען. ווי די פויערטע האָט אים דערזען. האָט זי זיך זייער דערפֿרייט. בעת זי האָט דערלאַנגט דעם אוקראַינישן באַרשט. האָט דער פויער געזאָגט:

— זיי דאָ קענען דען מאַכן אַ גוטע זופֿ? — ס'איז פשוט וואַסער. פֿאַרזוך דעם באַרשט!

נאָר ער האָט זיך ערשטע צערעדט, איז אַריין אין התלהבות, ווען דאָס ווייב זיינס האָט דערלאַנגט צום טיש די וואַרעניקעס:

— זע די וואַרעניקעס! קוק זיי אָן! פֿאַרזוך! ווי האָט מיין ווייב געוויסט ווי אַזוי עפעס אַזוינס אַפֿצוקאַכן? פֿון וואַנען זאָל זי טאַקע וויסן? אפילו די יידן ווייסן דאָ נישט ווי אַזוי צו מאַכן וואַרעניקעס. איך האָב אַ מאל געגעסן וואַרעני-קעס אין אַ יידישן רעסטאָראַן, איז ווי אַזוי מיינסטו האָבן זיי אויסגעזען? — צוויי שטיקער טייג צונויפֿגעקלעפט, כמעט אַן קאַרטאָפל. און דאָס ביסעלע קאַר-טאָפל — אַן גריוון און מיט ווייסע, נישט-געפֿרעגלטע ציבעלעס. ווי געפעלן דיר אַזעלכע וואַרעניקעס, אַ?

פֿאַרבער האָט געגעסן די זופֿ, די וואַרעניקעס, נאָר ווען ס'איז געקומען צום פֿלייש, האָט ער עס נישט געקענט נעמען אין מויל אַריין. ער האָט שוין געגעסן

פלייש געקאכט פון פראנצויזן, ענגלענדער, אוזבעקן, נאָר ערשט דאָס דאָזיקע פלייש, האָט ער דערפילט, איז טריפה. דאָס איז נישט סתם געקאכט חזיר-פלייש, נאָר ווי מען וואָלט פאַר זיינע אויגן אָפגעשניטן אַ שטיק פון אַ לעבעדיקן חזיר און אים עס דערלאָנגט צום עסן.

יעדעס מאָל האָט דער פויער אָנגעגאָסן פאַרבערן אַ פריש גלעזל און אַז פאַרבער האָט נישט אַרויסגעוויזן קיין גרויסן חשק צום טרינקען, האָט ער גע- זאָגט:

— דו מעגסט טרינקען, ס'איז אמתער בראָנפן. פאַרנוך, וועסטו זען!
 ער האָט איבערגעקערט דאָס גלעזל אין מויל אַריין, זיך אָפגעווישט די וואַג- סעס און ווייטער גערעדט:

— אַלע טרינקען דאָ כמעט נאָר וויין. ווען עמעצער טרינקט וויין, וואָס ווערט ער? — אַ באַבע. ער הייבט אָן צו זינגען און וויל זיך מיט יעדן קושן. טרינקט ער אָבער בראָנפן — ווערט ער ערשט אויף אַן אמת אַ מאַן. ער וויל אַלץ אַרום צעברעכן, חרוב־מאַכן און מיט יעדן איינעם זיך שלאָגן!
 ער האָט אַלץ אונטערגערוקט פאַרבערן דאָס גלעזל. פאַרבער האָט יעדעס מאָל אַ זופֿ-געטון, אַ לעק, און עס אַוועקגעשטעלט. דער פויער האָט זיך געכאַפּט: — אַ, דו נאַרסט מיך אָפּ? אַ ייד קען פאַרקויפן בראָנפן, אָבער נישט טרינקען!

זי האָט זיך אָנגערופן:

— דו רעדסט שוין ווידער אויף יידן?

— ניין, נישט נאָר אויף יידן — די איטאַליענער האָבן איך אויך נישט ליב. וווּהין זיי זאָלן נישט פאַרוואַרפן ווערן — אַרבעטן זיי זייער פליסיק, און זיי זיבן גען און זיי זענען פריילעך! העי, ייד, נעם זיך נישט צופיל איבער, נישט נאָר דיך האָבן איך פיינט, איך האָבן אויך פיינט אַנדערע!

און ער האָט אַ זעץ-געטון מיט דער פויסט אין טיש, אַז אַלץ אויף אים האָט אָנגעהויבן זיך צו טרייסלען און ציטערן. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז דער טיש אַליין וועט זיך באלד צעפליען אויף שטיקער. פאַרבער האָט מורא באַקומען, אַז אַט וועט דער פויער טאַקע ווייזן, ווי ער האָט פריער געזאָגט, וואָס עמעצער ווערט ווען ער טרינקט בראָנפן. מ'דאַרף זיך אָפּטראָגן אין צייט.

דעם פויערס ווייב האָט באַמערקט, אַז ער גרייט זיך אַוועקצוגיין און אים געבעטן נאָך צו בלייבן. ווייזט אויס, אַז זי האָט נישט געוואָלט זיין אַליין מיטן מאַן. קען זיין, אַז בעת אַזעלכע סצענעס לאָזט ער צו איר אויס דעם כעס. זי האָט מסתמא גערעכנט, אַז בעת זיין אַנוועזנהייט וועט ער זיך אַ ביסל צוימען. ער האָט ווייטער געשריען:

— אַלע מאַכן דאָ געלט: די יידן, די שפּאַניער, די איטאַליענער, נאָר נישט איך! ביי אונדז איז אַ מאָל געווען דאָס סאַמע טייערסטע די ערד. אַ שכן האָט

געהרגעט דעם צווייטן מיט א קאראמעסלע, ווען יענער איז אריין מיט זיין אקער אין דער בשותפותדיקער מעזשע. און דא איז פאראן אזויפיל ערד, נישט-בא-ארבעטע ערד. איך האב אבער פון איר נישט קיין הנאה. איך פיל נישט קיין טעם נישט אין די קארטאפּל, נישט אין דעם קרויט און נישט אין די מייערן. דאס ווייסע ברויט איז קיין ווייס ברויט נישט, אפילו דער חזיר איז דא נישט קיין חזיר — ער האט א יידישן טעם.

ס'איז אריינגעקומען דער קוכער, וואס ארבעט אין רעסטאראן. ער האט געזאגט דער פויערטע, אז דער באלעבאס זיינער האט אים געשיקט אהער נאך הינער.

— וואס פאר א הינער? — האט די פויערטע געפרעגט א פארהידושטע.

דער פויער האט זיך אויף איר אויסגעבייזערט:

— גיב אים דריי הינער — און פרעג נישט מער!

זי איז ארויסגעגאנגען מיטן קוכער אין הויף אריין.

דער פויער האט געווארטשעט:

— זי מיינט, אז דער באלעבאס פון רעסטאראן גיט צו טרינקען אומזיסט.

זיך אָנגעשולדיקט, נישטאָ קיין געלט — נעמט ער די הינער.

זי איז צוריקגעקומען מיט פארוויינטע אויגן:

— באלד האבן מיר שוין נישט מער קיין הינער. דו פארטרינקסט אלץ.

די גאנצע באלעבאטישקייט גייט צו-גרונט. וואס וועט זיין דער סוף? ס'איז מער נישט געבליבן, ווי די איינע קו.

— און זי — דארף איך אויך נישט! איך טרינק נישט קיין מילך!

פונדעסטוועג האט אים די מעשה מיט די הינער א ביסל אויסגעניכטערט.

ס'האט זיך אין אים דערוועקט א שולד-געפיל. ער האט זיך דערפילט אפהענג-טיק. נאך א וויילע האט ער געזאגט צום ווייב:

— איך בין מיד. איך וועל זיך צולייגן א ביסל.

ער איז אוועק אין צווייטן צימער. נישט אויסגעדרייט אפילו דאס פנים

צו פארבערן, ווי ער וואלט זיך בכלל אין צימער נישט געפונען.

פארבער איז אהיים געגאנגען צו זיך אין האטעל אריין און געקלערט, אז

הינער האבן אים געראטעוועט פון א סקאנדאל. א דאנק זיי האט זיך אלץ גע-ענדיקט בשלום. דאס דארף אים אַלערנען איין מאָל פאר אַלע מאָל אין דער דאָ-

זיקער שטוב מער נישט אריינצוקומען.

אבער מאַדנע, ער ווייטט אליין נישט פארוואס ס'האט אים געצויגן צו יענער

שטוב. איז עס אפשר צוליב דער שיינער און יונגער פרוי? — ניין. ער וויל טאקע

זען דעם פויער. ער האט א געפיל, ווי צווישן זיי וואלט עפעס פארגעקומען און זיך נישט פארענדיקט. ווי א מענטש וואלט געהוסט און געהוסט און נישט גע-

קענט ארויסגעבן די ליחות. ער איז טאקע צו אים נישט געגאנגען, אבער ער האט אים באגעגנט אין רעסטאראן.

ס'איז שוין דעמאלט געווען שפעט אין דער נאכט. קיין געסט זענען נישט געזעסן אויסער אים אליין. ער איז געזעסן ביי א טישל, אויפן טישל — א פלעשל מיט א גלעזל, און האט צו זיך אליין עפעס גערעדט אויף א שפראך, וואס איז געווען געמישט פון שפאניש און אוקראיניש. ווי ער האט פארבערן דערזען, האט ער א ווייזגעטון אויף א ליידיק בענקל לעבן זיך.

— זעץ זיך.

פארבער האט זיך אוועקגעזעצט. דער פויער האט צו אים אנגעהויבן רעדן, ווי זיי וואלטן געהאלטן אין מיטן א שמועס, וואס איז נאָרוואַס איבערגערירטן געוואָרן:

— פארוואס איך זיך דאָ כסדר? — ווייל איך האָב נישט קיין היים. ווייל איך האָב א ווייב וואָס הייסט אסתר. א יידישער נאָמען, נישט אַזוי? יאָסי דעם שענקערס ווייב האָט געהייסן אסתר. אַלע שטאַמען דאָ פון יידן. זע די היגע קינדער: שוואַרצע האָר, שוואַרצע אויגן — יידישע קינדער. ס'איז זעלטן דאָ צו טרעפן א קינד מיט בלויע אויגן און פלאַקסענע האָר. איין אמתער קריסט איז דאָ פאָראַן, א פראַוואַסלאַוונער — און דאָס בין איך. און איין מענטש רעדט דאָ אויף א מענטשלעכער שפראַך — אויף אוקראַיניש — און דאָס בין איך. יא, דער צווייטער — ביסטו, א ייד. זאָג אליין, איז עס נישט קיין ווייטיק? — איין מענטש פאַרשטייט דאָ מיין שפראַך און דער איז דווקא א ייד!

ער האָט זיך אָנגעגאַסן א גלעזל, איבערגעקערט עס אין מויל אַריין און ווייטער גערעדט:

— אַז מיין גאַנץ לעבן האָב איך צו טון מיט יידן. נאָך פון די קינדער-יאָרן. מיין שוועסטער איז געווען א דינסט ביי א יידן. דאָרט ביים יידן, וווּ זי האָט געדינט, פלעגט זי רייבן די פאַדלאַגע, וואָשן די קויטיקע וועש, אַרויסטראַגן דאָס טעפל פון די קינדער, נאָר אַז זי פלעגט צו אונדז קומען זונטיק, אָדער אין א חגא. האָט זי זיך געפירט ווי א פריצה. זי האָט געוואַלט, אַז אַלע אין שטוב זאָלן זי באַדינען. איך בין געווען ביז אויף איר, נאָר כאַטש אַזוי האָב איך מיך אַרום איר געדרייט. פאַרוואָס? — ווייל זי פלעגט ברענגען פון יידישן בעל-הבית חלה און איך האָב ליב געהאַט חלה. פשוט אויסגעגאַנגען נאָך א שטיקל חלה! ביז איך האָב באַשלאָסן זיך צו מאַכן זעלבשטענדיק. איך וועל אליין גיין מיר נעמען חלה ביי די יידן. ווי אַזוי? — איך וועל שבת אינדערפרי גיין איינהייצן אין זייערע הרובעס, וועט מען מיר דערפאַר געבן חלה. האָט אַבער קיין שום ייד נישט געוואַלט מיך צולאָזן, ווייל ס'איז שוין געווען איינער אַן אַלטער חרוב־הייצער, מיקאַלע. איך האָב אייך תמיד פיינט געהאַט און תמיד צו אייך געדאַרפט און אייך געזוכט. אַזאָ הינטישע דאָליע!

פארבער איז געזעסן אקעגן אים און אים אויסגעהערט. נישט נאָר איצט, נאָר די גאַנצע צייט, ווען ער האָט באַגעגנט דעם פּויער, האָט ער אים געלאָזט זיך אויסבושעווען און אַליין געשוויגן. ער האָט אָנגענומען מיט דער האַנט אַ פּיסל פּון טישל, ווי מען גיט אַ פּרוי בעת די ווייען אין דער האַנט אַריין עפעס אין וואָס זיך אַנצוהאַלטן, אין וואָס איינצוקלאַמערן זיך, ס'זאָל איר זיין גרינגער אַריבער-צוטראַגן די ווייטיקן — און ער האָט געזאָגט:

— איך האָב דיך פּיינט, אָבער אויך מיך האָט כּסדר געצויגן צו דיר. מיר זענען ביידע נישט געווען אין שטעטל בעת די יידן זענען דאָרט אומגעבראַכט געוואָרן. ס'האָט זיך אָבער געראַטעוועט איין ייד און ער האָט מיר אַלץ דער-צײלט. די דייטשן האָבן צונויפגעטריבן אַלע יידן פּון שטעטל אויפן בית-עולם און דיין טאַטע-מאַמע, דייע ברידער, דייע שוועסטער, דייע קרובים, שכנים און פּריינד האָבן מיט שטעקנס, מיט דרענגלעך און שטיקער אייזן זיי צעשלאָגן, די קעפּ צעשפּאַלטן, די בייכער אויפגעריסן, דערנאָך האָבן זיי זיך געלאָזט איבער די פּוסטע יידישע שטיבער, געראַבעוועט און שפעטער זיך געמאַכט אַ סעודה אויף דריי טעג און דריי נעכט — אויסגעליידיקט די יידישע שענקען און קראַמען — געפרעסן און געטרונקען!

דער פּויער האָט אויסגעהערט פאַרבערן און זיינע אויגן האָבן זיך אים אָנגעצונדן מיט אַ גריין פּייערל. ער האָט געפּיבערט:

— אַזוי!... אַזוי!... זיי האָבן זיך דערוואַרט אַזאָ טאָג! ווי איך בין זיי מקנא! זיי האָבן געהרגעט, גערויבט, פאַרגוואַלדיקט — טרערן און בלוט, געשרייען אין געוואַלדן — און דערנאָך אַזאָ סעודה! און איך בין דעמאַלט דאָרט נישט געווען!

פאַרבער האָט זיך אויפגעשטעלט. זיין פנים, ווי דאָס גאַנצע בלוט וואַלט פּון דאָרט אויסגערונען. ער איז צוגעקומען צום פּויער גאָר נאָענט און אים אַריינגערעדט כּמעט אין פנים אַריין:

— ווי איך האָב דיך דערזען, האָב איך גלייך דערפּילט, אַז דאָס האָסטו געדאַרפט זיין דער, וואָס האָט מיר געדאַרפט דערלאַנגען מיט אַ שטיק אייזן איבערן קאַפּ און מיר צעשפּאַלטן דעם מוח. איך בין אָבער פאַר דער שחיטה אַנטלאָפּן פּון שטעטל און דו ביסט נאָך מיט יאָרן-פּרייער פּון דאָרט אַוועקגעפאַרן. אַזוי אַרום האָבן מיר זיך אויסגעמיטן. דו גייסט אָבער כּסדר אַרום, ווי עפעס וואַלט דיר געפּעלט; ס'פּעלט דיר מיין בלוט. דו האָסט עס נישט באַקומען, פּרוווסטו זיך שטילן דעם דאָרשט מיט בראַנפן. איך בין נאָך דער מלחמה געווען אין עטלעכע לענדער. איצט בין איך געקומען אַהער. פאַר דער צייט האָב איך גענומען אַ פּרוי און האָב שוין מיט איר אַ קינד, וואָס טראַגט דעם נאָמען פּון מיין טאַטן, און אַזוי האָבן געטון אַנדערע, מיינע חברים, וואָס האָבן זיך געראַ-

טעוועט. נאָר דו — דו האָסט אין דער פרעמד פאַרלוירן דאָס פנים פון אַ מענטש! דו ווערסט פאַרברענט פון בראַנפן, דו צעפאַלסט זיך, דו גייסט אונטער! דער פויער האָט מיט געביילטע פויסטן זיך געוואָרפן אויף פאַרבערן און געשריען:

— שווייג, פאַרשווער ייִד! איך וועל דיר די מאַרדע צעהאַקן!

נאָך איידער ער האָט באַוויזן אַראַפּצולאָזן זיין פויסט אויף פאַרבערס קאַפּ, האָט יענער אים געגעבן אַזאַ שטויס אין די ריפּן, אַז ער האָט זיך איבערגע-קערט. דער פויער האָט זיך געפרוווט אויפהייבן, נאָר פאַרבער האָט אים ווידער דערלאָנגט מיט דער פויסט. דער באַלעבאַס פון רעסטאָראַן איז צוגעלאָפּן און קוים מיט מי זיי פּונאַנדערגעריסן.

אויף צו-מאַרגנס איז געווען זונטיק. צו פאַרבערן זענען געקומען צוגאַסט זיין ווייב און קינד. די גאַנצע משפּחה האָט זיך באַלד געלאָזט אין שכנותדיקן וועלדל. פאַרבער האָט זיך געשפּילט מיטן קינד אין באַהעלטעניש. דאָס קינד האָט זיך געשטעלט יעדעס מאָל הינטער אַן אַנדערן בוים און ער האָט עס מכלומרשט געזוכט און געזוכט. האָט ער עס ענדלעך געפונען, איז די פרייד געווען איך-לשער. נאָך דעם ווי דאָס קינד איז מיד געוואָרן, האָט ער עס צוגע-לייגט שלאָפן און זיך לעבן אים אַוועקגעשטעלט, געקוקט אויף זיין פנימל, וואָס פון טאָג צו טאָג ווערט עס אויף זיין אייגענעם פנים ענלעך.

ווי ס'איז געוואָרן אַוונט, איז ער געגאַנגען באַגלייטן ווייב און קינד צו דער באַן. פּלוצים האָט ער געזען דעם פויער קומען אַנטקעגן. צוערשט האָט פאַרבער אַ ציטער געטון, ווי ער וואַלט פאַר זיך דערזען אַ געשפענסט. נאָר באַלד האָט ער אַ נעם געטון דאָס ייִנגעלע אויף די הענט, אויפגעהויבן עס הויך און דורכגעגאַנגען דורכן פויער אַזוי ווי ער וואַלט געטראָגן אַ פּאַן, אַ פּאַן פון נצחון איבער דעם שונא.

אויף דער לוייה

ער איז לאנגע יארן געווען קראנק. אויב עמעצער האָט נישט געוואוסט זיין אַדרעס וווּ ער וווינט, איז ער געגאַנגען אין ייִדישן שפיטאַל אַריין און זיך אויף אים געפרעגט צי ער ליגט נישט דאָרט, און מערסטנטייל, האָט מען אים טאַקע דאָרט געטראָפֿן. דאָס איז געווען דאָס זיכערסטע אָרט וווּ מען האָט אים גע־קענט געפינען. בעת ער איז נישט געלעגן אין שפיטאַל, איז אים געווען זייער שווער צו כאַפֿן. ער איז נישט איינגעזעסן אַפילו אַ שעה אין זיין ענג און טוב־קעלן צימער.

געשטאַרבן איז ער פּלוצים. ווי ער וואָלט זיך געשעמט אַוועקצוגיין פון דער וועלט נאָך איידער ער האָט באַוווּן צו פאַרווירקלעכן זיינע אידעאַלן און געמוזט זיך פון איר אַרויסגנבענען, ווייל נישט ער האָט געפונען אַ טעריטאָריע פאַרן ייִדישן פּאָלק און נישט ער האָט באַפרייט דעם יחיד פון זיין אַ קנעכט ביי דער מלוכה, דעם אמת געזאָגט, האָט ער געוואוסט, אַז דער ציל איז נישט תמיד דער עיקר. דער ציל איז די חתונה — ער האָט געוואָלט בלייבן דער שטענדיקער פרייער פאַרליבטער.

ער האָט זייער געהאַלטן פון גרויסע מענטשן. ער האָט געהאַט אַ ביכעלע אין וועלכן ס'האַבן זיך געפונען די אַדרעסן פון פאַרשיידענע פּערזענלעכקייטן אויף דער גאַנצער וועלט. ער האָט דאָס ביכעלע געהיט ווי אַ הייליקטום. אַ טייל פון די מענטשן, האָט ער אַליין פּערזענלעך געקענט און מיט אַ טייל האָט ער זיך בלוז דורכגעשריבן. אַנדערע האָט ער נישט געקענט פּערזענלעך און אַפילו נישט דורך בריוו, פון דעסטוועגן האָט ער זייערע נעמען און אַדרעסן געהאַט פאַרשריבן אין ביכעלע. אין משך פון דער צייט, זענען אויסגעשטאַרבן אַ סך פון די מענטשן, אָבער ער האָט קיינעם נישט אויסגעשטאַרבן. ער האָט געהאַלטן, אַז די וואָס ער האָט אַריינגעשטעלט אין ביכעלע — זענען נישט שטערבלעך. פאַר זיי איז קיין טויט נישטאַ.

ער איז געווען אַ קליינער, אַ דאַרער, נאָר אַ שטים האָט ער געהאַט פון אַ לייב. ווען ער האָט אָנגעהויבן רעדן, האָט מען זיך געפרעגט: פון וואַנען קומט

דאָס קול? מען האָט געמוזט אַ שמיכל טון. אין לעבן איז ער דווקא געווען אַ שטילער, אַ באַשיידענער. פונקט ווי מען האָט נישט געוויסט פון וואַנען ס'נעמט זיך צו אים אַזאַ שטים. האָט מען אויך נישט פאַרשטאַנען פון וואַנען ס'נעמען זיך צו אים אַזעלכע ווערטער. ער האָט כמעט קיין מאָל נישט געהאַט פאַר זיך מער זיי אַ מנין צוהערער, כאַטש אַזוי האָט ער תמיד גערעדט ווי פאַר טויזנט. גערעדט אַזוי, ווי פון זיין איצטיקער רעדע וואָלט אָפּהענגיק געווען צי די מענטשהייט וועט בלייבן פאַרשקלאַפט פון די מלוכות, אַדער יעדער יחיד וועט ווערן פריי.

אויפן בית-עולם זענען געקומען אַ היפש ביסל מענטשן. ווען ער וואָלט געקענט כאַטש עפענען איין אויג אויף אַ רגע און זען דעם עולם, וואָלט עס אים ממש גערירט. ס'וואָלט זיך אים פאַרוואָלט צו רעדן פאַר זיי. ער האָט עס אָבער נישט באַוווּן צו טון, און אויסער דעם זענען די מענטשן איצט אַהער נישט געקומען כדי אים צו הערן, נאָר כדי אליין צו רעדן.

אַ סך פון די געקומענע האָבן ביי זיך געטראַכט אין דער היים, אַז ס'וועט מסתמא קיינער נישט קומען צו דער לוויה, אַז זיי וועלן זיין פון די איינציקע. דעריבער וועלן זיי זיין חשובער, דעריבער וועלן זיי קענען דערנאָך מאַכן פאַר-וורפן אַנדערע פאַרוואַס זיי זענען נישט געקומען צו דער לוויה פון אַן איינ-זאַמען מענטשן — איז זייער אַנטוישונג געווען זייער אַ גרויסע. ס'איז אָבער שוין געווען שפעט זיך צוריקצוציען.

ס'איז געקומען עמעצער פון דער געזעלשאַפט „אָזע“, ווייל דער פאַרשטאַר-בענער האָט זיך יאָרן דורך איר געהיילט. ס'איז געקומען עמעצער פון „האַיאַס“, ווייל יאָרן-לאַנג האָט ער צוגעשטעלט אַהין פאַרשיידענע בקשות און דאָקומענטן אויף צו עמיגרירן. ער האָט שוין געוואָלט פאַרן קיין קאַנאַדע, קיין אויסטראַליע, דרום-אַפריקע. איין מאָל, ווען ס'האָט שוין געהאַלטן אויף אַן אמת, אַז ער זאָל באַקומען אַ וויזע אין איינעם פון די לענדער, האָט ער זיך מער נישט געוווּן אין ביוראָ. ס'איז אויך ווער געקומען פון „דזשאַינט“, ווו ער פלעגט טייל מאָל באַ-קומען שטיצע.

קודם איז געווען שווער צו געפינען אַ בשותפותדיקע שפראַך פאַר די פאַר-שטייערס פון די דערמאָנטע אינסטיטוציעס. די פאַרשטייערס פון „אָזע“ און „האַ-יאַס“ האָבן צווישן זיך גערעדט רוסיש און דער פאַרשטייער פון „דזשאַינט“ — ענגליש. די מלחמה האָט אָבער נישט לאַנג געדויערט צווישן די רוסיש-אַמערי-קאַנער בלאַקן — זיי זענען באלד אַריבער אויף יידיש. דאָ האָט אָבער געזיגט דער רוסישער בלאַק, ווייל ער האָט גערעדט אַ גוטן ליטווישן יידיש, און דער אַמעריקאַנער — אַ צעבראַכענעם, געמישט מיט אַ סך ענגלישע ווערטער. ס'האָבן זיך אַנגעהויבן די דרשות ביים קבר, ווי ס'פירט זיך ביים רוב לוויות, אַזוי האָט מען אויך דאָ פאַרגעסן, אַז בלויז איין מענטש, דער טויטער,

הערט שוין מער נישט, און מען האָט גערעדט לאַנג און לאַנגווייליק. דער ערש-טער האָט, פאַרשטייט זיך, גענומען אַ וואָרט דעם פאַרשטאַרבענעם אַ נאַענטער חבר און אויך אַ מיטגליד פון דער „גרופע“. דאָס איז געווען אַ מענטש וואָס פלעגט באַזוכן כמעט יעדע פאַרזאַמלונג אין שטאָט און אָפט נעמען אַ וואָרט. ער פלעגט תמיד אָנהייבן אויפן זעלבן אופן: איך רעד דאָ נישט אין נאָמען פון קיין פאַרטיי, נישט אין נאָמען פון אַ געזעלשאַפט, איך וויל דאָ בלויז זאָגן מיין אייגענע באַשיידענע מיינונג א. א. וו.

זיין באַשיידענע מיינונג פלעגט ער אָפט אַרויסזאָגן און ער האָט געהאַט די פולע רעכט דאָס צו טון, ווייל די אַלע רעדנער האָבן דאָך סוף-כל־סוף גערעדט יעדער בלויז אין נאָמען פון זיין פאַרטיי, צי געזעלשאַפט, און ער — אין נאָמען פון אַלע אומפאַרטיישע, וואָס שטעלן מיט זיך פאַר די מערהייט פון דער באַפֿעלקערונג. ער איז, אַזוי-צוזאָגן, די צונג פון אַלע שטומע.

ס'האָט אויך גענומען אַ וואָרט אַן אַלט פריילך, וואָס געהערט אויך צו דער „גרופע“. זי קומט, ווי איר חשובער פאַררעדנער, כמעט צו אַלע פאַרזאַמלונגען; אָבער זי רעדט נישט. זי שרייבט בלויז באַריכטן פאַר דער היגער פרעסע. זי שרייבט יעדעס מאָל אַן אַ באַריכט פון אַ צוויי־דריי הונדערט שורות, ברענגט אים דעם רעדאַקטאָר און זאָגט דערביי:

— איך בין נישט קיין פראַפעסיאָנאַליסטקע. איך טו עס בלויז לשם דער זאַך. איד פאַרלאַנג נישט קיין געלט פאַר מיין אַרבעט.

נעמט דער רעדאַקטאָר דעם מאַנוסקריפט, גיט אים איבער דעם רעפאָרטער, אַז ער זאָל אַ ביסל פאַרריכטן דעם סטיל. אַרבעט אָפּ דער רעפאָרטער אַ שעה צוויי קודם פאַרריכט ער טאַקע, נאָר צום סוף נעמט ער שטרייכן און ווידער שטרייכן, ביז ס'בלייבן איבער אַ פיפּצן-צוואַנציק שורות. דאָס האָט זי אָבער נישט אָפּגעשראַקן און נישט אָפּגעהאַלטן יעדעס מאָל ווידער אַנצושרייבן עט-לעכע הונדערט שורות. זי טוט עס דאָך נישט צוליב געלט. זי טוט עס בלויז לשם דער זאַך. דאָס מאָל, האָט זי באַשלאָסן, וועט זי נישט בלויז שרייבן אַ באַריכט, נאָר זי וועט אויך רעדן, וועט זי האָבן די זכיה, אַז איר נאָמען זאָל זיך געפונען צוויי מאָל: אין באַריכט און אונטער אים.

ס'האָט דערנאָך גענומען אַ וואָרט אַ מענטש, וואָס קיין שום געזעלשאַפט קען זיך אָן אים נישט באַגיין, ווייל מען האַלט אים פאַר אַ גוטן רעדנער. מען האָט אים נאָך קיין מאָל נישט געזען זיצן אין זאָל, נאָר תמיד אין פּרעזידיום. בשעת ער רעדט האָט ער שטענדיק ליב צו דערציילן אַ וויץ, אויב נישט — פילט ער זיך נישט גוט. ווי אַזוי דערציילט מען אָבער אַ וויץ אויף אַ לוויה? — האָט ער זיך דעריבער געמאַטערט, אַז ס'איז אויף אים געווען מער אַ רחמנות ווי אויפן טויטן. ענדלעך האָט ער נישט אויסגעהאַלטן און געזאָגט:

— ער האָט זיין גאַנץ לעבן געזוכט אַ טעריטאָריע — איצט האָט ער שוין ענדלעך געפונען אַ טעריטאָריע, וווּ ער קען זיין רוזק און זיכער.
 געהאַט האָט ער בדעה דערמיט צו פאַרענדיקן, נאָר אזוי ווי ער האָט באַ-
 מערקט, אַז דער עולם האָט נישט ווי געהעריק רעאַגירט — האָט ער געצויגן
 ווייטער. קוים מיט שווערער מי האָט ער געענדיקט זיין רעדע. בעת ער האָט
 זיך געפונען צווישן עולם, האָט אים עמעצער געזאָגט:

— מיט דער טעריטאָריע קען ער אויך נישט זיכער זיין. אין עטלעכע יאָר
 אַרום קען מען אים הייסן מאַכן פּלאַץ פאַר אַן אַנדערן.
 ס'וואַלט געווען נישט ריכטיק צו זאָגן, אַז דער עולם איז געווען בלוין פאַר-
 נומען מיט דעם אויסהערן. ער האָט אַליין אויך צוביסלעך גערעדט. געגעבן
 פירושים צו די רעדעס און טאַקע אויך גערעדט וועגן בעל-שמחה אַליין — דעם
 בר-מינן. אַלע האָבן מסכים געווען, אַז ער איז געווען אַ שלעכטער בעל-מלאכה
 און אַ גרויסער שליממזל. אמת, אַז ער האָט געקענט רעדן, אָבער מען האָט קיין
 מאָל נישט געוואָסט וואָס ער וויל. די דאָזיקע שטילע רייד פון עולם זענען זיך
 פאַמעלעך צעוואַקסן אין אַ היפּשן גערויש, אזוי, אַז דעם שפּעטערדיקן רעדנער
 האָט מען שוין כמעט נישט געהערט.

נאָר מיטאַמאָל איז דער עולם שטיל געוואָרן. ס'האַבן זיך ביים קבר באַוווּן
 עטלעכע יונגע מענטשן און פון זיי האָט זיך אַרויסגערוקט פאַרויס איינע אַ מיידל.
 זי האָט געקענט זאָלן זיין אַ יאָר עטלעכע און צוואַנציק. אַ שיינע, אַ שלאַנקע,
 מיט אַ פנים און מיט אַרעמס אָפּגעברענטע פון דער זון און אין אַ ליכטיק קלייד.
 וואָס האָט זיך לגמרי נישט צוגעפאַסט צו דער לוויה. זי האָט גלייך גענומען רעדן
 אויף פּראַנצויזיש:

— אין נאָמען פון אַ גרופּע פּראַנצויזישע חברים, וויל איך דאָ געזעגענען
 אונדזער ליבן חבר. מיר האָבן מקנא געווען דאָס ייִדישע פּאַלק וואָס האָט אַרויס-
 געגעבן אזאַ מענטש! ער איז געווען אַן אמתער אידעאָליסט, אַ מענטשנפּריינט,
 אַ ליבהאַבער פון דער פּרייהייט! ער האָט נישט אין זיין געהאַט אַליין צו לעבן,
 נישט געהאַט קיין זושפּחה — זיך מקריב געווען פאַר דער אידייע! מיר, די יוגנט,
 וועלן אים שטענדיק זען פאַר אונדזערע אויגן און אים נעמען פאַר אַ מוסטער!
 דער עולם איז געוואָרן באַגייסטערט. זי איז טאַקע אַן אמתע פּראַנצויזקע.
 דער פאַרשטאַרבענער איז טאַקע געווען אַ מענטש, וואָס אַזעלכן איז היינט שווער
 צו טרעפּן. יעדער איינער האָט זיך גענומען פילן שטאַלץ און איז געווען צופרידן,
 וואָס ער האָט אים געקענט און וואָס ער איז געקומען צו זיין לוויה. דער, וואָס
 האָט ליב געהאַט תּמיד צו דערציילן וויצן, האָט אויך איצט געגרייט זיך אַ וויץ צו
 מאַכן, נאָר דער עולם איז אים געווען גרייט דורס צו זיין און ער איז גלייך פאַר-
 שטומט געוואָרן.

מען האָט זיך אָנגעהויבן צו צעגיין פון בית-עולם. דער, וואָס האָט ליב

געהאט צו רעדן אויף יעדער פארזאמלונג אין נאמען פון די נאמענלאזע, אין געגאנגען צוזאמען מיט דעם פרייליך, וואס האט געשריבן כסדר די באריכטן פאר דער צייטונג. ער האט זי פארבעטן אין א קאפע צו טרינקען א שווארצע קאווע. זיי זענען געזעסן אין קאפע. כמעט די גאנצע צייט האט זי גערעדט און ער האט אויסגעהערט. זי האט פשוט נישט געקענט פארגעסן אין דעם פראנצויזישן מיידל.

— איר האט געהערט רייד? נישט קיין ווערטער, נאר פערל: „ער האט נישט אין זין געהאט אליין צו לעבן. נישט געהאט קיין משפחה — זיך מקריב געווען פאר דער אידייע!“ און דערנאך צום סוף: „מיר, די יוגנט, וועלן אים שטענדיק זען פאר אונדזערע אויגן און אים נעמען פאר א מוסטער!“ אזא לוויה באטייט א גרויסער נצחון פאר אונדזער „גרופע“!

שפעטער האבן זיי זיך געלאזט צו דער נאענטער מעטרא־סטאציע. ביים אריינגאנג, אין מיטן די טרעפ, איז געשטאנען א פארל, ענג ארומגענומען, די ליפן צוגעקלעפט, און זיך געקושט.

דאס אלטע פרייליך האט געזאגט מיט פארדראס:

— זעט־נאר, זיי קענען נישט אוועקגיין א ביסל אין דער זייט, נאר דווקא דא, אינמיטן די טרעפ, ווו מענטשן דארפן דורכגיין, האט עס זיי אנגעלאפט און זיי מוזן זיך סמאטשקען!

פלוצים האט „זי“ זיך אפגעקלעפט פון „אים“, אויסגעדרייט דעם קאפ און דאס פרייליך איז געווארן אין גאנצן מבולבל:

דאס איז געווען דאס פראנצויזישע מיידל, וואס האט ערשט געהאלטן איר פלאמיקע רעדע ביים קבר פון פארשטארבענעם חבר.

מײן פעטערס זנתנה תוקף

דער פעטער יאנקל איז געווען זייער ענלעך צו זיין שוועסטער — מיין מאמען. די זעלבע טרויעריק-ווייכע אויגן, די זעלבע געבויגענע יידישע נאז, די זעלבע מאגערע געשטאלט. טייל מאל האָט זיך מיר געדאַכט, אַז ווען דער פעטער נעמט־אַראָפּ די באַרד — האָב איך נאָך אַ מאַמע...

אַבער נישט בלויז צוליב זיין אויסזען האָט ער מיך דערמאָנט אין דער מאַך־מען. ער פלעגט ווי די מאַמע, אויך רעדן „בראַיט“. נישט פלייש, נאָר פלאַיש, נישט גיין, נאָר גאין. פון מיינע יינגסטע יאָרן אָן האָב איך אַזוי געהערט רעדן מיין מאַמען, האָט זיך מיר גענומען יאָכטן, אַז דאָס רעדן אַזוי ווייך צעצויגן, איז אַ ווייבערישע זאַך. ווען איך וואָלט, למשל, ערגעץ געוואָלט גיין און דער טאַטע וואָלט געזאָגט „נאַיך“, וואָלט איך אַים, דאַכט זיך נישט געפאַלגט און דווקא יאָ געגאַנגען. „נייך“ איז קורץ און קלינגט באַפעלעריש.

דער פעטער יאנקל פלעגט זיך באַווייזן יעדעס מאל ביי אונדז אין שטוב אַ שטילער און אַ שעמעוודיקער. שטענדיק האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער איז גראַד נישט געקומען צו דער ריכטיקער צייט. ער פלעגט זיך נעמען צו די חומשים, אויסגלייכן די פאַרקנייטשטע בלעטלעך און פאַרקלעפן די צעריסענע. ער פלעגט זיך אויך נעמען שפּילן מיט אַ קינד, אָדער געטון עפעס אַנדערש, כדי נישט צו שטערן דעם טאַטן אָדער דער מאַמען ביי זייער אַרבעט. איך האָב מיר בשום אופן נישט געקאַנט פאַרשטעלן ווי אַזוי אַזאַ ייד קען זיין אַ טאַטע און אַ קינד זאָל פאַר אים מורא האָבן...

ער האָט געוויינט אין שכנותדיקן שטעטל קרויווטש. אין אַ יריד־טאַג פלעגט ער זיך אָפּט באַווייזן, מסתמא צוליב דעם, ווייל מ'קען קריגן אַ פּורל בחצי חינום, מיט אַ זאַק אויף די פלייצעס. אין זאַק פלעגט ער אַ מאל ברענגען עפל און טייל־מאל פלייש. פון וואָנען ער האָט גענומען די עפל צי דאָס פלייש — ווייס איך נישט. ער האָט נישט געהאַט קיין סאַד און איז נישט געווען קיין קצב. באלד ווי ער איז געקומען, האָט די מאַמע אָנגעהויבן לויפן צו די שכנטעס, כדי זיי צו פאַרקויפן די עפל אָדער דאָס פלייש. בעת די יידענע גייט אין דער פּרי

צום קצב קויפן פלייש, שטייט זי מיט דרך ארץ אין דער יאטקע. איידער זי האט זיך באוויזן ארומצוקוקן אדער עפעס צו זאגן, האט שוין דער קצב אפגעהאקט דאס פלייש און עס איינגעוויקלט אין פאפיר. אויב זי באמערקט נאך דעם קומען אהיים און נאכן עפענען דאס פאפיר — א היפשן בייך, צי א מאגער ריפל, איז אויך פארפאלן. בעת אבער די מאמע גייט צו איר מיטן פלייש — הייבט זי עס אן צו באטאפן און באשמעקן. צו מאגער, צופיל ביינער, נישט פריש! זי וויל טאקע אויך געבן א ביליקערן פרייז און נעמען אויף בארג.

דאס פארקויפן די עפל קומט אויך נישט אן לייכטער. די יידענע קוועטשט די עפל, צי זיי זענען ווייך אדער הארט. זענען זיי זיס — ווילט זיך איר זויערע; זענען זיי זויערע — ווילט זיך איר ווייניקע. מען דארף אויך זייער אכטונג געבן, אז די עפל זאלן נישט זיין ווערעמדיקע, א שיין פנימל זאגט נאך גארנישט. דאס שענסטע עפעלע — עסט אויף דער ווארים.

די מאמע האט אים געזאגט:

— אויב דו דארפט א מאל עטלעכע זלאטעס — מילא, וועל איך דיר געבן. דו מוסט זיך נישט שלעפן מיטן פלייש, צי מיט די עפל...

נאך ער האט בשום אופן נישט געוואלט נעמען סתם אזוי קיין געלט. ער האט זיך עס געוואלט פארדינען.

ס'איז אוועק א לענגערע צייט און דער פעטער האט זיך נישט געוויזן. די מאמע איז געווארן אומרויך: וואס איז געשען מיט דעם ברודער? פארוואס קומט ער נישט מער? — ער איז דאך נישט אין צווישן געווארן אן עושר, אין איינעם א ירוד האט זי באקומען פון אים א בריוול, אז ער ליגט קראנק. ער איז איין מאל זיך געגאנגען טובל זיין אין דער מקווה און אויפן וועג צוריק אהיים האט ער זיך פארקילט.

די מאמע האט גענומען א פורל און איז צו אים געפארן. זי איז צוריק גע-קומען א פארווייטיקטע און א צעבראכענע. דער ברודער קען נישט אויפשטיין פון בעט. די קראנקייט קען זיך ציען מי יודע ווי לאנג און ווער ווייסט מיט וואס זי קאן זיך ענדיקן. אפילו ווען ער איז געווען געזונט, איז אים געווען שווער מיט דער פרנסה. דערצו איצט, אין אזא מצב, זי האט באשלאסן אריבערצורברענגען דעם ברודער מיט זיין ווייב און מיידל צו זיך אין שטעטל. דא, פון דער נאענט, קען הען גיכער עפעס פאר זיי טון.

איך פלעג אפט קומען צום פעטער. די מאמע פלעגט מיך שיקן צו אים א מאל מיט א טארבע מעל און א מאל מיט עטלעכע קילא צוקער. די שטוב האט זיך געפונען אין דער הינטערגאס. זי איז געווען א קליינע און א טונקעלע.

אוי, ווי זיין פנים האט זיך געביטן! ס'האט פארלוירן די ווייכקייט און ס'איז געווארן ביינערדיק. די האר פון דער בארד האבן געשטארצט שטייפע, שפוזלדיקע, ווי דאס לעבן אין זיי וואלט אויסגעטריקנט.

איך פלעג אפט הערן דעם פעטער זאגן „ונתנה תוקף“ און דערביי פלעגט ער שטארק קרעכצן, וויינען און אפילו שרייען. איך האב מיך דערמאנט אין רב אמנונען, וואס איז געלעגן א פארפייניקטער און האט געזאגט די דאזיקע תפילה. דער פעטער פלעגט די תפילה איבערחזרן אן אן אויפהער.

נאָר אייז מאַל, בעת איך בין געקומען צום פעטער און נישט געטראָפֿן אין שטוב נישט די מומע און נישט איר מיידל, האָט דער פעטער דווקא נישט געזאָגט „ונתנה תוקף“. ער איז געלעגן אין בעט און סתם געקרעכצט און געוויינט.

איך האָב אים געפרעגט:

— ס'טוט איך וויי, פעטער?

האָט ער געענטפערט:

— יא, מיין קינד, נאָר אפשר איז אזוי בעסער; איך וועל מיינס איבערקומען

אויף דער וועלט און קומען אהין א געלייטערטער.

איך האָב אים ווידער געפרעגט:

— און פאָרוואָס, פעטער, זאָגט איר כסדר „ונתנה תוקף“?

דער פעטער האָט זיך אַרומגעקוקט, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט פאַרזיכערן,

אַז קיינער־ אויסער מיר געפינט זיך נישט אין דער שטוב און מיר געענטפערט:

— ס'טוט מיר וויי, קינד־לעבן, איך האָב גרויסע ווייטיקן, פשוט נישט אַרייַ

בערצוטראָגן! כדי די מומע זאל דערפון נישט וויסן, זאָג איך כסדר „ונתנה תוקף“.

ביי „ונתנה תוקף“ מעג מען דאָך וויינען און קרעכצן.

— אוי, ווען די מאַמע ווייסט דערפון! — האָב איך אויסגעשריגן.

— ש... ש... ש...! די מאַמע דיינע טאָר אויך דערפון נישט וויסן. און אפשר

האָב איך עס דיר נישט געדאַרפט דערציילן, געמיינט, אַ קינד... זיך אַרויסגע־

כאַפט, דאָס מוז בלייבן אַ סוד. דו הערסט?

— יא, פעטער.

— טאָ שווער מיר!

— זאל איך נישט דערלעבן אַוועקצוגיין פון דעם אָרט, אויב איך וועל דער־

ציילן! זאל איך אייננעמען אַ מיתה־משונה —

— גענוג! גענוג! וואָס זענען דאָס פאַר אַ שבועות, רחמנא לצלן??

איך בין אַוועקגעגאַנגען פון דעם פעטער און פון דער דאָזיקער רגע האָב

איך זיך דערפילט ווי אַ דערוואַקסענער, ניין, נאָך חשובער. איך ווייס עפעס אַזוינס,

וואָס אַפילו פאַר די דערוואַקסענע איז עס פאַרהוילן. איך טראָג אין מיר אַ סוד.

איך האָב מיר אַפילו נישט געקענט ווי געהעריק אויסטייטשן זיין באַטייט, נאָר

דווקא דעריבער איז ער פאַר מיר געוואָרן נאָך מער שפאַנענדיק. איך האָב שוין

געלייענט אַזוי פיל ביכער מיט סודות פון קייסערלעכע הויפן, נאָר אַט־דער סוד

איז שטאַרקער פון יענע אַלע, ווייל בלוין איך אַליין ווייס אים.

אין עטלעכע חדשים אַרום איז דער פעטער געשטאַרבן. נאָך דעם ווי מען

לעצטע שריפטן

האָט אים אַראָפּגעהאַזט אין קבר אַרײַן און אים פאַרשיט מיט ערד, בין איך גע-
בליבן דער איינאַיקער מענטש אויף דער וועלט, וואָס האָט געוואָסט דעם סוד.
אַ קליין יינגעלע מיט אַ גרויסן סוד.

איך בין געוואָקסן און מיט מיר — דער סוד. איך האָב געוואָנדערט פון
לאַנד צו לאַנד, און מיט מיר — דער סוד. איך האָב אים אויך מיטגענומען ביז
אהער.

נאָר דאָ בין איך מיד געוואָרן. איך בין דאָך נישט אַזוי שטאַרק ווי מײן
פעטער. ער האָט געקענט זיינע לײדן איבערגיסן און באַהאַלטן אין אַ תּפּילה.
איך האָב נישט אַזאַ תּפּילה און מוז האָבן מענטשן, מיט וועלכע צו טײלן
דעם ווייטיק. דעריבער, זײט מוחל, וואָס איך האָב אײך געמאַכט פאַר שותפים
צום סוד.

מענדל קצב לייענט די מנירה

מען זאגט, אָז יעדער שניידער גייט אַרום נאַקעט און יעדער שוסטער — באַרוועס. איך האָב אָבער קיין מאָל נישט געהערט, מען זאָל זאָגן, אָז יעדער קצב גייט אַרום הונגעריק. ווי ס'זאָל נישט זיין, פאַלט אים צו אַ שטיקל פלייש. אויב אַזוי איז ער שוין המעט אַ גביר.

אַז אַ מענטש האָט טאַקע אָפּט צו עסן אַ שטיקל פלייש, דערוועקן זיך אין אים כלערליי תאוות און גלוסטענישן. האָט דעריבער געוואָלט איין קצב אין מיין שטעטל זיין אַ מאַכער אין קהל, אַ צווייטער ווידער האָט געשיקט זיין טאַכטער אין דער גרויסער שטאָט זי זאָל דאָרט שטודירן. זי איז דאָרט געזעסן עטלעכע יאָר, אויסשטודירט האָט זי גאַרנישט, אָבער זי איז צוריק געקומען גאָר אַן אַנ-דערע: זי האָט שוין נישט מער געהייסן חיה, נאָר קלאַרע, נישט גערעדט מער יידיש, נאָר דייטש און נישט געמאַכט אַ טריט פון שטוב אָן אַ בוך אין דער האַנט. די וויבער פון שטעטל האָבן געהאַלטן, אָז זי וועט נעמען אַ דאַקטער, אָדער זי וועט פאַרבלייבן אַ מויד ביזן גרויען צאַפּ אַריין.

דעם דריטן קצב פון מיין שטעטל, מענדל, האָב איך אַמבעסטן געקענט, ווייל ער איז געווען אונדזערער אַ שכן. מילא, אַ קצב פון כשר פלייש האָב איך נאָך ווי ס'איז פאַרטראָגן, נאָר דער האָט געהאַט אַ יאַטקע פון טריפה פלייש. ס'האַט זיך מיר געדאַכט, אָז דאָס פלייש פון זיין יאַטקע איז נישט פון געשאַכ-טענע בהמות און שעפּסן, נאָר פון פּגרים, פון נבלות. ווען דער ריח פון דאָרט איז געקומען צו מיין נאָז, איז מיר געוואָרן איבלדיק. אויסער דעם איז געווען נאָך אַ צרה: אין דעם געסעלע פלעגט שטענדיק זיין אַן אַנגעלויף פון מחנות הינט, פאַר וועלכע איך פלעג זייער מורא האָבן. זיי פלעגן דאָרט וואַרטן אויף אַ בייך, צי אויף אַ געלעגנהייט אַ כאָפּ צו טון אַ שטיקל פלייש אומבאַמערקט. ביי די יאַטקעס מיט כשר פלייש פלעג איך גאָר קיין מאָל נישט זען אַזויפיל הינט. מענדל קצב האָט נישט געוואָלט אָפּשטיין פון די אַנדערע קצבים. ער האָט זיך אויך געהאַלטן ווי נישט סתם עפעס אַ בעל-מלאכה. ער האָט זיינע צוויי ינגלעך געשיקט אין דער העברעישער שול וווּ איך האָב געלערנט. זיי האָבן זיך

נישט געוואלט לערנען, אבער דערפאר האבן זיי געקענט בארייסן אלע סדערע. שלאגן שקצים, און אלע הינט פון ארום זייער טאטןס יאטקע זענען געווען זיי אונטערטעניק, צוליב אט די מעלות האב איך זיי ליב געהאט און זיך מיט זיי געזכרט.

מענדל האט געוויסט, אז זיינע קינדער האבן פארשטאפטע קעפ און איך לערן זיך גוט. דערפאר האט ער יעדעס מאל, ווען איך בין געקומען צו זיינע יוגלעך צוגאסט, מיר געוואלט אונטערשטעלן א פיסל און טאקע גלייכצייטיק ווייזן פאר די קינדער, אז זייער טאטע איז א למדן. איין מאל, למשל, טוט ער מיר א פרעג: — זאג נאר, דו תכשיט, מען האלט דאך, אז דו האסט א גוטן קאפ, ווי גרויס איז געווען נחם תיבה?

איך האב געענטפערט גענוי:

— דריי הונדערט איילן די לענג, פופציק די ברייט און דרייסיק די הויך.
— יא, דו ווייסט — זאגט מענדל און שטעלט מיר גלייך די צווייטע פראגע — און וואסערע זאכן האט יהודה איבערגעלאזט תמרן פאר א משכון?
איך ענטפער אים ווידער באלד:

— דעם זיגלרינג, די קייט און דעם שטעקן.

מענדל פארלירט זיך שוין א ביסל, אבער ער שטייט אלץ נישט אפ. ער פרעגט מיך נאך א דריטע פראגע, וואס ער האט מסתם פריער געהאט צוגעגרייט: — און ווי איז געווען די מאס פון די יריעות פון משכון?
ער האט מיך געפאקט. איך קען זיך נישט דערמאנען.
— אהא, איר זעט... — האט מענדל געזאגט מיט טרוימף צו זיינע בנים — ער מיינט דאך, אז ער ווייסט שוין אלץ!

אויסער דעם, האט מענדל געהאט איין טאג אין יאר, ווען ער האט זיך געפילט גאר חשוב. ער האט אמאל געקויפט ביי א סופר א מגילה און ער פלעגט זי פארלייענען ביי זיך אין שטוב פאר די ווייבער יעדן פורים, ווי ס'איז נאר צו געפאלן די נאכט, פלעגן זיינע צוויי בנים ארומלויפן פון שטוב צו שטוב און שלעפן די ווייבער זיי זאלן גיין הערן זייער פאטער לייענען די מגילה.
דער טאטע מיינער, וועלכער פלעגט, ווי א סך אנדערע יידן, קוקן מיט ביטול אויף מענדלס מגילה לייענען, האט פון דעסטוועגן געזאגט דער מאמען: — גיי, גיי צו מענדלעך, ער איז א שכן, מען דארף אים צוליב טון. ער ווארט דערויף א גאנץ יאר.

דער פאטער מיט די עלטערע ברידער גרייטן זיך שוין צו גיין הערן לייענען די מגילה אין דער גרויסער שול, נאר איך, וואס בין נאך א קליינער, דארף גיין מיט דער מאמען צו מענדלעך, אויף מיין שליםמזל האבן מיינע פיר ברידער באר-וויזן צו קומען אויף דער וועלט פאר מיר. דאס איז אן אומגליק. מיר נייט מען קיין מאל נישט אויף א ניי מלבוש ביי א שניידער. מיר נייט בלויז איבער די מאמע

די מלבושים פון די עלטערע ברידער. אפילו העמדער טראג איך תמיד צו גרויסע. זייערע ארבל שטעקן מיר שטעקן ארויס פון די ארבעל פון רעקל. וויפל מאָל איך זאָל זיי נישט פרווון אריינרוקן — קריכן זיי ווידער ארויס.

דער טאטע מיט די ברידער גייען אוועק אין שול אריין. מיר ווערט זייער טרויעריק אויפן האַרצן. איך האָב חשק אויך אהין צו גיין. דאָרט זענען דאָ אַ סך מענטשן, דאָרט ברענען אַ סך לאַמפן, דאָרט אַזו פריילעך. איך לערן דאָך שוין חומש מיט רש"י, פאַרוואָס דאָרף איך גיין הערן די מגילה צוזאַמען מיט די ווייבער? איך פאַררוק זיך אין אַ ווינקל פון דער שטוב און הייב אָן צו וויינען. די מאַמע וואָס האַלט ביים אַנטון זיך אַ יום־טובדיק קלייד, טוט דערשראָקן אַ פּרעג:

— וואָס איז געשען? פאַרוואָס וויינסטו?

— איך וויל אויך גיין אין שול אריין.

— און צוליב דעם וויינסטו? אַזאַ גרויסער בחור זאָל זיך נישט שעמען!

נאָר איך שעם זיך נישט. איך וויין ווייטער.

די מאַמע ווערט שוין ביז:

— היינט איז פורים, נישט תשעה באב! דו הערסט? — גענוג געקלאָגט!

זי ווישט מיר אָפּ די טרערן פון פנים און פירט מיך כמעט מיט כוח צו מענדל דעם קצב. ביי מענדלען אין שטוב זענען שוין פאַרוואַמלט אַ צענדליק וויי-בער. ס'פעלן אָבער נאָך עטלעכע. מענדל גייט אַרויף און אַראָפּ איבער דער שטוב און טרייסלט מיט זיין ציגענער באָרד אן אויפגערעגטער:

— גיי האָב צו טון מיט ווייבער! ווי לאַנג איז דער שיעור צו וואַרטן?

זיינע צוויי בנים לאָזן זיך ווידער אַרויס, כדי צו רופן די פאַרשפעטיקטע. דער פאַטער באַפעלט זיי:

— איר זאָלט נישט קומען מיט תירוצים. איר הערט! איר מוזט זיי ברענג-

גען!

סוף-כל-סוף קומען אַלע ווייבער, אויף וועלכע מען וואַרט, און מענדל הייבט אָן מאַכן הכנות צו לייענען די מגילה. די ווייבער הערן אויף צו רעדן, גיט נאָר וועלכע אַ שעפטשע — לעכערט זי דורך מענדלס שטרענגער בליק. יא, אַלע קוקן מיט גרויס דרך־אָרץ אויף אים און מער פון אַלע — זיין ווייב, שרה, דאָס איז גאָר נישט מער איר מענדל פון אַ גאַנץ יאָר, אַפילו נישט דער פון פסח צום סדר, דעמאָלט איז ער מלך בלויז איבער איר. איצט איז ער מלך איבער אַלע ווייבער.

מענדל לייענט די מגילה. אַט מאַכט אחשוּרוש די סעודה. אַט פירט מען ושתין צום טויט. אַט זוכט מען שוין פאַר אחשוּרושן אַ נייע מלכה און ס'באווייזן זיך מרדכי און אסתר. דאָס איז בלויז דער אָנהייב, דאָס סאַמע רעכטע־געדעכטע קומט ערשט. יא, ער האָט פאַר זיך אַ וואַזנע קעלבל. ער זייטלט עס, ער צעהאַקט עס

אויף חלקים, ער נעמט אַרויס די לונגען, די לעבער, די מילך — קיין עין־הרע, ס'איז דאָ ביי וואָס זיך צו פאַרען.

די ווייבער האָבן הנאה פון הערן ליענען די מגילה, אָבער די הנאה איז נישט קיין גאַנצע. עפעס ווערט דאָרט דערציילט און דערציילט אַזוי פיל און ס'איז נישטאָ ביי וואָס צו טון אַ וויין, ערשט ווען אחשוורוש גיט אַרויס דעם פינצטערן גור: להשמיד, להרוג ולאבד כל היהודים, — כאַפּן זיי זיך דערין אָן ווי אין אַן אבן־טוב. איינע גיט אַ כליפּע, אַ צווייטע — אַ קרעכץ, אַ דריטע — שנייצט זיך די נאָז.

קודם שטיי איך לעבן דער מאַמען און הער זיך צו צום ליענען פון דער מגילה. נאָר באַלד ווערט מיר נמאס סתם אַזוי צו שטיין. איך זוך מיר עמעצן, מיט וועמען אַ וואָרט צו רעדן, איך האָב געפונען. דאָס איז בערל, יאָסל דעם באַ־לעגאַלעס. מיר הייבן אָן צווישן זיך צו רעדן, נאָר באַלד הערט זיך: ש... ש... ש... מיר מוזן אויפהערן. בערל גיט זיך אָבער נישט אין גאַנצן אונטער. ער הייבט אָן צו מיר צו רעדן מיט תנועות און העוויות. ער לייגט צו די האַנט צו דער גאַמבע. באַוועגט מיט די פינגער און ווייזט אויף מענדלען. דאָס דאַרף הייסן, אָז מענדל האָט אַ בערדל ווי אַ ציג.

איך קען מיד נישט מער איינהאַלטן און פלאַץ אַרויס מיט אַ געלעכטער. ס'ווערט אַ בהלה. מענדל מוז איבעררייסן דאָס ליענען, איך שווייג. בערל מאַכט זיך אויך תמעוואַטע. נאָר אָט שפּרינגט אַרויס וועלוול, מענדלס עלטערער בחור, און ווייזט אויף מיר און אויף בערלען:

— זיי! זיי רעדן און מאַכן קונצן די גאַנצע צייט!

ווער האָט זיך געקענט ריכטן, אָז ער וועט אונדז מסרן? וועלוול איז טאַקע אַ שגץ, דער טאַטע שלאָגט אים אָפּט מיטן רימען; אָבער ווען ס'קומט צו עפעס — נעמט ער זיך אָן דעם טאַטנס קריוודע.

מיין מאַמע טוט מיד אַ שלעפּ צו זיך מיט כעס. דאָס זעלבע טוט בערלס מאַמע מיט איר תכשיט. איך שטיי שוין שטיל. טו נישט קיין ריר מיט אַן אבר, אפילו נישט מיט אַ מוסקל פונעם פנים. נאָר באַלד ווערט מיר דער ענין ווידער נמאס. מיר גלוסט זיך פון דאַנען צו אַנטלויפן אין שול אַריין. דערפאַר ווייל די מאַמע הערט זיך צו מיט גרויס כוונה צום מגילה ליענען וואַלט מיר געלונגען פון אונטער איר שמירה זיך אַרויסצוגנבענען. אין דרויסן איז אָבער איצט פינצ־טער און אַ זאָויערוכע. איך האָב מורא זיך אַזוי איינער אַליין צו לאָזן אין וועג אַריין.

פלוצים גיט זיך אָן עפּן די טיר און אין שטוב רייסט זיך אַריין גאסטיע. סענדער דעם קרעמערס דינסט.

— פאניע מענדל, פאניע מענדל! — שרייט זי — ניעשטשאַסציע! *)
 מענדל רייסט איבער דאָס ליענען די מגילה, נאָר ער רעדט נישט אַרויס אַ
 וואָרט. צו דער דינסט פאַלט צו מענדלס ווייב און פרעגט אַ דערשראָקענע:
 — וואָס איז? וואָס איז געשען? !
 ווייזט זיך אַרויס, אַז דער שטאַרקער ווינט האָט אויסגעריסן עטלעכע ברעט-
 לעך פון מענדלס יאַטקע און אַהין האָבן זיך אַריינגעכאַפט הינט. די הינט שלעפן
 פון דאָרט שטיקער פלייש און פרעסן זיי.
 — זיי זענען אַ מחנה... פון דער גאַנצער שטאַט זיך צונויפגעלאָפן!... זיי
 זענען הונגעריק!... וואָיען ווי די וועלף...
 די דינסט צלמט זיך אַזש פאַר פחד.
 — מענדל, וואָס שטייסטו און גלאַצסט ווי אַ גולם! — שרייט צו אים דאָס
 ווייב זיינס — לויף, ראַטעווען, וואָס ס'וועט זיך לאָזן.
 נאָר מענדל רירט זיך נישט פון אָרט.
 — איי... נו... מפסיק — זאָגט ער צו איר מיט אַ פאַרווורף.
 דאָס ווייב נעמט שרייען:
 — געוואָלד, מענטשן, ער איז משוגע געוואָרן!
 מענדלס פנים איז בלייך, אַבער ער רירט זיך ווידער נישט פון אָרט.
 — לא, אשה, לא — זאָגט ער איינגעקשנט.
 דעמאָלט ווענדט זיך מענדלס ווייב צו אירע בנים:
 — וועלוול, אייזיק! — שרייט זי צו זיי — קומט מיט מיר פאַרטרייבן די הינט!
 וועלוול מיט אייזיקן האָבן שוין לאַנג געוואַרט אויף אַזא זאָך. איינער האָט
 אַ כאַפ געטון אַ שטעקן, דער צווייטער — אַ בעזים, די מוטער — אַ קאָטשערע,
 און זיי האָבן זיך געלאָזט לויפן.
 די ווייבער זענען געשטאַנען צעטומלטע, נישט געווסט וואָס צו טון מיט זיך.
 נאָר מענדל האָט פלוצים אַנגעהויבן ווייטער ליענען די מגילה. קודם מיט אַ
 ציטערדיקער שטים, וואָס ווייטער האָט זיך זיין קול געשטאַרקט און אַנגענומען
 דעם נוסח. ער האָט נאָר געלייענט פאַמעלעכער ווי פּרזער, גלייך ווי ער וואָלט
 דערמיט געוואָלט זיך אַליין באַהערשן.
 צומאַרגנס האָבן די פורים-שפילערס גלייך אויפגעכאַפט די מעשה. זיי פלעגן
 זיך באַמיען יעדן פורים אריינצוברענגען אין דעם אַלטן שפיל אַ ניי ליד וועגן
 אַן אַרטיק געשעעניש און ס'האָט זיי טאַקע דאָס יאָר אויסגעפעלט עפעס רעכטס.
 דער ניגון איז דאָך געווען אַ גרייטער. האָט מען שנעל פאַרפאַסט די ווערטער.

*) אַן אומגליק.

לעצטע שריפטן

אין ליד איז דערציילט געוואָרן, אַז מענדל דעם קצב האָט געטראָפֿן אַ גרויסער בראַך: די הינט האָבן אויפגעגעסן דאָס פלייש פון זיין יאָטקע. אָבער זיי האָבן געהאַט רעכט, ווייל טריפה פלייש דאַרף מען געבן פאַר די הינט. האָט ער זיי נישט געגעבן, זענען זיי געקומען און האָבן אליין עס זיך גענומען.

די טבע פון פורים-שפילערס, פון לצים, איז צו זען אין יעדער זאך נאָר דאָס, פון וואָס מען קען אָפּהווקן, וואָס קען אַרויסרופן געלעכטער. דערפאַר איז וועגן דעם, וואָס בשעת די הינט זענען אַריין אין מענדלס יאָטקע איז ער נישט געלאָפֿן זיי פאַרטרייבן, נאָר גרייט געווען מקריב צו זיין דאָס פלייש, אַבי נישט איבערצורייסן דאָס ליענען די מגילה — וועגן דעם איז אין ליד נישט דערמאַנט געוואָרן.

דער וועקזייגער

1.

א מענטש ליגט אין בעט און שלאפט. פלוצים צעקלינגט זיך דער וועקזייגער אויפן קאמאד. פון בעט הייבט זיך אויף זיין צעשויערטער קאפ. א בליק אויפן זייגער — דער מענטש שפרינגט אראפ פון בעט. כאפט דעם זייגער אין די הענט אריין. וויפל? וויפל? דער וועקזייגער קלאפט ווי דאס הארץ פון א פרוי, וואס האט פארראטן. ער ווייזט אויף זיבן. ער שטייט א וויילע און שטארט אויפן זייגער. דערנאך שטעלט ער אים צוריק אוועק און לייגט זיך ווידער אין בעט אריין.

דער וועקזייגער איז קאליע געווארן, האט אים אויפגעוועקט שפעטער מיט א שעה. מען וועט אים שוין נישט אריינלאזן אין פאבריק. ער האט פארשפעטיקט. זיבן האט ער שוין געדארפט שטיין פארן טויער. ער וועט אפשר נאך פרווון... לויפן... זאגן, אז — ניין. אומזיסט. שפעט.

וועט ער אזוי ליגן א גאנצן טאג אין בעט? — ער טוט זיך אן, פאמעלעך, פויל. ציט ארויף די הויזן, באקוקט זיי; ווי אויסגעריבן זיי זענען — און גלאנצן. ער שלעפט אפיר פון אונטערן בעט די שיד; די זוילן אויסגעגאנגען. ער בייגט זיך אן, כדי די שיד צו פארשנורעווען און הייבט נישט אויף אזוי גיך דעם אראפגעלאזטן קאפ. ער שטארט אויף דעם דיל.

אנגעטון. און וואס ווייטער? ער גייט ארויף און אראפ איבערן צימער. פיר טריט גייט ער און מוז זיך שוין צוריק אומקערן. דאס צימער איז קליין און שטיקט. די וואנט רעכטס פירט צום אפטריט, זי איז דורכגענעצט. די רערן זענען, ווייזט אויס, דארט קאליע. וויפל נייע זאכן האט ער עס מיטאמאל דערוען! שטענדיק האט ער זיך שנעל אנגעטאן און נישט געהאט קיין צייט דאס אלץ צו באמערקן.

ער גייט צו צום פענצטער. עפנט עס און קוקט ארויס. היינט איז דינסטיק. דינסטיק האלב אכט אין דער פרי. ער האט קיין מאל נישט געזען די שטוב דינסטיק האלב אכט אין דער פרי. ער איז פריי בלויז זונטיק. זינט פופצן יאר, זייענדיק

כמעט נאך א קינד, איז ער שוין געזעסן ביים וועבשטול. ווי אזוי זענען אויס דינסטיק האלב אכט אין דער פרי זיינע מלבושים? אפגעטרעאגן. זיין דירה? — ענג, נאסע ווענט. און דער דרויסן, די גאס? ער האט זיי נאך נישט געזען. ער וועט אראפגיין.

2.

שטענדיק גייט ער מיט די, וואָס דארפן אָנהייבן אַרבעטן זיבן אַ זייגער. זיבן אַ זייגער — ווער גייט דעמאָלט צו דער אַרבעט? דאָס גייען אין פאַבריקן מענטשן בלייכע, נישט אַפּראַזירטע, נישט אויסגע- שלאָפענע. יעדן טאָג אין דער פרי באַגעגנט ער זיי. זיי באַגריסן זיך נישט און לויפן ווייטער. ער קען זיי שוין לאַנגע יאָרן און וואָס אַ טאָג זענען זיי אויס בלייכער, מידער און געבויגענער.

אים האָט זיך געדאַכט, אַז נאָר אַזעלכע זענען פאַראַן אויף דער וועלט נאָר איצט ווען עס גייט צו אַכט. ווער גייט עס אַכט אַ זייגער אין דער פרי צו דער אַרבעט?

עפעס אַנדערע מענטשן. מענטשן אין געשעפטן. זיי לויפן נישט צו דער אַרבעט — זיי גייען. אין די הענט איז דער צווייטער פרישטיק איינגעפאַקט אין אַ צייטונג. און ווער נאָך? קינדער אין שולן. פריילעכע, לאַכנדיקע מחנות קינד דער. זיי גייען זיך איצט לערנען שרייבן און ליינען. גייען זיך דערוויסן וועגן פאַרשיידענע ווונדערלעכע זאַכן. וועגן ווייטע לענדער. וועגן לעבן פון פיל פאַר- ביקע שמעטערלינגען און די שמעקנדיקע בלומען. ער האָט קיין מאָל, קיין מאָל נישט באַזוכט אַזאַ שול. ביי אַכט יאָר האָט ער שוין אין גאָס אַרומגעטרעאָגן צייטונגען צום פאַרקויפן.

דער זייגער פון ראַטהויז קלינגט ניין. ווער גייט ניין אַ זייגער צו דער אַר- בעט? — מענטשן פון ביוראָס. זיי לויפן נישט, זיי גייען נישט — זיי שפּאַצירן צו דער אַרבעט. די שיד גלאַנצן. דער קראַוואַט איז זאַרגפעליק אויסגעבונדן. באַגעגענען באַקאַנטע און באַגריסן זיך העפלעך. גייען פאַרביי אַ קיאַסק, נעמען זיך אַ פרימאַרגן-צייטונג אין לעדערנעם פאַרטפעל אַריין און פילן זיך אַן די טאַבאַק-פּושקעס מיט פאַפּיראַסן.

און איבער גאָס, איבער פלעצער יאָגן אויטאָס דורך דער גאַנצער צייט. דאָס פאַרן באַלעבאַטיים. זיי לויפן נישט, זיי גייען נישט. זיי שפּאַצירן נישט — זיי פאַרן צו זייער אַרבעט.

איצט שטייען שוין אַלע אויף זייערע ערטער. ס'דרייען זיך רעדער, ס'יאָגן טראַנסמיסיעס, ס'קאַכן זיך קעסלען, עלעקטרישע ענערגיע און מענטשלעכער שווייס ווייזן ווונדער. בייער ווערן פאַרוואַנדלט אין שאַפעס, בעטן און טישן.

קאלטער שטאָל — אין ריזיקע מאַשינען און דיניקע נאָדלען. פלאַנצן — אין שטאָפן און אין קליידער. אין די געשעפטן שטייען די אַנגעשטעלטע פאַר די טישן, פאַרקויפן, באַדינען געסט, דינגען זיך, רעדן איין. בוכהאַלטערס רעכענען, סומירן. ביכער ווערן פול מיט ציפערן, שופלאַדן און קאַסעס — מיט געלט. טייסטערס — מיט וועקסלען. און ווי ווונדערלעך, מאַדנע: אַלץ מעסט און וועגט זיך, דרייט און באַוועגט זיך, שפינט און פאַרבינדט זיך און אַלץ ווערט פאַרוואַנדלט אין געלט. אין גאַלד.

3.

די לעצטע הייזער פון דער שטאָט, דער הימל ביים האַריוואַנט גיסט אַראָפּ זיין בלוי אין גרינס פון די פעלדער. אַלץ וואַקסט דאָ, גרינט און בליט, וואָס פאַר אַ שפּע! אַווערקעס און טאַמאַטן, רעטעך און בוריקעס, קאַרטאָפּל און ציבעלעס, באַר, וואָס ער איז געווען. אים האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז זיי וואַקסן אַרויס פון די פאַליצעס אין שפייז-געוועלב...

און ווייטער — אַ סאַסנע-וואַלד. ער גייט צו צו אַ סאַסנע און באַרירט זי. זי איז נישט קיין חלום. חלום איז בלויז געווען זיין בענקשאַפט צו איר. טויזנטער, הונדערטער טויזנטער שטייען זיי דאָ. אַזוי פיל מענטשן אינאיינעם — רעדן, קריגן זיך, שוויצן. זיי — וואַקסן שוויגנדיקע, שמעקנדיקע, פלעכטן צוזאַמען די וואַרצ-לען אונטער דער ערד און די צווייגן אין דער לופטן.

אַ לאַנדשאַפט האָט ער ביי זיך אין שטוב. זי הענגט אויף דער וואַנט. אַן אַלט, אַפגעבליאַקעוועט בילד, פון פליגן באַפלעקט, פון שטויב באַזעצט — די לאַנדשאַפט, די ווונדערלעכע.

אין דער פאַנטאַזיע האָט ער אפשר געזען אַזעלכע פעלדער און וועלדער. ער האָט אַבער געקלערט, אַז זיי זענען ווייט, ערגעץ מיילן-ווייט פון דאַנען און זע: אַזוי נאָענט פון זיין שטוב.

אין אַ זונטיק-טאַג, פאַרוואָס איז אים קיין מאָל נישט איינגעפאַלן זיך אַרויס-לאָזן אַהער? ער האָט נישט געהאַט קיין כוח. ער האָט זיך געוואַלט אויסרוען אין דעם פרייען טאַג. נאָר ניין, נישט בלויז צוליב דעם. אים האָט זיך שטענדיק געדאַכט, אַז ער טאָר זיך נישט אַרויסלאָזן הינטער דער שטאָט, ערגעץ-ווייט, ווייל ער קען נאָך... ער וועט נאָך... פאַרשפּעטיקן צוריקצוקומען צו דער אַרבעט אין פאַבריק... און אויב ער וועט אפילו איין טאַג בלויז פאַרפעלן, קען נאָך געשען עפעס מוראדיקס, ענלעכס צו אַ לאַקאַמאַטיוו, וואָס גייט אַרויס פון די שינעס. ער האָט אַזויפיל יאָרן געאַרבעט ביי דעם וועבשטול, געזען פעדים דרייען זיך און לויפן. יעדער איינער פאַרגלייכט זיך מיט זיינעם:

דאָס לעבן איז צו אַזאָ וועבשטול ענלעך. ס'לויפן פעדים. בלאַע פעדים

פון בענקשאפט. גראַע פעדים פון דער נויט, שוואַרצע פעדים פון טרויער. גוט
איז צו שטיין ביי דער זייט און זיך צוקוקן צום גאַנצן שפּיל. ווער אָבער, ווער איז
אַליין נישט פאַרוויקלט אין אַט דעם געוועב?
ער האָט זיך פון אים אָפּגעריסן אויף אַ טאַג. וועט ער זיך מאַרגן אין אים
ווידער אָנקניפן?

4

ס'איז נאַכט. ער גייט צוריק צו דער שטאָט, אין שטאָט ברענען שוין שטערן
און לאַמטערן. ער צינדט זיי נאָך אָן מיט ווערטער:
וועקזייגער, אַ וועקזייגער!
האַסט מיך פאַרשלאָפן אַ שעה אויפן געלעגער און מיך אויפגעוועקט אויפן
גאַנצן לעבן.
ווער בין איך געווען פריער, וואָס האָב איך געוויסט און פון וואָס געקלערט?
דאָס לעבן איז פאַר מיר אַן אָפּקומעניש געווען, אַ לאַסט.
געמיינט, אַז ס'איז מיינס אָן אבר, וואָס איך קען קיין מאָל נישט פאַר-
בייטן, נאָר מוז עס טראָגן ביז צום קבר.
און איך האָב דערזען: ס'איז רייך און מעכטיק. ס'קען זיין ווונדערלעך-שיין,
נאָר פריי זיין, פריי — און אַנשטרענג איז נייטיק און קאַמף איז קדאי.
מאַרגן וועל איך נישט דורכיאָגן ווי אַ פרעמדער דורך אַלע, וואָס גייען ווי
איך צו דער אַרבעט. מאַרגן וועל איך יעדן באַגריסן, מיט יעדן זיך פרווון באַ-
קענען.
איך וועל זיי דערציילן, ווי איך בין דורך דער דאָזיקער שטאָט געגאַנגען,
טאַג-טעגלעך געזען די זעלבע זאַכן, און ערשט איצט, נאָך לאַנגע יאָרן, אין אים
צופעליקן טאַג — אַנגעהויבן פאַרשטיין דעם זין פון אַלע זאַכן.
וועקזייגער, אַ וועקזייגער!
דו האָסט מיך אויפגעוועקט שפּעט, אָבער נישט צו שפּעט.

פ א ר מ ע ט

1.

פערציק יאָר האָבן זייערע איבערגעשניטענע העלדזער פאַרוואַרפן אויפן האַקן פון עבר, און יעקב־מאיר דער שוחט האָט נישט זוכה געווען צו האָבן אַ קינד.

ביז אין איינעם אַ פרימאַרגן האָט ער, יעקב־מאיר, צום ווייב זיינעם, העניע־בריינדל, אַזוי געזאָגט:

— העניע־בריינדל, אַט־אַט און מיר זענען זקנים.

האַט העניע־בריינדל אַרויסגענומען אַ שפּיזל פונעם זאַק און איבערגעחזרט מיט אַ קרעכץ:

— אַט־אַט און מיר זענען זקנים, יעקב־מאיר לעבן.

— און קיין קינדער האָבן מיר נישט — גיט צו יעקב־מאיר.

— נישט זוכה געווען דערצו — ווישט העניע־בריינדל די אויגן מיטן פאַרטעך.

נעמט יעקב־מאיר די באַרד אין דער האַנט אַריין און זאָגט:

— העניע־בריינדל לעבן, לאַמיר לאַזן שרייבן אַ ספר־תורה.

— איך וועל מיך שוין טאַקע נעמען אויסשטיקן אַ פרוכת — איז מוסיף העניע־בריינדל דערפרייט, ווי זי וואַלט שוין לאַנג דערצו זיך געגרייט.

זאָגט נאָך יעקב־מאיר:

— מיר וועלן אליין קויפן אַ קעלבל און עס אויסהאַדעווען. לאַמיר כאַטש אַ טייל־האַבן אין דעם פאַרמעט פון דער ספר־תורה. אויב אויף דעם קעלבלס הויט ווערט אויפגעשריבן גאַטס וואַרט, דאַרף עס נישט געשפּייזט ווערן מיט פשוטע מאכלים.

— מיר וועלן קויפן אַ קעלבל — ענטפערט העניע־בריינדל — איך וועל עס האַדעווען אַזוי ווי אַ קינד.

2.

העניע-בריינדל לייענט דאס טייטש-חומש. די ברילן אויף אירע אויסגע-
ווינטע אויגן.

זי לייענט און ווייסט נישט פארוואס, ווייסט זי נישט, העניע-בריינדל; אמאל
פלעגט זי ווילנען, פארגיסן באַכן טרערן, בעת זי האָט געלייענט אין טייטש-חומש,
ווי אזוי די מלאכים האָבן צוגעזאָגט שרהן, אַז זי וועט, אם ירצה השם, איבער
אַ יאָר האַלדון אַ קינד. היינט, דער אייבערשטער זאָל זי נישט שטראַפֿן פֿאַר די
זינדיקע מחשבות, וואָרעם וואָס איז זי דען מער, מישטיינס-געזאָגט, העניע-בריינדל,
מער ווי אַ שוואַכע אשה? היינט פֿאַרבלאָנדזשעט דווקא צו אירע אויערן דאָס
מרוקען פון דעם קעלבל אין שטעלעכל:

— מהו-מהו. הו-מא, מא-מע...

און די דאָזיקע קולות רופן זי, בעטן צו איר, פארוואָרפֿן זיך אַרום איר
האַלדו, ווי לאַשטשענדיקע הענטלעך פון אַ קינד.

נעמט זי, העניע-בריינדל, נאָך דער הבדלה, נעמט צוזאַמען די שטיקלעך
איבערגעבליבענע חלה און צעדרויבלט זיי אין דער וואָסער-געמישטער מילך אַריין,
און זי נעמט, העניע-בריינדל, דאָס ריינדל, נעמט עס און טראָגט עס דעם קעלבל
אין שטעלעכל אַריין.

טרינקט דאָס קעלבל. פילט העניע-בריינדל, ווי אין איר ברוסט צעגייט זיך
אַ וואַרעמקייט, רירט זיך עפעס, ווי אין חודש אדר אַן אייז-דעק איבער אַ טייך.
דאַכט זיך איר, אַז זי האַלט אַ קינד אויף איר שויס און ס'זייגט די ברוסט
אירע, די געעפנטע.

3.

העניע-בריינדל איז יענעם שבת-צו-נאַכטס אין בעט געלעגן.

נאָך מיט עטלעכע טעג צוריק, ווען יעקב-מאיר האָט איר מודיע געווען, אַז
ער גרייט זיך צו שעכטן דאָס קעלבל, האָט זי זיך אָנגעהויבן שוואַך צו פילן.
איצט, איז זי געלעגן פֿאַרבונדן דעם קאַפּ מיט אַ טיכל אין וואָסער איינגענעצט
און געקערעכצט אזוי ווי דער אַלטער זייגער אויף דער וואַנט.

יעקב-מאיר איז דעמאָלט אין שעכטהויז געשטאַנען.

דאָס קעלבל איז געבונדן אויף דער ערד געלעגן, געקוקט אַרויף צום באַלקן
און אים געזען מיט בליקן קעלבערנע, ווי מיט איידלשטיינער אויסגעפלאַסטערט,
בליקן פון קעלבלעך, וועלכע האָבן זיך צום הימל געריסן, נאָר זענען העכער ווי
ביז צו דער סטעליע נישט דערגאַנגען.

האָט יעקב־מאיר פרום אַרויפגעלאָצט די אויגן און זיין בליק האָט זיך ווי אַ חלף אַ שאַרפער דורכגעשניטן דורך דעם באַלקן און אַרויף אין הימל: אַ שטערן מיט אַ דורכגעלעכערטער ברוסט האָט איבער דעם הימל אַ שנירל בלוט צע־שפּריצט און איז גוססדיק צו דער ערד אַראַפּגעזונקען.
האָט יעקב־מאיר הויך און צעצויגן געמאַכט די ברכה און געוואַרט, אַז דאָס קעלבל זאָל זאָגן „אַמן“, נאָר דאָס קעלבל האָט עקשנותדיק געשוויגן.
— נו־אַ... אַמן... — האָט יעקב־מאיר געזאָגט צום קעלבל.
האָט דאָס קעלבל געענטפּערט יעקב־מאירן אַזוי.
— איך וועל „אַמן“ אויף דער אייגענער שחיטה נישט זאָגן!

4

דער סופּר ר' אברהמעלע איז געזעסן און געשריבן די ספּר־תורה פאַר יעקב־מאיר דעם שוחט און זיין ווייב העניע־בריינדל. ווען ער איז צוגעקומען צו די ווערטער לאַ תּרצה, האָט ער איינטונקנדיק די גענדזענע פעדער אין דער טינט, פון דעם טינטער אַ דערטרונקענע פליג אַרויסגעצויגן.

5

איז אַ ווונדער, וואָס דער עולם איז אַזוי גרויס, — היינטיקן שבת אין דער שטאָטישער קלויז?
יעקב־מאיר דער שוחט, וואָס האָט אַליין אויפּגעהאַדעוועט דאָס קעלבל, אַליין עס געשאַכטן, וועט אויך אַליין זיין דער ערשטער בעל־קורא פון דער ספּר־תורה זיינער.
איז אַ ווונדער, וואָס עס לויפן אַזעלכע צערודערטע און פאַררעשטע אַרום די שמשים, וואָס העניע־בריינדל ווערט פון קנאה־בליקן באַהאַגלט פון די וויי־בער אין דער עזרת נשים?
זעט נאָר, זעט: אַט שטייט שוין יעקב־מאיר און לייענט פון זיין אייגענער ספּר־תורה.
ער לייענט. די עשרת הדברות לייענט ער איצט.
— אַנכי ד' אלהיך — — —
און ער וויל שוין אויסציקלען מיטן טראַפּ דעם לאַ תּרצה, נאָר ער קען נישט, ער קען נישט, יעקב־מאיר. ער זעט פון צווישן די שורות אַרויסקוקן אַזעלכע היימישע, באַקאַנטע, בלוט־פאַרלאַפּענע אויגן.

ישראל אשענדארף

הייבט יעקב-מאיר אן זיך צו קארטשען און בייגן.
הייבט אן יעקב-מאירן צו שווינדלען פאר די אויגן.
נאר ער לייענט ווייטער, יעקב-מאיר. ער לייענט שוין פון אויסנווייניק. נאר
דעם לא תרצה, דאכט זיך אים, האט נישט ער, נישט ער ארויסגעשטויסן, נייערט
דאס קעלב.ל.
און ער זינקט אנדער, יעקב-מאיר דער שוחט. זינקט אנדער אויף דער
ערד איינגעוויקלט אין זיין טלית.

איינאקטערס

דאס נעווייז פון קינד

(אונט. א צימער. ביים טיש זיצט א מאן פון א יאָר זעקס־זיבן און דרייסיק. ס'דערהערט זיך א קלינגען פון טיר־גלעקל. ער גייט עפענען און קומט באַלד צוריק מיט נאָך א מענטש).

מאן: איר דאַרפט צו מיר?

ער: אַנטשולדיקט, איך האָב דאָ באַקומען צוגעטיילט אין דער וווינונג אַ צימער.

מאן: יא, פאַראַן דאָ אַ פריי צימער. פון דער טיר לינקס.

ער: און אויסער דעם צימער איז נאָך פאַראַן? —

מאן: וואָס מיינט איר?

ער: עפעס, וואָס מיר האָבן בשותפות —

מאן: זיכער, זיכער. דאָס איז דאָך איין גרויסע וווינונג. די קיך, דאָס באַד־

צימער געהערן אויך איך, און ווייטער — איבעריקנס, וואָס מיר האָבן צוזאַמען ווייסט בעסער מיין פרוי. זי קומט באַלד. זעצט איך, ביטע.

ער: אַ דאַנק, איך האָב ווייניק צייט. איך דאַרף נאָך אַהער אַריבערנעמען מיינע זאַכן.

מאן: וווּ האָט איר דען אייערע זאַכן?

ער: אין האַטעל. איך וווּין דאַרט עטלעכע טעג.

מאן: אַוודאי איז בעסער אין אַ פּריוואַטער וווינונג. אין האַטעל פילט זיך

דער מענטש שטענדיק ווי אויף דערווייל.

ער: וויסן, אַז דאָס לעבן איז בלוין אויף דערווייל, איז אַפּט אויך פאַר מיר

אַ טרייסט. זיך צוגעווינען צום געדאַנק, אַז אַזוי איז עס שוין און אַזוי מוז עס בלייבן — איז צו טרויעריק.

מאן: איר זענט אַליין?

ער: ווי דער רוב — אַליין.

מאן : איר זענט געקומען פון ראטנפארבאנד?

ער : יא, און איר?

מאן : איך בין געווען אין געטא, אין א לאגער. מיר זענען צוויי באזונדערע

פעלקער, הא?

ער : אזוי דאכט זיך. וויפל מאל מיר איז אויסגעקומען צו רעדן מיט

מענטשן, וואס זענען געווען אין געטא, צי אין לאגער, האלטן זיי, אז מיר —

זייענדיק אין ראטנפארבאנד — וועלן זיי קיינמאל נישט ווי געהעריק פארשטיין.

מיינט איר אויך אזוי?

מאן : איר האלט זיך פאר אנגעגריפן? אונדז, די איבערגעבליבענע, דאכט

זיך גאר, אז פארקערט. אונדז, למשל, דאכט זיך, אז איר קוקט אויף אונדז מיט

חשד.

ער : פארוואס מיינט איר אזוי?

מאן : נו, דערפאר וואס מיר זענען געבליבן לעבן. פארוואס גראד מיר?

ער : פון דעסטוועגן קלערן נישט אלע אזוי. און די, וואס באציען זיך צו

איך מיט חשד — אפשר נעמט זיך עס פון פארדרוס, וואס צווישן די פארבליבענע

געפינט זיך נישט קיין אייגענער? יא, ווען מיר האבן ביים סוף פון דער מלחמה

געהערט, אז אזא קליינע צאל יידן זענען געבליבן לעבן, האבן מיינע באקאנטע

געזאגט: אפשר צופעליק געפינען זיך צווישן די איבערגעבליבענע אונדזערע

נאענטסטע? איך אבער האב זיך נישט געמאכט קיין אילויעס.

מאן : דאס איז נישט גוט פאר איך.

ער : די אלע, וואס האבן עס געגלויבט, זענען דאך געווען עגאָסטן. זעקס

מיליאָן יידן זענען אומגעקומען און דווקא זייערע זעלען געבליבן.

מאן : נישט עגאָסטן — גלייביקע.

ער : רופט עס אָן ווי איך געפעלט. און ווייטער — איר זעט די אַנאַסן

אין די צייטונגען? מען זוכט זיך און מען זוכט זיך. דאָס זענען מענטשן, וואָס

האָבן זיך ליב אליין צו נארן.

מאן : און איר, זייענדיק אין קאָנצענטראַציע־לאַגער, ביי די סאַמע שווערס־

טע באַדינגונגען, האָב נישט אויפגעהערט צו גלייבן.

ער : און האָט איר געפֿונען עמעצן פון אייערע אייגענע?

מאן : ניין.

ער : זעט איר...

מאן : האָב איך אָבער געפֿונען אַ נייעם נאַענטן מענטשן — אַ פֿרוי.

מאן : (טוט אַ קוק אויפֿן וויגל אין ווינקל) און ווי איך זע — שוין אויך

אַ קינד...

מאן : יא, אַ פֿרוי און אַ קינד.

ער : איר וועט מיר מוחל זיין, ווען איך וועל איך זאָגן, אז פֿאַר מיר איז

עס מאדנע. נאך דעם, ווי איך האב זיך אָנגעלייענט און אָנגעהערט וועגן די אַלע פייניקונגען און דערנידעריקונגען, וואָס עס איז אויסגעקומען אַ יידן דורכצוגיין אין די געטאָס און לאַגערן, האָב איך געקלערט, אַז אויב עס איז געלונגען אַפילו וועמען זיך פון דאָרט צו ראַטעווען, איז ער שוין — אויב נישט פיזיש — יעדנ־פאַלס, גייסטיק — נישט אין אַרדענונג. און דאָ זע איך צוויי מענטשן (זי איז דאָך מסתם אויך פון לאַגער) און זיי האָבן חתונה געהאַט און האָבן שוין אַפילו אַ קינד. **מאָן:** דאָס איז דער כוח פון לעבן, פון די לעבעדיקע. די טויטע, ווי גע־ווינטלעך, גייען נישט אַרום אויף דער גאַס, נאָר די לעבעדיקע. וואָלטן די טויטע אַרומגעאַנגען — וואָלט נישט מעגלעך געווען צו לעבן.

ער: קומט אויס לויט אייערע רייד, אַז מען דאַרף די טויטע פאַרגעסן?

מאָן: די מערדער טאָרן מיר נישט פאַרגעסן, אָבער די דערמאָרדעטע מוזן

מיר זיך לערנען פאַרגעסן, אויב מיר ווילן ווייטער לעבן.

ער: איך בין אייך מקנא. איך וואָלט אויך געוואָלט אַ סך זאכן פאַרגעסן,

נאָר ליידער, געלינגט עס מיר נישט. זענען דאָ אַ סך אַזעלכע ווי איר? אַט — אייערע חברים — און — אַנטשולדיקט — אייער פרוי?

מאָן: פאַראַן אַזעלכע ווי איך צווישן מיינע חברים, און די, וואָס קלערן

אַנדערש פרוו אויך איבערצייגן אין דער ריכטונג. און וואָס שייך מיין פרוי — (קלערט אַ וויילע) איר איז סתם אויך שווער צו פאַרגעסן, ס'טרעפט זיך אַ מאָל

— איך הייס הירש — און זי גיט מיך אַ רוף: דוד.

ער: דוד??! איז עס דער נאָמען פון איר מאָן?

מאָן: איך ווייס נישט.

ער: און איר פּרעגט נישט?

מאָן: צוליב וואָס? און מעגלעך, אַז דאָס איז גאָר דער נאָמען פון אירן

אַ ברודער.

ער: (לאַנגזאַם, פאַרטראַכט, חזרט איבער מעכאַניש) און מעגלעך, אַז דאָס

איז גאָר דער נאָמען פון אירן אַ ברודער. (מען קלינגט פון דרויסן).

מאָן: וואַרשיינלעך, מיין פרוי. אַנטשולדיקט אַ רגע!

(גיט אָפּ. ס'הערט זיך אַ טעקונדע־קורץ געשפרעך פון יענער זייט טיר.

זי קומט אַריין. ער הייבט זיך אויף פון אַרט, גייט איר אַקעגן און

פּלוצים גיבן זיי ביידע אַ געשרי)

ער: אסתר!

זי: דוד! (זי באַהערשט זיך מאַמענטאַל) שווייג! מיין מאָן טאָר גאַרנישט

וויסן!

(אויפטריט מאָן. ער דרייט זיך אויס צו דער וואַנט, גלייך ער וואָלט דאָרט

באַטראַכט אַ בילד. זי שטייט ביים טיש, צוהאַלטנדיק זיך ביי אַ בענקל)

מאן: (האָלטנדיק איר מאַנטל אין דער האַנט) איך האָב אים געוואָלט אויפֿ-
הענגען, דעם מאַנטל דיינעם — האָט זיך דער הענגער אָפּגעריסן.
זי: לייג אים אוועק, איך וועל באַלד צונויפֿען.
מאן: דו זעסט אויס זייער בלייך. וואָס איז געשען?
זי: איך... דאָס הייסט מיט מיר... איז שיער נישט געשען...
מאן: וואָס איז שיער נישט געשען?
זי: שיער נישט געשען אַ קאַטאַסטראָפּע...
מאן: דו מאַכסט מיך אומרויק, וואָס פאַר אַ קאַטאַסטראָפּע?
זי: אויף דער גאַס... האָט מיך שיער נישט אַן אויטאָ איבערגעפּאַרן...
מאן: איך האָב דיך אָבער געבעטן דו זאָלסט נישט גיין איצט אין דער
ביבליאָטעק.

זי: און איך האָב ערשט נישט באַקומען קיין בוך. ס'זענען געווען אַ סך
מענטשן און איך האָב געדאַרפט לאַנג וואַרטן. איך האָב מורא געהאַט, אַז דאָס קינד
וועט זיך דערווייל אויפוועקן, און בין אוועק אַהיים. (איר פּאַלט עפעס פּלוצים איין)
אפּשר וואָלטסטו טאַקע געגאַנגען מיר נעמען אַ בוך? (זי גיט אים אַ גלעט איבערן
פנים) דו וועסט דאָך נישט ברוגז זיין, וואָס איך באַמי דיך...
מאן: גוט, איך וועל. (דערזעענדיק מיטאַמאָל אים, אין וועלכן ער האָט אין
גאַנצן פּאַרגעסן) אַ! דאָס איז, אַסתר, אונדזער נייער שכן. ער וווינט דאָ אין
צווייטן צימער. (שטעלט זיי פאַר) מיין פּרוי און — (ער וואַרט, אַז יענער זאָל זאָגן
דעם נאָמען). ער גיט עפעס אַ נישט פּאַרשטענדלעכן ברום) זיי פּרעגן זיך וואָס נאָך
זיי האָבן אויסער דעם צימער מיט אונדז בשותפות. זאָג זיי. (צו אים) אַנטשולדיקט.
איך מוז אוועקגיין (אָפּ).

(זיי בלייבן ביידע אומבאַוועגלעך שטיין אויף זייערע ערטער שוין אַ
רגע נאָך זיין אַווקעגין. דער ערשטער גיט ער זיך אַ ריס פון אָרט,
פּאַלט־צו צו איר, נעמט זי אַרום, קושט זי. זי ווערט זיך נישט. אַ רגע,
זי באַפּרייט זיך פון זיינע אַרעמס און זאָגט אים, ווייזנדיק אויף אַ בענקל):
זי: זעץ דיך.

ער: אַסתר! (וויל זי ווידער אַרומנעמען).

זי: (שטרענג) זעץ דיך!

ער: וואָס איז מיט דיר?

זי: דו האָסט דאָך געזען; איך האָב אַ מאַן.

ער: און איך, וואָס בין דיר?

זי: דו ביסט געווען מיין מאַן.

ער: בלויז געווען?... איז ער איצט ביי דיר מער פון מיר?

זי: יאָ, מער. ער איז אויך דער פּאַטער פון מיין קינד.

ער: מיט וואָסער אַ רעכט?

זי : אין די סאמע שווערסטע יארן פון מיין לעבן ביסטו נישט געווען מיט מיר. שוין דעם ערשטן טאָג. ווען דו ביסט אַוועק, האָב איך זיך געפילט הפקר.
ער : איך בין אַליין אַוועק דערפאַר, ווייל דו האָסט ניט געוואָלט איבערלאָזן דיין משפּחה, דייןע עלטערן און דייןע ברידער.

זי : שוין דעמאָלט האָב איך זיך געקענט מקריב זיין פאַר דער משפּחה. דו ביסט נישט בכּה געווען עס צו טאָן.

ער : אָבער צי קען מען וועמען באַשולדיקן פאַרוואָס ער איז אַוועק?
זי : ניין.

ער : ווייטער. צי האָב איך זיך געקענט פאַרשטעלן, אַז די דייטשן וועלן באַגיין אַזעלכע גרוילטאַטן?
זי : אפשר אויך נישט.

ער : וואָס זושע ווילסטו פון מיר?

זי : דער כלל האָט גוט געטאָן וואָס ער איז אַוועק, אָבער ווען ס'קומט צום יחיד, דאַרף מען יעדן איינעם נעמען באַזונדער.

ער : און ווען דו נעמסט מיך באַזונדער?

זי : איז פאַר דיר אַ סך ערגער.

ער : קלער מיר אויף!

זי : ס'איז שווער אויפצורירן אַלטע ווונדן. נאָר פאַרפאַלן. ס'איז געשען. הער: וויפל בין איך אַלט געווען, ווען דו האָסט זיך מיט מיר באַקענט?

ער : צוויי און צוואַנציק יאָר.

זי : און וויפל יאָר האָסטו זיך מיט מיר געפירט ביזו צו דער חתונה?

ער : מאַדע. צוליב וואָס פרעגסטו עס?

זי : איך האָב אַ סיבה. מיר האָבן זיך געפירט זעקס יאָר. פאַרוואָס האָסטו אַזוי לאַנג געצויגן מיט דער חתונה?

ער : שווערע מאַטעריעלע באַדינגונגען...

זי : ס'האָבן מענטשן ביי נאָך שווערערע באַדינגונגען חתונה געהאַט. דערצו אָבער, כּדי עס צו טאָן, האָט מען געדאַרפט גלייבן אין די אייגענע כּוחות, אין מיינע כּוחות. ווייל נאָך דער חתונה האָבן מיר זיך דאָך פון דעסטוועגן ווי ס'איז איינגעאַרדנט. און וואָס איז געווען ווייטער?

ער : ווייטער?

זי : איך האָב געוואָלט האָבן אַ קינד. איך האָב עס דיר געזאָגט און דו האָסט חזק געמאַכט פון מיר און מיך געפרעגט, צי מיין מאַמע האָט מיך נישט צוגערעדט דערצו, ווייל זי וויל האָבן נחת פון אַן אייניקל.

ער : און קיין אַנדערע סיבה האָב איך נישט אָנגעגעבן? דערמאָן זיך.

זי : יא, דו האָסט אויך געזאָגט, אַז איצט איז נישט קיין צייט אויף האָבן קינדער. אַז די צייט איז אַן אומרוקע.

ער : בין איך דען נישט געווען גערעכט?

זי : ביסט געווען גערעכט. אבער ווען די ביימער זאלן קלערן, אז ס'קען קומען א ווינט און אראפטרייסלען זייערע בליטן, — וואלטן זיי קיין מאָל נישט געדארפט בליען. דו האָסט שטענדיק מורא געהאַט פאַרן לעבן און מורא געהאַט פאַרן טויט. אזעלכע ווי דו זענען נישט פעיק צו לעבן און נישט צו שטאַרבן.

ער : און ער... דיין מאָן... איז בעסער... בעסער פאַר מיר, האָ?

זי : איך האָב אים אויסגעפרוווט אין די סאַמע שווערסטע צייטן, וואָס די מענטשלעכע פּאַנטאַזיע איז בכלל נאָר מעגלעך זיך פאַרצושטעלן. אין לאַגער, וווּ אַ שטיקל ברויט איז געווען אַ חלום, פלעגט ער מיר זיין חלק ברויט געבן. ער האָט געהאַט אַ וואַרעם לייבל — און געווען איז עס ווינטער — האָט ער עס מיר אָנגעטאָן. און ווי אַזוי מיר זענען אַרויס פון דעם לאַגער, מיר ביידע, וואָס האָבן דאָ קיינעם נישט געהאַט, האָט ער געזאָגט צו מיר: אסתר, לאַמיר חתונה האָבן, לאַמיר בויען אַ ניי לעבן. ער האָט עס געזאָגט אַזוי פשוט, אַז איך האָב אים נישט געקענט אָפּזאָגן. און אַזוי נאַטירלעך האָב איך אים געבוירן אַ קינד.

ער : און אין מיר האָסטו אין גאַנצן פאַרגעסן?

זי : ניין, איך האָב דיך געדענקט. עטלעכע מאָל איך אפילו געפרוווט אָנהייבן וועגן דיר אַ שמועס מיט מיין מאָן, נאָר ער האָט אַרויסגעוויזן אַ פול-שטענדיקע נישט-פאַראַינטערעסירטקייט.

ער : אבער פון איצט-אָן — גענוג! דו מוזסט ווערן ווידער מיינע.

זי : דאָס איז שוין נישט מעגלעך.

ער : דאָס איז דאָך בלויז אַפהענגיק פון דיר.

זי : און ווען עס געשעט?

ער : דאָן וואָלטן מיר געווען ביידע גליקלעך.

זי : הער: פיר מענטשן שטייען אין קאָן. די ערשטע צוויי — מיר ביידע, און די אנדערע צוויי — דער מאָן און דאָס קינד. צי האַלטסטו אויף אַן אמת, אַז די, וואָס זענען אַמווייניקסטן שולדיק, דאָס הייסט: דער מאָן און דאָס קינד, דאַרפן ליידן, און מיר, די וואָס זענען אַממערסטן שולדיק, זאָלן זיין, ווי דו זאָגסט, גליקלעך?

ער : די גערעכטיקייט איז טייל מאָל אַזוי האַרב, ווי דער אומרעכט.

זי : ניין, איך וועל נישט צונעמען ביים קינד שוין פון דער וויג דעם פאַ-טער. און איבערלאָזן עס אים, וואָלט איך פאַר אַ צווייט קינד — פאַר דיינס — שוין נישט קיין מילך געהאַט אין מיינע בריסטן, נאָר סם.

ער : און דאָס צימער האָט געקענט זיין מיין היים. און דו האָסט געקענט זיין מיין ווייב, און דאָס קינד — מיין קינד. אַלץ האָט מיך דאָ געקענט אויפנעמען ווי אַ באַלעבאָס און נעמט מיך אויף ווי אַ פרעמדן, אומנייטיקן אורח.

זי: און וואָלטסט דאָס אַלץ, וואָס דו זעסט איצט אַרום, געשאַפֿן? איצט, ווען אַלץ איז דאָ גרייט, וואָלטסטו געוואָלט ווערן דערפון דער באַלעבאַס.

ער: פאַרשטיי: איך האָב נאָך אַפּשר כּוח פאַרצוזעצן דאָס פאַרגאַנגענע, אָבער איך האָב בשׁוּם אױפֿן נישט קיין כּוח אַנצוהייבן אַלץ פֿון סײַ.

זי: איך ווייס, ווען איך וואָלט צו דיר איצט געקומען צוריק, וואָס פאַר אַ פֿייניקונגען מיר וואָלט אויסגעקומען פֿון דיר אויסצושטיין, דו וואָלטסט מיך לאַנגע יאָרן פאַרמאַטערט מיט פּראַגעס וועגן אים, געוואָלט וויסן יעדן פּרט פֿון אונדזער צוזאַמענלעבן. דו וואָלטסט ווידער נישט געלעבט מיט דער קעגנוואַרט, נאָר מיט מיין פאַרגאַנגענהייט, נעם, למשל, אים. דו קענסט אים בלויז פֿון היינטיקן אָונט, ער איז אַריינגעקומען, באַמערקט, אַז איך בין בלייך, אָבער זוי לייכט מיר איז געלונגען אַפּווענדן זיין אויפּמערקזאַמקייט אויף עפּעס אַנדערש. דו וואָלטסט מיך אויך נישט איבערגעלאָזט מיט אַ פּרעמדן מענטשן, דו וואָלטסט זיך צו אַלץ באַ- צויגן מיט חשד.

ער: דאָס נעמט זיך דערפֿון, וואָס ער איז צו אַ פּשוטער מענטש.

זי: דאָס איז נישט קיין חסרון. נאָך די גרויליקע געשעענישן, וויל איך מיך אַפּרוען, לעבן, לעבן פּשוט. דאָס הייסט, נישט סתּם לעבן אָן אַ חשבון, נאָר דו האַסט אַ טבע, איידער נאָך דו מאַכסט דעם חשבון, שוין צו מאַכן דעם סך-הכל.

ער: און וואָס זאָל איך איצט טאָן מיט זיך?

זי: אַוועקגיין.

ער: גיין צו זיך אין צימער און פּילן, אַז אַזוי נאַענט...

זי: אַוועקגיין, האָב איך נישט געמיינט, פֿון דעם צימער אין צווייטן, אַפּילו ווען צווישן אונדו וואָלט נישט געווען קיין הילצערנע טיר, נאָר אַן אייזערנע. דו דאַרפסט איצט פאַרלאָזן דאָס צימער, די שטאַט —

ער: דאָס לאַנד, די וועלט.

זי: דערפֿיר עס נישט ביז צו אומזין.

ער: מוז איך טאַקע אַוועקגיין? מיין גאַנצע משפּחה און מייע אַלע נאַענטע זענען אומגעקומען, איין מענטש איז געבליבן לעבן — דאַרף איך מיך פֿון אים אויך אַפּזאָגן? ניין! ניין! (הייבט זיך האַסטיק אויף, גיט זיך אַ וואַרף צו איר, נעמט זי אַרום און קושט זי) דו ביסט מייע, מייע!

(פֿון וויגל הערט זיך דאָס וויינען פֿון קינד. זי רייסט זיך אַרויס פֿון זיינע הענט, לויפט צו צום וויגל, ער בלייבט שטיין אומבאַהאַלפֿן, קוקט מיט פאַרלוירענע בליקן אויף איר)

זי: (ביים וויגל) שלאָף, מיין קינד, מיין קרוין, אַיִאָ!

(דאָס קינד באַרויקט זיך)

זי: מען טאָר נישט לאָזן וויינען אַ קינד.

ער: און א גרויסן מעג מען לאזן וויינען?
זי: דערוואקסענע דארפן זיך אליין קאנען איינשטילן.

(פריזט)

ער: (לאנגזאם) מיר איז גארנישט געבליבן פון דיר. גיב מיר צום אַנדענק
דיינע אַ פּאַטאַגראַפֿיע.

זי: גוט, איך וועל דיר געבן.

(גייט צו צום שאַפּקעלע. נעמט אַרויס אַ פּאַטאַגראַפֿיע, דערלאַנגט אים)

ער: מיט דעם קינד צוזאַמען. און אַ פּאַטאַגראַפֿיע פּון דיר אליין קענסטו
מיר נישט געבן?

זי: איך אליין בין שוין מער נישטאַ. דו דאַרפסט מיך פון איצט בלויז זען
מיטן קינד צוזאַמען.

ער: און געזעגענען וועסטו זיך מיט מיר?

(זי נעמט אים אַרום, קושט אים, ער דריקט זי צו זיך און — גיט זיך
אַ ריס אָפּ פּון איר און לויפט שנעל אַרויס פון צימער. אַ וויילע זיצט זי
פאַרגליזוערט. באַלד הערט זיך אַ קלינגען, זי ציטערט אויף)

זי: האָט ער נישט חרטה באַקומען?

(זי גייט עפענען און קומט צוריק מיטן מאָן)

מאַן: בין איך שוין דאָ צוריק. וואָס איז, דאַכט זיך, אַז דו וויינסט?

זי: מיר איז עפעס פּלוצים געוואָרן טרויעריק.

מאַן: מיר איז אויפן וועג אויך פּלוצים געוואָרן טרויעריק. איך האָב גע-
קלערט, ווי גוט וואָלט געווען, ווען עמעצער פון די נאַענטע וואָלט געלעבט.

זי: און אפשר וואָלט נאָך טרויעריקער געווען.

מאַן: וואָס רעדסטו, אַסתר? איך פאַרשטיי דיך נישט.

זי: נו, קום אַהער. קום אַהער. דו ביסט דאָך אַזאַ גוטער. לאַמיר דיר אַ
קוש טאָן.

מאַן: שטילער אַ ביסל. אין צווייטן צימער וויינט דאָך שוין עמעצער.

זי: קיינער וויינט שוין נישט מער דאַרטן.

מאַן: וואָס רעדסטו? ער האָט זיך דאָך ערשט אַריינגעצויגן?

זי: ער האָט זיך שוין אַרויסגעצויגן.

מאַן: מאַדנע. וואָס קאָן זיין די סיבה?

זי: ער וויל דאָ נישט וויינען, ער גייט אַוועק פון דאַנען, ווייל... ווייל ס'איז
פאַראַן אַ קינד... ווייל ס'קאָן אים באַאומרויקן דאָס געוויין פון קינד..

בלויז אש

א) צימער. ס'הערט זיך אויפשליסן די טיר פון דרויסן. עס קומען אריין צוויי מענטשן)

- ער:** אט דא, ווי דו זעסט, וויין איך.
חבר: ווארט א וויילע? די וויינונג איז מיר באקאנט. דו האסט האך גע'וויינט דא אויך פאר דער מלחמה?
ער: יא. ס'איז די זעלבע וויינונג.
חבר: (קוקט זיך ארום) ווי איך זע פון הייליקן בילד אויף דער וואנט וויינט דא אויך א קריסט.
ער: דא וויינט אויך א קריסטלעכע פרוי.
חבר: זי וויינט ביי דיר, צי דו ביי איר?
ער: מיר וויינען צוזאמען.
חבר: א, דאס איז אינטערעסאנט! איך וואלט זיך קיין מאל נישט געווען פארגעשטעלט, אז דו וועסט לעבן מיט א קריסטלעכער פרוי.
ער: און וואס פון דעם פארגעקומענעם פאר די לעצטע מלחמה-יאָרן, וואָלסטו דיר יאָ געווען פאָרגעשטעלט?
חבר: איך האָב געמיינט, אז דו האָסט מיר שוין דערציילט אויפן וועג אַלץ.
ער: מיר האָבן זיך געטראָפן אין קאַמיטעט צוריק מיט אַ שעה. אין איין שעה ווילסטו זיך דערוויסן אַלץ, וואָס איך בין דורכגעגאַנגען דאָ אין משך פון די גרויליקע יאָרן?
חבר: מיינ נישט, אז איך בין אזוי נאַיוו. איך האָב נאָר געמיינט, אז אַזאָ וויכטיקע זאַך וועסטו מיר גלייך דערציילן, ווי אזוי האָסטו מיט איר חתונה געהאַט?
ער: זי האָט מיר געראַטעוועט דאָס לעבן.
חבר: ווי אזוי קומסטו צו איר?
ער: זי איז פאַר דער מלחמה געווען ביי אונדז אַ דינסט. ווען מען האָט אונדז פאַרטריבן אין געטאָ, איז זי געבליבן אין שטוב. נאָכן אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ בין איך אַהער אַנטלאָפן. זי האָט מיך גוט אויפגענומען. מיך אויסבאַהאַלטן טאַקע דאָ אין דער וויינונג.

חבר : האַסטו זיך, הייסט עס, אויסבאַהאַלטן אין דער אייגענער דירה?

ער : יא. דאָס קלינגט אויסטערליש. שטעל דיר פאַר; איך בין דאָ גע-
זעסן פאַרמאַכט. אַרומגעגאַנגען אין דער שטוב וווּ עס האָבן געווינט מיינע על-
טערן, מיינע ברידער. יעדעס ווינקל און יעדעס מעבל־שטיק האָט מיך דערמאַנט
אין זיי. זייערע שטימען האָבן נאָך אַרומגעבלאַנדזשעט צווישן די ווענט. דער-
זעלבער וואַנט־זייגער האָט מיך איצט, ווי אין דער קינד־הייט, פאַרוויגט מיט זיין
טיק־טאַק צום שלאָף. נאָר איך בין שוין נישט אַזוי רוזיק און פּריילעך געשלאָפּן
ווי אַמאַל. דאָ צו וווינען, איז מיר פון איין זייט געווען בעסער: איך בין נישט
געוואָרן אַזוי אויסגעוואַרצלט. נאָר פון דער צווייטער זייט איז מיר דאָ אַפּשר
נאָך פיל שווערער געווען אויסצוטראַגן מיין איינזאַמקייט. נאָר גוט מיט מיר!
וואָס קלערסטו צו טאָן ווייטער?

חבר : ווי דו זעסט מיך, בין איך ערשט געקומען מיט נאָך אַ גרופּע
יידן פון ראַטנפאַרבאַנד. יענע קלייבן זיך פאַרן קיין נידערשלוזיע. אין עטלעכע
שעה אַרום גייט אָפּ דער צוג. איך האָב ביי זיי איבערגעלאָזט מיינע זאַכן און זיך
אַראָפּגעכאַפט דערווייל אַ קוק־טאָן אין וואַרשעווער יידישן קאַמיטעט.

ער : ווילסט מיט יענע יידן צוזאַמען פאַרן קיין נידערשלוזיע?

חבר : יא.

ער : און אַפּשר וועסטו בלייבן אין וואַרשע?

חבר : דאָ איז שווער צו געפינען אַ דירה.

ער : הער: דאָ לינקס איז פאַראַן נאָך אַ צימער. דו קענסט דאָרט וווינען.
קיינער לעבט נישט פון מיינע קרובים, פון מיינע נאַענטסטע — וויל איך כאַטש
דיך האָבן לעבן זיך.

חבר : דעם אמת געזאַגט, ביסטו אויך מיר דער איינציקער מענטש, וואָס
איז פאַרבליבן ביים לעבן. איך וואַלט אויך געוואַלט מיט דיר זיין צוזאַמען, אָבער...

ער : נישטאָ קיין אָבער! גיי אויפן וואַקזאַל און ברענג אַהער דייע זאַכן.

חבר : איך וועל גיין. פאַרשטייט זיך, אַז איך וועל דיר נישט פאַלן צו-
לאַסט. ווי אַזוי איך וועל נאָר באַקומען אַ צווייטע דירה וועל איך זיך אַרויסציען.

ער : דאָס וועלן מיר שפּעטער זען. דו טו דערווייל דיינס. די פּרוי וועט
מסתם באלד קומען און צוגרייטן דעם מיטאַג. גיי און זאַם דיך נישט לאַנג.

(חבר אָפּ. נאָך אַ וויילע קומען אַרויף ווייב און שוויגער)

ווייב : זע־נאָר, מאַרעק, ווער עס איז געקומען — די מוטער!

ער : (צו דער מוטער) איר זענט געוואָרן ביי אונדז אַן אַפּטער גאַסט!
איר זענט געקומען אויף לאַנג?

מוטער : איך מיין, אַז איך וועל נאָך היינט צוריקפאַרן.

ווייב : ווהיין יאַגסטו דיך? בלייב דאָ נעכטיקן.

ער: יא... דא וועט שוין עמעצער נעכטיקן. מיינער א חבר. נישט נאָר איבערנעכטיקן, נאָר ער וועט פון היינט אָן אין יענעם צימער וווינען.

מוטער: מיר האָבן טאָקע געטראָפן אויף די טרעפן עפעס אַ פּרעמדן מענטשן. ער זעט אויס צו זיין אַ ייד. מסתם איז ער געקומען פון דאָרטן.

ער: יא, אַ ייד. געקומען פון ראַטנפאַרבאַנד.

ווייב: און צוליב וואָס דאַרפן מיר אַרייננעמען אַ סובלאַקאַטאַר? אַזאַ גרויסע וווינונג האָבן מיר? צי אפשר פעלט דיר אויס זיין דירה־געלט?

ער: נישט צוליב זיין דירה־געלט, נאָר פשוט: ער איז דער איינציקער חבר, וואָס איז פאַרבליבן לעבן.

מוטער: ס'וואָלט פאַר דיר אַ סך געזינטער געווען, ווען דו הערסט אויף אין גאַנצן זיך פאַרנעמען מיט יידן!

ער: און פאַרוואָס פאַרנעמט איר זיך מיט אַ יידן?

מוטער: איר פאַרנעם זיך מיט יידן?!

ער: יא, מיט מיר.

מוטער: דו ביסט דער מאַן פון מיין טאָכטער, און — דו ביסט שוין נישט קיין ייד מער!

ער: איך בין געווייר געוואָרן עפעס נייעס!

ווייב: דו ווילסט אַלץ נישט נאָכגעבן?

ער: וועגן דעם וועלן מיר נאָך צייט האָבן צו רעדן אָן אַנדערש מאַל. איך גיי איצט אַרויף אויפן בוידעם, דאָרט דאַרף ליגן אַ צונויפגעלייגט בעטל. דער חבר וועט אויף אים שלאָפן (9).

מוטער: דו האָסט געזען, ווי ער האָט זיך אָנגעצונדן, ווען כ'האָב דער־מאַנט די יידן? דו לאָזט דיך פון אים צו פיל פירן. דו ביסט נאָכגיביק. אַ ווייב...

ווייב: לאַז צורו, מאַמע. מיט אים וועסטו גאַרנישט אויפטאָן.

מוטער: חברט ער זיך אַזוי שטענדיק מיט יידן?

ווייב: פון סאַמע אָנהייב. וויבאַלד ער איז נאָר אַרויס פון באַהעלטעניש, איז ער גלייך געלאָפן זוכן יידן. ער פלעגט אָפט פאַרשווינדן. איין מאַל בין איך אים נאָכגעגאַנגען זען ווהיין ער גייט. ער איז געגאַנגען צו זייער קאַמיטעט אויף דער שעראַקאַגאַס.

מוטער: דאָס איז נישט גוט, טאָכטער. פאַרוואָס האָסטו דאָס אַלץ פאַר מיר פאַרשוויגן?

ווייב: איך האָב אַלץ געמיינט, אַז דאָס וועט זיך ענדיקן. נאָר פאַרקערט, ווען די יידן האָבן אָנגעהויבן צוריק צו קומען פון רוסלאַנד, איז ער נאָך מער צעחושטער געוואָרן. דורך די טעג פלעגט ער איבערליגן אויפן וואַקזאַל און אַפּוואָרטן די עשאַלאַנען, וואָס ציט דיך אַזוי אַהין? — האָב איך אים געפרעגט. און ער: אפשר וועל איך דאָרט טרעפן מיינעם אַ קרוב, צי אַ פריינד.

מוטער: ער האט שוין געטראפן א ווייב. וואס זוכט ער זיך נאך? מער דארף ער נישט האבן!
ווייב: יעדעס מאל פלעג איך באמערקן, אז עפעס א מלבוש פעלט פון דער שאפע. ווייזט זיך ארויס, אז ער האט דאס אלץ צעטיילט די אָנגעקומענע יידן.

מוטער: גענוג! גענוג! איך קען שוין מער נישט הערן! דו ווייסט דאך, אז ווען איך און דיין טאטע האבן זיך דערוויסט, אז דו באהאלטסט אויס א יידן, ווי אזוי ביזו מיר זענען געווען אויף דיר. האבן מיר געליטן און געשוויגן. ס'איז אונדז דערנאך נישט געפעלן געוואָרן, וואָס דו האָסט מיט אים געווינט. נאָר איך האָב ביי מיר געקלערט: ער איז אַ שטילער. ער טרינקט נישט, ער שלאָגט דיך נישט — זאָל זיין. אפשר וועט ער מיט דער צייט ווערן אונדזערס איינער. נאָר דאָס, וואָס דו דערציילסט מיר איצט, איז גאַרנישט פריילעך! דאָס ווייזט, אז דער טייוול ציט אים צוריק צו זיי. דאָס פייגעלע קען דיר נאָך אין איינעם אַ שיינעם טאָג אין גאַנצן אוועקפליען!

ווייב: און וואָס זאָל איך מיט אים טאָן??
מוטער: זאָלסט מיר נאָר נישט זיין אזוי פאַרצווייפלט! אז ער וועט נישט זיין, וועט זיך געפינען אַן אַנדערער בעלן אויף דיר!
ווייב: מאַמע, רעד נישט דערפון!

מוטער: איך זע דאך שוין, אז דו האָסט אים ליב. אז דו ווילסט דווקא אים, אַ יידן. אז איך וועל דיר אים אזוי לייכט פון קאָפּ נישט אַרויסשלאָגן. אָבער דו טאַרסט נישט דערלאָזן, עס זאָל אזוי ווייטער גיין! איך האָב אַן עצה.
ווייב: וואָס פאַר אַן עצה?

מוטער: דו זאָלסט מיט אים צוזאַמען אַריבערקומען צו מיר.
ווייב: ער וועט נישט וועלן.

מוטער: אויף דעם ביסטו דאך זיין ווייב, אז דו זאָלסט ביי אים פּוועלן. אַ ווייב דארף וויסן אַלע שוואַכקייטן פון מאַן און זיי קענען אויסנוצן פאַר זיך, ווען ס'איז נייטיק.

ווייב: און מיט וואָס וועל איך זיין זיכערער מיט אים דאָרטן?
מוטער: דאָרטן וווינען שוין אין גאַנצן נישט קיין יידן. ס'וועט נישט זיין ווער עס זאָל אים דערמאָנען און וועקן זיין יידישקייט.

ווייב: און טאָמער וועט ער זיך פאַרט איינשפאַרן און נישט וועלן פאַרן?
מוטער: ער וועט מוזן פאַרן! ער וועט מוזן! און... וואָרט. איך האָב אַן עצה: רעד אים איין, אז דו שוואַנגערסט. אַ מאַן קען קיין מאל נישט וויסן אויף זיכער, צי די פרוי זיינע האָט פאַרשוואַנגערט, אָדער נישט. דו וועסט אים זאָגן, אז דו ווילסט האָבן דאָס קינד ביי מיר. איך זאָל דיר צוהעלפן די ערשטע צייט. ער וועט אויך מוזן אַהיין קומען און קוים וועט ער זיין אַ שטיקל צייט.

וועל איך שוין אלץ טאן — ער זאל פון דארט נישט מער אוועקפארן. דו האסט מיך פארשטאנען?

ווייב: איך זע, אז דו האסט צו אים א סך פארטלען. ס'וועט טאקע גוט זיין, אז מיר וועלן וויינען צוזאמען. דו וועסט מיר העלפן אים צו האלטן אין די הענט.

מוטער: זעסט שוין, א מאמע קומט צונויף! הלוואי וואלטסטו פון סאמע אנהייב מיך געווען געפאלגט. וואלט עס נישט געווען געקומען צו די אלע צרות. קען מען זיך אויף דיר פארלאזן, אז דו וועסט אלץ מאכן ווי ס'דארף צו זיין?
ווייב: איך וועל זיך באמזען.

מוטער: איך וואלט געוואלט, אז איר זאלט גלייך פארן מיט מיר און דער דאזיקער גאסט זיינער זאל זיך אפטרעגן פון דאנען. הער, איך וועל איצט אריינגיין אין דער צווייטער שטוב. ער וועט מסתם באלד צוריקקומען. זאג אים, אז מיר איז פלוצים נישט גוט געווארן און איך האב זיך געמוזט צולייגן. דאס איז, כדי דו זאלסט מיט אים קענען איבעררעדן. נאר אויב איך וועל הערן, אז דו דארפט מיין הילף, אדער דו האסט ביי אים געפועלט — און איך וועל שטיין הינטער דער טיר און זיך צוהערן צו אייער געשפרעך, וועל איך אריינגען קומען (9).

(ער קומט ארויף. פארעט זיך ביים פונאנדערלייגן דאס בעטל)

ער: דער חבר איז נאך נישט געווען?

ווייב: ניין. און אויף דער מאמען פרעגסטו זיך גארנישט?

ער: ווו איז זי דען?

ווייב: אין צווייטן צימער. איר האט מיט א מאל אנגעהויבן ווייטאן דער

קאפ, האט זי זיך צוגעלייגט. איך בין אזש באומרויקט!

ער: נו, געוויס.

ווייב: וואס געוויס?

ער: געוויס קענסטו זיך באומרויקן. ס'איז דאך דיין מאמע.

ווייב: און דיר קערט זי גארנישט אן? ווען דו וואלסט געוויסט, ווי זי

קלערט וועגן דיר!

ער: און אפשר דאס קלערן וועגן מיר ברענגט איר קאפווייטיק, א?

ווייב: דו רעדסט תמיד וועגן איר מיט אזא שפראך. זי פילט עס און האט

דערפון עגמת-נפש.

ער: זאל זי זיך ווייניקער מישן אין אונדזער צוזאמענלעבן וועט זי האבן

ווייניקער עגמת-נפש.

ווייב: זי מיינט דאך בלויז אונדזער טובה. (גיט צו אים נענטער.)

זי איז איינע אליין געבליבן. אויף דער עלטער — איינע אליין!

ער: זי איז דארט נישט געבליבן אליין. איר זענען דארט געבליבן די זעלבע שכנים, דער זעלבער קלויסטער, דער מארק —

ווייב: דו האסט וועגן איר א שלעכטע מיינונג. זי גייט אויס נאך מיר און נאך דיר. דער פאטער לעבט נישט. זי וואלט אונדז געוואלט האבן לעבן זיך. זי האט טאקע היינט מיט מיר גערעדט וועגן דעם.

ער: הייסט עס, אז זי וויל זיך פארגרעסערן איר לעבעדיקן אינווענטאר?
ווייב: זי וויל גארנישט פאר זיך. זי וויל, אז מיר זאלן איבערנעמען די שטוב און די גאנצע באלעבאטישקייט.

ער: דיין טאטע איז דאך ביז דער מלחמה געווען א פריזער. ווי אזוי איז ער מיטאמאל געווארן א סוחר? ווי אזוי האט ער באקומען א הויז און א גע-שעפט? איך ווייס. דאס הויז איז פון א יידן און דאס פארמעג — פון יידישע זאכן. ניין. מיך ציט עס נישט צו דעם דאזיקן הויז מיט דער דאזיקער באלע-באטישקייט!

ווייב: איך וועל אבער מוזן פארן אהין.

ער: „מוזן“? פארוואס וועסטו מוזן?

ווייב: ווייל... ווייל איך בין שוואנגער. איך וויל זיין מיט דער מאמען. אליין וועל איך מיר נישט געבן קיין עצה.

ער: וואס האסטו געזאגט? דו ביסט שוואנגער? אבער דאס איז דאך נישט מעגלעך!

ווייב: פארוואס זאל עס נישט מעגלעך זיין? בין איך דען קראנק?

ער: דאכט זיך, אז איך בין געווען פארזיכטיק.

ווייב: מען קען קיין מאל נישט זיין זיכער.

ער: אויב דאס איז געשען — דאן מוזסטו דאס קינד אפטרייבן!

ווייב: דו ווילסט טאקע קיין מאל נישט ווערן א פאטער? איך זע אפט,

זוי דו שפילסט זיך מיטן שכנס קינד. דו ביסט אזוי גוט צו אים. עס גייט פשוט אויס נאך דיר. דאס איז א פרעמד קינד — ווי אזוי וועסטו שוין ליב האבן אן אייגנס!

ער: ניין. איך וויל נישט האבן אן אייגן קינד!

ווייב: פארוואס?

ער: ווייל וואס וועט זיין אונדזער קינד! א ייד? א קריסט?

ווייב: פארשטייט זיך, אז א קריסט.

ער: און פארוואס זאל עס נישט זיין, ווי דער טאטע — א ייד?

ווייב: ווייניק האסטו פון דיין יידישקייט געליטן, ווילסטו זי נאך איבער-געבן דיין קינד בירושה?

ער: איך וויל שוין גיכער איבערגעבן דעם קינד די שווערע ירושה פון

מיין טאטן, וואס האט אים און נאך מיליאנען געקאסט דאס לעבן, איידער די

ירושה פון דייך טאטן — באקומען פון זייער אומקום. איך זאג דיר נאך אַ מאָל : דעם קינדס דערצינונג וועט נאך מער פארטיפן דעם תהום צווישן אונדז. **ווייב :** און מיר דאכט זיך, אז דו רעדסט אזוי פיל וועגן דייך פאלק דערפאר, ווייל האָסט מיר נישט ליב, ווען דו וואַלטסט מיר ליב געהאַט, וואַלטסטו אַלץ מקריב געווען צוליב מיר.

ער : דו האָסט מיר דען אַ מאָל געפרעגט צי איך האָב דיר ליב ? **ווייב :** אמת, איך האָב דיר נישט געפרעגט. איך האָב מורא געהאַט איינ- צושטעלן... אויף יעדן פּאַל, האָב איך געגלייבט, אז דו וועסט מיט מיר וווינען, וועסטו זיך צו מיר צוגעווינען און מיר ליב באַקומען. און איצט — גענוג די שפּיל, דו האָסט נישט וואָס מורא צו האָבן. איך בין נישט שוואַנגער. איך האָב דיר נאָר געוואַלט אויספרוון. אָבער נישט געקוקט אויף דעם, האַלט איך, אז מיר דאַרפן זיין צוזאַמען מיט דער מיטער.

ער : איך וועל אַהיין נישט פאַרן. **ווייב :** דו ווילסט מיר גאַרנישט נאָכגעבן, גאַרנישט. פאַר יעדער קלייניקייט שפאַרסטו זיך אזוי איין! ווען נישט איך, וואַלטסטו דאָך שוין לאַנג געלעגן אונ- טער די חורבות פון געטאָ!

ער : ס'איז לייכטער צו שטאַרבן און ווערן אויס, איידער צו שטאַרבן און בלייבן לעבן.

ווייב : איך בין אַ פּראַסטע פרוי און פאַרשטיי נישט דינע רייד. איך ווייס נאָר וויפל מי און פּיין מיר האָט געקאַסט כדי דיר אויסצובאַהאַלטן. טאַטע- מאַמע האָבן מיר געוואָרנט פאַר דער גרויסער סכּנה, וואָס עס דראַעט מיר, נאָר איך האָב זיי געענטפּערט; איך האָב אים ליב און וואָס עס וועט זיין מיט אים — זאָל געשען מיט מיר. אָן אים וועל איך סייווי נישט קענען לעבן! וויפל נעכט פלעג איך שרייען פון שלאָף, ווייל מיר האָט זיך געחלומט, אז געסטאַפּאָוו- צעס האָבן אויסגעפונען דייך באַהעלטעניש און זענען דיר געקומען נעמען. ביי יעדן פאַרדעכטיקן שאַרף, ביי יעדן קלאַפּ אין טיר, פלעג איך אויפציטערן גלייך מיט דיר. דו האָסט דאָס אַלץ שוין פאַרגעסן ?

ער : איך האָב דאָס נישט פאַרגעסן. איך וועל דיר אייביק דאַקבאַר זיין. אָבער דאַנקבאַרקייט אַליין איז נאָך צו ווייניק, כדי צו האַלטן צוזאַמען אַ מאַן מיט אַ ווייב. דו זאָגסט, אז דו האָסט מיר ליב. וואָס האָסטו אין מיר ליב ? דאָס אַלץ, וואָס איך האַלט פאַר דעם סאַמע וועזנטלעכסטן אין מיר — איז דיר פרעמד. **ווייב :** דו ביסט אַזודאי געבילדעטער פון מיר. דו פאַרשטייט אַ סך זאַכן אויף דער וועלט מער פון מיר. אָבער פון דעסטוועגן זענען געווען צייטן, ווען איך האָב זיך אַרויסגעוויזן שטאַרקער פון דיר. געדענקסט, ווען דיר איז שוין נמאס געוואָרן צו ליגן באַהאַלטן און דו האָסט מיר געזאָגט, אז דו ווילסט דיר איבערגעבן אין די דייטשע הענט אַריין? געדענקסט, וויפל מי מיר האָט געקאַסט

דיך איבערצורעדן, דיך דערפון אפצוהאלטן. איך פלעג צוטראכטן אפט גוטע ידיעות פון פראגט, כאטש נישט תמיד זענען אזעלכע געווען, כדי דיך צו שטארקן, כדי דיר געבן מוט איבערצוהאלטן.

ער: דאס אלץ איז אמת. איך האב שטענדיק באוונדערט דיין שטארקן גלויבן אין לעבן.

ווייב: און פון וואנען האב איך גענומען אזוי פיל כוח, מיינסטו? — פון דעם, וואס איך האב דיך ליב געהאט. (זי גייט צו אים צו נענטער) איך פיל, אז דו טראגסט דיך ארום מיט מחשבות אוועקצוגיין פון מיר. ווהיין וועסטו גיין? וועמען האסטו אויף דער וועלט? דו וועסט דיר גיין זוכן נייע אומבאקאנטע פריינד, ווען דו האסט דא א פריינד אן אויסגעפרוויטן אין דער סאמע שווערס-טער צייט. דו האסט אמאל געהאט א מאמע, א טאטן, ברידער, זיי לעבן נישט מער. קען זיין, אז אויף דער גאנצער וועלט לעבט נישט מער קיינער, וואס האט זיי געקענט א חוץ מיר ביידע.

ער: (איינגעבראכן) וואס ווילסטו פון מיר? זאג.

ווייב: דו זאלסט זיין מיט מיר. דו זאלסט מיך פאלגן און פארן צו דער מאמען. (ער שווייגט) נו, דו וועסט פארן?

ער: איך וועל פארן.

ווייב: (קושט אים) אזוי געפעלסטו מיר!

(עס עפנט זיך די טיר און די מוטער קומט אריין)

מוטער: ס'איז מיר שוין, קינדער מיינע, בעסער געווארן. איך וועל פארן

אהיים.

ווייב: מאמע, איך האב איצט איבערגערעדט מיט מארעקן. ער איז מסכים מיר זאלן זיך באזעצן אין לוייוויטש.

מוטער: דאס איז גוט! איך האלט, אז דו דארפט עס גלייך טאן. דו דארפט פארקויפן די וויינונג. איך האב טאקע א קונה. ער מאכט חתונה זיינס א טאכטער און דאס יונגע פארפאלק האט נישט ווו צו ווינען. לאמיר איצט צו אים גיין.

ער: שוין גלייך? וואס איז דאס איילעניש?

מוטער: איך וואלט עס געוואלט נאך דערליידיקן פארן צוריקפארן אהיים.

ווייב: און אפשר וועלן מיר פריער אפעסן?

מוטער: (גייט איר א שטורך און זאגט שטיל) מיש זיך נישט! (צו אים)

דו גייסט מיט מיר?

ער: ניין. איך קען נישט גיין. איך ווארט אויפן חבר.

מוטער: אליין וועל איך דאך נישט גיין. עס מוז מיט מיר גיין ווער פון

איך. (צו דער טאכטער) אפשר וועסטו מיט מיר גיין?

ווייב: זאל זיין. (צום מאן) גיב אכטונג אויף דער קיד. אזוי שפעט און נאך אלץ נישט געגעסן מיטאג. א צערודערטער טאג! זע, אז דאס פייער זאל נישט אויסגיין.

(די מוטער מיט דער טאכטער גייען אָפּ. נאָך אַ וויילע קומט אַן דער חבר)
חבר: בין איך שוין דאָ. געבראכט מיט זיך דאָס גאַנצע, משטיינסגעזאַגט, פאַרמעגן. אַמאָל פלעגן יידן וואַנדערן איבער די מדינות מיט דער טאַרבע. מיר זענען איצט מאַדערנער געוואָרן, מיר האָבן שוין דעם טשעמאַדאַן.
ער: (זיצט אומבאַוועגלעך. קוקט אין איין פונקט אַרײַן) פאַר דער צײַט. וואָס דו ביסט אַוועקגעגאַנגען האָט זיך געביטן די לאַגע.

חבר: מיט וואָס?

ער: איך פאַר אַוועק.

חבר: איך פאַרשטיי דיך נישט. ערשט האָסטו מיך אָפּגערעדט צו פאַרן — און איצט...

ער: איך פאַר נישט קיין נידערשלעזיע. איך פאַר קיין ליוויטש. עס זענען דאָ געווען מיין ווייב און די שוויגער. ס'האָט שוין געהאַלטן דערביי, איך זאל אין גאַנצן אַוועק פון זיי, נאָר ס'איז געבליבן, אז איך זאל — אַוועק פון זיך...

חבר: און פאַרוואָס האָסטו דאָס געטאַן?

ער: ווייל זי האָט מיר געראַטעוועט דאָס לעבן.

חבר: צי האָט זי דיך געראַטעוועט דערפאַר, ווייל זי האָט געוואַלט העלפן אַ יידן סתם פאַר גוטסקייט, פאַר רחמנות, אָדער זי האָט דיך געוואַלט ראַטעווען פאַר זיך?

ער: זי האָט מסתם דערביי אירע אייגענע כוונות. אָבער צי ענדערט עס דעם פאַקט, אז זי האָט איינגעשטעלט איר לעבן צוליב מיר? איך מוז זיך אויך מקריב זיין!

חבר: איין יחיד קען נישט פאַדערן פון צווייטן, אז ער זאל זיך מקריב זיין פאַר אים. די דאָזיקע רעכט האָט בלויז אַ כלל.

ער: דער כלל — איך בין שוין מיד צו טראַגן אויף זיך די פּיין פון כלל און איך וויל זיך איין מאָל פאַר אַלע מאָל באַפרייען פון די דורותדיקע צרות און ענויים!

חבר: אויב אזוי — האָב איך דאָ נישט מער וואָס צו טאַן. איך גיי.

ער: ווהיין ווילסטו גיין?

חבר: צוריק צו די חברים.

ער: גיי נישט אַוועק, בלייב דאָ אין דער דירה.

חבר: אויב איך האָב באַשלאָסן צו בלייבן, איז בלויז צוליב דעם, כדי צו זיין מיט דיר צוזאַמען. אויב דו פאַרסט אַוועק, וואָסער זיך האָט מיין בלייבן דאָ אין דער דירה?

ער: ווילסט נישט בלייבן?

חבר: אז איך פארשטיי בכלל נישט צוליב וואס דו דארפסט איך זאל דא בלייבן.

ער: צוליב וואס? דו פארשטייסט... אז דו בלייבסט דא, האב איך נאך אלץ די מעגלעכקייט, די לעצטע, צוריק צו קומען...

חבר: און איך האלט אז דו מוזסט אָננעמען אַ פעסטן באַשלוס. אזא צושטאַנד איז נישט געזונט פאַר דיר און נישט פאַר איר.

ער: איך האב זיי שוין צוגעזאגט... איך וועל פאַרן... כוועל פאַרן קיין לויוויטש... כוועל וווינען צווישן מיעשטשאַנעס. פירן דאָס געשעפט פון איר טאַטן. פאַרן נאָך שאַבער. קויפן וואַלוטע און וואַרטן אויף „בעסערע צייטן“, א? זונטיק וועל איך זיך אויספוצן און צוואַמען מיטן ווייב גיין אין קלויסטער. און אז ס'וועט קומען אַ חגא. וועל איך גיין אין דער פּראָצעסיע איבער די גאַסן פון דער שטאָט מיט צלמים און בילדער. גלעקער וועלן קלינגען; באַס-באַס-באַס!... (שפּרינגט אויף און שרייט) ניין, ניין! דאָס וועט נישט זיין! שיץ מיך פאַר זיי! לאַז מיך נישט אַהין!

חבר: וואָס איז מיט דיר פּלוצים געשען? דו ביסט בלייך געוואָרן! דו ציטערסט אין גאַנצן!

ער: איך דערמאָן זיך, אַלס קינד, ווען עס פּלעגט דורכגיין אַ פּראָצעסיע דורך אונדזער גאַס. די מאַמע פּלעגט מיך אַריינשלעפּן אין שטוב אַריין. זי פּלעגט שטיין אַ בלייכע און שעפטשען אַ תּפילה, אַז זיי זאָלן פאַרבייגיין און קיינעם נישט טשעפען, נישט אויסטראַכטן קיין בלבול. איין מאָל איז פאַרבייגעגאַנגען אַ פּראָ-צעסיע דורך אונדזער גאַס. איך בין געשטאַנען אויפן באַלקאָן און זיך געשפּילט. ווען די פּראָצעסיע איז אַדורכגעגאַנגען דורך אונדזער הויז, האָב איך זיך אַרי-בערגעבויגן איבערן באַלקאָן, כדי בעסער צו זען, און — מיין היטל איז אַראָפּ געפאַלן אין מיטן דער פּראָצעסיע! אונטן איז געוואָרן אַ גרויסער טומל. ס'האַבן זיך געהערט אויסגעשרייען קעגן יידן. עס זענען געפאַלן שטיינער אין די שוויבן. די מאַסע האָט זיך אַ ריס-געטאַן אין די יידישע הייזער. די מאַמע האָט מיך אַ כאַפּ געטאַן, געזוכט פאַר מיר אַ זיכער אַרט און מיך באַהאַלטן הינטער דער שאַפּע. איך האָב געהערט געשרייען, געוויינען, אַ געבראַזג פון שוויבן. ביי אַכט יאָר שוין געפּילט דעם טעם פון יידישקייט. הער, הער אויס; דאָס איז די זעלבע שאַפּע, הינטער וועלכער איך האָב זיך שפּעטער מיט צוואַנציק יאָר ווידער באַהאַלטן!

(ער ענדיקט. ס'ווערט שטיל אַ רגע-צוויי)

חבר: איך וועל גיין. איך וויל נישט פאַרשעפּטיקן. איך וויל פאַרן צוזאָ-מען מיט די חברים.

ער: איך פאַר מיט דיר!

לעצטע שריפטן

חבר : איז דאס דיין לעצטער באשלוס?
ער : יא. מיר פארן צוזאמען!
חבר : אויב אזוי — פאק איין גיך דינע זאכן.
ער : ניין. ניין! איך וועל גארנישט מיטנעמען, גארנישט! איך וועל נאר
אנשרייבן עטלעכע ווערטער.

(שרייבט אן א בריוועלע. לאזט עס איבער אויפן טיש)

חבר : גייען מיר. (ביידע אָפּ. נאָך אַ וויילע קומען אַריין ווייב, מוטער).
מוטער : וואָס איז דאָ עפעס טונקל?
ווייב : וווּ איז ער עס פאַרשוונדן? (צינדט אַן ליכט).
מוטער : איך בין שטאַרק הונגעריק, מען דאַרף צוגרייטן עסן. (גיט צו
צו דער קיך).
ווייב : (דערזעט דאָס צעטעלע) וואָס איז דאָס? ווער האָט עס געשריבן?
(לייענט) אַ יעזוס!
מוטער : (בײַ דער קיך) נעמט אַ מענטש און גייט אַוועק. דאָ האָט דאָך
אַלץ אויסגעברענט. בלויז אַש איז געבליבן, בלויז אַש...

(סוף)

נאכז מבוז

(אין דער תיבה שפאצירן פארשיידענע חיות און פירן צווישן זיך אַ שמועס)

וואַלף: (צום שנפּעלע) איך פאַרשטיי עס נישט און קען עס נישט באַגע-
מען ווי אַזוי איך האָב געקענט אַמאָל זיין אַזאַ אכזר. איך פלעג דאָך ווערן יעדעס
מאָל ווילד און פול מיט רציחה, ווען איך האָב דיך דערזען. דערמאָן איך זיך אין
דעם, מוז איך דעם קאַפּ אַראָפּלאָזן פאַר בושה און מיינע ליפּן שטאַמלען? זיי מוחל!
שעפּעלע: אייער שטימע, פעטער, וואָס פלעגט אויף מיר אַזאַ מורא אָנ-
וואַרפּן — קלינגט איצט אין מיינע אויערן, ווי די שענסטע מעלאָדיע פונעם פּאַס-
טעכס פייפל. איך האָב אַבער תמיד אין האַרצן געקלערט, אַז איך טרייבט נישט
צו רציחה דאָס שלעכטס, נאָר דער הונגער.

וואַלף: און הונגער, מיינסטו, באַרעכטיקט שוין אַלץ! נאָך וואָס מיר דיין
פלייש, ווען אַזוי פיל גראָזן און אַזוי פיל קרייטער וואַקסן אויף דער ערד, זייערע
זאַפּטן שמעקן מיר מער ווי דיין בלוט! איך הייב אויף דעם רעכטן פּאַדערשטן
פּוס און איך שווער: גלייך, ווי איך גיי אַרויס פון דער תיבה, לאָז איך זיך צום
רופּא, ער זאָל מיר פון מויל אַרויסרייסן די ציין, און צום שערער — ער זאָל מיר
ביון פלייש אַפּשניידן די נעגל.

שפּאַרבער: (צו דער טויב) טייבעלע מיינס, יעדער ווייסט, אַז איך האָב אַ
שאַרפּן בליק, נאָר ערשט איצט זע איך: אַ סך זאָכן האָב איך נישט געזען! אַפילו
אין סאַמע משונהדיקסטן חלום, צי וואַלט איך מיך געזען מיט דיר גיין שפּאַצירן
און רעדן אַזוי צערטלעך וועגן ליבע און גליק? איך וואַלט גלייך געקלערט דיך
איבערצופאַלן און פאַרצוקן.

טויב: צי וועסטו, טייערער, חלילה נישט אויסגיין פון הונגער?

שפּאַרבער: דו האָסט מיר אַנומלט אַפּגעקאַכט שוואַמען, איז זייער טעם
געווען געשמאַקער פון פלייש. אַפילו די צונגלעך פון דייענע שוועסטער האָבן מיר
נאָך אַזוי קיין מאָל נישט געשמעקט!

טויב: פון דעסטוועגן וועל איך דיר זאָגן דעם אמת: דיין שפיציקער שנאַבל
שרעקט מיך נאָך אַ ביסל.

שפארבער: אויב ס'גייט דיר אין דעם, וועל איך זיך א רגע נישט קווענק-
לען. איך וועל אים פרווון אפרייבן אין די פעלדזן, אדער נאך בעסער, — איך
וועל אים ווייכן איבער נאכט אין זאלצוואסער. דו וועסט זען, ער וועט ווערן ווייך.
ווי א צעקאכטער מייער!

טויב: און נאך עפעס, הער: אויב דו ווילסט ווערן שטיקל און לייטיש, טא
ווארף אויך אונזעך דיין בראדיאגיש לעבן, דאס שלעפן זיך הפקר איבער וואלד
און בארג.

שפארבער: דו ביסט גערעכט. איך וועל בארג און וואלד פארלאזן, בא-
זעצן זיך אונטער א מענטשלעכן דאך און צוזאמען מיט דיר פרימארגן און אונט
ווארקען וועגן פרידלעכן היימישן גליק.

טויב: און מיין מאן, שוין וויפל טעג, אז נח האט אים ארויסגעשיקט זיך
דערוויסן, וואס עס איז מיטן מבול. און ער זוימט זיך נאך אלץ און קומט נישט
צוריק.

שפארבער: ער האט דיר געוויס איבערגעלאזט און פארראטן. פארגעס אין
אומטרייען, פאלשן מאן! איך חלום שוין לאנג פון אזא שטילע און צארטע
פרוי, ווי דו.

טויב (ניגערדיק) און דיין פרוי?

שפארבער: מיין פרוי, איז א ביזע, א הארטע — א מאנצביל!

טויב: און איך האב שוין לאנג געהלומט פון דיר. איך פלעג זיך פאר דיר
שרעקן, אבער צוגלייך צו דיר ארויפגעקוקט מיט אנטציקונג.

שפארבער: און דיין מאן?

טויב: מיין מאן, איז א ווייכער, א בלייכער — א פרוי.

(דאס געשפרעך צווישן זיי ווערט שטילער, פארטרוילעכער)

שפין: (צו דער פליג) איך בין א קינסטלעריין. איך וועב מיינע פעדים אי-
בער ווינקלען און שפאלטן און פארבינד זיי. נאר איך בין זיך אצינד מודה אויף
מיינע זינד: איך האב מיין קונסט בלויז פארוואנדלט אין א נעץ אויף צו פאנגען
אין איר שוואכערע פון זיך. איך האב די קונסט באנוצט בלויז צוליב דעם מאגן.
אך, ווי איך האב חרטה און איך לייך דערפון!

פליג: איז קלערסטו אפשר איבעררייסן די פעדים, וואס פארבינדן דיר
מיט דיין זינדיקן עבר?

שפין: דאס וואלט געווען נישט קיין קלענער פארברעכן, ווי דאס פריער-
דיקע. טאלאנט איז א געבענטשטע מתנה פון גאט! ער דארף נאר דינען צום
זוויל פון די ברואים און כדי צו מאכן איידעלער און פיינער זייערע מידות.

פליג: און וואס קלערסטו דען ווייטער צו וועבן?

שפין: איך וועל וועבן נעצן פאר פרויאישע געזיכטער און אין די נעצן,

נישט אומשולדיקע פליגן, נאר זינדיקע מענערישע בליקן פאנגען, זיי זאלן נישט פארשוועקן די שטילע צניעות!

שלאנג: (צו דער פרוי) א, שיינע ווונדערלעכע פרוי! ס'האבן די מענטשן וויפל שקרים איבער אונדז בידן פארשפרייט. געוואלט אונדז צעשיידן פון סאמע בראשית.

פרוי: פארענטפער זיך נישט, ס'איז נישט נייטיק, ס'וועט קיינער נישט די פרוי פון דער שלאנג צעשיידן.

שלאנג: הער איך פידל שפילן, הייב איך אויף דעם קאפ, הער זיך איין און ווער גערירט, פארכישופט און נישט נאר מוזיק, אויך שיינקייט ליב איך. און אויב איך ליב שיינקייט, ווי קען איך דיך פיינט האבן?

פרוי: אויך דו ביסט מיר ליב, איך ליב פון תמיד די אלע, וואס ליגן מיר צופוסנס...

שלאנג: און ווייל איך ליג דיר צופוסנס, איז מיר מעגלעך מער, ווי אלע אנדערע, צו באוונדערן דיין שיינע פיס...

פרוי: גאט האט דיר אמאל געביטן דיין געשטאלט, אבער נישט דיין שכל. דו רעדסט אלץ נאך אזוי שיין און פארפירעריש, ווי אמאל.

שלאנג: איך רעד צו דיר אזוי גוט, ווייל אפט דאכט זיך מיר, אז נישט פון אדמס ריפ, נאר פון מיינער האט דיך גאט גענומען...

פרוי: און אויב דו רעדסט אמת און מיינסט מיין טובה, האב איך צו דיר א גרויסע בקשה: מיר גייען באלד ארויס צו א נייער וועלט און אפשר טאקע אויך צו א נייעם גן-עדן. גיב מיר מער נישט פון עץ-הדעת אן עפל, נאר פון עץ-החיים. איך וויל אייביק לעבן!

שלאנג: צו וואס אייביק לעבן? דיין שיינקייט דויערט נאך קירצער אפילו פון דיין קורצן לעבן.

פרוי: ניין, ניין! נישט נאר אייביק לעבן וויל איך, איך וויל אויך אייביק יונג זיין און אייביק זיין שיין!

(עס קומט אן נח)

נח: (צום וואלף) וואלף! טו דריי מאל א וואַיע — א סיגנאל, אז איך רוף אלע פון דער תיבה צוזאמען!

(דער וואלף נעמט וואַיען, ס'קומט אן נחס גאַנצע משפחה, אלע חיות, פייגל און פרעש)

נח: איז גארנישט געשען ביי אייך קיין נייעס? האט קיינער נישט אויף קיינעם זיך צו באקלאגן? (אלע שווייגן) און אפשר האב איך וועמען פון אייך געטאן אן עוולה? אויב עס איז אזעלכער פאראן, זאל ער ארויסגיין און עס זאגן אפן!

שטימען: נישטאָ אזעלכער!

— ווער רעדט פון עוולות?

— איר האָט אונדז געהאַלפן!

— פון אומקום געראַטעוועט!

— זאָל לעבן דער זיידע נח!

— זאָל לעבן!

נח: אויב אזוי — וועלן מיר זיך שיידן אין פרידן.

שטים: אז מיר ווילן זיך גאַרנישט שיידן מיט איך, מיר ווילן נאָך אַ סך.

אַ סך טעג צוזאַמען מיט איך דאָ פאַרברענגען.

נח: ניין, מיין טייערער, ס'קומט די טויב נישט צוריק, דאָס איז אַ סימן,

אַז דאָרט איז איר בעסער. אַ סוף צו דער נסיעה, גרייט זיך אַרויסגיין! (קיינער

רירט זיך נישט פון אָרט) — וואָס זשע שטייט איר פאַראומערטע, פאַרזאָרגטע?

נאָך וואָס די ענגשאַפט אין דער טונקל פון דער תיבה, ווען אויף איך וואָרט אַ

וועלט, אַ גרויסע און אַ ליכטיקע?

שטים: און וואָס וועלן מיר דאָרט עסן אויף דיין וועלט?

נח: איך האָב פאַר איך אין דער תיבה געזאָרגט, אויף דער פרייער וועלט

— זענט איר אין גאָטס רשות.

שטימען: מיר ווילן עסן!

— מיר ווילן ברויט!

— מיר ווילן פלייש!

נח: חוּ זאל איך עס נעמען? די מאַגאָזינען זענען ליידיק.

שטים: ער האָט די גאַנצע שפיז ערגעץ פאַרשטעקט!

פאַפּוגיי: (חזרט איבער) ער האָט די גאַנצע שפיז ערגעץ פאַרשטעקט!

שטים: ער האָט געגעסן דאָס פלייש און מיר — די ביינער!

פאַפּוגיי: ער האָט געגעסן דאָס פלייש, און מיר — די ביינער!

שטים: מיט ווערעמדיקע אַרבעס האָט ער אונדז געקאַרמעט!

פאַפּוגיי: מיט ווערעמדיקע...

שטים: מיט טוכלע מעל!

פאַפּוגיי: מיט טוכלע...

בער: און מיר האָט ער געהייסן האַקן האַלץ!

ביבער: און מיר — שילן קאַרטאַפּל און שוויצן!

וועווריק: און מיר — רייבן כריין און וויינען!

שטימען: לאַמיר אים אויפּעסן!

— זיין ווייב!

— זיינע זין!

— זיינע זינס ווייבער!...

שם: וואס האָט איר צו אונדז? פונקט ווי איר אַלע, זענען מיר דאָ בלויז פאַרבטענע געסט.

חם: (וויינדיק אויף נחן) אים האָט איר פריער געלויבט, אים — שטראָפּט איצט!

יפת: מיר האָבן נישט קיין חלק אין זיינע עסקים.
שניר? שוין לאַנג צייט געווען דעם אַלטן צו פטרן!
(די זין און די שניר טיילן זיך אָפּ פון נחן. דער קרייז פון די חיות ווערט אַרום נחן ענגער).

נח: צוריק מיט אַ רגע, ווען איר האָט געמיינט, אַז נאָך לאַנג וועט איר אין דער תיבה בלייבן און וועט דאַרפן אַנקומען צו מיין חסד — האָט איר מיר גע-דאַנקט, מיך געחנפעט און געלויבט. נאָר איצט, ווען איר הערט, אַז עס איז נישטאָ שוין מער קיין מבול — ווילט איר מיך אויפּעסן. נו, גוט, כּיבין מסכים. נאָר עס וועט דאָך מיין מאַגערער גוף נישט זעטיקן איך אַלע —

שטים: נישט אַלע, איך וועל דיך אויפּעסן!

שטים: פאַרוואָס דו? — איך!

שטימען: איך!... איך!... איך!...

שטימען: איך!... איך!... איך!...

נח: איצט זעט איר — נישט פאַראַן ביי איך קיין הסכּם. קיינער פון איך פאַרגינט נישט מיין גוף דעם צווייטן.

פאַרגיי: איך!...

שטים: נישטאָ דאָ וואָס צו טאָן. קומט, לאַמיר גיין!

נח: קען זיין, אַז גאָט האָט פאַר איך אַנגעגרייט אין דרויסן שפיין לרוב.

חיות: קומט, לאַמיר גיין! גיכער! שנעלער!

(אַלע חיות שטופן זיך, ווילן וואָס פריער אַרויס, מען שרייט, מען

קריגט זיך, מען פאַרגעסט אין גאַנצן אין נחן)

לייב: מאַכט פּלאַץ!

פלוי: (שפּרינגט אַרויף אויפן לייב) מאַכט אַ וואַרע! מאַכט אונדז פּלאַץ!

העלפּאַנט: (פאַכעט מיט דער נאָז אויף רעכטס און לינקס) אין אַ זייט!

אין אַ זייט!

(לייב און העלפּאַנט אָפּ. ביי דער טיר אַמפּערן זיך פאַרשיידענע חיות,

יעדע פון זיי וויל וואָס פריער אַרויס).

שעפּעלע: (צום וואַלף) העלפט מיר, פעטער, אַרויסגיין.

וואַלף: אַוועק! ווייל ס'בלייבן פון דיר באַלד בלויז די טלאַען!

טויב: (צום שפּאַרבער) נעם מיך מיט דיר מיט, מיין טיערער!

שפּאַרבער: אַזעלכע ווי דו, נעם איך מיט נאָר אין מיין בויך!

טויב: אך, דו פאלשער (וויינט) מיין מאן, מיין טרייער מאן!
פליג: (צו דער שפין) בינד מיך צו דיר מיט א פאדעם און נעם מיך מיט.
שפין: זשומע, מיר נישט אין די אויערן!

(דאס געדראַנג ווערט שטאַרקער, די געשרייען — העכער. מען שלאָגט זיך און מען טרעט זיך מיט די פיס, ביז פאַמעלעך ליידיקט זיך די תיבה אויס. ערגעץ אין אַ ווינקל האָט זיך פאַררוקט נחש הויזגעזינד און רעדן צווישן זיך אין דער שטיל. באַראַטן זיך, וואָס ווייטער צו טאָן. באַלד קומט צולויפן פון יענער זייט דאָס שעפעלע פאַרגאַסן מיט בלוט, די אויגן, פול מיט אַנגסטן. עס ציטערט מיט דעם גאַנצן גוף און טוליעט זיך צו נחן).

שעפעלע: זיידע נח, זיידע נח! שיצט מיך פאַר דעם וואַלף!
(עס טוט אַ פלאַטער אַריין די טויב, די ווייסע פעדערן פאַרבלוטיקט, זי פאַלט אַנמעכטיק נחן צו די פיס)

טויב: דער שפאַרבער! אוי, דער שפאַרבער!

נח: וואָס איז געשען?

טויב: מיטן שנאָבל אַ האַק געטאָן... מיט די נעגל... אוי, איך חלש... איך פאַל אַוועק... איך שטאַרב...

(די געשרייען פון יענער זייט ווערן אַלץ שטאַרקער. נח עפנט ברייט די טיר — פאַר דער טיר אַ קאַלחזשע בלוט)

נח: גאָט! דעם מבול פון וואַסער האַסטו אויסגעטרוקנט, נאָר דער מבול פון בלוט וועט שוין הפנים אייביק זיין אויף דיין ערד! איז כדאי געווען אַזויי פיל מענטשן און אַזוי פיל חיות צו פאַרטיליקן, כדי אין ערשטן טאָג פון צווייטן בראשית זאל די ערד ווידער פול זיין מיט רויב און רציחה?!

(פון ווינקל דערנענטערן זיך צו נחן זיינע דריי זין און שניר)

שמש ווייב: די חיות זענען שוין אַרויס, מיר זענען געבליבן אַליין. וואָס טוט מען ווייטער?

נח: מען טוט דאָס זעלבע וואָס זיי — מען גייט אויך אַרויס פון דער תיבה.
יפתס ווייב: זעט נאָר, ווי ער טרייבט אונדז! מיר זענען דאָ אַזעלכע באַלעבאַטים, ווי איר!

נח: פון ווען געפעלט אייך אַזוי שטאַרק די תיבה, שנור-לעבן? — דער-מאַנט אייך, ווען איר האָב אַנגעהויבן בויען די תיבה, ווי איר פלעגט אַרומגיין מיך באַרעדן, אַז איך בין חסר דעה, אַז איך בין עובר בטל, אַז איך האָב"מיר אין קאַפּ אַריינגענומען אַ משוגעת. אַליין האָב איך געמוזט די ברעטער שלעפּן, זיי זעגן, הובלעווען, פאַרשמירן מיט פעך. איר האָט נישט געלאָזט קיין איין זון מיינעם

מיר קומען העלפן. נאָר ווען דער מבול האָט גענומען פלייצן, זייט איר אַלע צו מיר געקומען צו לויפן געפאלן מיר צו די פיס, געבעטן; שווער-לעבן, ראַטעוועט, לאַזט אונדז אַרײַן, גיט אַ שטיקל פּלאַץ אין אייער תּיבה!

שמש ווייב: וואָס-זשע האָט איר נאָך געזאָלט טאָן? אַ? נישט אַרײַנגלאָזן אייגן בלוט און פּלייש?!

נח: און אַז איר האָב אייך אַרײַנגעלאָזט, איז אייך געווען ווייניק; איר האָט גענומען אַרײַנשלעפּן אין דער תּיבה די בעטן, די שאַפּעס, די שפּיגלען, די טישן, אַלץ האָט איר געוואָלט מיטנעמען מיט זיך. אַפּילו די באַלעס, די ריבאייזנס און די שטייסלען. איר האָט, דאַכט זיך, גאָר אַזוי פּיל זאָכן נישט געהאַט אין אייערע שטיבער. הפּנים, ביי די שכנים אַ טאָרע-געטאָן...

יפתס ווייב: אַן אַנדערער שווער וואָלט הנאה געהאַט וואָס זיינע קינדער האָבן אַזעלכע ווייבער באַלעבאַסטעס און ער — האָט נאָך טענות!

שמש ווייב: מיר גייען איצט אַרױס אויף דער וועלט. פּון וואָס וועלן מיר לעבן? גיט אונדז שווער-לעבן די שליסלען פּון מאַגאָזין.

נח: די שליסלען קען אייך אייך געבן, נאָר וואָס וועט איר פּון זיי האָבן? אין מאַגאָזין איז גאַרנישט געבליבן.

יפתס ווייב: וואָס? איר האָט אַלץ צעטיילט פאַר די חיות?! זיי געווען טרייער, ווי אונדז?!

נח: גאָט האָט זיי געגעבן אונטער מיין רשות. איך האָב פאַר זיי געמוזט זאָרגן.

שמש ווייב: טאָ גיט דאָס גאַלד און די בריליאַנטן.

נח: פּון וואָנעט זאל איך נעמען פּלוצים גאַלד און בריליאַנטן? איך בין אַן אַרעמער ייד.

יפתס ווייב: און דו האָסט דאָ קיינעם נישט אויסבאַהאַלטן? דו האָסט דאָ קיינעם נישט אַדורכגעשמוגלט און גענומען ביי אים דערפאַר גאַלד און בריליאַנטן? **נח:** ווי קענט איר אַזוי זאָגן? דערמאַנט אייך: ס'האָבן מענטשן גענומען קלאַפּן אין דער תּיבה, געוויינט, געשריגן, געבעטן זיך אַרײַן. איך פּלעג פאַרקריכן אין ווייטסטן ווינקל, כדי נישט צו הערן דאָס געוויינ און געשריי פּון די זקנים, פּון די פּרויען און קינדער. נאָר איר האָט זיך אַלע צום פענצטער געשטופּט, גע-וואָלט זען, ווי אַזוי די מענטשן און די חיות ווערן געשלעפּט און געריסן פּון די שוימיקע שטראַמען, ווי זיי ראַנגלען זיך, וואַרגן זיך אָן אַטעם און שווימען דער-נאָך אַרום טויטע, געשוואָלענע.

שמש ווייב: אַבער וואָסער שייכות האָט עס צום ענין?

נח: וואַרט צו אַ רגע. איך האָב אייך מאָל דורכן פענצטער דערזען, ווי אונ-דזער שכנטע רייזע-גיסל לויפט מיטן קינד אויף דער האַנט, אין קישעלע, שלאַגט זיך אין האַרצן און שרייט און בעט: איך בין אייך מוחל, נאָר מיין קינד נעמט

אריין. בין איך געווארן צעמישט, אלץ פארגעסן און געלאפן פאר איר עפענען די טיר. נאר איר האט דעמאלט זיך אויף מיר א וואָרף געטאָן, מיר דעם וועג פאַר צוימט און געשריגן: איר ווילט נעמען פרעמדע אין דער תיבה? איר ווילט ברעכן גאָטס באַפעל? דאָס ערשטע מאָל האָב איך דעמאלט געהערט אייך דערמאָנען גאָטס נאָמען.

יפתס ווייב: אָבער די שכנטע איז דאָך געווען אַן אַרעמע אלמנה! בחינם זענט איר נישט מחויב!

שמס ווייב: וואָס טויגן אַלע טענות! מאַכט אייך, שווער, נישט תמע' וואַטע און גיט אַרויס די שפייז און דאָס געלט!

נח: נאָט אייך די שליסלען, גייט און זעט אַליין, צי אין מאַגאזין איז עפעס פאַראַן און נעמט. באַזוכט מיך, צי איר וועט ביי מיר געפינען אַ פרוטה.

שמס ווייב: (גיט אַ פאַטש מיט די הענט) נו, האָט מען זיך געקענט ריכטן אויף אַזאַ בראַך? ער איז דאָך אויף אַן אמת אַ צדיק!
יפתס ווייב: אַ תם!

שמס ווייב: ווען איך זאָל געווען וויסן, אַז דיין טאַטע איז אַ קבצן, וואַלט איך, אסור, דיך געווען גענומען. מילא, אַז דו ביסט אַ שלימזל — האָב איך פריער געוואָסט. האָב איך אָבער געמיינט, אַז דו, דער בכור, וועסט ירשע' נען די רייכע ירושה פון טאַטן. און דאָ ווייזט זיך גאַר אַרויס אַז ער איז אַזאַ קבצן און אַזאַ שלימזל, ווי דו! איך וויל דיך מער נישט קענען, אַוועק פון מיינע אויגן!

שם: גוט, איך האָב סיי ווי געוואַלט אַוועק.

שמס ווייב: וואָס רעדט ער? ווהיזן גייט ער?

שם: איך, בין געווען אַ פרומער. פלעג זיצן דורך די טעג ביז שפעט אין דער נאַכט אַריין און לערנען, איך האָב געהערט זאָגן, אַז אַזויפיל תענוגים גיט דאָס לעבן — נאָר איך האָב פון זיי נישט געוואַלט טועם זיין, ווייל יעדער תענוג איז פאַרבונדן מיט זינד. איך האָב שלום געמאַכט מיט דער האַרבער שטראַף מיט וועלכער גאָט האָט באַשטראַפט די אַלטע וועלט דערפאַר, ווייל איך האָב גע' גלייבט, אַז די נייע וועט זיין אַ בעסערע. די נייע וועלט איז נישט קיין בעסערע, איז דער באַשאַף ווידער שולדיק, צי אפשר גאַר דער באַשעפער?

שמס ווייב: וויי איז מיר, דאַכט זיך, אַז ער רעדט שוין אַקעגן גאָט!

שם: אויב דער באַשעפער איז שולדיק, וועל איך גיין ביי אים פאַדערן אַ חשבון פאַר די אַלע אומגעקומענע!

שמס ווייב: ער איז משוגע געוואָרן! ווי אַזוי וועסטו גיין צו גאָט? ווי קומסטו צו אים? ער איז דאָך דאָרט הויך אין הימל!

שם: וועל איך בויען אַ טורעם ביז צום הימל! איך וועל צו אים אַרויפגיין און זאָל ער מיר ענטפערן.

שמש ווייב: און דו וועסט מיך דא אליין איבערלאזן?

שם: איך וויל נישט וויסן פון קיין משפחה, פון קיין אייגן גליק, ביז איך וועל פון גאט נישט באקומען קיין ענטפער. (אָ)

שמש ווייב: (לויפט אים נאָך) גולן! רוצח! ווי האַסטו דאָס האַרץ מיך איבערצולאָזן איינע אליין, אַ וויסטע עגונה! (אָ)

יפת: (צום ווייב) פאַרוואָס שטייסטו נאָך דאָ, מיין טייערע? אין דרויסן אַרויס קום! אונטער דעם פרייען הימל, דאָ איז טונקל, דאָ איז די לופט אַ גע־שטיקטע! איך וויל אָפעטעמען פריי.

יפתס ווייב: און ווו וועלן מיר וויינען?

יפת: דאָס אַלטע הויז איז חרוב געוואָרן — וועלן מיר בויען אַ נייעס, אַ ווייס הויז, מיט רויע ציגל אויפן דאָך, מיטן ווילדן וויין איבער די פענצטער, מיט אַ גאַרטן פון בלומען פאַר דעם הויז.

יפתס ווייב: און פון וואָס וועלן מיר לעבן?

יפת: מיר וועלן גיין אין וואַלד אַריין קלייבן יאָגדעס, טרינקען וועלן מיר פריש וואַסער פונעם קוואַל.

יפתס ווייב: און ווו וועל איך נעמען קליידער?

יפת: ס'איז דאָך אַ נייער בראשית, זאָל זיך דיר דאַכטן, אַז איך בין אדם און דו ביסט חוה, נאָך וואָס די קליידער, אַ פייגנבלאַט איז אויך גענוג!

יפתס ווייב: ווו וועל איך נעמען —

יפת: (רייסט איר איבער) אַ, פרעג ניט אַזוי פיל! די נאַטור איז רייך, זי וועט אַלץ אונדו געבן, זי וואַרט אויף אונדו, קום מיין טייערע, געליבטע מיינע, קום!

(ער טוט זי אַ כאַפּ אויף די הענט און טראַגט זי אַרויס)

נח: און דו, חם, ווהיז וועסטו אַוועק?

חם: איך וועל דאָ בלייבן.

נח: (דערשטוינט) וואָס?!

חם: יאָ, טאַטע, איך וויל דאָ בלייבן מיט דיר.

נח: וואָס רעדסטו? שם איז אַוועק, יפת איז אַוועק און דווקא דו, ווילסט בלייבן מיטן אַלטן טאַטן?

חם: פאַרוואָס ווונדערסטו זיך אַזוי?

נח: איך ווייס... דו ביסט דאָך געווען מיין... מיין נישט געראַטענער זון, אַלס קינד פלעגסטו זיך שלאָגן מיט די קינדער פון די שכנים, יעדעס מאָל איז געקומען אַן אנדערע שכנטע, אַז דו האַסט ביי איר אויסגעשלאָגן אַ שויב אין פענצ-טער, צי באַריסן איר סאָד, און שפעטער... שפעטער פלעגסטו פאַרטשעפען אַלע דינסטן און אַלע קעכינס, דווקא דו ווילסט ווערן די שטיצע פון דיין טאַטן אויף די עלטערע יאָרן?

חם : יא, טאטע, איך בין געווען אמאל זייער זינדיק, אבער זייט דעם מבול האב איך זיך אין גאנצן געביטן. איך בין שוין געוואָרן גוט און פרום.
נח : איך דאַנק דיר, רבנוֹר־של־עולם, פאַר דיין גרויסן חסד! איך האָב גע־לעסטערט, געמיינט, אַז דער מבול האָט קיינעם נישט פאַרבעסערט. מיין זון חם האָט פון אים פאַרט עפעס געלערנט. ס'איז יום־טוב ביי מיר היינט, יום־טוב!
חם : אַוודאי איז היינט יום־טוב. אַ טאַפלטער יום־טוב: דאָס וואָסער האָט אויסגעטריקנט און איך בין געוואָרן גוט און פרום. אפשר טאָקע מאַכן לכבוד דעם אַ סעודה?

נח : אַוודאי דאַרף מען, מיין זון, איך האָב נאָך ערגעץ־וווּ ברויט, אַ הערינגל און קעז.

חם : דאָס איז פיין, אַבער ווי אַזוי מאַכט מען עס אַ שמחה אָן אַ ביסל משקה?
נח : גערעכט. מען וועט מאַכן אַ כוסה, חמעניו, מיר האָבן אפילו די דאָק־טוירים פאַרווערט צו טרינקען. עס שאַדט מיר צו די נירן, נאָר מילא, היינט מוז איך טרינקען! (ער נעמט אַרויס ברויט, הערינג, קעז און עטלעכע פלעשלעך וויין) לאַמיר טאָקע פאַרזוכן אַ קאַפּיטשקע.

(נח גיסט אָן צוויי גלעזלעך מיט וויין)

חם : לחיים, טאטע!

נח : לחיים! (ביידע טרינקען, ער פאַרהוסט זיך) אוי, שטאַרק, שטאַרק! ס'פאַרכאַפט אַז דעם אַטעם!

חם : פאַרבייס, טאטע. דאָס נעמט זיך דערפון, וואָס דו האָסט שוין לאַנג נישט געטרונקען (גיסט אָן אַ צווייט גלעזל) וואָס ווייטער וועט עס דיר גיין בעסער, לחיים!

נח : (טרינקט) אַ גוט ביסל משקה!

חם : און איצט טאָקע אַ דריט גלעזל. אַזויפיל טעג און וואָכן אַרום זיך בלוין וואָסער און וואָסער, שוין צוגעגעסן זיך דאָס וואָסער — לחיים!

(זיי טרינקען דאָס דריטע גלעזל)

נח : (שטעלט זיך אויף, וואַקלט זיך, שיכורלעך) חם... חמעניו... קום אַהער, לאַמיד דיר אַ קוש טאַן...

חם : (פאַר זיך) מען קען שוין אַנהייבן. (הויך) טאטע, דו ווייסט. מען דאַרף קלערן וועגן תּוֹד־זאַכן, וועגן פרנסה. פון וואָס וועסטו, דאָס הייסט, וועלן מיר, לעבן?

נח : איך וועל... איך וועל ווערן אַ שמש... אין אַ קלויז...

חם : פאַרוואָס עפעס אַ שמש?

נח : אַ מקום־קדוש... תורה... און יעדעס מאָל אַ יאַרצייט... מען קען כאַפּן... אַ טרונק...

חם : (פאָר זיך) ס'איז אים אַריין אין טעם! (הויך) פאַרוואָס עפעס אַ שמש? פאַרוואָס באַדינען אַנדערע? פאַר זיך אַליין דאַרף מען ווערן אַ באַלעבאָס. אַט, ווערן באַלעבאָס פון דער תיבה, ס'איז דאָך נישט עפעס סתם אַזוי אַ קאסטן, נאָר די תיבה, נחם תיבה! אַ וועלט איז אונטערגעגאַנגען מיט מענטשן און חיות, נאָר די תיבה איז געבליבן! זי איז די איינציקע זאַך, וואָס איז געבליבן פון דער אַלטער וועלט. דער איינציקער זכר. מען דאַרף פון איר מאַכן אַ מוזיי.

נח : המעניו... דו האָסט דאָך קיין מאַל נישט געוואַלט זיך לערנען... נישט לייענען קיין בוך... פון וואַנעט נעמט זיך, וואָס דו רעדסט אַזוי אינטע-אינטע-ליגענט?

חם : אמת, ביכער האָב איך טאַקע נישט ליב צו לייענען, אָבער דערפאַר פלעג איך לייענען די פרעסע און גיין אויף מיטינגען. יא, ווויזשע האַלט איך? — ביים מוזיי, זאָלן מענטשן קומען אין דער תיבה. קיין הויכע פרייזן קען מען אַפילו נישט מאַכן, נאָר עס שאַדט נישט. דעם גרויסן זאַל פון דער צווייטער זייט תיבה וועלן מיר פאַרדונגען אויף חתונות.

נח : פאַר אַרעמע כלות, יתומים...

חם : פאַרוואָס בלויז פאַר יתומים, און אַנדערע יידישע טעכטער דאַרפן פאַרזיצן? זאָלן זיין וואָס מער חתונות ביי יידן, זאָלן יידן זיך מערן און פרוכ-פערן! און דעמאָלט, ווען ס'וועט נישט זיין קיין חתונה, וועלן מיר דעם זאַל פאַרדינגען אויף אַ טאַנץ-אָונט.

נח : אַ, וואָס? טאַנץ-אָונט?

חם : זאָלן יידן זיך פרייען, זאָלן יידן טאַנצן!

נח : (חורט איבער) זאָלן יידן זיך פרייען... זאָלן יידן טאַנצן — אַ גוטע

זאָך!

חם : ס'וועט זיך לוינען, טאַטע. מענטשן זענען שוין רייך געוואָרן דערפון. (ער גיסט אָן נאָך צוויי גלעזלעך) צום וויל פון דער נייער אונטערנעמונג (זיי טרינקען בייט). דו פאַרשטייט טאַטע, פון דער לינקער זייט וועלן מיר האָבן דעם מוזיי. דעם מוזיי מיט אַלע הייליקע זאַכן צום זכר פון דער אונטערגעגאַנגענער וועלט. פון דער צווייטער זייט, פון דער רעכטער — דעם זאַל צום טאַנצן מיט די צימערלעך אונטן. ווילט איר זיין ערנסט, אַ ווייך-טאַן — ביטע, לינקס! טאַמער פאַרקערט, איר ווילט הנאה האָבן, זיך פאַרוויילן — ביטע רעכטס! פאַרוואָס זיצסטו און קוקסט אויף מיר מיט גלעזערנע אויגן? נעם, טרינק נאָך אַ גלעזל!

נח : (האַט געטרונקען, שטאַמלט) — ווילט איר — לינקס!... ווילט איר

— כאַיכייכייכייכיי! (ער נעמט פון זיך אַראַפּרייסן די מלבושים און זינגען):

אויב אַלע ברואים האָט
געוואַלט באַשטראַפן גאַט,

לעצטע שריפטן

פארזאגט-זשע האָט ער נישט
אויך גלייך באַשטראַפּט די פיש?
פאַר זיי אַ מבול — אַז,
דאָס איז אַ גוטע זאַך!
ווען אַלע קומען אום —
זיי שווימען זיך אַרום.
זיי שווימען גיך אַרויף
און עסן אַלעס אויף.
אַ וועלט איז טויט, צעשטערט —
זיי האָבן זיך פאַרמערט!
צי איז דאָס גוט אַזוי?
אויראָס צור־יִיִד־ווי!
און וווּ, איז ישר, האָ?
האָ-האַפּטאַ, האָפּטאַ-סאַ!

(חם עפנט ברייט די טיר, שטעלט זיך אַוועק אויף דער שוועל
און שרייט אַרויס אין גאַס)

חם: געשעצטער עולם! מיר האָבן אין דער תיבה געעפנט אַ מוזיי צום
אַנדענק פון די מיליאָנען אומגעקומענע פונעם מבול. איר וועט דאָ זען שאַרבנס
פון טויטע מענער און סקעלעטן פון פרויען און קינדער. איר וועט דאָ זען פאַר-
טאַגראַפיעס פון די מענטשן, ווען דער מבול האָט גענומען פלייצן, ווי זיי לויפן
אין שרעק, ווי זיי שרייען, ווילן זיך אַנכאַפן אין אַט דער תיבה, וואָס איר זעט פאַר
אייערע אויגן. נאָר די כוואַליעס רייסן זיי אַוועק און זיי ווערן דערטרונקען. קומט
און זעט די דאָזיקע בילדער, וואָס שוידערן-אויף, וואָס פאַרגליווערן דאָס בלוט אין
די אַדערן! איר וועט צווישן די קרבנות זיכער געפינען אייערע קרובים און
פריינד!

און דאָ, רעכטס — הויך-געשעצטעס פובליקום! דאָ רעכטס, האָבן מיר גע-
עפנט אַ באַר. מיר האָבן דעם באַר איינגעאַרדנט לויט דער לעצטער מאָדע. מיט
שפיגלען, מיט נעאָן-ליכט, מיט דעם בעסטן אַרקעסטער, מיט די פאַרשיידנסטע גע-
טראַנקען און מיט די רייזנדיקסטע פרויען!... אַלס אַטראַקציע פון ערשטן אָונט,
וועט זיין דער אויפטריט פון דעם צדיק, דעם תם, דעם זיידן נח. אונדז איז גע-
לונגען אים אַליין צוציען צו אונדזער אונטערנעמונג. זעט, קוקט אים אָן, אַט
שטייט ער דאָ פאַר אייך האַלב-נאַקעט און טאַנצט! בילעטן, ביטע! עס זענען
נאָך געבליבן געצילטע בילעטן!

(אויפטריט שטס און יפּת מיט זייערע ווייבער)

יפּת: מיר האָבן געהערט עפעס אויסטערלישע זאַכן, וואָס טוט זיך דאָ, חם?

ישראל אשענדארף

חם: גאנץ פשוט; איך האָב מיר געעפנט אין תיבה אַ מוזיי און אַ באַר.

שם: און וואָס טוט דאָ דער טאַטע, אַ שיכורער?

חם: ער טרעט אויף ביי מיר אין באַר.

יפתס ווייב: זעסטו, יפת, ווען דו ביסט אַוועק נאָך שפּינױעבס און קױ

בעבע, האָט זיך דערווייל דער ברודער דיינער געמאַכט אַ גוטע פרנסה!

שמש ווייב: נאָ, זע שליממזל! ווען דו ביסט געקראָכן אין הימל אַריין,

האָט דערווייל דער חם פאַרכאַפט די ערד!

שם: ניין! איך וועל אים נישט לאָזן מאַכן אַ פרנסה פונעם אומגליק!

טאַטע, קום אַוועק פון דאַנען!

חם: שלעפּ אים נישט! איך האָב אין אים אויך אַ חלק!

יפת: ניין! ניין! דו האָסט מער נישט קיין רעכט אויף אים!

חם: שאַט, שאַט! מיינט נישט, אַז איר וועט מיר אַפּטאַן, נעמט אייך די

מציאה! איך וועל גלייך אַנגאַזשירן דעם אַקטיאָר פּורימזאַן, ער וועט מיר שפּילן

די ראָל פונעם צדיק נח. ער וועט זי בעסער שפּילן, ווי דער אמתער. די אמתע

שפּילן תמיד שלעכט.

(ער ווענדט זיך צום עולם אויף דער גאַס)

געשעצטער עולם! צוליב טעכנישע סיבות רופן מיר היינט אַפּ די פאַר-

שטעלונג. מיר פאַרקויפן בילעטן אויף מאַרגן!

(פון אַלע זייטן רייסט זיך דער עולם צו דער קאַסע)

(סוף)

איז בונקער

(איז בונקער. טונקל. מיטאמאל ווערט ליכטיקער. די שייך קומט פון אויב, פון אן עפענונג. דורך דער עפענונג רוקט זיך אראפ א מענטש. ער באווייזט זיך נאך נישט גוט. ארומצוקוקן, ווען עס רוקט זיך אראפ דורך דער זעלבער עפענונג א צווייטער).

וואָלף: ווער איז עס?

הערשל: אויך א ייד.

וואָלף: האָסט געזען ווי איך בין אָהער אַריין?

הערשל: יא.

וואָלף: מער קיינער נישט?

הערשל: קיינער נישט מער. (צעהוסט זיך) וואָס פאַר אַ גערוד! מיד

שטיקט. וואָס איז דאָס?

וואָלף: דאָס הייסט, אַז די דייטשן האָבן אַנטדעקט דעם בונקער און אַרייַנ-
געלאָזט אָהער גאָ. איך וועל מוזן נאָך ברייטער מאַכן די עפענונג. דער גאָז

זאָל אַרויס (טוט עס. ס'ווערט נאָך ליכטיקער).

הערשל: (טוט אַ געשריי) מענטשלעכע גופים אויף דער ערד!

וואָלף: מסתם פאַרגאָזטע.

הערשל: עס גרוילט מיד!

וואָלף: שוין לאַנג צייט געווען זיך פאַרהאַרטעווען.

הערשל: זעט נאָר, דער בונקער פירט צום קאַנאַל!

וואָלף: איך ווייס פריער דערפון און דערפאַר בין איך טאַקע אָהער אַוועק-
הערשל: וועט מען זיך קאַנען ראַטעווען?

וואָלף: דאָס וועט מען נאָך זען. דערווייל דאַרף מען זיך אַ ביסל אויסרוען

און קלייבן די כוחות. בעטגעוואַנט איז דאָ לרוב — וועט מען זיך אַ ביסל צולייגן.

(טוט עס.) שוין וויפל נעכט נישט געשלאָפן! און דו, וואָס שטייסטו און גאַפעסט?

לייג זיך צו. אַזאַ גבור ביסטו, אַ? (הערשל לייגט זיך לעבן אים אַוועק.) ווי אַזוי

האַסטו באַוווּזן צו דערציען ביז איצט? טויזנטער מענטשן זענען געפאַלן פון

הונגער און דו האָסט דורכגעהאַלטן? הונדערטער טויזנטער שיינע און געזונטע מענטשן געשיקט אין די אויוונס, — און אַזוינס איז געבליבן!

הערשל: מיין ברודער, מיין ברודער לייב האָט מיר געהאַלפן. נאָך פון די קינדער-יאָרן בין איך געווען אַ קרענקלעכער. ער האָט מיר קיין מאָל נישט געלאָזט שלעכטס טאָן. אַז דער טאַטע איז געשטאַרבן, בין איך אַלט געווען פיר יאָר. ער איז געוואָרן מיין טאַטע. ער האָט מיך צוויי מאָל אַרויסגעראַטעוועט פון דעם אומשלאַג-פּלאַץ!

וואַלף: און וואָס איז ער געווען? אַ פּאַליציאַנט?

הערשל: ניין. אָבער אַ שטאַרקער איז ער, נאָך שטאַרקער פון דיר. און אַ

מוטיקער — נישטאָ צו אים קיין גלייכן!

וואַלף: און וווּ איז ער איצט?

הערשל: איך ווייס נישט. ער איז פון די וואָס האָבן געמאַכט דעם אויפֿ-שטאַנד. ער איז אַוועק איין מאָל זיך שלאָגן, מיך איבערגעלאָזט אין אַ בונקער. דערווייל האָט מען דאָס הויז אונטערגעצונדן און איך בין אַנטלאָפן אַהער. (ס'מאַכט זיך אַ גערויש. הערשטל שפּרינגט אויף דערשראָקן.) איר הערט?!

וואַלף: האָסט נישט וואָס מורא צו האָבן — דאָס זענען שטשורעס. זיי

האָבן דאָ גענוג טויטע צו עסן. (הערשטל שטעלט זיך אויף. נעמט עפעס זוכן.)

וואַלף: פאַרוואָס האָסטו זיך אויפגעשטעלט? וואָס זיכסטו?

הערשל: איך זוך עפעס אַ זאַך זיי צו וואַרפן.

וואַלף: ביסט אַ שוטה. ס'וועט גאַרנישט העלפן!

הערשל: וועלן מיר זען. (וואַרפט עפעס אַהין. פון וואַנען ס'הערט זיך

דאָס גערויש. ס'זערט שטילער.) זעט איר, ס'איז שטילער געוואָרן!

וואַלף: צוליב וואָס טוסטו עס?

הערשל: די שטשורעס זאָלן נישט עסן די מענטשן.

(ס'הערט זיך ווידער דאָס גערויש פון די שטשורעס)

וואַלף: אַט האָסטו זיי שוין צוריק.

הערשל: איך וועל זיי פאַרטרייבן!

וואַלף: זיי וועלן דיר פאַרטרייבן! זיי זענען חוצפהדיק און קאַנען אַפילו

אַ לעבעדיקן אַנגרייפן. בעסער הער מיך אויס; מיר וועלן זיך לאָזן שפעטער גיין דורכן קאַנאַל. אפשר וועט אונדז געלינגען זיך צו ראַטעווען אויף דער אַרישער זייט. אין אַזעלכע שמאַטעס טאַרסטו אַפילו זיך, אויף דער אויבערפלאַך נישט ווייזן, דו מוזסט דיר פאַרשאַפן אַנדערע מלבושים.

הערשל: ווי אַזוי זאָל איך מיר אין בונקער פאַרשאַפן אַנדערע מלבושים?

וואַלף: צי קאַנסטו זיך שוין צו גאַרנישט דערטראַכטן? דאָ אַרום ליגן

טויטע, צי ניין? צי אַראָפּ פון עמעצן זיין מלבוש. און פאַר אַלעמען: זוך אין די

קעשענעס. אויף דער האנט קאן ווער נאך טראגן א זייגערל — דאס אלץ וועט אונדז דארט זייער צונוץ קומען.

הערשל: איך וועל נישט גיין בארױבן די טויטע!

וואַלף: און אז די שטשורעס וועלן זיי צעפרעסן צוזאמען מיט די מלבו-
שים, וועט זיין בעסער? וויפל מאַל האָב איך געזען ווי לעבעדיקע האָבן אַראָפּ-
געצויגן די מלבושים פון די טויטע?

הערשל: איך האָב עס נישט געטאָן.

וואַלף: ווי דו, דערציילסט, האָט דיר דער ברודער געהאַלפן. האָט ער
אויסגעטאָן טויטע צוליב דיר?

הערשל: וועגן ברודער זאָלט איר קיין שלעכט וואָרט נישט רעדן! איר
הערט! ווייל...

וואַלף: (גיט אים אַ נעם אָן און שליידערט אים צו דער ערד): ווייל וואָס?
איך האָב זיך מיט שטאַרקערע אָן עצה געגעבן און מיט אַזאַ הינדל וועל איך זיך
אַוודאי אָפּפאַרטיקן! איך בין נישט צוגעווינט מען זאָל מיר אָפּזאָגן. נעם זיך
גלייך צו דער אַרבעט. געפינסט עפעס לייטישס — דערלאַנג עס אַהער. זע און
באַהאַלט גאַרנישט פאַר זיך. אַז דו וועסט מיר זיין טריי — וועסטו ביי מיר נישט
האַבן קיין עוולות.

(הערשל הייבט זיך פאַמעלעך אויף. שווייגנדיק נעמט ער זיך פאַרען ביי אַ
טויטן. ער נעמט אַראָפּ פון איין טויטן אַ זייגערל און דערלאַנגט עס וואַלפן)

וואַלף: אַזוי געפעלסטו מיר. איצט נעם אַראָפּ פון אים פאַר דיר די
מלבושים.

(הערשל הייבט אַן אַראָפּציען פון טויטן דאָס רעקל און שטויסט
מיטאַמאָל אַרויס אַ געשריי)

וואַלף: וואָס איז? וואָס איז געשען?

הערשל: ער לעבט! ער האָט זיך אַ ריר געגעבן!

וואַלף: או — ביסטו אַ פחדן!

הערשל: הערט; ער האָט אַ קרעכץ-געטאָן (וואַלף גייט צו נענטער צום
מענטשן).

וואַלף: יא, ער רירט זיך.

הערשל: מען דאַרף זען מיט אים עפעס צו טאָן.

וואַלף: מיט וואָס וועסטו אים העלפן? לאַמיר קודם אַ קוק-טאָן, וואָס מיט
אים איז געשען (צינדט אָן אַ שוועבעלע, באַלייכט דעם מענטשן).

הערשל: גאָט! — מיין ברודער! (פאַלט אויף דער ערד, נעמט דעם ברו-
דער טרייסלען מיט אַלע כוחות) לייבל! שטיי אויף — לייבל!

וואָלף: לאַמיר אים צוטראַגן צו דער עפענונג. ס'איז דאָרט ליכטיקער
און ער וועט האָבן מער לופט צו אַטעמען.

(זיי טראַגן אים ביידע צו צו דער עפענונג)

הערשל: ער האָט געעפנט די אויגן! ער קוקט אויף מיר! דערקענסט
מיך נישט? דאָס בין איך... איך...

לייב: הערשל?... הערשל...

הערשל: איד, יא, איד!

לייב: אַ טרונק...

הערשל: (פאַרצווייפלט) נישטאַ, נישטאַ, וואָס איז דיר? וואָס טוט דיר
וויי?

לייב: פאַרגאַזט...

הערשל: דו ליגסט שוין לאַנג אַזוי?

לייב: איד ווייס נישט... פאַרלוירן דעם זינען.

וואָלף: (נעמט אים אַוועק אין אַ זייט) האָסט אים בלויז אַ רעה געטאַן
מיטן דערמונטערן.

הערשל: אַ רעה? פאַרוואָס?

וואָלף: נאָך וואָס דאַרף ער נאָך אַ מאָל שטאַרבן?

הערשל: ער וועט לעבן!

וואָלף: פּוסטע רייד! ווען ער וואָלט געהאַט די געהעריקע הילף — אפשר,
דאָ וועט ער אויסגיין.

לייב: הערשל...

הערשל: אַט בין איך.

לייב: ווי זעט אויס אין געטאַ?

הערשל: די דייטשן גייען פון הויז צו הויז, ווישן אָפּ דעם גאַנצן געטאַ.

לייב: און וואָס וועט זיין מיט דיר?

הערשל: וואָס קימערסטו זיך וועגן מיר? איך בין געזונט, אָן דו... ווי

אַזוי ביסטו פאַרגאַזט געוואָרן? דו האָסט דאָך געקאַנט אַוועק מיטן קאַנאַל.

לייב: מיר זענען דאָ געווען אַ סך... די עפענונג צום קאַנאַל — זייער

שמאַל... איך האָב געלאָזט אַנדערע פּרייער... ביז ס'איז געקומען צו מיר — בין

איך שוין געווען פאַרגאַזט... אַבי דו לעבסט, וועל איך שוין רויק שטאַרבן...

הערשל: דו וועסט נישט שטאַרבן! דו וועסט נאָך געזונט גווען און גיין
מיט אונדז צוזאַמען!

וואָלף: מיר מוזן זיך באַלד לאָזן אין וועג אַריין. דאָ פאַרבלייבן לענגער
איז זייער געפערלעך.

לייב: דער חבר איז גערעכט.

הערשל: וועל איך דיר נעמען אויף די פלייצעס.

לייב: הערשל, דאָס איז איבער דינע כוחות.

הערשל: וועל איך בלייבן מיט דיר.

לייב: מען דאַרף נישט. מיר וועסטו דערמיט נישט העלפן, נאָר דו וועסט

אויך אומקומען.

לייב: זיי נישט איינגעשפּאַרט. דו פּלעגסט מיך שטענדיק פּאַלגן — פּאַלג

מיד נאָך איצט — צום לעצטן מאָל. און צו אייך, חבר, האָב איך אַ בקשה; איר האָט אפשר אַ רעוואָלווער?

וואָלף: איר האָב.

לייב: און קוילן?

וואָלף: בלויז צוויי קוילן.

לייב: קאַנט איר מיר נישט שענקען איינע?

וואָלף: נאָך וואָס דאַרפט איר אַ קויל?

לייב: זיך צו דערשיסן.

הערשל: אַ גאַט! וואָס רעדסטו?!

לייב: איר קאַן זיך דאָ נאָך מאַטערן אַ טאַג צי צוויי. בעסער — מיט

איין מאָל.

וואָלף: איר פאַרשטיי אייך. נאָר — דאָס איז אַפּהענגיק נישט נאָר פּון מיר.

לייב: פּון וועמען נאָך?

וואָלף: פּון אייער ברודער. ער זאָל דערלויבן אייך אַוועקגעבן זיין קויל.

לייב: וואָס מיינט איר דערמיט?

וואָלף: איר האָב צוויי קוילן, אויב אונדז דראַעט אַ געפאַר אַרײַנצופאַן

אין די דייטשישע הענט, איז — איין קויל אים און איינע — מיר.

לייב: הערשל, גיב אָפּ דיין קויל פאַרן ברודער...

הערשל: ניין, ניין, דו האָסט אַזוי פיל פאַר מיר געטאַן —

לייב: טורזשע פאַר מיר דאָס*מאַל, און זיי מיר מוחל, וואָס איך נעם צו

דיין קויל. דו וועסט זי אפילו נישט דאַרפן, דו וועסט זיך ראַטעווען. (צו וואָלף)

איר וועט עס מאַכן. איר בין צו שוואַך. איר קאַן אַ מאָל נישט טרעפן און דאַרפן

נאָך אַ צווייטע. אייער קויל וויל איך שוין נישט צונעמען.

וואָלף: איר וועל עס טאַן.

(הערשל ברעכט אויס אין אַ געוויין)

לייב: און נאָך אַ בקשה האָב איך צו אייך: איר זאָלט עס נישט מאַכן דאָ

פאַר זיינע אויגן, נאָר אויבן. איר זאָלט מיך אַרויפטראַגן צווישן די חורבות. איך

וויל אויך נישט ליגן אין קעלער, אין דער בעץ און אין חשכות, די שטשורעס זאָלן

מיד צעפרעסן.

וואָלף: איד וועל טאָן, ווי איר הייסט.
לייב: טאָ נעמט מיך... איר דארפט זיך פון מיר וואָס פריער באַפרייען.
איר דארפט איצט קלערן וועגן זיך.
הערשל: איד וועל נישט לאָזן... ניין!
לייב: דו ביסט נאָך אַ ינגל. מיר ביידע זענען עלטער פון דיר, פאַרשטייען
כעסער. זיי געזונט!

(וואָלף נעמט לייב, טראַגט אים אַרויף. אַ וויילע, און ס'הערט זיך אַ שאַס.
הערשל טוט אַ געשריי, דערנאָך אַ יאָמערלעך געוויין. וואָלף קומט צוריק)

וואָלף: באַרואיך זיך, הערשל...
הערשל: און איד האָב דאָס אַלץ דערלאָזט!
וואָלף: ראַטעווען אים איז שוין במילא נישט געווען מעגלעך. ער וואָלט
אפשר געלעבט נאָך אַ טאָג, צי צוויי, און זיך געמאַטערט. איד האָב אים די מאַ-
טערנישן איינגעשפאַרט. ער געפעלט מיר, דער ברודער דיינער. איד בין טאַקע
געווען אַ שמוגלער, אָבער איד האָב דרך־אָרץ פאַר אים. ער האָט געקעמפט, זיך
מקריב געווען פאַר אַנדערע און מוטיק געשטאַרבן.
הערשל: איצט בין איד איינער, איינער אַליין געבליבן אויף דער וועלט...
וואָלף: ביסט נישט געבליבן אַליין. איד בין מיט דיר. איד וועל זיין אויף
דיין ברודערס אָרט. איד וועל פאַר דיר זאָרגן אויף יענער זייט. און אויב, חלילה,
די דייטשן וועלן אונדז כאַפן, וועל איד דיר געבן, אויב דו וועסט וועלן — די
צווייטע קויל — מיינע... אַלץ וועל איד פאַר דיר טאָן...

(סוף)

דער זעלבער נורל

(אָונט. אין דער שטוב פון דער מוטער. די מוטער זיצט ביים טיש און ענדיקט שטריקן אַ סוועטער. ס'הערט זיך אַ קלאַפן פון יענער זייט טיר)

מוטער: ווער איז עס? ווער קלאַפט??

אַ שטים: עפן! דאָס בין איך.

מוטער: אַ גאָט! דאָס איז דאָך דער פּאַטער!

(זי בלייבט אַ רגע פּאַרגליווערט שטיין. ס'הערט זיך ווידער אַ קלאַפן.)

זי עפנט די טיר. אויפּטריט פּאַטער)

טאַטע, דאָס ביסטו אויף אַן אמת צו מיר געקומען?

(נעמט אים אַרום. קושט אים)

מען טאָר דאָך נישט גיין אַזוי שפּעט ביינאַכט. מען האָט דיך געקענט

דערשיסן!

זיידע: (גלעט איר די האַר אויפן קאַפּ) נו, גוט, גוט — באַרויך זיך.

מוטער: ווי לאַנג איר האָב דיך נישט געזען!

זיידע: און די מאַמע האָסטו געזען, אַ? נו, האָב נישט קיין מורא, איך

ווייס, אַז זי פּלעגט זיך בגנבה מיט דיר זען און אפילו קומען צו דיר צו-גאַסט.

מוטער: ביסטו דאָך ענדלעך געקומען.

זיידע: איך האָב זיך נישט געביטן, נאָר די צייט. אויב איך האָב דך נישט

געקענט אַ מאָל צווינגען צו זיין אַ יידישע — צווינגען דיך איצט די דייטשן. מיט

זיי מוזסטו זיך שוין רעכענען.

מוטער: איר בין קיין מאָל נישט אַוועק פון יידישן פּאַלק.

זיידע: אָבער דו האָסט גענומען פאַר אַ מאַן אַ גוי.

מוטער: צי וועלן שוין אייביק זיין צעקריגט אין פּאַלק מיטן צווייטן?

זיידע: דער נביא ישעיהו האָט גערעדט וועגן באַחרית הימים — וועגן

דעם סוף פון די טעג. ווען עס וועט זיך פּיטערן בשלום אַ לייב מיט אַ שעפּעלע.

חיה מיט חיה — יא, און מענטש מיט מענטש — נישט? אַוודאי מוז מען אַ מאָל

אנהייבן, נאך אנהייבן מיטן שלום וואָלט געדאַרפט, לויט מיר, דער לייב און נישט
זאָס שעפעלע.

מוטער: האָט דאָך מיין מאַן אויך אָנגעהויבן מיט מיר צוזאַמען.

זיידע: וואַרט־נאָר, און דאָס קינד אייערס וואָס איז?

מוטער: דאָס קינד וואָס איז? — אַ מענטש.

זיידע: האָסט אַ טעות. נישטאַ נאָך דערווייל אַזעלכעס. אויב ער איז נישט

קיין ייד, איז ער אַ גוי, ווייל אַזאַ איז זיין סביבה.

מוטער: און צי האַלטסטו, אַז איך בין טאַקע אוועק פון ייִדישן פּאָלק?

זיידע: דו קענסט דיך נישט אין גאַנצן אַפּרייסן פון ייִדישן פּאָלק און

אַפּפּרעמדן פון אים, ווייל איך בין דיין פּאַטער, ווייל די קינדער־יאָרן דערמאָנען

דיך נאָך אַ סך אין ייִדישקייט — אין אַ ייִדיש וואַרט, אין אַ ייִדישן יום־טוב, אין

אַ ייִדישן מנהג — אָבער דיין קינד אין וואָס וועט זיך דערמאָנען?

מוטער: איך האָב פון דעסטוועגן מורא, אַז דאָס קינד וועט זיך יאָ האָבן

וואָס צו דערמאָנען. דערמאָנען וועלן אים אין ייִדישקייט נישט, ווי מיר, — די

יום־טובים, נאָר טעג פון אומגליק און פיין.

זיידע: יאָ... איך האָב פאַר דיר זייער אַ טרויעריקע ידיעה. דו מוזסט וויסן

דעם גאַנצן אמת. פון שטעטל סקאלאַ איז היינט געקומען צו לויפן אַ ייד. דער־

ציילט ער, אַז די דייטשן האָבן אַלע יידן צונויפגעטריבן אויפן בית־עולם, זיי גע־

הייסן גראָבן גריבער. און דערנאָך — הער צו וואָס זיי זענען שוין דערגאַנגען! —

מיט די מאַשינ־געווערן זיי אויסגעשאַסן! קוים איז דעם יידן אַליין געלונגען, דורך

אַ נס, זיך צו ראַטעווען און אַנטלויפן אַהער.

מוטער: און דאָ איז ער שוין זיכער, וואָס?

זיידע: אמת, ווער ווייסט, וואָס דאָ קען נאָך זיין. יאָ, טאַכטער, מיין נישט.

אַז איך בין געקומען אַהער, כדי זיך מיט דיר אויסצוטענהן, אָדער דיר צו זאָגן

מוסר. צוליב גאָר עפעס אַנדערש בין איך איצט געקומען. איך מוז דיר זאָגן אָפּ:

שווער, זייער שווער איז מיר געווען צו דיר צו גיין, נאָר דיין מאַמע האָט מיך

פאַרמאַטערט. גיי, זע — האָט זי געזאָגט — וואָס זי מאַכט. דער מאַן איז נישטאַ.

די דייטשן האָבן אים אוועקגענומען, און ווער ווייסט, וואָס מיט אים איז געשען.

זי וווינט צווישן גוישע שכנים, נאָר איצט איז זי דאָך אַ ייִדישע, ווי מיר אַלע.

מוטער: מאַמע מיינע, טייערע!

זיידע: בין איך געקומען זען, וואָס דו מאַכסט און טאַקע צוליב נאָך עפעס:

צוליב דעם, אַז דו זאָלסט צו אונדז אַריבערקומען מיטן קינד. צווישן יידן וועט

דיר פאַרט זיין היימעכער.

מוטער: איך דאַנק דיר, טאַטע. איך האָב געמיינט, אַז דו וועסט מיר שוין

קיין מאַל נישט מוחל זיין. נאָר איז אייך דען ווייניק שווער אַליין זיך אויסצוהאַלטן,

וואָס איר ווילט מיך נאָך נעמען אין שותפות?

זיידע: טאָכטער, אַלצאיינס קאָכט מען — וועט מען צושיילן נאָך עטלעכע קארטאָפֿל. מילא, קיין געבראַטענע טייבעלעך זאָג איך דיר נישט צו. וואָס מיר וועלן עסן — וועסטו מיט דעם קינד דיינעם עסן.

(מען קלאַפט אין דער טיר)

מוטער: ווער קען דאָס קלאַפֿן אזוי שפעט? עפענען?...
זיידע: פֿאַר קליינע פֿאַרברעכערס איז אַ מאָל שוין געווען אַ ריגל און אַ שלאָס. איצט, פֿאַר זיי איז עס קיין שום שמירה נישט. בעסער צו עפענען.

(לאָזט זיך גיין צו דער טיר)

מוטער: ניין, טאָטע, איך וועל גיין עפענען די טיר. אויף דיר זעט מען גלייך, אַז דו ביסט אַ ייד. גיי אַריין אין צווייטן צימער.
זיידע: זאָל זיין, ווי דו זאָגסט.

(אַפֿ אין צווייטן צימער. זי גייט עפענען די טיר. אויפֿטריט שכן)

שכן: אַ גוטן אָונט.

מוטער: אַ גוטן אָונט. דאָס זענט איר? — אזוי שפעט? וואָס איז געשען?
שכן: קיין שום אויסערגעוויינטלעכס. איך וואָלט אפשר אין גאַנצן נישט געווען געקומען, נאָר מיין ווייב — איר פֿאַרשטייט...

מוטער: איך פֿאַרשטיי אייך נישט. וואָס ווילט איר אייגנטלעך?

שכן: מיין ווייב, דאָס הייסט, די שוועסטער פֿון מיין ווייב, זי האָט אַ חתן, דער חתן איז אַ פֿאַליציאַנט, האָט ער היינט דערציילט דער שוועסטער פֿון מיין פֿרוי, אַז מאָרגן וועט מען אַלע יידן אַרויספירן אויפֿן בית-עולם און דאָרט —
מוטער: זיי אַלע דערהרגענען.

שכן: ניין, וואָס רעדט איר? דאָרט זיי שיקן אויף פֿאַרשיידענע אַרבעטס-פלעצער.

מוטער: אזוי הייסט עס אָפֿיציעל, אָבער ווייסט איר, וואָס עס איז געשען מיט די יידן פֿון שטעטל סקאלא?

שכן: איך ווייס נישט.

מוטער: מען האָט זיי אַלע אויך אזוי פֿאַרנאַרט אויפֿן בית-עולם און דאָרט אויסגעהרגעט. צי ווייסט איר טאָקע אויף אַן אמת נישט דערפֿון? נאָר וואָס האָט דאָס אַלץ איצט אַ שייכות מיט אייער באַזוך?

שכן: איר פֿאַרשטייט, אויב מאָרגן ציט איר זיך פֿון דאַנען אַרויס, די וווינונג בלייבט פֿריי — האָט מיר מיין ווייב געזאָגט, איך זאָל גיין צו אייך... מיר האָבן אַ קליינע וווינונג...

מוטער: הייסט עס, אַז איר גרייט זיך שוין צו נעמען מיין וווינונג. זייער שיין. מיך פֿרייט זייער צו זען מיינע יורשים. נאָר צי האָט איר זיך געמוזט צואַיילן

שוין ביינאכט? האָט איר שוין טאַקע נישט געהאַט קיין געדולד צוצוואַרטן ביי
אין דער פרי, ווען מיר אַלע וועלן אַוועק פון דאַנען?

שכן : דעמאָלט קענען שוין אַנדערע קומען.

מוטער : ווילט איר זיי פאַרכאַפן דעם וועג? אַהאַ...

שכן : מיינט ניט, אַז דאָס איז בלוז פון אונדזער טובה וועגן. ס'קענען קומען
אומבאַקאַנטע מענטשן פון דער גאַס און אַלץ צונעמען. דעמאָלט זענען די זאַכן
שוין פאַרפאַלן אויף אייביק. ביי אונדז — ווען איר זאָלט נישט קומען, האָט איר
אייערע זאַכן צוריק.

מוטער : איך מיין, אַז איר קענט זיין רוּיק. מיר וועלן נישט קומען צוריק.

שכן : אָבער מען קען דאָך נישט וויסן —

מוטער : איז וואָס־זשע ווילט איר פון מיר?

שכן : די שליסלען פון דער טיר, פון די שאַפּעס...

מוטער : (קוקט אויף אים פאַרגלייזערט אַ רגע) גוט, איך וועל זיי איך

געבן.

שכן : איך זע, אַז איר זענט אַ פאַרשטענדיקע פרוי.

מוטער : נאָר דאָס איז נאָך נישט אַלץ. איך קען מיט מיר מיטנעמען גע-

וויסע זאַכן. נאָר איך וועל גאַרנישט מיטנעמען מיט זיך. איך וועל אַלץ איבער-
לאָזן פאַר אייך.

שכן : דאָס איז זייער שיין פון אייער זייט. איך דאַנק אייך!

מוטער : אָבער איך פאַרלאַנג עפעס דערפאַר.

שכן : וואָס ווילט איר דען?

מוטער : ביי אייך זאָל בלייבן מיין קינד.

שכן : הם... דאָס איז נישט קיין לייכטע זאַך.

מוטער : איז דאָך זיין פאַטער געווען אַ פאַליאַק.

שכן : אָבער זיין מוטער — אַ ייִדישע... און איר ווייסט דאָך, אַז מען באַ-

האַלט אויס אַ ייִדן, וואָס עס דראַעט דערפאַר.

מוטער : די ערשטע צייט וועט איר אים מוזן אויסבאַהאַלטן, אָבער ווי

נאָר עס וועלן פאַרבייגיין די בהלה־טעג, וועט איר שוין נישט דאַרפן אַזוי מורא

האַבן. זעט, איך טו אויס דאָס זייגערל מיינס (טוט עס). איך גיב אייך אַוועק

דאָס גאַנצע געלט מיינס (נעמט אַרויס פון טעשל געלט און לייגט עס אַוועק)

דאָ האָט איר עטלעכע גאַלדענע און זילבערנע כלים. (נעמט זיי אַרויס פון שאַנק)

איך האָב אויך אַ פוטער (נעמט עס אַרויס, פון שאַפּע) דאָס אַלץ קען איך מיט-

נעמען, נאָר איך בין גרייט אייך עס צו געבן, אויב איר וועט באַהאַלטן מיין קינד.

שכן : (באַקוקט יעדע זאַך מיט גרויס גיריקייט, ענדלעך זאָגט ער) גוט. איר

פאַרשטייט דאָך... דאָס קינד וועט מען דאַרפן דערנערן, מען וועט עס דאַרפן

קליידן, שיכן, דערצו פאַרלאַנגט זיך דאָך...

מוטער: איך דאנק אייך — איר קענט דאס אלץ צונעמען. ס'איז אייערס.
(ער גיט זיך גלייך א וואָרף אויף די זאָכן, וועלכע ער לייגט אַריין אין זעקל, וואָס
ער ציט אַרויס פון אַ קעשענע און פאַקט עס האַסטיק צונורף).

מוטער: און ווען וועט איר נעמען דאָס קינד?

שכן: דאָס קינד?... וווּ איז דען דאָס קינד?

מוטער: עס ליגט אין צווייטן צימער און שלאָפֿט.

שכן: נו גוט, איר וועט אויפֿוועקן דאָס קינד, צוגרייטן עס, איך וועל דער־
ווייל די זאָכן אַריבערנעמען צו זיך, אויסער דעם דאַרף איך דאָך רעדן וועגן דעם
מיט מיין ווייב.

מוטער: אַ, מיט דער ווייב דאַרפֿט איר נאָך וועגן דעם איבעררעדן?... נו,
גיט, רעדט איבער מיט איר און קומט באַלד.

שכן: אַז איר וועט פֿאַרטיק ווערן מיטן קינד, גיט אַ קלאָפֿ אין דער וואַנט,
איך וועל דערהערן און גלייך קומען.

(זי בלייבט אַ וויילע שטיין פֿאַרקלערט, ענדלעך זאָגט זי):

מוטער: און איצט, אויפֿוועקן דאָס קינד און עס צוגרייטן.

(לאַזט זיך גיין צום צימער לינקס, וווּ דאָס קינד שלאָפֿט, עס עפנט זיך די
טיר רעכטס און דער פֿאַטער שטייט אויף דער שוועל, זי גיט זיך אַ צי צוריק)

— אַ טאַטע, דו וועסט שוין מוזן בלייבן היינט ביי מיר נעכטיקן, אויב דו
וועסט זיך איצט לאָזן אין דער גאַס, קען מען דיד נאָך דערשיסן.

זיידע: אַפֿנים ס'איז באַשערט מיר זאָלן צוזאַמען גיין צום טויט.

מוטער: וואָס? דו האַסט געהערט אונדזער געשפרעך?

זיידע: די טיר איז אפילו געווען פֿאַרמאַכט, אָבער אַ טשאַד גייט אַדורך
אויך דורך אַ פֿאַרמאַכטער טיר.

מוטער: איך וויל אים געבן דאָס קינד.

זיידע: נישט גוט, טאַכטער.

מוטער: ווייסטו וואָס פֿאַר אַן אַחריות אויף מיר ליגט? עס איז מיין קינד.

זיידע: און דו ביסט מיין קינד.

מוטער: צי האָט דען דער מענטש, וואָס האָט געגעבן דעם קינד דאָס לעבן

אויך אַ רעכט אים צו געבן דעם טויט?

זיידע: ניין, אָבער דער דאָזיקער מענטש איז ערב פֿאַר דעם דאָזיקן לעבן.

פֿאַר זיין דערציונג, און דו ווילסט עס איבערגעבן אַ צווייטן.

מוטער: דאָס גייט מיך איצט נישט אָן. מיר איז איצט גענוג בלוז דאָס,

אַז מיין קינד וועט בלייבן לעבן.

זיידע: טאַכטער! מיר גייען אין דער פֿרי צום טויט. דער מאַן דיינער איז

אַרעסטירט געוואָרן, ווי אַ קאַמוניסט, ווי אַזוי נאָר די דייטשן זענען אַריין אין

שטאָט, און קיין שום סימן פון לעבן איז פון אים נישטאָ. דאָס קינד וועט בלייבן ביי זיי. און וואָס איז אַ קינד? — אַ קינד הייסט המשך פון דיר, פון מיר, פון אונדזער פאָלק, פון זיין שטייגער און זיין שפראַך. פון דעם אַלעם וועט דאָס קינד אָפגעריסן און אָפגעפרעמדט ווערן. ס'וועט געשטעלט ווערן אַנטקעגן דעם, פאַר וועלכן מיר גייען שטאַרבן און אויך אַנטקעגן דעם, פאַר וועלכן דיין מאַן האָט אַזוי פיל געליטן.

מוטער: זאָל איך אליין אים פירן צום טויט? מיט מיניע אייגענע אויגן צוזען, ווי אַ קויל וועט לעכערן זיין גאַלדן קעפל, אָדער, ווי מען וועט אים לעבער-דיקערהייט באַגראַבן. אַט די אַלע אברים, וועלכע איך האָב אַזוי ציטערדיק געהיט, זיי זאָלן זיין געזונט און גאַנץ, זיי זאָלן זיך נישט פאַרקילן. נישט פאַרשטעכן — מיט אַ מאָל זיי לאָזן הפקר פאַר דער אכזריותדיקער-מערדערישער האַנט? ניין, איך קען עס נישט צולאָזן. דאָס קען קיין מאַמע אויף דער וועלט נישט צולאָזן!
זיידע: און מיר איז שווערער פון אַלץ צו פאַרטראַגן דאָס, וואָס דאָס קינד וועט שטאַרבן, ווייל ס'איז אַ ייד און דערביי גאַרנישט וויסן פון יידישקייט.

מוטער: דאַכט זיך, אַז איך הער טריט פון דעם קינדס צימער. האָט ער זיך נישט אויפגעוועקט פון שלאָף?

(זי גייט צו דער טיר, וואָס פירט לינקס אין שלאָפציימער, עפנט זי פאַרזיכטיק און בלייבט שטיין אויף דער שוועל.)

— וואָס איז מיט דיר? איך האָב געמיינט, אַז דו שלאָפסט שוין לאַנג און דו דרייסט זיך גאַר אַרום איבערן צימער.
יינגעלע: איך קען נישט שלאָפן.

(זי פירט אים צו זיך. באַטראַכט אים מיט פאַרשנדיקע בליקן)

מוטער: וואָס איז געשען? וואָס פאַראַ בלייך פנים ביי דיר?
(גייט אים אַ נעם נענטער צום ליכט, זיין העמד איז עלעשפיליעט)
אויף דיין ברוסט בלויזע צייכנס!

(צענעמט אים זיין העמד)

און די פלייצע צעוונדיקט! ווי אַזוי איז עס געשען?? ווען??

יינגעלע: נאָך פון בייטאָג...

מוטער: נאָך פון בייטאָג? און דו האָסט די גאַנצע צייט געשוויגן און מיר גאַרנישט דערציילט!

יינגעלע: דעמאָלט האָט מיר נישט אַזוי שטאַרק ווייגעטאָן. איצט, אין בעט, האָב איך נישט געקענט ליגן.

מוטער: און וואָס פאַר אַ שלעכטער מענטש האָט עס דיר געטאָן?
יינגעלע: קאַזשיק.

מוטער: וואָס פאַר אַ קאַזשיק?

יינגעלע: נו, דו קענסט דאָך אים — דער לאַנגער, דעם שכנס יינגל.

מוטער: (מיט שרעק) וואָס רעדסטו? דעם שכנס יינגל! און פאַרוואָס

האַט ער דיך געשלאָגן — דו האָסט אים געוואָרפֿן אַ שטיין?

יינגעלע: ניין.

מוטער: און נישט צוגענומען ביי אים אַ שפּילעכל?

יינגעלע: אויך נישט.

מוטער: פאַרוואָס זשע דען האָט ער דיך געשלאָגן? סתם אזוי? — עס

גלייבט זיך מיר נישט. דערצייל, ווי אזוי ס'איז געשען.

יינגעלע: ווען איך בין היינט אַרויסגעגאַנגען אויף דער גאַס, איז ער

געשטאַנען מיט נאָך עטלעכע יינגלעך. איך גיי אַדורך, דרייט ער זיך צו מיר אויס

און גיט אַ געשריי: זשידזשע!

מוטער: אַהאַ... און דו, וואָס האָסטו אים געענטפּערט?

יינגעלע: איך האָב אים געזאָגט: דראַנגאַל.

מוטער: פאַרוואָס עפעס?

יינגעלע: אזוי רופט מען אים, ווייל ער איז אַ לאַנגער... האָט ער זיך אויף

מיר געוואָרפֿן און מיך געשלאָגן... ער איז שטאַרקער...

מוטער: נו, און די חברים וואָס האָבן געטאָן?

יינגעלע: זיי האָבן געלאַכט. און אַז קאַזשיק האָט מיך אָפּגעלאָזט און איך

בין געלאָפֿן אַהיים, האָבן זיי מיר אויך נאַכגעשריגן „זשידזשע“. איינער האָט מיר

אָפּילו נאַכגעוואָרפֿן אַ שטיין.

מוטער: האָסט נישט געדאַרפֿט זאָגן קאַזשיק דראַנגאַל.

יינגעלע: און פאַרוואָס האָט ער מיר געמעגט זאָגן זשידזשע?

(דער פֿאַטער, וואָס איז געשטאַנען אין הינטערגרונט, דערנענטערט

זיך צום קינד)

זיידע: און צי מיינסטו, אַז זיין אַ ייד, דאַרף מען זיך שעמען?

יינגעלע: (קוקט אויף אים פאַרווונדערט) ווער איז עס, מאַמעשי?

מוטער: דאָס איז דיין זיידע, מיין קינד.

יינגעלע: ער זעט דאָך אויס ווי דער הייליקער מיקאַלאַי!

זיידע: ניין, איך בין נישט דער הייליקער מיקאַלאַי. איך בין אַ פשוטער

ייד.

יינגעלע: דו ביסט אַ ייד? און דו ביסט מיין זיידע, אויף אַן אמת טאַקע?

מוטער: יא, יאַנעק, דאָס איז מיין טאַטע.

יינגעלע: און דו באַבעשי, וואָס קומט צו מיר, אַזאַ גוטינקע, קושט מיך

שטענדיק און ברענגט מיר צוקערלעך — זי איז אויך אַ יידישקע?

זיידע: יא, זי איז א יידישקע, און דיין מאמע, און איך.

יינגעלע: אלע יידן?

זיידע: אלע.

מוטער: פאטער, ס'איז נישטא קיין צייט, מען מוז אים צוגרייטן.

זיידע: און דו האלטסט נאך אלץ פון דעם?

מוטער: איך מוז, איך מוז. נישטא קיין אנדער ברירה. הער, יאנעק, מיר

— מיר פארן אוועק, דארפן מארגן אוועקפארן. איך וויל דו זאלסט אריבערגיין

ביז מיר וועלן צוריקקומען אהער, צום שכן, צום פאן וולאדיסלאוו.

יינגעלע: ביין, ביין, איך וועל נישט גיין. קאזשיק וועט אויף מיר ווידער

שרייען „זשידזע“ און מיך שלאגן!

מוטער: גאט מיינער, וואס טוט מען?

זיידע: ער איז א ייד, און אונדזער גורל איז אויך זינער.

מוטער: רעד נישט אזוי. איך וועל דאס קינד נישט פרעגן, (לויפט צו צו

דער וואנט און נעמט אין איר קלאפן) זאל ער קומען אים נעמען. איך וועל דאס

קינד צווינגען צו גיין. ער וועט מוזן גיין! יאנעק, קום אהער, וועל איך דיך

אנטאן.

יינגעלע: (לויפט צו צום זיידן) זיידעניו, בעט די מאמע, איך זאל נישט גיין.

(טוליעט זיך צו אים).

זיידע: טאכטער, דו הערסט? לאז אים איבער ביז יענער וועט קומען אים

נעמען פון דאנען.

מוטער: וואס ווילסטו דען טאן?

זיידע: דו וועסט עס באלד זען. יאנעק, ס'טוט דיר נאך וויי?

יינגעלע: נאך א ביסעלע.

זיידע: א מעשהלע וואלטסטו געוואלט איך זאל דיר דערציילן?

יינגעלע: אוי, דערצייל, דערצייל!

זיידע: טא הער: אמאל, אמאל האט אין א ווייטן, ווייטן לאנד געלעבט

א מענטש, און דער מענטש האט געהייסן אברהם.

יינגעלע: (חרט איבער לאנגזאם, ווי ער וואלט געוואלט זיך עפעס דער-

מאנען, אדער פארגעדענקען) אברהם...

זיידע: און דער דאזיקער אברהם האט געהאט א זון, אן איינציקן און ער

האט געהייסן יצחק.

יינגעלע: יצחק...

זיידע: איין מאל האט גאט — האסט געזען דעם בלאען הימל און די

שיינע שטערנדלעך אין אים ביינאכט? דארט וויינט ער, דער גאט פון אברהם

— איז איין מאל האט גאט געזאגט צו אברהמען: נעם דיין זון, דיין איינציקן,

וועלכן דו האסט ליב, יצחק, און ברענג אים מיר פאר א קרבן.

מוטער: און דער שכן קומט נישט.

זיידע: אפשר האָט ער נישט געהערט דיין קלאַפּן?

מוטער: דאָס איז נישט מעגלעך. אַז מען קלאַפט אַריין אַ טשוואַק פון יענער זייט, הער איך שטענדיק.

זיידע: ער האָט זיך מסתמא באַראָטן מיטן ווייב, און דאָס ווייב באַשטייט נישט, אָדער זי האָט פשוט מורא.

מוטער: גאָט מיינער, דאָס טאָר נישט געשען! איך וועל ווידער פרוּוון.

(קלאַפט שטאַרקער אין דער וואַנט)

יינגעלע: זיידעניו, פאַרוואָס דערציילסטו נישט ווייטער?

זיידע: אַ, ווי האַלט איך?

יינגעלע: און גאָט האָט געזאָגט צו אברהמען...

זיידע: יאָ, און גאָט האָט געזאָגט צו אברהמען; נעם דיין זון, דיין איינציקן, וועלכן דו האָסט ליב, יצחק, און ברענג אים פאַר אַ קרבן.

יינגעלע: און וואָס איז עס אַזוינס קרבן?

זיידע: אזאָ סימן פון טריישאַפט און איבערגעגעבנקייט. איז אברהם אויפֿ-געשטאַנען גאַנץ פרי, אַנגעזאָטלט זיין אייזל און זיך געלאָזט מיט יצחק אין וועג אַריין. זיי זענען געריטן און געריטן, ביז זיי זענען צוגעקומען צו אַ באַרג. ביים באַרג האָט אברהם צעלייגט דאָס האַלץ און אויף דעם האַלץ-שייטער אַרויפֿ-געלייגט יצחק. פרעגט יצחק: טאַטע, וואָס ווילסטו טון? ענטפערט אים דער פאָטער: איך וויל דיך ברענגען צו גאָט פאַר אַ קרבן. און דו ליבסט דעם גאָט דיינעם? פרעגט יצחק. ענטפערט אברהם: איך האָב אים זייער ליב. טאָ ברענג-זשע מיך צו אים פאַר אַ קרבן, זאָגט יצחק. הייבט אויף אברהם דאָס מעסער, נאָר די הענט ציטערן אים. דערזעט עס יצחק און זאָגט צום פאָטער: טאַטע, שטאַרק זיך!

יינגעלע: אוי, וואָס פאַר אַ מוטיקער — דער יצחק!

זיידע: הייבט אויף אברהם דאָס מעסער. נאָר פּלוצים פילט ער, ווי עמע-צער האַלט אים צו די האַנט מיטן מעסער. און ער זעט — אַ מלאַך! אַ, ווי געפעלט דיר דער יצחק?

יינגעלע: אַ-אַ-זייער!

זיידע: און דו וואַלטסט אויך נישט מורא געהאַט פאַרן מעסער?

יינגעלע: איך וואַלט נישט מורא געהאַט. און סיי ווי ווייס איך דאָך, אַז דער מלאַך וועט קומען און צוהאַלטן די האַנט מיטן מעסער...

זיידע: קינד מיינס, נישט תמיד קומט דער מלאַך...

מוטער: און דער שכן קומט נישט. ער קומט נישט!

(זי גייט צו צום פענצטער. הייבט אויף דעם פארהאנג. אין צימער
גייט אַ פלייץ־אַרײַן פרימאַרגן־שיין)

— וויי איז מיר, ס'איז שוין טאָג!

(פון דער גאָס הערט זיך אַ פויקן. דאָס פויקן קומט אַלץ נענטער.
די פויק שטילט זיך איין און מען הערט)

שטים: באפעל פון שטאַט־קאָמענדאַנט! אַלע יידן מוזן היינט אין דער פרי
זיך פאַרזאַמלען אויפן בית־עולם. ווער ס'וועט נישט קומען, זיך אויסבאַהאַלטן —
וועט ווערן גלייך אויפן אָרט, וווּ מען וועט אים כאַפן — דערשאַסן!

(ווידער הערט זיך אַ פויקן. דאָס פויקן ווערט אַלץ ווייטער און ווייטער)

מוטער: פאַטער, יאַנעק, מיר וועלן גיין. (צום קינד) איך האָב נאָר־וואָס
פאַרענדיקט פאַר דיר שטריקן אַ סוועטער. נעם, טו אים אָן אויף זיך, ס'זאָל דיר
נישט קאַלט זיין אויפן וועג.

יינגעלע: (דערפרייט) נעמט איר מיך מיט, וועל איך טאַקע גיין מיט אייך
אינאיינעם?

מוטער: יא, מיין קינד, דו וועסט גיין מיט אונדז אינאיינעם.

(זי טוט אָן דעם קינד דעם סוועטער. נעמט אים פאַר דער האַנט)

זיידע: און דער מלאך איז נישט געקומען...

יינגעלע: וווהיין גייען מיר, מאמע?

מוטער: ווייט, מיין קינד, ווייט אַוועק פון דאַנען.

יינגעלע: און אויב דער טאַטע וועט קומען, וועט אונדז זוכן, ווי אזוי

וועט ער אונדז טרעפן?

מוטער: קינד מיינס, אויב דער טאַטע וועט אַ מאָל צוריקקומען, וועט ער

שוין אונדז דאָ נישט טרעפן. ער וועט אַבער טרעפן די שונאים און וועט פאַר

אונדז נקמה נעמען, נקמה!

(אַלע דריי גייען אַפ)

(סוף)

ליניאטורן

ווי איז דיין נבואה ?

דער נביא יחזקאל האָט געזען אַ טאַל. אין טאַל זענען געלעגן צעוואַרפענע, געלע, פאַרטריקנטע ביינער פון מענטשן, האָט ער געהערט אַ שטים: קענען די ביינער נאָך אויפלעבן ? האָט ער געענטפערט: נאָר דו, גאָט דער האָר, ווייסט, און פּלוצים איז געשען אַ נס: די ביינער האָבן זיך צונויפגענומען, אַנגעטאַן זיך מיט פלייש, זיך פאַרצויגן מיט אַדערן און ס'איז געוואָרן אַ גרויסע מחנה. די אַלע געשאַכטענע, געהאַנגענע, דערטרונקענע פון די קרייצצוגן, פון די גזירות ת"ח ות"ט, פון פעטליוּראָן — זיי וואַרטן אויף דער רגע, ווען ס'וועלן זייערע ביינער זיך צונויפנעמען, זיך אַנטאַן מיט פלייש, זיך פאַרציען מיט אַדערן — זיי וואַרטן שוין לאַנג, אָבער זיי וואַרטן נאָך אַלץ געדולדיק. וואָס וועט אָבער זיין מיט די קדושים פון ת"ש — תש"ה ? וואָס וועט ווערן פון די מיליאָנען פאַרברענטע אין די קרעמאַטאָריעס ? ווי איז דיין נבואה פאַר זיי, אַ, נביא ? פון זיי זענען דאָך אַפילו קיין ביינער נישט געבליבן, נאָר אַש און דאָס אַש האָבן ווינטן צעטראָגן איבער אַלע שבעה ימים. ווי איז דיין נבואה, אַ נביא, וועגן דעם, וואָס וועט באַפעלן די ווינטן צוריק-צוברענגען און צונויפצוזאַמלען דאָס אַש אויף איין אָרט ? ווי איז דיין נבואה, אַ נביא, אַז גאָט וועט אַריינבלאָזן זיין לעבעדעקן אַטעם אין אַש, אַזוי ווי ער האָט עס געטון בראשית אין שטויב ?

אין בילדער-מוזיק

איך האָב זיך אַוועקגעזעצט אַפרוען אויף אַ באַנק. זיצנדיק, האָב איך דער-ווייל געקוקט אויפן בילד וואָס איז געהאַנגען אויף דער וואַנט אַקעגן. דאָס האָט פאַרגעשטעלט אַ פרוי, וואָס גייט אַרויס פון טייך און אויף איר קערפער שלמע-רירן די טראַפנס וואָסער אין דער זון. וויפל פרישקייט, בייגעוודיקייט און וויפל לוסט און לעבן אין דעם קערפער ! פּלוצים האָב איך באַמערקט זיצן לעבן מיר אַן אַלטע פרוי, פאַרגליווערט, אַזאָ פרוי האָט מען אַוועקגעזעצט אויף אַ באַנק אין וואַקספּיגורן-מוזיק. יעדער

מיינט, אז דאס איז א לעבעדיקע. מיזעצט זיך לעבן איר אוועק און מ'דערשרעקט זיך: די פרוי איז גאר פון וואקס! אבער דא איז דאך נישט קיין וואקספיגורן-מוזיי. איך בייג זיך נענטער צו איר צו און די אלטיטשקע גיט זיך א ריר. זי שעפטשעט: — אנטשולדיקט... איך שלאף נישט... איך קוק אויפן בילד אקעגן. וואלט איר געגלייבט, אז איך... אז איך בין יענע פרוי אויפן בילד? איך קוק א דערשטוינטער באַלד אויף איר און באַלד אויפן בילד. זי שעפט טשעט ווייטער:

— איך שטיי אויף דער גאס און בעטל. קיינער קוקט זיך אויף מיר נישט אום. נאר דא — באַוונדערן מיד יעדן טאג הונדערטער מענטשן פון דער גאס צער וועלט. לעבעדיקע גייען אויפן בית-עולם אפצוגעבן כבוד די טויטע, נאר איד, איך גיי יעדן זונטיק אהער, כדי א טויטע זאל אפגעבן כבוד א לעבעדיקער. און באַלד זיצט זי שוין ווידער שטיל און פארגליווערט ווי א וואקסענע פיגור.

צוויי קאטאסטראפס

ס'איז געווען א זומער-טאג. דער מענטש איז געגאנגען אין גאס. ער איז צוגעקומען צו אן ארט אויף וועלכן וועגן קרייצן זיך. דער סיגנאל האט געוויזן, אז מען קען אריבערגיין, האט ער זיך געלאזט אין וועג. פלוצים האט זיך דער סיגנאל געביטן, דער מענטש האט זיך גענומען איילן און — א פליגעלע איז אים אריין אין אויג.

ער האט זיך אפגעשטעלט אויף א סעקונדע. געוואלט מיט דער האנט ארויס-נעמען דאס פליגעלע. אן אויטא האט מיט דער גאנצער שנעלקייט א יאג-געטון, אים אומגעווארפן און צעריבן. זענען געלעגן צוויי טויטע: דאס פליגעלע אין מענטשנס אויג, און דער מענטש — אונטערן אויטא.

דער פראפעסאר

דער פראפעסאר האט גערעדט וועגן די פארשיידענע תקופות אין דער גע-שיכטע פון דער מענטשהייט. ווי גלענצנדיק ער האט פעסטגעשטעלט דאס אַלץ געשעענע אין משך פון לאַנגע דורות, מיטן יאר, מיטן חודש, מיטן טאג. נאר בשעת-מעשה האט ער יעדעס מאָל נערווען ארויסגענומען דאס זייגערל פון דער קעשענע. ער האט זיך די גאנצע צייט נישט אַרײַנטירט צי איז שוין די שעה — די באַשטימטע צייט פאַר זײַן רעפּעראַט — פאַרגאַנגען, אַדער נישט.

וועגן דער אַזויגערופענער פרייהייט

דער גרויער מענטש פאַרבייט דאָס נישט אַרבעטן מיט דעם באַגריף פרייהייט. ווען אַ מענטש פון דער מאַסע חלומט פון דער פרייהייט, זעט ער זי אין אַ צייט פון בלוז זונטיקן און ימים־טובים. ווען ס'קומט אַבער זונטיק אָדער חגא, גייט אַוועק דער דאָזיקער מענטש אין קינאָ, ד"ה ער פאַרלאָזט זיין אייגן לעבן און גייט אַריבער אין אַנדערע לעבנס און גורלות. אָדער ער גייט אין שטונק אַריין, כדי ווידער דורכן טרינקען צו פאַרגעסן אין אייגענעם לעבן. איז וואָס טוט ער מיט דער דאָזיקער פרייהייט? — ער בענקט נאָך איר, כדי ווען זי קומט — פון איר צו אַנטלויפן.

אַ לויב דער האַנט

איך וויל זינגען אַ לויבליד דער האַנט. נישט דערפאַר, ווייל זי האַלט אַ שווערד צו קעמפן אין דער שלאַכט; נישט דערפאַר, ווייל זי האַלט אַ האַמער צום שמידן איזן; נישט דערפאַר, ווייל זי האַלט אַ רידל אויף צו גראַבן די ערד; אויך נישט דערפאַר, ווייל זי האַלט אַ פעדער אויף צו שרייבן. — צוליב עפעס אַנדערש, צוליב עפעס אַנדערש. צוליב דעם, וואָס בעת איינער וויל דעם צווייטן אַ קלאַפ־טון, הייבט זיך אויף תיכף ומיד די האַנט פון איבערגעפאַלענעם צו שיצן מיט זיך דאָס אָרט פון גוף, אויף וועלכן דער קלאַפ־קען פאַלן און איז גרייט צו נעמען דעם קלאַפ־אויף זיך.

ל י כ ט

באַגינען ליג איך אין בעט מיט אַפענע אויגן, כדי צו זען, ווי דאָס ליכט ראַנגלט זיך מיט דעם חושך. דערווייל איז די פינצטערקייט אַ קנױל שוואַרצער ביינוול. דאָס ליכט נעמט אַבער וועבן אין שוואַרצן קנױל אַריין ווייסע פעדים. ס'מישן זיך די ווייסע מיט די שוואַרצע. די ווייסע ווערן אַלץ מער און מערער און די שוואַרצע — ווייניקער, שיטערער. די שלאַכט גייט עקשנותדיק, פאַרביטערט, צוליב־יעדן טריט, צוליב יעדער זאך.

צוליב דעם טיש גייט די שלאכט. א געפאנגענער אין חושך, בינדט דאס ליכט אפ פון זיינע פיס די שווארצע פעדים — ער איז באפרייט.
צוליב דער ביכער־שאַנק גייט די שלאכט. ליכט וועבט ארום מיט ווייסע פעדים די ביכער: קעמפט פאר יעדן בוך באזונדער — געזיגט. די ביכער גע־הערן דעם ליכט.

אויף דער וואַנט הענגט אַ בילד. אויף אים — אַ פינצטערע לאַנדשאַפט. דאָס ליכט פאַרנעמט די ערשטע ביימער און פאַרבט זיי אַפּ אויף גרין. דאָס ליכט פאַר־גיסט דעם הימל מיט בלאַ און גייט אַריבער אָן אַ בריקל דעם טייך.
און אין צימער קייקלט זיך, קייקלט זיך דער ווייסער קנויל ביינוול. אַט וויקלט ער זיך אַרום מיר. איך בין אין ליכט. אין ליכט.
און כאַטש איך ווייס אויף זיכער, אַז יעדעס מאַל מוז זיגן דאָס ליכט אי־בערן חושד. לעב איך איבער פון דאָס ניי יעדן פֿרימאַרגן דעם דאָזיקן געראַנגל מיט שרעק און מיט שפּאַנונג, ווי אַדם אין זיין ערשטן באַגינען.

סימנים פון עלטערן זיך

ווי מיילשטיינער ביי וועגן באַצייכענען דעם מרחק, אַזוי שטעלן פעסט גע־וויסע געשעענישן און דערשיינונגען אין לעבן די עלטער פונעם מענטשן. אַלס קינד האָב איך געוואַלט שוין רייכערן, ווייל דאָס איז אַ סימן, אַז מען איז שוין אַ „גרויסער“. דאָס זעלבע איז בר מצוה געווען אַ וויכטיקער ענין, ווייל מען ווערט אַ „זעלבשטענדיקער מענטש“ מיט אייגענע מצוות און עבירות. איך האָב אויך געחלומט צו טראַגן לאַנגע הויזן, געוואַלט זיך שוין ראַזירן — אַלץ סימנים פון ווערן אַ גרויסער.

אַן עלטערע פרוי האָט מיר דערציילט:

— איך בין געפאָרן אין מעטראַ, דער קופּע איז געווען איבערפולט. איך בין אַ ווילע געשטאַנען, נאָר באַלד האָט זיך אויפגעהויבן פון זיין פּלאַץ אַ יינגל און מיר אים אַפּגעטרעטן. איך האָב זיך אַוועקגעזעצט און ס'איז מיר מיטאַמאָל געוואָרן זייער טרויעריק אויפן האַרצן. דאָס יינגל האָט זיך דאָך נישט אויפגעהויבן דערפאַר, ווייל איך בין סתם אַ פרוי. דערצו האָט ער געדאַרפט זיין עלטער און איך — יינגער. נאָר וואָס דען? ער האָט זיך אויפגעהויבן דערפאַר, ווייל עס פירט זיך, אַז אַן עלטערער פרוי דאַרף מען אַפּטרעטן דעם פּלאַץ. די דאָזיקע אייגנטלעך, איידעלע טאַט פון יינגל האָט מיר עגמת־נפש פאַרשאַפט ווי די גרעס־טע עוולה וואָס איז באַגאַנגען געוואָרן קעגן מיר אין לעבן. פון דעם מאַמענט אַן האָב איך זיך אָנגעהויבן צו פילן אַלט.

די פרוי פון די לאַטעריע-צעטלען

די פרוי זיצט אין דעם ביידל און פארקויפט לאַטעריע-צעטלען. די ציונג קומט פאַר יעדן מיטוואַך. נאָך דער ציונג זיצט זי רוניק אין ביידל און וואַרט אויף אַ קונה. אָבער וואָס מער עס דערנענטערט זיך דער מיטוואַך, אַלץ לעבעדיקער ווערט זי און אַגרעסיווער. דינסטיק גייט זי אַפילו אַרויס פון דעם ביידל און רופט צו די פאַרבייגייערס:

— לאַטעריע-צעטלען; קויפט לאַטעריע-צעטלען! מאַרגן, מיטוואַך, איז די ציונג!

דאָנערשטיק אינדערפרי זיצט זי שוין ווידער שטיל און פאַרגליווערט אין דעם ביידל. זי וואַגט נישט צוצוזאָגן די מענטשן אזאָ גליק, וואָס קען ערשט קומען אין אַ וואַך אַרום.

נאָך דורך דעם ביידל גייען דורך יעדן טאָג הונדערטער, טויזנטער מענטשן. וואָס לעבן מיט אידעען, וואָס זאָגן צו דאָס גליק אין אַ יאָר אַרום, אין צען. אין הונדערט, אין טויזנט, באַחרית הימים.

אַ צייט פון שענקען און אַ צייט...

„אַמאָל איז געווען“, אזוי הייבן זיך אָן אַלע מעשות פאַר קינדער.

„אַמאָל וועט זיין“, אזוי הייבן זיך אָן אַלע מעשות פאַר דערוואַקסענע.

און אין פּיסק פון „אַמאָל וועט זיין“, וואַרפן מיר יעדן טאָג אַריין לעבעדיקע שטיקער פלייש פון אונזער קעגנוואַרט.

אַ בחור וואַרט אויף אַ מיידל. ער האָט זיך מיט איר אָפגעשמועסט אויף זיבן אַ זייגער אין אַוונט. ס'איז ערשט האַלב זיבן. דער בחור זאָגט: אַך, ווען ס'איז שוין זיבן! ער וויל אַוועקשענקען אַ האַלבט שעה.

ס'איז דער דריי און צוואַנציקסטער פון חודש. דעם באַאַמטן פעלט שוין אויס געלט אויף צו לעבן. ער זאָגט: אַך, ווען ס'איז שוין דער ערשטער! ער וויל אַוועקשענקען אַ וואַך.

דער אַרעסטאַנט האָט נאָך אַ יאָר צו זיצן אין תּפּיסה. ער זאָגט: אַך, ווען ס'איז שוין איבעראַיאָר אין דער צייט! ער וויל אַוועקשענקען אַ יאָר.

נאָך ווען דער מענטש האַלט ביים שטאַרבן, קרעכצט ער: איך גיב אַלץ אַוועק וואָס איך פאַרמאָג. אַז איך זאָל לעבן נאָך אַ יאָר, כאַטש נאָך אַ וואַך. כאַטש נאָך אַ האַלבט שעה!

וואס עמעצער גיט

ס'איז שוין דער גורל פון א טייל מענטשן צו דארפן געבן אנדערע דאס, וואס זיי האבן אליין נישט. למשל, וויפל ברכות אויף עשירות, געזונט און לאנגע יארן גיט יעדן טאג אוועק אן ארעמאן. איך וויל דא אבער איצט נישט רעדן וועגן ארעמעלייט, נאר וועגן... א גלח.

אין שכנות פון דער גאס, ווו איך ווין, געפינט זיך א זייער אלטער קלויס-טער. ווען איך גיי דורך אים פארביי, רופט ער ביי מיר ארויס די אלטע צייטן. נאר די פראנצויזן, וואס וווינען ארום אים, פאר זיי איז ער נישט בלויז געשיכטע, זיי זענען אין אים מתפלל. די מענער בעטן, אז די געשעפטן זאלן זיי גוט גיין און די פרויען — זיי זאלן געפעלן די מענער (נישט בלויז די אייגענע). איצט שטייען פאר דעם קלויסטער אויטאמאבילן. אין קלויסטער קומט פאר א חתונה. אט גייען ארויס פונעם קלויסטער חתן-כלה, און נאך זיי — די משפחה און פריינד. אויף דער שוועל באווייזט זיך אויך דער גלח. ער קוקט נאך די חתן-כלה (אייגנטלעך, נאר דער כלה). די כלה איז זייער א יונגע, קוים זיבעצן, און זייער א שיינע, וואס האט ער איצט געטון? — ער האט געגעבן א בחור די רעכט דאס דאזיקע יונגע און שיינע מיידל צו קושן, האלדזן, ווען אים וועט זיך פארגלוסטן. אלזא, זיין ארבעט באשטייט אין געבן דערלויבענישן אנדערע צו טון דאס, וואס אים אליין איז פארבאטן.

אויפן גלח'ס פנים באווייזט זיך א פינצטערע מינע. ער טוט עפעס א וואר-טשע. איך בין זיכער, אז דאס איז שוין נישט קיין ברכה פארן יונגן פארפאלק.

דאס פינטעלע

אויף דער רעכטער באק האט ער געהאט א שווארץ פינטעלע. ער האט איר דערציילט, אז דאס ערשטע מיידל, וואס ער האט געקענט, פלעגט ליב האבן צו קושן דווקא דאס דאזיקע ארט.

פון דעמאלט-אן ווען זי פלעגט אים קושן דאס פנים, פלעגט זי אויסמיידן דאס פינטעלע. זי האט זיך געשראקן פאר דעם פינטעלע פרעמדן אייגנטום אויף זיין פנים.

די צווייגן פון עפּלבוים

די צווייגן פון עפּלבוים האָבן געחלומט, אָז אויף זיי זאָלן וואָס מערער עפּל וואַקסן און די עפּל זאָלן זיין וואָס גרעסערע.
און ס'איז געשען: גערעטעניש! די צווייגן זענען געשטאַנען אין גאַנצן פאַרשיט מיט עפּל פון אַ ווונדערלעכער גרייס.
און אונטער דער לאַסט פון אייגענעם מקוים-געוואָרענעם חלום זיך איינגעבראַכן.

מוטער און קינד

די מוטער פירט אָפּ דאָס קינד אין שול.
מען מוז אַכטונג געבן אויף דעם קינד. ס'קען נאָך חלילה אַ פאַל־טאַן ביים אַראָפּגיין די טרעפּ פון הויז. ס'קען זיך, חלילה, אויסגליטשן אויפן אייז, צי אַן אויטאָ קען עס איבערפּאַרן. בעת ס'פאַרקוקט זיך אַ רגע — לויערן הונדערטער אומגליקן.
דאָס קינד גייט אויף דער גאַס און חלומט פון אַ סך ווייט-ווייטע זאַכן, נאָר די מוטער זעט בלויז דאָס סאַמע נאַענטסטע — דאָס קינד ביי איר זייט.
און פּלוצים זעט זי: דאָס קינד איז דאָך אויסגעוואַקסן! ווי הויך און שלאַנק דאָס איז געוואָרן! דאָס איז דאָך נישט מער קיין קינד — דאָס איז שוין אַ מויד!
אַט באַלד און זי וועט זיך אויסדרייען צו איר און ברוגזדיק אַ פּרעג-טאַן: וואָס פירסטו מיך אין שול אַריין? איך בין שוין אַ גרויסע, איך וועל אַליין טרעפּן דעם וועג!
און פון דעמאָלט וועט זי אַלע אירע וועגן שוין גיין אַליין.
ס'טוט איר אַזוי באַנג. טרערן לויפן אויף אין אירע אויגן. די יונגע מוטער שלעפּט זיך נאָך איר טאַכטער איינגעבויגן — אַ זקנה.

מאן און ווייב

יונגערהייט, ווען זיי האָבן זיך ליב געהאַט, האָבן זיי זיך באַמיט וואָס מער צו באַהאַלטן פאַר דער וועלט זייער ליבע.
נאָר איצט, אויף דער עלטער, באַמען זיי זיך וואָס מער צו באַהאַלטן פאַר דער וועלט זייער שנאה.
זי ווייסט, אַז ער — —

ישראל אשענדהארף

און ער ווייסט, אז זי — — —

האָבן זיי ביידע געשלאָסן אַ בונד: פאַר דער וועלט נישט אויסצוגעבן איינער דעם אנדערן. איז פאַר געסט, וואָס קומען אין שטוב אַרײַן פון צײַט צו צײַט: קוצעניו־מוצעניו!

ווען זיי בלייבן אַבער אַליין אין שטוב, ווען מען פאַרשליסט די טיר און מען לאַזט אַראָפּ די פאַרהאַנגען איבער די פענצטער, שרייט ער צו איר:

— דו מיאוסע פליאַטקע־מאַכעריין!

און זי — צו אים:

— דו אַלטער נודניק!

ס'ווערט זיי דעמאָלט לייכטער אויפן האַרצן און זיי לייגן זיך באַרוקטע שלאַפן.

ווי אַמאַל אַלס קינד...

מיט יעדן טאָג קום איך אַלץ בענטער צו דיר, מאַמע.

איך ווייס: ווי אַמאַל, בעת איך האָב פאַרשפּעטיקט צו קומען אַהיים און דו האָסט זיך געשטעלט ביים פענצטער וואַרטן אויף מיר מיט בענקשאַפט — אַזוי וואַרטסטו אויך איצט אויף מיר.

ווען איך וועל קומען, וועט דער טאַטע אַוודאי מיך פרעגן: פאַרוואָס האָסטו זיך אַזוי לאַנג געזאַמט? וואָס האָסטו זיך געלערנט? מיש־אויף דאָס חומשל! נאָר דו וועסט זאָגן דעם טאַטן, אַז ס'איז שוין שפּעט. אַז איך בין מיד. אַז איך שטיי קוים אויף די פיס. אַז די אויגן קלעפּן זיך מיר צו. דערנאָך וועסטו פון מיר אַראָפּניצען די מלבושים, מיך צוטראַגן אויף די הענט צום געלעגער און איך וועל, ווי אַמאַל אַלס קינד, איינשלאָפּן שנעל און אַן חלומות.

דער זומער

אין דער אַלטער היים איז יעדעס יאָר געווען אַ פּרילינג, אַ זומער, אַ האַרבסט און אַ ווינטער. יעדע תקופה פאַר זיך אָפּגעזונדערט. דאָ פאַרשלינגט אַפּט דער זומער דעם האַרבסט און דער ווינטער — דעם פּרילינג. איך האָב זיך בשום אופן נישט געקענט דערוואַרטן אויפן זומער.

איין מאָל האָב איך אָפּגעגעסן מיטאַג אין שטוב און פאַרגעסן אָפּצווישן דעם טיש. ווען איך בין צוריקגעקומען, האָב איך געזען אויפן טיש, צווישן די ברעק־לעך ברויט — אַ פליג.

איך האָב זיך זייער דערפּרייט מיט איר! נין, דאָס איז נישט יענע פליג

וואָס פֿאַלט אַרײַן אין דער זוף און פֿאַרשלאַגט דעם אָפּעטיט ווייטער צו עסן. דאָס איז אויך נישט יענע פּליג, וואָס טשעפעט זיך צו צום שטערן, צו דער נאָז, צו די אויערן, בעת מען קוקט אַרײַן אין אַ בוך און זי שטערט צום לייענען. דאָס איז אַן אַנדערע, גאָר אַן אַנדערע פּליג — דאָס איז די אַנזאָגערין פון זומער!

דער אַלטער

ער האָט זיך געשלעפט איבער דער גאָס, דער אַלטער, געשטעלט דרייבנע טריטעלעך. פֿאַרזיכטיק, ציטערדיק, ווי אַן אַרעמאָן, בעת ער צאָלט מיט זיינע לעצטע מטבעות. יעדעס מאָל האָט אים אַן אַנדערער איבערגעיאָגט, געלאָזט הינ-טער זיך.

אין דער לופטן פּליען מענטשן אין עראַפּלאַנען. איבער דער גאָס יאָגן מענטשן אין אויטאָמאָבילן. אַפּילו אונטער דער ערד איילן זיך מענטשן אין באַנען. ווהיין איילן זיך אַזוי די מענטשן, ווהיין? — אַזוי אַלט צו ווערן ווי ער?

אַט פֿאַרט דורך פּאַמעלעך אַ מאַמע מיט אַ וועגעלע, פון וועגעלע שטעקט אַרויס אַ קעפעלע פון אַ קינד. ער איז מוחל די מענטשן די עראַפּלאַנען, די באַנען, די אויטאָס — אין אַזאַ וועגעלע וואָלט ער געוואָלט נאָכאַמאָל פֿאַרן. אין אַזאַ קינדער-וועגעלע...

אַן אַ נאַמען

ער האָט קיינמאָל נישט געהאַט קיין אייגענעם נאַמען. ער איז געווען אַ סטאַטיסט אין אַ טעאַטער. אויף די אַפּישן און אויף די פֿראַגראַם-צעטלען פּלעגט מען צום סוף איבערלייענען: פּאַלק, געסט, הייל און אַנדערע.

דאָס איז ער אָפט געווען איינער פון פּאַלק; אַ גאַסט, אַדער אַ סאַלדאַט.

בעת אַ באַן-קאַטאַסטראַפּע איז ער אומגעקומען. די צייטונגען האָבן איבער-געגעבן, אַז עס זענען פֿאַראַן עטלעכע צענדלינג קרבנות. מען האָט דערמאָנט אַ באַרימטן אַטלעט, אַ פֿאַבריקאַנט פון זייד, אַ העכערן באַאַמטן פון אַ מיניסטעריום. זיין נאַמען איז נישט דערמאָנט געוואָרן. ער איז אויך נאָכן טויט געווען איינער פון די „און אַנדערע“.

דאס צווייטע בעט

איך האב געבעטן אין האטעל א באזונדער צימער פאר מיר אליין. זענען אבער דארט געווען בלויז צימערן פאר צוויי. האב איך נישט געהאט קיין ברירה און אזא צימער גענומען. קיינער האט מיט מיר אין דעם צימער נישט געווינט. אבער ס'איז דארט געשטאנען נאך א בעט.

מילא, זאל זיך שטיין נאך א בעט, וועמען ארט עס? איך כאפ דאך נאך א מציאה: איך צאל פאר איין גאסט און ווין אין א גרויס צימער פאר צוויי. פון דעסטוועגן האב איך נישט געהאט קיין רו.

ס'האט מיר קיין רו נישט געגעבן דאס צווייטע בעט. ס'האט אין מיר אויפ־געוועקט פארשיידענע מחשבות. וואלט עמעצער אין אים געשלאפן, איז דער ענין גאר פשוט: איך זע דעם דאזיקן מענטשן. ער איז א יונגער, אדער אן אל־טער. ער איז א שווארצער, אדער א בלאנדער. ער זעט אויס צו זיין א גוטער, אדער א שלעכטער — איך ווייס מיט וועמען איך האב צו טון.

ליגט דארט קיינער נישט — האט יענער נישט קיין איין צורה, נאר אן א צאל. ער איז פיל־פנימדיק. ער איז סודותדיק. ער רייצט זיך מיט מיר כסדר: איך קען ווערן ווער איך וויל. איך קען זיך יעדע רגע בייטן, ווי מיר גלוסט זיך און דו ביסט קעגן דעם אַנמעכטיק, הילפלאז.

און נישט נאר אין דמיון גיט ער מיר נישט קיין רו. ער קען דאס שטענדיק באווייזן אויף דער וואַר: יעדע רגע קען זיך עפענען די טיר און ס'זאל זיך באַ־ווײַזן ער — א פרעמדער, נישט־געבעטענער — אוועקשטעלן איין וואַליזע, א צווייטע, א דריטע, און וואָס דער עיקר: זיך אוועקלייגן אויפן בעט, אויף דעם צווייטן, ווייל דאָס איז זײַנס.

און פאַרוואָס בלויז אַ מאָן — דאָס קען אויך זײַן אַ פּרוּי...
ווער איז זי, די פרוי?

קען זיין, אַז דאָס איז דאָס מיידל, וואָס איך האָב געקענט פאַר דער מלחמה. דאָס מיידל מיט דעם העל־ווייסן פנים און מיט די שוואַרצע געקרוינטע האָר. איך פלעג זי באַגעגענען יעדן אין דער פרי אויפן וועג. איך בין געלאָפן צו דער אַרבעט, און זי — אין שול אַרײַן. מיר פלעגן אין אײלעניש אײנער אויפן צווייטן וואַרפן אַ בליק און וײטער לײפן. אין אָונט זענען מיר בײדע אַרױס־געגאַנגען אויף דער שפּאַציר־גאַס, כּדי זיך דאַרט צו באַגעגענען. אַרױסגעגאַנגען נאָר צוליב דעם, כּדי זיך צו באַגעגענען. מיר זענען זיך אין מאָל אַקעגנגעקומען, אַ צווייט מאָל, אַ דריט מאָל, נאָר יעדעס מאָל זיך אױסגעמיטן, וײטער געגאַנגען. זיך געשעמט, נישט געוואָגט זיך צו ווענדן אײנער צום צווייטן. און טאַקע קיין מאָל זיך נישט דערנעענטערט.

פארוואס עפעס דווקא דאס מיידל? — זי לעבט שוין געוויס נישט. זי איז געהרגעט געווארן ווי א סך, א סך אנדערע יידישע מיידלעך. ווי וואגסטו זי צו זען אריינקומען אהער אין דעם דאזיקן צימער? ווי שעמסטו זיך נישט? פאר-שוועד נישט איר זכר.

דאס וועט מסתמא זיין איינע פון די פרויען, וואס דו האסט באגעגנט אונטן אין רעסטאראן ביים עסן נאכטמאל. וועלכע? — אפשר די הויכע, די שלאנקע, מיט דער ינגלישער פריזור? אפשר די טונקל-בלאנדע מיט דעם רייפן, יאדער-דיקן גוף? — דו נאר, יענע איז דאך געזעסן צוזאמען מיט א מאן. זי האט דא אין האטעל געוויס א צימער מיט איין בעט. נאר איינזאמע האבן צימערן מיט נאך א בעט... מיט נאך א בעט — פון דער פאנטאזיע...

פייגל און מענטשן

דער צוג לויפט-לויפט. נישט קיין הייזער, נישט קיין ביימער, מען זעט בלויז זאמד. דעם זאמד און נאך ווייניק, וואס ס'האט פארוויסט די ערד, דרינגט עס נאך אריין אין צוג. וויל אויך מיך פארשיטן, נישט נאר מיר, נאר אלע לעבעדיקע וואס פארן מיט מיר.

גענוג א קוק צו טאן דורך דעם פענצטער, כדי גלייך צו ווערן מיד. אויב דער בליק בלייבט ליגן אויפן זאמד, קומט באלד א ווינט און פארווייעט אים. דער בליק קען זיך נישט אפרוען ביי א בוים, ביי א הויז, אויף דעם גרינעם גראז. דא — מוז ער כסדר שוועבן אין חלל און אנהאלט, און אן אפרו, אזוי ווי —

אזוי ווי די פייגל, די פייגל, נאך דעם ווי זיי פליען ארום אין דער לופטן, דארפן זיי זיך אפרוען אויף א בוים. דא קענען זיי זיך אראפלאזן נאר אויף דער ערד. ניין, די ערד איז נישט באשאפן געווארן פאר די, וואס האבן פליגל. רוען זיך די פייגל אפ אויף טעלעפאן-סלופעס: געוועזענע ביימער.

אודאי איז גוט זיך צו בויען א נעסט אויף א בוים, אדער כאטש אין א קוסט. זעט מען אבער נישט אין ארום נישט קיין בוים און נישט קיין קוסט. בויען זיי די נעסטן אויף די טעלעפאן-סלופעס.

אין די גרויסע שטעט שטיקן זיך די מענטשן אין דער ענגשאפט. דארט איז א דוחק אין דירות. אויך די פייגל דא קענען נישט געפינען א בוים, זיי מוזן זיך באנגוגענען מיט א טעלעפאן-סלופ. דערצו הענגען אויף איין טעלעפאן-סלופ דריי נעסטן.

דער זעלבער גורל פאר די מענטשן אין דער גרעסטער שטאט און פאר די פייגל אין דער מדבר...

וויפל ערד...

וואס פאר אן עשירות פון ערד! וויפל ערד איז דא געווארן פורנותדיק צעווארפן! פעלדער, נישט פאראקערטע און נישט פארזייעטע, אן פארצוימונגען, פונקט ווי דער בראשית האט זיי געהאט. ס'וועלן אויף זיי וואקסן דערנער — וואקסן זיי. וויל אויף זיי וואקסן גראז — וואקסט עס זיך. איז פאראן פעלד, וואס וויל גארנישט געבן — נישט, איז נישט. מען וועט דיר נישט שטערן די רו מיט א רידל און נישט מיט אן אקער. שלאף דיר ווייטער אונטער דיין זאטי קער, זאלציקער דעק, ס'איז דא גענוג ערד אן דיר פאר מענטש, פאר בהמה און שאף.

... איך דערמאן זיך:

א פרילינגדיקער טאג אין גאס און אין מיין לעבן. איך שטיי אויפן מארק פון דעם שטעטל און זע פלוצים ווי מענטשן לויפן. איך לויף א ניגערדיקער אינאיינעם מיט זיי. באַלד זע איך, ווי א פאלציאנט פירט א מענטשן. די הענט פון מענטשן זענען געשמידט אין קייטן. צו זיין פלייצע איז צוגעבונדן א קאראמיסלע.

דער דאזיקער מענטש, א פויער, האט באקומען בירושה פון פאטער צוואַ מען מיטן ברודער א שטיקל ערד. ביידע ברידער האבן גרויסע משפחות. די אַרעמע ערד איז נישט געווען אין שטאַנד זיי צו דערנערן. האט מען געהונגערט. האט זיך געטראָפן, אַז ביידע ברידער זענען אַרויס אויפן פעלד, כדי עס צו פאַראַקערן. אין מיטן דעם פעלד אַ מעזשע — אַ שמאַל פאַסיקל ערד, וואָס צעטיילט ביידע חלקים. דאָכט זיך פלוצים דעם עלטערן ברודער, אַז דער ייִנגערער איז אַריין מיטן אַקער אין דער בשותפותדיקער מעזשע, ווערט ער אין כעס, זידלט דעם ברודער. ענטפערט דער ייִנגערער אים אַפּ. הייבט מען זיך אַן צו שלאָגן. כאַפט דער עלטערער ברודער אַ קאַראַמיסלע און דערלאַנגט דעם ייִנגערן ברודער איבערן קאַפּ און דערהרגעט אים.

די ערשטע צוויי ברידער אויף דער וועלט האבן זיך אויך געשלאָגן און דער עלטערער האט דעם ייִנגערן געטויט. אָבער דאָס איז געשען צוליב דעם הימל. די דאָזיקע צוויי ברידער האבן זיך צעשלאָגן און איינער האט דעם צווייטן געהרגעט — צוליב ערד, צוליב אַ שמאַל פאַסיקל ערד!
און דאָ —

וואס פאר אן עשירות פון ערד! וויפל ערד איז דא געווארן פורנותדיק צעווארפן! פעלדער, נישט פאראקערטע, נישט פארזייעטע, אן פארצוימונגען, פונקט ווי דער בראשית האט זיי געהאט. ס'וועלן אויף זיי וואקסן דערנער —

וואקסן זיי. וויל אויף זיי וואקסן גראַז — וואקסט עס זיך. איז פאַראַן פעלד, וואָס וויל גאַרנישט געבן — נישט. איז נישט. מען וועט דיר נישט שטערן די רו מיט אַ רידל און נישט מיט אַן אַקער. שלאָף דיר ווייטער אונטער דיין זאַם-דיקער, זאַלציקער דעק. ס'איז דאָ גענוג ערד אַן דיר פאַר מענטש, פאַר בהמה און שאַף.

דער אינספעקטאָר

דער אינספעקטאָר איז דערשינען אין שול. די מחשבות ביי די קינדער האָבן אָנגעהויבן האַסטיק צו לויפן אין מוח: אַט דאָס איז דער אינספעקטאָר! דאָס איז ער! טעג האָט מען זיך אויף אים געריכט. זיך געגרייט. איצט שטייט מען פנים אל פנים מיט דער סכנה. וועמען וועט ער פרעגן? וועמען וועט ער אויסמיידן? אפשר וועל איך האָבן מזל און ער וועט מיך נישט פרעגן. אפשר וועט ער מיך יאָ פרעגן און איך וועל דווקא וויסן. איך וועל וויסן... דאָס האַרץ קלאַפט שטאַרקער, שטאַרקער.

ער פרעגט שוין. ער איז ערנסט, ער איז שטרענג, דער הער אינספעקטאָר. די לערערין אַפילו שטייט דערשראָקן. ווייסט נישט אַ קינד צו ענטפערן, ווערט זי צעמישט און בלייך. דער אינספעקטאָר האָט באַשלאָסן, אַז די קינדער מעגן וויסן איין מאָל פאַר אַלעמאָל, אַז אַ ייִדישע שול איז נישט ערגער פון אַ שפּאַנישער. מען דאַרף זיך לערנען. מען דאַרף קענען.

פלוצים האָט דער אינספעקטאָר באַמערקט אַ ייִנגעלע זיצן אויף דער לעצטער באַנק. דאָס ייִנגעלע האָט ער שוין ערגעץ־ווו געזען. ס'איז דאָך אַזוי ענלעך צו... צו — אים אַליין, ווען ער איז געווען אַ קינד...

דער אינספעקטאָר זעט ווי דאָס קינד מאַכט קייקעלעך פון פאַפיר און וואַרפט זיי יעדעס מאָל צו אַן אַנדער קינד. דער אינספעקטאָר וויל אַ געשריי־טון אויפן קינד, נאָר ער קען נישט. דאָס קול בלייבט אים שטעקן אין האַלדז.

דער אינספעקטאָר באַשליסט דעם קינד צו שטעלן אַ פּראָגע. נאָר ער דערשרעקט זיך גלייך פאַרן אייגענעם באַשלוס. וואָס טוט ער, אויב דאָס קינד וועט נישט וויסן וואָס צו ענטפערן? דאָס קינד וועט פאַרשעמט ווערן פאַר אַלעמענס אויגן און דאָס קינד — איז דאָך ער אַליין. ער אַליין!

דער אינספעקטאָר כאַפט ווידער אַ קוק אויפן קינד. דאָס קינד לאַכט, קייכט פאַר געלעכטער. אַפנים, אַז ס'פאַרשטייט זיינע מחשבות. דער אינספעקטאָר טאַר קוקט אויף אים, קוקט, און פלוצים — באַווייזט זיך אַ שמיכל אויף זיין פנים.

די קינדער אין קלאס אטעמען אפ פרייער: דעם אינספעקטאָרס פנים האָט זיך געביטן. ער שמייכלט! דאָס קינד אויף דער לעצטער באַנק איז מיטאַמאָל פאַרשוונדן. דער אינספעקטאָר האָט שוין געענדיקט שטעלן די פּראָגן. ער גייט איצט אַרום צווישן די קינדער, רעדט מיט זיי, שפּאַסט מיט זיי, ווי אַ קינד צווישן קינדער.

דער נאָמען

זיין ערשט ווייב, שרהלע, איז אומגעקומען אין קאַנצענטראַציע־לאַגער. ווען ער האָט ווידער חתונה געהאַט נאָך דער מלחמה, פלעגט ער אָפט פאַרגעסן און דאָס צווייטע ווייב אַ רוף־טאָן: שרהלע. זי פלעגט דערפון זייער ליידן. שפעטער, ווען ס'איז זיי געבוירן געוואָרן אַ מיידעלע, האָט ער באַשלאָסן איר אַ נאָמען געבן נאָך דעם ערשטן ווייב. איצט, ווען ער איז זיך טועה און גיט אַ רוף דאָס ווייב: „שרהלע“ — טוט דאָס קינד אַ פרעג: — וואָס איז, טאַטע?
די מוטער קושט דאָס קינד און אירע בליקן זאָגן:
— מיין קינד, דו האָסט מיך אויסגעלייזט.

אין זייער זכות

אין יעדער שטאַט זענען פאַראַן ערטער, וווּ יינגלעך מיט מיידלעך שמועסן זיך אָפּ אויף באַגעגענישן: ביי דער אוניווערסיטעט, ביי אַ דענקמאָל, ביי אַ קאַפּעהויז, אין פאַרק, פאַר אַ קינאַ, אָדער טעאַטער אַאָיו. די שעהן פון די באַגעגענישן זענען מערסטנטײל אָנגעהויבן פון זעקס־זיבן אין אָונט ביז אַכט־ניין. שפעטער איז מען שוין ערגעץ־וווּ אַוועקגעגאַנגען, פאַרנומען.

ס'טרעפט זיך, אַז ווער פון די צוויי קומט אַ ביסל פּריער, געוויינטלעך איז עס דער מאַן. קוקט ער דערווייל אַריין אין אַ שויענצטער פון אַ געשעפט. רוקט אַרויף יעדעס מאָל דעם אַרבל, כדי צו זען וויפּיל ס'איז דער זייגער. ס'קומט ענדלעך אָן די שעה. צום בחור דערנענטערט זיך אַ מיידל, צו דעם מיידל — אַ בחור. מען פאַרלאָזט דאָס אַרט. מען גייט אין לעבן אַריין.
אַ מאָל קומט בלויז איינער. ער וואַרט. צען מינוט, פּופּצן, אַ האַלבע שעה. זי קומט נישט. טייל מאָל וואַרט זי און ער קומט נישט. דרייען זיך אַרום אַ יינגל מיט אַ מיידל אומרויקע, אויפּערעגטע. זי וואַרט. ער וואַרט. נאָר נישט ער —

אויף איר און נישט זי — אויף אים. זי גייט ארויף, ער — אראָפּ. זיי באַגעגענען זיך, און — מיידן זיך אויס.
 טייל מאָל טרעפט אָבער, אַז אַ יינגל, צו וועמען דאָס מיידל איז נישט גע-
 קומען, אַ מיידל, צו וועלכער דאָס יינגל איז נישט געקומען — דערנענטערן זיך
 איינער צום צווייטן, שטעלן זיך קודם עפעס אַ פראַגע האַלב־שטאַמלענדיק, נישט
 זיכער, און, סוף־כל־סוף, פאַרבינדט זיך צווישן זיי אַ שמועס און שפעטער —
 אַ פריינדשאַפט און אַפילו אַ ליבע.
 אַ לויב צו די, וואָס האָבן כוח יעדעס מאָל אַנצוהייבן פון ס'ניי, אין זייער
 זכות שטייט די וועלט!

דאָס זעלבע כלי זין

איבער דעם גרויסן פּלאַץ זענען געשטאַנען אַ סך ביידלעך צום שיסן. מען
 האָט געשאָסן אין ציל מיט ביקסן, מיט רעוואָלווערן און אַפילו מיט מאַ-
 שינען־געווער. ס'האָבן נישט געפעלט קיין בעלנים. די פרויען זענען געשטאַנען
 ביי דער זייט און זיך צוגעקוקט ווי זייערע מענער שיסן. אויב דער מאַן האָט
 געטראָפן אין ציל און עפעס געוואונען, האָט ער געקריגן דעם רום און איר האָט
 ער דערלאָנגט דאָס געווינס.
 צווישן די זעקס־זיבן שיס־ביידלעך איז געשטאַנען נאָך איינס. ס'האָט זיך
 פון דאָרט נישט געהערט קיין הילכן. עס זענען דאָרט אויך נישט געשטאַנען קיין
 סך מענטשן, ווייל דאָרט האָט מען געשאָסן — מיט פייל און בויגן.
 זעלטן, אַז ס'האָט זיך דאָרט ווער געמאַלדן צום שיסן. דער בעל־הבית פון
 דעם ביידל איז געשטאַנען און די גאַנצע צייט אליין געשאָסן, כדי צוצוגעבן חשק
 די אַנדערע. ער האָט יעדעס מאָל געטראָפן אין ציל, נאָר קיין בעלנים האָט ער
 אַלץ נישט צוגעצויגן.
 איך האָב געקוקט אויף דעם דאָזיקן מענטש און דערפילט צו אים אַ גע-
 וואַלדיקע נאַענטקייט. ביידע שיסן מיר מיט פאַרעלטערט כלי־זין, ער — מיט
 פייל־און־בויגן, און איך — מיט דעם וואָרט...

אין שפיטאל

ער ליגט שוין חדשים אין שפיטאַל. ער ליידט אויף אַסטמע. זי האָט שוין
 היפּשלעך אַנגעגריפן אויך זיין האַרץ. פאַראַן מינוטן, ווען ער קען קוים אַפּכאַפּן
 דעם אַטעם. ער שטיקט זיך און ער עפנט דעמאָלט אין גאַנצן אויף דאָס מויל
 און אַטעמט ווי אַ פיש אויף דער יבשה.
 ער ליגט אין דעם זאַל מער צייט פון אַלע. דעריבער פילט ער זיך אַזוי ווי

ער וואלט געווען דער עלטסטער. ער ליגט אויפן ערשטן בעטל ביי דער טיר, ווי מען האט אים דא ספעציעל אוועקגעלייגט, כדי צו קאנטראלירן יעדן מענטשן וואס קומט אהער אריין און ווי יעדער וואלט געדארפט פריער אויף דעם באקור מען ביי אים די דערלויבעניש. וואס ווייסט, מישטיינסגעזאגט, דער דאקטער, וואס קומט אהער אויף א שעה, אדער צוויי אין טאג? ער אבער איז דא פיר און צוואנציק שעה אין מעת-לעת.

צו אים קומט מען זעלטן אויף א באזוך. האט ער חתונה געהאטע קינדער און זיי געפינען זיך אין אן אנדער לאנד, צי אין אן אנדערער שטאט? אפשר האט ער די קינדער אין דער שטאט, נאר זיי קומען נישט? קען זיין, אז די ערשטע צייט האט ער נאך געהאט באזוכער און זענען שפעטער מיד געווארן. ער איז ווי אין גאנצן אפגעריסן געווארן פון יענע מחוץ די שפיטאל-ווענט. דערפאר איז ער כסדר פארנומען מיט די פון דער זייט.

ווי ס'לאזט אים נאר א ביסל אפ די קראנקייט, גייט ער פון איין בעטל צום צווייטן און רוימט אריין דעם קראנקן א סוד:

— איר האט געזען דעם פון בעטל דריי? — ער וועט לאנג נישט אנציען!
— וואס זאגט ער, איז אים?

— מאלע וואס ער זאגט! ער זאגט, אן אולסער, אבער ס'איז א ראק!

ער גייט צו צו א צווייטן קראנקן און רוימט אים, ווידער איין א סוד:

— דער פון בעטל נומער זיבן, וועט שוין פון דאנען נישט ארויס! א נוסה למות!

און אט שטייט ער שוין ביי א דריטן קראנקן:

— איר זעט דעם, וואס ליגט דארט אין ווינקל? דארט רעכטס! צוואס האט

מען אים געדארפט אהער שלעפן? מען האט אים געדארפט לאזן שטארבן אין דער היים. ער וועט נאך די נאכט ענדיקן!

וויל ער דערמיט זיך טרייסטן, אז ס'זענען דא אזעלכע, וואס זענען מסוכענער

קראנק פון אים? און אפשר פארגינט ער טאקע נישט קיינעם, מחמת ער מוז בלייבן אין שפיטאל, און יענער זאל פון דאנען ארויס? — ווער קען וויסן.

ער וואלט אפשר נאך געגאנגען צו ווייטערדיקע בעטלעך, ווען ס'כאפט

אים נישט באלד אן אן אטאקע אויפן הארץ. ער געפינט זיך שוין באלד אין בעט האלב-ליגנדיק, האלב-זיצנדיק, אנגעשפארט אויף דריי קישנס. ער שטיקט

זיך, ער כארכלט. מען גיט אים צו אטעמען זויערשטאף. מען מאכט אים אויך אן איינשפריצונג. ער קרעכצט נאך אלץ און שרייט און האלט ברייט אפן דאס

מויל און אטעמט זוי א פיש אויף דער יבשה.

נאר אזוי ווי ער האלט, אז אלע דא זענען שווער קראנקע און האלטן ביים

שטארבן, אזוי זאגן אויף אים איצט אלע קראנקע:

— ס'וועט אים גארנישט זיין!... ער וועט נאך א געזונטן איבערלעבן!..

די נקמה

ער איז געזעסן ביי א טישל אין קאפע. ארום טישל זענען נאך געזעסן עטלעכע פון זיינע חברים. ס'איז אויך אבער צווישן זיי געזעסן נאך איינער: זיינער א שונא. מיט וועלכן ער איז געווען צעקריגט און מיט אים נישט גערעדט.

ער איז געזעסן און דערציילט עפעס אין זייער א הומאריסטישן טאָן. ער האָט פאַרמאָגט הומאָר. ווער פון די, וואָס זענען געזעסן אַרום, האָט אַ שמייכל־געטאָן, ווער פון זיי האָט אַפילו פון צייט צו צייט אַרויסגעפלאַצט מיט אַ הויך געלעכטער. יענער, דער שונא זיינער, האָט געמאַכט אַ פינצטערע מינע, זיך אַנגעשטרענגט מיט אַלע כוחות נישט אַ ריר צו טאָן מיט אַ מוסקל פון פנים, ווי געזאָגט: איך וועל דיר נישט צוליב־טאָן און לאַכן. ניין, דאָס נישט! ער האָט נאָך עפעס דערציילט. דער שונא האָט געוואַלט אַ לאַך־טאָן און דעם שמייכל צעקרימט גלייך אויף אַ גרימאַס. ער האָט פאַרגעזעצט זיין דערציילן און דער שונא האָט שוין נישט געקענט מער אויסהאַלטן: ער האָט זיך צעלאַכט הויך אויפן קול.

ווען ער צווינגט דעם שונא צו וויינען, וואַלט ער נישט געווען געפילט אַזאָ טעם. ער האָט געצווינגען דעם שונא הנאה צו האָבן פון זיך, זיין שונא — קען דען זיין אַ גרעסערע נקמה און אַ גרעסערער תענוג?

אין וואַרטזאַל פון דענטיסט

אין וואַרטזאַל פון דענטיסט זענען צווישן אַנדערע געזעסן פיר פרויען. איינע, זייער אַ שיינע, האָט זיך באַוועגט פריי, געקוקט יעדן מאָן אין די אויגן מיט זיכערקייט און שטאַלץ: נאָט, זעט און באַווונדערט מיך!

די צווייטע איז שוין נישט געווען אַזאָ שיינע, אָבער זי האָט געהאַט הויכע, געטאַקטע פיס, האָט זי דאָס קלייד אַ ביסל העכער אויפגעהויבן, כמעט איבער די קני און אויסגעשטרעקט די פיס, אַז מען זאַל זיי זען.

די דריטע האָט געהאַט בלויו שיינע האָר. האָט זי יעדעס מאָל אַ דריי־געטון מיטן קאָפּ, אַז די האָר זאַלן זיך טון אַ וואַרף, אַ כוואַליע, אַז מען זאַל אויף זיי אויפמערקזאַם ווערן.

די פערטע איז געווען אַ מיאוסע און האָט שוין גאָר נישט געהאַט וואָס צו ווייזן, איז זי געזעסן אויבאַוועגלעך און נישט אַרויסגענומען קיין בליק פון בוך.

קאקטוסן

פאראן אַזעלכע וואָס זעען אויס ווי מנורות. זיי שטייען אין דער גרעסטער און שענסטער שיל, אין דער אָן ווענט און אָן אַ דאָך: אינדרויסן. אַזעלכע, וואָס שטייען מיט הענט צעשפרייטע אין יאוש. אַזעלכע, וואָס שטייען מיט הענט אויפגעהויבענע אין תפילה. אַזעלכע, וואָס שטייען פאַרפלאַנטערט אין זייערע אייגענע דערנערדיקע אברים ווי אין שאַרפע ווייטיקן, ראַנגלען זיך און קענען זיך נישט פון זיי באַפרייען.

מען דאַרף זיי נישט פאַרזעצן — זיי וואַקסן פון זיך אַליין. וואַקסן אין דער וויסענשיש. הפקר פאַר זון און פאַר שטורעם. נישט געפלעגטע, נישט געצערטלטע — קינדער פון דער נויט.

און ווי קינדער פון דער נויט, זענען זיי שטעכיק, און ווי פון קינדער פון דער נויט וואַקסן אויס אַפט טרוימער — אַזוי וואַקסט פון זיי די זיסע פרוכט. די זיסע פרוכט פון דער ביטערקייט.

איצט פאַרשטיי איך פאַרוואָס גאַט האָט איינעם פון זיי אויסגעקליבן, כדי אין אים זיך צו ווייזן פאַר משהן.

דער ביזער גאַט, דער באַרעמהאַרציקער גאַט — דער גאַט פון ישראל.

די פאַרקויפערין

דער פאַרקויפערין אין געשעפט פון שפיין, אַ מיידל אין די העכערע דרייסי-קער יאָרן, פלעגט ער אַ צייט רופן „מאָדאַם“. ווען ער האָט אָבער געהערט עט-לעכע מאָל פון אַנדערע קליענטן זי רופן „מאָדמאָזעל“, האָט ער זי אויך אַזוי אָנגעהויבן צו רופן. דאָס האָט ביי איר אַרויסגערופן אַ גרויסע צופרידנקייט ווי בלויז די דאָזיקע באַצייכענונג וואַלט דעצידירט וועגן איר ווירקלעך אויסזען און שאַנסן אויף דערפאַלג.

אַזוי ווי ער פלעגט יעדעס מאָל קומען אַהער קויפן פאַרשיידענע שפיין-פראָדוקטן, האָט זי אים געהאַלטן פאַר אַן אַלטן בחור, אפשר פאַר אַן אלמן, צי אַ געגטן. יעדנפאַלס, פאַר אַן איינזאַמען. זי האָט אין אים געזען אַן אייגענעם מענטשן, אַ מענטש פון איר גלייכן און פלעגט אים אויפנעמען זייער העפלעך. עס איז געווען אין געשעפט אַ צווייטע פאַרקויפערין, נאָר ווי ער פלעגט זיך נאָר באַווייזן, האָט זי אים מיט אַ שמיכל גלייך אונטערגעטראָגן די פראַגע:

— איר פאַרלאַנגט עפעס, מיסיע?

זי איז אָבער נישט געווען העפלעך צו יעדן. באַזונדערס שלעכט פלעגט זי זיך באַציען צו יונגע מיידלעך. זי פלעגט זיי פשוט רודפן. זי האָט אָפט בכיוון נישט געהאַט זיי צו געבן רעשט. זי פלעגט זיי פאַרוואַרפן, אָז די סלאַקלעך פון זויער-מילך, וואָס זיי געבן צוריק, זענען נישט ווי געהעריק אויסגעוואַשן אַזוי. איין מאָל אין אָונט איז ער געשטאַנען אין דער קראַם. דאָס איז געווען די צייט, ווען די מענטשן גייען פון דער אַרבעט און קויפן זיך איין אויף אָונט-ברויט. ער איז דאָרט געשטאַנען און פאַר אים — אַ רייע מענטשן. פלוצים האָט דערנען די פאַרקויפערין ווי עפעס אַ מיידל קומט אָן און שטעלט זיך אוועק לעבן אים אין דער ריי. זי איז גלייך אַרויס מיט אַ געשריי:

— וואָס שטופט איר זיך, מאַדמואַזעל? ס'איז נישט שוין! גייט צום עק פון דער ריי!

— ס'שאַדט נישט. דאָס איז מיין פרוי.

די פאַרקויפערין איז געוואָרן צעמישט. זי האָט געשטאַמלט:

— אַנטשולדיקט... אַנטשולדיקט, מיין הער...

ביים מאַכן דעם חשבון האָט זי זיך טועה געווען.

פון דעמאָלט אָן, ער ווייסט אַליין נישט ווי אַזוי דאָס געשעט, ווען ער קומט אַריין אין געשעפט, פאַרנעמט זי זיך מיט עמעצן אַנדערש און אים באַדינט די צווייטע פאַרקויפערין.

אויפן מאַרק פון אַלטוואַרג

דאָ איז דער מאַרק פון אַלטוואַרג. דער מושב־זקנים פון חפצים, כלים, מעבל, מלבושים און ביכער. פאַראַן זאָכן, וואָס טוליען זיך נאָך גיריק צום לעבן, וואָס זאָגן: אַ דאַנק דיר, מענטש, וואָס דו האָסט אונדז אַרויסגענומען פון אונטער חורבות, פון בראַכוואַרג און מיסט און אונדז גערייניקט, געפוזט, געלאַטעט. אפשר וועלן מיר נאָך לעבן אַ יאָר, אַ חודש, צי כאַטש אַ טאַג!

און פאַראַן אַנדערע, וואָס זענען שוין מיד און שוואַך. וואָס האָבן שוין אויפֿ-געגעבן אַלע זייערע תּאוות און פאַרלאַנגען און זיי קלאַגן: פאַרוואָס האָט מען אונדז ניט געלאָזט פאַרזשאַווערן, צעפּוילן, צעפּאלן? — ס'איז אַוודאי טרויעריק דאָס שטאַרבן. ס'איז אָבער נאָך טרויעריקער, ווען מען צווינגט, נאָך צו לעבן, בעת מען איז שוין טויט.

עפעס אַ קלאַשאַר, אַ האַלב־משוגענער, האָט דאָ אויך פאַרנומען אַ שטיקל ערד און אויף דעם אויסגעשפּרייט זיינע „זאָכן“ צום פאַרקויפן: עטלעכע שמאַ-טעס, אַ רעדל פון אַ קינדעריש וועגעלע, אַ צעריסענעם שאַכטל, אַ שערבל פון אַ

טעלער אא"וו. יעדעס מאל נעמט ער ארויס אן אנדערע "זאך" און רופט אויס די פרייון:

— פופציק פראנק! הונדערט פראנק! א מיליאן!

די מענטשן ארום לאכן. זיי ווייסן אבער נישט, אז ער איז אויך איינער פון זיי. זיי שטייען אפ טעג, וואכן, חדשים, יארן — דאס גאנצע לעבן, ביי עטלעכע פארזאוערטע שרייפלעך און טשוועקעס, ביי שטייענדיקע, אלטע וואנטזייגערס, ביי צעבראכענע בענקלעך, ביי א סקריפנדיקן גראמאפאן — ער האט עס נאר א ביסל ווייטער דערפירט, ווי דער פאיאן אין צירק, וואס קרימט נאך א מאל אן ערנסטן ארטיסט און מיט איין שארזשירטער באוועגונג, צי טאן — דערפירט ער דאס ליד, צי דעם טאנץ, פון טראגיק צו גראטעסק, פון טרויער צו געלעכטער.

דער טאטע שטארבט

מיטאמאל האט דער טאטע מיד א רוף-געטון:
— ישראל!

איך בין צוגעלאפן צום בעט ווו ער איז געלעגן. א געלקייט האט גענומען פארגיסן זיין פנים. ער האט געזאגט:

— רוף אריין די מאמע! איך שטארב!

איך בין אריינגעלאפן א דערשראקענער צו דער מאמען אין קיך און איר • איבערגעגעבן דעם טאטנס ווערטער. די מאמע האט מיר גלייך באפוילן:

— לויף רופן משהן!

משה איז געווען דער עלטסטער ברודער, שוין א חתונה-געהאטער. ער האט געוווינט באזונדער מיט ווייב און קינד.

איך בין געלאפן דורך גאסן, זיך געחידושט, וואס די זון שיינט, וואס די מענטשן גייען און שטעלן זיך נישט אפ, וואס די ביימער האבן געעפנט די קנאספן. אפנים, אז קיינער ווייסט נישט, אז מיין טאטע שטארבט.

שפעטער האב איך שוין געזען דעם טאטן ליגן אויף דער ערד, מיט דער דעק איבערגעצויגן דאס פנים, ווי ער וואלט זיך געשעמט דערמיט, וואס ער גייט אוועק פון דער וועלט און לאזט איבער א דערוואקסן מיידל אן נדן און נישט פארזארגטע קינדער.

די מאמע, וועלכע האט זיך פאר די לעצטע צוויי יאר, בעת דעם טאטנס קראנק-זיין, געפילט ווי דער גאנצער באלעבאס אין שטוב, האט זיך מיטאמאל פארלוירן, ווייזט אויס, אז איר כוח האט זיך גענומען פון טאטן, אפילו פון קראנקן טאטן, ווי די לבנה נעמט איר שוין פון דער זון, וועלכע מען זעט נישט.

מיר האבן זיך צוריקגעקערט פון דער לוויה, גענומען אויסטאן די שידן און זיך געזעצט „שבעה“, פלוצים רופט זיך אן די מאמע:
 — מילא, וואָס געווען, איז געווען, איצט וואָלט געווען גוט, ווען די טיר עפנט זיך און דער טאָטע קומט אַריין...
 אַ שוידער איז דורך דורך אונדזערע לייבער, מיר האָבן אַלע ווי פאַרכשופט אויסגעדרייט די קעפּ צו דער טיר, נאָר זי האָט זיך נישט געעפנט און דער טאָטע איז נישט אַריינגעקומען.

שפילעכלעך

איך בין געגאַנגען מיט מיין יונגעלע, כדי אים צו קויפן אַ שפילעכלע. אַזויפיל געשעפטן זענען פאַראַן פון שפילעכלעך און אַזויפיל שפילעכלעך אין די געשעפטן. מערסטנטייל זענען זיי געמאַכט פון פלאַסטיק, דאָ זענען אויך ליאַלקעס און טרומייטערלעך, ווי אין מיניע קינדעריאַרן, אָבער ס'זענען פאַראַן אַזויפיל נייע און אַנדערע.
 די שפילעכלעך פון מיניע קינדעריאַרן זענען געווען אַרויסגענומענע פון מעשה-ביכלעך: פון אַנדערסענס מעשהלעך, פון „טויזנט און איין נאַכט“ און ענ-לעכע צו זיי. די העלדן זענען געווען: כּשופּמאַכערס, קאַרליקלעך, נימפּעס, אויס-טערלישע פייגל אד"גל. זיי האָבן אַריינגעפירט די קינדער אין דער וועלט פון פאַנטאַזיע, אוממעגלעכקייטן זענען געוואָרן מעגלעך.
 די קינדער זענען געווען אַ סך רייכער פון די דערוואַקסענע. איצט זע איך צווישן די שפילעכלעך: אַן אייזקאַסטן, אַ וואַש-מאַשין, אַ מי-לעכל אויף צו צעמאַלן פּרוכטן און פאַרוואַנדלען זיי אין זאַפט אאַ"וו. די קינדער גיט מען גלייך טאַג-טעגלעכע מכשירים, מען גיט זיי די זעלבע זאַכן, וואָס זיי זעען אַ גאַנצן טאַג אין דער היים, אָבער די אַלע זאַכן זענען קלענערע פון די, וואָס ס'האָבן די דערוואַקסענע. זייערע, די קינדערישע, זענען בלויז ערוואַן, אימיטאַציע.
 די קינדער זענען שוין איצט אַ סך אַרעמער פון די דערוואַקסענע.

ביים נייען

זי זיצט ביי דער מאַשין און גייט דאָס קלייד.
 אַ קלעצעלע פאַדים דאַרט איין, ווערט אַלץ מאַגערער און מאַגערער. אַט אַ רגע, נאָך אַ רגע און ס'בלייבט אַ סקעלעט. אַ טאַג איז געווען אַ לאַנגער, אַ זור-מעדיקער, האָט זיך אַ שעה אָפּגעוויקלט און נאָך איינע און ס'איז שפּעטע נאַכט.

נאדעלע, נאדעלע, ווו קומען אהין די שוועסטער דיינע, די אלטע, צעבראָ-
כענע נאָדלען? ווו קומען זיי אהין? — אין דער פלייצע, די פלייצע איז פול מיט
אזעלכע נאָדלען.

נאָך דער אַרבעט — רוען זיי, אין בעט — שלאָפן זיי איין, ביי דער מאַשין
— רופן זיי זיך אָן, דערמאָנען זיך יונגע יאָרן, טאַנצן אין דער פלייצע אַרום,
אין די זייטן.

שטילט זיך איין, באַרוקט אייך, דאָס קלייד מוז דאָך זיין מאַרגן אינדערפרי
פאַרטיק, אַפילו דער זייגער אויף דער וואַנט פּרעגט די גאַנצע צייט אָן אַן אַפּרו:
פאַר—טיק? פאַר—טיק?

נאָר די פלייצע בייגט זיך אַלץ נידעריקער און איר קאַפּ פאַלט אויף דער
ברוסט, זי דרימלט איין, לאַנגזאַם גליטשט זיך דאָס קלייד אַראָפּ אויפן דיל, אין
שלאָף דערשרעקט זי זיך, פּרוּווט זיך אַרויסרייסן פון זיינע אַרעמס און ס'דאַכט
זיך איר, אַז זי האָט זיך אויפגעוועקט און נייט ווייטער.

דער זייגער וויל זי אויפוועקן און קלינגט אויס: איינס, צוויי, דריי, נאָר זי
שלאָפט. דער זייגער אַטעמט שווער: מער קען איך נישט קלינגען, ער מוז וואַרטן
אַ גאַנצע שעה.

שטיל, אויפן בעט ליגט אַ זאַטע, פולע לבנה און אויפן בענקל זיצט איינ-
געקאַרטשעט און שלאָפט דאָס בלייכע שניידער-מיידל.

”נאָך”

אין דרויסן גיסט אַ רעגן, יעדעס מאָל רייסט-דורך די וואַלקנס אַ בליץ און
וואַרפט זיך אַריין אין שטוב ווי אַ פּייערדיקע שלאַנג, ס'ברומט הייזערדיק אַ
דונער, ברומט, ביז ער גיט מיטאַמאָל אַזאַ שטאַרקן הילף, אַז ס'דאַכט זיך: די
זיילן אויף וועלכע די הימלען שטייען, ברעכן זיך איין און די ערד וועט באַלד
פאַרשיט ווערן דורכן חורבן-שטויב פון אַלע זיבן הימלען.

שוין דער פּערטער טאַג, ווי אַלץ איז צו, ווי מען טאָר נישט אַרויסגיין אין
גאַס, ס'קומט פאַר אַ מלחמה צוליב דער מאַכט, ס'ווערט פאַרגאַסן דאָס בלוט
נישט פון די, וואָס ווילן הערשן, נאָר פון די, איבער וועלכע מען וויל הערשן.
זיי העדן אין מיין נאָמען, אין נאָמען פון מיין שכן, אין נאָמען פון נאָך מיליאָנען
שכנים, וואָס זיי קאַנען נישט, ס'איז זיי ווייניק די מאַכט, וואָס זיי האָבן געהאַט
ביז איצט, זיי ווילן:

— נאָך! נאָך! נאָך!

ס'איז אינמיטן נאַכט, איך ראַנגל זיך מיטן קאַשמאַר, פּלוצים הער איך, ווי

מיין צוויי און א האלב יעריק יינגעלע. לאכט אזוי מחיהדיקזיס פון חלום און שרייט:

— נאך! נאך! נאך!

איך ווייס שוין פון דערפארונג: ווען מיין קינד שרייט „נאך“, בעת איך נעם אים אויף דער האנט און וויג אים. ווען איך בוי אים א שטיבעלע פון קלעצעלעך. ווען איך זינג אים א לידעלע אד“גל.

קינד מיינס! איך בין גרייט פאר דיר צו טון „נאך“ און „נאך“ אועלכע זאכן, כדי דו זאלסט כסדר לאכן אזוי מחיהדיקזיס. נישט נאר אין חלום, נאר טאקע אויף דער וואך.

וואס קען איך אבער טון, כדי צו פארמיידן, אז די דאזיקע, וואס יאגן זיך נאך מאכט, זאלן נישט כסדר שרייען „נאך“ און „נאך“? דו מיינסט, אז ווייל דיין טאטע איז א גרויסער, קען ער אלץ. ניין, מיין קינד! קעגן זיי איז ער אזוי שוואך ווי דו, ווי דו —

אועלכע זענען די פרויען

ער האט זיך אוועקגעזעצט קעגן איר און גלייך גענומען אויף איר קוקן. תחילת, אויף איר פנים. דערנאך, אויף אירע פיס, און שפעטער — אויף איר בוועם. זי האט דאס אלץ באמערקט, הגם זי האט אויף אים נישט געקוקט. זי האט געקוקט אין דער שויב פון מעטרא ווו ער האט זיך אפגעשפיגלט.

ער איז שוין נישט קיין יונגער — האט זי געטראכט — און אויך נישט קיין שיינער. פארוואס קוקט ער אזוי אויף מיר? צי מיינט ער, אז אזא איינער קען מיר געפעלן? ווי וואגט ער דאס? — דאס איז א חוצפה!

א סטאציע. ס'קומט אריין א מיידל און זעצט זיך לעבן איר אוועק. זי איז גאר א יונגע און זייער א שיינע. דער מאן דרייט זיך באַלד אויס צו יענער און נעמט פון איר נישט אראפ קיין בליק. זי באַמערקט ער שוין נישט. זי עקסיסטירט שוין נישט מער פאר אים.

זי איז אויפגערעגט, און טראכט פארביטערט:

— אועלכע זענען די מענער!

ווען זי וואלט געווען יינגער

איך גיי פארביי א קויטיק, ענג געסל ביי די האלעס אין פאריז, דארט ווו ס'ווערן פארקויפט צוגעפוילטע פרוכטן און צוגעפוילטע פרויען. ביי א „ביסטרא“ שטייען צוויי זונות. ביידע אלט און צעקנייטשט. געפארבט די האר, דאס פנים.

בלוי אונטער די אויגן. די גופים — צעוירן פלייש, אן פארעם און אן לעבן, ווי שטיקער וואַטע.

ס'גייט דורך אַ מיידל פון אַ יאָר זעכצן־זיבעצן. מיט בלאַנדע האָר (אמתע). מיט רויטע ליפן (אמתע). בלוי די אויגן (נישט אונטער די אויגן). דער גוף — שפראַצט, וואַקסט, רייסט זיך אַרויס פון קלייד, ווי אַ רייפֿע נוס, וואָס צעפלאַצט די שאַל.

ביידע זונות קוקן אויף איר בעת זי קומט זיי אַקעגן. קוקן איר נאָך בעת זי דערווייטערט זיך פון זיי. זיי זענען פול מיט קנאה. איינע פון זיי זאָגט מיט אַ זיפֿן:

— אַך ווען איך וואַלט געווען אזוי יונג ווי זי!

איך טראַכט: זי האָט חרטה, ווען זי וואַלט געוואָרן צוריק יונג, וואַלט זי שוין מסתם זיך באַמיט צו פירן אַן אַנדער לעבן. כדי זיך צו פאַרזיכערן אין מיין השערה, טו איך זי אַ פרעג:

— און וואָס וואַלט געווען, ווען איר וואַלט ווידער געוואָרן אזוי יונג ווי דאָס מיידל?

די זונה ענטפערט:

— אַ! איך וואַלט געשטאַנען אויף מאדלען! אויף שאַנד־עלייני!*

אויף דער שיף

נאַכט. אין באַר פון דער ערשטער קלאַס. דער אַרקעסטער שפילט. דער סאַקסאָפּאָן שרייט, ברומט, וואַיעט. ברויזט־אויף דאָס בלוט אין די אַדערן ביי די טאַנצנדיקע פאַרלעך. די באַוועגונגען ווערן שנעלער, ווילדער, פאַרשייטער — ס'איז נישט קיין טאַנץ, נאָר אַ שטורעם.

די מענטש שטורעמען, נאָר דער ים ליגט אָן באַוועגונג, ווי פאַרחלשט.

אויפן דעק איז אַרויס אַ יינגל. אין דער דריטער קלאַס שלאָפן שוין אַלע — ער איז וואָך. ער נעמט אַרויס אַ פייפל און שפילט. דער ים הייבט זיך באַלד אָן באַוועגן, הייבט זיך אָן צו וויגן. איין כוואַליע אַרעמט, האַלדזט די צווייטע — ס'איז נישט קיין שטורעם, נאָר אַ טאַנץ.

די שיף וואַקלט זיך, קערט זיך שיער נישט איבער. די טאַנצנדיקע פאַרלעך קענען שוין מער נישט שטיין אויף די פיס. ווערן בלייך. אַנטלויפן אין די קאַבינעס. דער ים טאַנצט, נאָר די מענטשן ליגן אָן באַוועגונג, ווי פאַרחלשט.

(* רייכע גאַסן פון שטאָט.

פא - פא !

איך האב זיך געקליבן אַוועקצופאַרן אויף אַ לענגערער נסיעה. די פרוי האָט מיר אויסגעפרעסט די מלבושים, צוגעגרייט צידה לדרך. איך אליין האָב צוביסלעך גענומען אַריינפאַקן אין די וואַליזעס אַלע נייטיקע זאַכן און פאַפירן. אַלעק האָט נישט פאַרשטאַנען וואָס דאָ קומט פאַר. דער טאַטע איז פאַרנומען, די מאַמע — פאַרנומען. מען קוקט זיך אויף אים נישט אום. ער האָט זיך גע- פלאַנטערט פאַר די פיס, געוואַלט יעדעס מאָל עפעס אַנדערש — אַזוי אַרום ציען אויף זיך די אויפמערקזאַמקייט. נאָר מען האָט אים שנעל אָפגעפטרט, פשוט, אויף אים זיך אויסגעשריגן.

מען האָט אים אויך מיטגענומען צום באַנהויף. די מאַמע האָט גערעדט מיטן טאַטן, דער טאַטע — מיט דער מאַמען. דער טאַטע איז פאַרטון מיט עפעס, וואָס אַלעק קען נישט באַנעמען, און די מאַמע — מיטן טאַטן. אַלעק איז שוין איצט זיכער אין דעם, אַז דער שולדיקער איז דער טאַטע, דער טאַטע.

אַט פאַרט שוין באַלד אָפ די באַן. דער טאַטע וויל אים אַרומנעמען, קושן, נאָר אַלעק — נישט נאָר וואָס ער קושט נישט צוריק דעם טאַטן, נאָר ער לאָזט זיך אַפילו נישט קושן פון אים.

די מאַמע האָט דערפון עגמת־נפש, ווי זי וואַלט געווען מיטשולדיק אין דעם און זי שרייט צו אַלעקן:

— גיב אַ קוש דעם טאַטן! גיב אַ קוש!

נאָר אַלעק — ניין און ניין — ברוגו!

פלוצים זעט אַבער אַלעק ווי די באַן רירט זיך, ווי זי פאַרט־אָפ און נעמט מיט זיך מיט דעם טאַטן. פאַרגעסט ער שוין אין זיך, אין דער קרוידע, אין ברוגו, און ער שרייט פאַרצווייפלט:

— פא! פא! פא! פאפא!

דאָס געשריי זאַגט:

קום צוריק... קום צוריק... דו וועסט פון איצט קענען שרייבן וויפל דו וועסט וועלן און איך וועל דיר נישט שטערן. איך וועל אליין, אליין נעמען דאָס טעפעלע און מאַכן פיפי, אליין בויען מיט די קלעצעלעך אַ שטיבעלע —

— פא! פא! פא! פאפא!

דאָס געשריי קוילערט זיך מיט די רעדער פון דער באַן. קוילערט זיך ביי- נאַכט אין מיין שלאָף.

דער פויגל פון בוים, וואָס איך האָב אויסגעטראַכט

פאַמעלעך לאַזט זיך אַראָפּ די נאַכט.
איך שטיי אָנגעשפּאַרט ביי דעם בוים, וואָס איך האָב אויסגעטראַכט.
אויף דעם בוים, וואָס איך האָב אויסגעטראַכט, זינגט אַ פויגל. ווי שיין ער
זינגט אויף דעם בוים, וואָס איך האָב אויסגעטראַכט.
נאָר פּלוצים צעוויינט ער זיך, דער פויגל:
— אויף דעם בוים, וואָס דו האַסט אויסגעטראַכט, קען איך בלויז זינגען,
אַבער נישט בויען זיך אַ נעסט.

צ י פ ע ר ו

זענען זיך געלעגן אין אַ קאַסטן ציפּערן. דער זעצער האָט זיי אַ וואָרף-געטאַן
אַהין און ווי ווער ס'איז געפאַלן, איינע — אין דער ברייט, אַ צווייטע — שיף.
אַ דריטע — מיטן קאַפּ אַראָפּ אַזוי.
— וויי, וואָס פון אונדז איז געוואָרן — קרעכצט איין ציפּער. מיר האָבן דאָך
אַלע פאַרלוירן אונדזער אמתדיק אויסזען.
— ווי אַזוי זע איך אויס? — פּרעגט אַ ציפּער דער שכנטע.
— דו זעסט נאָך אויס נישקשהדיק. אַט, ווי אַ זעקס דאַרף אויסזען.
— וויי איז מיר, וואָס רעדסטו. איך בין דאָך נישט קיין זעקס. איך בין דאָך
גאַר אַ גיין.
— הפנים, דו ביסט געפאַלן מיטן קאַפּ אַראָפּ און מיט די פיס אַרויף. נאָר
אַ דאַנק גאַט דערפאַר, פאַרלוירן פון זיך אַ דריטל, אַבער זעסט פאַרט אויס ווי אַ
ציפּער.
— און ווי זע איך אויס, מען דערקענט מיך? — פּרעגט אַ ליגנדיקע אַכט.
— דו זעסט אויס, ווי אַ בריל — ענטפּערט די שכנטע — אַט אַזוי: צוויי
רינגעלעך.
— און איך, ווי זע אויס — פּרעגט די פיר.
— דו? וואַרט נאָר אַ ביסל, אַט אַזוי.
— כאַ-כאַ, כאַ-כאַ, כאַ. — הערט זיך אַ געלעכטער.
— ווער לאַכט עס אַזוי גראַב? — פּרעגן די ציפּערן.
און אַלע דערזעען באַלד, ווי די גול קייקלט זיך פאַר געלעכטער.
— וואָס איז געשען? וואָס פאַר אַ געלעכטער אויף דיר? — פּרעגן אַלע.

— זעט נאָר, ווי איר זעט אויס — זאָגט די נול — איר האָט זיך דאָך אַלץ געבליטן. מען קען פון איר איצט קיינעם נישט דערקענען.
 און זי גיט צו מיט שטאַלץ:
 — אָבער איך — איך בין געבליבן די זעלבע ווי געווען.
 ענטפערט איר אַ ציפער:
 — אמת, דו ביסט גערעכט. אַ נול, אומעטום, וווּ זי זאָל זיך נישט געפינען
 און אויף וואָסער זייט מען זאָל זי נישט וואַרפן פאַסט זי זיך צו און עס איז איר
 בוט.

ד ע ר א ו נ ט

דער אָונט האָט אין זיך אויפגעלייזט די קו:
 די דויטע פלעקן אויף איר בויך — האָט מיט זיך מיטגענומען דער טאָג
 ביים אָפגיין.
 די שוואַרצע פלעקן אויף איר בויך — האָט אין זיך אַריינגענומען די נאַכט
 ביים קומען.
 אַפילו דאָס גרינע גראַז, וואָס זי האָט געגעסן — שפריצט איצט פון איר
 אייטער מיט ווייסע לבנה-שטראַלן.

נ אַ כ ט פ ו ן ק א ש מ א ר

איך פאַר אין מעטראַ. ער שטעלט זיך פלוצים אָפ. צווישן צוויי סטאַציעס.
 דאָס ליכט פאַרלעשט זיך, אַ קינד צעוויינט זיך, אַ פרוי הייבט אָן צו שרייען.
 די לופט איז געשטיקט. מיר פעלט אויס אַטעם. איך וויל אַ פאַל-טון און קען
 נישט — ס'איז ענג. איך טו אַ געשריי — און איך דערוואַך.
 איך פאַר אין אַ ווינדע. זי שטעלט זיך פלוצים אָפ. צווישן צוויי גאַרנס.
 דאָס ליכט פאַרלעשט זיך. איך קוק אויף די צוויי, וואָס פאַרן מיט מיר: זייערע
 סקעלעטן, ווי פון פאַספאַר, לייכטן אַרויס פון די מלבושים. אַט באַלד און די
 ווינדע גיט אַ פאַל-אַראַפ און צעשמעטערט זיך. איך טו אַ געשריי — און איך
 דערוואַך.
 איך קען מער נישט שלאָפן. אין מיר קומט אויף אַ ליד. איך שרייב אָן
 די ערשטע שורה, די צווייטע, ס'שטעלט זיך פלוצים אָפ. אין מיר פאַרלעשט
 זיך אַלץ. נישט איך קען אַנשרייבן אַ דריטע שורה, נישט איך קען אויסמעקן
 די ערשטע צוויי. איך בייס מיר די פינגער פון די הענט. איך בייס דעם טיש

— איך בין געבליבן שטיין, ווי אין מעטראָ צווישן די צוויי סטאַציעס, ווי אין דער ווינדע צווישן די צוויי גאַרנס.

צוויי פייגל

(א משל)

צוויי פייגל זענען געפלויגן אין דער לופטן. זיי זענען אזוי לאַנג געפלויגן, ביז דער ערשטער פון זיי רופט זיך אָן:

— לאַמיר זיך אַראָפּלאָזן אויף דער ערד!

— צוליב וואָס? — פּרעגט דער צווייטער — איך בין נישט הונגעריק.

— איך לאָז זיך אַראָפּ אויף דער ערד נישט בלויז כדי צו טרעפן אַ קערנדל, איד האָב פשוט ליב צו גיין אויף דער שיינער ערד — זאָגט דער ערשטער פויגל.

— ניין — ענטפערט דער צווייטער — איך וועל ווייטער פליען.

זיי פליען אזוי און פליען, ביז דער ערשטער פויגל באַמערקט, אַז דער צווייטער איז שוין זייער מיד און באַוועגט קוים-קוים מיט די פליגל, פרוווט ער ווידער:

— און אפשר זיך פאַרט אַראָפּלאָזן?

און זיי לאָזן זיך ענדלעך אַראָפּ אויף דער ערד, נאָר דאָ דערזעט פּלוצים דער ערשטער פויגל, אַז דער צווייטער הינקט אויף אַ פוס.

— אַהאָ, — קלערט ער ביי זיך — איצט פאַרשטיי איך שוין: דו פליסט די גאַנצע צייט אין די הימלען און האָסט נישט ליב די ערד, ווייל אויף דער ערד זעט מען, אַז דו הינקסט!

דער פיש און די זשאַבע

דער שמועס איז פאַרגעקומען אין טייך. גערעדט צווישן זיך האָבן אַ פיש מיט אַ זשאַבע. אויף אַן אמת, האָט בלויז גערעדט די זשאַבע, און דער פיש? — וועגן דעם וועט איר זיך דערוויסן ביים סוף.

די זשאַבע זאָגט צום פיש:

— וואָס פאַר אַ אומגליקלעך באַשעפעניש דו ביסט, דו און דינס גלייכן. איר זענט דאָך אַלע שטומע קאַליקעס. אַט, למשל, איך — בין עפעס אַנדערש. ווי אזוי עס גייט נאָר אויף די לבנה אויפן הימל דערוועקט זיך אין מיר מיין

לעצטע שריפטן

טאלאנט און איך הייב אן צו רעדן און צו זינגען. איך בין די פאָעטעכע פון דעם טייך.

דער פיש שווייגט. נאָר מיר, קינדער, וואָס קענען יאָ רעדן, וועלן ענטפערן

דער זשאַבע און אָט אַזוי:

— איידער אַזוי צו זינגען ווי אַ זשאַבע, איז שוין בעסער צו שווייגן ווי אַ

פיש.

גראַז און שימל

זאָגט דאָס גראַז:

— איך וואַקס.

ענטפערט דער שימל:

— איך וואַקס אויך.

זאָגט דאָס גראַז:

— איך בין גריין.

ענטפערט דער שימל:

— איך בין אויך גריין.

דעמאָלט זאָגט דאָס גראַז:

— הער, איך וואַקס פון דער ערד, ווייל וווּ איך זע נאָר אַ שטראַל, מעג זיין

פון צווישן שטיינער אָפילו — טו איך זיך אַ צי צו אים און מיינע גראַזן זענען

אויך שטראַלן, וואָס שפראַצן פון דער ערד. אָבער, דו, דו וואַקסט דווקא אויף די

ערטער וווּ קיין שטראַל קומט נישט צו. דו וואַקסט פון דעם טונקל, פון נעץ און

פון פוילעניש. טאָ ווייס:

כאַטש גריין איז שימל

און גראַז איז גריין,

זיי זענען ביידע

נישט פון איין מין.

ל'דער

ביי די טייכן בבלס...

ביי די טייכן בבלס
זענען זיי געזעסן
און די היים די אלטע
נישט געקענט פאָרגעסן.

אויף די ווערבעס בבלס
אויפגעהאנגען פידלען:
אויף דער ערד דער פרעמדער
שווער איז זינגען לידער.

אַבער איך, דאָס אייניקל —
לעסטערער און שענדער,
האַב שוין היים גערופן
ווער ווייסט וויפיל לענדער.

ווי דען היים נישט רופן
ווי מיין וויג געשטאַנען,
ווי איך האָב געשטאַמלט
ס'ערשטע מאָל: מאַ ... מאַמע ... ?

ווי דען היים נישט רופן
ווי איך האָב געפיבערט
ס'ערשטע מאָל ביים הערן:
— „טייערער“ און „ליבער“?

ווי נישט זי באַזינגען,
ווען אַלס יינגל, ווייס איך,
האַב איך דאָרט פון ביימער
זייער פרייד געטרייסלט.

ישראל אשענדארף

אין פון יענע טייכן
וואסער זיס געטרונקען,
ווי אין גליק אין קלארן
זיך אין זיי געטונקען.

ווען ס'פארשווינדט פון מיינע אויגן
יענע ווייטע היים מיר —
הער איך דא דאס רוישן
היגע טייכן, ביימער.

אבער ניין, גענוג שוין,
ליד מיינס, ווער אנטשוויגן!
מיטן רויק רוישן
לאז זיך מער נישט וויגן.

נאכאמאל פון ס'ניי אלץ?
ניין! איך קען נישט לענגער.
ווי די זיידעס, אויף א ווערבע
כוועל דיך, ליד, אויפהענגען.

פון די אלע היימען,
איז זי די געמיינטע,
ווייל ווו ס'שטייט א ווערבע,
שטייט זי א פארוויינטע.

צוריק...

א, קינדערשע דערמאנונג!
כ'פלעג א מאל לייענען א בוך,
און מיט ניגיר און שפאנונג
דעם סוף פון דער מעשה געזוכט.

געמישט פארויס כ'האב די זייטן,
איבער שורות געהיפט מין בליק,
געבענטשטע קינדערשע צייטן!
איצט וויל איך בלויז מישן צוריק...

ווייב און קינד

אויף גרויסע ימים שווימט אַ שיף,
זי שווימט אָהער געשווינד.
און טראַגט אויף זיך און פירט צו מיר
מיין ווייב און קינד.

דו ווילדער שטורעם — שטיל זיך איין
און זוער אַ מילדער ווינט.
נישט וואַרף מיט כעס, נאָר פאַרוויג
מיין ווייב און קינד.

אַ דונער, הילכיקער — פאַרשטום!
דו בייזער בליץ — פאַרשווינד!
נישט שרעקט, נישט וועקט פון זייער שלאָף
מיין ווייב און קינד.

מאַטראָן! האַלט פעסט אין הענט דאָס ראָד
און פיר די שיף נישט בלינד.
ווער איז מיר דען געבליבן נאָר,
חוץ ווייב און קינד?

אַ גאַס! איך ווייס, אַז איך בין שוואַך,
דערצו אויך פול מיט זינד.
נאָר צאָל נישט, שטראַף נישט איבער מיר
אַ מאַמע מיט אַ קינד.

אַ ווייסע מעווע פליט און פליט
נאָך שנעלער פונעם ווינט.
דאַרט שטייען אויפן דעק פון שיף
מיין ווייב און קינד.

און קוקן שטיל פאַרגאַפט אויף איר, —
זי גריסט זיי שיין אַצינד.
די ווייסע מעווע איז מיין ליד
צו ווייב און קינד.

אז דאס קינד וועט פרעגן

א. פרוי! מיר וועלן נאך א קינד פארמאגן,
און אונדזער קינד וועט אונדז א מאָל אויך זאָגן
די ערשטע ליבע ווערטער: מאַ און פאַ.

נאָר קומען קען דערנאָך אַ צייט אַזאַ:
דאָס קינד וועט זען אַ זיידעשי אַ ווייסן,
וואָס נעמט דעם חבר זיינעם אויף די קניען
און זינגט אים לידער און דערציילט אים מעשיות
פון כישופמאַכערס, קאַרליקעס, נסיעות.
וועט ער זיך חידושן, אונדז פרעגן ביידע
מיט טרויער: און ווידערגעץ איז מיין זיידע?
וואָס פאַר אַן ענטפער געבן אויף זיין טענה?
דעם ענטפער וועלן מיר אין האַלדו דערוואַרגן,
(ווייל ס'איז מיין טאַטע לאַנג שוין טויט, און דיינער
געוואָרן איז פון דייטשע הענט דערהרגעטו).

און וועט ער גיין צום שכנס קינד זיך שפילן,
וועט ער דאָרט זען אַ באַבעשי אין ברילן.
די באַבעשי שטריקט זאַקן, צי אַ סוועטער,
דעם קינד זאָל וואַרעם זיין אין קאַלטן וועטער.
וועט אונדזער קינד שוין ווידער קומען פרעגן:
— און וווּ איז מיין פעטער, וווּ איז מיין מומע?
צי וועלן מיר דען קענען, אַדער מעגן
דערציילן אים פון שוידער און די פיינען?
(און אַז מיין מאַמע און אַז דיינע האַבן
די דייטשע רוצחים לעבעדיק באַגראָבן).

און ס'וועט דער חבר, וווּ דאָס קינד וועט קומען,
אויך האַבן פעטערס, אויכעט האַבן מומעס.
צו זיין געבוירנטאָג, זיי קומען אַלע
און יעדער ברענגט אים עפעס אַ מתנה:
— אַ דאַמינאָ, אַ ראָווער, צי אַ באַלעם.
וועט קומען אונדזער קינד אַהיים און מאַנען:

— און ווו איז מײן פעטער, ווו איז מײן מומע?
מיר וועלן שטיין פארשטארטע, בלייכע, שטומע.
(ווייל מײנע ברידער-שוועסטער, און אויך דינע
עס האבן דייטשע תלנים פארפייניקט!)
און אויב ביים חבר פונעם קינד וועט שפעטער
די חתונה זיין, — ווי עס איז ביי לייטן;
עס קומען פון דער נאענט און פון ווייטנס
צו אים צופארן זיינע מומעס, פעטערס.
ער איז נישט בלויז דער זון פון טאטע-מאמע —
ער ווערט דער זון פון אלעמען צוזאמען.
נאר אונדזער זון צו חופה וועט באגלייטן
א חוץ אינדזער בידע, מער נישט קיינער, קיינער.
און אלע פידלען, אלע באסן, פלייטן —
זיי וועלן יאמערן און קרעכצן, וויינען?

ווי אן אמת

געפעלט מיר נישט א מאל, איך זאג דיר אבער: דו ביסט שיין.
(ווייל מארגן קענסטו לייכטן מיט א נייעם חזן).

און כאטש באגייסט א טעות, זאג איך דיר: ס'איז אקוראט.
(ווייל מארגן קענסטו מיך דערפרייען מיט א גוטער טאט).

ווייל וואס איך זאג אין ליבשאפט איז, ווי וואס איך שרייב:
ס'איז אויסגעטראכט און דאך גלייך ווי אן אמת בלייבט.

פריילינג

פון אלע גאסן און דעכער
איז דער שניי אוועק.
די פרוי האט א קוק-געטון
אין שפיגל אויף דער וואנט
און האט דערזען מיט שרעק:

אויף איר קאפ איז דער שניי געבליבן.
זי האט געעפנט די שאַנק.
די זומער־קליידער געקליבן,
זי האט זיי געקליבן לאַנג.
אַנגעטאָן אַ קלייד און געזען:
— ס'איז אויף איר גרויס.
אַנגעטאָן אַ צווייטס און געזען:
— ס'הענגט אויף איר לויז.
אַנגעטאָן אַ דריטס און געזאָגט:
— גאָט, ווי זע איך אויס!

און זי האט אויסגעטאָן שטיל
אַ קלייד נאָך אַ קלייד.

אַזוי טוט אויס אַ בוים
זיינע בלעטער אין האַרבסט
און צום ווינטער זיך גרייט.

מ י י ק י נ ד

מיין קינד — דאָס איז אַ ווונדערלעכע זאָך:
אַ יאָר קוים אַלט און רעדט שוין יעדע שפראַך.

איך נעם אַרויס פון שאַנק דאָס ווערטערבוך
און זוך אין אים די ווערטער און איך זוך.

געפין אַ מאל אַן ענלעך וואָרט, אַ קלאַנג,
נאָר ווייס נאָך אַלץ נישט וואָס מיין קינד פאַרלאַנגט.

ביים זוכן מאַך איך מיר די אויגן בלינד —
ווי זאָל איך נישט פאַרשטיין מיין אייגן קינד?

עס ליגט די גאַנצע צייט אין וויג און וויינט,
איך ווייס נישט וואָס אים פעלט און וואָס ער מיינט.

אָט הער איך ווי ער פלאַפלט: לו — לע — לא. —
איך שווער: דאָס איז פראַנצויזיש אָט אַזאַ...

נאָר טייל מאָל הער איך גאָר טשען־טשי, פיי־פינג,
און קלער שוין, אַז מיין קינד כינעזיש זינגט...

איך נעם אַרויס פון שאַנק דאָס ווערטערבוך
און זוך אין אים די ווערטער און איך זוך.

געפין אַ מאָל אַן ענלעך וואָרט, אַ קלאַנג,
נאָר ווייס נאָך אַלץ נישט וואָס מיין קינד פאַרלאַנגט.

דערפאַר פאַרשטייט עס וואָס מיר זאָגן אים.
דערקענט דער מאַמעס און דעם טאַטנס שטים.

וויינט עמעצער אין שטוב — דאָן וויינט עס באַלד.
נעמט עמעץ שרייען — שרייט עס אויך געוואַלד.

די מאַמע גיט אַ שמייכל — און עס לאַכט;
זי זינגט אַ ליד — די אייגעלעך פאַרמאַכט.

נאָר מיר — עס ליגט דאָס קינד אין וויג און וויינט
און מיר פאַרשטייען נישט וואָס ס'וויל און מיינט.

(אַ מענטשן, אויפן האַרצן איז מיר שווער.
איך בין פול דאגות. טאָג און נאַכט איך קלער):

אַזוי פיל שפראַכן רעדט עס, ווען ס'איז קליין,
ווי וועל איך שוין מיין קינד דערנאָך פאַרשטיין? ...

א ג א ס ט

ס'איז שפעטע נאכט.
איך הער, ווי עמעץ קלאפט אין טיר.
איך האב זי אויפגעמאכט
און ס'שטייט פאר מיר —
א פרעמד געשטאלט.

— ווער זענט איר? — פרעג איך.
— כ'בין דיינס א ליד אן אלטס.

איך שטוין: צי מעג איך
אויך וויסן ווי אזוי און ווען?

— דערקען אליין ... דערקען ...

איך קוק און ענטפער: ניין.
ער זאגט, ווי מיט געוויין:
— די מאמע, ברידער, שוועסטער,
פארשוומען מיטן רויך —
צי זיי פארגעסטו
אפילו איין מינוט?
איך בין, ווי זיי, דאך אויך
דיין פלייש און בלוט.

דערמאן זיך די מלחמה-טעג.
דו האסט מיך דאן באשאפן
און באלד פארלוירן ערגעץ-ווי
אין ווייטן וואגל-וועג.
פון דעמאלט האב איך נישט קיין רון.
און וואס איך בין אצינד,
נאָ-ווע, דערוויס זיך: —
און ער צענעמט דעם מאַנטל
און ס'גיט אַ ריס זיך
ווינט.

לעצטע שריפטן

ווען דו האסט מיך געלאזט אליין,
בין איך געווארן לופט.
איך האב געוואגלט איבער ערד,
געזוכט פאר מיר א גוף
אין חיה, בויס, צי שטיין —
און נישט געפונען, ווייל באשערט
איז מיר צו זיין בלויז ליד.
איך האב געמוזט דיך טרעפן.
ווי ס'בענקט צו גאט א ייד —
בענקט א ליד צו זיין באשעפער.

... א גאנצע נאכט האב איך געוואכט,
געקושט, געהאלדזט, געפרייט זיך
און נישט צעשיידט זיך
פון מיין געפונען ליד...

א ווינטער-אוונט

אין גאס גייט איצט א רעגן
און אפשר גאר א שניי.
דו האסט געשטעלט דעם טשייניק
אונדז אויפצוקאכן טיי.

ווי קאלט איז אינעם צימער,
ווי טונקל ברענט דאס ליכט.
א טייערע! דעם מאנטל
נעם שנעל ארויף אויף זיך!

איך קוש דיר דיינע פינגער
און איך דערצייל דיר: אט,
נאר-וואס א ליד געשריבן,
צו וועמען — איז א סוד...

(עס פרירט פון קאלטן וואסער
דעם טשייניק ס'אינגעווייד.
נאר פון דעם פלאם ארויפצו
א ווארעם צו אים גייט).

ווי ווארעם ס'איז געווארן,
ווי ווארעם און ווי העל.
מיר האבן שוין די מאנטלען
אראפגעווארפן שנעל.

(און ווארעם ווערט דעם טשייניק.
אט הערן מיר שוין ווי
ער שיפעט און ער שעפטשעט
א שטילע מעלאדי).

מיר האבן אלץ פארגעסן,
וואס ס'קען געשען איצט — זאל!
א, צי זיך נאכט און צי זיך,
ווי אין דעם צפון־פאל.

(דער טשייניק הייבט דאס דעקל,
ער גליט און זידט און שפריצט.
ער האט שוין אויסגעזאטן,
אט פלאצט ער באלד פון היץ).

— וואס איז דארט מיטן טשייניק?
— געזאטן האט ער טריי...
מיר קוקן זיך פארשעמט אן
און גיסן־אן פון ס'ניי.

הימל און ערד

מען פירט כסדר איבער ערד מלחמות.
און ווו א באַרג, א בוים, א פעלד, א שטוב איז —
וויל יעדער לאָזן הענגען זיינע פאָנען.
וויל יעדער שטעלן זיינע גרענעץ־סלופעס.

א צער איז אויף די קינדער אין די שולן,
וואָס לערנען זיך בעת אַזעלכע צייטן.
אַט דאָכט זיך זיי אַז מיט דער וועלט באַקענט זיך
און ווידער הייסט מען זיי די מאַפעס בייטן.

דער הימל אָבער איז נאָך אַלץ דער זעלבער.
צו ווייט איז ער פון דאָנען און צו הויך איז.
ער איז נאָך בלוי אַזוי ווי אין בראַשית.
אים האָבן נישט געקענט פאַרטונקלען רויכעס.

וויל ווען עס וואַלטן שטערן נאָנט געשטאַנען,
דאָן וואַלטן קעניגן די קנעכט באַפוילן,
ווי קנעפּ זי צוצונויען צו די בגדים,
צו צוקלאָפּן מיט זיי פון שיד די זוילן.

און ס'וואַלט שוין אפשר אויך אַ פלינקער יעגער
די ווייסע בערעכע געווען דערשאַסן.
דער מילך־וועג וואַלט געווען שוין לאַנג צעטרעטן
און מיט דעם רויטן שטערן־בלוט פאַרגאַסן.

נאָר ס'גיסט נאָך אַלץ די זון איר גאַלד פון הימל
און דורך די נעכט איר זילבער — די לבנה.
און ס'שטייען אַלץ נאָך דאָרט נישט קיינעמס סלופעס
און ס'הענגען נישט ביז היינט דאָרט קיינעמס פאָנען.

נישט טרוי צופיל...

נישט טרוי צופיל דער שפיו, מיין ליבער,
עס איז נישט בלויז אליין די שפיו.
נאָר אויך מיין ליבע, גרויסער גבור,
זי מאַכט אין שלאַכט דרך פאַר אַ ריו.

פון שלאַכט אַרויס וועסטו אַ גאַנצער.
עס וועט מיין ליבע זיין דיין פאַנצער.
עס פירט דרך שנאה אין דעם קריג,
און ליבע פירט — מיט זיג צוריק.

נישט טרוי צופיל דער פּייל, מיין ליבער,
עס איז נישט בלויז אליין די פּייל.
נאָר אויך מיין ליבע, גרויסער גבור,
זי שלאַגט דעם פּיינט אויף טויזנט מייל.

פון שלאַכט אַרויס וועסטו אַ גאַנצער.
עס וועט מיין ליבע זיין דער פאַנצער.
עס פירט דרך שנאה אין דעם קריג,
און ליבע פירט — מיט זיג צוריק.

נישט טרוי צופיל דער שווערד, מיין ליבער,
עס איז נישט בלויז אליין די שווערד.
נאָר אויך מיין ליבע, גרויסער גבור,
זי יאָגט דעם פּיינט פון אונדזער ערד.

פון שלאַכט אַרויס וועסטו אַ גאַנצער.
ס'וועט מיין ליבע זיין דיין פאַנצער.
עס פירט דרך שנאה אַרויס אין קריג,
און ליבע פירט — מיט זיג צוריק.

ש י י ן

איך האָב זיך אויפגעוועקט.
די פינצטערניש באַפאַלט מיר הענט און פיס.
זי האָט שוין אויפגעפרעסן אַלץ אין צימער.
איצט וויל זי נעמען מיר
נאָך אויף איר לעצטן ביס.

ס'איז נישט קיין צימער
נאָר ס'איז אַ פלאַש מיט שוואַרצע טינט.
איך ליג אין איר געפאַנגען ווי אַ פליג.
און וווּ איך פרוו זיך מיט אַ פליגל,
איז — וואַנט און איז — צוריק.

איך זוך ס'עלעקטרישע קנעפל.
איך זוך עס גיריק
און אומבאַווסט.
ווי מיטן מיילעכל זוכט אַ קינד
דעם וואַרצל
פון מאַמעס ברוסט.

און מיטאַמאַל — אַ ווונדער : ליכט!
אַ פינטל האָט זיך אין סופיט פאַרקאַרבט
און זאַכן זויגן זיך פון אים
די פאַרעם און די פאַרב.

די וואַנט ווערט ווידער ווייס.
דער שפיגל גיסט זיך אָן מיט גלאַנץ.
די שטול באַקומט צוריק פיר פיס.
אַט הייבט זי אויף באַלד צוויי
און גייט אַ טאַנץ.

און איך — מיט ווייסע ליילעכער
איך דעק, איך היל זיך איין.
פון שוואַרצע כוואַליעס
געוואַרפן אויפן ברעג
פון שייך.

דו ווארטסט

די צוקונפט דו דערווארטסט
און שרעקסט זיך פאר דער קראַ.
די קראַ איז טאקע שוואַרץ,
דער היינט איז אַבער בלאַ.

אויף אייביקייט דו ווארטסט? —
ס'האַט זי צעהאַקט די שעה.
די ערד, זי איז נישט שוואַרץ.

דו ווארטסט אַזוי און ווארטסט
אויף דעם, וואָס איז נישטאַ.
ווען ס'ווארט אַזוי פיל שוואַרץ
אויף דיר — צו ווערן בלאַ.

דאָס אַלץ, וואָס דו דערווארטסט,
איז לאַנג פאַר דיר שוין דאָ.
אין האַרץ איז קיין מאַל שוואַרץ,
ווען אויגן קוקן בלאַ.